СРПСКА КРАЉЕВСКА АКАДЕМИЈА

СПОМЕНИК XCV

Други разред

74

Д-р ЈОВАН РАДОНИЋ

ЂУРАЂ КАСТРИОТ СКЕНДЕРБЕГ
И
АРБАНИЈА У XV ВЕКУ

(ИСТОРИСКА ГРАЂА)

БЕОГРАД, 1942
ЦЕНА 200 ДИН.

ИЗДАЊА СРПСКЕ КРАЉЕВСКЕ АКАДЕМИЈЕ

АКАДЕМИЈИНЕ СУ КЊИЖАРЕ „ГЕЦА КОН А. Д." И „СВ. Б. ЦВИЈАНОВИЋ" У БЕОГРАДУ

(Књига означених звездицом нема више на продају)

IV СПОМЕНИК

ДРУГИ РАЗРЕД

*II (1). — **Ив. Павловић**, Исписи из францускога архива, материјал за историју Балканског Полуострва, нарочито Србије с краја прошлога и почетком данашњега века. — Б. 1890 4° 128. Цена 30 дин.

*III (2). — **Љуб. Стојановић**, Светогорски акти. — Биографије и похвале. — Летописи и Родослови. — Типици. — Служба св. Сави. — Поменици. — Апокрифи и друго. — Записи. — Б. 1890 4° 226. Цена 20 дин.

*IV (3). — **Љ. Ковачевић**, Светостефанска хрисовуља. — Б. 1890 4° 23 (са три снимка). Цена 10 дин.

*V (4). — **П. С. Срећковић**, Зборник попа Драгоља, Пророчанства. — Второи запѹстѣкиі Іѳанасиѡа Діакона Сербинє (1691—1699). — Воинствена времена. — Б. 1890 4° 38. Цена 10 дин.

*VI (5). — **Јаков Живановић**, Неколико примечанија на књигу Славени у Турској од Кипријана Роберта. — Б. 1890 4° 101. Цена 20 дин.

*VII (6). — **М. Ђ. Милићевић**, Стогодишњица Вука Стеф. Караџића, прослављена 1888 у Београду. — Б. 1890 4° 60. Цена 5 дин.

*VIII (7). — **Вид Вулетић Вукасовић**, Српски народни везови (I). — Б. 1891 4° 7 (са четири таблице). Цена 5 дин.

*IX (8). — **Ст. Новаковић**, Хрисовуља цара Стефана Душана гробу мајке му краљице Теодоре. — Српске старине по Македонији, белешке с путовања архимандрита Антонина од године 1867. — Белешке доктора Брауна из српских земаља од године 1669. — Б. 1891 4° 45. Цена 15 дин.

*X (9). — **Чед. Мијатовић**, Један потомак Душановог Богдана. — **Чед. Мијатовић**, Бој на Косову по кроници калуђера Сен-Денинског. — **М. Ђ. Милићевић**, Прилози за историју Рашке митрополије. — **Љ. Стојановић**, Школска сведоџба пећког учитеља Никодима. — **Љ. Ковачевић**, Синђелија лечког и дубочког попа Марка од 4 августа 1780 године. — **Љ. Ковачевић**, Берат Махмуда II од 8 новембра 1813 београдском митрополиту Дионисију. — **Љ. Ковачевић**, Синђелије попова Максима и Јова Варнице. — **П. С. Срећковић**, Шабачка 1806 година. — **Ил. Руварац**, Опис турских области и у њима хришћанских народа, а нарочито народа српског, састављен 1771 српским патријархом Василијем Бркићем. — **М. В. Веселиновић**, Биогорски и шишевски поменици. — **Дим. Руварац**, Захарија Орфелин, животописно-књижевна црта. — Б. 1891 4° 91. Цена 20 дин.

*XI (10). — **Конст. Јиречек**, Споменици српски (акта и писма, из архива градова Задра, Котора и Дубровника). — Б. 1892 4° 117. Цена 40 дин.

*XIII (11). — **В. Јагић**, Разум и философија из српских књижевних старина. — Б. 1892 4° 103. Цена 40 дин.

*XIV (12). — **М. Ђ. Милићевић**, Причање Петра Јокића о догађајима и људима из првог српског устанка (1804 до 1813). — Б. 1891 4° 56. Цена 20 дин.

XV (13). — **П. Срећковић**, Неколико српских споменика: Зборник митрополита Михаила. — Писмо хиландарских калуђера московском патријарху Јоасафу II (1667 до 1690). — Записи (из књига: Кратки обзор рукописа владике Порфирија и Отчет Импер. публ. библиотеке). — Б. 1892 4° 40. Цена 20 дин.

*XVI (14). — **М. Н. Сперански**, Историска палеја, њени преводи и редакције у старој словенској књижевности. — Б. 1892 4° 15. Цена 20 дин.

*XVII (15). — **Ст. Новаковић**, Шест службених писама првог устанка 1809—1812 из некадашње архиве војводе Антонија Пљакића. — **М. Ђ. Милићевић**, Прилози за историју (од 1820—1827 г.). — **М. Ђ. Милићевић**, Белешке о Србији које је оставио гроф Адолф од Кармана у октобру 1829. — **Чед. Мијатовић**, Један конзулски извештај о Србији год. 1837, прилог материјалу за историју нашег материјалног развитка. — **Чед. Мијатовић**, Кнез Милош и пуковник Хоџес, грађа за историју прве владавине кнеза Милоша. — **Марко Драговић**, Грађа за историју града Рисна. — **Драг. Посниковић**, Писма владике Данила, патријарха Арсенија IV, митрополита Павла Ненадовића, Дос. Обрадовића и Павла Соларића. — **П. Срећковић**, Марашли-Али-пашино писмо султану 1815 г. и ферман Мехмеда III од 1587 г. — Б. 1892 4° 138. Цена 40 дин.

*XVIII (16). — **Ст. Новаковић**, Хаџи-Калфа или Ћатиб-Челебија, турски географ XVII века о Балканском Полуострву. — Б. 1892 4° 132. Цена 10 дин.

*XIX (17). — **М. Ђ. Милићевић**, Повесница од почетка времена Вожда српског Карађорђа Петровића, написана од пензионираног советника Књажевства Српског, полковника и каваљера Антонија Протића 1853 године у Смедереву. — Земље манастира Благовештења у Руднику (осинорене 1793 год.). — Пет писама Вука Стеф. Караџића и једно писмо Ђ. Даничића Петру Јовановићу Козељцу (од 1846—1855). — **П. Срећковић**, О манастирима Винчи и Сланцима (записи из рукописа ман. Кувеждина). Записи из рук. ман. Бешенове: писмо лажног цара Шћепана Малог и записи са рукописа. Исписи из хронографа. О преносу моштију Кнеза Лазара у Срем. Писмо митроп. Павла Ненадовића. Списак књига шишатовачких 1772 год.; Записи и исписи с рукописа. Ехо харфе шишатовачке од Гр. Трлајића; Рачунски акти. Биографија Трлајићева. Из летописа Стефана Раваничанина, и писма ђенерала Орлова и Петра III руског цара. Из старине ман. Шишатовца: Мѹза ко Калистѹ, песма Л. Мушицког. Писмо Рафаила Милошевића, проте из Беле Цркве, ђенералу Продановићу од 1810 год., Писмо влад. црногорског Василија Петровића од 1752 год., Писмо кнеза Милоша 1818 год. — Белешке из ман. Студенице (записи). — Десет писма српских војвода из првог устанка. — Б. 1892 4° 79. Цена 20 дин.

*XX (18). — **Љуб. Стојановић**, Мирослављево јеванђеље (одломци). — Б. 1893 4° 23. Цена 10 дин.

XXI (19). — **М. Ђ. Милићевић**, Кнез Милош прича о себи. — — — Пет писама Миливоја Петровића Блазнавца. — Б. 1893 4° VII 42 (с једним снимком). Цена 20 дин.

*XXII (20). — **Марко Драговић**, Документа о Шћепану Малом из московског главног архива Министарства иностраних дела. — **Ст. Новаковић**, Из мемоара Ибрахим-Манзур-Ефендије о неким догађајима у Босни и у Србији из 1813 и 1814 године. — Б. 1893 4° 54. Цена 20 дин.

XXIII (21). — **Д. С. Чохаџић**, Рашид-беја Историја чудноватих догађаја у Београду и у Србији. I књига. — Б. 1894 4° 95. Цена 30 дин.

XXIV (22). — **Ст. Новаковић**, Србија у години 1834, писма грофа Боа-ле-Конта де Рињи министру иностраних дела у Паризу о тадашњем стању у Србији. — Б. 1894 4° 64. Цена 20 дин.

*XXV (23). — **Марко Драговић**, Материјал за историју Црне Горе. — **Паво поп Павлић**, Сведоџба о смрти Џива Франа Гундулића. — Б. 1895 4° 46. Цена 20 дин.

*XXVI (24). — **Л. Зоре**, Дубровачке туђинке (речи). — Б. 1895 4° 26. Цена 10 дин.

*XXVII (25). — **Дан. А. Живаљевић**, Српска и хрватска библиографија за 1893 г. — Б. 1895 4° 82. Цена 10 дин.

*XXVIII (26). — **Ђорђе Станимировић**, О прошлости и неимарству Боке Которске. — Б. 1895 4° 40. (са 5 листова слика и планова). Цена 10 дин.

XXIX (27). — **Ст. Новаковић**, Пшињски поменик. — Апокрифно житије свете Петке. — Живот светог Василија Новог. — Б. 1895 4° 113. Цена 10 дин.

*XXX (28). — **П. Срећковић**, Из архиве Исидора Стојановића. — **Марко Драговић**, Прилози за историју Боке Которске. — **Љуб. Стојановић**, Записи и натписи. — Б. 1896 4° 45. Цена 10 дин.

*XXXI (29). — **Н. Ружичић**, Обред исповедања вере и проклињања јеретика. — **Јов. Х. Васиљевић**, Маћедонски

СРПСКА КРАЉЕВСКА АКАДЕМИЈА

СПОМЕНИК XCV

Други разред

74

Д-р ЈОВАН РАДОНИЋ

ЂУРАЂ КАСТРИОТ СКЕНДЕРБЕГ
И
АРБАНИЈА У XV ВЕКУ

(ИСТОРИСКА ГРАЂА)

БЕОГРАД, 1942

ЦЕНА 200 ДИН.

Штампа „МЛАДА СРБИЈА"
Београд — Узичка 4 — Тел. 21-333

Увод

I.

Изненада, у пуном сјају, као блистав метеор, избио је на историску позорницу „Ђурађ Кастриот звани Скендербег" баш у оне дане када се на Балканском Полуострву водила очајна борба око тога ко ће бити господар Полуострва, да ли Турци Османлије или хришћани. Син Ивана Кастриота, чији је предак био заповедник Канине, Ђурађ је као младић (рођен око 1410) одведен после 1426 из очева дома на двор султана Мурада II и онде преведен на ислам. Као муслиман доби име Скендербег по Искендеру, т.ј. Александру Великом, о коме се у Турака причало такођер много. Турски писци (Ашик-паша-заде, Дурсун бег) говоре само мало о Скендербегову бављењу на двору султанову, Халкокандила и Србин Константин Михаиловић из Островице већ више, а панегиричар Скендербегов, Марин Барлеције, највише.

Необично снажан и врло лепе спољашњости, како каже Барлеције, Скендербег је напредовао врло брзо на двору султанову. Иако је он по наредби султановој морао нападати на хришћанске територије, због чега се његов отац, Иван Кастриот, морао извињавати лети 1428 Млетачком сенату (бр. 5 овога Зборника), Скендербег је у дубини душе остао одан хришћанској ствари и својој брдовитој и сиромашној Арбанији. Сасвим разумљиво, јер је он не као дете него као младић доспео у турску средину, те га ова никако није могла асимиловати.

Крупни успеси хришћанске војске против Турака код Ниша, на поч. 1443, одјекнуше силно на Балканском Полуострву и на Западу. Папа Евген IV предузима мере да што пре наоружа хришћанску флоту која би оперисала са угарско-српском војском на Балкану. У ту сврху тражио је папа 17 децембра 1443 од Дубровчана да о свом трошку наоружају три галије. Ово поуздано и сигурно продирање хришћана у Турско Царство беше утицало силно на балканске хришћане, а Турке у унутрашњости Полуострва много обесхрабрило. Арбанаски династа Аријанит Комнен за трајања ове „Дуге Војне" напао је одлучно на Турке, што је Турке много збунило, особито оне у Валони, Канини и Аргирокастру.

Тих дана када је Јован Хуњади с хришћанском војском од Софије кренуо на исток са намером да продре у долину Марице, Скендербег утече у Арбанију и дочепа се тврдога града Кроје, која је од 1415 била у турским рукама. У споразуму с Аријанитом Комненом, чију ћерку Андронику узе убрзо за жену, и с осталом арбанаском властелом, начињен је у Љешу савез арбанаских главара против Турака. Од тога времена (1444) па све до смрти (1468) Скендербег је централна личност у Арбанији, Он је у сродничким везама с кућом српских деспота, Ђурђем Вуковићем и синовима му Лазарем и Стеваном, господарем Зете Стеваном Црнојевићем, а поред тога одржава још нарочито живе везе с Угарском и Италијом.

Скендербег је одмах идуће 1445 године дошао у сукоб с Млецима због града Дања. Леку Закарију, наиме, господара Дања, убио беше његов васал Никола Дукађин. Мати Лекина, Боја, преда град Млецима, док је Скендербег Дањ и Дриваст тражио за себе. У савезу с тастом Аријанитом, Дукађинима и још неком арбанаском властелом, Скендербег је, у јесен 1447, ратовао с Млецима и код Драча и Скадра. У том ратовању, изгледа, помагао га је српски деспот Ђурађ Смедеревац, коме је зазорно било млетачко снажење у српском приморју. Том приликом Скендербег је ступио у везе с арагонско-напуљским краљем Алфонсом V, непријатељем Млетачке Републике. С

друге стране, Млечићи су живо радили на том да одвоје од Скендербега неке арбанаске главаре и да Турке дигну против њега. Млетачки сенат у току 1448 био је толико огорчен на Скендербега, да је 4 маја прихватио понуду једног угледног лица да ће убити Скендербега, ако му Сенат за то призна доживотну пенсију (бр. 17). Најзад, 4 октобра склопљен је споразум између Млетака и Скендербега по коме се Скендербег одрекао својих претенсија на Дањ и Дриваст уз годишњу пенсију од 1.400 дуката (бр. 22). Тако се после тога Скендербег могао озбиљно спремати за акцију против Турака, заједно с угарском војском. У ту сврху тражио је он зајам од Дубровника (бр. 24). Међутим до заједничке акције с Угарском није дошло. Турци су га у томе омели. Српски летописи, наиме, под год. 1448 бележе да је султан Мурад II освојио Скендербегов Свети град у горњем Дебру (бр. 27).

Европски запад пратио је с пажњом ове напоре балканских политичких фактора да се отму турској превласти. Али, иако свесни опасности која им је претила, европске државе и државице заузете беху и сувише својим територијалним користима. Па чак и Римско папство, када је током XV века кретало акцију против Турака, чинило је то у првом реду да појача свој оронули углед због велике шизме која је све до скора из основа потресала зграду римокатоличке цркве. Још увек чули су се гласови против папске апсолутне власти. Недавно закључени Базелски концил заступао је ватрено идеју да је црквени сабор старији од папе, коме је папа чак и „in spiritualibus et dogmaticis“ потчињен. Из тих идеја потекла је и Прагматична санкција, коју је у Буржу објавио 7 јула 1438 француски краљ Карло VII, чиме се очито ишло за стварањем француске националне цркве. Покушаји папа Евгена IV, Николе V, Каликста III, Пија II и Павла II имали су, дакле, у првом реду пред очима снажење папске моћи, па тек онда спас хришћанства од превласти ислама. Сем тога, западни политички фактори, поцепани и несложни, особито у Италији, гледали су у првом реду да туђим напорима и муком не само отклоне од својих граница турску опасност, него да се на рачун балканских хришћана учврсте у унутрашњости Балканског Полуострва. А када је Скендербег 1450, после петомесечне опсаде Кроје, одбио султана Мурада II од овога тврдога града између река Ишми и Маће, његово име, познато дотле у Угарској, Млецима и Напуљу, разнесе се широм целе Европе. После т. з. „Дуге Војне“ 1443, која је трагично завршила угарским поразом код Варне 1444, ово је био први крупнији успех хришћана у борби против Турака. Заснивач Ватиканске библиотеке, ватрени хуманиста папа Никола V, раздраган и одушевљен, наређује нарочитим бреве да се један део новца, прикупљен од индулгенција исте те 1450 јубиларне године у далматинским и приморским градовима, исплати храбром борцу за хришћанску ствар (бр. 36). Папа је, сем тога, упутио писмо Дубровачкој Републици с налогом да помогне Скендербега, који је у децембру 1450 дошао у Дубровник (бр. 32).

Скендербег се у исто време обратио за помоћ арагонско-напуљском краљу Алфонсу V који је, идући стопама напуљских Анжувинаца XIII века, желео да чврстом ногом стане на источну обалу Јадранскога Мора (бр. 37). Споразумом склопљеним у Гајети 26 марта 1451 (бр. 38) доспео је Скендербег у васални однос према краљу Алфонсу V. По том споразуму, Скендербег са својим рођацима, арбанаским главарима, издаје краљу град Кроју, стављa се под заштиту краљеву, који ће их бранити од Турака. Скендербег ће, када мине турска опасност, лично положити краљу заклетву верности и оданости и давати му „lo tributo o heraci, che per lo presenti sono tenuti dare a lo Turcho“. Једна врста кондотјера на форму Кармањоле, Сигисмунда Малатесте и Јакова Пичининија, Скендербег је своју судбу и својих крајева у Арбанији, поред Млетака, тесно везао и с Арагонско-напуљском Краљевином. Овај чин, наравно, није примљен симпатично у Млецима, јер су Млеци с бригом пратили покушаје краља Алфонса V да се утврди у арбанаском приморју, у њиховој непосредној близини. Међутим, Алфонс V није могао дати ни близу онакву помоћ какву су очекивали арбанаски главари. Скендербегов покушај да с помоћу краља Алфонса освоји важно место Берат 1455 изјаловио се потпуно. Скендербег је био поражен, велики број његових војника искасапљен, а међу њима и његов рођак Мусаки Топија (бр. 96 и 97).

Смрћу краља Алфонса V (1458) у Италији поново избише несугласице и немири. Споразум у Лоди, закључен 1454 између Млетака и Милана, прихватиле беху и остале италијанске државе: Св. Столица, Фиоренца и Алфонс V. Овим споразумом желела се остварити рав-

нотежа између италијанских држава, али у првом реду спречити сваки утицај Француске у Италији. Међутим, чим је краљ Алфонс склопио очи занавек, његов ванбрачни син Феранте наиђе на велике тешкоће. Кнез Тарента Јован Антоније Орсини и још неки напуљски барони оспорише Феранту право на напуљски престо, па га понудише Јовану од Анжу, херцегу Калабрије, који је мало пре тога у име француског краља Карла VII заузео био 11 маја Ђенову. Као што је пре неколико година смрћу херцега миланскога Филипа Марије Висконтија (1447) меснички настројен и добар стилиста, принц Карло Орлеански (*G. Lanson,* Histoire de la littérature française (Paris 1912), 170—173), полагао право на милански престо као син Луја Орлеанског и Валентине Висконтијеве, кћери умрлога херцега, тако је и сада освојењем Ђенове и претенсијама куће Анжу на Напуљску Краљевину утицај Француске у Италији загрозио не само Јужној Италији него и Милану и Папској Држави. Због тога су, и херцег Милана Фрања Сфорца, и римски папа Пије II, уложили били све снаге да се нови краљ Феранте I одржи на престолу. Положај Феранта био је нарочито критичан када су његове трупе, заједно с папским, потучене биле 7 јула 1460 код Сарна.

Скендербег се умешао такођер у престоне борбе око Напуљске Краљевине, ставши на страну Алфонсова сина. Наш Зборник пружа нам зато занимљивих појединости. Пошто се одлучио да са својим Арбанасима пређе у Јужну Италију, Скендербег је затражио од Дубровника да му буде на руци код његова прелаза у Пуљу (бр. 195). У исто време обавестио је он и папу Пија II о овој својој намери, јављајући папи да ће због тога морати начинити мир с Турцима. Папа је похвалио ову намеру Скендербега али, заузет и одушевљен акцијом покретања крсташког рата против Турака, апсолутно није био за предлог Скендербега у погледу Турака. Папа је предлагао да се тражи млетачка флота, која би штитила Скендербегову земљу од Турака док се он буде бавио у Пуљи (бр. 196). Изгледа да Скендербег, који је вазда рачунао на потпору папе, није много водио рачуна о овом папском предлогу, који се није тако лако и брзо могао остварити. Крајем септембра 1460 Скендербегове трупе прешле су у Пуљу (бр. 197) и много допринеле да се нови краљ Феранте могао одржати у борби са својим непокорним великашима (бр. 198—200, 207—220). Захвални краљ Феранте I даровао је Скендербегу поседе у Trani, онда Monte S. Angelo i S. Giovanni Rotondo. На та добра, после смрти Скендербегове, повукла се његова жена Андроника са сином Иваном, који се доцније оженио Јерином, трећом кћери деспота Лазара Ђурђевића. Интересантно је да се за време овога ратовања у јужној Италији Скендербег састао у Барлети са чувеним кондотјером Јаковом Пичинини (бр. 222).

Турска опасност која с пролећа 1463 загрози Босни утицала је свакако да је у септембру 1463, после дужих преговора, начињен савез између угарскога краља Матије и Млетачке Републике (бр. 252). Заплашени Босанци затражише помоћ не само од Млетака и Дубровника, него и од Скендербега (бр. 265. Види још и у додатку (стр. 133) наведено место у делу *Stephanus Katona,* Historia critica regum Hungariae, tom. VII. ord. XIV (Colotzae 1791), 491). Дубровник је такођер страховао да ће га Турци напасти, па се журно спремао за одбрану (Гласник Зем. музеја за Босну и Херцеговину XXII (1910), 9—24). Не знамо како се Скендербег одазвао на ову молбу Босанаца, али пре ће бити да она није нашла никаква одјека, јер је Скендербег пред акцију султана Мехмеда II против Босне начинио мир са султаном. Скендербег је у августу или септембру 1463 упутио посланика папи Пију II да му даде због тога потребна објашњења (*Francesco Pall,* Marino Barlezio, uno storico umanista, Bucureşti 1938, 82, n. 3.).

Интересантно је да је Скендербег, иако је склопио мир с Турцима, водио у исто време преговоре с Млецима о рату против Турака. У преговорима с краљем Матијом да заједнички ратују против Турака (бр. 247), Млетачки сенат прихватио је радо понуду Скендербега да и он устане против Мехмеда II (бр. 248), о чему је кардинал Бесарион известио папу Пија II 28 августа 1463 (бр. 250). Млетачки сенат био је веома задовољан овом готовошћу Скендербега, због чега је његова сина Ивана признао и примио за млетачког племића с правом чланства у Великом већу (бр. 253).

Баш тада папа Пије II развио је био необично живу акцију за рат против Турака. Већ раније римско папство одржавало је политичке везе с противницима султана Мехмеда II у Азији. Пажњу италијанских кругова на при-

лике у Азији привукла је нарочито међусобна борба о престо између седам синова султана Караманије Ибрахима, када је овај оставио престо Исабегу, обишав старије синове које је изродио са сестром султана Мехмеда II. Да би се одржао, Исабег затражи и доби помоћ од Узун Хасана, великога господара Туркменије, природнога противника Османлија (*Joseph v. Hammer,* Geschichte des Osmanischen Reiches, II (Pest 1828) 85—88. *N. Jorga,* Geschichte des Osmanischen Reiches, II (Gotha 1909) 160—161). У Италији се за успешну борбу с Турцима много полагало на помоћ ових источних фактора. Исто тако и господар Караманије рачунао је на помоћ Западњака, да би се успешно могао одржати у борби са султаном Мехмедом II. Интересантан је у том погледу пројект султана од Караманије како би се Турци најлакше могли истиснути из Европе (бр. 130).

Спремајући се за одлучну борбу с Турцима, папа Пије I, поред помоћи западних и источних сила, рачунао је и на Скендербега. Папа Пије II ишао је чак тако далеко, да је, како сам каже у својим Коментарима, начинио и план за деобу Турске. Према том папином пројекту Млечићи су имали добити Пелопонез, Виотију, Атику и приморске градове у Епиру, Угри: Бугарску, Србију, Босну, Влашку и сву земљу до Црнога Мора, а Скендербег Маћедонију (*L. v. Pastor,* Geschichte der Päpste, II (Freiburg im Breisgau 1925, 251 n. 1). 22 октобра 1463 папа Пије II позвао је нарочитом булом хришћански свет на рат против Турака. Али њен је одјек био врло слаб. Тадашња Европа била је и сувише поцепана а њени владари и републике италијанске много забављени својим посебним интересима, суревњиви једно на друго. Милански херцег Фрања Сфорца искористио је млетачко-турски рат око Мореје, па се дочепао Ђенове и Савоне, док је, опет, дука бургундски Филип, под утицајем француского краља Луја XI, отказао своје учешће у крсташком рату, што је на тешко болесног папу Пија II страшно деловало. *(L. v. Pastor,* op. cit. II, 265—267).

Смрћу папе Пија II у Анкони, 15 августа 1464, престала је за неко време скоро свака акција против Турака. Нови папа Павле II (Млечић Барбо) на почетку свога понтификата, септембра или октобра 1464, израдио је војно-финансијски пројекат за рат против Турака. Сем Скендербега, ту се рачунало и на помоћ Узун Хасана и на господара Караманије (бр. 285). Али није ни Павле II успео да крене крсташку војну против Турака. Давно беху прошла времена папе Урбана II, када су се на његов позив масе крсташа као бујица ваљале према истоку. Сада су главну реч водила нова поколења с новим идеалима и новим потребама.

И последње године живота провео је Скендербег ратујући с Турцима, у сталној бризи да ли ће и докле ће им моћи одолевати. Ради тога тражио је он од Дубровачке Републике уточиште за се и своју породицу. Њему је од стране Сената за ту сврху понуђено било острво Мљет (бр. 314). 15 јуна 1466 јављају Млечићи краљу Матији да су Турци провалили у земљу Скендербега, коме је помоћ обећао и напуљски краљ Феранте I (бр. 329, 330). Млетачки сенат вољан је био да помогне Скендербега, али под условом да овај преотме од Турака Елбасан и поруши га (бр. 334). У јесен Скендербегов син Иван стигао је у Млетке, где је тражио помоћ у новцу и људима (бр. 336). Али иако је султан Мехмед II освојио отворену земљу Скендербега, тврди град Кроју не могаше савладати. Као и његов отац Мурад II, са којим је као наследник престола такођер био под Кројом, морао је султан Мехмед II, сада после шеснаест година, повући се поново испод зидина тврде Кроје, тада добро познате у политичким круговима западне Европе. Јуначки отпор Скендербега величао се по Европи, али је за то Арбанија, сем Кроје, била потпуно опустошена. Наши летописи бележе: Вь лѣто 6974 воева царь на Ар'банасе, и плѣни ихь и множьства многа из'сѣче оть нихь и Скен'дера из землю изьгна и сьзда тамо градь рекоми Конюхь (бр. 342).

Скендербег је био очајан. Кренуо је за Рим да лично затражи помоћи, а сина Ивана упутио је у истој сврси у Млетке (бр. 336). Млетачки сенат, изнурен морејским ратом, мислио је да би се хришћанској ствари и Скендербегу, који је сем Кроје изгубио све, могло највише помоћи тако, ако би Скендербег с помоћу папе повратио и заузео своје земље (бр. 339). У страху од Турака, Дубровчани, на почетку новембра 1466, молили су Скендербега, који је ишао у Рим, да не сврађа у Дубровник (бр. 337). 12 децембра 1466 стигао је Скендербег у Рим, о чему је известио ученога марк-графа Лудвига од Мантове његов син кардинал Francesco Gonzaga 15 децембра 1466 (бр. 340, 341). Неколико дана након тога одр-

жано је у Риму више тајних конзисторијалних седница кардинала, на којима се већало о помоћи коју треба дати Скендербегу, а кога је папи Павлу II топло препоручивао и напуљски краљ Феранте I (бр. 344, 349).

Скендербег је после Рима отишао и у Напуљ краљу Феранту, где је био лепо дочекан и обилно помогнут (бр. 353). Млетачки сенат, такођер, наређује 20 марта 1467 да се Скендербегу исплате 2.000 дуката на рачун његове провизије (бр. 351). Почетком априла 1467 у Дубровачком сенату мислило се да ће Скендербег на повратку из јужне Италије ударити на Дубровник (бр. 354).

Једва да је Скендербег стигао у Арбанију сукобио се с Турцима и успешно одбио од Кроје Балабан-пашу, који погибе под градом (бр. 359, 379). Сјајан успех Скендербега разнесе се широм целе Италије, док су Млеци, очекујући поновну провалу Турака, предузели ванредне мере за одбрану (бр. 361), а у исто време затражили хитну помоћ од папе с обзиром на опасност која грози Драчу (бр. 364). И заиста, лети 1467 провалише Турци поново у Арбанију с намером да заузму Драч (бр. 367, 375). Млетачки сенат у нервози и бризи позива Скендербега 28 јула 1467 да брани Скадар, Кроју и Драч, поручујући да ће му послати и војску и новац (бр. 373). Према казивању савремене млетачке хронике, Скендербег је својом војском, помогнут млетачком флотом, одбио покушај Турака да заузму Драч (бр. 376, 377). Међутим, султан Мехмед II притиснуо беше и по други пут тврди град Кроју (бр. 371, 375 и 378). Скендербег је преко драчког надбискупа Павла Ангели у јесен очајнички преклињао Млетке за помоћ. Од стране Републике обећана беше брза помоћ у људству, новцу и животним намирницама (бр. 380). Скендербега је и овога пута срећа послужила. Турски султан морао је срамно напустити опсаду Кроје. Ово је био Скендербегов успех, о коме се много говорило на Западу, особито у Италији и Угарској.

У сталној журби и грозничавој акцији да одбрани земљу од Турака, који дотле беху заузели цео Балкан, Скендербег се нагло разболе на поч. 1468, те премину у Љешу 17 јануара 1468 (бр. 386), сахрањен у цркви св. Николе.

Чим је глас о његовој смрти стигао у Млетке, предузела беше Република св. Марка хитне мере да се Скенедербегови поседи одбране од евентуалног турског напада, особито град Кроја (бр. 387) коју су Млечићи држали до 1478 г. Напуљски краљ Феранте I, изјављујући сво[у жалост за умрлим Скендербегом у писму његовој удовици Андроници од 26 фебруара 1468, назива га „padre secundo" (бр. 390). Тако је склопио очи занавек један од најинтересантнијих људи југоисточне Европе у XV веку.

Скендербег је био слављен и хваљен много за живота, а што је време даље одмицало и турска сила постајала све више опаснија за Европу о њему се све више причало и говорило.

II.

Ђурађ Кастриот Скендербег својој слави и популарности код потоњих поколења има, можда, више да захвали своме биографу Марину Барлецију Скадранину, него својим војним успесима против Турака. Католички свештеник Барлеције, млађи савременик Скендербега (с. 1450—1512), васпитаник је Ренесансе у пуном смислу речи. Начитан у старој класичној литератури, добар познавалац Цицерона, Салустија, Валерија Максима, а особито Тита Ливија, омиљеног писца генерација Ренесансе, Барлеције, тако рећи, испевао је на латинском живот и рад свога земљака, чија дела уздиже и велича без много критике и сасвим субјективно.

Барлеције општио је у Млецима с Петром Ангели, једним од Скендербегових капетана, прибирајући и купећи појединости о делима свога јунака не само од њега него и од других. На основу тако прибране грађе, особито казивања учесника, Барлеције описао је лепо, привлачно, живо и занимљиво буран живот свога јунака. Тако је Барлеције знатним књижевним способностима а нарочито пластичним описом, протканим измишљеним беседама и писмима, прославио широм западне Европе име свога јунака (Упор. одличну студију: *Francesco Pall,* Marino Barlezio, uno storico umanista (Estratto dal volume „Mélanges d'histoire générale" II. Cluj 1938).

Барлецијево дело „Historia de vita et gestis Scandarbegi, Epirotarum principis" штампано је у Риму између 1508—1510 г. Ни пуних 30 година после овог првог издања штампана је поново ова биографија Скендербегова у Штразбургу 1537, за тим 1578 у Франкфурту на Мајни и, најзад, у Загребу 1743. Колико је ово дело Барцелијево било популарно сведочи то,

да је оно преведено било на италијански, француски, енглески, немачки и пољски језик. Није, према томе, чудно што се о Скендербегу, благодарећи Барлецију, писало толико много идућих столећа, те је овај привлачни спис бацио у засенак старије грчке писце, Лаоника Халкокандилу, Ђорђа Францу и Хермодора Критовула, за тим западне писце, Енеју Силвију Пиколоминија, потоњега папу Пија II, Волатерана, Псеудофранка и др. Огроман број списа о Скендербегу најбоље се види из познате књиге *Ђорђа Петровића* „Skanderbeg (Georges Castriota). Essai de bibliographie raisonnée“ Paris, 1881). — Последњих шездесет година писано је такођер много о Скендербегу. Мање више већина ових дела састављена је на основу извора другога реда, највише по Барлецију. Између ових споменућу много цитирано дело аустриског вицеконзула у Јањини *Јулија Писка* „Skanderbeg, Historische Studie“ (Wien 1894), који се у свом приказу мало ослањао на тада познату архивску грађу, него највише на Барлеција, Теодора Спандуцина, Бијемија и друге хроничаре који, опет, полазе са Барлеција.

Јоргин приказ Скендербегова рада у I. и II св. Geschichte des Osmanischen Reiches (Gotha 1908, 1909), далеко је бољи од излагања *Хамерова (Joseph v. Hammer,* Geschichte des Osmanischen Reiches“ I. II. (Pest 1827 и 1828). Док се Хамер поглавито ослања на Барлеција и позније турске изворе, који о Скендербегу до г. 1450 говоре врло мало, Јорга се већ обилато служи подацима дубровачког, млетачког и још неких западних архива.

Поред *Љубићеве* едиције архивалне грађе из млетачког архива (Listine IX и X, Zagreb 1890, 1891), нарочитих заслуга за историју Скендербега стекао је варшавски проф. В. Макушев издањем грађе из италијанских архива (Monumenta historica Slavorum meridionalium vicinorumque populorum deprompta e tabulariis et bibliothecis italicis, II, Београд 1882), а у делу „О Славянахъ въ Албанiи въ среднiе вѣкахъ“ (Варшава 1871, стр. 80) тачно је окарактерисао Марина Барлеција и утврдио његову непоузданост. Исто тако и *Карло Хопф* у свом делу „Geschichte Griechenlands vom Beginn des Mittelalters bis auf unzere Zeit“ (Ersch und Gruber's Encyclopädie 86 Th. стр. 122), говорећи о Скендербегу каже: „Wir besitzen eine ganze Anzahl Biographien dieses albanesischen Nationalhelden, die aber sämmtlich fast ausschliesslich auf der fabelhaften Geschichte des Häuptlings beruhen, welche Marino Barlezio aus Scodra zum Verfasser hat“.

У својој књизи „Западна Европа и балкански народи према Турцима у првој половини XV века“ (Нови Сад 1905) *Јов. Радонић* је осветлио главне моменте Скендербегове делатности на основу тада познатих извора првога реда.

Никола Вулић објавио је у Београду 1892 дело „Ђурађ Кастриотић Скендербег, историјска расправа“. Иако студентски рад, ова књига има све добре особине Вулићевих потоњих радова. Добро и марљиво прикупљено историјско градиво, као и савесна употреба стручне литературе чине да се ова књига видно истиче у старијој литератури о Скендербегу. *Иларион Руварац* у својој студији „Ђурађ Вуковић, деспот српски и Ђорђе Кастриот-Скендербег вођ арбанашки године 1444“ (Нови Сад 1902) без разлога и неоправдано потценио је ово Вулићево дело. Тим пре није требало Вулићеву књигу гледати преко рамена, што је Вулић на стр. 11—13 рекао о тобожњим писмима угарскога краља Владислава и Скендербега из г. 1443 оно исто што и Руварац у споменутој расправи, због чега је Руварац управо и написао ову расправу. Вулић је, знајући непоузданост Барлеција, поред архивске грађе, за своју књигу марљиво искористио и дело брешијскога свештеника Ђамарије Бијемија „Istoria di Giorgio Castrioto detto Scander-begh“ (Brescia 1742). Као и други, Вулић је мислио да је Бијемијево дело, како сам Бијеми каже, само италијански превод једне Скендербегове биографије на латинском језику, написане већ 1480. Данас се, пак, зна да ова тобожња савремена Скендербегова биографија на латинском није уопште постојала, него да ју је измислио Ђамарија Бијеми који је, сем ове биографије, фалсификовао још две локалне брешијске хронике, а иза своје смрти (1778) оставио још једну фалсификовану средњевековну хронику *(F. Babinger,* Die Gründung von Elbasan (Mitteilungen des Seminars für Orientaliche Sprachen zu Berlin, II Abt. 1931, p. 94—103). *Kurt Ohly,* „Eine gefälschte Ratdolfincunabel“, Sonderabzug aus dem Gutenberg-Jahrbuch 1933).

Пре књиге Н. Вулића објавио је *Чед. Мијатовић,* 1890, у Гласу Срп. Краљ. Акад. XXII чланак „Српски рукопис о Скендербегу“. Ту Мијатовић реферише о једном рукопису који је 1778 преписао јеромонах Теодосије с једнога старог руског рукописа у манастиру Хилан-

дару. По Мијатовићеву мишљењу, као подлога руском преписивачу послужио је рукопис српске редакције. „Кроз целу ову историју, каже Мијатовић, од почетка па до свршетка провлачи се српско име као црвени конац и у њој, како се мени чини, дише српски патриотизам, тако да мислим да се слободно може узети да је оригинал ове историје писао Србин". Овај српски рукопис, који Скендербега назива Црнојевићем, по Мијатовићу, нема ничега заједничког са т.з. Псеудофранком у Бонардову млетачком издању од 1584. Али је за то писац српскога рукописа, и то Србин из Зете или Арбаније, сажетије препричао Барлеција, преиначивши га негде и допунивши га локалном традицијом.

Између новијих радова споменућемо веома успелу студију проф. *C. Marinesco* „Alphonse V, roi d' Aragon et de Naples, et l' Albanie de Scanderbeg" у Mélanges de l' École Roumaine en France I (Paris 1923). (Кратак реферат *В. Ћоровића* у Архив за арбанаску старину, II, 1. стр. 162). Маринеско је у тој студији на основу необјављене грађе архива у Барцелони осветлио односе Скендербега с арагонско-напуљским краљем Алфонсом V.

Политичку тенденцију има књига *Fan Noli* „Historia e Skenderbeut, Gjergi Kastriatit, Mbretit të Shipërisë (Boston 1921). Ову књигу превео је на италијански *F. Argondiza* „Storia di Scanderbeg (Giorgio Castriota). Re d' Albania" у Biblioteca Italo-Albanese № 1 (Roma 1924). Др Џеват Корча тачно је приказао вредност књиге Фан Нолија, чији је главни недостатак непознавање објављене архивске грађе (в. Архив за Арбанаску старину, III (Београд 1926) стр. 241—243). Исти Dr *Dževat Korča* објавио је на арбанаском у Тирани своју докторску дисертацију „Triryetje nga jeta e Skender-Beut". Корча се труди да докаже да Скендербег никад није био ничији васал и да никад ником није плаћао данак, што, дабогме, није тачно (в. бр. 38 овога Зборника). Корисне напомене и исправке на ту студију дао је *В. Ћоровић* (Архив за арбанаску старину, III, 296).

Далеко је боља од књиге Фан Нолија докторска дисертација *Атанаса Гегаја (Gegaï)* „L' Albanie et l' invasion turque au XVe siècle" Université de Louvain, Recueil des travaux publiés par les membres des conférences d' Histoire et de Philologie, II série (Paris 1937). Противно Фан Нолију, Гегај се наслања на до сада објављену архивску грађу, а познаје добро и стручну литературу. Заслуга је Гегаја да поред Скендербега истиче значај и осталих арбанаских династа, особито Комнина Аријанита, таста Скендербегова. Гегај, даље, добро карактерише односе Скендербега према арагонско-напуљском краљу Алфонсу V, а добро је прозрео вешто и лукаво држање Млечића с обзиром на Арбанију (в. опширну оцену с веома корисним напоменама и допунама *Фр. Пала (Pall)* „Une nouvelle histoire de Scanderbeg" (Extrait de la „Révue Historique de Sud-Est Européen) № 10—12, 1937).

Несумњивих заслуга за познавање средњевековне прошлости Арбаније стекао је одлични зналац балканске историје и етнографије *Константин Јиречек.* Поред других његових студија споменућемо „Albanien in der Vergangenheit", „Scutari und sein Gebiet im Mittelalter", заједно с Талоцијем „Zwei Urkunden aus Nordalbanien", „Die Lage und Vergangenheit der Stadt Durazzo in Albanien", „Valona im Mittelalter", све прибрано у Зборнику *Л. Талоција (Thallóczy)* „Illyrisch-albanische Forschungen" (München und Leipzig 1916). Сем тога, *Јиречек* је у другој свесци Историје Срба (превод *Јов. Радонића,* Београд 1923) местимично приказао живот и рад Скендербега према дотле објављеној архивској грађи и стручној литератури.

Сарадник Јиречеков и Талоцијев на великом Зборнику повеља и аката за средњевековну Арбанију, проф. *Милан Шуфлај,* радио је успешно на историји Арбаније. Објавио је девету главу из тога дела „Die Kirchenzustände im vortürkischen Albanien" (Illyrisch-Albanische Forschungen, I Bd.). После ове студије публиковао је Шуфлај још неколико добрих радова: „Städte und Burgen Albaniens haupsächlich während des Mittelalters" (Denkschriften der Wiener Akademie der Wißenschaften in Wien, Bd. 63, 1924. (Упор. кратак реферат *Ст. Станојевића,* Архив за арбанаску старину, II, 402—403, и опширан реферат *М. Костренчића,* ib. III, 266 до 277); „Повјест сјеверних Арбанаса" (Архив за арбанаску старину, II, 2 (1925) стр. 193 до 242) и, најзад, „Срби и Арбанаси" као прва књига Библиотеке Архива за арбанаску старину (Београд 1925. Упор. реф. *В, Новака* у Архиву за арбанаску старину, III, 231—239).

Објављујући с Талоцијем две повеље из северне Арбаније, Јиречек је истакао да би било веома корисно за историју Арбаније спремити систематско издање архивске грађе, па је додао: „Von entscheidender Wichtigkeit wäre ein

solcher Codex diplomaticus Albaniae für die Geschichte des Georg Kastriota oder Skanderbeg, die erst durch eine Urkundensammlung einen festen historischen Boden gewinnen und sich des romanhaften Beiwerks entledigen wird" (Illyrisch-albanische Forschungen, I Leipzig 1916, Archiv für slav. Philollogie XXI, 95). Жеља проф. *Јиречека* донекле се испунила. Иницијативом мађарскога историка *Л. Талоција,* у сарадњи с *Јиречеком* и *Шуфлајем,* изашла је 1913 у Бечу код А. Холцхаузена прва свеска Зборника за средњевековну историју Арбаније „Acta et diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia". У првој свесци прибрана је архивска штампана и нештампана грађа у целини или регестима од 344—1343 год. Скоро сваки акт пропраћен је добрим коментарем и обилним научним апаратом. Други том изашао је код истог издавача 1918 и обухватио је градиво од 1343—1406. Ни Талоци, ни Јиречек нису дочекали публикацију другога тома, остао је једини Шуфлај. Проф. М. Шуфлај носио се после светског рата мишљу да настави издавање овога Зборника. У свом чланку „Acta Albaniae" (Архив за арбанаску старину, III 209—212) истиче Шуфлај потребу даљега издавања ове архивалне грађе, која би требало да иде не до 1479, како је првобитно било намеравано, него до г. 1571, када су Млечићи изгубили Бар и Улцињ. Шуфлај је овај чланак завршио овим речима: „Једнако држим да су данас научни центри Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, а у првом реду Београд, не само позвани, већ да имаду заправо дужност да, с обзиром на научно упознавање Балкана, испуне оне празнине, које су настале распадом двојне монархије".

Изгледа да је Шуфлај пред крај живота, због тешких материјалних прилика у којима се стално налазио, напустио план даљега издавања Зборника на онако широкој основи. Када сам му једном приликом рекао да прибирам архивалну грађу за историју Скендербега, Шуфлај ми је без даљега уступио грађу коју је имао, особито ону из архива у Барцелони и Милану. Пишући ове ретке са захвалношћу сећам се ове широкогрудости проф. М. Шуфлаја, који је 1931 у 52 години живота завршио на онако трагичан начин.

Грађа за историју Скендербега прибрана је овде из разних архива. Највише грађе о Скендербегу има у Млетачком архиву. Добар део ове грађе издао је *Шиме Љубић* у IX и X књизи Listina у издању Југославенске Академије у Загребу. Не у толикој мери колико Љубић објавили су извесне документе из Млетачкога архива *Nagy Iván* и *Nyáry Albert* у данас доста реткој збирци „Magyar diplomacziai emlékek Mátyás király korából I. (Budapest 1875), II (Budapest 1877). Пошто нисам могао лично колационирати Љубићеве преписе, поверен је тај посао г. Д-ру *Александру Грабјанском.*

Не мислим да је Млетачки архив у свему исцрпен. И после истраживања Ш. Љубића, Вићентија Макушева и Николе Јорге онде, можда ће се наћи још што шта у млетачким књигама Misti del Senato, Misti Terra, Misti Mar и Consiglio dei Dieci, како запажа и Шуфлај у споменутом чланку Acta Albaniae (Архив за арбанаску старину III, 1 св. (Београд 1926) 211). Издавач се спремао да проучи ове књиге Млетачког архива, али тешка времена нису то допустила.

Иза Макушева остало је много преписа из Млетачког архива. Његови преписи, повезани у три свеске, после његове смрти, чували су се у Варшавској универзитетској библиотеци. Универзитет је на захтев Југославенске Академије у Загребу ставио јој на располагање ове исписе Макушева, да их Академија искористи за даље штампање материјала из Млетачког архива. У тој збирци Макушева налазили су се и његови исписи из анжувинских регистара у Напуљском државном архиву. Распитивао сам у Загребу за ту збирку Макушева, али јој се заметнуо траг.

Код прибирања грађе из Млетачког архива водило се рачуна и о збирци петроградскога проф. *В. Ламанскога* „Secrets d' État de Venise" (Saint-Petersbourg 1884).

Много грађе у овом Зборнику има из Државног архива у Барцелони. Овај материјал осветљује нарочито планове арагонско-напуљскога краља Алфонса V на источној обали Јадранскога Мора, као и његове односе са Скендербегом и арбанаским главарима.

Још је више грађе из Миланског државнога архива, у који се стичу извештаји миланских посланика из Напуља, Млетака и Рима.

Ватикански архив искоришћен је такође, особито за време понтификата Николе V, Каликста III и Пија II. Нарочито извађено је доста из регистра brevium папе Каликста III, која brevia започињу с понтификатом Мартина V (1417—1431). (Упор. *G. Brom,* Guide aux archives du Vatican, Rome 1911, p. 27—31). Да су вре-

мана била погоднија за последње две три године, издавач би, несумњиво, трагао и даље у Ватикану, а свакако и у Латеранском архиву, где се такођер налази још доста непроучених свезака из доба понтификста Каликста III (в. *L. v. Pastor,* op. cit. I. p. 683, n. 1). Грађу папског архива допунили смо збиркама Августина Тајнера *(Theiner)* „Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia,“ II (Romae 1860) и „Vetera monumenta Slavorum meridionalium, I (Romae 1863). Корисно је за ту сврху послужила и архивска грађа из италијанских архива, коју је публиковао као додатак Л. Пастор уз I. и II. књигу свога чувенога дела „Geschichte der Päpste I, II (Freiburg im Breisgau 1925, 1926).

Доста грађе доносимо из Архива маркграфова Gonzaga у Мантови, а нешто и из архива града Сијене, као и градске библиотеке у Трсту.

За односе Арбаније и Скендербега са напуљским краљем Феранте I искористили смо доста ретку збирку *Francesco Trinchera,* Codice Aragonese vol. I. (Napoli 1866).

Од домаћих архива на првом месту ваља споменути Државни архив у Дубровнику, у коме су искоришћене књиге Великога и Малога Већа, Diversa Notariae, Diversa Cancellariae, као и Lettere e commissioni di Levante. Известан део ове грађе публиковали су раније *Thallócy L. & Gelcich J.,* Ragusa és Magyarország összeköttetéseinek oklevéltára (Budapest 1887), не увек потпуно и исправно.

Из Архива Српске краљ. Акад. саопштили смо ћириловска писма Ивана Кастриота и сина му Скендербега. Како су они поред родбинских имали и врло интенсивних политичких веза са српским династама, у њиховим канцеларијама писало се углавном српски. На крају доносимо неколико факсимила српски писаних писама Ивана Кастриота и сина му Ђурђа Скендербега и писмо папе Николе V.

Нештампану архивску грађу допунили смо градивом из досада објављених збирки. Поред споменуте *Ljubićeve* збирке у Listinama IX, X и *Ljubićevih* Commissiones et relationes venetae I (Zagreb 1876), на првом месту треба споменути познату збирку *Николе Јорге* „Notes et extraits pour servir à l' histoire des croisades au XV-e siècle, II sér. Paris 1899, III sér. Paris 1902, IV sér. Bucureşti 1915., онда споменуту збирку *В. Макушева,* „Monumenta historica Slavorum Meridionalium vicinorumque populorum depromptа e tabulariis et bibliothecis Italicis, vol. II (Belgradi 1882) и никад непубликовану збирку *C. Hopf & Ph. Dethier,* Mon. Hung. historica, vol. XXII Ire partie. Збирка *Јов. Радонића* Acta et diplomata Ragusina I, 2 (Belgrad 1934) узета је такођер у обзир. Можда би се неки податак могао наћи и у збирци *H. Noiret* „Documents inédites pour servir à l' histoire de la domination vénitienne en Crète de 1380 à 1485, штампана у „Bibliothèque des Écoles Françaises d' Athènes et de Rome, fasc. 31, (Paris 1892.)

Публикујући српске текстове водили смо рачуна о ранијим издањима *П. Каранотврш̄ковића* „Српски споменици“ (Београд 1840). *F. Miklosich,* Monumenta serbica (Беч 1858) и *Љуб. Стојановића,* Старе српске повеље и писма“, I, 2 (Београд 1934) који нису свагда потпуни и тачни.

Из мађарских зборника, од којих су неки данас тешко приступачни, узето је такођер нешто градива или је грађа, приопштена од Мађара, поређена с нашим преписима. Нешто грађе узето је из огромног дела *S. Katona,* Historia critica regum Hungariae VI, 13 (Pestini 1790), VII, 14 (Colotzae 1791), онда из збирке *Teleki J.,* Hunyadiak kora Magyarországon XI (Pesten 1755), *Fraknói V.,* Mátyás király levelei I (Budapest 1893).

Доста грађе из Млетачког и Миланског архива објавили су *Nagy I. & Nyári A.* у збирци Magyar diplomacziai emlékek Mátyás király korából, I, II (Budapest 1875, 1877). Врло мало искористили смо и збирку *Thallóczy L. & Áldásy A.* Magyarország melléktartományainak oklevéltára (Budapest 1907), као и збарку *R. Wolkan,* Der Briefwechsel des Eneas Silvius Piccolomini у Fontes rerum austriacarum, Diplomataria et acta Bd. LXI. LXII (Wien, 1909).

Жао нам је да нам није дошло до руке дело *Л. Талоција* „Bosnyák és szerb élet-s nemzedékrajzi tanulmányok (Budapest 1909), где би се такођер, можда, могао наћи неки податак о Арбанији у XV веку и Скендербегу.

Далеко смо од помисли да смо у овом Зборнику прибрали сву архивалну грађу о Арбанији и Скендербегу у XV веку, ипак мислимо да је главни део архивалне грађе прибран овде, што ће знатно олакшати студију историје Арбаније тога времена.

Да би читалац, поред архивалне, имао и изворе другог реда, приопштили смо у другом делу најглавније писце: 1) грчке, 2) западне,

3) српског писца на пољском Константина Михаиловића из Островице и 4) турске хроничаре.

Свесни смо тога да би овај други одељак требало да буде потпунији. Али садашња времена нису допуштала рад у великим европским библиотекама. Пре свега, велика је штета што никако нисмо могли доћи до веома важног и интересантног дела савременог Енеје Силвија Пиколоминија, потоњега папе Пија II „Commentarii rerum memorabilium, quae temporibus suis contigerunt (штампано у Риму 1584 и 1589 и у Франкфурту на Majни 1614), које се безразложно приписивало кописти дела Јовану Гобелину. У тим веома живо написаним мемоарима у једанаест књига догађаји доведени су до 1463 (упор. *L. v. Pastor*, op. cit., 35—38, 754—756), и у њима ће се по свој прилици наћи, можда, неке појединоати о Скендербегу, са којим је папа Пије II одржавао доста живе везе. Искористили смо, међутим, Енејина географска и историска дела према Хелмштатском издању од 1690. Зачудо, овде је папа Пије II веома шкрт у вестима о Скендербегу.

Нашло би се, можда, нешто и у Анонима из Вероне (1440—1488) у Monumenti storici pubblicati dalla Reale Dep. Veneta di storia patria, ser. III Cronache e Diari t. IV, Venezia 1915), онда у „Annali veneti dal 1457 al 1500“ *Доменика Малипијера (Malipiero)* у Archivio Storico Italiano I. s. t. VII, parte I. II. Firenze 1844, за тим у *Антонија Сабелика (Sabellicus)* „Decades seu libri XXXVIII rerum Venetarum“. Прво изд. у Млецима 1487, а друго у Базлу 1556. Дела *Николе Сагунтина (Saguntinus)* „De origine et rebus gestis Turcarum, lib. I (у Базлу 1556) и *Јована Симонете (Simoneta)* „Rerum gestarum Francisci Sfortiae Mediolanensium ducis libri XXXI (Milano 1479), онда *Muratori*, Rerum Italicarum scriptores, t. XXXI (Milano 1732) можда би такођер пружила неки користан податак.

Хронику *Јунија Растића* ставили смо у први део међу архивалну грађу, јер је Растић просто преписивао одлуке Дубровачких већа. Извесне партије из дела млађега савременика и рођака Скендербегова *Јована Мусакија* „Breve memoria delli discedenti de nostra casa Musachi“ ставили смо у први део испод линије, док смо, опет, извесне одељке, као и одељке из дела његова сина *Константина* „Historia della casa Musachia“ ставили у други део.

Код едиције латинских, италијанских, шпанских и старосрпских текстова држали смо се у науци утврђених принципа, трудећи се савесно да наше издање буде што ближе оригиналу.

У додатку дајемо још неке ситније појединости до којих смо дошли накнадно, после чега долази регистар личних и географских имена.

На крају пријатна ми је дужност захвалити на помоћи у овом послу г. проф. Н. Радојчићу, академику, г. проф. J. Тадићу, доп. члану Срп. краљ. академије и г. проф. Калми Баруху у Сарајеву.

Јов. Радонић.

Преглед садржине

1. *Млеци, 11 јануар 1410.* — Млетачки Сенат одговара на поруку Ивана Кастриотића да су га Турци приморали да свога сина даде за таоца и да траже од њега, да преко његове земље могу упадати у млетачку територију.

2. *25 фебруар 1420.* — Спроводно писмо господина Ивана Кастриота и његових синова за дубровачке трговце на путу кроз његову земљу од Шуфадаја (код Љеша) за Призрен с царинским одредбала.

3. *S. L. 1426.* — Иван Кастриотић са синовима Станишом, Репошем, Костандином и Ђурђем прилаже манастиру Хиландару село Радостуше с црквом Св. Богородице и село Требиште.

4. *Хиландар после 1426.* — Братство манастира Хиландара утврђује да је Иван Кастриотић са синовима Репошем, Константином и Ђурђем купио у Хиландару пирг св. Ђорђа и четири аделфата за 60 флорината.

5. *Млеци, 17 августа 1427.* — Иван Кастриотић, поред осталог, моли да му Млетачки Сенат, у случају невоље, допусти да се са својима склони на млетачку територију. Моли, даље, да га Сенат не чини одговорним ако његов син, који је прешао на ислам, по наредби султановој нападне на млетачку територију.

6. *Млеци, 25 мај 1433.* — Иван Кастриотић моли од Млетачког сената извесне царинске олакшице, да се врате бегунци с његове територије, да млетачки органи не сметају његовој царини у Шуфадају, близу Љеша.

7. *Дубровник, 28 мај 1435.* — Дубровачки Сенат препоручује цару Сигисмунду војводу Стевана Вукчића, наследника Сандаљева; јавља да је отпремио за Арбанију на својим баркама царева изасланика Фружина, који ће га обавестити о приликама у Арбанији.

8. *Млеци, 28 март 1438.* — Млетачки Сенат, на молбу Ивана Кастриотића, признаје његовим синовима Станиши и Ђурђу, иста она права која му је раније признао и дао.

9. *Будим, 5 јули 1443.* — Угарски краљ Владислав позива Скендербега да с њим заједно учествује у рату против Турака. (Писмо измишљено).

10. *Кроја, 4 август 1443.* — Одговор Скендербега на писмо краља Владислава. (Писмо измишљено).

11. *Дубровник, 4 октобар 1443.* — Кардинал Јулијан Цезарини извештава цара Фридриха III о последицама хришћанске победе над Турцима у Арбанији и Грчкој.

12. *Млеци, 1444.* — Успеси Скендербега у Арбанији.

13. *Млеци, 12 фебруар 1445.* — Млетачки Сенат, на молбу Ђурђа и Станише, синова Ивана Кастриотића, потврђује концесије дане 1438 год. њихову оцу Ивану, признаје их својим грађанима и даје им склониште у случају потребе.

14. *Млеци, 27 август 1445.* — Одлука Млетачког сената да изабере провидура за град Дањ.

15. *Млеци, 1445.* — Никола Дукађин убија Леку Закарију, господара Дања.

16. *Дубровник, 16 април 1446.* — Одлука Сената да се пише папи и баронима Угарске о захтеву Скендербега.

17. *Дубровник, 27 мај 1447.* — Одлука Сената да се Скендербег обдари и да му се даде 500 фунти барута.

18. *Млеци, 25 август 1447.* — Милански посланик у Млецима Бота јавља миланском дуки Галеацо Мар. Сфорци, према једном писму скадарског капетана Антонија Лордана ген. капетану Гритију, да су Турци одбијени од Скадра и да му шаље препис тога писма.

19. *Apud portum Baratum, 14 децембар 1447.* — Арагонски краљ Алфонс V хвали Скендербегову одлучност у борби с Турцима, даје склониште њему и његовој породици у случају невоље. За сада му помоћ у бродовима не може дати, јер су на путовању, али ће му послати бродове чим се буде указала могућност.

20. *Млеци, 4 мај 1448.* — Млетачка влада прихвата понуду једног угледног лица да ће смакнути Скендербега уз годишњу пенсију од 100 дуката. С обзиром на опасност која прети Арбанији, одлучује се да се пошаље 100 војника у Скадар, одакле ће се они распоредити по другим местима у Арбанији.

21. *Млеци, 27 јуни 1448.* — Упутство Андрији Венерио да утиче на Турке да ударе на Скендербега. У случају да Турци не би брзо предузели акцију, или да не мисле ништа предузимати против Скендербега, нека се путем новца нагоди са Скендербегом. Ако и то не иде, нека гледа да придобије против Скендербега Павла и Николу Дукађине.

22. *Млеци, 29 јули 1448.* — С обзиром на то да су Турци кренули против Скендербега нека Андрија Венерио, споразумно са кнезом Скадра, поради на уништењу Скендербега и Дукађина: избеглице из Арбаније нека прими на млетачку територију.

23. *Млеци, јули 1448.* — Савремени млетачки анали о поразу Скендербегову пред Баром.

24. *Љеш, 4 август 1448.* — Из Љеша јављају у Млетке да су Турци заузели Светиград.

25. *Из табора, 11 септембар 1448.* — Из писма савременика Паскоја Соркочевића где се каже како је гу-

вернер Угарске, Јован Хуњади, одбио понуђену помоћ Арбанаса против Турака.

26. *Млеци, 4 октобар 1448.* — Услови мира између Млетачке Републике с једне и Скендербега и осталих арбанаских главара с друге стране.

27. *Млеци, 10 октобар 1448.* — С обзиром на турско-арбанаске односе наређује се провидуру млетачке Арбаније да Турке крене против Скендербега. Не иде ли то, нека се нагоди са Скендербегом.

28. *Дубровник, 20 октобар 1448.* — Дубровачки Сенат извињава се Скендербегу да му не може дати зајам за борбу против Турака. Одлучује, даље, да му поклони 200 дуката.

29. *Дубровник, 14 новембар 1448.* — Сенат одлучује шта да се уради са соколима, добивеним на поклон од Скендербега.

30. *Млеци, 30 децембар 1448.* — С обзиром на корист мира Млетачке Републике са Скендербегом, Сенат одлучује да потврди услове мира како их је утврдио Андрија Венерио са Скендербегом.

31. *1448.* — Српски летописац о турском заузећу Светог града (у горњем Дебру).

32. *Млеци, 21 април 1449.* — Млетачки Сенат одговара на извесна питања и захтеве Скендербега.

33. *Млеци, 8 јули 1449.* — Млетачки Сенат наређује кнежевима Трогира и неких далматинских острва нека наоружају градове, пошто се чује да се краљ арагонски спрема против Сињорије.

34. *Млеци, 20 октобар 1449.* — Млетачки Сенат одговара на извесне захтеве Скендербега и захваљује му на одговорима, које је дао арагонском краљу и српском деспоту.

35. *Дубровник, 13 август 1450.* — Дубровачки Сенат извештава гувернера Угарске, Јована Хуњадија, о нападају турскога султана на Кроју и о јуначкој одбрани Скендербега.

36. *Млеци, 24 новембар 1450.* — Млетачки сенат одговара на писмо провидура из Дања.

37. *Дубровник, 10 децембар 1450.* — Дубровачки Сенат одлучује колико дневно да се изда поводом бављења Скендербега у Дубровнику.

38. *Дубровник, 12 децембар 1450.* — Даје се пуномоћ Ректору и Малом Већу шта да одговоре Скендербегу у погледу савета који тражи.

39. *Дубровник, 14 децембар 1450.* — Одлучује се да се Скендербег обдари, да му се одговори и да се испрати према нахођењу Ректора и Малога Већа.

40. *Млеци, 1450.* — Савремени млетачки анали о турској опсади Кроје.

41. *Дубровник, 27 фебруар 1451.* — Упутство магистру Јовану Газуло, који иде папи Николи V да га моли у име Сената, да ослободи Дубровник дажбине поводом јубиларне 1450 год. с обзиром на велике заслуге Дубровника за одбрану хришћанске ствари, особито у подупирању и подржавању Скендербега.

42. *Коведо, 25 март 1451.* — Краљ Алфонс V јавља папи Николи V да је на молбу Скендербега послао му нешто хране и 200 пешака у помоћ против Турака, па моли папу да га помогне и он.

43. *Гаjета, 26 март 1451.* — Конвенција склопљена између Арагонско-напуљскога краља Алфонса V с једне и Ђурђа Кастриотића и рођака му, барона арбанаских, с друге стране.

44. *Милано, март 1451.* — Писмо Франа Филелфа Карлу VII, француском краљу.

45. *Рим, 13 април 1451.* — Папа Никола V наређује бискупу Котора и Бонину de Tollentis, викару дубровачког надбискупа, као и Јовану Газуло, ректору цркве св. Петра у Дубровнику, да један део суме, добивене од индулгенција у јубиларној 1450 години, предаду Ђурђу Кастриотићу Скендербегу или његовим поузданицима.

46. *Дубровник, лети 1451.* — Изасланик папски предлаже папи да због куге и непријатељства Дубровника с херцегом Стеваном одложи за неко време на дубровачкој територији прибирање прилога за Скендербега.

47. *Путеоли, 14 мај 1451.* — Краљ Алфонс V јавља Ђурђу Кастриотићу, господару Кроје, да је преко његових посланика примио његово писмо, а одговор краљев сазнаће опширније од посланика.

48. *Путеоли, 14 мај 1451.* — Краљ Алфонс V јавља једном рођаку Скендербегову да су Скендербегови посланици стигли њему и да траже помоћ. Краљ посланике шаље натраг, а они ће њему, као и Кастриотићу, о свему опширније реферисати.

49. *Путеоли, 14 мај 1451.* — Краљ Алфонс V упућује скоро истоветно писмо другом једном великашу у Арбанији.

50. *Castel Turris octave, 23 мај 1451.* — Краљ Алфонс V јавља Ђурђу Кастриотићу да у духу склопљене конвенције шаље животне намирнице и 100 пешака под командом Бернарда Вакера, коме нека поклони пажњу и у свему да му верује.

51. *Castel Turris octave, 29 мај 1451.* — Арагонски краљ Алфонс V извештава Јована Хуњадија, гувернера Угарске и војводу ердељског, да је послао Скендербегу у помоћ 100 пешака на челу с његовим комесаром, Бернардом Вакером, па га моли да им у свему буде на руци.

52. *Castel Turris octave, 31 мај 1451.* — Упутство Бернарду Вакеру који доводи помоћ Скендербегу у људству, муницији и храни. Вакер, према конвенцији, има од Скендербега да тражи да му изда Кроју, коју нека спреми за одбрану. Ако Скендербег неће град да преда, нека одмах Вакер јави и нека проучи људе и прилике у Арбанији.

53. *Castel Turris octave, 7 јуни 1451.* — Споразум између краља Алфонса V и Филипа Пантеле, пуномоћника Аријанитова. Краљ се обвезује да ће Аријанита помоћи да потисне Турке из Арбаније, зашто ће Аријанит признати се краљевим васалом уз давање данка. Берат, Грећа и Мусакја до реке Девола припашће краљу, а остало остаће Аријаниту. У Берату биће краљев намесник, а Валона с Канином остаје Аријаниту. Поданици Аријанита трошиће само со краља Алфонса, који Аријаниту и његовој породици даје склониште у Напуљској Краљевини.

54. *Милано, 28 септембар 1451.* — Цикус (Ф. Сфорца) пише Скендербегу да је, преко његова изасланика опата Лазара, примио његово писмо, у коме моли помоћ против Турака. Жали што му тражену помоћ не може дати, због прошлога рата и куге, али да му за будућност помоћ ставља у изглед.

55. *Млеци, 3 децембар 1451.* — Сенат повољно одговара на молбу Которана да Млетачка Република настоји код папе да се $^1/_2$ новца, прикупљена за Скендербега, употреби као помоћ которској катедрали.

56. *Дубровник, 18 март 1452.* — Нотарска исправа о изјави пуномоћника Скендербегова, Андрије Суме, да је новац (4893 перпере) од индулгенција, као пуномоћник

Скендербега, примио и да нема ништа више да потражује од Дубровника ни сада, ни у будуће.

57. *Кастел нови код Напуља, 23 април 1452.* — Краљ Алфонс V именује Рамона de Ortafa за свога намесника у Kроји и у Арбанији.

58. *Кастел нови код Напуља, 24 април 1452.* — Краљ Алфонс V извештава Јована de Castro, кастелана Kроје, да шаље у Арбанију као свога намесника Рамона de Ortafa, па му наређује да Рамону преда град Kроју.

59. *Напуљ, 24 април 1452.* — Краљ Алфонс V пише Скендербегу, Аријаниту и осталим племенским главарима у Арбанији да онамо шаље као свога гувернера Рамона de Ortafa, па их моли да му с поверењем изиђу у сусрет, те ће, старањем истога Рамона, избећи сваку опасност.

60. *Напуљ, 25 април 1452.* — Краљ Алфонс V извештава Скендербега да шаље у Арбанију Рамона de Ortafa као свога намесника, па га моли да се с њиме споразумева у свему.

61. *Путеоли, 26 април 1452.* — Упутство за Рамона Dortafa, кога краљ Алфонс шаље као свога намесника у Арбанију.

62. *Дубровник, 13 јули 1452.* — Дубровачки Сенат одлучује да се не одазове захтеву Скендербега.

63. *Рим, јули 1452.* — Папа Никола V шаље из Рима Павла Душмана, бискупа у Дривасту, да изравна спор између Скендербега и Дукађина.

64. *Млеци, 4 август 1452.* — Сенат одговара на молбе босанскога војводе Петра које се тичу извесних места и крајева у Арбанији.

65. *Млеци, 28 септембар 1452.* — Млетачки Сенат дарива Стевана Црнојевића што је сјајно победио српскога деспота, а Скендербегу захваљује на понуђеној помоћи против непријатеља Сињорије.

66. *Дубровник, 1452.* — Дубровачка влада хвали и уздиже заслуге Скендербега у одбрани хришћанске ствари од Турака.

67. *Фођа, 15 фебруар 1453.* — Краљ Алфонс V извештава намесника Рамона Дортафу о пошиљци животних намирница, муниције (сумпора) и 36 сандука стрела за краљеве трупе у Арбанији.

68. *Фођа, 5 март 1453.* — Краљ Алфонс V извештава Скендербега да му тражене војнике за сада не може послати, али је наредио да два ратна брода (фусте) отплове за Арбанију.

69. *Фођа, 5 март 1453.* — Краљ Алфонс V потсећа млетачког дужда Ф. Фоскари на услове мира, склопљеног са Скендербегом. Пошто Сињорија дуже од годину дана не води рачуна о условима мира, моли га да се тих услова придржава у свему.

70. *5 март 1453.* — Краљ Алфонс V наређује благајнику Петру Бернату да исплати двоструку плату капелану дијецезе Kроје „Helie de Villiza". Илија је тражио да му се повећа плата, јер жели да му у дужности помаже један ђакон.

71. *Дубровник, 28 март 1453.* — Даје се пуномоћ Ректору и Малом Већу да пишу Скендербегу.

72. *Дубровник, 26 март 1453.* — Даје се пуномоћ Ректору и Малом Већу да даду једну барку Владиславу Херцеговићу која ће га одвести до Скендербега.

73. *Млеци, 7 август 1453.* — Због рата који може избити у Арбанији бира се провидур, који има да пође онамо.

74. *Дубровник, 5 септембар 1453.* — Даје се пуномоћ Ректору и Малом Већу да одговоре Скендербеговим посланицима.

75. *Млеци, 18 септембар 1453.* — Млетачки Сенат захваљује Скендербегу што чува уговор с Републиком и што је вољан да посредује за мир између Републике св. Марка и српског деспота.

76. *Дубровник, 25 септембар 1453.* — Одлучује се да се изда Скендербеговим посланицима депозит деспота Стефана Слепога.

77. *Дубровник, септембар 1453.* — О истој ствари хроничар Растић.

78. *Млеци, 9 октобар 1453.* — Млетачки Сенат изражава Скендербегу своје задовољство што се придржава склопљеног уговора и одазива се Скендербеговој молби да га на његову путу за Рим и Напуљ може пратити млетачки провидур у Љешу.

79. *Castel Traiecti, 6 децембар 1453.* — Краљ Алфонс V уверава Педра Скудера, заповедника града Kроје, да ће град снабдети свим потребама, када се у Kроју буде вратио намесник Рамон Дортафа.

80. *Castel Traiecti, 7 децембар 1453.* — Краљ Алфонс V честита Скендербегу због освојене земље и кастела. Извињава се што му због болести није раније послао капелана Илију. Ускоро ће, вели, упутити у Арбанију Рамона Дортафу.

81. *Млеци, 6 фебруар 1454.* — С обзиром на турске спреме против Скендербега и млетачких поседа у Арбанији, наређује се млетачким ректорима онде да заједнички раде са Скендербегом.

82. *Рим, 22 фебруар 1454.* — Sceva de Curte јавља дуки миланском да Скендербег није Турчин него хришћанин, и да је његов посланик, угледан племић који добро зна италијански, био у Риму и тражио помоћи од папе. Арагонски краљ послао је Скендербегу 500 пешака и нешто новца, а папа 3000 млетачких дуката. Сем тога, посланику предао је папа поклоне у вредности од 1000 дуката.

83. *Кастел нови код Напуља, 29 март 1454.* — Краљ Алфонс V јавља Скендербегу да му преко Павла de Gazulo шаље помоћ од папе, а он ће му брзо пружити помоћ када буде тамо стигао намесник Рамон Дортафа.

84. — *Млеци, 5 април 1454.* — Млетачки Сенат предузима мере за одбрану Арбаније од Турака, особито Драча.

85. *Кастел нови код Напуља, 14 јуни 1454.* — Краљ Алфонс V јавља Скендербегу да је у Арбанију упутио свога намесника Рамона Дортафу. Моли Скендербега да Рамону у свему верује и да изврши оно што буде чуо од намесника Рамона.

86. *Кастел нови код Напуља, 15 јуни 1454.* — Краљ Алфонс V, именује Рамона Дортафу за свога намесника у Грчкој, Арбанији и Славонији, дајући му пуну власт у тим крајевима.

87. *Млеци, 18 јуна 1454.* — Из Млетака се јавља да је тамо стигао посланик султанов који нуди мир, иначе ће Турчин преко Драча кренути на Рим. Јавља се, даље, да султан подиже велика утврђења у Цариграду.

88. *Напуљ, 28 јули 1454.* — Краљ Алфонс V јавља Педру Скудеру, кастелану града Kроје, да му новац не може послати, али да је онамо хитно упутио намесника Рамона а поред новца, посланог по Рамону, послаће брзо још више.

89. *Напуљ, 13 септембар 1454.* — Краљ Алфонс V шаље саветнику и прокуратору de Vilarasa писма Скендербега и намесника Рамона Дортафе.

90. *Кастел нови код Напуља, 21 октобар 1454.* — Краљ Алфонс V пише Павлу Дукађину, који је пришао њему, да му је одредио годишњу провизију од 300 дуката, која ће се исплаћивати од прихода краљевих солана у Арбанији.

91. *Кастел нови код Напуља, 21 октобар 1454.* — Краљ Алфонс V јавља Скендербегу да му је Павле Дукађин преко свога посланика изјавио оданост и покорност и да му је, као свом васалу, одредио годишњу провизију од 300 дуката, која ће се издавати од прихода краљевих солана у Арбанији.

92. *Castel Traiecti, 9 децембар 1454.* — Пројект краља Алфонса V, упућен папи, како да се води рат против Турака. Краљ мисли да Скендербега треба помоћи с 1000 пешака и 200 коњаника. Угри треба да ударе на Турке, а деспота српског треба такође помоћи.

93. *Млеци, 31 децембар 1454.* — Пошто је извештен да су Турци упутили војску против Скендербега, Млетачки Сенат, иако истиче да жели да одржи мир с Турцима, ипак наређује поморском поткапетану да упути за сваки случај једну галију у Драч.

94. *Млеци, 29 јануар 1455.* — Млетачки дужд, Франческо Фоскари, пише Франческу Сфорци, дуки миланском, да му јављају из Арбаније да је султан заузео скоро целу Србију, да се оданде вратио у Софију и да се спрема да идућег септембра зада нов ударац хришћанству.

95. *Млеци, 13 март 1455.* — Упутство Јовану Боланију који се шаље у Арбанију и као провидур Драча.

96. *Кастел нови код Напуља, март 1455.* — Краљ Алфонс V опомиње Мусаки Топију да се сложи са Скендербегом и да ради споразумно с намесником Рамоном Дортафом.

97. *Кастел нови код Напуља, март 1455.* — Краљ Алфонс V пише своме васалу у Арбанији, Мусаки Топији, нека пређе преко незгода са Скендербегом и нека се у свему споразумева с краљевским намесником онде, Рамоном Дортафом.

98. *Напуљ, 22 мај 1455.* — Јован Петар Мисалија јавља епископу Новаре да је арагонско-напуљски краљ упутио Скендербегу у Арбанију Палерина. Краљ је наумеран да пошаље у помоћ 1200 пешака и 500 коњаника.

99. *Кастел нови код Напуља, 3 јули 1455.* — Краљ Алфонс V обећава своју заштиту и повратак имања свима онима који, настојањем Скендербега и његова намесника, буду признали његову власт.

100. *Напуљ, 8 август 1455.* — Албрик Малета извештава миланског дуку о Скендербегову поразу код Берата.

101. *Напуљ, 14 август 1455.* — Албрик Малета поново пише дуки миланском о поразу Скендербегову код Берата.

102. *Напуљ, 22 август 1455.* — Албрик Малета извештава дуку миланског о доласку Симона Зеневизија у Напуљ. Хоће да се покрсти и свој крај да уступи арагонско-напуљском краљу.

103. *Кастел нови код Напуља, 26 август 1455.* — Краљ Алфонс V пише Симону Зеневизи, господару града Кастровилари близу Крфа, и радује се добрим вестима о њему. Јавља му да је његова сина Алфонса, који је раније прешао на ислам, покрстио, о чему ће га опширно обавестити фра Јован Клавер.

104. *Напуљ, 16 септембар 1455.* — Албрик Малета извештава дуку миланског како му се краљ Алфонс V жалио на Млечиће који су му узаптили барке, натоварене животним намирницама за Скендербега, и како сметају да оствари своје планове у Арбанији. Нуди дуки да заједнички воде акцију на Истоку.

105. *Млеци, 18 септембар 1455.* — Милански посланик у Млецима, Антоније Guidobonus, извештава дуку миланског да су Млеци много немирни због акције арагонско-напуљског краља у Арбанији.

106. *Млеци, 6 новембар 1455.* — Антоније Guidobonus извештава дуку миланског о преговорима деспотова сина с Млечићима.

107. *Венафри, 8 децембар 1455.* — Меморијал о преговорима између папе Каликста III и краља Алфонса V о томе да Јаков Пичинини пође у Арбанију као заповедник хришћанске војске. Папа би за ту сврху требало да даде 20.000 дуката, а краљ се обавезује за лето 1456 да даде 15 ратних бродова.

108. *Напуљ, 8 децембар 1455.* — Албрик Малета извештава дуку миланског да су Турци провалили у Арбанију и да је Скендербег тражио помоћ од арагонско-напуљскога краља. Каже да је Сињорија примила синове Мусакија, који је прошлог лета погинуо у сукобу са Скендербегом.

109. *Рим, 8 децембар 1455.* — Енеја Силвије, бискуп Сијене, извештава поглаварство (balia) града Сијене о припреманој експедицији Јакова Пичининија против Турака у Арбанији и шта су о том питању расправљали папа и краљ арагонски.

110. *Кастел нови код Напуља, 24 децембар 1455.* — Краљ Алфонс V, преко Флорентинца Ђанота Манети, шаље папи Каликсту III извештај свога намесника Рамона Дортафе, из кога се види како Млечићи у Арбанији држе с Турцима на штету хришћана.

111. *Рим, 1 јануар 1456.* — Јаков Калкатера пише дуки миланском да су у Рим стигле вести о сукобу Скендербега с Турцима, којом приликом су многи изгинули и одведени у ропство.

112. *Напуљ, 21 март 1456.* — Антоније de Tricio извештава дуку Сфорцу о преговорима посланика из Сијене с арагонско-напуљским краљем Алфонсом V да се гроф Јаков Пичинини пошаље у Арбанију. Али како овај тражи 2000 коњаника, 2000 пешака и 80.000 дуката, преговори нису приведени крају.

113. *Напуљ, 21 март 1456.* — Антоније de Tricio извештава дуку миланскога Сфорцу о даљим преговорима сијенских посланика с Алфонсом V ради одласка грофа Јакова Пичининија у Арбанију.

114. *Љеш, 8 април 1456.* — Скендербег пише кардиналу Капраники о турским војним спремама, па га моли да се заузме за њ код папе.

115. *Рим, 26 април 1556.* — Обавестивши дуку Сфорцу о приликама у Угарској и Србији, Јуније Градић јавља да је 20.000 Турака с војском херцега Стевана Вукчића кренуло против Арбаније.

116. *Млеци, 26 април 1456.* — Упутство Фрањи Венерију који се шаље као провизор у Драч и Арбанију.

117. *Милано, 11 мај 1456.* — Милански дука Франческо Сфорца у одговору своме посланику у Млецима, Антонију Гвидобоно, зауставља се на приликама у Угарској и њеном односу према Турцима. Говори, даље, о удаји своје кћери.

118. *Будим, 14 мај 1456.* — Папски легат, кардинал Јован Карвајал, пише минорити Ивану Капистрану о акцији арагонског краља Алфонса V на Леванту и помоћи коју

даје Скендербегу у борби с Турцима. Јавља да је известан број Француза стигао у Арбанију да се боре с Турцима.

119. *Кастел нови код Напуља, 20 мај 1456.* — Краљ Алфонс V пише команданту Кроје, Педру Скудеру, да је примио његово писмо од 21 априла, разумео потребе и невоље кројског гарнизона, које ће задовољити у најкраћем року.

120. *Кастел нови код Напуља, 20 мај 1456.* — Краљ Алфонс V пише Рамону Дортафи да је пешадија, коју је послао у Арбанију, срећно стигла. Радује се да се Петар Спан признао његовим васалом, чијим ће жељама изаћи на сусрет.

121. *Напуљ, 16 јуни 1456.* — Краљ Алфонс V извештава Скендербега да је упутио у Арбанију Јована Клавера. Моли Скендербега да му у свему верује, а препоручује му Симона Зеневизија и његове васале.

122. *Кастел нови код Напуља, 19 јуни 1456.* — Краљ Алфонс V препоручује кастелану Кроје, Петру Скудеру, да се држи јуначки а он ће му по Јовану Клаверу, који ће отпловити с ратним бродом у Арбанију, послати потребан новац.

123. *Кастел нови код Напуља, 19 јуни 1456.* — Краљ Алфонс V хвали верност и храброст Скендербега у борби с непријатељима. Јавља му да ће преко Јована Клавера, који стиже тамо с ратним бродом, послати намеснику Рамону новац с опширним упутством.

124. *Кастел нови код Напуља, 19 јуни 1456.* — Краљ Алфонс V изражава своју радостРеналду de lo Duce, заповеднику његових трупа, на јуначком држању. Јавља да ће Јован Клавер стићи с ратним бродом и донети потребан новац.

125. *Кастел нови код Напуља, 19 јуни 1456.* — Краљ Алфонс V хвали јуначко држање својих ратника у Арбанији. Поручује да ће што брже може упутити у Арбанију с оружаном галијом Јована Клавера с новцем и другим потребама.

126. *Милано, 20 јуни 1456.* — Cichus (Ф. Сфорца) пише Јакову Калкатери у Рим да је стигао у Милано посланик Скендербега Франческо Марамонте да тражи помоћи против Турака. Ако би Марамонте дошао у Рим у истој сврси, нека каже папи да је Марамонте био и у Милану и да су му речене утешне речи.

127. *Кастел нови код Напуља, 26 јуни 1456.* — Краљ Алфонс V препоручује намеснику Арбаније, Рамону Дортафи, фра Јована Клавера, кога упућује Скендербегу, Зеневизију и другима. Препоручује нарочито Рамону Зеневизија, господара града „Scrivilli" (Кастровилари), и његове васале који су пристали уз краља.

128. *Напуљ, 3 јули 1456.* — Посланици Сијенски (Енеја Силвије Пиколомини, Г. Боргозе и Беневолентус) јављају из Напуља о победи Скендербеговој над Турцима.

129. *Кроја, 18 јули 1456.* — Скендербег честита миланском дуки на његовим успесима.

130. *Млеци, 22 јули 1456.* — Антоније Guidobonus јавља из Млетака миланском дуки Сфорци како херцег Стеван утиче на Арбанасе да пристану уз султана.

131. *Castro Giubileo, 24 август 1456.* — Изасланик милански извештава херцега Сфорцу о свом разговору с папом Каликстом III. Папа се радује много што су Турци одбијени од Београда, али с краљем арагонско-напуљским Алфонсом V нису односи добри, пошто краљ оклева да даде обећану помоћ против Турака.

132. *Милано, 15 октобар 1456.* — Cichus (Сфорца) пише из Милана Скендербегу писмо пуно хвале, признања и љубави, па му преко Скендербегова посланика шаље на поклон 35½ лаката скупоцене материје.

133. *Млеци, 9 новембар 1456.* — Маркиз de Varese јавља дуки миланском да је онде стигао војсковођа Santi de Gavardo, кога Млеци мисле да упуте против Скендербега, присталицу арагонског краља, коме је уступио Кроју. Скендербегови људи долазе чак под Драч и Скадар, да би могли успешно делати против Турака.

134. *Млеци, 28 новембар 1456.* — Маркиз de Varese јавља дуки миланском да је господара Дања у Арбанији убио један његов рођак, па је Дањ прешао у млетачке руке. Неки рођак убијенога с помоћу Скендербега поново се дочепао Дања, али су се Млеци и опет утврдили онде.

135. *Млеци, 28 новембар 1456.* — Граф Антоније јавља дуки миланском да је Лека Дукађин од Млечића узео на јуриш град Дањ, и да се Млечићи из Скадра спремају да поправе овај неуспех.

136. *Рим, 15 децембар 1456.* — Папа Каликст III пише бискупу Лудовику Констанцу да је примио његова писма, у којима пише о акцији Симона и Алфонса, господара Астровилери. Нека њима, који моле помоћ, каже и нека их бодри да ће помоћ од њега добити.

137. *S. d. (1456?) et s. l.* — Пројект султана Карамание како би се Турци могли истиснути из Европе.

138. *Милано, 3 март 1457.* — Милански дука наређује своме посланику у Млетке да га извести о млетачким спремама против Арбаније и да му јави како стоји ствар измирења Сињорије са Скендербегом.

139. *Београд, 3 март 1457.* — Београђани моле кардинала Јована Карвајала да утиче на угарског краља и бароне да помогну Београд, јер ће султан у најкраћем времену опсести и притиснути град са свих страна.

140. *Будим, март 1457.* — Поред гласова из Турске, милански посланик у Будиму извештава дуку Сфорцу о унутрашњим размирицама у Угарској.

141. *Напуљ, 11 март 1457.* — Иник de Davalos, вицекраљ Напуља, региструје привилегију краља Алфонса V од 26 јануара 1457, којом допушта Скендербегу да може из његове краљевине слободно, без икаквих дажбина, извести 200 кола жита.

142. *Млеци, 11 март 1457.* — Маркиз de Varese из Млетака обавештава дуку миланскога о тврдом положају града Дања, који Млечићи не могу освојити с 1.200 коњаника и 1.000 пешака.

143. *Млеци, 16 март 1457.* — Маркиз de Varese извештава дуку миланскога о разлозима неслагања између Скендербега и Млетачке Сињорије, а наиме што Млеци не поштују конвенцију склопљену с његовим оцем о примању 800 дуката од драчке сланице. Извештава, даље, о везама Скендербега с арагонским краљем.

144. *Напуљ, 19 април 1457.* — Арагонско-напуљски краљ Алфонс V потврђује граду Кроји привилегије ранијих владара.

145. *Рим, 25 април 1457.* — Како су се Никола и Павле Дукађини били завадили са Скендербегом те против њега, на штету хришћанства, склопили савез с Турцима, услед чега је дошло до папског интердикта и они после тога изјавили да су прекинули сваку везу с Турцима и измирили се са Скендербегом, наређује папа Никола V љешком и пилотском епископу да скину интердикт с Дукађина.

146. *Рим, 1 јуни 1457.* — Папа Каликст III наређује епископу Сапе и Виљему de Lauro, бакалару теологије, да испитају све злоупотребе Павла, архиепископа Крајине, па ако је крив нека га суспендују.

147. *Рим, 9 јуни 1457.* — Папа Каликст III бодри Ђурђа Кастриота Скендербега да истраје у борби с Турцима. Потсећа га на пораз Турака под Београдом 1456 и обећава скору помоћ.

148. *Млеци, 8 јули 1457.* — Млетачки Сенат одговара на молбе Скендербегова посланика Ђорђа Пелино.

149. *Млеци, 31 јули 1457.* — Марко Диедо, бајул и капетан Драча, јавља дужду млетачком да су Турци ушли у Дебар и у Маћу, продревши до Љеша. Турци се спремају на Кроју, а Скендербег, напуштен од свију, склонио се у планине.

150. *Дубровник, 28 новембар 1434.* — Дубровачка влада извештава цара Сигисмунда о политичким приликама у Арбанији, о Аријаниту Спати и Андрији Топији, па истиче да Андрији Топији треба писати српски, јер он нема писара за латински језик.

151. *Млеци, 2 августи 1457.* — Маркиз de Varese јавља дуки миланском да је 60.000 Турака провалило у Арбанију. Скендербег држи клавце, али мисле да се неће моћи одржати.

152. *(Млеци?), 3 августи 1457.* — Препис писма дуки миланском, у коме се јавља да су Турци провалили у Арбанију, да се Скендербег склонио у непроходне планине, а Турци да су опустошили земљу.

153. *Рим, 18 августи 1457.* — Папа Каликст III, на молбу Скендербега, даје индулгенције онима који о извесним празницима буду посећивали цркву св. Николе у Љешу и буду приложили за њену поправку.

154. *Рим, 18 августи 1457.* — Папа Каликст III наређује опату манастира св. Венере de Curbino у Кроји да с манастиром блажене Марије de Trafandena споји цркву св. Ђорђа, да би се братство тога манастира могло издржавати.

155. *Млеци, 31 августи 1457.* — Маркиз de Varese јавља дуки миланском да се чује како су Турци провалили у Арбанију и опустошили земљу, а Скендербег да се склонио у непроходне планине.

156. *Рим, 31 августи 1457.* — Папа Каликст III о тешкој ситуацији Скендербега у Арбанији.

157. *Рим, 5 сейтембар 1457.* — Папа Каликст III издаје спроводно писмо Павлу, опату манастира св. Марије de Trafandena у Арбанији.

158. *Рим, 7 сейтембар 1457.* — Кардинал Павије Јован da Castiglione јавља дуки миланском да су Турци заузели равне делове Арбаније, а Скендербег, коме је папа послао нешто пара, склонио се у непроходне планине.

159. *Рим, 10 сейтембар 1457.* — Папа Каликст III наређује своме комесару Јовану Навару да десетак, прикупљен у Далмацији, подели на три дела, па један да даде краљу угарском, други краљу босанском, а трећи што брже може Скендербегу, кога су Турци заокружили са свих страна.

160. *Рим, 11 сейтембар 1457.* — Папа Каликст III бодри Скендербега да се јуначки држи против Турака. Наредио је једном делу своје флоте да му притече у помоћ, а исто тако да му се даде један део новца прикупљеног за рат против Турака.

161. *Рим, 13 сейтембар 1457.* — С обзиром на провалу Турака у Арбанију, Млетачки сенат наређује своме бајулу у Цариграду какве мере да предузме у погледу заробљених млетачких поданика и акције Стевана Вукчића у Зети.

162. *Рим, 17 сейтембар 1457.* — Папа Каликст III јавља Ђурђу Кастриотићу Скендербегу да је наредио колектору Јовану Навару да сав новац, прикупљен за крсташки поход против Турака, преда њему као браниоцу хришћанства.

163. *Рим, 17 сейтембар 1457.* — Папа Каликст III јавља кардиналу Јовану Карвајалу да се прикупљени новац од десетка и милодара за рат против Турака подели између краља угарског, краља босанског и Скендербега. Свога поузданика Јована Навара шаље Скендербегу да га обавести о папским плановима.

164. *Рим, 18 сейтембар 1457.* — Папа Каликст III енергично наређује Дубровачкој Републици да новац, прикупљен за покретање крсташке војне, предаду његову пуномоћнику, од кога ће се новчаног вишка једна трећина дати Скендербегу, а остале две угарском и босанском краљу.

165. *Дубровник, 22 сейтембар 1457.* — Дубровник се обраћа угарском краљу Ладиславу у ствари папског захтева да се новац, прикупљен за ратне сврхе против Турака, преда његову пуномоћнику Мартину Кларину.

166. *Рим, 2 октобар 1457.* — Кардинал Павије Јов. da Castiglione јавља дуки миланском да су Турци потучени у Арбанији. Говори се да је Скендербег за доказ победе упутио папи десет турских заробљеника.

167. *Млеци, 18 новембар 1457.* — Млетачки сенат одговара на протест турскога заповедника Сабалије што, тобоже, помаже Скендербега.

168. *Рим, 3 децембар 1457.* — Папа Каликст III под претњом искључења и интердикта наређује Дубровчанима да новац, прикупљен за крсташки рат против Турака, предаду његову пуномоћнику.

169. *Рим, 3 децембар 1457.* — Папа Каликст III наређује своме поузданику Јовану Навару да сав новац, прикупљен у Дубровнику и Далмацији за крсташки поход против Турака, преда трговачкој кући de Pazis, а у погледу храброга Скендербега постараће се да идућег лета добије потребну помоћ за успешну борбу против Турака.

170. *Рим, 18 децембар 1457.* — Папа Каликст III наређује своме колектору Маријану de Senis, који се шаље у Дубровник, да од онде скупљеног новца преда 10.000 дуката Мартину Кларини, флорентинском трговцу у Дубровнику, а остатак да подели између угарског и босанског краља и Скендербега.

171. *Рим, 20 децембар 1457.* — Папа Каликст III извештава кардинала Alain-а у Француској да се султан Мехмед II спрема да идућег лета свом снагом нападне на хришћане.

172. *Рим, 28 децембар 1457.* — Папа Каликст III потврђује неколицини арбанских главара части и достојанства која им је поделио његов изасланик, каноник Guillermus de Lauro.

173. *Рим, 1457.* — Папа Каликст III цару Фридриху III о његовој акцији против Турака на Леванту.

174. *Дубровник.* — Растић прича, на основу архивалне грађе, о одлукама Сената у погледу крсташкога похода против Турака.

175. *Рим, 6 фебруар 1458.* — Папа Каликст III, под претњом искључења и интердикта, наређује Дубровчанима да новац прикупљен на дубровачкој територији за креста-

шке сврхе предаду његовим пуномоћницима за трговачку кућу de Pazis, чији се претставник налази у Дубровнику.

176. *Рим, 6 фебруар 1458.* — Папа Каликст III пише свом повеpeнику Јовану Навару да у погледу прикупљеног новца за крсташки поход поступи како му је наређено и како је под претњом строге казне наредио Дубровнику, а Скендербегу да је пружио помоћ, како је овај тражио преко својих посланика.

177. *Рим, 6 фебруар 1458.* — Папа Каликст III бодри Скендербега да истраје у тешкој борби с Турцима. Јавља да му је одредио из апостолске коморе 5.000 форината, а у изгледу је и више, како ће га обавестити његови посланици. Папа изражава наду да ће његов поклич на европске владаре уродити плодом, а дотле Скендербег, заштићен Богом, нека се јуначки држи.

178. *Млеци, 12 мар̄т 1458.* — Маркиз de Varese јавља дуки миланском да су стигли у Млетке посланици кнеза Стефана од Арбаније (Црнојевића?). Још нису примљени у аудиенцију. Чује се да је кнез упутио посланство да се жали на несрећу, јер му је један син погинуо.

179. *Рим, 14 мар̄т 1458.* — Честитајући краљу Матији ступање на престо, папа Каликст III бодри га да се крене на рат против Турака, чије су снаге услед папске флоте и напада Скендербегова много ослабљене.

180. *Млеци, 24 мај 1458.* — Маркиз de Varese извештава миланскога херцега Сфорцу о ратним плановима Турака.

181. *Млеци, 27 јули 1458.* — Герард de Collis јавља дуки миланском да су Турци заузели све арбанске планине, да је Скендербег дошао у Кроју с 200 војника, које му је послао краљ Феранте I, али да га начелник града — Млечић — није хтео пустити у град, јер се тобоже бојао да ће град предати Турцима. Скендербег се вратио у Љеш. Говори се да ће се обратити за помоћ угарском краљу.

182. *Млеци, 18 авгус̄т 1458.* — Млетачки сенат исправља у неким појединостима уговор између Скендербега и млетачкога кнеза у Скадру.

183. *Рим, 10 фебруар 1459.* — Папа Пије II наређује Леки Дукађину и браћи да у року од 15 дана прекину сваку везу с Турцима. У противном биће искључени и анатемисани.

184. *Дубровник, 18 фебруар 1459.* — Дубровачки сенат даје пуномоћ Ректору и Малом Већу да учини потребне издатке за барку која ће одвести изасланика угарскога краља до Скендербега.

185. *Скадар, 19 фебруар 1459.* — Текст уговора који је склопљен између млетачкога кнеза у Скадру и провизора у Љешу с једне и Леке Дукађина и браће му с друге стране.

186. *Дубровник, 24 фебруар 1459.* — Дубровачки сенат пише угарском краљу Матији да је дочекао његова изасланика Ступка из Београда, кога шаље Скендербегу, и да се побринуо за његов сигуран одлазак и повратак.

187. *Дубровник, 2 ап̄рил 1459.* — Скендербег признаје да је од свог поклада у Дубровнику узео 500 дуката.

188. *Љеш, 4 јуни 1459.* — Скендербег предаје Млецима преко скадарскога кнеза град Сати, који је био преотео од Турака.

189. *Љеш, 7 јуни (1459).* — Скендербег шаље свога канцелара Нинца у Дубровник и моли кнеза и властелу да му у свему верују и даду му што се тражи.

190. *Дубровник, 13 јуни 1459.* — Скендербег признаје да је од свога поклада у Дубровнику изузео 900 дуката.

191. *Дубровник, 13 јуни 1459.* — Скендербег признаје да је од свога поклада у Дубровнику изузео 1.000 дуката.

192. *Млеци, 10 јули 1459.* — Млетачки сенат одговара на поруку угарскога краља Матије у погледу односа Републике са Скендербегом.

193. *Рим, 4 авгус̄т 1459.* — С обзиром на то да су у Скендербеговој Арбанији услед турских провала многи манастири опустошени, папа Пије II допушта доминиканцу Блажу de Lino да може приступити подизању и рестаурисању манастира.

194. *Ман̄това, 11 авгус̄т 1459.* — Папа Пије II, с обзиром на то да се католичка вера због навале Турака на Скендербеговој територији скоро угасила а јерес узела маха, поставља онде за апостолског нунција Блажа de Lino.

195. *Ман̄това, 26 сеп̄тембар 1459.* — Дука милански, Франческо Сфорца, извештава своју жену о свечаном отварању конгреса у Мантови.

196. *Ман̄това, 3 ок̄тобар 1459.* — Јавља се дуки миланском да је Piero Bua Albanese потукао турског војног старешину Амарбега.

197. *Ман̄това, 1 децембар 1459.* — Otto de Carretto извештава дуку миланскога о захтеву француске партије на конгресу у Мантови, да се краљу Провансе Ренеу призна право на напуљски престо насупрот краљу Феранту I, ванбрачном сину Алфонса V.

198. *Дубровник, 18 децембар 1459.* — Пуномоћ Ректору и Маломе Већу да могу препоручити Скендербега папи и дубровачком надбискупу.

199. *Млеци, s. d. (1459 или 1460).* — Маркиз де Варезе(?) обавештава дуку Миланског да Млетачка Сињорија намерава да заузме Босну, те у ту сврху води преговоре са Скендербегом, који би био плаћен за ту услугу.

200. *Дубровник, 1460.* — Скендербегови посланици, упућени папи, препоручени од стране Дубровника папи.

201. *Млеци, 11 јуни (s. a.).* — Из Млетака јавља се дуки Барија да турски гусари пљачкају по арбанском приморју и на Криту, те се дука моли да пружи помоћ.

202. *Рим, 14 јануар 1460.* — Папа Пије II нарочитом булом излаже одлуке сабора у Мантови у погледу покретања крсташкога рата против Турака.

203. *Млеци, 4 ап̄рил 1460.* — Млетачки сенат излази на сусрет Скендербеговој молби да му се исплате 1.000 дуката као заостатак његове неисплаћене провизије.

204. *Дубровник, 9 јуни 1460.* — Дубровачки сенат одлучује да буде на руци Скендербегу код његова прелаза у Пуљу.

205. *Рим, с јесени 1460.* — Папа Пије II хвали намеру Скендербега да помогне напуљскога краља Феранта I у његовој борби за престо, али не одобрава да Скендербег због тога закључи мир с Турцима. Препоручује да се тражи млетачка флота, која би бранила Скендербегову земљу док се он буде бавио у Пуљи.

206. *Нап̄уљ, 10 ок̄тобар 1460.* — Посланик миланскога дуке, Ф. Сфорце, код напуљскога краља Феранта I, A. da Trezzo, јавља да су трупе Скендербега крајем септембра 1460 стигле у Пуљу.

207. *Агрола, 10 ок̄тобар 1460.* — Јован Антоније de Ursinis, кнез Тарента, пише Скендербегу да повуче своју војску из Апулије, јер не може помоћи краља Феранта против његових моћних непријатеља. Позива га да пређе

на страну краља Ренеа. Али ако то неће и ако већ хоће борбу, нека се Скендербег бије с Турцима.

208. *Кроја, 31 октобар 1460.* — Одговор Скендербега кнезу Тарента Јовану Антонију de Ursinis.

209. *Кроја, 31 октобар 1460.* — Скендербег нуди напуљском краљу Феранту I, помоћ у војсци.

210. *Кроја, 17 фебруар 1461.* — Деспот Стеван Слепи, син деспота Ђурђа Смедеревца, пише дуки миланском и моли га да његовим посланицима у свему верује.

211. *Љеш, 17 фебруар 1461.* — Скендербег препоручује миланском дуки Ф. Сфорци посланике слепога деспота Стевана Ђурђевића, за кога каже да живи у његовој земљи од његове милости.

212. *Дубровник, 28 март 1461.* — Опуномоћује се Ректор и Мало Веће да одговоре Павлу Газулу, посланику Скендербега.

213. *Дубровник, 4 април 1461.* — Опуномоћује се Ректор и Мало Веће да одговоре на писмо Скендербега и нека му, у случају опасности од Турака, понуде дубровачка острва за склониште његове породице.

214. *Дубровник, 22 април 1461.* — Сенат не пристаје да се Скендербегу даде оток Мркана за склониште, него му нуди друга своја острва.

215. *Милано, 6 јуни 1461.* — Милански дука Ф. Сфорца пише Скендербегу да жали што се не може одазвати молби посланика деспота Стевана, јер је много заузет бригама и трошковима у Италији.

216. *Напуљ, 12 јуни 1461.* — Посланик миланскога дуке Ф. Сфорце код напуљскога краља Феранта I, Ant. da Trezzo, јавља да је Скендербег намеравао да помогне краља с 2.000 пешака и 1.000 коњаника, па чак и са већом војском, да је само краљ Феранте I хтео пристати на ово.

217. *Млеци, 12 август 1461.* — Антоније Guidobonus извештава дуку миланскога да је Скендербег с 1.000 коњаника и 2.000 пешака спустио се у арбанско приморје с намером да пређе у Пуљу.

218. *Барлета, 12 август 1461.* — Брезано, поузданик маркграфа Мантове Лудвига Гонзаге, јавља да Скендербег лично долази у помоћ напуљском краљу Феранту I с хиљаду пешака и хиљаду коњаника.

219. *Дубровник, 19 август 1461.* — Сенат одлучује да се изда дубровачком надбискупу новац скупљен у крсташке сврхе против Турака. Новац ће се, према папској наредби, предати Скендербегу када буде дошао у Дубровник.

220. *Дубровник, 23 август 1461.* — Одређена дубровачка властела као пратња Скендербегу, када буде дошао у Дубровник.

221. *Дубровник, 24 август 1461.* — Одређује се да Скендербег има отсести у кући Јунија Градића.

222. *Дубровник, 25 август 1461.* — Пуномоћ Ректору и Малом Већу како да одговоре и информишу Скендербега, коме ће се дати извесна количина двопека, када се буде вратио из Пуље.

223. *Дубровник, август 1461.* — Долазак Скендербега у Дубровник на путу за Пуљу.

224. *Млеци, 25 август 1461.* — Антоније Guidobonus извештава дуку миланског да је Скендербег кренуо за Пуљу.

225. *Барлета, 26 август 1461.* — Брезано, поузданик маркграфа Мантове Лудвига, јавља да је војска Скендербега, 1.5 0 пешака и 500 коњаника, стигла, и да је с њоме сестрић Скендербега Гојко и сам Скендербег.

226. *Бароли, 3 септембар 1461.* — Роберт од Арагоније de Sancto Severino јавља да је Скендербег на лицу места са 500 коњаника и 100 стрелаца.

227. *Тибур, 9 септембар 1461.* — Непознати извештава поглаварство града (Сијене), између осталога, да је Скендербег 28 августа био у краљеву табору с 2.000 војника.

228. *Из краљева табора, 10 септембар 1461.* — Д. Брокарди јавља о кретању Скендербегове војске у јужној Италији.

229. *Из краљева табора, 18 септембра 1461.* — Антоније de Tritio (da Trezzo) јавља херцегу Милана о акцији Скендербега у јужној Италији.

230. *Из краљева табора, 20 септембар 1461.* — Алојзије из краљева табора јавља Сигисмунду Малатести о акцији Скендербега у јужној Италији.

231. *У јесен, 1461.* — (Волта) извештава Лудвига, маркграфа Мантове, о састанку Скендербега с грофом Јаковом у Барлети.

232. *Напуљ, 20 децембар 1461.* — Карло de Ferma de Napoli извештава маркграфа Мантове како је Скендербег ухватио Фушњу који је држао кастел Трани.

233. *Скадар, s. a.* — Скадарски кнез пише подести у Бар да је сазнао да су Узун Хасан, цар Трапезунта, и господар Синопе потукли Турке, па је том приликом погинуо и беглербег Румелије.

234. *Милано, sine dato.* — Милански дука пише своме посланику у Млецима да војска из Италије не би била сигурна, ако би се Скендербег споразумео с Турцима, и због тога, можда, папа и дука неће кренути војску из Анконе.

235. *(Рим), sine dato.* — Пројект Павла Мавроцена, млетачког посланика у Риму, како да се предузме хришћанска експедиција против Турака.

236. *Млеци, 22 јануар 1462.* — Млетачки сенат одговара посланицима француског краља Луја XI с обзиром на краљеву политику према Турцима, особито у погледу Угарске, Босне и Херцеговине.

237. *Дубровник, 29 јануар 1462.* — Одобрава се Ректору и Малом Већу колико могу потрошити на издржавање Скендербегових људи.

238. *Дубровник, 1 фебруара 1462.* — Одређује се колико се може дневно потрошити на издржавање Скендербега, коме се за његове потребе даје на услугу један стари брод.

239. *Дубровник, 4 фебруар 1462.* — Одлуке Сената о дочеку Скендербега на дубровачкој територији, о трошковима око дочека и издржавања, о разговорима са Скендербегом итд.

240. *Дубровник, 5 фебруар 1462.* — Одлука Сената о храни коју Скендербег може отпремити у Трани.

241. *Дубровник, 6 фебруар 1462.* — Одлуке Сената да три дубровачка племића, пошто ће Скендербег путовати морем, прате Скендербега до Луштице или до испод Будве.

242. *Дубровник, 8 фебруар 1462.* — Предлаже се да се Скендербег због немирног мора врати у Дубровник. Ако не би хтео, постарати се за исхрану његову и његових људи.

243. *Дубровник, 11 фебруар 1462.* — Скендербегу даје се извесна количина двопека.

244. *Дубровник, 11 фебруар 1462.* — Поновне одлуке Сената о исхрани Скендербега и његове пратње

245. *Млеци, 18 март 1462.* — Антоније Guidobonus јавља дуки миланском да је у Млетке стигао посланик херцега Стевана Вукчића и каже да султан спрема акцију против Скендербега и Босне.

246. *Млеци, 6 април 1462.* — Млетачки сенат наређује скадарском кнезу како да умири Скендербега, јер му је много стало да га нема против себе у Арбанији.

247. *Модон, 13 август 1462.* — Према исказу једног младог Арбанаса, који је утекао из турског ропства, извештава се о турском поразу у Влашкој и о побуни неколико арбанаских села, коју да је угушио паша из Мореје.

248. *Млеци, 2 септембар 1462.* — Млетачки сенат тражи од Дубровачке Републике да у будуће не смета слободан извоз хране из Скендербегове територије у Млетке. У противном случају наредиће се поткапетану у Јадранском мору да сву храну, извезену противно старим обичајима и пракси, узапти као контрабанду.

249. *Дубровник, 31 октобар 1462.* — Пуномоћ Ректору и Малом Већу да обавесте херцега Стевана, Скендербега и друге да је краљ Матија дошао у Босну.

250. *Драч, 8 новембар 1462.* — Одломак из конституције коју је издао у Драчу кардинал и архиепископ Драча, Павле Анђели.

251. *Млеци, 26 април 1465.* — Наређује се кнезу Скадра и осталим млетачким властима у Арбанији да допусте Скендербегу слободан пролаз кроз млетачку територију, јер жели да помогне херцега Стевана Вукчића, пријатеља Млетачке Републике.

252. *Милано, 19 јули 1463.* — Милански дука Ф. Сфорца препоручује Скендербегу Јована, ранијега Турчина Chlizis, који се покрстио и жели да настави борбу с Турцима.

253. *Млеци, 26 јули 1463.* — Кардинал Бесарион извештава папу Пија II о својим преговорима с Млечићима о покретању рата с Турцима.

254. *Млеци, 29 јули 1463.* — Кардинал Бесарион извештава папу Пија II како су се завршили преговори с Млечићима о покретању рата с Турцима.

255. *Млеци, 1 август 1463.* — Наређује се млетачком посланику нека настоји да сложи херцега Стевана Вукчића, сина му Владислава, Скендербега и осталу околну господу.

256. *Млеци, 14 август 1463.* — Млетачки сенат извештава угарскога краља Матију да је вољан да зарати с Турцима. У ту сврху послао је преко 40 галија у Мореју, а спремиће војску преко 30.000 људи. Ради на том да херцега Стевана, Скендербега и остале крене на ратовање против Турака.

257. *Млеци, 20 август 1463.* — Млетачки сенат одговара на предлоге Скендербега, поднесене од стране његова посланика, протонотара и опата св. Марије Ратачке.

258. *Млеци, 23 август 1463.* — Млетачки сенат доноси, по споразуму са Скендербеговим посланицима, извесне одлуке у погледу оставе и провизије Скендербега.

259. *Млеци, 28 август 1463.* — Кардинал Бесарион извештава кардинала Аманати о млетачким спремама против Турака и о војном савезу Млечића са Скендербегом.

260. *Млеци, 3 септембар 1463.* — Млетачки сенат одговара на молбе Марије Мусаки, удовице Аријанита Комнена.

261. *Петроварадин, 12 септембар 1463.* — Уговор о савезу између угарскога краља Матије и Млетачке Републике против Турака.

262. *Млеци, 25 септембар 1463.* — Млетачки сенат прима као свога племића с правом чланства у Великом Већу Ивана Кастриоту, сина Скендербегова.

263. *Дубровник, 15 октобар 1463.* — Паладин Гундулић у име Скендербега погодио је, начинио уговор с предујмом с неколико мајстора да иду у Арбанију и да тамо граде брод за Скендербега с обавезом, да се из Арбаније не могу вратити док брод не буде начињен.

264. *Млеци, 17 октобар 1463.* — Упутство Гаврилу Тривизану, новом провидуру за Арбанију, који, нарочито што може брже, има да се састане са Скендербегом.

265. *Рим, 21 октобар 1463.* — Папа Пије II објављује својим вернима да ће идућега лета, на почетку јуна, с флотом кренути из Анконе против Турака, у којој ће експедицији, поред дуке бургундскога, дужда млетачкога и других, учествовати и Арбанаси.

266. *Рим, 18 новембра 1463.* — Ото de Carretto извештава дуку миланског шта се мисли на папској курији о акцији против Турака. Истиче да је кардинал Павије предлагао, да се хришћанска војска скупи у Арбанији или Дубровнику, прво јер би трошкови били мањи, а друго што би Скендербег у Дубровнику могао осигурати кланце за сваку евентуалност. Папа, изгледа, слаже се с тим предлогом.

267. *Млеци, 13 децембар 1463.* — Млетачки сенат одговара на захтеве Скендербега, које је поднео преко посланика Павла Газула.

268. *Млеци, 13 децембар 1463.* — Одговара се на предлоге и молбе Леке Дукађина.

269. *Дубровник, 23 децембар 1463.* — Павле Мар. Гундулића погодио је неколико зидара с дубровачке територије да иду „ad locum nominatum Redoni“ у Арбанију Скендербегу, да онде раде два месеца дана.

270. *Млеци, 29 децембар 1463.* — Веће десеторице у Млецима, у споразуму с приором Доминиканаца, прима понуду једнога фратра да убије султана Мехмеда II и одређује му награду.

271. *Дубровник, 31 децембар 1463.* — Павле Мар. Гундулића погодио је два зидара из Гружа да иду у Арбанију „ad locum nominatum Rhedoni“ и да онде раде два месеца дана.

272. *Дубровник, 1463.* — Република дубровачка одговара негативно посланицима босанскога краља Стевана и херцега Вукчића који иду Скендербегу.

273. *Дубровник, 1463.* — Дубровачке неприлике због Скендербегова доласка у Дубровник.

274. *Дубровник, 1463.* — Посланици босанскога краља Стевана Томашевића код Скендербега.

275. *Милано, 6 март 1464.* — Милански дука Ф. Сфорца препоручује Скендербегу Млечића Јована, поткнеза, који путује њему у Арбанију.

276. *Милано, 7 април 1464.* — Милански дука Ф. Сфорцм извештава Гандулфа из Болоње да је одлучно да против Турака пошаље 2.000 коњаника и 1.000 пешака. Саопштава му листу војних старешина, па међу њима и два своја сина: Лудовика Марију и Тристана Сфорцу.

277. *Милано, 7 јуни 1464.* — Милански дука Ф. Сфорца, наређује својим органима да свугде излазе на сусрет дон Алезију, посланику Скендербегову, који носи за Скендербега пет панцир-кошуља, једну убојну спрему и др.

278. *Милано, 7 јуни 1464.* — Милански дука, Фран-

ческо Сфорца, пише архиепископу драчком Павлу, да по њему шаље за Скендербега три панцир-кошуље.

279. *Милано, 7 јуни 1464.* — Милански дука, Фр. Сфорца, јавља Скендербегу да се архиепископ драчки Павле, кога је упутио у Милано, враћа сада дома, па га моли да поклони пуну веру његову казивању.

280. *Будим, јуни 1464.* — С обзиром на то да Турчин не жели само да завлада арбанским планинама него преко њих да начини мост за хришћанску Европу, те је загрозио и Дубровнику, краљ Матија, који је послао помоћ Дубровнику, моли папу Пија II да се постара за што бржу помоћ, јер после може све да буде доцкан.

282. *Млеци, 26 јули 1464.* — Герард de Collis јавља дуки миланском о односима Скендербега према Турцима и о неповерењу Цимароста према Скендербегу.

283. *Млеци, 31 јули 1464.* — Милански посланик у Млецима Г. de Collis извештава дуку миланског да се Скендербег споразумео с Турцима, да се Цимаросто повукао у утврђену млетачку територију и да у Млецима немају ни мало вере у Скендербега.

284. *Милано, 1 августи 1464.* — Песник Фране Филелфо у свом покличу за покретање крсташког рата против Турака каже, да се од Скендербега може много очекивати. Он има велику душу и мрзи Турке од детињства, борећи се против њих успешно.

285. *Дубровник, 9 августи 1464.* — Пуномоћ Ректору и Малом Већу да одговоре Скендербегу који хоће да дође у Дубровник.

286. *Дубровник, августи 1464.* — Скендербег се нуди да дође у Дубровник, где се очекивао и папа Пије II. Међутим, у Дубровник је стигла вест о папиној смрти.

287. *Млеци, 11 августи 1464.* — Герард de Collis јавља да се говори да се Скендербег нагодио с Турцима. Млечићи мисле да он само маневрише док не добије помоћ од хришћана.

288. *Милано, 26 августи 1464.* — Милански дука у писму Скендербегу жали се на Скендербегова синовца, који је Вартоломију de Sfondratis, секретару Дубровачког сената, преотео једну барку, натоварену храном и животним намирницама. Моли Скендербега нека нареди да се врати роба оштећеном.

289. *Милано, 27 августи 1464.* — Милански дука јавља Антонију da Trezzo да је писао Скендербегу нека нареди синовцу да врати преосталу робу с барком.

290. *Млеци, 27 августи 1464.* — Герард de Collis јавља дуки миланском новости из Босне и Арбаније.

291. *Милано, 15 сеййтембар 1464.* — Франческо Филелфо у посланици папи Павлу II истиче да треба у првом реду новчано помоћи угарског краља Матију и Скендербега.

292. *Млеци, 22 сеййтембар 1464.* — Милански посланик de Collis јавља да се Скендербег споразумео с Цимаростом и да су напали на један турски кастел, али без успеха.

293. *Млеци, 29 сеййтембар 1464.* — Млетачки сенат наређује своме посланику на угарском двору да каже краљу, да је Сенат вољан, чим се војска краљева приближи Арбанији, да упути онамо што јачу војску.

294. *(Рим), сеййтембар или окйобар 1464.* — Војно-финансиски пројект Ватикана на почетку понтификата папе Павла II како да се предузме крсташки рат против Турака, при чему се рачуна и на акцију Скендербега.

295. *Млеци, 26 окйобар 1464.* — Герард de Collis јавља дуки миланском да у Арбанији нема ничег новог сем оног што му је јавио 22 октобра. Јавља да критски архиепископ иде краљу угарском као папски легат.

296. *Млеци, 13 јануар 1465.* — Млетачки сенат радује се што је краљ Матија одбио турску понуду за мир. Исто је тако учинио и Сенат, коме је Турчин разним начинима, особито преко Скендербега, нудио мир.

297. *Млеци, 29 јануар 1465.* — Млетачки сенат јавља краљу угарском да је покушао посретством Скендербега, да склопи мир с Турцима.

298. *Млеци, 29 јануар 1465.* — Млетачки сенат извештава Јована Emo, свога посланика у Будиму, о понуди Турака да склопе мир с Млецима, при чему је суделовао и Скендербег.

299. *Милано, 3 фебруар 1465.* — Милански дука пише Скендербегу нека нареди да се врати узета имовина пок. Валтазара de Rasina његову брату Јерониму.

300. *Дубровник, 9 фебруар 1465.* — Зидар Иван Крвавичић погодио је зидара Матка Радојевића из Лапада и Паскоја Марковића из Гружа да с њим заједно иду у Родони у Арбанију и онде, уз погођену плату, раде до Ђурђева-дне.

301. *Рим, 18 фебруар 1465.* — Угарски краљ Матија пише дужду млетачком, Христофору Моро, о неискрености Турака када нуде мир.

302. *Млеци, 22 айрил 1465.* — Герард de Collis црта дуки миланском ситуацију у Млецима с обзиром на колебање Млечића да склопе мир с Турцима. Међутим, под утицајем папина обећања, већина је за то да се настави рат.

303. *Дубровник, леши 1465.* — Краљ Матија шаље посланика Скендербегу.

304. *Млеци, 26 јуни 1465.* — Млетачки сенат јавља краљу Матији да су Турци понудили частан мир.

305. *Млеци, 3 јули 1465.* — Млетачки сенат одговара Дубровчанину Јакову Бунићу који, вративши се из Цариграда, посредује за мир између султана Мехмеда II и Млетачке Републике.

306. *Млеци, 16 јули 1465.* — Упутство млетачком посланику Ф. Венерију, који иде на угарски двор, шта да каже и како да се држи у питању понуђеног мира од стране Турака.

307. *Рим, 19 јули 1465.* — Папа Павле II пребацује угарском краљу Матији, да није показао особиту вољу у акцији против Турака, иако му је Римска Курија пружила обилна средства.

308. *Млеци, 9 августи 1465.* — Милански посланик de Collis извештава дуку миланскога да је преко Валове стигао глас, да је султан упутио у Млетке четири посланика да понуде мир Млечићима.

309. *Дубровник, 12 августи 1465.* — Одредбе Дубровачког сената да се отпреми посланик краља Матије Скендербегу и да се Скендербегу упути и властелин Паладин Лукаревић.

310. *Млеци, 26 августи 1465.* — Герард de Collis извештава дуку миланског о спремама краља Матије против Турака, за коју акцију труди се да придобије херцега Стевана Вукчића и Скендербега.

311. *Млеци, 13 сеййтембар 1465.* — Млетачки сенат одговара на предлоге и захтеве Скендербега, поднесене преко драчког архиепископа.

312. *Подравина, 2 окйобар 1465.* — Краљ угарски Матија одговара на прекоре папе Павла II да ништа не предузима против Турака и обећава да ће на пролеће 1466 предузети енергичну акцију против султана Мехмеда II.

313. *Дубровник, 5 новембар 1465.* — Одлука Сената да се Скендербегу поклони извесна количина двопека.

314. *Млеци, 6 новембар 1465.* — Одлуке Млетачког сената у погледу склапања мира с Турцима.

315. *Млеци, 7 новембар 1465.* — Млетачки сенат обавештава свога посланика у Будиму о својим намерама у погледу склапања мира с Турцима.

316. *Дубровник, 13 новембар 1465.* — Сенатска одлука у погледу испоруке Скендербега преко Паладина Гундулића, који иде угарском краљу Матији.

317. *Млеци, 14 новембар 1465.* — Герард de Collis извештава дуку миланског да до мира с Турцима по свој прилици неће доћи, али да је стигао у Млетке посланик султана Карамавије, који жели да склопи војни савез с Млецима против Турака.

318. *Дубровник. 15 децембар 1465.* — Одлука да се одгоди одговор фра Александру, изасланику угарске господе.

319. *Млеци, 23 децембар 1465.* — Милански посланик у Млецима, Герард de Collis, извештава дуку миланског о односима између папе Павла II и угарскога краља Матије у погледу склапања мира с Турцима. Говори, даље, о покушајима Дубровчанина Јакова Бунића и деспота Леонарда од Санта Мауре да посредују за мир између Турака и Млетачке Републике.

320. *Млеци, 21 фебруар 1466.* — Млетачки сенат, преко свога посланика у Будиму, извештава угарскога краља Матију да су пропали покушаји склапања мира с Турцима. Јавља му да се енергично спрема, и на мору и на суху, за даље вођење рата, па то очекује и од краља.

321. *Млеци, 18 март 1466.* — Млетачки сенат извештава Скендербега да му шаље у помоћ 300 војника и 300 дуката за издржавање војске. Наређено је кнезу скадарском да му уредно исплаћује провизију, а драчком архиепископу дато је ратног материјала.

322. *Млеци, 18 април 1466.* — С обзиром на опасност од Турака, предузимају се мере да се Скадар што боље стави у одбранбено стање.

323. *Млеци, с пролећа 1466.* — Милански посланик Герард de Collis извештава из Млетака херцежицу Бианку да је султан у Софији и да се спрема да удари на Скендербега.

324. *Дубровник, 18 април 1466.* — Дубровачки сенат нуди Скендербегу острво Мљет за склониште његовој породици.

325. *Млеци, 19 април 1466.* — Милански посланик Г. de Collis јавља херцегу миланском Сфорци новости из Турске и да се Турци с великом војском очекују у Валони.

326. *Млеци, 28 април 1466.* — Одговара се на предлоге и молбе Скендербега, поднесене преко драчког архиепископа.

327. *Млеци, 28 април 1466.* — Млетачки сенат јавља своме посланику новости из Турске, а између осталога да се Турци спремају да ударе на Арбанију.

328. *Рим, 15 мај 1466.* — Тимотеј Maffei de'Medici о провали Турака у Арбанију.

329. *Млеци, 16 мај 1466.* — Млетачки сенат јавља своме посланику у Угарској, Фрањи Венерију, о турским спремама, о чему је известно и папу. Неки веле, каже, да ће Турци ударити на Арбанију, неки на Негрепонт, неки на Босну и Далмацију, а неки на Београд.

330. *Монополи, 19 мај 1466.* — Јован de Porcina јавља приору Капуе, Баптисти Карафи, о поразу Скендербега.

331. *Фазано, 19 мај 1466.* — Приор Капуе Карафа јавља напуљском краљу Фердинанду I о поразу Скендербега.

332. *Напуљ, 26 мај 1466.* - Антоније de Tricio (da Trezzo) јавља у Милан о поразу Скендербега.

333. *Рим, 28 мај 1466.* — Августин de Rubeis јавља двору миланском о поразу Скендербега.

334. *Рим, 31 мај 1466.* — Посланик Вартоломеј Мараска извештава маркизу Варвару да су Дубровчани известили папу о поразу Скендербега.

335. *Рим, 2 јуни 1466.* — Посланик Вартоломеј Мараска јавља маркизи Варвари да није тачна вест о поразу Скендербега. Говори о помоћи папској и о стању у Арбанији и Угарској.

336. *Рим, 3 јуни 1466.* -- Млетачки посланик Јован Петар Аривабен јавља маркизи Варвари о политичкој ситуацији на Леванти и држању западних сила према Турској.

337. *Аверза, 3 јуни 1466.* — Фра Вартоломеј „di Venezia", Арбанас пореклом и борац са Скендербегом против Турака, обдарен је био 3 јуна 1466 од краљевске благајнице у Аверзи са 15 дуката, које је он упутио „per l'Illustrissimo Scanderbeg al S. Padre pel fatto del Turco".

338. *Млеци, 4 јуни 1466.* — Млетачки сенат предузима кораке за одбрану Улциња, а сем тога наређује поморском капетану Јакову Лоредано шта да уради за одбрану млетачке територије, јер су Турци провалили у Арбанију.

339. *Млеци, 15 јуни 1466.* — Млетачки сенат позива краља Матију да у духу савеза са Сињоријом удари на Турке, јер су ови већ провалили у Арбанију.

340. *Млеци, 25 јуни 1466.* — Млетачки сенат захваљује напуљском краљу Феранту I да помаже Скендербега, што је вољан да крене против Турака, и предлаже шта би требало учинити за успешно вођење рата.

341. *Млеци, 2 јули 1466.* — Млетачки сенат с обзиром на опасност која прети Арбанији од Турака, поред својих спрема, шаље угарском краљу, преко његова посланика, 10.000 дуката да завојшти на Турке.

342. *Млеци, 7 јули 1466.* — Млетачки сенат одговара на предлоге Скендербега, шаље му новчану помоћ, а нарочито се радује што је Скендербег сачувао и одржао у својој власти град Кроју.

343. *Рим, 9 јули 1466.* — Мантовански посланик Вартоломеј Мараска извештава маркизу Варвару о приликама у Турској и држању западних сила према Турцима.

344. *Млеци, 16 август 1466.* — Пошто су Турци заузели Елбасан, Сенат настоји да Скендербег освоји од Турака Елбасан и поруши га. Сенат је вољан помоћи га војском и новцем.

345. *Рим, лети 1466.* — Папа Павле II херцегу Бургундије: [Скендербег] „magnis Turcorum oppressus copiis superatus est praelio, dominatu omni exutus et ad litora nostra inermis nudusque est impulsus" па наставља: „човек не може а да без суза погледа на оне лађе, које с арбанских обала беже у италијанска пристаништа, на оне огољеле, бедне породице које, истеране из својих кућа, седећи на обали морској, с испруженим рукама према небу, вапију и кукају на неразумљивом језику".

346. *Млеци, 9 октобар 1466.* — Герард de Collis јавља Бианки Марији и Галеацо Марији Сфорци да је син Скендербегов дошао у Млетке да тражи помоћ у новцу

и људима, али, изгледа, Сињорија нема ни најмање воље трошити даље у ту сврху.

347. *Дубровник, 2 новембар 1466.* — Властела која треба да пођу у сусрет Скендербегу.

348. *Дубровник, 2 новембар 1466.* — Пуномоћ Ректору и Малом Већу да изаберу три властелина који ће поћи у сусрет Скендербегу и молити га да не долази у Дубровник, али да му се даде потребна исхрана.

349. *Млеци, 29 новембар 1466.* — Пошто је Скендербег у борби с Турцима изгубио све сем Кроје, Сенат мисли да би се хришћанској ствари могло учинити највише тако да Скендербег с помоћу папе заузме и поврати своје земље.

350. *Рим, 14 децембар 1466.* — Млетачки посланик Јован Петар Арривабен извештава маркизу Варвару о доласку Скендербега у Рим ради помоћи од папе.

351. *Рим, 15 децембар 1466.* — Кардинал Франо Гонзага јавља своме оцу марк-графу Лудвигу од Мантове да је Скендербег стигао у Рим да моли помоћ од папе.

352. Белешке српских летописа и румунске хронике Михаила Моксе о провали султана Мехмеда II у Арбанију.

353. Савремени запис граматика Димитрија у пословију охридскога номоканона.

354. *Рим, 7 јануар 1467.* — Кардинал Франо Гонзага извештава свога оца, марк-графа Лудвига, о седници конзисторије кардинала, у којој се већало о помоћи која има да се даде Скендербегу.

355. *Рим, 12 јануар 1467.* — Кардинал Франо Гонзага јавља своме оцу, марк-графу Лудвигу, да је Скендербег добио помоћ од 5.000 дуката.

356. *Casal di Principe, 29 јануар 1467.* — Напуљски краљ Феранте I бискупу од Асколи.

357. *Кастел di Tripergole, 3 фебруар 1467.* — Напуљски краљ Гарцији Бетес.

358. *Кастел di Tripergole, 4 фебруар 1467.* — Напуљски краљ посланицима код папе.

359. *Напуљ, 17 фебруар 1467.* — Напуљски краљ Феранте I посланицима код папе да утичу да папа пошаље Скендербегу 15.000 дуката.

360. *Млеци, 18 фебруар 1467.* — Млетачки посланици Тома Тобалд и Герард de Collis извештавају милански двор да је Балабан-бег опсео Кроју и да је Млетачка Сињорија послала три галије у помоћ а спрема и друге.

361. *Млеци, 20 март 1467.* — Млетачки сенат наређује да се Скендербегу исплате 2.000 дуката на рачун његове провизије.

362. *Напуљ, 26 март 1467.* — Напуљски краљ Феранте I бискупу од Асколи о својим преговорима с Турцима.

363. *Напуљ, 26 март 1467.* — Напуљски краљ Феранте I протонотару Рока о помоћи коју је дао Скендербегу.

364. *Дубровник, 1 април 1467.* — Изабрани Јуније Градић, Јаков Гундулић и Никола Бунић који треба да пођу у сусрет Скендербегу.

365. *Напуљ, 3 април 1467.* — Напуљски краљ Феранте I кардиналу од Равене о спремама турским против хришћана.

366. *Кастел Нови код Напуља, 5 април 1467.* — Напуљски краљ Феранте I Бернарду Лопису да одмах крене султану ради преговора.

367. *Млеци, 11 април 1467.* — Млетачки сенат извештава угарскога краља Матију да се Турци спремају на ново ратовање и да ће Млеци спремити флоту, а нада се да ће и краљ, како доликује католичком владару, предузети све против заједничког непријатеља.

368. *Капуа, 17 април 1467.* — Напуљски краљ Феранте I протонотару Рока о доласку млетачких посланика у Рим и одашиљању млетачких посланика у Угарску.

369. *Млеци, 10 мај 1467.* — Захарија Barbarus јавља епископу Вероне да је, према писмима из Љеша, Скендербег заробио брата Балабанова с војском која је ишла да заузме Кроју, па га је довео у Љеш.

370. *Млеци, 20 мај 1467.* — Цезар из Флоренције јавља марк-графу Мантове Лудвику да је Скендербег победио Балабан-пашу, који је опседао Кроју.

371. *Млеци, 30 мај 1467.* — Наређује се поморском капетану да упути у млетачку Арбанију десет ратних бродова, јер се очекује провала Турака у те крајеве.

372. *Млеци, 31 мај 1467.* — Млетачки сенат извештава краља Матију о својој ратној спреми против Турака.

373. *Млеци, 31 мај 1467.* — Млетачки сенат извештава угарског посланика, који је на путу за Рим, да се, као и прошле, тако и те године, спрема за рат с Турцима у Арбанији, о чему ће нарочитим посланством известити и папу.

374. *Млеци, 2 јуни 1467.* — Сенат наређује посланицима, који иду папи да, с обзиром на велику опасност турску не само за Арбанију него и за саму Италију и на велике трошкоое и помоћ дану Скендербегу, затраже од папе брзу и стварну помоћ.

375. *Млеци, 7 јуни 1467.* — Герард de Collis, посланик милански извештава милански двор да је султан послао силну војску против Арбаније. Упозорава двор да буде спреман са својим четама за сваку евентуалност.

376. *Млеци, 13 јуни 1367(?).* — Одломак из савремене млетачке хронике о провали Турака у Арбанију и о њихову неуспелом покушају да освоје Кроју.

377. *Бриндизи, 8 јули 1467.* — Јаков de Calatayn јавља напуљском краљу Феранту I да се султан с великом војском налази близу Драча, који мисли напасти, чије становништво у гомилама прелази у Италију. Међутим, њима се не допушта да уђу у градове, због чега много пате. Моли краља да нареди да се бар један део њих прими.

378. *Млеци, 13 јули 1467.* — Млетачки сенат даје упутство доктору Фрањи Diedo, кога шаље краљу Матији, да га обавести о приликама на Леванти и о млетачкој спреми за рат против Турака, особито у Арбанији.

379. *Рим, 16 јули 1467.* — Августин Rosi јавља двору миланском, према вестима из Бриндизи, да су Турци опустошили Арбанију и да је силно становништво из Драча, из страха од Турака, прешло у Пуљу.

380. *Млеци, 17 јули 1467.* — Герард de Collis јавља херцежици Милана Бони да је млетачка Сињорија добила писмо о приликама у Арбанији. Не зна тачно његову садржину, али се верује да су Турци провалили у Арбанију, рушећи и уништавајући, и да су стигли чак до Кроје.

381. *Млеци, 20 јули 1467.* — Герард de Collis пише дуки миланском, односно херцежици Бони, да су Турци провалили у Арбанију са више од 200.000 људи, да су побили много становништва и да су стигли пред Кроју. Становништво Љеша, Драча и приморских крајева избегло је у Пуљу.

382. *Млеци, 24 јули 1467.* — Млетачки сенат наређује својим посланицима код папе да га обавесте да су Турци с великом војском провалили у Арбанију. Нека по-

сланици моле папу да што пре нареди исплату двоструке црквене десетине.

383. *Млеци, 28 јули 1467.* — Млетачки сенат позива Скендербега да брани Скадар, Кроју и Драч, а он ће му послати и војску и новац.

384. *Касшел* di Sangro *28 јули 1467.* — Напуљски краљ Феранте I протонотару Roka и Антонију Cicinelo о непријатељским намерама султана Мехмеда II против Млетака.

385. *Млеци, 30 јули 1467.* — Герард de Collis извештава дуку миланског да је 12.000 турских коњаника стигло до Драча, па су се врнули ка Кроји. Јавља да је Скендербег, посредовањем краља Феранта, предао Кроју султану.

386. *Млеци, јули 1467.* — Одломак из савремене млетачке хронике о безуспешном нападу Турака на Драч.

387. *Млеци, 3 авгусш 1467.* — Одломак из савремене млетачке хронике где се прича како је Скендербег погубио својеручно свога синовца ренегата.

388. *Рим, 3 авгусш 1467.* Августин de Rubeis јавља у Милано о напредовању Турака у Арбанији. Мисли се да ће се Скендербегу послати помоћ у новцу.

389. *Млеци, 7 сеишембар 1467.* — Одломак из савремене млетачке хронике о победи Скендербега над Балабан-пашом.

390. *Млеци, 26 окшобар 1367.* — Млетачки сенат одговара на захтеве и молбе Скендербега.

391. *Млеци, 30 окшобар 1467.* — Упутство млетачког сената Леонарду Boldu који полази у Арбанију.

392. *Дубровник, 15 децембар 1467.* — Изабрани Марин Гундулић и Андрија Соркочевић да иду у сусрет сину Скендербегову.

393. *Анверса, 22 децембар 1467.* — Напуљски краљ Феранте I Веспазијану de Filippo.

394. Pozzuoli, *11 јануар 1368.* — Напуљски краљ Феранте I бискупу од Асколи о вестима које му овај шаље.

395. *Каиуа, 28 јануар 1468.* — Напуљски краљ Феранте I свом сину, дуки Калабрије, о преговорима с угарским послаником, о чему је и њега известио Веспазијан.

396. *Млеци, 12 фебруар 1468.* — Герард de Collis извештава дуку миланскога Галеаца Мар. Сфорцу, између осталога, о наглој смрти Скендербега.

397. *Млеци, 13 фебруар 1468.* — Пошто је Скендербег умро, Млетачка Република предузима мере да се његова земља одбрани од евентуалног турског напада.

398. *Млеци, 14 фебруар 1468.* — Герард de Collis јавља херцегу Милана да Турци траже од Дубровчана повећање данка, да је Скендербег умро и да је Узун-Хасан узео Трапезунт.

399. *Каиуа, 24 фебруар 1468.* — Напуљски краљ Феранте I наређује Џироламу di Carvigno да оде до удовице Скендербега и сина му и да им саопшти да ће им дати лађу и примити их у своју краљевину.

400. *Каиуа, 26 фебруар 1368.* — Напуљски краљ Феранте I удовици Скендербега поводом смрти Скендербегове.

401. *Дубровник, 1 марш 1468.* — Јован Франо de Maffeis јавља маркизи Мантове о тобожој погибији Скендербеговој.

402. *Млеци, 16 марш 1468.* — Герард de Collis јавља дуки миланском да је склопљено примирје с Турском и о побуни једног угарског великаша против краља Матије.

403. *Млеци, 26 марш 1468.* — Герард de Collis извештава херцега миланског о мерама Млетачког сената да начини мир с Турцима.

404. Cassal di Princpe, *1 айрил 1468.* — Напуљски краљ Феранте I Петру di Monopoli о жељи Влатка Херцеговића да га посети.

405. *Млеци, 2 мај 1468.* — Млетачки сенат наређује посланику Франу Diedo на угарском двору, да достави краљу Матији како преговори о примирју, који су Турци понудили, нису успели.

406. *Млеци, 2 јули 1468.* — Герард de Collis извештава двор милански о појачањима која шаљу Млеци у Арбанију.

407. *Млеци, 28 фебруар 1469.* — На питање Влатка Херцеговића шта Млетачки сенат мисли о понуди напуљскога краља Феранта I да замени неке Влаткове тврђаве и места са својима (у Арбанији?), Млетачки сенат саветује му да не даје сигурно за сумњиво.

408. *Млеци, 2 јуни 1469.* — Млетачки сенат даје упутство провидуру Јосафату Барбаро који иде у Арбанију.

II део: ***Важнији извори другог реда:***

1. *Грчки иисци:* a) Лаоник Халкокандил; b) Ђорђе Франца; c) Хермодор Михаило Критовул.

2. *Заиадни иисци:* a) Енеја Силвије Пиколомини, потоњи папа Пије II.; b) Донадо da Lezze; c) Антоније Бонфиније; d) Јован Мусаки; e) Дон Константино Мусаки; f) Паулус Јовиус (Giovio).

3. *Срйски иисац:* Константин Михаиловић из Островице.

4. *Турски иисци:* a) Дервиш Ахмед Ашики (Ашикпаша-заде); b) Дурсун бег; c) Оруџ Адиловић из Једрена; d) Tevariḫ-i-al-i-ʿOsman Müfaṣṣal; e) Старе турске анонимне хронике Tevariḫ-i-Ali-ʿOsman; f) Хоџа Сад-ед-дин; g) Мехмед Хасан бег огли Солак заде; h) Евлија Челебија.

ЂУРАЂ КАСТРИОТ СКЕНДЕРБЕГ

И

АРБАНИЈА У XV ВЕКУ

(ИСТОРИСКА ГРАЂА)

ОД

Д-р ЈОВАНА РАДОНИЋА

(ПРИМЉЕНО НА VI СКУПУ АКАДЕМИЈЕ ДРУШТВЕНИХ НАУКА 25-XII-1939 ГОД.).

1

Млеци, 11 јануар 1410.

Млетачки Сенат одговара на поруку Ивана Кастриотића да су га Турци приморали да свога сина даде за таоца и да траже од њега, да преко његове земље могу упадати у млетачку територију.

Quod respondeatur huic oratori magnifici domini Johannis Castrioti, qui ad conspectum nostri dominii comparuit cum certis requisitionibus atque capitulis.

Et primo ad primum capitulum, per quod asserit, ipsum esse astrictum a Turchis et habere proprium natum in obsidem apud eos, ac quotidie infestari, ut ipsos Turchos permittat per passus et loca sua descendere ad territoria et loca nostre dominationi subiecta, quod facere noluit modo aliquo vel ingenio, tam intuitu Dei et conservatione fidei christiane, quam amore dominii, petens a nostro dominio aliquem locum tutum, ad quem tempore necessitatis possit recurrere, si oprimeretur a Turchis, offerensque velle servire nostro dominio cum suis gentibus cum decenti provisione. Nec non ad secundum capitulum, quod videtur esse unum et idem, per quod dicit, quod, nisi foveatur a nostro dominio et ex necessitate et opressione eorum Turchorum, si eum opporteret eis adherere et obedientie eorum Turchorum subire, habeatur merito excusatus.

. . . .

(Mletački drž. arh. Misti XLVIII, 121. *S. Ljubić*, Listine VI, 51).[1])

---

[1]) О историји породице Кастриотића и њеним везама са српским и арбанским династама има врло интересантних података у делу млађега савременика и рођака Скендербегова Јована Мусакија у делу „Breve momoria de li discendenti de nostra casa Musachi" *(Charles Hopf*, Chroniques Gréco-Romanes inédites ou peu connues (Berlin 1873), 270—304, и белешке његова сина Константина од стр. 304—340).

Мусаки каже: Sappiate com' l' avo del Signor Scanderbeg se chiamò Signor Paulo Castrioto, e non hebbe più de due casali nominati Signa e Gardi-ipostesi; e de questo Signor Paulo nacque il Signor Giovanni Castrioto, lo quale se fece Signor della Matia, e de questo nacque il Signor Scanderbeg; e la madre de detto Signor Scanderbeg, moglie del detto Signor Giovanni, hebbe nome Signora Voisava Tripalda e venne da bona parte (301).

Il Signor Giovanni Castrioto, padre del Signor Scanderbeg, fù Signore del paese nomine la Matia; mà dopo il Signor Scanderbeg fù Signore non solum della Matia, ma si fè Signore de Croia, de Dibra, de Birina, cioè de Randisia, Tomorista e Misia e lo paese de Guonimi insino alla marina (298—299).

Quando poi in tempo del secondo Amuratte arrivò Scanderbegh, figlio del Signor Giovanni Castrioto, qual signoreggiava la Matia in Albania (questo l' havea donato il padre al detto Amuratt con due altri fratelli tutti piccoli; li due morsero; lui se chiamava Giorgio Castrioto, mà quando si fè Turco, lo chiamarno Scanderbegh, che Scander vol dire Alesandro, e begh vol dir Signor), questo crescendo riusci disposto savio e valente; poi la morte del padre fuggi dal Turco, videlicet mandando il Turco il bassa de Romania contra l' Ungari, mandò anco con lui Scanderbegh, onde il detto bassa fù rotto fugendo li Turchi; il detto Scanderbegh fuggi con l' altri; onde per sorte il cancelliero del bassa se trovò con lui; Scanderbegh lo fè prendere e lo strinse, che le facesse una commissione in nome del Turco al governator de Croya, che le consignasse la terra a lui; alla fine il cancelliero la fè, benchè recusasse, secondo il suo volere; poi fece morire detto cancelliero, che no lo revelasse. Allora Scanderbegh prese il camino con alcuni Albanesi erano con lui et arrivato in Albania et entrato in Croya, disse al governatore l' ordine e lo consegnò à lui; e s' insignorì di Croya, terra fortissima; de questo li Signori d' Albania n' hebbero gran piacere e Scanderbegh si fè subito Christiano. Poi fecero consiglio detti Signori d' Albania in Alessio; chi ce andò personalmente e chi ce mandò suoi sustituti, talchè il detto Scanderbegh fù creato e fatto lor capitano in Albania, e ciascuni contribuiva de gente e de denari pro rata, et anco alcuni figlioli de quelli Signori militavano sotto de lui, si pér imprender la guerra, come anco per difendere loro stati; per essere detto Signor prattico alla guerra e valente, fu fatto capitano et ogn'uno l' obedeva. (Син Јована Мусакија, Константин, каже за Скендербега: „Huomo valente e per natura Serviano, le virtù del quale furno tante ch' era estimato non solum dall' Albanesi, ma anco da ogn' altra natione" 334)

Et il detto Scandarbegh adomandò per moglie la fi-

2

25 фебруар 1420.

Спроводно писмо господина Ивана Кастриотића и његових синова за дубровачке трговце на путу кроз његову земљу од Шуфадаја (код Љеша) за Призрен с царинским одредбама.

Вѣра моꙗ г(оспо)д(и)на Ивана и мо(и)х синовь всакомȣ трьговцȣ владȣщаго град(а) Дȣбровника, кои ȣсхокѥ доки ȣ мою землю ȣ Шȣфадаи или тко ȣсхокѥ ȣ мою землю трьговати или тко ȣсхокѥ минȣти моѡмь земломь ȣ землю Гюргѥвȣ или г(оспо)д(и)на деспота. И тако имь смь вѣрȣ даль, ѡд кьди догѥ ȣ мою землю ȣ Шȣфадаю, ако мȣ бȣде коꙗ чте(т)а или злокꙗ моѡ̈мь земломь до Призрена, да ꙗ г(оспо)д(и)нь Ивань и моꙗ дѣца плакꙗмь. А на ѡви законь ц(а)ри[нски?] ȣговориль смь с приꙗтелюмь моимь а вашимь братомь Петромь мимо всȣ мою землю, да е ѥдна ц[ар]ина на товарь свите два дȣкат(а) а на мрьчарию ѡ-т-овара перпе(р)ь, а ȣ тȣрскои земли ȣ Радȣню ѡ-т-овара свите поль дȣката а ѡд мрьчарие шесть динарь, а на вракѥние ѡпеть мимо всȣ мою землю до Шȣфадаꙗ ѡд воска и ѡд инбȣль(sic) и ѡд ине пратежи перперȣ, а ȣ Радȣнѥ Тȣрчинȣ шесть динарь. А всемȣ томȣ м(и)л(о)стникь Петрь челникь.

Писана на. ҂ а. и .ч. и .к. лѣто м(ѣ)с(е)ца фервара ке. д(ь)нь.

(Archiv für slav. Phil. Bd. XXI 95). *L. v. Thallóczy*, Illyrisch - Albanische Forschungen (München und Leipzig 1916), I. 146).

3

S. L. 1426.

Иван Кастриотић са синовима Станишом, Репошем, Костандином и Ђурђем прилаже манастиру Хиландару село Радостуше с црквом Св. Богородице и село Требиште.

По неизрѣченномоу милосрьдию владики моѥго Христа азь грѣшни и недостоини, не смѣю нарешти се рабь Христа Бога моѥго Ивань Кастриѡть и сь сынови моими Станишомь и Рѣпошемь и Костан'диномь и Гюргѥмь поревновах по господи бозѣ моѥмь вседрьжителю и помощию прѣчистиѥ владычице наше Госпожде Богородице лаври хиланьдарскиѥ, сьвѣщавши [се] сь сынови моими и приложисмо светомоу монастироу ѥлика соуть прꙗема силѣ нашеи, а всеблаги богь и прѣчиста богомати да вьсьприметь сиꙗ наша малаꙗ приношениꙗ, ꙗкоже и вдовици ѡнои

glia del Signor Arayniti Comnino, lo quale Signor lo mandò a consultar con lo Signor Ginno, mio padre; che il detto Signor Arayniti era cognato a mio padre, perchè hebbe per moglie la Signora Maria Mosachj, sorella de mio padre, com' ho detto, per il chè detto matrimonio fù concluso, e prese la Signora Andronica Comminata per moglie, quale era mia sorella consoprina, et hebbe nome poi Scandarbegha, per il nome del marito (274—275).

Della predetta Signora Maria e Signor Arainiti Comnino nacquero otto figlie femine: la prima fù nominata Signora Andronica, la seconda Signora Goysava, la terza Signora Chiranna, la quarta Signora Helena, la quinta Signora Despina, la sesta Signora Angelina, la settima Signora Comita, l' ottava Signora Caterina. Questa Signora Andronica, prima figlia, hebbe per marito il Signor Scanderbego Castrioto....... De questa Signora Andronica e Signor Scanderbego ne nacque il Signor Giovanni Castrioto, che fù Duca de Santo Pietro in Galatina, e detto Signor Giovanni hebbe per moglie la Signora Donna Erina Paliologa, che fù figlia del Signor Lazaro, Despoto de Servia.......... La seconda figlia, nomine Donna Goisava, fù maritata col Signor Giovanni Cernovichi, che fù Signore de Cernagora e de Ceta, delli quali nacquero due figlioli; il primo hebbe nome il Signor Giorgio, il secondo il Signor Scanderbego....... Il secondo genito, Signor Scanderbego predetto, si fè Turco, il quale hoggi tene il governo del paese de suo fratello, ch' il Turco ce lo dette in governo per causa che si fè Turco. La terza figlia Signora Chiranna hebbe per marito il Signor Nicolò Ducagino...... La quarta figlia Signora Helena hebbe per marito il Signor Giorgio Ducagino, li quali fecero più figlioli e tutti furno Turchi; al presente (vive) Scanderbego et è sangiacco. La quinta figlia Signora Despina hebbe per marito il Signor Tanusso Ducagino........ La sesta figlia Signora Angelina fù maritata col Signor Stefano, lo quale fù figliolo del Signor Despoto de Servia, nomine Signor Giorgio, e della detta Signora Angelina e Signor Stefano nacquero due figlioli mascoli et una femina....... (284—285).

E più sappiate ch' il Signor Giovanni Castrioto, padre del Signor Scanderbego, hebbe per moglie la Signora V(o)isava Tribalda, con la quale fece quattro figli mascoli e cinque figlie femine. Il primo se chiamò Repossio, il secondo Stanissa, il terzo Constantino, il quarto Giorgio. Repossio predetto fù huomo de santa vita e se n' andò al monte Sinai e si fè frate e li morse. Li tre altri il padre li dette al Turco, si come poco avante havete inteso. La prima figlia hebbe nome Signora Maria, la seconda Signora Yela, la terza Signora Angelina, la quarta Signora Vlaica, la quinta Signora Mamiza. La prima figlia Signora Maria l' hebbe per moglie il Signor Stefano Cernovichi........ (295).

A talchè più distintamente sappiate, che del Signor Mosachi ne nacque il Signor Andrea, mio avo, et lo Signor Blasio; del detto Signor Andrea nacque il Signor Ginno, mio padre, e la Signora Maria, la quale fù mandre della Signora Scandarbega...... (301).

¹) Погрешно место „consanguineo“.

в. лептѣ. И приложихь село Радостоуше и сь црьквомь, сь Прѣчистомь Богородицомь, ꙗже вь томь селѣ Радостоуши, и сь селомь Трѣбиштемь.

И сико приложихь тѣ ѡбѣ селѣ да соу слободни ѡдь всакихь работь, малихь и великихь, сь всакимь ними правинами ѡсвѣнꙗ харача царева и града, а ино все да ꙗ светомоу монастироу, ни да има надь ними ѡбласти ни кꙗфалиꙗ, ни властникь, ни псарь, ни да имь ꙗ ни десетка, ни житнога, ни виннога, ни пчелнога, ни динарь поклонниxь, ни травнине, ни торовнине, тькмо да си црква оузима все своꙗ правине по законоу сель тѣхь. И просто рещти да соу слободни ѡдь вьсѣхь моихь работь малихь и великихь.

И сиꙗ моꙗ записаниꙗ да прѣбиваꙗть тврьдо и непоколѣбимо. И кого Богь изволить по мнѣ намѣстникоу быти ми и обладати сиꙗю землꙗю, или ѡдь сыновь моихь, или ѡдь соуродникь моихь, или иного кого Богь изволить, и дрьзнеть и разорить сиꙗ моꙗ записаниꙗ, єже приложихь прѣчистѣи владичици нашеи, Госпожди Богородици Хилан'дарьскои, таковагѡ да разорить ꙗго Господь Богь вь си вѣкь и вь боудоущи и приложить ꙗго сь юдою прѣдателꙗмь, и да наслѣдить проказоу Гꙗѕиꙗвоу и да ꙗсть проклеть ѡт тиі. ѡтьць богоноснихь и да га побиꙗ сила чьстьнаго и животвоещаго крьста и да моу ꙗ соупьрница прѣчистаꙗ Богородица на страшномь испитани и да ꙗ проклеть и трьклеть амин.

Писа се сиꙗ записаниꙗ вь лѣто. ҂Ж Ѕ. и Ц. и Ӑ. Д.

Писавь подписахь ѡбичномь печатиѡмь господина Ивана.

(Снимак у Арх. Срп. Кр. акад. Хил. бр. 82. *B. Korablev,* Actes de Chilandar. Deuxième partie, Actes slaves, Петроградъ 1915. 561—2. нетачно. *Ст. Новаковић,* Законски споменици српских држава средњега века (Београд 1912) 467—468 непотпуно и с погрешно штампаном годином).

4

Хиландар после 1426[1])

Братство манастира Хиландара утврђује да је Иван Кастриотић са синовима Репошем, Константином и Ђурђем купио у Хиландару пирг св. Ђорђа и четири аделфата за 60 флорината.

Благодѣтію и чловѣколюбіемь владыкы нашего и Господа Іисоуса Христа и изволѥніемь прѣчисты Богоматере и молитвами светихь и прѣподобныхь и богонос'ныхь ѡтьць нашихь Сvмеѡна и светителꙗ Савы, изволѥніемже и лябовію светихь ѡтьць моихь и господь, чьстнааго събѡра лавры хіландар'скые, старыхже и юныхь и мнѣ въ послѣд'ныхь смѣренномоу іеромѡнахоу Аѳанасію, прѣдрьжещоу ми редь начел'ствіа моего и игоумен'ствоующоу въ дѡмоу прѣчисты владичице наше Богородице въ мѣстѣ рекомѣмь Хіландары.

Въ то врѣме въсхотѣ благочъстивы и христолюбивы Ивань Кастріѡть коупити пиргь светаго Геѡргіа, себѣ и с[ы]новѡмь своимь, господиноу Репошоу и господиноу Кѡн'стантіноу и господиноу Гюргю съ лозіами, сь маслицами и всемь ѡправ'даніемь иже іесть пирга, и четирі аделфата да имаю на свое четиры ѡбразе иже соуть: господин Ивань, господин Репошь, господинь Кѡнстантінь, господинь Гюрьгь. По прѣхожденіиже коегождо ѡбраза, да ѡтходить съ нимь и аделфато. По прѣшьствіиже въсехь четирехь ѡбразь вышереченныхь, да възвратит се пакы пірьгь вь ѡбласть мѡнастыр'скоу, а оу светомь поменикоу да соуть дондеже есть и Хіландарь. И ѡ сихь въсехь принесоше благословеніє светомоу мѡнастыроу шестьдесеть флоринь.

И мы ѡ томь сьвѣщав'ше се въси коуп'но аще и м'ножае достоаше даніа по ѡбычаю мѡнастир'скомꙋ, ѡбаче ради любве ихь и присвоеніа господь къ светомоу мѡнастыроу сънидохомь воли ихь и въсприесмо и благословисмо, и записасмо по вышереченномоу ѡбразоу.

[1]) Овај акт писан је негде између 1426 - 1431. Ту се не спомиње више Станиша који је, можда, 1426 дат као талац Турцима. Репош је умро 25 јула 1431 у Хиландару (*В. Петковић,* „Арбанашки пирг“ у Хиландару, Архив за арбанску старину I (Београд 1923), 196—197).

И мы, иже сіа съврьшив'шеи зде и имена своа написахѡмь: азь игоумень ієроѡнахь Аѳанасіе, старьць пирга светаго Савы попь Силоань, старьць пирга Василіева Паисіе, икономь великы Иѡсифь, єклисіархь попь Веніаминь, проигоумень ієромѡнахь Їѡаннь, доухов'никь Сімѡнь, еѯодіасть попь Марко, старьць пирга ктиторова доуховникь Ѳома, бол'ничарь Іакѡвь, параклисіархь Ѳеѡдорь, доместизы: поп Василіе и діаконь Іакѡвь, трапезарь Григоріе, дохиарь Сава, параиконом Пан'кратіє и коуп'но въсе братствѡ.

И молимо ѡ Господи братію нашоу их же Богь изволить настоателюмь быти светомоу мѡнастыроу сіє нами сътворенное не потворити се, ꙗко же и мы прѣжде нась бывшихь не потворисмо, нь испльнисмо бол'ше.

Смѣреныи игоумьнь хілан'дарскы ієромѡнахь Аѳанасіє.

Печат од воска.

Фотогр. снимак у Архиву Срп. Кр. акад. Хил. бр. 105.

(*B. Karablev*, Actes de Chilandar. Deuxième partie, Actes slaves, Петроград 1915. стр. 561—563 непотпуно и нетачно. *Влад. Машин*, Акти братског сабора из Хиландара 197—199 добро и с фотогр. снимком у Годишњаку Скопског филоз. факултета IV. Скопље 1940).

5

Млеци, 17 август 1428.

Иван Кастриотић, поред осталог, моли да му Млетачки сенат, у случају невоље, допусти да се са својима склони на млетачку територију. Моли, даље, да га Сенат не чини одговорним ако његов син, који је прешао на Ислам, по наредби султановој нападне на млетачку територију.

Hec sunt que fuerunt translata de greco in latinum per dominum Admoratum et presbiterum Dimitri, ambaxiatores magnifici domini Yvani Castrioti, serenissimo ducali dominio Veneciarum, videlicet:

a) Kastriota a été fidèle aux Vénitiens dès le temps de la bataille d' Angora, malgré les instances de Balcha, „mio consolo"[1]). Quand le despote de Serbie a voulu détruire Allessio, qui fournit le „nodrigamento" à Scutari, Kastriota lui a déclaré qu'il faudrait d'abord détruire son État. Il n'a pas protesté contre les molestations qu'il a souffertes de la part des officiers vénitiens. Le sultan l'invite chaque jour, depuis l' occupation de Salonique par les Vénitiens, à l'aider contre ces derniers; Ivan envoie ces lettres par son ambassadeur „Morati". La nouvelle lui étant parvenue à présent qu'une armée turque se dirige contre l' Albanie vénitienne; il en a donné avis aux officiers de Scutari, d'Alessio et de Durazzo. Dans le cas où le Turc, „mio signor", indigné de ses refus de secours, l'attaquerait, il demande de pouvoir se retirer, avec les siens, sur le territoire de la République; il invite Venise à lui fournir des secours et la prie de le laisser employer pour sa défense les possessions vénitiennes et arborer sur ses châteaux l'étendard de Saint Marc..............

b) Si son fils, „el qual è fato Turcho e Mulsamam" a des ordres du sultan pour piller les possessions de la République, ou pour attaquer son père et s'y conformera, Kastriota demande q'on ne l'en rende pas responsable lui-même. — Le sénat est d'advis que le père pourrait néanmoins donner des ordres à son fils.

(*N. Jorga*, Notes et extraits pour servir à l'histoire des Croisades au XVe siècle (Paris 1899), I, 474—476).

6

Млеци, 25 мај 1433.

Иван Кастриотић моли од Млетачког сената извесне царинске олакшице, да се врате бегунци с његове територије, да млетачки органи не сметају његовој царини у Шуфадају, близу Љеша.

Un ambassadeur de „Juanus Castriota" s'était présenté à Venise, demandant: a) que les draps achetés pour sa maison fussent exempts des droits de douane; — b) que les fugitifs lui fussent restitués; — c) que les officiers d'Alessio ne commissent pas de „novitates in gabella sua" et ne fissent pas de difficultés pour sa „dohana del Sufedal";[1]) — d) que les marchands de Raguse passant par Allessio, pour se rendre dans ses possessions, ne fussent pas retenus ni dom-

[1]) Код Јорге погрешно Sufedal, који не уме да локализује. То је Шуфадај код Љеша.

magés. Le sénat approuve les points a) et c), accorde la restitution des esclaves, des serfs et des biens, et permet le passage des marchands de Raguse par Alessio, pour deux ans.

(*N. Jorga*, op. cit. I, 558).

7

Дубровник, 28 мај 1435.

Дубровачки сенат препоручује цару Сигисмунду војводу Стевана Вукчића, наследника Сандаљева; јавља да је отпремио за Арбанију на својим баркама царева изасланика Фружина, који ће га обавестити о приликама у Арбанији.

Domino nostro Romanorum Imperatori.

Serenissime — — — Supremis litteris nostris conscriptis septima maii presentis, quas cesarie M. V. dedimus, denotavimus inter cetera, quam affectuosissime et humillime se idem commendabat voivoda Stipanus, nepos et succesor in dominio voivode Sandagl, cuius recomissionem, presertim quia nobis admodum benevolus est et mercatoribus nostris amplissime favet, iteramus, quam nunc facere potest, quanti libet et congruum Maiestati pretacte videtur. Magnificum autem dominum Frussin huc applicitum, quem M. V. nobis suis litteris commendavit, intuitu imperialis culminis vestri et debito fidelitatis nostre magna benignitate et favore collegimus. Ut adhuc audiet ore eius, quem hodie huic *recedentem in Albaniam* expedivimus, exhibentes ei nostras barcas et alia queque opportuna, quamvis id per nos actum non sit, nisi cum timore et dubio alicuius detrimenti mercatorum nostrorum in partibus Teucrorum et aliorum dominorum sibi famulancium negociaciones gerencium eorum. Verum accidat quicquid velit, veriti non sumus debitum et fidelitatis nostre devocionis affectum anteponere omni nostrorum incommodo mercatorum. Quod quia cum Teucris facillimum erit domino dispoti Sclavonie reprimere et illi obviare, supplicamus dignetur serenitas vestra nos fideles suos eidem quam maxime commendare. Que habentur ex Albanis cum Teucris nova reservavimus prefato domino Frussin, qui per litteras suas, quas deferunt harum latores, ad noticiam prefate Maiestatis ea deducit, que per nunc nostris exarare preterimus. Redeuntes cursores nostri a conspectu gloriosissime M. V. nobis eiusdem litteras Posonii scriptas in festo beatorum Filippi et Jacobi apostolorum detulerint, quibus deprehendimus illius optatam incolumitatem felicesque successus. Quod utique nobis voluptuosissimum fuit presentire, seu quibus nil gracius vel optacius afferi potest. Aliunde digne nota emergencia non habemus — — — Die XXVIII. maii 1435. Rector et Consilium.

(Држ. арх. у Дубровнику, Lett. et Comm. di Lev. 1430—35).

8

Млеци, 28 март 1438.

Млетачки Сенат, на молбу Ивана Кастриотића, признаје његовим синовима, Станиши и Ђурђу, иста она права која му је раније признао и дао.

Le sénat vénitien, considérant que Jean Kastriota, dont les possessions sont voisines de Scutari et d' Alessio, a été toujours l'ami de la République, accorde la demande de ce dernier, qui avait insisté par le moyen d'un ambassadeur et par des lettres pour faire étendre à ses fils, Stanissa et Georges, les privilèges dont il jouit lui-même. Kastriota ayant demandé aussi le maintien, pendant deux années de plus, de Pascal Gradenigo. provéditeur d'Alessio, parce qu'avec lui, on est assuré de trouver toujours chemins ouverts, le sénat répond que c'est impossible, mais qu'on ordonnera au successeur de Gradenigo de se conduire de même. On donnera des ordres concernant le solde du paiement dû au seigneur albanais pour du blé arrêté par les Vénitiens.

(*N. Jorga*, op. cit. [Paris 1902], III, 33).

9

Будим, 5 јули 1443

Угарски краљ Владислав позива Скендербега да с њим заједно учествује у рату против Турака.
(Писмо измишљено).

Uladislaus, Hungariae et Poloniae Rex, Scanderbego, Albanorum Principi s. p. d. Distulit fortasse in hoc tempus fortuna seram istam gratulationem nostram, quo non tantum hodie tibi ob recuperatum feliciter imperium, sed pari etiam

prudentia fortitudineque defensum, duplici rei prospere eventu gratularemur. Et gratulamur itaque, nec tibi tantum, verum etiam Christianis omnibus, quod tanta sit benignitate Dei per virtutem nunc tuam rei christianae accessio facta. Quandoquidem non minima semper inter caetera mala nostra clades illa ducenda fuit Epiroticae gentis amissio, quum iniquis sublatus fatis Joannes Castriotus, pater tuus, princeps, ut audio, de omnium animis optime meritus, neque tibi, in aliena degenti potestate, regnum avitum filio tradere, neque aliter, ab Amurathe oppressus, imperio suo consulere potuit. Et viveret utinam nunc felix eo nato parens, qui omnium superasset fortunam, si te ante vidisset, quam a vita discederet. Ita unus plane videris mihi, pace omnium dixerim, hac tempestate, princeps, sicut omnibus animi corporisque bonis, ita divino quodam fato praeditus, cuius auspiciis non solum tuta in posterum omnis Epiroticae terrae ora futura sit, sed cuncti praeterea populi a corpore Macedoniae imperii nefario Ottomanorum latrocinio iam pridem direpti, in antiquam formam iuris ac ditionis suae redituri. Quid enim, ut caetera taceam, quae et apud barbaros vel puero tibi olim, tanta in dies crescente invidia, maximum nomen prodiderunt, victoria illa speciosius, quam nuper Alybassa cum tot copiis caeso, fugatoque, partam tibi ingenti admiratione aeque audivimus ac credidimus? Sed adest nunc Scanderbegus, Diis agentibus, qui te exacto quodam consilio in haec difficillima tempora christianae reipublicae reservarunt, maioris penitus tibi gloriae materia. Subest occasio contra Amurathem omnes veteres, novasque tuas ac tuorum iniurias ulciscendi; nec privatas istas tantum, sed et publica id genus mala atque tot oppressae, ne dicam extinctae iam fidei ludibria; si cum victore exercitu tuo isto, nondum desperatis rebus nostris, adesse velis. Invitant te ad hoc omnes Hungariae et Poloniae Principes ac viri fortissimi; invitat Iulianus Sancti Angeli cardinalis, cum piis illis christianae salutis militibus, iam diu nobiscum in armis instructus, nihil praeter tua signa expectamus. Quam si nunc oblatam ultro a Diis immortalibus occasionem non rejicis; debellari posse penitus palam omnes affirmant, expellique Turcas et a tam diutina Europae possessione deturbari. Omittendum itaque hoc loco apud te omne adhortationis genus censeo pro ea causa, quae defensa, salutem, lucem, libertatem; omissa, ominari horreo, quae ferat. Satis nos hucusque tandem deservivimus Christiani: conflagravimus iam omnes; dum nemo incendium ad se trajecturum putat. Quid de Graecorum cernimus; quantum de Triballorum imperio? Iacturas demum ipsas meas, totque exhausta ac exhaurienda in dies mala quis recenseat? Quis fortissimos Principes, Hungarici imperii propugnacula, per omnes aetates amissos, et tot validissimos exercitus eodem funesto belli fato absumptos ac occidione ferme occisos? Ita ut nulla sit in Hungaria iam domus, nulla matrona luctus expers. Audiunt haec Christiani Principes, nec movet ullum miserabilis sociorum fortuna. Sic nos, velut piacula quaedam, luendis omnium periculis, hosti passim obiectari patiuntur. Unus Eugenius, sanctissimus Romanae rei praesul, et Philippus, Burgundiae dux, afflictae fortunae onus non detrectarunt. Alter Iulianum hunc cum praeclaro nobis milite adiunxit: Philippus, classe instructa et in Hellespontum usque missa, Turcis transitum, quantum in ipso fuit, fortiter prohibuit. Alia nunc nobis spes propinqua subest auxilii optandi. Quare ultro nunc te ad tam necessarium bellum evocare, tum virtus tua in primis cognita suasit, tum rerum omnium nostrarum periculum, discrimenque coëgit. Caeterum, cum ignoret nemo, quam id nunc sis incommodo acturus tuo, propter recentem adhuc domesticarum rerum tumultum et vix dum pacatum noviter redempti imperii statum, id te movere non debet; cum et tibi praeclarissimum nomen hac expeditione sis pariturus, et hoc praesens beneficium apud minime ingratos animos sis collocaturus. Quod enim prior, tu hodie pro salute nostra dignitateque feceris, id nos pro tua laude et imperii incremento semper faciemus. Vale!

Ex Buda, regia nostra, III Nonas Iulii, anno MCCCCXLIII.

Marinus Barletius, Vita et res praeclare gestae Georgii Scanderbegi, (Zagrabiae 1743). 51—53. *Steph. Katona*, Historia critica regum Hungariae stirpis mixtae, tom. VI, ordine XIII. Pestini 1790, 300—303. С извесним тенденциозним исправкама и погрешном 1444 г. Упор. Ил. *Руварац*, Деспот Ђурађ и Ђурађ Кастриот Скендербег (Летопис Мат. срп. 112 (1902), 1—3). *Fr. Pall*, Les relations entre la Hongrie et Scanderbeg (Revue historique du Sud-Est Européen X (1933), Bucarest et Paris p. 126).

10

Кроја, 4 август, 1443.

Одговор Скендербега на писмо краља Владислава. (Писмо измишљено).

Scanderbegus, Epirensium Princeps, Uladislao, Hungariae ac Poloniae Regi, s. p. d. Accepi litteras tuas laetitia desiderioque pari, invictissime Regum, quas quum in maxima ducum meorum frequentia legi iussissem, nemo omnium est auditus, qui tam iusti belli occasionem, a te oblatam, non ultro adeundam censeret. Ita et publice omnes et privatim singuli dicere, gratius quicquam hodie ab Diis immortalibus sibi tribui non potuisse, quam ut et optimum Regem aliquo sibi non ingratorum animorum officio devincirent et rei christianae simul tam opportunam operam praestarent.

Gavisus sum maxime ipse in ea meorum voluntate, tum tua in primis, tum communi causa, quum ita animatos pro Christi fide et affectos tibi milites nostros et omnium generum ordines, vel sine ulla adhortatione mea viderim. Quamquam quis, nisi Diis pariter et hominibus invisus tam iustissimum bellum recusaverit? Ut nullus sit religionis pudor, nulla communis periculi ratio, pro eo Rege, ad quem, quod regnamus Christiani, quod vivimus, quod spiramus, quod loquimur, unice referre et possumus et debemus. Quis non arma libens sumpserit et in apertum etiam ruat discrimen pro Hungariae populis, quibus tanto malo sanguineque per omnes aetates christianae salutis defensio stetit; qui, vel ab ipsis prope incunabulis aeterni hostium nostrorum hostes, christianae sese dignitati iam inde devoverunt. Utinam vellet Deus opt. Max. Uladislae, ut possem ipse ad hoc praeclarum bellum tibi tantum afferre virium, quantum sum animi et cupiditatis allaturus; non iaceret diutius fortasse in eo squalore Europa, ab impio oppressa Amurathe, non velut piaculo quodam aliorum fumarent toties hungarico cruore, Basilienses ac Varnenses campi et epirotico sanguine omnis Macedoniae angulus. Periimus iam omnes, dum quisque sibi se tantum natum existimat. Sed, quid nunc ipse mecum has inutiles quacrelas iacto et nequicquam conqueror? Profecto neque virium me mearum poenitet omnino; neque, si, secundis Diis, acies tecum mihi ad tam felix bellum coniungere licuerit, fortunae nostrae christianum nomen, ut arbitror, unmquam poenitebit. Ad ea namque XV milia militum, quae in Macedoniae finibus nuper Alybassam fuderunt, totidem adjicere in animo est. Cum quibus, quamprimum integrum fuerit, ad vos iter arripiam, signa tua in omnem eventum secuturus. Vale!

Ex Croia, pridie Nonas Sextiles, MCCCCXLIII.

(Mar. Barletius, op. cit. 56—57 *Steph. Katona,* op. cit. 305—307. с тенденциозним исправкама и погрешном 1444 г. Ст. *Ил. Руварац,* art. cit. и Fr. Pall. art. cit.)

11

Дубровник, 4 октобар 1443.[1])

Кардинал Јулијан Цезарини извештава цара Фридриха III о последицама хришћанске победе над Турцима у Арбанији и Грчкој.

. . . .

Post scriptas has litteras advenerunt mihi ex Rassianis ac Bulgaris asserentes, tam a se quam ab aliis multos ex Turcis post conflictum dum fugerent fore captos et interfectos....... Spes est, victoriam hanc in hiis partibus parituram magnas novitates contra Turcos et multos alienaturam ab eorum obediencia. Sed de partibus Albanie quidam dictus Arnith, qui cum Teucris perfidissimis confinat, magno ausu cum ejus gentibus hostiliter ipsorum Turcorum temitas invasit multaque loca et agros ipsorum cepit et quottidie capiendo vadit. Prospero cursi habemus eciam, qualiter Dragas, germanus Constantinopolitani imperatoris, qui ex Constantinopoli Moream se contulit, videns horum barbarorum hostium dissipari potenciam et undique bella contra eos parari, colligit continue in unum dominacionis sue gentes, animo et intencione contra ipsos Teucros bella gerendi, quam primum felicissimum Hungarorum exercitum militari viderit, et ita ceteri Albanie et Grecie domini se parant nilque aliud exoptant, quam una contra hos truces Christi hostes transferre et secum ad invicem seva prelia manibus validissimis atque indefessis committere: quod altissimus misericors deus concedere dignetur.

Datum Ragusii, die 4 octobris 1443.

(R. Wolkan, Der Briefwechsel des Eneas Silvius Piccolomini, I Wien (1909) Fontes rer. austriacarum I. 283).

---

[1]) Датум писма очито погрешан. Писмо је писано негде пред крај 1443 после победе над Турцима код Ниша 3 новембра 1443.

12

Млеци, 12 фебруар 1445.

Млетачки Сенат, на молбу Ђурђа и Станише, синова Ивана Кастриотића, потврђује концесије дане 1438 год. њихову оцу Ивану, признаје их својим грађанима и даје им склониште у случају потребе.

MCCCCXLIIII die XII februarii.

Cum magnifici domini Georgius et Stanissa fratres, filii quondam magnifici Iuani Castrioti, per suum oratorem nobis supplicari fecerunt, quod dignemur concedere et confirmare ipsis fratribus et eorum heredibus ea capitula et concessiones, alias genitori suo per dominium nostrum concessas de XXVIII maii 1438, et postea per istud Consilium confirmatas, prout patentibus literis nostri tunc temporis factis apparet. Vadit pars, quod litere predicte ad verbum reficiantur in personas dictorum fratruum et eorum heredum cum autoritate huius Consilii, prout supplicarunt, quarum literarum tenor talis est:

Franciscus Foscari, Dei gratia Dux Venetiarum etc. ut apparet in mense maii die 28, 1438 in filza.

Preterea cum supplicaverint, quod quilibet civis et subditus noster possit tenere et exigere dohanas eorum in terris nostris, respondeatur, quod quia leges et ordines nostri in contrarium disponunt et vetant, nobis non videtur quomodo salvis legibus ipsis pro nunc complacere valeamus.

Item quia petunt fieri cives nostri Venetiarum, fiat eis ut petunt, secundum ordines et consuetudines nostras.

Item ad partem qua petunt, quod adverso aliquo accidente casu, quo de domo sua pulsi essent, recipiantur in terras nostras cum decem ex nobilibus suis, respondeatur, quod sumus contenti, dummodo ipsi nobiles non sint rebelles nostri, aut banniti de terris nostris. De parte omnes alii, de non 8, non sinceri 5.

(Drž. arh. u Mlecima, Senato, Mar. II. c. 60. *S. Ljubić*, Listine IX, 214—215).

13

Дубровник, 16 април 1446.

Одлука Сената да се пише папи и баронима Угарске о захтеву Скендербега.

Die XVI aprilis 1446.

Prima pars est de dando libertatem domino Rectori et Paruo Consilio scribendi Summo Pontifici et baronibus Ungarie litteras requisitorias domino nostro per ambasiatam Schandarbeghi Castrioti.

Captum per omnes: 2.

(Држ. арх. у Дубровнику. Cons. Rog. IX, 238).

14

Дубровник, 27 мај 1447.

Одлука Сената да се Скендербег обдари и да му се даде 500 фунти барута.

Die XXVII madii 1447.

Prima pars est de donando domino Georgio Castriotis de Albania.

Captum per omnes.

Prima pars est de donando libras quingentas pulueris bombarde.

Captum per 37: 1.

(Secunda pars est de donando libras quatuorcentum).

(Држ. арх. у Дубровнику. Cons. Rog. X, 102).

15

Млеци, 25. август 1447.

Милански посланик у Млецима Бота јавља миланском дуки Галеацо Мар. Сфорци, према једном писму скадарског капетана Антонија Лордана ген. капетану Гритију, да су Турци одбијени од Скадра и да му шаље препис тога писма.

Illmo Signore mio!

Heri a mezo di questa Signoria receveti littere de Messer Antonio Lordano, capitano de Scuteri, directive a Messer Triadan Gritti, capitano generale de mare, per le quali ordinatamente li scrive et narra con che ordine et modo li Turchi andorono a campo a quella terra et tute le machine et force usate per expugnarla et tandem la battaglia et rotta, che dicti Turchi ne reportorno. Et demum como el campo s è levato etc., delle quali littere dicta Sig^ria^ questa matina me ne ha facto parte et me ha dicto, che per magiore demonstratione de la amicitia et fraternità hanno con la V^ra^ Cels^ne^, la quale sano haverà de questa felicità insieme con questa Sig^ria^ summa consolatione et gaudio, hanno deliberato per loro amichevole et proprie littere darne adviso alla Vostra Sublimità et per uno suo cavallaro a posta comunicare et partecipare con quella fraternalmente il tuto. Tamen per mio debito, ne mando anche io copia qui inclusa alla V^ra^ Illma Signoria.

Preterea, per quanto ho potuto comprendere, io ho continuamenle ritrovato Phebo, secretario de questa Signoria, molto desideroso della intelligentia et unione de Vostra Celsitudine con dicta Signoria, et de presenti epso me ha dicto come questa nocte spazorno el prenominato cavallaro con le dicte littere alla Vostra Illustrissima

Signoria et che degnia scrivere ad quelle, che nel respondere et scrivere suo et per ogni attra via voglia demonstrare de questa cosa summa allegreza et contentamento et chel cavallaro loro retorni indreto vestito a qualche digna fozza et presto et acarezato, perche queste sono cose che impieno la bocha et gli ochi al populo. Io l'ho ringratiato di questo suo ricordo et deinde gli ho dicto, che veramente non bisogna che la Vostra Signoria Illustrissima se sforci niente in demonstrare el piacere singulare, che la receve del bene et exaltatione de questa Signoria, perchè senza una duplicità al mondo esso ha firmato nella mente sua chel comodo et prosperità della prefata Signoria sia sua, propria. Siche di tuto m'è parso dare noticia alla Vostra Sublimità, la quale, como sapientissima, farà quanto li parerà convenirsi et a quella humilmente me racomando.

Datae Venetiis, die Iovis XXV Augusti 1447.

Illustrissimae Ducalis Dominationis Vestrae servus Leonardus Botta.

На полеђини: Illustrissimo Principi et Excellentissimo Domino Dno Galeaz Mariae Sfortiae, Vicecomiti, Duci Mediolani etc. Domino meo singularissimo.

(Archivio di Stato di Milano, Carteggio generale Sforzasco, ad annum 1447).

16

Apud portum Baratum, 14 децембар 1447.

Арагонски краљ Алфонс V хвали Скендербегову одлучност у борби с Турцима, даје склониште њему и његовој породици у случају невоље. За сада му помоћ у бродовима не може дати, јер су на путовању, али ће му послати бродове чим се буде указала могућност.

Rex Aragonum utriusque Sicilie etc.

Illustris et potens vir, amice noster carissime!

Receptis nuper vestris litteris, auditisque plenissime venerabilibus viris, fratre Antonio de Neapoli, apostolico comisario et abate Petro, consanguineo vestro, vestris ad nos oratoribus, super omnibus iis que vestro nomine nobis exponere voluerunt, vobis breviter respondemus:

Nos in primis miram capere voluntatem de vestra in fidem nostram comunem cristianam mirabili perseverancia. Quod vero ad bellum attinet, quod contra Teucris infidelibus (sic) inferre instituistis, id quidem laudamus, vosque ad hanc rem magnopere quantum possumus hortamur, de quo, cum pro justitia vestra, quam in recuperandis ab illis Teucris provinciis vestris consequi speratis, tum pro cristiane fidei incremento vos victoriam consecuturum nemo Cristi fidelis addubitare potest. Receptaculum autem quod in terris nostris Apulie, presertim pro vobis, filiis et familia vestra a nobis expetitis casu quo, quod Deus avertat, conflictum ab hostibus susceperitis, quam libentissime vobis concedimus, cuius rei gratia expedire iam iussimus litteras oportunas, que ad vos per eosdem oratores deferentur.

De trirremibus vero, quas nos deposcitis, vos certiores facimus apud nos hic tres trirremes dumtaxat vel paulo plures exstare, relique autem a nobis longinque sunt huc illuc navigantes nostro jussu. Has igitur, que apud nos sunt, ad vos impresentiarum nullo pacto sine nostra maxima incomoditate fieri posset ut mittemus, itaque ceteris ad nos advenientibus quam primum occasio aderit, si primum a vobis certiores effecti erimus, quod res ista apud vos parata existat, tunch ad vos non modo tres trirremes, sed etiam plures, si id bono modo poterimus, ilico transmittemus. In hiis ergo et ceteris rebus, que vestrum augmentum et honorem concernent, nos et bona nostra paratissima esse ac fore vobis ipsi, procul dubio, persuadeatis, quemadmodum hec vivis verbis plenius intelligetis a dictis oratoribus vestris, quos ad vos remitimus plus virili nostra expeditos.

Datum in nostris felicibus castris apud portum Baratum, die XIIII mensis decembris, anno a nativitate Domini MCCCCXLVII.

Rex Alfonsus.

Споља: Illustri et potenti viro Georgio Castrioto alias Squenderbech, domino Croie provinciarumque Arbanie etc., amicho nostro carissimo.

(Barcelona, Archivo de la Corona de Aragon, Reg. 2659, fol. 24).

17

Млеци, 4 мај 1448.

Млетачка влада прихвата понуду једног угледног лица да ће смакнути Скендербега уз годишњу пензију од 100 дуката. С обзиром на опасност која прети Арбанији, одлучује се да се пошаље 100 војника у Скадар, одакле ће се распоредити по другим местима у Арбанији.

1448. 4 maii. Cum quidam fidelis subditus noster, qui est persona bone reputationis et pratica et sagax, dici fecerit nostro dominio, quod haberet modum dandi vel dari faciendi mortem Scanderbego, inimico nostro, sed vult habere provisionem ducatorum C. in anno: vadit pars, quod respondeatur sibi quod, si ipse dabit vel dari faciet mortem Scanderbego predicto, sumus contenti

dare sibi in vita sua provisionem predictam. Et ut libentius ad hanc rem se ponat, dicatur ei, quod volumus habere eum in gratia nostri dominii in omnibus licitis et honestis precipue comendatum.

Et quia hec provisio posset esse nimis longa et loca nostre Albbnie sunt in periculo manifesto et indigent celeri provisione, ex nunc sit captum, quod accipiantur pedites C. et mittantur Scutarum, et comes illos teneat et dividat per illa loca Albanie, sicut sibi videbitur utilius et magis necessarium. + 36.

Ser Franciscus Capello vult partem suprascriptam cum infrascripta etiam addicione, videlicet: Item quia per pacem dominus Teucrorum promittit punire suos subditos, qui contra nos facerent, et etiam pro locis Scutari et Alexii datur certa quantitas denariorum Teucro, sicut patet per capitula dicte pacis, ex nunc sit captum, quod per viam Durachii mittatur unus notarius nostre cancellarie ad Teucrum cum illa comissione, que sibi dabitur per Collegium. +51, -7, -7.

(Mletački drž. arhiv. Secreta Consilii Rogatorum XVII. c. 221. *S. Ljubić*, Listine IX, 268—269).

18

Млеци, 27 јуни 1448.

Упутство Андрији Венерио да утиче на Турке да ударе на Скендербега. У случају да Турци не би брзо предузели акцију, или да не мисле ништа предузимати против Скендербега, нека се путем новца нагоди са Скендербегом. Ако и то не иде, нека гледа да придобије против Скендербега Павла и Николу Дукађина.

Ser Eustachius Truno, Ser Jacobus Suriano, Ser Franciscus Capello, sapientes ordinum. Nos Franciscus Foscari, Dei gratia Dux Venetiarum etc. comittimus tibi nobili viro Andree Venerio, dilecto civi nostro, quod cum omni sollicititudine possibili te conferre debeas ad partes Albanie, et primo esse debeas ad collegium cum viro nobile Paulo Lauredano, comite et capitaneo Scutari, et illi dicere, quod quia non potest esse ubique, nec cum securitate civitatis potest se extra civitatem exercere, tu illuc missus es, et ipsi soli debeas dicere causam accessus tui ad illas partes et narrare omnia, que tibi committimus ut, habita ab eo informatione de statu et conditione, in qua se reperiunt res illarum partium, possis melius exequi nostra mandata, tractando omnia secum ita secrete, ut non divulgentur nec sciatur ab aliis quam a vobis pro meliori executione rerum nostrarum.

Si dictus comes Scutari per medium nuntii Admorati Turchi haberet modum faciendi descendere Teucros in Albaniam ad damna Scandarbeghi, sicut ipse nobis scripsit et nos illi rescripsimus et mandavimus ut prosequatur et faciat toto posse, quod veniant, in hoc casu volumus, quod ipsum comitem horteris et juves, si in aliquo juvare poteris, ut dicte gentes Teucri cito conducantur in paisium Albanie ad ruinam illius Scandarbeghi perfidi, et dari faciendo per gentes, subditos et omnes terras Albanie nobis subditas illis gentibus Teucri omnes favores possibiles, quibus mediantibus dictus Scanderbego non modo de Albania, sed de mundo ejiciatur. Si vero, habito consilio cum dicto comite Scutari, intelligeres et videres, predictas gentes Teucri esse descensuras sed tarde, in hoc casu, ut possis retardare et frigescere animum dicti Scandarbeghi, volumus quod ad eius presentiam vadas cum nostris litteris credentialibus, quas tibi dari fecimus, et post salutationes et generales oblationes, que in similibus requiruntur convenientes honori nostri dominii, eidem Scandarbegho dicere debeas de antiqua et maxima amicitia habita cum domino Iuane, patre suo, et quantas commoditates sibi fecimus. Et mortuo ipso patre, quantas benignitates nostra dominatio erga ipsum magnificum Georgium et fratres suos ostenderit et quanta benefitia a nobis et a nostris rectoribus receperit. Propter quod valde admirati sumus, quare ipse dominus, quem ut filium reputabamus, fecerit et faciat contra nos, terras, loca et subditos nostros, id quod fecit, et quod propter ea, que erga patrem suum et erga illum et fratres relictos iuvenculos fecimus et fieri iussimus per rectores nostros illarum partium, non expectabamus tale meritum, ut contra nos et statum nostrum bella gerat. Et propterea rogamus magnificentiam suam, quod velit ab offensis desistere et bene vicinari nobiscum, et considerare tempus futurum, quia res non semper in eodem statu permanent. Et cum his et aliis verbis et rationibus, que tibi videbuntur, tractabis et practicabis inducere eum ita, ut desinat ab offensis, intrando in pratica dandi sibi denarios annuatim, si denarios voluerit, vel promittendo sibi sub generalibus verbis res gratas et honorificas sibi, nec concludendo sed rejiciendo et confutando petitiones, quas faceret de castellis et denariis, et dicendo, quando tibi tempus videbitur, quod opus est tibi habere consilium comitis, vel responsionem nostri dominii, vel per alia similia verba, ducendo rem in tempus de die in diem, quousque gentes Teucri versus Albaniam appro-

pinquaverint et intraverint quod, quando certe scieris, debeas cum illis rationibus et verbis, que tibi videbuntur, ab illo Scandarbegho discedere et Scutarum redire, vel ad alium locum, qui tibi videbitur melior pro te et pro bono agendorum nostrorum.

Si vero videres gentes Teucri non venire, nec esse venturas et desperatum esse omnino earum descensum, in hoc casu volumus, quod cum ipso Scandarbegho venias ad conclusionem et promittas illi denarios annuatim pro se tantum. Et si pro se tantum nollet, sed vellet pro suis heredibus, etiam pro heredibus promittas, non transeundo summam ducatorum M.V centum;[si] in minori summa concludes, tanto laudabilior eris apud nostrum dominium. Hoc vero quod dicimus de denariis promittendis Scandarbego est in casu quo Dagnum remaneat nostro dominio, aut, si perditum esset, reddatur nobis. Sed tenente dicto Scandarbego Dagnum, sicut dicitur quod tenet, volumus quod non excedas summam ducatorum V centum in anno, imo multo minus promittas, si cum minori summa facere poteris, concludendo secum, quia propter conditionem presentis temporis volumus omnino, ut pacem facias.

Si vero dictus Scandarbego nullis rationibus flecteretur, nec ad ullam compositionem venire vellet, aut ita magna peteret, quod assentire non posses, in hoc casu dicas velle scribere nostro dominio et pratica habendi sufferentias, et interim caute da operam alloquendo Paulum et Nicolaum Duchaino, et sine mediatore si poteris, ut cautius facias et provideas cum promissionibus pecuniarum et villarum, aut aliter, cum quam maiori avantagio nostri comunis poteris, quod separentur ab ipso Scandarbego et velint esse nobiscum, qui sibi et suis filiis et filiis filiorum longiore tempore iuvare poterimus, quam ipse Scandarbego, et non discedere a conclusione, quia sumus informati, quod sine Duchainis ipse Scandarbego erit valde impotentior nobis et faciliter poterit destrui.

Si opus erit, tam pro concordio faciendo cum Scandarbego quam pro ipso concordio faciendo cum Duchainis, facere promissiones consiliariis vel aliis personis, que iuvare possent hanc rem, damus tibi libertatem possendo promittere de rebus, que in illo pacto promittuntur, ut sunt vestes, clamides et etiam provisiones aliquorum iperperorum in mense ad beneplacitum nostri dominii ac utilitatem et pacem nostri dominii quam magis poteris.

Ceterum, quia sensimus gentes despoti appropinquare Cataro et habuisse passus Zente a Jurassinis, que obligate nostro dominio pro honoribus, pecuniis et provisionibus, quas sibi dabamus, deffecerunt a fide sua, volumus quod executis predictis aut illis in tempus positis, aut etiam non conclusis cum illo Scandarbegho, quando tibi, qui presens eris, tempus videbitur, vel videris secundum exigentiam rerum esse magis necessarium, debeas te conferre ad despotum, si in Zentam vel prope illas partes Albanie vel Catari venerit, vel ad capitaneum suarum gentium, si personaliter non venisset, et illi dicere: quod cum illustri domino Stefano despoto, avunculo suo, pacem et amicitiam contraximus pro se et pro ipso magnifico domino Georgio, cui domino Georgio multas commoditates fecimus, et pro nostra pace et amicitia multa beneficia suscepit in persona et statu suo, nunc autem cum ipse dominus, male informatus de nostro dominio, veniat cum potentia et exercitu suo contra nos et statum nostrum, nulla prius advisatione facta, ut ipsum regem et amicum decebat, valde admirati sumus et admiramur, quare ipse amicus et per pacem colligatus noster, quem fratrem reputamus, faciat hec contra statum, terras et loca nostra, que olim in tempore adversitatum suarum repperit sibi ita obedientia ac si illarum fuisset verus dominus; et quod propterea dicere placeat, qua causa hoc faciat et quid est, quod a nostro dominio velit, quia libertatem habet a rebus licitis et honestis non discedere. Et si diceret de terris suis, videlicet Antibaro, Drivasto et Budua, respondere debeas, quod eas non sibi sed comiti Stefano Vuzich accepimus, quoniam eas obsederat, et ipse dominus despotus tunc impotens erat tenere illas, nec hoc sibi iniurie potest imputare, quia multo melius fuit, quod nos, amici sui, illas acciperemus quam comes Stefanus, hostis suus et noster, cum illis potuisset potentius et sibi et nobis offendere, et quod in illis civitatibus multas expensas fecimus sine ulla nostra utilitate, nichilque de illis habuimus nec habemus nisi obedientiam tantum, que nobis multo magis damnosior est quam utilis, et quod propter hoc non velit bella gerere et esse causa tantorum malorum, quanta sequuntur ex guerris.

Et si peteret quod illa loca sibi reddantur, respondeas ei, quod ut cognoscat, quod cum illo bonam amicitiam et pacem habere velimus, sicut semper habuimus, sumus contenti illa loca sibi reddere retro, sed reddat nobis expensas, nam si velut amici sui huiusmodi terras da manu suorum inimicorum accepimus et cum expensa et damno tenuimus, honestum et iustum est, quod reddat nobis id, quod expendimus, quia nulla nostra utilitate id factum est. Et in hoc

cum solita tua prudentia taliter se geras, quod potius concludatur reddendi eas sibi in pace cum refectione expensarum per nos factarum, quam permittere quod cum sua potentia ipse eas rapiat et nobiscum stet in guerra.

Si diceret de mille ducatis, qui sibi dari debent singulo anno de Scutaro, respondebis: quod paratus eris illos sibi dari facere, sicut ex pace fieri debet, sed sicut scit ipse dominus, debet mittere suos subditos Scutarum et Catarum pro sale et aliis mercationibus et tenere stratas mercatoribus apertas, et iam dudum id non fecit et non habente civitate introitum, non potest reddere exitum. Sed in hoc stare vis omni honestati, quia te certum facis, quod a rebus licitis et honestis nunquam ipse recedet. Et ut in hoc possis honestare et in praticis sustinere iura nostri dominii, dari tibi fecimus copiam pacis et compositionum, quas cum illo habemus, quia si non misit subditos suos Scutarum pro sale et mercationibus, quia tunc non erat in dominio, non est conveniens, quod habere debet ducatos mille de introitibus Scutari. Et cum hoc et cum aliis rationibus, que occurrent, procurabis te expedire a solutione preteriti temporis. Quando autem dictus dominus vellet omnino terras suas et suos mille ducatos annorum preteritorum, nec rationibus moveretur, quia in armis est et potens, et tu videres non posse aliter facere, sumus contenti quod provideas concludere, quod, reddendo sibi terras suas, excomputetur propter expensam in illis terris factam id quod petere vellet pro annuali provisione Scutari annorum preteritorum. Et cum ipso pacem concludas quanto honestiorem et meliorem poteris pro nostro dominio, quia, licet illas terras licite tenere possemus, tamen propter conditionem presentis temporis nostra intentio est facere pacem. Quando vero non posses omnino aliter cum ipso despoto vel suo capitaneo pacem facere, factis per te omnibus argumentis et omni arte possibili et factis omnibus experientiis, nulla ratione vel causa moveretur ad pacem cum conditionibus suprascriptis, denique postquam omnino aliter facere nullo modo posses, tibi damus libertatem pro habendo pacem secum, attenta conditione presentis temporis, quod venire debeas ad conclusionem pacis cum ipso despoto, si ibi aderit, vel cum capitaneo vel locumtenente suo, dandi sibi tres terras suas suprascriptas, videlicet Antibarum, Drivastum et Buduam, et de Scutaro ducatos a mille usque tres mille pro provisione temporis preteriti ex rationibus suprascriptis, promittendo tamen quanto minus poteris et ad partem ad partem usque ad dictam summam, et dando quantitatem promissam in duobus annis proximis per ratam, quia propter guerras et malam conditionem paisii aliter sibi attendere non posses, et quod singulo anno de cetero dicta annualis solutio de tempore in tempus curret, sicut ex pacto debet, mittente ipso domino suos subditos Scutarum et Catarum pro sale, et tenendo stradas apertas ut mercationes currant.

Et si cum despoto vel capitaneo suo tu posses venire ad praticam quod, habitis terris predictis, non vellet habere pro vicíno suo Scandarbegho, Turchum et perfidum hominem, valde placeret nobis quod, in casu quo cum ipso Scandarbegho tu non fecisses pacem, pratices et procures inducendi gentes predictas, quod ad illius Scandarbeghi ruinam et destructionem veniant, faciendo hoc cum illo quam maiori avantagio nostri comunis poteris, sicut de tua discretione confidimus. Et si pro obtinendo hoc, aut pro meliorando condictionem nostri dominii ad meliores terminos, quam tibi dictum est, tibi videretur esse opus promittere aliquid consiliariis vel aliis, qui apud illum despotum vel capitaneum suum reperiuntur, damus tibi libertatem possendi id facere, utendo in hoc tua solita prudentia et discretione et parsimonisando bona nostri comunis quantum plus sciveris et poteris.

Et si cum capitaneo despoti non posses remanere in concordia, sumus contenti, quod possis, si tibi videbitur, te conferre ad despotum et cum illo procures obtinere intentionem nostram suprascriptam.

De omnibus, que executus fueris, sis solicitus semper tenere advisatum comitem nostrum Scutari pro sua informatione, et etiam scribe sepius nostro dominio pro nostra informatione. De parte alii, de non 7, non sinceri 6.

Additum sine Consilio, sed cum Collegio die 1 iulii.

Et si tibi videretur utile pro bona et votiva executione rerum nostrarum esse parcendum hominibus paisii, qui in hac novitate Scandarbeghi a fidelitate nostri dominii defecerunt, sumus contenti et tibi libertatem damus possendi parcere omnibus; in eo tamen, quod ad personas suas absolvendas spectat. Si vero isti tales reducti ad gratiam habuissent ante suam rebellionem provisionem, soldum vel pronias a nostro dominio, nolumus quod, reducti illis provisionibus, soldis vel proniis, gaudeant sine nostro speciali mandato; poteris tamen eis dicere quod, si reducti ad gratiam, ostenderint erga nostrum dominium per

opera manifesta fidem et amorem, sint certissimi, quod nostra dominatio, que grata est, remunerabit eos premiis et meritis copiosis. Si tibi erit opus pecunia, iussimus per patentes litteras nostras omnibus rectoribus nostris Albanie, quod tibi debeant de denariis nostri comunis providere et subvenire.

(Drž. arh. u Mlecima, Secreta Consilli rogatorum lib. XVIII. c. 14. *S. Ljubić*, Listine IX, 269—273).

19

Млеци, 29 јули, 1448.

С обзиром на што да су Турци кренули против Скендербега нека Андрија Венерио, споразумно са кнезом Скадра, поради на уништењу Скендербега и Дукађина; избеглице из Арбаније нека прими на млетачку територију.

Ser Andree Venerio, provisori in Albania. Ser Franciscus Capello, sapiens ordinum. Propter ea, que ante vestrum recessum de Venetiis habebantur de gentibus despoti, dedimus vobis libertatem promittendi despoto terras et denarios. Nunc autem, intellecto conflictu et ruina ex gratia Dei data gentibus suis, et quod de illo aut sua potentia non est presenti tempore dubitandum, deliberavimus nunc, cum fortuna ipsi despoto adversa et contraria est, quod ad praticam pacis et renovationem amicitie cum ipso despoto deveniatis, sed alia conditione et forma quam in vestra commissione continetur. Nam neque terras Albanie, neque ducatos mille in anno annorum preteritorum sibi dare volumus ullo modo, quia nihil eorum, que facere tenebatur, tactum fuit, imo armata manu contra nos et statum nostrum misit. Volumus ergo et cum nostro Consilio rogatorum mandamus vobis, quod ad ipsius despoti presentiam accedere debeatis et pro parte nostri dominii sub nostris litteris credentialibus, quas habetis, dicere debeatis, quod nostra dominatio cum illustrissimo domino despoto, avunculo suo, pacem et bonam amicitiam habuit, et similiter cum ipso illustri domino Georgio, cui multas comoditates fecimus et multa benefitia in tempore adversitatum suarum a nostro dominio suscepit, et in futurum parati sumus similiter facere, tamquam erga fratrem et amicum nostrum, quem habemus et habere volumus, et quod de gente, quam misit contra nos, nulla nobis data notitia, valde admirati sumus, qui ipse bene scit, quod illas terras Albanie, que nullius sunt utilitatis, si non accepissemus de manu Stefani Vuzich, hostis sui et nostri, tunc potentis in illis partibus, ipse Stephanus fecisset nobis et statui nostro damna multa, et quod non accepimus illa loca cupiditate dominii, quia per Dei gratiam multum habemus, neque lucri, quia talia loca non supplent expensas, que in illis occurrunt, sed respectu solummodo situs sui et passus. Et ne tenerentur per illum comitem Stefanum, fuit nobis opus necessario accipere et tenere illa pro defensione aliarum terrarum et locorum nostrorum Albanie et quod, licet simus, per Dei gratiam, in prosperitate, nihil tamen est quod magis cupiamus, quam vivere in pace, et presertim cum illis, qui cum nostro dominio in pace nati sunt, sicut est ipse dominus despotus, et quod, propterea ut intelligat ipsam nostram sinceram dilectionem et optimum desiderium, nostra dominatio misit vos ad celsitudinem suam ad renovandum antiquum amorem et bonam amicitiam nostram, et offerendo sibi bonam et perpetuam pacem pro se et suis filiis et descendentibus. Et rogabitis Excellentiam suam, quod velit cum nostro dominio amicabiliter et fraterne vivere sicut decet, quum sibi et filiis suis ac eorum descendentibus esse disponimus boni amici et fautores honorum et commoditatum suarum. Et cum his et aliis verbis et rationibus procurabitis omni vestro ingenio facere cum ipso despoto pacem perpetuo duraturam. Et si concludere poteritis pacem, quod utraque pars remaneat in statu quo reperitur, sumus contenti, quod in bona gratia concludatis; si vero, factis experientiis possibilibus, non possetis facere pacem, quia diceret velle terras suas predictas, allegabitis rationes suprascriptas et alias, que vobis occurrent, et quod de sua manu eas non accepimus, sed de manu Stefani Vuzich. Et si peteret denarios annorum preteritorum vel futurorum, dicere poteritis, quod subito, quando armata manu et hostiliter misit suas gentes contra nos et statum nostrum, non tenemur ad aliquid. Et propterea procurabitis pro posse facere pacem, quod omnes stent in terminis suis. Quando vero non possetis sine pecuniis facere pacem, damus vobis libertatem promittere pro tempore futuro ad partem ad partem in minus, quod poteritis, usque ducatos mille in anno de introitibus Scutari, prerogatiuando nostrum dominium in aliis quanto plus poteritis, videlicet: quod per terras et loca sua non permittet venire gentes contra nos et permitteret caravanas se-

cure venire ad terras et loca nostra et etiam suos subditos pro sale, sicut in pactis concordii continetur. Quando autem non possetis cum dictis ducatis mille in anno et quod omnes stent in terminis suis facere pacem, facta possibili experientia non discedendi in discordia, debeatis in bona gratia redire Venetias[1]).

Ceterum quia habuimus informationem, quod gentes Teucri descenderunt ad damna Scanderbeghi, ita quod, derelictis locis nostris, ad defendendum statum suum accessit, et Tobias, cognatus dicti Scanderbeghi, querit habere in Durachio receptum, si ergo ita est, volumus et cum dicto Consilio rogatorum mandamus, quod pariter cum comite et capitanio Scutari procuretis ruinam Skanderbeghi predicti et Duchainorum, et a latere vestro attendetis illorum destructionem. Et hoc ipsum dicimus de Tobia, cognato suo, et de aliis dominis et castellanis qui rebelles fuerunt nostro dominio, ut nullo modo in terras vel loca nostra suscipiantur, sed destruantur radicitus. Verum placet nobis et volumus, quod si subditi dicti Scanderbeghi vel illorum dominorum, ut sunt villani et alie miserabiles persone, metu non capi a Turchis, in civitates et loca nostra Albanie confugerent, acceptentur, sed ipsi domini et alii principales, qui cum illis fuerunt contra nos, minime acceptentur, sed attendatur eorum totalis destructio, ne amplius possint proditorie contra nos et statum nostrum facere, sicut fecerunt sine ulla ratione et causa. Si autem intelligeretis, quod Teucri non persequerentur id, quod inceperunt, placet nobis, quod cum illo Tobia, cognato Scanderbeghi, et cum aliis, exceptis ipso Scanderbegho et Duchainis, stetur in pratica bonorum verborum et secundum quod Turchi vel prosperabunt vel cessabunt, ita se regant; et vos, ordinatis rebus predictis cum rectoribus predictis, debeatis redire Venetias de omnibus informatus.

Et ex nunc sit captum, quod mandetur omnibus rectoribus Albanie, quod dicto Scanderbegho vel aliis dominis, qui contra nos fuerunt, non debeant dare receptum in terras et loca nostra ullo modo, sed secundum consilium rectoris nostri Scutari et provisoris nostri Albanie regere se debeant in predictis.

Et similiter mandetur eis, quod cum omnibus illis, cum quibus comes Scutari habebit guerram, ipsi cum illis guerram facere debeant et non facere cum hostibus pacem, treuguam vel concordium aliquod nisi tantum, quantum videretur comiti Scutari pro bona executione agendorum occurentium.

Et mittatutur hoc mandatum per unam barcham propriam. De parte 78, de non 0, non sinceri 3.

(Drž. arch. u Mlecima, Secreta Consilii rogatorum XVIII. c. 27. *S. Ljubić*, Listine IX, 274—276).

[1]) На ивици: „non fuit data ad tempus; ideo opportuit ita hic registrari".

20

Млеци, јули 1448.

Савремени млетачки анали о порazу Скендербегову пред Баром.

1448. luglio scrive Jacomo Delfin da Antivari, che Scanderberg con 10.000 uomini, uniti a quelli della Montagna, calò sopra Antivari, ma che fu rotto con morte di 1.600 uomini e molti prigioni; che questa vittoria s'ebbe per il buon portamento di quelli Marcovich, che è una vallata su quel di Antivari, e che gli altri contadini sono ribelli. Jacomo Delfin, podestà di Antivari, non sapendo come vincere i nemici, pose sospetto tra Steffano Cernovich e Schanderbeg, detto l' Ottomano, con mezzo di lettere, per cui costoro tra loro s' azzuffarono e distrussero. Gli Antivarini spedirono ambasciatori a Venezia, chiedendo inter cetera, che ai villani ribelli sia aumentato il tributo e ad essi, come fedeli, mentre fin' ora pagavano la decima di vini, si conceda, che por avanti pagino il quintodecimo, cioè da ogni 15 solo uno. E così fu lor concesso a 7 agosto. In agosto si ebbe dall' Albania, che Andrea Venier, ivi ambasciator, strinse la pace con Scanderbeg, dandogli all' anno ducati 1.400. E come la gente del despoto aveva dato il guasto al contado di Cattaro, dice di leggere in carte, degne di fede, che „Steffano Cernovich, signor de Senta, corse in quel di Cattaro, et per virtù di quelli cittadini el fu fugado de lì, dei qualli cittadini alcuni fu feridi et morti".

(Estratto dagli Annali veneti. Commissiones et relationes venetae, (Zagrabiae 1876), I, 3).

21

Из табора, 11 септембар 1448.

Из писма савременика Паскоја Сорочевића где се каже како је гувернер Угарске, Јован Хуњади, одбио понуђену помоћ Арбанаса против Турака.

Exemplum litterarum ex Paschale de Sorgo, Raguseo nobili, qui est cum Despoto Serviae inter primores et fuit in exercitu Pannonorum, cum transnarent Danubium. Scripsit ad N. Ansalonem Siculum, equitem clarum apud Arachteam, Acarnanum regiam.

. . . .

Insuper vero Albanensium ordines legatos ad Janum ducem miserunt, ut ad XX armatorum hominum milia sibi hac in expeditione opitulari se pollicerentur, quos cum humane honorificeque susceperit donatos remisit, exercitum vero, ut minus idoneum et expeditum, bello abnuendum censuerat.

. . . .

Haec tibi quam brevia raptimque perscripsi, per alias vero me maiora ad te et latiori ordine scripturum habebo, optimo maximoque iuvante Jove. Ex felicibus christianissimisque castris III Id. Sept. 1448.

(Гласник Скопског научног друштва, I. 1 (1925), 83, 85, 86. Прештампано у Revue historique du Sud-Est Européen, III (1926) 16).

22

Млеци, 4 октобар 1448.

Услови мира између Млетачке Републике с једне и Скендербега и осталих арбанаских главара с друге стране.

1448. 4 Octobris. Pax cum magnifico Scanderbego et aliis dominis Albanie.

In Christi nomine amen. Anno a nativitate millesimo quadringentesimo quadragesimo octavo, indictione duodecima, die quarto mensis Octobris, in exercitu magnifici Scandribegi apud Alexium, presentibus reverentis in Christo domino Andree, dignissimo episcopo Albanense, et venerabili viro domino don Georgio Pellino, abbate sancte Marie de Rotetio, et aliis. Ibique spectabiles et generosi domini Paulus Lauredano, pro illustrissimo et excellentissimo ducali dominio Venetiarum, comes et capitaneus Scutari, et Andreas Venerio, orator et provisor in partibus Albanie, nomine prefati illustrissimi dominii Venetiarum ex una parte et magnificus Scanderbegus et spectabilis Nicolaus Duchagino, tam nomine proprio, quam vice et nomine aliorum dominorum Albanie, insimul venerunt ad bonam, validam et perpetuam pacem cum infrascriptis capitulis, modis et conditionibus.

Et primo, che la prefacta Illustrissima Signoria de Veniexia tuol et accepta el prefati Signor Scanderbego et Nicolo Ducagini insieme con tutti altri Signori de l' Albania per boni, veri et cari amici et vicini, perdonando a tutti ogni inzurie et offexe, che per cadaun muodo l havesseno fato verso la prefata Signoria de Veniexia.

Item che la prefata Signoria de Veniexia dar dieba al prefato Signor Scandarbego ogni anno ducati mille quatrocento, nel qual numero debia entrar i ducati duxento, ch' esso Signor Scandarbego soleva haver da la camera de Durazo. Et comenza a livrar la dita provision a dì XXVI del presente, ch'è la festa S. Dimitri, la qual provision se intenda per luy et per suo heredi mascoli, romagnando el Dagno cum tutto el territorio, chel signor Turcho messe altre volte per confini fra el spectabil Nicolo Ducagin et esso Signor Turcho, alla Signoria de Veniexia et similiter tute ville de là dal Drin da la banda de la Signoria de Veniexia, che havea nele man el prefato Signor Scandarbego per el contrato de la triegua novamente fra le suprascripte parte celebrada, quale subitamente debia restituir a la prefata Signoria de Veniexia senza alcuna contradicion.

Item che le dohane di prediti Signori de l' Albania se possino affittar et vender come a lor parera et piazera a cadaun Venitian et subdito dela prefata Signoria de Veniexia.

Item chel prefato Signor Scandarbego possi ogni anno trar da la camera de Durazo cavalli CC de sal senza datio alcuno, ma solamente pagar quello.

Item che cadaun, che havesse falido a la prefata Signoria de Veniexia in la presente guerra del prefato Signor Scanderbego, i sia perdonado liberamente, et possino ritornar in le loro habitation. Et cussi versa vice quelli che havessero falido et rebelado al Signor Scanderbego et agli altri Signori d' Albania, i sia perdonado, et possino ritornar par le lor habitation, ut supra.

Item che ogni subdito de la prefata Signoria de Veniexia, che falisse da quà avanti verso esso, la Serenissima Signoria per ogni excesso non

possino star ne habitar, ne haver alcnm recepto in le terre e luogi del prefato Signor Scanderbego e di altri Signori de l'Albania, et cussi versa vice se algun subdito del prefato Signor Scanderbego e di altri Signori de l'Albania falle verso loro per ogni excesso, non possi star ne habitar in le terre et luogi de la prefata Signoria de Veniexia da la parte de l'Albania.

Item se per algun tempo el prefato Signor Scanderbegho, over altri Signori de l'Albania da alguni suo inimici forssero streti o cazadi, possino haver lor et i lor subditi bon e seguro recepto per tute le terre e luogi de la prefata Signoria de Veniexia.

Item che la prefata Signoria de Veniexia dar debia al prefato Signor Scanderbego ogni anno veste do de scarlatin, quando i se dara la provision dei danari et che el prefato Signor Scandarbego in quella fiada sia tegnudo de dar de honoranza ala prefata Signoria de Veniexia do livrieri et do astori mudadi, come se soleva far per antiga usanza.

Item perche al presente el Signor Polo Duchagini tien za certo tempo alcune ville de raxon de Dagno, el prefato Signor Scanderbego et el prenominado Signor Nicolo Duchagini se offereno de far ogni possibel provision, ch'esso Signor Polo Duchagini restituera ala prefata Signoria de Veniexia le soprascripte ville de raxon de Dagno. Et in quanto esso Signor Polo non volesse far la dita restitution, la prefata Signoria pora proveder contra luy come li piacera, perche dai prefati Signori de l'Albania mai non havera algun auxilio over favor. Et cussi promete i prefati Signor Scanderbego et Nicolo Ducagini.

Item che le gratie, che al Signor Arniti altre volte fo concesse per la antedita Signoria de Veniexia, zoe de poter comprare per suo uso pani et quelli trar da Durazo senza algun datio, i siano liberamente confirmade.

Item perche fato el conseglio fra lor suprascripti i Signori de l'Albania, ha determinado, chel suprascripto Signor Scanderbego vadi personalmente cum quel piu exercito el pora ad unirse cum el Signor Janus, che la prefata Signoria de Veniexia debia far dar et consignar al prefato Signor Scanderbego sopra la sua provision, da mo fin a zorni XV, ducati mille quatrocento, da esser diffalcadi in la sua provision.

Item che i prenominadi misser Polo Loredan, conte et capetanio de Scutari, et misser Andrea Venier, provedetor etc. siano tegnudi mandar ala prefata Signoria de Veniexia la copia tuti i soprascritti capitoli. La qual Signoria per sue letere patente i ratifichara et confermera in tuto e per tuto, come sopra e sta capitolado et concluso.

(Drž. arh. u Mlecima, Commemoriali, XIX. c. 79. *S. Ljubic*, Listine, IX, 282—283).

23

Млеци, 10 октобар 1448.

С обзиром на турско-арбанске односе нарећује се провидуру млетачке Арбаније да Турке крене против Скендербега. Не иде ли то, нека се нагоди са Скендербегом.

1448.10 Octobris. Cum per litteras provisoris Albanie et etiam per alias vias intelligatur despotum Georgium facere apparatum gentium pro mittendo contra loca nostra et, ut dicitur, missurus est filium suum cum gentibus predictis; intelligatur preterea quod Turchus ab oppressione Scanderbeghi se levavit, per quam occasionem faciliter ipse Scanderbegus se vertere posset contra loca nostra, et ad primam impresiam se reverti, et faciat pro nostro dominio potius stare in pace cum dominis predictis quam in continuis guerris, propter quas de illa provincia nihil utilitatis percipimus et subiacere manifestissimo periculo status nostri in illis partibus, vadit pars: quod ad litteras prefati provisoris nostri respondeatur in hac forma:

Recepimus litteras vestras datas Scutari die 24 Augusti, et quecumque in illis contenta plene intelleximus. Notavimus inter cetera, quod dietim expectabatis salvum conductum a domino despoto pro conferendo vos ad presentiam suam in executione mandatorum nostrorum diei 29 Iulii. Expectamusque cum desiderio intelligere, quid cum ipso despoto fecistis et in quibus terminis secum remansistis. Speramus etenim, considerata etate gravissima ipsius despoti, conditione filiorum suorum et conflictu novitus habito in Zenta a gentibus nostris, et bello etiam, quo cum serenissimo rege Bossine implicitus est, quod secum ad pacem deveneritis, vel si non deveneritis, differentie non erunt multum magne. Propterea quia cupimus, ut si fieri potest secum remaneamus in pace, volumus et vobis mandamus cum nostro Consilio rogatorum, quatenus, si cum ducatis mille in anno dandis despoto predicto per cameram nostram Scutari, sicut in mandato diei 29 Iulii continetur, secum in concordio non remanseritis, ipsi despoto promittere possitis usque ad summam ducatorum MD centum de introitibus Scutari,

remanentibus nobis locis, que iusto et equo titulo de manibus comitis Stefani Vulcich (sic), tunc hostis nostri traximus et aquisivimus cum multa expensa et labore nostro, et quod per terras et loca sua despotus ipse non permitteret venire gentes contra nos et permittet charavanas secure venire ad terras et loca nostra et etiam subditos suos pro sale, sicut in pactis concordii continetur. Quando vero cum predictis conditionibus ad pacem devenire non potuissetis vel possetis, nolumus tamen ut praticam pacis frangatis, sed ipsam illis verbis et modis qui vestre prudentie videbuntur, continuare debeatis, advisando nos per vestras litteras particulariter et distincte de omnibus petitionibus despoti predicti et de terminis, ad quos ultimate devenistis et devenire speratis, non discedendo de illis partibus, sed expectando mandatum. Advisate insuper nos de conditionibus et movimentis ipsius despoti, numero et qualitate ac progressibus gentium suarum, ut de omnibus particularissime facti certi pro rerum exigentia melius determinare et providere possimus.

Ad factum Scanderbeghi intelleximus quantum scribitis de Turcho, quod ab eius opressione se levavit, dimissis Turchis L pro quolibet fortilicio occupato etc. et nulla cum ipso Scanderbegho pace vel treugua facta, que res satis aperto iuditio est, Turchum ipsum ad ipsius Scanderbeghi ruinam reversurum esse, et verisimiliter ipse Scanderbegus ad defensionem suam et recuperationem locorum suorum per Turchos occupatorum, potius vacare debet, quam ad offensionem nostram. Et volumus ac cum nostro Consilio rogatorum vobis mandamus, quatenus, si modum aut viam aliquam videtis possibilem reducendi Turchos ad ruinam suam, nihil pretermittatis ad sollicitandam eius ultimam ruinam et eversionem. Quando vero videritis Turchos taliter occupatos, quod Scanderbegus in statu et potentia mansurus sit, conrenti sumus et volumus, ut secum praticam concordii inire debeatis, possendo promittere sibi ad partem usque ad summam ducatorum 600 in anno, permittente ipso charavanas secure venire ad loca nostra, et similiter subditos suos ad accipiendum salem. Et si cum ipso Scanderbegho ad concordium venire non possetis, date operam praticandi cum Paulo et Nicolao Ducaino, cum quibus provideatis per promissionem pecuniarum et villarum, aut aliter, sicut melius et cum quanto maiori avantaggio nostri comunis poteritis remanere in concordio, et eos a Scanderbego separare et nobiscum contra ipsum colligere, qui sibi et filiis suis ac filiis filiorum longiori tempore prodesse poterimus quantum ipse Scanderbegus. Sumus enim informati, quod sine Duchainis ipse Scanderbegus nobis longe impotentior est. Si opus erit, tam pro concordio faciendo cum despoto, quam cum Scanderbego et Duchainis, facere promissionem consiliariis vel aliis personis, que rem iuvare possent, damus vobis libertatem possendi promittere de rebus, que in illa provincia promittuntur, ut sunt vestes, clamides et etiam aliquas mensuales provisiones ad beneplacitum nostri dominii, attendendo utilitatem et proficuum nostri dominii quanto magis poteritis.

Omnia autem predicta comunicare et praticare et facere debeatis cum scientia et consensu comitis et capitanei nostri Scutari. Et de omnibus, que executi fueritis, nos diligentissime et particulariter advisare debeatis, et etiam de conditionibus novis occurrentibus et de relatione, quam habueritis cum nuntiis vestris, quos ad Turchum misistis.

Si vero, ut speramus, res composueritis, contenti sumus et volumus, ut cum bona gratia repatriare debeatis. De parte 93, de non 1, non sinceri 1.

(Drž. arh. u Mlecima, Secreta Consilii rogatorum, lib. XVIII. c, 53. *S. Ljubić*, Listine IX. 283—5).

24

Дубровник, 20 октобар 1448.

Дубровачки Сенат извињава се Скендербегу да му не може дати зајам за борбу против Турака. Одлучује, даље, да му поклони 200 дуката.

Die XX Octobris 1448.

Prima pars est de excusando nos a peticione imprestiti denariorum, quam fecit nobis et dominio nostro Scanderbech, dominus Albanensis, per reuerentem in Xpo patrem D. Andream, episcopum et ambaxiatorem suum, pro eundo contra Teucros una cum exercitu Xpianorum, prout arrengatum fuit in presenti Consilio.

Captum per 36: 2.

Prima pars est de donando Scanderbech predicto.

Captum per 34: 4.

Prima pars est de donando dicto Scanderbech ducatos auri ducentos.

Captum per 21: 17.

(Secunda pars est de donando ducatos auri centum).

Prima pars est de donando eidem dictos ducatos auri ducentos in denariis ducatorum.

Captum per 34: 4.

(Secunda pars est de donando eos in pannis).

(Drž. arh. u Dubr. Cons. Rog. XI, 14).

25

Дубровник, 14 новембар 1448.

Сенаш одлучује шша да се уради са соколима, добивеним на поклон од Скендербега.

Die XIIII nouembris 1448.

Prima pars est de mittendo donatum ambos astures nobis donatos per dominum Schanderbecho.

Captum per 23: 11.

Prima pars est de mittendo illos donatum domino cardinali Sancte Marie Nove.

Captum per 24: 10.

(Secunda pars est de mittendo illos donatum futuro consuli nostro in Syracusio).

Prima pars est de declarando et capiendo in presenti Consilio cui donari debeant ipsi astures et postea eundo ad Maius Consilium pro leuanda libertatem super inde.

Captum per 19: 15.

(Drž. arh. u Dubr. Cons. Rog. XI, 21 *N. Jorga*, Notes et extraits pour servir à l' histoire des croisades au XVe siècle, Paris 1899, II. 427, n. 3).

26

Млеци, 30 децембар 1448.

С обзиром на корисш мира Млешачке Републике са Скендербегом, Сенаш одлучује да поштврди услове мира како их је ушврдио Андрија Венерио са Скендербегом.

1448. Die XXX Decembris. Ser Petrus Barbaro, Ser Paulus Erizo, sapientes ordinum. Cum pro statu et commodo rerum nostrarum partium Albanie multum faciat, quod Scanderbegus nobiscum bene vivat et vicinetur, habito principaliter respectu ad casum occursum civitati nostre Scutari, que est caput illius provincie, et que per eius debiles conditiones in omni parva novitate subiaceret manifestissimo periculo, vadit pars, quod pax facta per virum nobilem Andream Venerio, oratorem et provisorem nostrum ad partes Albanie, cum prefato Scanderbego auctoritate huius Consilii confirmetur in totum et per totum cum omnibus capitulis et conditionibus in ea contentis. Et de hac ratificatione nostra detur noticia in forma convenienti, tam Scanderbego predicto, quam suprascripto oratori et provisori nostro. De parte omnes.

(Drž. arh. u Mlecima, Senato Mar. lib. III. c. 91. *S. Ljubić*, Listine IX, 289–290).

27

1448.

Срйски лешойисац о шурском заузећу Светог Града (у горњем Дебру)

Въ .Ѕ Ц Н Ѕ. (= 1448) доиде царъ на Скедер-бега и ȣзе мȣ Свети Гратъ. — .Ѕ Ц Н Ѕ. доиде царъ на Скедеръ-бега и ȣзе мȣ Свети Гратъ.

(*Љ. Сшојановић*, Стари срп. родослови и летописи (1927), 119. 235).

28

Млеци, 21 април 1449.

Млешачки Сенаш одговара на извесна йишања и захшеве Скендербега

MCCCCXLVIIII, die XXI Aprilis. In Collegio ex autoritate Consilii rogatorum. Quod oratori magnifici Scandarbegi, ad ea que exposuit, respondeatur in hac forma, videlicet: Et primo circa litteras, quas requirit ad ratificationem pacis facte per Ser Andream Venerio, oratorem nostrum, cum sua magnificentia, licet habita noticia de conclusione dicte pacis per nostras patentes litteras, bulla nostra argentea munitas, pacem ipsam et omnia et singula capitula in instrumento pacis contenta confirmaverimus et approbaverimus, parati tamen sumus ad ipsius requisitionem fieri facere illas litteras, que sibi satisfaciant, cum intentio nostra sit, ut pro parte nostra pax ipsa servetur.

Ad partem ballistariorum, quos a nobis requirit, contenti sumus sibi complacere, quod si pro custodia terrarum et fortiliciorum suorum indigeret ballistariis, illos de terris et locis nostris conducere possit sumptibus suis, sicque scribemus et mandabimus rectoribus nostris Albanie.

Oblatio autem sua equorum et peditum gratissima nobis est et quotiens opus esset, ea uteremur, carumque ita nobis est, ut dictos equos et pedites exerceat ad tutellam et conservationem sui status, quem proprium reputamus, quam si in serviciis nostris se exercerent.

Quod protectionem sui status accipiamus et offerat nobis dare illum annualem censum ducatorum VI M., quem de presenti dat Teucro, non possemus, salvis capitulis pacis quam cum Teucro habemus, protectionem sui status assumere, nec eum ab adherentia et recommendatione Teucri separare. Reperiet tamen sua magnificencia nostrum dominium omni tempore optime dispositum in his, que sibi grata sint et conservationem sui status concernant, salva fide et honore nostro.

Quod aliqui rectores nostri Albanie et potissime Dagni pacem predictam plene non servaverint plurimum nobis displicet, propterea nostra mandata replicabimus dictis omnibus rectoribus nostris in efficacissima forma, quod pacem predictam nedum integraliter et plene observent et faciant observari, sed cum omni humanitate et benivolentia erga magnificenciam suam et subditos suos se gerere debeant, hortamurque, quod magnificencia sua similiter erga rectores et subditos nostros servare debeat, certificando magnificenciam suam, quod de promissionibus et fide sua circa observationem pacis amplissime confidimus, nec opus est, ut offerat ponere in manibus nostris aliquos eius attinentes, quoniam de eius magnificencia nunquam dubitare possemus et dicant ac obloquantur quique velint in contrarium.

Ad partem possendi se reducere in terris et locis nostris cum persona, rebus et bonis suis scribemus et mandabimus rectoribus nostris Albanie, quod ipsam cum eius rebus et bonis omnibus amicabiliter suscipiant in terris et locis nostris.

De provisionibus autem, quas commemorat ut faciamus pro conservatione civitatis Scutari et aliorum locorum Albanie, regratiamur plurimum magnificencie sue, cognoscentes hoc procedere ex multa affectione sua erga dominium nostrum. De parte omnes.

(Drž. arh. u Mlecima. Senato Mar. reg. III. c. 111 S. *Ljubić*, Listine, IX. 301—2).

29

Млеци, 8 јули 1449.

Млетачки Сенат наређује кнежевима Трогира и неких далматинских острва нека наоружају градове, пошто се чује да се краљ арагонски спрема против Сињорије.

1449. Die octavo Iulii. Sapientes consilii, sapientes terre et sapientes ordinum. Comiti Sibenici. Propter illa, que referuntur de rege Aragonum, qui noviter in Neapoli publicari fecit de volendo procedere ad guerram contra nos, volumus et mandamus vobis cum nostro Consilio rogatorum, quod cum omni studio et diligentia provideatis ponendi bene in ordine galeotam nostram, quam illuc habetis omnibus opportunis, ita quod in omnem casum occurrentem bene et utiliter operari possit.

Similis: comiti Tragurii, comiti Liesne, comiti Curzole, comiti Chersi et Auseri. De parte omnes, de non o, non sinceri 0.

(Drž. arh. u Mlecima, Sen. Mar. lib. III., c. 130. *S. Ljubić*, Listine IX, 308).

30

Млеци, 20 октобар 1449.

Млетачки Сенат одговара на извесне захтеве Скендербега и захваљује му на одговорима, које је дао арагонском краљу и српском деспоту.

1449. 20 Octobris. — Ad instantiam oratoris domini Skenderbegi ad ea que petit, scilicet, ut dentur domino suo loca Medoa et Vilipolje, respondeatur: quod damus ei liberam facultatem pascendi gregem suum in terris nostris et quod in antea habebit salem et vestes a Durachio annuatim et denarios, quos habere debet ab Alexio. De responsionibus per ipsum magnificum dominum factis nunciis regis Aragonum et despoti, quamvis fuerunt convenientes benivolentie nostre erga suam magnificenciam, sibi tamen plurimum regratiamur.

(Drž. arhiv. u Mlecima. Senato Mar. Vol. III. p. 152. S *Ljubić*, Listine IX. 312).

31

Дубровник, 13 август 1450.

Дубровачки сенат извештава гувернера Угарске, Јована Хуњадија, о нападају турскога султана на Кроју и о јуначкој одбрани Скендербега.

. . . .

Teucrorum imperator cum eius filio in partibus Albanie validissimos tenet exercitus et contra Croiam, civitatem Schanderbechi, castrametatus est, quam totis viribus et acerrimo bello oppug-

nare atque opprimere conatur. Conflari enim iussit, postquam castra posuit contra dictam civitatem, ex metallo, quod secum deferri fecerat, bombardas duas, quarum maior, sicuti veris relatibus habuimus, proicit lapidem ponderis librarum quadringentarum. Civitas autem ipsa munitissima est omnium earum rerum, que ad eiusdem defensionem et conservacionem necessarie sunt, nec locus ille, ad quem propter moncium asperitate difficilis aditus est, satis commode debellari potest. In eo preterea assunt viri 1500 ad defensionem aptissimi. Ex quo creditur, dummodo inter se sunt viri, qui fidem servent, exercitus predictus contra civitatem illam frustra moliri. Schanderbechus quoque non longe est a Teucrorum castris; eisque in dies maxima damna infert, cum habeat locorum et moncium opportunitatem, in quibus se tuto recipere potest. Si quid in futurum ad nos delatum fuerit, quod nova relacione dignum sit, excellenciam vestram curabimus continuo certiorem efficere.

. . . .

(*Thallóczy L.-Gelcich J.* Raguza és Magyarország összeköttetéseinek oklevéltára (Budapest 1887), 473—474).

32

Дубровник, 10 децембра 1450.

Дубровачки Сенат одлучује колико дневно да се изда поводом бављења Скендербега у Дубровнику.

Die Jovis decimo Decembris 1450.

Prima pars est de induciando ad diem sabati super facto Schanderbechi.

Captum per 33:1.

Prima pars est de dando libertatem domino Rectori et eius Minori Consilio possendi expendere omni die ab yperperis X infra pro expensis oris fiendis Scanderbegho.

Captum per omnes.

(Drž. arh u Dubr. Cons. Rog. XI, 271).

33

Дубровник, 12 децембар 1450

Даје се пуномоћ Ректору и Малом Већу шта да одговоре Скендербегу у погледу савета који тражи.

Die XII Decembris.

Prima pars est de dando libertatem domino Rectori et eius Consilio possendi respondere Scanderbech, excusando se consilio, quod petit, secundum quod domino Rectori et suo Consilio videbitur.

(Captum per 31:4).

(Drž. arh. u Dubr. Cons. Rog. XI, 272).

34

Дубровник, 14 децембар 1450.

Одлучује се да се Скендербег обдари, да му се одговори и да се испрати према нахођењу Ректора и Малога Већа.

Die XIIII decembris

Prima pars est de donando Scanderbech qui ad presens est Ragusii.

Captum per 27:5.

Prima pars est de eundo ad Maius Consilium pro donando sibi ducatos quingentos.

Captum per 18:14.

Prima pars est de donando libertatem domino Rectori et eius Minori Consilio dandi responsionem Scanderbech et expediendi eum secundum quod dictis domino Rectori et Consilio videbitur.

Captum per omnes.

(Drž. arh. u Dubr. Cons. Rog. XI, 272, 272' *N. Jorga*, op. cit. 443 n. 2).

35

Млеци, 1450.

Савремени млетачки анали о турској опсади Kpoje

1450. Si ha da lettere d' Albania del 13 settembre, che il Turco si trova a campo sotto Croia, che Scanderbeg si diffende valorosamente, e che, se il conte di Scutari non somministrasse farine e pan fresco al Turco, questi avrebbe levato il campo; onde è da temere, che Scanderbeg, appena liberato, invada le terre della republica.

(Estratto dagli annali veneti, Comm. et relat. venetae, I, 4).

36

Дубровник, 27 фебруар 1451.

Упутство магистру Јовану Газуло, који иде папи Николи V да га моли у име Сената, да ослободи Дубровник дажбине поводом јубиларне 1450 год. с обзиром на велике заслуге Дубровника за одбрану хришћанске ствари, особито у подупирању и подржавању Скендербега.

. . . .

Et inter cetera fexe la prelibata Vostra Sanctitade concessione et privilegio al magistro et frari del hospitale de Sancto Zohanne Ierosolimitano, nella qual concessione et privilegio essa Sanctitade concesse, che tutti quelli delli fideli cristiani commoranti dalla città de Ragusa, inclusive ultra per tutto verso Levante, i quali, veramente penitenti et confessi, da la Festa dell' incarnacione presso futura ad uno anno, cum efetto assignaranno et daranno a le persone de fè et deputade per el detto magistro et frari, la terza parte de le spexe, le qual havesseno fatte segondo lor consciencie l' anno del Iubilio in vegnir a Roma, star, offerir et ritornar a casa, visitando XV zorni al mancho una volta al zorno le quatro chiese principale delle sue citade over diocese, che conseguano plenaria remission de tutti li suoi peccati, come se fosseno vegnuti a Roma el detto anno del Iubileo et havesseno visitato le basiliche et chiese de San Zohane Laterano et della beata Maria Mazor de Roma, come nel detto privilegio piu amplamente se contien. El qual privilegio siando portado a Ragusa et monstrato al detto rezimento per uno claver et procurator della dicta religione di San Zohanne et appresentandoli eciamdio un brieve della prefata Vostra Sanctitade, li quali brieve et privilegio esso rezimento de Ragusa recevete cum ogni devocion et reverencia, et nelli quali breve et privilegio se contenevano le caxon honestissime, per le qual la Sanctitade Vostra se era mossa ad impartir tal concessione, et maxime per respetto delle gran spese, che haveva supportate, supportava et era per supportar la dicta religion per le guerre et crudelissimi insulti, quali erano stà fatti et se fasevano contra l' isola de Rodo per i Sarasini perfidi, inimisi del nome del Christo. Il che, vedando lo prefato rezimento le dette principal casone et cognosando la sua città haver gran bisogno de tal subsidio et subvencione per le raxon che aldirà la Vostra Sanctitade.

. . . .

Essendo eciamdio convertito a la sancta fede Schanderbegh, signor in Albania, suppeditata la secta de Machometto et abbandonati li Turchi, lo mandò esso reximento ad exortar chel volesse perseverar nel so proposito, perche non li mancharave aiuto et soccorso dalla christianitade. Et dubitando lui non poter resistere a le forze del Turcho, rechedette da la detta cittade subsidio et lo detto rezimento li mandò bono subsidio et subvencion de denari.

Similiter a questo anno proximo passato, siando venuto el dicto Turcho et el suo fiolo sopra el dicto Schanderbegh et soi colligati cum potentissimi exerciti et aparati de guerra, et siando accordati col detto Turcho li detti colligati de Schandarbegh, habiando esso Schandarbegh perso tutto lo suo paese, salvo che la città de Cruya, la qual esso Turcho non potè vincere per l' asperità de monti et fortezza del dicto luogo et per la fidelità delle persone che erano in essa, che se portorno virilmente, se deliberò el dicto Turcho levarse dalla dicta citade de Cruya. Et cosi, siando levato et partito dalle parte d'Albania, dubitandose esso Schandarbegh, sì per la rebellion delli soi subditi, sì per l'accordio delli soi colligati fatto col detto Turcho, non poter tegnir et conservar la dicta citade de Cruya et rehaver el suo paese, maxime perchè non haveva con che substentar le guardie et diffese, poste per lui in la detta cittade, se partì esso Schandarbegh da casa sua et venne a la detta città de Ragusa cum lettere della Vostra Sanctitade, per le qual essa Sanctitade exhortava el rezimento della detta cittade ad aiutar et subvenir el detto Schanderbegh. Il perchè lo detto rezimento, sì per sustentacione della sancta fede, sì per le exhortacione della Vostra Sanctitade, le qual exhortacione esso rezimento sempre se reputa per comandamenti, stendando le forze et facultà sue quanto li fu possibile, li fexe tal subvencione e subsidio cum denari che, siando ritornato esso Scandarbegh a caxa, provedete a la conservacion della detta sua cittade, et eciamdio recuperò bona parte della sua signoria.

Il perchè, Sanctissimo Padre, sì per le gravissime spexe, fatte per la detta cittade in armar le dicte gallie et per le exaccion fatta per lo detto legato della corte romana, sì per lo subsidio fatto a li Ungari, quando andorno contro li Turchi, sì per le spese fatte in armar le barche et mandar le dette persone per terra a raccogliere li Christiani, ch'erano dispersi, et per le spese fatte

a li detti Christiani, come è detto, si per le subvencion fatte al detto Schandarbegh, si per le continue spexe, fatte necessario et che de dì in dì se fanno per la detta cittade in far et murar fortezze a l'oposito de li detti infideli et in tegnir fornite esse forteze de gente da soldo et de altre cosse et monicion necessarie a defensione et offensione, si per li gravissimi danni, li quali in li tempi passati essa cittade in comuni, et eciamdio in particulare li soi cittadini et merchadanti, li quali pratichavano et pratichan per li paesi de essi infedeli, per che non ponno far altramente se deno vivere, hanno recevuti et receveno, è fatto che la dicta cittade de Ragusa, come per avanti sustentava altri, ora habia bisogno d'essere subvenita et sustentata. Per le qual cose humelmente prega et supplica ali piedi della Vostra Sanctitade esso rezimento de Ragusa, che de dono et gracia speciale se degni la prefata Sanctitade concedere solamente per essa cittade et tutta sua iurisdicione et tenuta et soi subditi uno privilegio di quella autorita et tenore, chi è lo dicto privilegio concesso al detto hospitale de Sancto Zohanne, revocando el detto privilegio concesso al detto hospitale in quella parte, che fa mencione della città de Ragusa, et che solamente se extenda la dicta concession facta al dicto hospitale a le altre parte verso Levante et non a Ragusa...........

Et perchè lo detto rezimento de Ragusa crede, che a la Vostra Sanctitade occorrano de dì in dì molte e diverse spexe in mantegnimento della sancta fede et in conservar el Stato della sancta chiesa, pertanto se offerisse el detto rezimento a dar a la prefata Sanctitade, over a cui commandarà quella, la quarta parte de tutto quello se darà et assignarà per le persone, le qual vorano haver le indulgencie predette, over da quella quarta parte in zoso tanto mancho, quanto piasera ala prelibata Sanctitade. E tutto quello che vegnerà ad restar nelle man de esso rezimento, promette esso rezimento de non spendere salvo che in defensione sua dalli detti infedeli, over in offensione contra essi infedeli.

. . . .

Et obtenendo tal bolla, ve [al maistro Zohanne] demo libertà che possati parlar per zorni 5 per el fatto di Schanderbegh in corte di Roma, et cosi habiandola obtegnuta et parlato per el fatto di Schandarbegh, come è detto, cum ogni celerità ritornarete a Ragusa. Ma non obtegnando essa bolla, non possati parlar per el fatto de esso Schandarbegh.

. . . .

Datum Ragusii, die XXVII Februarii 1451.

(Drž. arh. u Dubrovniku, Lett. e comm. di Lev. 1448—1488, fol. 64—68. *Thallóczy-Gelcich*, op. cit. 481—487, с грешкама).

37

Коведо, 25 март 1451.

Краљ Алфонс V јавља папи да је на молбу Скендербега послао му нешто хране и 200 пешака у помоћ против Турака, па моли папу да га помогне и он.

Sanctissime etc.

Magnificus Georgius Castrioti, dominus civitatis Croie, site in partibus Albanie, oratores suos ad nos noviter misit venerabilem in Chrysto patrem Stephanum, episcopum Croiensem, ac religiosum magistrum Nicolaum de Berguzi, ordinis Sancti Dominici, auxilium et favorem nostrum contra Teucros, quos cum maximo exercitu ad ipsum iterum obsidendum in mense Aprilis proxime futuri adventuros, anuit lacrimabiliter implorantes. Et si nos impresentiarum aliis quibusdam maioribus negociis impliciti simus, quod nos huiusmodi prestando auxilio non ita intendere, ut vellemus, maxime optaremur maxime sinunt, tamen moti pietate in Georgium ipsum, qui tam prestanti animo tanquam viriliter hactenus contra eosdem Theucros se gessit, pro tempore ducentos pedites ac etiam victualia aliqua ad eum mittere decrevimus, quo sese domin[i]umque suum facilius per aliquod tempus ab ipsis Theucris tutari possit, verum cum consyderemus huiusmodi nostrum auxilium non id esse quod sibi adversus tantum exercitum, quod iam parari contra eum publice fama fertur, sufficere videatur, nec nobis adhuc maius auxilium mittendi commoditas prebeatur, oratores ipsos ad Sanctitatem Vestram mittimus supplicantes eidem humiliter, ut super iis taliter providere velit, quod Gregorius (sic) ipse nullo aut quam minimo possit incommodo a Teucris eisdem efficiatur, prestando sibi illum favorem et auxiliium, quod a Sanctitate Vestra commode prestari poterit, ne spe sua in Sanctitate Vestra posita frustretur. Nos autem si per Excelsam Sanctitatem Vestram auxilia opportuna mittetur, propter illud, quod nunc efficere proposuimus, ad alia peragenda pro facultate nos extendemus. Super hoc eodem negocio magnificus et dilectus consiliarius et conservator generalis nostri patrimonii Petrus de Bisulduno ad

eandem Sanctitatem citius dimittatur, et nunc egregium legum doctorem Andream de Sancta Cruce, advocatum concistorialem ac consiliarium nostrum largius alloquuti sumus, cui in omnibus, que super hac re Sanctitati Vestre prefate explicabit, fidem indubiam adhibere velit. Iterum supplicamus Sanctitati Vestre, quatenus altissimus curatur ad vota feliciter regimen Ecclesie sue Sancte.

Datum in civitate nostra Covete, die XXV Marcii, anno MCCCCLI.

Rex Alfonsus.

Dominus Rex mandavit mihi Arnaldo Fonolleda.

Sanctissimo ac beatissimo Domino nostro Pape.

(Archivo de la Cor. de Aragon, Reg. 2546. fol. 132).

38

Гајета, 26 март 1451.

Конвенција склопљена између арагонско-напуљскога краља Алфонса V с једне и Ђурђа Кастриотића и рођака му, барона арбанских, с друге стране.

Capituli inhiti et firmati fra la Ser^{ma} M^{ta} de lo Ser^{mo} S^{re} Don Alfonso, Re d' Aragona, de Sicilia citra et ultra farum, dal una parte e lo venerabile patre in Christo domino Stephano, episcopo de Croya, et lo religioso mastro Nicola de Bergugi del ordene de Sancto Domeneco, oraturi et ambassiaturi de lo spectabili et magnifico Georgio Castrioti, S^{re} dela dita citate de Croya e de soi parenti, baruni in Albania, de la parte altra.

In primis li predicti ambassiaturi in nomo de lo dito S^{re} Georgio et soi parenti se obligano et prometeno a la predicta M^{ta} che, mandando isso gente in sucurso et defensione deli predicti, como iungera la gente in le terre de lo dicto Georgio, isso Georgio assignara et dara la terra de Croya e lo castello a la persona, la quale per parte e in nomo da essa M^{ta} sera mandata, et non solo la dita terra et castello, mas tucto quello chel dicto Sr Georgio ha et havera sera a comando et ordinacione de la predicta M^{ta} et de soi officiali.

Item prometeno et se obligano li dicti ambassiaturi in nomo del dicto Sr Georgio et de soi parenti, che tucte le terre, castelli, ville, terreni et altre cose, che li predicti Sr Georgio et soi parenti adquistarano con lo adiutorio de la prefata M^{ta} serra es stara ad ogni ordinacione et comandamento de issa prefata M^{ta}, et quella parte, che issa M^{ta} vorra fare a lo dicto S^{re} Georgio et soi parenti, issi serrano et remanerano contenti.

Item prometeno et se obligano li dicti ambassiaturi in lo nomo predicto a la predicta M^{ta}, che facto per essa M^{ta} lo sucurso e cacciato fora lo dicto S^{r} de le mane de li Turchi, lo prefato Sr Georgio venera personaliter a li pedi de la dita M^{ta} douuncha ordenara et li prestara juramento et homagio de fidelita et de vasallagio et farra et exeguira quanto per la prefata M^{ta} li serra comandato.

Item prometeno et se obligano li dicti ambassiatori in lo nomo predicto che, cacciati li Turchi de le terre del dicto Sr Georgio, isso Sr Georgio et tucti li soi parenti daranno et pagaranno ciascuno anno a la prefata M^{ta} lo tributo o heraci, che per lo presenti sono tenuti dare a lo Gran Turcho in lo tempo et secondo pagano a lo dicto Turcho.

Item prometeno et se obligano li dicti ambassiatori in lo nomo predicto, che tucti li vassalli del dicto Sr Georgio et de soi parenti compraranno lo sale del fundici, li quali ordenara la prefata M^{ta} ad quello precio, che lo comprarano de li fundici del dito Turcho a lo presente.

Et la prefata M^{ta} offere, havuto lo dicto paese, mantenire et servare tucti li privilegi de la cita de Croya et de tucto Albano, como hanno facto tucti li Re de Albania, et mantenire tucti li Signori, che seranno subiecti a la predicta M^{ta} et confirmare tucti loro privilegi, tanto a la dita cita, quanto ad tucti li Signori.

Rex Alfonsus.

Dominus Rex mandavit mihi Arnaldo Fonolleda.

Ego frater Nicolaus ordinis predicatorum, ambasiator domini Georgii, confirmo suprascripta capitula.

Fuit facta subscripcio per dictum episcopum in litteris grecis et sigillo dictorum ambasiatorum sigillata.

Conclusa et firmata fuerunt prescripta capitula inter prefatum serenissimum dominum Regem ex una et predictos oratores parte altera in civitate Cayete, die XXVI Martii, XIIII indictionis, anno a nativitate Domini MCCCCL primo.

Ideo ego Arnaldus Fonolleda, predicti do-

mini Regis prothonotarius, hec manu propria scripsi.

(Archivo de la Cor. de Arag., Reg. 2697. fol. 100 a et b, *F. Cerone*, Archivio storico per le province napoletane, XXVIII (1903), 172).

39

Милано, март 1451.

Epistola Francisci Philelphi ad Carolum VII regem Francorum.

Quodsi Brundusio velis solvere, scilicet caesarem imitatus, in agrum Dyrrachinum, illico tibi [sc. regi Francorum] obviam fiat Harianites[1]), vir belicosissimus et Turcis inimicissimus qui universis Albanis dominatur.

(*C. Hopf* et *Ph. Dethier,* Mon. Hung. hist. vol. XXII 1re partie 540. Необјављена збирка).

40

Рим, 13 април 1451.

Папа Никола V наређује бискупу Котора и Бонину de Tollentis, викару дубровачког надбискупа, као и Јовану Газуло, ректору цркве св. Петра у Дубровнику, да један део суме, добивене од индулгенција у јубиларној 1450 години, преда ду Ђурђу Кастриотићу Скендербегу или његовим поузданицима.

Nicolaus episcopus, seruus seruorum Dei. Venerabili fratri episcopo Catharensi et dilectis filiis Bonino de Tollentis, venerabilis fratris nostri Jacobi, archiepiscopi Ragusini, in spiritualibus vicario generali, ac Johanni Gazulo, rectori ecclesie Sancti Petri Maioris Ragusine, salutem et apostolicam benedictionem. Hodie ex certis tunc expressis causis dilecto filio magistro et fratribus hospitalis Sancti Johannis Jerusalemitani ac per eos deputatis seu deputandis et substituendis pro tempore personis sub excomunicationis pena, quam secus facientes incurrent, eo ipso districtius inhibuimus ne quibusdam nostris litteris, per quas ut deputande et ab eis substituende pro tempore persone concedere ualerent universis et singulis Christi fidelibus a prefata ciuitate Ragusina inclusiue ultra uersus orientales partes dumtaxat ubilibet comorantibus, quod illi ex eis, qui in fine annum tunc expressum ipsis deputandis uel substituendis certam partem oblationum et expensarum darent et assignarent sub certis tunc expressis modo et forma plenariam anni jubilei remissionem seu indulgentiam consequerentur concesseramus, quas quidem litteras ad fideles dicte Ragusine aliarumque ciuitatum, terrarum et locorum temporali dominio dilectorum filiorum Comunitatis et ciuium dicte ciuitatis Ragusine et districtuum eorundem decreuimus non extendi quo ad illos uti quoquo modo presumerent per alias nostras litteras districtius inhibuimus ac universis et singulis utriusque sexus fidelibus Ragusinis et aliarum ciuitatum, terrarum ac locorum et districtuum eorundem concessimus, quod confessor, quem quilibet ipsorum duceret eligendum, eis uere penitentibus et confessis concedere ualeret, quod ipsi et eorum quilibet sic uere penitentes et confessi, qui certas tunc expressis ecclesias certis diebus deuote uisitarent et tertiam partem oblationum ac expensarum, quas, si ad Urbem anno jubilei proxime preterito uenissent et in uenendo, stando, offerendo et ad propria remeando fuissent per nos deputandis et substituendis personis darent et assignarent, plenissimam omnium peccatorum suorum remissionem ac eiusdem anni jubilei plenam indulgentiam perinde sequerentur et haberent ac si predicto anno jubilei ad prefatam Urbem personaliter accessissent ac basilicas et ecclesias tunc expressas personaliter uisitassent, concessimus ac uolumus, etiam ordinauimus, quod persone per nos deputande predicte unam eisdem Comunitati et ciuibus seu ad id per ipsos deputandis in premissis et non alias in piis conuertendis operibus, aliam uero medietatem omnium et singulorum que dictarum posteriorum litterarum uigore percipi et haberi contingerit et que ad opera huiusmodi, nec non ad subuentionem et auxilium dilecti filii nobilis uiri Georgii Castrioto alias Scandebergh, domini Croye et Arbani, qui, sicut accepimus, perfidis Teucris uiriliter et animose resistere ac eos pro posse impugnare non cessat, eorundem posteriorum litterarum serie deputauimus prefato Georgio, seu ad id per eum deputandis personis tradere et assignare tenerentur, prout in posterioribus litteris predictis plenius continetur. Nos igitur de fide et prudentia uestra plurimum in Domino confidentes ac sperantes, quod ea que uobis duxerimus comittenda fideliter et prudenter pro posse adimplebitis, discretioni uestre per apostolica scripta mandamus, quatinus uos uel duo uestrum, non obstante quod tu, fili Iohannes, alicuius cathedralis ecclesie canonicus,

[1]) Аријанит Комнен, таст Скендербегов.

aut in aliqua dignitate ecclesiastica constitutus non sis, posteriores nostras litteras predictas auctoritate nostra solemniter publicantes seu per alios publicari facientes danda et assignanda predicta colligere, percipere, exigere ac conseruari facere, unamque Comunitati et ciuibus, aliam uero medietates prefatas sic collectorum Georgio seu per eum deputandis predictis tradere et assignare solicite fideliter et prudenter curetis, sicque in huiusmodi uobis comisso onere uos exerceatis, quod exinde retributionis eterne premium nostreque et sedis apostolice gratiam uberius consequi mereamini.

Datum Rome apud Sanctum Petrum, anno Incarnationis Dominice millesimo quadringentesimo quinquagesimo primo, Idus Aprilis, pontificatus nostri anno quinto.

(Ориг. на пергаменту. Држ. арх. у Дубровнику, Acta Sancte Mariae Maioris F. I. a. 1451. № 31).

41

Дубровник, лети 1451.

Изасланик папски предлаже папи да због куге и непријатељства Дубровника с херцегом Стеваном одложи за неко време на дубровачкој територији прибирање прилога за Скендербега.

Sanctissime in Christo pater et beatissime domine nostri singularissime post humillissima re et pedum oscula beatorum.

Cum essem in itinere, quod propter vigentem necessitatem comitatus Catari versus Venecias acceperam, Sanctitatis Vestre littere Ragusii mihi presentante fuerunt quibus, summa cum reverentia a me acceptis et lectis, Sanctitas eadem Johannem Gazulum, Boninum de Tollentis et me deputavit ad colligendam pecuniam a Christi fidelibus erogandam pro consequendis indulgenciis anni jubilei civitati Ragusine eiusque dominio, civitatibus, terris, locis et districtibus subditis concessis et assignandam pro medietate comuni dicte civitatis Ragusii et pro alia medietate Georgio Castriotto, ut in litteris Sanctitatis Vestre desuper concessis plenius continetur. Et cum agentes nomine comunis dicte civitatis Ragusii consuessent de modo circa id adhibenda ad exequendam Sanctitatis Vestre voluntatem narrassentque qualiter nonnulla loca eidem civitati supposita peste impresentiarum vexarentur, quomodo etiam civitas ipsa magno in discrimine esset propter differentias inter eam et ducem Stefanum, sibi vicinum, existentes dixissentque propterea predictos Johannem Gazulum et Boninum de Tollentis a civitate ipsa Ragusii abesse, nam alter eorum, silicet Johannes, ad Georgium Castriotti profectus est, alter vero Pisauri infirmatur, que quidem cause magno sint impedimento ad exequendam impresentiarum Sanctitatis Vestre mentem. Nam, si littere indulgenciarum predictarum statim publicarentur, dareturque facultas cuilibet subditorum dicte civitatis ad civitatem ipsam veniendi, non sine gravi periculo illius id fieret, cum plena admodum et populosa sit, essetque sufficiens una sintilla pestiferi morbi totam civitatem ipsam succendere quod, si accideret, civitas ipsa, partim ex his quos mors occuparet, partim ex his qui metu mortis abirent, destituta et pene vacua remaneret, que res materiam prestaret hostibus vicinis, ut forte prave eorum intencionis compotes fierent. Quocirca, cum causas ipsas audivissem et cum necesse esset, ut iter quod inceperam proficerem, suasi civibus predictis, ut a publicacione ipsa supersederent, supplicarentque Sanctitati Vestre, quatenus dignaretur de sua gratia et clementia concedere, ut per aliquos menses supersedere possent a publicacione predicta indulgentiarum, et quod Sanctitas eadem differre dignaretur pro indulgenciis ipsis id spacium temporis, per quod a publicacione ipsa supersedebitur dummodo non excederetur terminus sex mensium a die quo litteras ipsas publicari contigerit. Pro re itaque ipsa, credo cives Ragusinos Sanctitati Vestre supplicaturos. Ego autem Sanctitati Vestre supplico, ut respectibus predictis dignetur hoc civibus ipsis concedere, cum non sine magno periculo et incomodo littere ipse indulgenciarum impresentiarum publicari possint.

(Држ. арх. у Дубровнику, Lettere e comm. di Levante XV, 166).

42

Путеоли, 14 мај 1451.

Краљ Алфонс V јавља Ђурђу Кастриотићу, господару Kpoje, да је преко његових посланика примио његово писмо, а одговор краљев сазнаће опширније од посланика.

Rex etc.

Espectabilis et magnifice devote noster dilecte!

Ab oratoribus vestris litere nobis redite fuerunt, quibus receptis eos quanto citius fieri potuit et bene quidem expedivimus, quemadmodum ipsi qui:in presenciarum ad vos redeunt, hoc largius vobis explicabunt.

Datum in civitate Puteolorum, die XIV mensis Maii, anno MCCCCLI.

Rex Alfonsus.

Spectabili et magnifico viro Georgio Castrioti, domino Croye, devoto nostro dilecto.

(Arhivo de la Cor. de Arag., Reg. 2658. fal. 149b).

43

Путеоли, 14 мај 1451.

Краљ Алфонс V јавља једном рођаку Скендербегову да су Скендербегови посланици стигли њему тражећи помоћи. Краљ посланике шаље натраг, а они ће њему, као и Кастриотићу, о свему опширније реферисати.

Rex etc.

Magnifice vir, devote noster dilecte!

Oratores spectabilis et magnifici Georgii Castrioti, domini Croye, consanguinei uestri, ad nos his diebus venerunt opem et auxilium a nobis adversus Teucros implorantes. Expedivimus eos et quidem bene quantotius fieri potuit, quemadmodum oratores ipsi, cum istuc aplicuerint, et prefato Georgio et vobis largius explicabunt.

Datum in civitate Puteolorum, die XIV mensis Maii, anno Domini MCCCCLI.

Rex Alfonsus.

Magnifico viro . . . .

(Archivo de la Cor. de Arag., Reg. 2658, fol. 149b).

44

Путеоли, 14 мај 1451.

Краљ Алфонс V упућује скоро истоветно писмо другом једном великашу у Арбанији.

Rex etc.

Magnifice vir, deovte noster dilecte!

Oratores spectabilis et magnifici Georgii Castrioti, comitis Croye, consanguinei vestri ad nos his diebus venerunt, opem et auxilium a nobis adversus Teucros implorantes. Expedimus eos et quidem bene quantocius fieri potuit, quemadmodum oratores ipsi, cum istuc aplicaverint, et prefato Georgio et vobis largius explicabunt.

Datum in civitate Puteolorum, die XIIII mensis Maii, anno Domini MCCCCLI.

Rex Alfonsus.

Dominus Rex mandavit mihi Arnaldo Fonolleda.

Magnifico viro.........

(Archivo de la Cor. de Arag., Reg. 2658 fol. 149 b).

45

Castel Turris octave, 23 мај 1451.

Краљ Алфонс V јавља Ђурђу Кастриотићу да у духу склопљене конвенције шаље животне намирнице и 100 пешака под командом Бернарда Вакера, коме нека поклони пажњу и у свему да му верује.

Spectabilis et magnifice vir, devote noster dilecte!

Mittimus in presentiarum ad vos in vestri presidium et defensionem adversus Theucros pro observatione capitulorum, nuper inter nos et oratores vestros initorum, duos nostros comestabulos cum centum peditibus ac etiam victualia et alia nonnulla, nec non nobilem virum Bernardum Vaquer, comissarium nostrum, ad agendum scilicet et complendum ea, que a nobis virtute capitulorum prefatorum agi et compleri debent. Rogantes propterea vos primum, ut que a vobis vel ab ipsis oratoribus vestris in capitulis eisdem fieri promissa sunt, ea proficiatis ac eidem nostro comissario in omnibus, que vobis nostri nomine explicabit, fidem indubiam tamquam nobis adhibeatis.

Datum in castello Turris octave, die XXIII Maii, anno MCCCCLI.

Rex Alfonsus.

Dominus Rex mandavit mihi Arnaldo Fonolleda.

Spectabili et magnifico viro Georgio Castrioti, domino Croie, devoto nostro dilecto.

(Archivo de la Cor. de Arag., reg. 2655. f. 133).

46

Castel Turris octave, 29 maj 1451.

Арагонски краљ Алфонс V извештава Јована Хуњадија, гувернера Угарске и војводу ердељског, да је послао Скендербегу у помоћ 100 пешака на челу с његовим комесаром Бернардом Вакером, па га моли да им у свему буде на руци.

Illustris vir, devote noster dilecte!

Mittimus in presentiarum in partes istas Albanie duos nostros conestabulos cum centum peditibus in presidium et adiutorium spectabilis et magnifici Georgii Castrioti, domini Croye, adversus Teucros, cum quibus proficiscitur comissarius noster Bernardus Vaquer. Rogamus et precamur vos, ut intuitu et contemplatione nostri ipsum comissarium cum dictis nostris gentibus plurimum comissos habere velitis, assistendo eisdem, si opus fuerit, et vos duxerint requirendum ope, auxilio et consilio ac favoribus quibus poteritis. Quod si, ut non dubitamus, effeceritis, multum nobis complacibitis.

Datum in castello Turris octave, die XXVIIII Maii, anno a nativitate Domini MCCCCLI.

Illustri ac magnanimo viro Joani de Hugnat, gubernatori Regni Hungarie et vayuode transylvano, nobis plurimum dilecto.

Fonolleda.

(Archivo de la Cor. de Arag., Reg. 2655. fol. 134 b).

47

Castel Turris octave, 31 мај 1451.

Упутство Бернарду Вакеру који доводи помоћ Скендербегу у људству, муницији и храни. Вакер према конвенцији има од Скендербега да тражи да му изда Кроју, коју нека спреми за одбрану. Ако Скендербег неће град да преда, нека одмах Вакер јави и нека проучи људе и прилике у Арбанији.

Memorial acomanat per lo serenissimo senyor Rey Darago, de les Dos Sicilies an Bernat Vaquer, de la tresoreria del dit senyor, de les coses que lo dit Bernat per part del dit senyor deu fer ab lo spectable e magnifich Jordi Castrioti, senyor de la ciutat de Croya, en Albania, e en aquelles parts on lo dit senyor Rey lo tramet son comisari ab cent infants e victuales en ajuda del dit senyor Jordi.

Primerament lo dit Bernat Vaquer partint de Napols fara la via de Pulla a Barlleta o a Trana on sien los dos conestables que ab ell an de anar, e sollicitara lo maestre portola de Pulla, que li done fusta ab que sen vagen segons lo dit senyor liu scriu, e pus fusta hagen fara recollir los dits conestables e infanteria e tiraran via en la Albania en aquella marina de on pus facilment puxen anar a Croya.

E pus sia a Croya o en altra part on sia lo dit senyor Jordi, explicadas a aquell les degudes salutations per part del dit senyor Rey e donada la letra de creença, li notificara com lo dit senyor Rey lo tramet a ell ab los dits conestables en ajuda sua contra los turchs, e encara li tramet lo forment per subvencio sua, excusant lo dit senyor Rey pus prest nols ha trameses com per les sues grans ocupacions de molts altres negocis en pus breu temps no haia hauda manera de trametrels. E lo dit senyor Rey ha dada al dit Bernat Vaquer plena comisio e potestat de reebre e havre a mans sues, en nom del dit senyor Rey lo castell e ciutat de Croya, los quals en virtut dels capitols fermats entre la Maiestat del dit senyor Rey de una part e lo bisbe de Croya e maestre Nicola de Beiguzi, del orde de Sent Domingo, en nom e per part del dit senyor Jordi, de la part altra deven esser assignats a la dita Maiestat o a la persona que aquella hi trameta, lo dit comisari demanara e requerra al dit senyor Jordi que li faça assignar los dits castell e ciutat, segons forma dels dits capitols, dels quals lo dit comisari sen porta la copia.

E si lo dit senyor Jordi, segons creu lo dit senyor Rey, assignara, com tengut es, los dits castell e ciutat al dit comissari, de continent reebra homenatges dels ciutadans de aquella en nom e per part del dit senyor Rey e ordenara los officials en aquella en nom del dit senyor e metra en lo castell los companyons necesaris a la guardia e defensio de aquell, e exigira los drets pertanyents al senyor en aquella e los altres drets e entrades que segons forma dels capitols en son cas e loch pertanyeran al dit senyor Rey.

Con fos cas que lo dit senyor Jordi recusas, o dilatas o denegas, assignar los dits castell e ciutat al dit comisari, de continent o lo pus prest que puxa lo dit comisari avisara lo dit senyor Rey e pui fara se deguda solicitut tota via a qui los dits castell e ciutat li sien assignats.

Avisara mes avant al dit senyor Rey lo dit

46

Castel Turris octave, 29 maj 1451.

Арагонски краљ Алфонс V извештава Јована Хуњадија, гувернера Угарске и војводу ердељског, да је послао Скендербегу у помоћ 100 пешака на челу с његовим комесаром Бернардом Вакером, па га моли да им у свему буде на руци.

Illustris vir, devote noster dilecte!

Mittimus in presentiarum in partes istas Albanie duos nostros conestabulos cum centum peditibus in presidium et adiutorium spectabilis et magnifici Georgii Castrioti, domini Croye, adversus Teucros, cum quibus proficiscitur comissarius noster Bernardus Vaquer. Rogamus et precamur vos, ut intuitu et contemplatione nostri ipsum comissarium cum dictis nostris gentibus plurimum comissos habere velitis, assistendo eisdem, si opus fuerit, et vos duxerint requirendum ope, auxilio et consilio ac favoribus quibus poteritis. Quod si, ut non dubitamus, effeceritis, multum nobis complacibitis.

Datum in castello Turris octave, die XXVIIII Maii, anno a nativitate Domini MCCCCLI.

Illustri ac magnanimo viro Joani de Hugnat, gnbernatori Regni Hungarie et vayuode transylvano, nobis plurimum dilecto.

Fonolleda.

(Archivo de la Cor. de Arag., Reg. 2655. fol. 134 b).

47

Castel Turris octave, 31 мај 1451.

Упутство Бернарду Вакеру који доводи помоћ Скендербегу у људству, муницији и храни. Вакер према конвенцији има од Скендербега да тражи да му изда Кроју, коју нека спреми за одбрану. Ако Скендербег неће град да преда, нека одмах Вакер јави и нека проучи људе и прилике у Арбанији.

Memorial acomanat per lo serenissimo senyor Rey Darago, de les Dos Sicilies an Bernat Vaquer, de la tresoreria del dit senyor, de les coses que lo dit Bernat per part del dit senyor deu fer ab lo spectable e magnifich Jordi Castrioti, senyor de la ciutat de Croya, en Albania, e en aquelles parts on lo dit senyor Rey lo tramet son comisari ab cent infants e victuales en ajuda del dit senyor Jordi.

Primerament lo dit Bernat Vaquer partint de Napols fara la via de Pulla a Barlleta o a Trana on sien los dos conestables que ab ell an de anar, e sollicitara lo maestre portola de Pulla, que li done fusta ab que sen vagen segons lo dit senyor liu scriu, e pus fusta hagen fara recollir los dits conestables e infanteria e tiraran via en la Albania en aquella marina de on pus facilment puxen anar a Croya.

E pus sia a Croya o en altra part on sia lo dit senyor Jordi, explicadas a aquell les degudes salutations per part del dit senyor Rey e donada la letra de creença, li notificara com lo dit senyor Rey lo tramet a ell ab los dits conestables en ajuda sua contra los turchs, e encara li tramet lo forment per subvencio sua, excusant lo dit senyor Rey pus prest nols ha trameses com per les sues grans ocupacions de molts altres negocis en pus breu temps no haia hauda manera de trametrels. E lo dit senyor Rey ha dada al dit Bernat Vaquer plena comisio e potestat de reebre e havre a mans sues, en nom del dit senyor Rey lo castell e ciutat de Croya, los quals en virtut dels capitols fermats entre la Maiestat del dit senyor Rey de una part e lo bisbe de Croya e maestre Nicola de Beiguzi, del orde de Sent Domingo, en nom e per part del dit senyor Jordi, de la part altra deven esser assignats a la dita Maiestat o a la persona que aquella hi trameta, lo dit comisari demanara e requerra al dit senyor Jordi que li faça assignar los dits castell e ciutat, segons forma dels dits capitols, dels quals lo dit comisari sen porta la copia.

E si lo dit senyor Jordi, segons creu lo dit senyor Rey, assignara, com tengut es, los dits castell e ciutat al dit comissari, de continent reebra homenatges dels ciutadans de aquella en nom e per part del dit senyor Rey e ordenara los officials en aquella en nom del dit senyor e metra en lo castell los companyons necesaris a la guardia e defensio de aquell, e exigira los drets pertanyents al senyor en aquella e los altres drets e entrades que segons forma dels capitols en son cas e loch pertanyeran al dit senyor Rey.

Con fos cas que lo dit senyor Jordi recusas, o dilatas o denegas, assignar los dits castell e ciutat al dit comisari, de continent o lo pus prest que puxa lo dit comisari avisara lo dit senyor Rey e pui fara se deguda solicitut tota via a qui los dits castell e ciutat li sien assignats.

Avisara mes avant al dit senyor Rey lo dit

comissari de la disposicio del pais de les gents e de la condicio del dit senyor Jordi e encara de totes les encontrades e de les comarques e de totes les noves que sentir pora, a fi que haguda lo dit senyor Rey la sua avisacio verdadera de totes coses, puxa deliberar lo que li aparegua deja fer en aquells negocis, e si li aparra scriure en cifra, car per aquesta raho lo dit senyoria li ha manada fer.

E ordenara e comandara lo dit comissari que los dits infants facen segons li aparra per servey e honor del dit senyor Rey e per deffensio e socors del dit senyor Jordi e de aquell pahis.

E avisara axi mateix lo dit comissari al dit senyor Jordi de part del dit senyor Rey del forment e deu quintars de salnitre e X quintars de sofre quel dit senyor Rey ha manats donar al dit bisbe de Croya per que sien donats de part del dit senyor Rey al dit senyor Jordi. — Rex Alfonsus.

Expedite in Castello Turris Octavi die XXXI° Maii, anno a nativitate Domini millesimo CCCC° L. primo.

Dominus Rex mandavit michi Arnaldo Fonolleda.

(Archivo de la Cor. de Arag. Reg. 2655, fol. 135).

48

Castel Turriis octave, 7 јуни 1451.

Споразум између краља Алфонса V и Филипа Пантеле, пуномоћника Аријанитова. Краљ се обвезује да ће Аријанита помоћи да потисне Турке из Арбаније, а Аријанит признати се краљевим васалом уз давање данка. Берат, Грећа и Мусакја до реке Деволи припашће краљу, а остало остаће Аријаниту. У Берату биће краљев намесник, а Валона с Канином остаје Аријаниту. Поданици Аријанита трошиће само со краља Алфонса, који Аријаниту и његовој породици даје склониште у Напуљској краљевини.

Capituli coniuncti, concordati e firmati infra la M^ta^ de lo serenissimo e potentissimo principe lo S^re^ Don Alfonso, Re de Aragona, utriusque Sicilie etc. da una parte e lo nobile homo Philippo Pantella de Piacenza in nome et parte et ambasiatore de lo spectabile homo Aranito Corroncuili (sic), conte in Albania de la parte altra.

In primis lo predicto Philippo in nome de lo dicto spectabile Aranito promete a la prefata M^ta^ che, volendo ipsa M^ta^ attendere a la impresa contra li Turchi et dare ad ipso Aranito subsidio e favore che possa cacciare li dicti Turchi fora de lo suo paese e ipso Aranito dara a la predicta M^ta^ tucto quello tributo, che era tenuto ad dare a lo Grande Turcho e fare se suo vassallo e feudatario e fare guerra e pace ad omne volunta de ipsa M^ta^ quando li serra posibile in quelle parte.

Item è concordato fra le dicte parte, che pigliandose Belgrado sia de la M^ta^ predicta con la Grechia e con la Musachia fino ad uno fiume che se chiama Deuuoll e della de lo dicto Deuuoll sia de lo dicto Aranito, cioe in la Musachia per che altre volte la have tenuta e posseduta.

Item è convenuto e concordato fra le dicte parte, che la M^ta^ prefata meta uno suo gobernatore in Belgrado cum quella gente che piacera ad sua M^ta^ e che lo dicto Aranito vagia per lo paese ad fare cacciare e scotere le intrate de la dicta M^ta^ ad tucta sua posanza con lo conmisario della predicta M^ta^, videlicet quello che ipsa M^ta^ e lo dicto governatore ordenara.

Item piglando lo dicto Aranito la Valona e la Canina con lo suo terrino e casali ie convenuto fra le dicte parte, che siano lo dicto paesi e li homini di quelli dello dicto Aranito. E che li possa governare e comandare como segnore naturale, peroche lo dicto Aranito è constricto per sacramento de non dareli ad alguna persona, como per capituli fra loro facti appare largamente. Ma promete lo dicto Philippo in lo dicto nome, che tucta la intrata del sale e lo haragio sia pagata per li homini delli dicti paesi a la predicta M^ta^ de Re.

Item è convenuto e concordato fra le dicte parte, che tucta Vachianiessia sia dello dicto Philippo e delli soi heredi, peroche ad lui specta, e lo haragio sia nella prefata M^ta^ de Re, come è quello delli altri paesi,

Item è convenuto e concordato fra le dicte parte, che si la predicta M^ta^ non potesse cussi presto piglare la impresa contra le sopradicte terre, ipso Aranito se possa expectare e temporigiare con Turchi lo miglo che potera e li parra fino ad tanto, que per la predicta M^ta^ la dicta impresa se pigle.

Item promete lo dicto Phillippo in lo dicto nome, che lo dicto Aranito commandara alli soi subditi e vassalli, che non posano piglare altro sale excepto quella della M^ta^ de Re, conducendose empero lo dicto sale in le fiomare, como se conduciva in tempo de Turchi.

Item è concordato e convenuto fra le dicte

parte, che la prefata M[ta] posa mettere lo suo salario per lo paese, como faciva lo Turcho.

Item promete lo dicto Philippo in lo dicto nome, que lo predicto Aranito confirmara e de novo firmara e segellara li presenti capituli dacqua per tucto lo mese de agosto primo da venire.

Et la predicta M[ta] promete a lo dicto Aranito assignare ad ipso Aranito o ad cui vorra pro sua parte alcuna terra o castello in quisto Reame, in lo quale possa tenere la sua famigla, robe e bestiame franco e libero de herbagii e altre angarie pertinente a la sua M[ta].

Et insuper la predicta M[ta] promete ad omne peticione del dicto Aranito concedere pleno salvoconducto a lo dicto Aranito e ad ipso Philippo e ad loro roba e famigla, bestiami e beni, mobili e stabili, videlicet che liberamente e secura e senza impaccio possano venire e stare in li Regni de la predicta M[ta] e retornare tante volte quanto li piacera.

Item è convenuto e concordato fra le dicte parte, che delli presenti capituli se faciano doi simile copie, sottoscrite delle mani della prefata M[ta] e dello dicto Philippo e segellato con loro sigilli.

Rex Alfonsus.

Conclusa et firmata fuerunt prescripta capitula inter prefatum serenissimum dominum Regem ex parte una et predictum Philippum Pantella nomine prefati Arianiti parte ab alia in castello Turris octavi, die VII mensis Junii, anno a nativitate Domini MCCCCLI.

Ideo ego Arnaldus Fonolleda, predicti domini Regis prothonotarius et secretarius, hec propria manu scripsi.

Dominus Rex mandavit mihi Arnaldo Fonolleda.

Io Philippo Pantella in nome e parte del prefato Aranito fermo li presenti capituli e li sigillo con lo suo sigillo.

(Archivo de la Cor. de Arag., Reg. 2691. fol. 101a 102 b).

49

Милано, 28 септембар 1451.

Цикус (Сфорца) пише Скендербегу да је, преко његова изасланика опата Лазара, примио његово писмо, у коме моли помоћ против Турака. Жали што му тражену помоћ не може дати због прошлога рата и куге, али да му за будућност помоћ ставља у изглед.

Domino Georgio Castrioto, Domino Albaniae.

Illustrissime princeps et excellentissime domine tamquam frater noster carissime!

Havemo recevuto una lettera da la Signoria Vostra, per la quale ne advisa de lo straciamento facto l'anno passato per lo Gran Turcho a la terra vostra de Croya et del detrimento dato a li Christiani, et etiamdio ne advisa del figliolo d' esso Turcho, quale con gran gente se approxima al vostro paese. Ulterius havemo inteso lo rechiesto che ne fa la Signoria Vostra de qualche ayutorio. Al che respondendo dicemo, che l' animo et desyderio nostro seria sempre et è de aiutare et favorire la fede Christiana, si perchè è debito nostro et de cadauno fidele Christiano de cussì fare, si etiamdio per prohibire che li infideli non vengano tanto inanze che possano da poy opprimere el resto de la Cristianità. Et certamente, se a nuy fosse possibile dare tanto favore a la Signoria Vostra, che fosse sufficiente non solamente a contrastare, ma etiamdio a batere el figliolo del Grande Turcho con tuta la possanza soa, lo fariamo più voluntiera con effecto che non dicemo con parole. Ma come la Signoria Vostra sa, tale ayuto non se poria dare a la Signoria Vostra se non per mare et nuy non havemo a fare alcuna cosa in mare come hanno Venetiani, Zenovesi et molti altri Signori et Signore, imo siamo molto lontani. Preterea advisamo essa Vostra Signoria, che questo nostro paeso è molto tribulato et desfacto per le guerre passate et etiamdio per la peste, quale è stata et è grandisima in queste parte, per le quale casone non ne pare possibile poterve mandare de presente ayuto, nè favore alcuno. Nondimeno pensaremo uno pocho meglio sopra questa facenda et per quale via se possa mandare tale subsidio et, redrizate uno pocho meglio le cose de qua et cessata la dicta peste, se sforzaremo mandare a la Signoria Vostra dicto quello ayuto et favore, che ne serà possibile, como etiamdio havemo dicto più largamente a l'abbate Lazaro,

vostro fidele, a la relatione del quale piaccia a la Signoria Vostra credere et dare piena fide, come a le nostre proprie.

Date die XXVIII Septembris 1451.

Cichus.

(Arch. di Stato di Milano, Registro Missive N 5 fol. 1987.)

50

Млеци, 3 децембар 1451.

Сенат повољно одговара на молбу Которана да Млетачки Република настоји код папе да се $^1/_3$ новца, прикупљена за Скендербега, употреби за помоћ которској катедрали.

. . . .

Ad sextum. Item supplicha vostri fedelissimi servidori, zentilhomeni con tuta la universita, che chonzosia cossa che la sanctitade de nostro signor papa habia concesso el iubileo in Cataro a Schandarbego per soa sovencion de volunta e consentimento dela serenita vostra, et e sta extracto del predicto iubileo ducati 1500 vel circha, supplica li vostri fedelissimi servidori con tuta la universita, che la serenita vostra se degna de scriver ala sanctitade de nostro signor papa, che la terza parte de diti danari sia retegnuda a Cataro per la subvention dela giexia chatedral, la qual va a ruina, azo che si possa conzar et adornar, la quale mal e in punto.

Respondeatur, quod fiat ut petitur. De parte 15, de non 0, non sinceri 2.

(Drž. arhiv u Mlecima. Senato Mar. vol. IV. c. 95. *S. Ljubić*, Listine IX, 407).

51

Дубровник, 18 март 1452.

Нотарска исправа о изјава пуномоћника Скендербегова, Андрије Суме, да је новац (4893 перпере) од индулгенција, као пуномоћник Скендербега, примио и да нема ништа више да потражује од Дубровника ни сада, ни у будуће.

Die XVIII Marcii 1452, indictione XV Ragusii.

Presentibus dum Nixa de Giue, domino Marco domini Nicolai Salamono, magistro Johanne Mathia, medico ciroicho, salariato comunis Ragusii, Forte Antonii de Curzola, Luca Martini de Florentia, Ricardo del Ben. de Florentia, Philippo de Arimino et Karlucio Alouisii de Manfredonia, testibus ad hec habitis, uocatis et rogatis et aliis, ibique reuerendus in Christo pater dominus Andreas Suma, Dei et apostolice sedis gratia dignissimus totius Albanie episcopus procurator, et procurator nomine magnifici et illustri domini Georgii Castrioti aliter Scandarbechi, habens ad hoc speciale mandatum, prout de procura constat publico instrumento scripto et publicato manu prouidi viri Miche de Nicolais, publica imperiali auctoritate notarii et nunc Alexii cancellarii in presentibus millesimo et indictione, die uero XVIII Februarii et recomendato per literas domini capitanei Alexii subscriptas dicto instrumento cum sigililo autentico Sancti Marcii regiminis sui, facientes fidem de legalitate notarii et cancellarii predicti a me notario infrascripto visum et lectum, fuit confessus et contentus se dicto procuratorio nomine habuisse et recepisse et sibi dicto nomine recipienti integre esse datos, solutos et manualiter numeratos esse a venerabilibus in Christo patribus dominis Bonino de Tollentis, vicario reuerendissimi domini Jacobi, archiepiscopi Ragusini, et magistro Johanne de Gasulis, colectoribus et exactoribus a sede apostolica deputatis et executoribus literarum apostolicarum pro sancto jubileo permisse et concesse in ciuitate Ragusii dantibus et consignantibus inter ducatos et monetas et raubas ipperperos quatuor mille octingentos nonaginta tres ipsi domino Scandarbecho spectantes, pertinentes et ipsum tangentes, extractis expensis necessario factis, pro integra solutione sue medietatis, quam ex concessione facta a sede apostolica debet habere de omnibus elargitionibus, contributionibus et denariis colectis, habitis et receptis occaxione predicta juxta bullas apostolicas superinde habitas et datas Rome, anno Domini 1451 18 Aprilis, pontificatus sancti domini nostri domini Nicolai pape quinti anno quinto. Et propterea idem dominus episcopus procuratorio nomine, quo supra, fecit et facit eisdem dominis vicario et magistro Johanni colectoribus, exactoribus et executoribus dictarum literarum apostolicarum finem, remissionem, quietationem, absolutionem et pactum de ulterius non petendo de dicta medietate jubilei predicti ipsi domino Scandarbecho spectante et pertinente ex introitibus et prouentibus habitis occaxione predicta et de omnibus et singulis, que occaxione dicti jubilei tenebantur eidem, remittens sibi omnia sua jura et actiones et absoluens

et liberans eos dominos colectores, exactores et executores bullarum apostolicarum ab omnibus et singulis, que modo aliquo eis et cuilibet eorum petere posset de predictis. Et promittens dicto procuratorio nomine, quod ipse nec aliquis alius procurator ipsius domini Scandarbechi, nec presens dominus Scandarbechus, nec sui heredes aut successores unquam aliquid amplius petent, exigent uel requirent ab eis colectoribus et executoribus, nec ab aliquo ipsorum, et nullam contra eos intentabunt actionem de predictis, nec predictis, nec aliqua earum, sed predicta omnia perpetuo firma, rata et grata habebunt, renuntiantes omnibus legibus, statutis et juris auxiliis uniuersis, quibus modo aliquo contradici posset. Hec autem carta nullo testimonio rumpi possit.

(Држ. арх. у Дубровнику, Diversa notariae 1451—1452, f. 88).

52

Кастел нови код Напуља, 23 април 1452.

Краљ Алфонс V именује Рамона д' Ортофа за свога намесника у Краји и у Арбанији.

Alfonsus etc.

Magnifico viro Raimundo de Ortofa, militi et consiliario et fideli nostro dilecto, gratiam et bonam voluntatem.

Circa expeditiones arduas et prosecutiones grandium agendorum, in quibus presertim salus animarum tangitur evidenter et profectum orthodosse fidei cristiane, ad quam exaltandam, adaugendam et manutenendam toto posse omnibusque viribus et conatibus obligamur, ut verus cristicola et pugil fortissimus cristiane religionis viros fortes et strenuos consilioque pollentes sollerter exquirimus utique nobilitate claros ac in aceptabili cristiane fidei devotionisque securitatis probatos, qui noverunt dictas conditiones feliciter dirigere et statum Christi fidelium sue virtutis efficacia reformare dum igitur statum ipsorum Christi fidelium civitatis nostre Croye eiusve pertinentiarum et districtus parcium siquidem Albanie, que dampnatorum ac rebellium Theucrorum sepenumero temptentur et circumvallantur insultibus, agressionibus, insidiis quampluribus ut possunt et cum Cristique fideles ibidem degentes occupare et ad dampnabilem eorum sectam in vituperium religionis Cristiane juxta eorum pravum propositum reducere pro Dei celo vertitur sollicitudinis nostre cura diuque ad ipsorum quietem et gubernationem salubrem mens nostra vigili meditatione discutitur deliberatione habuimus de conditione persone vestre, ut predicti Christi fideles non solum in eorum vera orthodosse fidei veritatis commorari valeant, verum etiam vestris mediantibus virtutibus cum domini nostri Ihesu Cristi auxilio ad oppugnandum alios fortes constantesque una vobiscum existant. Et tandem post discussa vota omnium et judicia examinata multorum residet in vestra persona virili et strenua cum eius deliberatio que cum maturitate magna prodiit huius igitur considerationis instinctu, nec non aliis considerationibus digne moti, vos eumdem Raymundum d'Ortofano gubernatorem pro nobis in dictam civitatem Croye eiusque pertinentiis et districtu cum plena meri mistique imperii ac gladii potestate et cum jurisdictione plenaria, tam ad justitiam, quam ad guerram et ad emergentia quelibet ex eis usque ad vestrum beneplacitum in et super castellano sociis castri dicte civitatis Croye, nec non omnibus gentibus nostris armigeris, tam pedestribus, quam equestribus, que ibidem vobiscum pura de causa existunt in presentiarum et per nos mittendis, civibusque et incolis dicte civitatis et eius districtus et aliis quibuscumque illuc declinantibus tenore presentium de certa nostra scientia duximus deputandum et fiducialiter statuendum, quocirca fidelitati vestre harum serie de dicta scientia certa nostra comitemus et expresse mandamus, quatenus vos statim visis presentibus ad dictam civitatem Croye eiusque partium et districtus personaliter conferre debeatis, et cum fueritis ibi sic pro Dei zelo nostroque honore et servicio circa bonum regimen et prosperum statum dictorum Cristi fidelium dicte civitatis et aliarum etiam civitatum, terrarum, castrorum et locorum dictarum Albanie partium occupatarum et occupatorum per dictos Theucros, Christi infideles, dante Domino, vestri industria, virtute acquirendarum et acquirendorum studeatis diligentius et cum omni sagacitate vos geratis et exerceatis, intendendo in conculcatione dicte cristiane fidei rebellium ac acquisitione amissarum et aliarum, favente Domino, acquirendarum civitatum et terrarum partium illarum ac etiam circa gubernationem dictarum nostrarum gentium ibidem existentium et quarum etiam in posterum destinabimus, quod vos valeamus merito comendare. Super quibus omnibus et eorum singulis vobis concedimus et conferimus plenarie vices et voces nostras serie cum presenti. Ecce namque harum serie de dicta nostra certa

scientia comitimus et expresse mandamus castellano, conestabulis, armigerisque gentibus nostris, equitibus et peditibus, que ibidem ad presens existunt et de moris denunciamus, quatenus stare debeant et parere cunctis jussionibus, ordinationibus et deliberationibus vestris in cunctis concernentibus augmentum, preservationem et statum dicte fidei cristiane et honorem nostrum, sicut nostre maiestati admodum gratum servicium et obsequium facere desideratis.

Presentes autem literas comuni pendenti maiestatis nostre sigillo munitas vobis propterea duximus dirigendas.

Datum in Castro nostro novo Neapolis, die XXIII mensis Aprilis, XV indictione, anno a nativitate Domini MCCCCLII, regni nostri huius Sicilie citra farum anno XVIII, aliorum vero regnorum nostrorum anno XXXVII.

Rex Alfonsus.

Dominus Rex mandavit mihi Arnaldo Fonolleda.

(Archivo de la Cor. de Arag. Reg. 2660 fol. 21 a-b).

53

Кастел нови код Напуља, 24 април 1452.

Краљ Алфонс V извештава Јована de Castro, кастелана Kpoje, да шаље у Арбанију као свога намесника Рамона de Ortaffa, па му наређује да Рамону преда град Kpojy.

Alfonsus etc.

Nobili viro Johanni de Castro, castellano castelli Croye, fideli nostro dilecto graciam nostram et bonam voluntatem.

Nui per providere bene a li facti de quesse parte de Albania mandamo loco Governatore per parte nostra lo magnifico e dilecto consiglieri nostro Raymundo de Ortaffa, presente ostensore, per donare bono ordine et indritzo a tucto quillo chen sera bisogno, et per certi boni respecti li havimo comisso et comandato debea avere in soa mano in nomo nostro quisso castello nostro de Croya. Per tanto volimo et per tenore de la presente, de certa nostra sciencia, expressamente ve comandamo sotto pena de la fidelita de la quale ne se tenuto per la custodia de lo dicto castello che statim, visis presentibus, ad sola ostensione de queste nostre presente littere, non expectato altro privilegio, comandamento o altra qualsevoglia littera, debiati assignare a lo dicto miser Raymundo per parte nostra lo dicto castello et la possessione vacua, libera et expedita de quillo, seu custodia de ipso, pero che nui per lo dicto tenore de queste nostre presente littere in tale caso, cioe donando et assignando vui a lo dicto miser Raymundo lo dicto castello seu possessione et custodia da quillo, damo per allora vo liberamo et absolvimo da omni sacramento, homagio et fidelita et altra obligacione, de la quale per la dicta custodia et guardia de lo prefacto castello ne siate tenuto et obligato. Et per che possati comprendere questa essere certissima, firmissima et incomutabile intencione nostra, vi mandamo lo nostro insigno, lo quale havimo con vui sopra lo assignare de lo prefacto castello. Per tanto guardativi de fare lo contrario per qualsevoglia rasone o causa, per quanto havite cara la gracia nostra.

Data in castello novo Neapolis, die XXIIII° aprilis XV indiccionis M° CCCC° LII°.

Rex Alfonsus

Dominus Rex mandavit michi Arnaldo Fonolleda.

(Archivo de la Cor, de Arag. Reg. 2660, fol. 24 v°).

54

Напуљ, 24 април 1452.

Краљ Алфонс V пише Скендербегу, Аријаниту и осталим племенским главарима у Арбанији да онамо шаље као свога гувернера Рамона de Ortafa, па их моли да му с поверењем изиђу на сусрет, те ће, старањем истога Рамона, избећи сваку опасност.

Rex Aragonum, utriusque Sicilie etc.

Magnifice vir devote et fidelis noster dilecte! Mandamo de presente in quesse parte lo magnifico misser Raimundo de Ortafa, consiglieri et fidele nostro dilecto, per nostro governatore, a lo quale havimo commise alcune cose, che vi debia referire da nostra parte. Per tanto vi pregamo et incarricamo che, dandoli plena fede e credenza, metati in executione et effecto qnanto pro nostra parte vi dira, confortandovi grandimente che persistati in la vostra antiqua e perpetua constancia, ca speramo con lo ayuto de Dio e mediante lo indiriczo e prudencia de lo ditto misser Raimundo serite salvi da omni pericole, e nui pro fine che farite cussi per quanto sera non vi lasserimo mancare nenti.

Datum Neapoli, XXIIIIº Aprilis, anno M. CCCC LIIº.

Rex Alfonsus.

Dominus Rex mandavit mihi Arnaldo Fonolleda.

Dirigitur eidem *(magnifico viro Scandarbech)*

Et sub similem formam (sic) scriptum fuit sequentibus:

Magnifico viro Golemi Arenit Comninovich, fideli et devoto nostro dilecto.

Magnifico viro Musacho de Musachi, devoto et fideli nostro dilecto

Magnificis viris Catheruc[1]) et Johanni Musachi et eorum fratribus, devotis nostris dilectis.

Magnifico viro Georgio de Castriat, devoto nostro dilecto et

Magnifico viro Musachi Topia, fideli et devoto nostro dilecto. Et fuerunt expedite alie tres similes in albo.

(Archivo de la Cor. de Arag. Reg. 2660. fol. 22).

55

Напуљ, 25 април 1452.

Краљ Алфонс V извештава Скендербега да шаље у Арбанију Рамона d'Ortoffa као свога намесника, па га моли да се с њиме споразумева у свему.

Rex Aragonum etc.

Magnifice vir devote et fidelis noster dillecte!

Secondo viderite pro altre nostre letre de credenza in persona de lo magnifico e diletto consigliere nostro miser Raymundo d'Ortaffa presente e ostensore, noi mandamo de presente quillo gobernatore pro nostra parte in quesse bande, lo quale e homo de bene, prudente e bene experto in agibilibus mundi, secondo conoscerité e troverite con efecto. Pero vi precamo et incarricamo molto affectuosamente, che vi vogliati bene intendere insieme. Car ne confidamo amplamente, che pro ipso li fatti da loro serano bene indirizati. Et nui, secondo viderite, con affecto per lo avenire per quanto posibile ne sera non vi lasserimo mancare nenti. E per che siati certo de la nostra optima volunta verso vui, vi mandamo per lo dicto misser Raymundo una petcza de broccato in signo de la grandissima affeccione, che vi portamo, la quale sera omni di maiore.

[1]) 1304 спомиње се Catharucos племе у Арбанији.

Datum Neapoli, XXV Aprilis MCCCCLII.

Rex Alfonsus.

Magnifico viro Scandarberch (sic), devoto et fideli nostro dilecto.

(Archivo de la Cor. de Arag., Reg. 2660 fol. 21b).

56

Путеоли, 26 април 1452.

Упутство за Рамона Dortafa, кога краљ Алфонс шаље као свога намесника у Арбанију.

Memorial o instruccions per lo serenissimo Rey Darago, de les Dos Sicilies etc. acomanat a mossen Ramon Dortafa, Conseller seu, de les coses que per part del dit senyor deu fer en lo castell e ciutat de Croya, on lo dit senyor lo tramet Governador per nom e part sua, e de lo que dir e fer deu ab Scandarbech e altres barons de Albania.

Primerament, lo dit mossen Ramon pus aplegat sia en Croya, donara la letra del dit senyor al castella del dit castell e li dira e requerra per part del dit senyor que le deja restituhir lo dit castell ab totes armes, municions e altres coses que en aquell sien de la Cort mijançant inventari fahedor per aquell de offici de Scriva de Racio de casa del dit senyor, lo qual sen va ab lo dit mossen Ramon. E si lo dit castella a la requesta del dit mossen Ramon volra restituhir lo dit castell, segons dit es, en tal cas lo dit mossen Ramon, haut aquell, lo assignara an Pere Scuder, lo qual lo dit senyor ha creat novament castella del dit castell, e li assignara, mijançant inventari, per mans de aquell qui hi es per offici de Scriva de Racio faedor tot lo que del dit primer castella reebut haura, e mes li fara donar e assignar de les armes e municions que de present lo dit senyor alla tramet, segons al dit mossen Ramon aparra mijançant lo dit inventari.

E on fos cas que lo que te de present lo dit castell de Croya difficultas liurar aquell demanant esser satisfet de sou que a ell e alls companyons fos degut, lo dit mossen Ramon li ofrerra per part del dit senyor que levat lo compte de lo que degut los sia li fara letra per al dit senyor avisantlo de la quantitat que deguda sera, car lo dit senyor, hauda la letra del dit mossen Ramon, fara satisfer decontinent al dit castella de la quantitat integrament que lo dit mossen Ra-

mon lescriura e a aço lo dit mossen Ramon induhira per son poder e industria al dit castella e companyons ab aquelles millors paraules e pratiques que sabra.

On empero lo dit castella no volgues liurar lo dit castell essentli feta la dita offerta per lo dit mossen Ramon e tota via volgues esser primer pagat, en tal cas no podentne traure altre expedient, lo dit mossen Ramon fara pagar al dit castella e companyons de tot lo ques trobara esserlos degut integrament e cobrara lo dit castell el assignara al dit Pere Scuder, castella novament creat, segons dit es. E apres haia haut lo dit castell e assignat al dit Pere Scuder, si li aparia, fara e executara lo que a boca per lo dit senyor li es stat manat.

E vol lo dit senyor que lo dit mossen Ramon entenga ab solicitud e gran vigilancia en fer obrar e hedificar axi en la terra com en lo castell totes les coses que necessaries seran per reparacio e fortificacio de aquells e aço se faça ab promptitud a fi que si lo Gran Turch venia o trametia gent alli a camp, totes coses sien reparades e per a resistir com lo dit senyor del dit mossen Ramon confia.

E acabada primer la dita obra, en apres lo dit Governador, ab gran solicitut e furia entendra en fer obrar lo altre castell que es al cap de Laqui, car si possible fos volria lo dit senyor axi com es molt necessari que axi com se començas se acabas.

De les vitualles que sen porta lo dit Governador provehira lo castell e la terra e encara acorera als companyons que sen mena de forment e vi per lur sustentacio a sa coneguda comptant e fahent los notament del dit acorriment en deduccio de llur sou.

E entendra lo dit Governador ab gran vigilancia en la custodia, guarda, defensio e bon govern del dit castell e terra e dels habitadors de aquella e encara dels soldats, segons lo dit senyor de ell confia, per manera que los habitadors de la dita ciutat no sien vexats per los soldats ne res nols sia fet indegudament e sien mantenguts en justicia, confortantlos lo dit Governador e salutant per part del dit senyor, car ab lajuda de Deu lo dit senyor los fara allargar lo pahis ells defensara dels Turchs enemichs llurs e de la fe christiana els restituhira en repos e pau usant en aço lo dit Governador de aquelles millors paraules que li semblara.

Al magnifich Scandarbech lo dit Governador saludara per part del dit senyor e li dara les letres e li presentara la peça de brocat dor que sen porta dientli que aquella prenga del dit senyor per un senyal de bona amor e affeccio que li ha e no per que aquell do sia pertinent a sos merits ne satisffaça a la gran voluntat que lo dit senyor ha de fer per ell, e notificantli la sua — venguda a carrech li dira com lo dit senyor lo recomana a ell que en lo que li parra lo vulla endreçar e avisarlo de lo que fer deja, confortantlo que lo dit senyor jatsia sia implicat en altres empreses e moltes despeses enten ab la aiuda de Deu proseguir e continuar aquella e no desempararla james per grans affanys e despeses que li convengues sostenir.

Als altres barons per qui sen porta letres lo dit Governador presentara aquelles els saludara e confortara per part del dit senyor a esser constants en la fe catholica e perseverants en defensio de aquella per la qual lo dit senyor aiuda e aiudara e james los abandonara per grans affanys e despeses que per aquesta raho lin convengues sostenir ne fer.

Rex Alfonsus.

Expedita in civitate Puteolorum, die XXVI° aprilis, anno a nativitate Domini M° CCCC. LII°.

Dominus Rex mandavit michi Arnaldo Fonolleda.

(Archivo de la Cor. de Arag. Reg. 2660, Fol. 22 v°)

57

Дубровник, 13 јули 1452.

Дубровачки Сенат одлучује да се не одазове захтеву Скендербега.

Die XIII julii 1452.

(Prima pars est de consentiendo requisitioni nobis facte per litteras Schenderbegh).

Secunda pars est de excusando nos.

Captum per 17 : 14.

(Drž. arh. u Dubrovniku. Cons. Rog. XIII, 53'.)

58

Млеци, 4 август 1452.

Сенат одговара на молбе босанскога војводе Петра које се тичу извесних места и крајева у Арбанији.

MCCCCLII. Die quarto Augusti. Inter sapientes ordinum ex auctoritate eis attributa a Col-

legio, ex auctoritate Consilii rogatorum. Quod ad capitula porrecta per oratores magnifici domini Petri vaivode in partibus inferioribus regni Bossine pro parte domine Boglie Zacharie, socie sue, respondeatur, et primo: Quoniam, quando ipsa domina Boglia insimul cum condam domina Boxa, matre sua, se recomiserunt cum terris suis serenissimo dominio vestro cum pactis in eorum privilegio annotatis, per serenitatem vestram confirmato, consignaverunt spectabili domino Francisco Quirino, excellentie vestre tunc comiti et capitaneo Scutari, Dagnum cum suo castro, Satum Gladri, Malisium, Rogami et Dusmani cum eorum districtibus, reservaverunt sibi et pro substentatione vite sue ex tot locis et paexio solummodo infrascriptas tres villas, videlicet Zaravina, Pistoli et Schiexi ac Meristi liberas et franchas ab omni solutione ducati, modii et decime, cum pacto et promissione concessis et confirmatis per illustrissimum dominium vestrum, ut in dicto privilegio diffusius legitur, videlicet, quod si predicte ville vel earum pars aliquando occuparentur vel usurparentur, sibi daretur debitum contracambium. Unde, quia per Paulum et Nicolaum Ducagino occupatur sibi villa de Meristis et medietas ville Schiexi et fere medietas alterius ville de Zaravina, quod iuxta solitam et laudabilem clementiam vestre dominationis, que pacta et promissiones unicuique inviolabiliter observare consuevit, mandare dignetur serenitas vestra spectabili domino comiti et capitaneo Scutari et successoribus suis, quod dare et assignare debeant eidem domine Boglie in territorio Dagni aut Scutari de terris aut villis vestre dominationis pro equivalentia dicte ville de Meristis et aliis terrenis occupatis pro debito contracambio, quoniam dicta domina Boglia fere nihil utilitatis percipit ex dictis tribus villis existentibus sic occupatis. Et quia predictus dominus comes et capitaneus Scutari vel successores sui fortassis se excusarent non esse ad presens in comune unde dare valeant tale contracambium, quod accidere posset, quoniam quamprimum aliquod terrenum seu villa pervenit in comune, continuo per rectores Scutari conceditur cui volunt in modum, quod nunquam vel raro contingit aliquod restare in comune, supplicatur humiliter, quatenus mandare dignetur prefatis rectoribus quod si in dando dicto contracambio non reperiretur in territorio Dagni et Scutari unde dari posset dictum contracambium, quod possint et debeant eidem domine Boglie dare dictum contracambium de terrenis et villis per rectores Scutari aut Dagni, datis et concessis a die qua ipsa domina Boglia cum matre consignaverunt Dagnum cum ceteris locis dominationi vestre, de illis videlicet, que non essent confirmate in Rogatis. Responsio: Est nostre intentionis et volumus sicque committemus expresse comiti nostro Scutari et successoribus suis, quod in facto dictarum possessionum et concambii dandi observare omnino debeant formam et continentiam privilegii per nos sibi concessi.

Item cum certi villici vocati de Precallis fratres, subditi vestri dominii, occupent et teneant circa campos viginti ex terrenis et confinibus ville Zaravine, ut supra, sibi reservate et confirmate, supplicatur humiliter excelso dominio vestro, quatenus dignetur mandare spectabili domino comiti et capitaneo Dagni, quod faciat eidem domine Boglie rellaxare libere dictos campos sic occupatos de iurisdictione ville supradicte, aut eidem respondere et solvere ducatum et modium ac decimam pro iurisdictione et recognitione dictorum camporum, prout persolvunt et respondent certi alii habitantes et tenentes territoria in confinibus predicte ville Zaravine.

Responsio: Committemus comiti nostro Scutari, quod videre et examinare debeat utrum dicti de Precallis aliquid indebite teneant de terrenis et possessionibus suis vel non, et providere omnino, quod privilegium nostrum sibi sine diminutione servetur.

Ad tercium. Item cum ducatus et medium ac decima supradictarum trium villarum, ut supra, in se reservatarum et confirmatarum spectent libere eidem domine Bogle, sicut hactenus exegit, et contingat aliquando per rectores Dagni absolvi aliquem villicum a dictis solutis, vel aliquid aliud concedi in preiudicium ipsius domine Boglie et contra formam et effectum dicti sui privilegii, quod mandetur efficaciter dominis comiti et capitaneo Dagni et successoribus suis, quatenus amodo nullatenus se impedire debeant in liberando vel absolvendo aliquem ex villicis predictarum trium villarum, nec in concedendo aliquid ex dictis villis alicui, nec aliquid aliud facere contra formam et effectum predicti sui privilegii; et quod, si qui villici ex dictis villis per rectores preteritos absoluti fuissent a solutione ducati et modii seu decime, vel aliquid ex dictis villis alicui concessum foret contra formam dicti sui privilegii, revocetur, et pro revocato habeatur, nec amodo vim ullam obtineat. Ad quartum et quintum. Item cum a die, qua dicta supplicans incepit livrare provisionem decem ducatorum in mense, quam

habere debet ex pacto et confirmatione, ut in dicto suo privilegio apparet, usque in presentem diem nunquam videre potuerit calculum ullum rationum suarum, nec cum rectore Dagni, nec cum camerario Scutari, quoniam rector et camerarius Scutari dicunt, quod rationes sue videri debent ad cameram Dagni, ubi iuxta privilegium domini Francisci Quirino eorum precessoris prius percipere debet dictam provisionem, et rector Dagni ex altera se excusat non posse videre ullam suam rationem, quoniam solutiones dicte sue provisionis semper facte fuerunt ad cameram Scutari per modum, quod nescit, nec potest inter hec ambigua videre rationes suas. Ideo humiliter supplicatur, quod inclita dominatio vestra dignetur scribere et mandare rectoribus vestris Scutari et Dagni, ac castelano et camerario Scutari, quod se ad invicem intelligere debeant taliter, quod rationes dicte domine Bogle a principio usque in presentem diem consolidentur cum effectu, et quod amodo ipse rationes teneantur et teneri debeant ad cameram Scutari, ubi ipsa perodtat percipere solutionem provisionis sue predicte.

Item cum ex dicta sua provisione parum et modicum quid perceperit et percipiat per modum, quod passa est et sepius patitur multas incomoditates, quoniam occupatis pro maiori parte suprascriptis tribus villis, ex quarum introitibus sperabat in magna parte posse condecenter substentare vitam suam, deficiente etiam perceptione dicte provisionis, deficit substentaculum vite ipsius domine Bogle, et hoc quia predicti rectores et camerarii Scutari semper excusant se non habere pecunias, licet perpluries habeant, sicut intelligi debet et potest ex perceptione tot introituum Scutari, devote supplicatur, quatenus serenitas vestra dignetur et velit mandare dominis comiti et capitaneo ac camerario Scutari sub pena, que vestre videbitur serenitati, quod factis et calculatis rationibus provisionis predicte domine Bogle infra illud temporis spatium, quod vestre videbitur clementie imponendum, quia aliter res transiret admodum in longum, persolvere debeant eidem domine Bogle integre in denariis numeratis de omni et toto eo, quod habere restaret, tam occasione provisionis, quam occasione certarum munitionum, quas alias mutavit rectoribus vestris comiti et capitaneo Scutari et Dagni pro fulcimento dicti castri Dagni infra menses duos a calculatione dictarum rationum, et quodamodo de mense in mensem sub eadem pena integre satisfaciant eidem domine Bogle de sua predicta provisione in denariis numeratis, ut vitam suam decenter valeat sub umbra vestre serenitatis, ubi peroptat vivere pariter et mori.

Responsio: Volumus, quod comes et camerarius nostri Scutari, intelligendo se cum provisore nostro Dagni et examinato computo habito ab officio nostro rationum, quem his inclusum mittimus, debeant diligenter videre et examinare rationes provisionis sue, sollidando illas usque diem, quo illas videbunt, et de eo, quod invenerint ipsam esse creditricem, debeant sibi omnino solvere et satisfacere in tribus vel quatuor mensibus de pecuniis camere nostre Scutari integraliter et solidare restum dicti computi, tenendo de cetero ad cameram nostram Scutari ordinatum computum de omni eo, quod de tempore in tempus habere et dare debebit de dicta provisione, ut rationes sue semper clare videri possint, et quod de mense in mense de eo, quod habere debebit, sibi persolvatur per cameram nostram in pecunia numerata, sub pena ducatorum centum in propriis bonis suis.

Ad sextum et septimum. Item quia predicta domina Bogla cum suprascripta eius matre, quando commiserunt Dagnum spectabili domino Francisco Quirino, tunc comiti et capitaneo Scutari, pro securitate et conservatione dicti loci sibi concesserunt infrascriptas munitiones, videlicet:

Frumenti staria 640, bombardas 7, veretonorum capsas 9, pulveris bombardarum barillos 8, vini quartas 660, bombardellas 6, sagitas 3000, ballistas XII, schiopotes 20, porcorum baffas 16. Que omnes munitiones iuxta continentiam predicti sui privilegii erant ipsarum dominarum, sibique persolvi debebant, et nichil habuerunt adhuc pro ipsis, supplicatur humiliter, quatenus serenitas vestra dignetur mandare comiti et capitaneo ac castellano et camerario Scutari, ut omnino videre et intelligere debeant rationem dictarum munitionum per dictam dominam Bogliam et eius matrem, ut supra, mutuatarum, et quod debeant ipsi domine Boglie restitui aut persolvi justo et equo precio, sicut dignum est. Et quoniam mutuacio dictarum munitionum manifesta est fere omnibus in partibus deinde et forte contingere posset, quod non apparerent omnes annotate predicte munitiones negligentia recipientium seu oblivione sive alia de causa, etiam supplicatur humiliter, quod sublimitas vestra dignetur mandare prefato domino comiti et capitaneo Scutari, quod ostendente eadem domina Bogla per fidedignas et idoneas testificationes se dedisse et consignasse causa mutui maiorem quantitatem dictarum munitionum usque ad summas supra-

scriptas, eaque forte reperietur annotata, eidem de eo pluri una cum reliqua forte integre satisfieri faciat, sicut equum arbitratur.

Item quod tempore regimunis domini Johannis Celsi, tunc rectoris Dagni, cum propter guerram Scandarbegi pro fulcimento castri Dagni accepta fuissent sibi per dictum rectorem frumenta staria 70 et vini quartas 300, que nunquam eidem persolute fuerunt, supplicatur, quod dignetur scribere consimiliter prefato domino comiti et capitaneo, quod visa ratione dicte munitionis aut totidem frumenti et vini eidem restitui faciat et debeat, aut persolvi id, quod eidem videbitur valere justo et equo precio in denariis numeratis.

Responsio: Quoniam dicte omnes munitiones inserte sunt in computo suprascripto, habito ab officialibus nostris rationum veterum, et scribimus, quod sibi persolvatur de resto dicti computi iuxta continentiam illius, non opportet ad suprascripta duo capitula alium ordinem dare.

Ad octavum. Item humiliter supplicatur, quod quoddam petium terreni positum in confinibus Dagni, olim ipsi domine Bogle et matri dimissum et legatum per quondam dominam Vissam, olim amitam suam, tanquam rem de suo patrimonio, cum condicione, ut possent illud usufructare in vita earum, et in morte dimittere deberent pro eius anima illi, cui eis videretur, quod terrenum ipsa domina Boglia iam divisit et concessit ecclesie sancti Marci Dagni et ecclesie sancte Marie sub monte Cangi ac conventui sancti Blasii extra muros Scutari, quod libere et sine alicuius contraditione ac franche possideri valeat ab ipsis ecclesie.

Responsio: Sumus contenti, quod comes noster Scutari, facta diligenti examinatione, si comperiet, illud petium terreni contentum in isto capitulo fuisse liberum et de patrimonio amite sue, et quod in illo dominium nostrum nullum ius habuerit neque habeat, debeat per suas literas declarare, quod de dicto petio terre disponere possit in vita et morte ad libitum suum. Si vero dominium nostrum aliquod ius haberet, nolumus, quod iuribus dominii nostri aliqualiter preiudicetur.

Ad nonum. Item supplicatur, quod de quadam vinea posita Aylaci, quam emit presbiter ipsius domine Bogle, et similiter de quodam viridario posito sub monte Dagni, empto suis propriis pecuniis, que vinea et viridarium sunt super territorium Dagni, possit et valeat ipsa domina Boglia facere et ordinare quicquid voluerit in vita et post mortem tanquam de re propria et in parte paterna.

Responsio: Sumus contenti, quod de villa et viridario, quam et quod emisset propriis pecuniis suis, facere et disponere possit in vita et in morte ad libitum suum, non derogando iuribus nostri dominii.

Ad decimum. Insuper supplicatur, quatenus excellentia sua de speciali munere et gratia dignetur et velit ipsis supplicantibus concedere et confirmare, quod provisio olim promissa et confirmata antedicte domine Bogle et eius matri ac heredibus suis, et omnia et singula territoria et ville, viridaria et vinee in ipsas reservata, et per vestrum serenissimum dominium confirmata, post mortem ipsius domine Bogle deveniant et devenire debeant in dominam Dorotheam, filiam ipsius domine Bogle, et ad presens uxorem prefati magnifici domini Petri vaivode, quam ipsa instituit et esse vult suam universalem heredem cum immunitatibus et modis, quibus concessa sunt ipsi domine Bogle antedicte.

Responsio: Inclinati ad eius comoda, sumus contenti, quod omnes possessiones et bona tenta et possessa per eam post eius mortem deveniant in dominam Dorotheam, filliam prefate domine Boglie et uxorem magnifici domini Petri vayvode Bosne, in reliquis autem servetur continentia privilegii per nos sibi concessi.

Ad undecimum. Insuper quoniam licet per gratiosum dominium vestrum eidem domine Bogle benigne concedatur et confirmetur omne id, quod sue clementie iustum et equum videtur, tamen persepius per rectores vestros Scutari et Dagni ac castellanum et camerarium Scutari tam male seu negligenter ea observantur, quod gratie ipse vestre dominationis modicum effectum sortiuntur in modum, quod sepe neccessario cogitur cum magna eius expensa et incomoditate mittere ad molestandum audientiam serenitatis vestre maioribus intentam, supplicatur humiliter eidem, quatenus dignetur et velit cum suis Consiliis rogatorum taliter scribere et mandare predictis rectoribus et camerario Scutari et successoribus suis, quod pleno effectu adimpleant et exequantur mandata vestre dominationis, ne eadem de causa cogantur ulterius molestare audientiam serenitatis vestre; que si, ut sperat, obtinuerit dictus magnificus Petrus, putabit se excellentissimum munus recepisse a vestra serenissima dominatione, cui se totum amplissime offert et humiliter recommendat.

Responsio: Quoniam est nostre firmissime dispositionis et mentis, quod suprascripte deliberationes et responsiones nostre facte cum auctori-

tate nostri Consilii rogatorum omnino observentur et inviolabiliter exequantur, mandabimus expresse nostro comiti et camerario Scutari, quod eas observare et observari facere omnino debeant.

De parte 4, de non 0, non sinceri 0.

(Drž. arh. u Mlecima, Senato, Mar. vol. IV. c. 143. *S. Ljubić*, Listine, IX. 440—445).

59

Млеци, 28 септембар 1452.

Млетачки Сенат дарива Стевана Црнојевића што је сјајно победио српскога деспота, а Скендербегу захваљује на понуђеној помоћи против непријатеља Сињорије.

1452. 28 Septembris. Cum per literas comitis nostri Catari habeatur noticia de gloriosa victoria habita die XIIII presentis contra gentes et exercitum domini despoti Rassie dono et gratia domini Dei nostri et virtute ac magnanimitate magnifici Stefani Cernoevich, capitanei nostri, et sit utendum erga dictum magnificum capitaneum aliqua honesta et convenienti gratuitate, ut in fide et devotione dominii nostri fortius solidetur et ad nostra servitia ferventius animetur:

Vadit pars, quod ematur subito unus pannus de auro precio duc. 200 a duc. X quolibet brachio, quod mittatur nostro comiti Catari cum ordine, quod illum mittat ad donandum per camerarium nostrum Catari nomine nostro dicto magnifico Stefano vaivode, cui scribatur per dominium in illa honorabili et convenienti forma verborum, que videbitur Collegio, congratulando de dicta felici victoria, et laudando virtutem et magnanimitatem suam, ac declarando, quantum dominatio nostra sibi et suis commodis affecta est, sic promerentibus fide et operationibus eius. Et teneatur consiliarius, qui est ad capsam, emisisse dictum pannum die crastina sub pena duc. 200 in propriis bonis suis exigenda per advocatores comunis. Et cum magnificus Scandarbegus sponte se obtulit ad servitia nostra cum persona et gentibus suis sine ullo premio contra dictos hostes nostros, sicut comes Scutari et alii rectores nostri Albanie scripserunt, et faciat pro dominio nostro gratificare se cum dicto magnifico Scanderbego in illa humana, amicabili et honorabili forma verborum, quo Collegio videbitur, ostendendo oblationes suas dominio nostro fuisse et esse gratissimas.

+ 123- 0 -0.

(Drž. arh. u Mlecima Senato Mar. vol. IV. c. 152. *S. Ljubić*, Listine IX, 450 – 451).

60

Дубровник, 1452.

Дубровачка влада хвали и уздиже заслуге Скендербега у одбрани хришћанске ствари од Турака.

Magnifice et potens, tanquam frater et amice noster carissime!

Laudare non sufficimus vel admirari potius incredibilem animi vestri magnitudinem clarissimeque virtutis probitatem, quam prestitistis pro tutanda et conservanda Sacrosancta fide catholica contra sevissimos Teucros, cristiani nominis inimicos. Quis enim est qui non censeat vos eam commendacionem meritum esse, eam laudem et gloriam consequutum, quas mereri et consequi posset quisque vir animi alti et excelsi et ad summa accensi anhelantisque. Obstitistis enim cum parvis admodum copiis multis et innumeris Teucrorum gentibus, civitatem et oppida vestra illesa preservastis conta impetum et molem tanti apparatus, ex quo apud Deum premia eterna consequemini, apud reges et principes totumque orbem immortalem laudem et gloriam. Sic igitur, veluti cepistis, pergite pro vera fide dimicate, nomen Christianorum et laudem vestram propagate, ut nichil ad summam gloriam vestram addi possit. Speculum et exemplum sitis cunctis Cristianorum principibus universisque nacionibus et nomen vestrum eterna fama consecrabitur.

Non possumus itaque facere quin vobiscum letemur et congratulemur, tum pro laudabili deportamento, quod prestitistis in decus et exaltationem totius Christianitatis, tum pro antiqua et inveterata amicicia et benevolentia qua nobilissimos predecessores vestros et vos semper amplexati fuimus.

(Drž. arh. u Dubrovniku, Lett. e comm. di Levante XV, 199, *N. Jorga*, ср. cit. 460 непотпуно).

61

Фоџа, 15 фебруар 1453.

Краљ Алфонс извештава намесника Рамона Дортафу о пошиљци животних намирница, муниције (сумпора) и 36 сандука стрела за краљеве трупе у Арбанији.

Lo Rey, etc.

Mossen Ramon! De present remetem en aquexes parts lo feel de nostra Tresoreria en Pere

Bernat, al qual havem fet assignar per sosteniment de aquexa gent qui es aqui quatre milia ducats en diners comptants, e mes havem manat li sien assignats per misser Simon Catzeta per conduir aqui CCC carros de sal, XXV botes de vi, XXV carros de forment, quatre quintas de salmitre e XXXVI caxons de passadors, e de totes les dites coses havem manat pach lo nolit lo dit mestre Portola. Speram ans que lo dit forniment no sera espatchat haurem dat orde en trametre ni mes, per forma que res no us mancara. E perque som stats suplicats per lo dit Pere Bernat per part vostra que us volguessem donar licencia de poder venir a Nos som contents liberament vos ne puxau venir si ia donchs no conexieu vostra partida de aqui esser dampnosa aquexa empresa. Som molt contents de tot lo, que per vos es stat aqui fet fins a la present jornada, continuau vostre bon servey, que dels passats e dels presents en son cas e loch serem recordant.

Dada en Fogia a XV de febrer del any M. CCCC. LIII.

Rex Alfonsus.

Arnaldus Fonolleda, prothonotarius.

Al magnifich e amat conseller nostre mossen Ramon Dortofa, Governador per Nos en la provincia Dalbania.

(Archivo de la Cor. de Arag. Reg. 2659, fol. 116 v⁰)

62

Фоћа, 5 март 1453.

Краљ Алфонс V извештава Скендербега да му тражене војнике за сада не може послати, али је наредио да два ратна брода (фусте) отплове за Арбанију.

Rex Aragonm utriusque Sicilie, etc.

Magnifice vir fidelis noster dilecte! Reddite nobis fuerunt nuper littere vestre credenciales in personam egregii viri Esopi Sguri, militis, oratoris per nos ad vos missi, quo audito in omnibus que vestri ex parte nobis exponere voluit, respondemus vobis nos in presenciarum quomodo in hac provincia Apulie sumus equites et pedites, quos a nobis petitis, minus comode mittere posse; reversi in terram Laboris quot a vobis petitis cogemus et ad vos mittemus. Fustes vero hic habemus nullas, sed scribimus ad magistratus nostros qui Neapoli sunt, ut statim duas ad vos proficisci curent. Ad illustrissimum dominium Venetorum ita ut idem Esopus petiit scribimus. Speramus illud et pro sua dignitate et nostra gratia motum pacta servaturum. De his omnibus latius eidem Esopo respondimus, prout ab eo vobis referetur. Nos ad fidei constanciam vos hortamur et ad quidvis pro Christo paciendum quod dum ferritis nihil vobis ad extremum usque spiritum deesse patiemur.

Datum Fogie quinto Marcii, M⁰ CCCC⁰ LIII⁰.

Rex Alfonsus.

Magnifico viro Georgio Castrioti, alias Scandarbego, nostro dilecto.

Dominus Rex mandavit michi Arnaldo Fonolleda.

(Archivo de la Cor. de Arag. Reg. 2669 fol. 98 v⁰).

63

Фоћа, 5 март 1453.

Краљ Алфонс V потсећа млетачког дужда Ф. Фоскари на услове мира, склопљеног са Скендербегом. Пошто дуже од годину дана не води рачуна о условима мира, моли га да се тих услова придржава у свему.

Rex Aragonum utriusque Sicilie &. Illustrissime et potens Dux, amice noster carissime! Accepimus quod superioribus annis orto inter illustrissimum dominium vestrum et magnificum virum Georgium Castrioti, qui et Scandarbegus dicitur, bello in oris Albanie cum bellum et agrorum et opidorum vastacionem magnam afferet, cum eodem Georgio pacem fecit paxque litteris mandata dicitur fuisse et solemni instrumento firmata. In condicionibus vero pacis ex parte eiusdem vestri illustrissimi dominii fuit tantum, ut memorato Georgio et omni eius posteritati mille et quatringentos ducatos quot annis ponderet, nec lucagenos, neque alios eius hostes in agris opidisque suis reciperet, neve frumento aut alia qualibet re iuvaret. Quas quidem condiciones, uti accepimus, usque ad proximum superiorem annum uti decuit religiose servavit, a superiore vero anno citra et de dictis mille quatringentis ducatis ei solutum non fuisse et lucagenos ceterosque eius hostes, quibus cum propter fidei caritatem continenter bellum gerit, opidis vestris receptos et omni re juvatos extitisse, a quibus, cum locum et tempus nocendi prospexerunt, in agrum opidaque eiusdem Georgii de improviso eructione facta magnam et cladem solent inferre, ob que Georgius ipse que nos a Teucris Crucis inimicis oppressum et in extremam fortunam adductum pietate ac commiseratione

quadam in nostram comendationem proteccionemque suscepimus ad nos confugit, in quibus omnis eius spes sita est non ignariis amicicie nostre et quem locum et littere et preces nostre apud vos habeant. Quas ob res vos summo studio rogamus ac precamur, ut cum pro observacione pactorum tum nostri potissimum gracia et amore velitis prefato Georgio dictos mille quatringentos ducatos quot annis solvere, nec dictis lucagenis, neve aliis eius hostibis in opidis vestris receptum ullum dare, prout semel ex formula pacis conventum fuit, quoniam nos quoque ei contra lucagenos nullum auxilium dabimus, sed evitemur et nihil pretermittemus, quod ad bonam inter eos pacem firmandam attineat. Et quamquam hec, si feceritis et adimpleveritis, magno sint vobis censura decori, si vero neglexeritis pari dedecori, tamen si ea observata a vobis fuerint ad summam complacenciam nobis ascribemus et vobis propterea reddemur obligati.

Datum Fogie, V° Marcii M CCCC LIII°.

Rex Alfonsus

Dominus Rex mandavit mihi Arnaldo Fonolleda.

Illustrissimo et potenti Francisco Foscari, Veneciarum Duci, amico nostro carissimo.

(Archivo de la Cor. de Arag. Reg. 2551, fol. CXXV).

64

5 март 1453.

Краљ Алфонс V наређује благајнику Петру Бернату да исплати двоструку плату капелану дијецезе Кроје „Helie de Villiza". Илија је тражио да му се повећа плата, јер жели да му у дужности помаже један ђакон.

„Quia in eadem civitate nemo est, vel presbiter, vel diaconus latinus, qui eundem domnum Heliam ad predictam [missam celebrandam] juvare possit".

(*C. Marinesco*, Alphonse V, roi d'Aragon et de Naples et l'Albanie de Scanderbeg. Paris 1923, 63 n. 2).

65

Дубровник, 23 март 1453.

Даје се пуномоћ Ректору и Малом Већу да пишу Скендербегу.

Prima pars est de dando libertatem domino Rectori et eius Parvo Consilio scribendi Schenderbegh, prout dictum.

(Drž. arh. u Dubrovniku, Cons. Rog. XIII, 168').

66

Дубровник, 26 март 1453.

Даје се пуномоћ Ректору и Малом Већу да даду једну барку Владиславу Херцеговићу која ће га одвести до Скендербега.

Die 26 martii 1453.

Prima pars est de dando libertatem domino Rectori et eius Minori Consilio dandi domino Vladissavo unam barcam pro mittendo ad Scandarbech, secundum quod eis videbitur.

Captum per omnes.

(Drž. arh. u Dubrovniku, Cons. Rog. XIII, 170).

67

Млеци, 7 август 1453.

Због рата који може избити у Арбанији бира се провидур, који има да пође онамо.

MCCCCLIII. Die septimo Augusti. Quoniam per ea que habentur a Rectoribus nostris Albanie et per literas Scandarbegi, scriptas baylo nostro Durachii, est dubitandum de guerra et novitate in partibus illis, et faciat pro nostro dominio providere de evitando guerram et novitates predictas, si possibile fuerit, maxime hoc tempore, quo sumus tot novitatibus involuti, vadit pars, quod eligatur de presenti per scruptinium in isto Consilio unus noster provisor ad partes Albanie, qui possit eligi de omni loco et officio, auditore sententiarum et iudicatu peticionum, cum salario, familia, expensa et omnibus condicionibus, cum quibus fuit Ser Andreas Venerio. Teneatur respondere statim, si erit in Consilio, vel crastina die ad tercias. Et vadit cum illa commissione, que sibi dabitur per istud Consilium. De parte 144, de non 2, non simberi 0.

Electus Ser Carolus Mauroceno.

(Drž. arh. u Mlecima. Senato Mar. vol. V. c. I. *S. Ljubić*, Listine X, 16).

68

Дубровник, 5 септембар 1453.

Даје се пуномоћ Ректору и Малом Већу да одговоре Скендербеговим посланицима.

Die V Septembris 1453.

Prima pars est de dando libertatem domino Rectori et eius Parvo Consilio dandi responsionem ambassiatoribus Schenderbeghi.

Captum per omnes.

(Држ. архив у Дубровнику, Cons. Rog. XIII, 234).

69

Млеци, 18 септембар 1453.

Млетачки сенат захваљује Скендербегу што чува уговор с Републиком и што је вољан да посредује за мир између републике св. Марка и српског деспота.

1553.18 Septembris. Magnifico Scanderbego. Ex literis comitis nostri Scutari intelleximus, quam amplis et humanissimis verbis vestra magnificencia per eius oratorem fecit exprimi et declarari suam optimam et sincerissimam mentem ad observationem capitulorum et conventionum, quas nobiscum habet ac bene et amicabiliter vicinandum cum ipso comite nostro ac cum omnibus Rectoribus terrarum et locorum nostrorum in partibus illis. Et licet de ipsa vestra magnificencia aliter credere neque excogitare possimus, quotiens rerum predictarum memores sumus, attamen gratissimum nobis fuit hec omnia ab ipso nostro comite Scutari intelligere, certificantes eandem vestram magnificenciam, quod ad ipsius comoda et honores nos semper reperiet sincere dispositos; hortamur igitur et suademus, quod vestra magnificencia, sicut dicto nostro comiti dici fecit et credimus esse sue intentionis, velit cum Rectoribus nostris Albanie amicabiliter vicinari, quum eis scribimus et declaravimus esse nostre dispositionis, quod cum vestra magnificencia, quam singulariter diligimus, humane ac amicabiliter se habeant. Et quum comes noster Scutari scribit prefatum Scanderbegum obtulisse se interpositurum pro pace inter Despotum Servie et dominium nostrum, et condiciones rerum occurrentium requirantur, ut procuremus habere pacem cum ipso domino Despoto, vadit pars, quod scribatur et declaretur dicto comiti Scutari, quod sumus contenti, quod per interpositionem dicti magnifici Scanderbegi et aliter, ut melius sibi videbitur, facere possit pacem cum dicto Despoto per illud longius tempus, quod facere poterit hac condicione quod qui habent teneant. + 125—1—0.

(Drž. arh. u Mlecima. Senato Mar. vol. V. c. 2. *S. Ljubić*, Listine X, 17).

70

Дубровник, 25 септембар 1453.

Одлучује се да се изда Скендербеговим посланицима депозит деспота Стефана слепога.

Die XXV septembris 1453.

Prima pars est de dando domino Paulo Gazulo et Theodoro Jafet, ambassiatoribus de Scanderbech, de argento domini despoti, quod est in depositum in comune nostrum, libras centum, secundum quod scribit dominus despot et etiam ceonich per suas litteras receptorias(?) dantibus expeditis.

Captum per 33.

(Држ. арх. у Дубровнику, Cons. Rag. XIII, 240).

71

Дубровник, септембар, 1453.

О истој ствари хроничар Ристић.

Il Scenderbegh mandò per ambasciatore alla repubblica il vescovo d' Albania per domandare (danaro). Da poi vennero Paulo Gasulo e Teodoro Jafet ambasciatori, cercando libre 100 d' argento del deposito di despot. Ma la repubblica richiese il vescovo di Lesina, legato apostolico, che lui andasse in Albania, e cosi fece.

(Chronica Ragusina Junii Resti item Joannis Gundulae (1451—1484) Mon. spec. hist. Slav. meridionalim, vol. XXV (Zagrabiae 1893) 340).

72

Млеци, 9 октобар 1453.

Млетачки Сенат изражава Скендербегу своје задовољство што се придржава склопљенога уговора и одазива се његовој молби да га на његовом путу за Рим и Напуљ може пратити млетачки провидур у Љешу.

1453. 9 Octobris. Magnifico et potenti domino Georgio Castrioti Croye ect.

Ex literis magnificencie vestre scriptis in Alexio die 29 Augusti proxime lapsi ad nos his diebus delatis jucundissime intelleximus optimam et sincerissimam eius mentem ad bene et amicabiliter vicinandum cum omnibus rectoribus terrarum et locorum nostrorum Albanie, quod quidem per literas comitis nostri Scutari etiam intelleximus. Et licet de ipsa vestra magnificencia aliter quam contineant vestre litere credere neque excogitare possimus, quotiens rerum preteritarum memores sumus, attamen gratissimum nobis fuit per dictas vestras literas informari de hac optima mente magnificencie vestre, quam certificamus, quod ad eius comoda et honores semper reperiet nos sincere dispositos. Hortamur igitur et suademus, quod vestra magnificencia, sicut continent litere sue et sicut credimus esse intentionis sue, velit cum rectoribus nostris Albanie amicabiliter vivere et vicinari, quum eis scripsimus et ordinavimus, quod hoc idem cum vestra magnificencia, quam singulariter diligimus, observare debeant.

Ad partem autem, qua scribitis de deliberatione vestra eundi Romam et Neapolim et petitis, quod licenciam concedamus nobili viro Petro Marcello, provisori nostro Alexii, veniendi vobiscum, licet non sit de more nostro concedendi, quod rectores nostri a regiminibus suis discedunt, attamen ut magnificencie vestre complaceamus, iussimus dicto nostro provisori, quod cum magnificencia vestra venire debeat.

Et ex nunc sit captum, quod auctoritate huius Consilii mandetur dicto provisori Alexii, quod ire debeat cum dicto Scanderbego, ducendo secum unum ex famulis suis et unum ex stipendiariis castri Alexii ad expensas dominii nostri, habendo salarium suum ac si staret in regimine, et loco sui remaneat nobilis vir Marcus Salomono, precessor suus cum dimidio salarii consueti, quod recipiat a camera deinde pro illis diebus, quibus dictus provisor stabit extra. Et si Ser Marcus Salomono non esset illic, remaneat viceprovisor nobilis vir ser Johannes de Canali cum medietate salarii, ut supra. +135—2—17.

(Држ. архив у Млецима. Senato Mar. vol. V. c. 8. *S. Ljubić*, Listine X, 18).

73

Castel Traiecti, 6 децембар 1453.

Краљ Алфонс V уверава Педра Скудера, заповедника града Кроје, да ће град снабдети свим потребама, када се у Кроју буде вратио намесник Рамон Дортафа.

Lo Rey etc.

Castela: Fins ara nous havem pogut per donar recapte de lo quens demanaue havem mester per la malaltia quens ha detengut ne menys ara per la presta partida del home vostre, present portador. Mas stan de bona voluntad car prest desenpaharem lo magnifich mossen Ramon de Ortaffa, visrey nostres en aqueixes parts e us provehirem de lo que haven necesari.

Dada en lo castell de Trayeto a VI dies de decembre MCCCCLIII.

Arnaldus Fonolleda, prothonotarius.

Al amate feel nostre en pere Scuder, castela del castel de Croya.

(Archivo de la Cor. de Arag., Reg. 2661. fol. 48).

74

Castel Traiecti, 7 децембар 1453.

Краљ Алфонс V честита Скендербегу због освојене земље и кастела. Извињава се што му због болести није раније послао капелана Илију. Ускоро ће, вели, упутити у Арбанију Рамона Дортафу.

Rex etc.

Magnifice vir devote noster dilecte!

Per Don Elya, capellano nostro et home vestro, havemo receputa vostra letra, de la quale havemo havuta piacere assai e maximo essendo stati advisati de lo paese e castello per voi presi. Non ve mirauigliate si piu presto no havemo spacciato lo dicto Don Elya pero che ne e stato causa la nostra malatia, la quale ne e durata appreso doi mesi. De presente, per la gracia de Dio, semo de tucto gueriti. Et non dubitate, che presto spacciarimo meser Raimundo d' Ortafa, nosto vicere, in quesse parte, advisandove, que hogi piu che may havemo volunta in quessa impresa non minore che en lo imprese che facemo decqua.

Datum in castello terre nostre Traiecti, die VII Decembris, anno MCCCCLIII.

Rex Alfonsus.

Magnifico viro Georgio Scanderbecho, domino civitatis Croye, devoto nostro dilecto.

Dominus Rex mandavit mihi Arnaldo Fonolleda.

(Archivo de la Cor. de Arag., Reg. 2660. fol. 48).

75

Млеци, 6 фебруар 1454.

С обзиром на турске спреме против Скендербега и млетачких поседа у Арбанији наређује се млетачким ректорима онде да заједнички раде са Скендербегом.

MCCCCLIII. Die sexto Februarii.

Quoniam per literas magnifici Scamdarbegi et omnium rectorum nostrorum Albanie ac per alias multas vias habetur Teucrum omnino esse venturum tempore novo cum potentissimo exercitu ad partes Albanie ad destructionem dicti Scamdarbegi et ad accipiendum omnes terras et loca nostra Albanie, et ipse Scamdarbegus requi, rat, ut velimus mandare omnibus rectoribus nostris partium illarum, quod cum sua magnificencia subito taliter se intelligant, quod sua magnificencia possit conservationi civitatum et saluti animarum illarum parcium consulere et in tempore providere; et coadunatis apud se omnibus viris nostris, suis et aliorum dominorum Albanie, possit, auctore Deo, resistere impetui dicti Teucri et future eius furie. Et sicut omnes intelligunt conservationi status nostri in Albania nulla alia securior neque melior provisio fieri possit, quam ordinare, quod nostri rectores talem intelligentiam capiant cum dicto Scamderbego, quod omnes gentes et vires Albanie colligantur in unum ad oppositum dicti Teucri; vadit pars, quod ad literas Scamderbegi respondeatur in illa forma, que melior et utilior videbitur dominio, laudando sapientes et utiles commemorationes suas circa provisiones ad oppositum Teucri, et hortando ac animando eius magnificenciam ad potenter et magnanime se parandum contra illum. Et ex nunc sit captum, quod mandetur omnibus nostris rectoribus Albanie, quod his habitis, omnes convenire debeant in illo loco, qui comodior sit Scamderbego, excepta civitate Scutari, et cum sua magnificencia conferre et deliberare debeant de remediis et modis cum quibus resisti possit dicto Teucro et salvare terras et animas illius provincie, capiendo talem intelligentiam cum dicto Scamderbego et aliis dominis Albanie, quod omnes potentie illarum partium sint unite ad oppositium dicti Teucri pro honore Dei et salute illarum partium.

De parte 110, de non 4, non sinceri 3.

(Држ. архив у Млецима. Senato Mar. vol. V. c. 19. t. *S. Ljubić*, Listine X, 27).

76

Рим, 22 фебруар 1454.

Sceva de Curte јавља дуки миланском да Скендербег није Турчин него хришћанин, и да је његов посланик, угледан племић који добро зна италијански, био у Риму и тражио помоћи од папе. Арагонски краљ послао је Скендербегу 500 пешака и нешто новца, а папа 3000 млетачких дуката. Сем тога посланику предао је папа поклоне у вредности од 1000 дуката.

Ill^me^ et Ecc^me^ domine, domine noster singul^me^!

(omissis)

Quello Sanderbech, de quale altre volte scripsemo a la Vostra Signoria, non ne Turcho anci è christiano Albanexe. Ha nome el signor Georgio Sandrebech. É stato qua lo suo ambasadore per aiuto. Lo re d'Aragona li ha mandati V cento fanti et alcuni pochi denari, e dicese chel s'è facto reccomandato de essso re d'Aragona, ma de ciò, id est de la reccomandatione, non sapemo lo certo. —

El papa li ha mandati ducati tria milia, tuti venetiani, cum mille conforti et promesse etc. e sono stati tuti numerati in oro. Et al dicto ambasatore ha facti magnifici presenti, el quale, secundo l'essere grecho, è uno notabile cavalero e sa perpecto italiano. E dicese che li presenti facti a lui montano circha mille ducati.

(omissis)

Data Rome, die XXII februarij 1454.

Eiusdem Vestre Illustrissime et Excell^me^.

Dominationis servitor fidelis Sceva de Curte etc.

Споља: Al duca di Milano.

(Archivio di Stato di Milano. Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1454).

77

Кастел нови код Напуља, 29 март 1454.

Краљ Алфонс V јавља Скендербегу да му преко Павла de Gazulo шаље помоћ од папе, а он ће му брзо пружити помоћ када буде тамо стигао намесник Рамон Дортафа.

Rex Aragonum etc. — Magnifice et strenue vir plurimum dilecte. Per messer Paulo de Gazulo havemo receputa vostra lettera, la quale ha multo bene sollicitato lo soccorrimento de quesse bande, et pero che nui intendemo prestissimamente provedere in tanto quanto sia necessario de le bande dalla, havemo comandato al dicto messer Paulo che sende debia andare ad vuy con lo soccorrimento, che ve fa nostro segniore lo Papa, et havemo facto restare dacqua lo magnifico consegliere nostro misser Ramondo Dortafa, con lo quale mandaremo tale soccorso in brevi vuy ne restarite contento, secundo che piu largamente per lo dicto misser Paulo ve sera referito. Interim ve pregamo affectuosamente vogliate attendere a la guardia et defensione del payse et de le fortetze secondo bene havite usato fare et de vuy indubie confidamo.

Data in Castello novo Neapolis die XXVIIII°. Marcii M°. CCCC°. LIIII°. —

Rex Alfonsus.

Arnaldus Fonolleda, prothonotarius.

Magnifico et strenuo viro Georgio Castrioti, dicto Scandarbech, gentium armorum magnanimo capitaneo, nobis plurimum dilecto.

(Archivo de la Cor. Arag. reg. 2799, fol. C VIIII).

78

Млеци, 5 април 1454.

Млетачки сенат предузима мере за одбрану Арбаније од Турака, особито Драча.

MCCCCLIIII. Die quinto Aprilis. Quoniam indique sonat Teucrum omnino esse venturum ad partes Albanie maxime contra Durachium, est providendum securitati illius per omnem modum possibilem, et cum quam minori expensa nostra fieri potest. Vadit pars, quod mandetur comiti nostro Catari quod, quamprimum senserit exercitum Turchorum attingere ad partes Albanie, debeat armare fustam nostram, cuius sit supracomitus nobilis vir Aluisius de Canali, camerarius Catari, et illam bene in ordine mittere Durachium cum ordine, quod idem nobilis noster attendat ad securitatem et conservationem illius civitatis, sicut melius et utilius sibi videbitur, habendo tamen bonam considerationem ad salutem dicte fuste et hominum. Et si Teucri se extenderent per Albaniam, debeat ire per ripperiam Albanie, attendendo ad bonam conservationem illarum terrarum, sicut melius facere poterit.

Mandetur quoque dicto comiti Catari, quod mittere debeat Durachium XII ex provisionatis et fidelibus nostris Catari cum quam minori expensa poterit cum ordine, quod stare et servire nobis debeant in turri S. Elie Durachii per duos vel tres menses proximos.

Et ordinetur, quod patroni et provisores arsenatus teneantur et debeant per primum passagium mittere Durachium illam maiorem summam pulveris et veretonorum, quam poterunt. Et mandatur baylo Durachii, quod mittere debeat Venetias illam pulverem et veretonos, qui devastati sunt, ut aptari possint. De parte 125, de non 2, sinceri 4.

(Drž. arh. u Mlecima. Seneto Mar. vol. V. c. 31. t. *S. Ljubić*, Listine X, 30—31).

79

Кастел нови код Напуља, 14 јуни 1454.

Краљ Алфонс V јавља Скендербегу да је у Албанију упутио свога намесника Рамона Дортафу. Моли Скендербега да Рамону у свему верује и да изврши оно што буде чуо од намесника Рамона.

Rex Aragonum &. — Magnifice at strenue fidelis nobis plurime dilecte. Nuy mandamo in Albania lo magnifico et dilecto conseglieri et Vicere nostro misser Ramondo Dortafa, informato largamente de nostra voluntate circa le occurrencie de le bande dalla, et per tanto ve pregamo affectuosamente che, dando plena fide et credença in tutte quelle cose che per parte nostra vi dira quanto a la nostra persona, debiate fare et exequire le dicte cose como de nuy indubie confidamo.

Data in Castello novo Neapolis, die XIIII° mensis Junii anno a nativitate M° CCCC° LIIII°. —

Rex Alfonsus.

Arnaldus Fonolleda, prothonotarius.

Magnifico et strenuo viro Georgio Castrioti, dicto Scandarbech, gentium armorum nostrarum

in partibus Albanie generali capitaneo, consiliario fideli nobis dilecto.

Similes litere fuerunt expedite directe sequentibus:

Magnifico viro Georgio Strezif, consiliario, fideli nobis dilecto.

Magnifico viro Yvan Strezi, consiliario, fideli nobis dilecto.

Magnifico viro Gin Musaych, consiliario, fideli nobis dilecto.

Magnifico viro Musaych Tophia, consiliario, fideli nobis dilecto.

Magnifico viro.... (име неисписано) Arent, consiliario nobis dilecto.

(Archivo de la Cor. de Arag. reg. 2799, f. CXV^b.)

80

Кастел нови код Напуља, 15 јуни 1454.

Краљ Алфонс V именује Романа Дорӣафу за свога намесника у Грчкој, Арбанији и Славонији, дајући му ӣуну власӣ у ӣим крајевима.

Pro Rraimundo d'Ortofa, viceregiatus in Albania. Alfonsus etc. Magnifico viro Raimundo de Ortofa militi, consiliario et fideli nostro dilecto, gratiam nostram et bonam voluntatem. Circa expeditiones arduas et prossecutiones grandium agendorum, in quibus presertim salus animarum tangitur evidenter et profectum ortodasse fidei christiane, ad quam exaltandam, adaugendam et manutenendam toto posse totisque viribus et conatibus obligamur, ut verus christicola et pugil fortissimus christiane religionis viros fortes et strenuos consilioque pollentes sollerter exquirimus uti nobilitate claros ac in acceptabili tempore fidei devotionisque sinceritate probatos, qui noverint dictas conditiones feliciter dirigere et statum Christi fidelium provinciarum Grecie, Albanie et Sclavonie earumve pertinetiarum et districtuum, que damnatorum Christi rebellium Teucrorum sepenumero temptantur circumvallantur et occupantur insultibus, agressionibus et insidiis quampluribus, ut que ex dictis provinciis restant possint Cristique fideles in eis degentes occupare et ad dampnabilem eorum sectam in vituperium religionis cristiane juxta eorum pravum propositum reducere pro Dei zelo vertitur solicitudinis nostre cura dumque ad ipsorum quietem et gubernationem salubrem mens nostra vigili meditatione discutitur deliberationem habuimus de conditione persone vestre, ut predicti Christi fideles non solum in eorum vera orthodoxe fidei veritate commorare valeant, verum etiam vestris mediantibus virtutibus cum domini nostri Ihesu Cristi auxilio ad oppugnandum alios fortes constantesque una vobiscum existant. Et tamdem post dissensa vota omnium et judicia examinata multorum residet in persona vestra virili et strenua concors deliberatio nostra, que cum maturitate magna prodiit, huius igitur considerationis instinctu nec non aliis considerationibus digne moti vos eumdem Raymundum de Ortofa viceregem pro nobis in dictis provinciis Grecie, Albanie et Sclavonie eorumque pertinenciis et districtibus civitatum, villarum, castrorum et locorum ipsorum cum plena meri mixtique imperii ac gladii potestate ac cum jurisdiccione plenaria tam ad justiciam, quam ad guerram, et ad emergencia quelibet ex eisdem usque ad nostrum beneplacitum in et super castellanis et sociis castrorum quorumcumque dictarum provinciarum, nec non omnibus gentibus nostris armigeris, tam equestribus, quam pedestribus, que ibi vobiscum previa de causa existunt impresentiarum et per nos mittendis, civibusque incolis et habitatoris dictarum provintiarum ac civitatum, terrarum, villarum, castrorum et locorum earum et districtuum ac pertinentiarum ipsarum et aliis quibuscumque illuc declinantibus tenore presentium de nostra certa scientia duximus deputandum et fiducialiter statuendum. Quocirca fidelitati vestre hac serie de dicta nostra certa scientia conmittimus et expresse mandamus, quatenus vos statim, visis presentibus, ad dictas provincias Grecie, Albanie et Sclavonie earumque pertinentias et districtus personaliter conferre debeatis et cum inibi fueritis sic pro Dei zelo nostroque honore ac servitio circa bonum regimen et prosperum statum dictorum Christi fidelium dictarum provintiarum earumque civitatum, terrarum, castrorum et incolarum, et habitatorum ipsarum et cuiuslibet earum occupatarum et occupatorum per dictos Teucros, Christi infideles, dante Domino, vestra industria, adquirendarum et adquirendorum, reducendarum et reducendorum studeatis diligentius et cum omni sagacitate vos gerere et exercere intendendo circa conculcationem dicte cristiane fidei rebelium et adquisitionem amissarum et amissorum et aliarum et aliorum favente Domino adquirendarum et adquirendorum civitatum, terrarum, castrorum et locorum partium illarum predictarum ac etiam circa gubernationem dictarum nostrarum gentium

ibidem existentium et quas etiam in posterum destinabimus quod vos valeamus merito commendare. Volumus insuper quod cum quibusvis civitatibus, terris, castris baronibus, magnatibus terrarumque dominis, castellanis et aliis quibusvis personis dictarum provintiarum cuiusvis status et conditionis existant possitis praticare, capitulare capitulaqua cum eis concordare, concludere et firmare eosque eas et ea, tam ad religionem et fidem cristianam, quam ad fidelitatem nostram nomine nostro et pro nobis reducere ab eisque fidelitatis juramentum et homagium petere et accipere. Super quibus omnibus et eorum singulis vobis concedimus et conferimus plenarie vices nostras ac plenum posse serie cum presenti. Ecce namque harum serie de dicta nostra certa scientia committimus et expresse mandamus quibusvis personis dictarum provintiarum nobis iam subiectis et de cetero subiiciendis, tam maioribus, quam minoribus, castellanis, conestabulis, armigerisque gentibus nostris, tam equitibus, quam peditibus, que ibidem ad presens existunt et deinceps demittemus, quatenus stare debeant et parere cunctis jussionibus, deliberationibus et ordinationibus vestris in cunctis concernentibus augmentum preservationem et statum dicte fidei cristiane et honorem servitiumque nostrum, sicut nostre Maiestati admodum gratum servitium et obsequium facere desiderant.

Presentes autem litteras communi pendenti Maiestatis nostre sigillo munitas vobis propterea duximus dirigendas.

Datum in Castello novo civitatis nostre Neapolis, die XV mensis Junii, anno a nativitate Domini MCCCCLIIII. Regnorum nostrorum anno XXXVIIII, huius vero nostri Sicilie citra farum regni anno vicesimo.

Rex Alfonsus.

Arnaldus Fonolleda, prothonotarius.

(Archivo de la Cor. de Arag. reg. 2661 fol 70 b. 71 a.)

81

Млеци, 18 јуни 1454.

Из Млетака се јавља да је тамо стигао посланик султанов који нуди мир. Иначе ће Турчин преко Драча кренути на Рим. Јавља се, даље, да султан подиже велика утврђења у Цариграду.

Ex Venetiis, 18 Junii 1454. Guarnerius de Castiliono et Nicolaus de Arcimboldis.

. . . . Heri gionse qua uno ambassatore del Turcho, con lo quale era d. Jacomo Marcello, che era stato ambassatore per la pace del Turcho. Non se sa quello voglia exponere, ma questa Signoria ha monstrato al dicto d. Jaccmo non buono volto, anzi è stato in periculo de essere posto in prexone, peroche al conspecto de la Signoria andoe in habito de Turcho. Ben havemo inteso, che el Turcho recerca con si stabilimento de pace et monstra volere venire per la via de Durazo verso Roma, non vetando questa Signoria. Et che interim fa fare maravigliose forteze in Constantinopoli, retirando parte de la terra in una citadella et uno castello verso il mare et un altro verso la terra et tutti fortissimi, et che haveva cassato tutte le spexe superflue, che faceva el patre in cazie et femine per convertire tutto a la guerra. . . . . .

(V. Makouchew, Mon. hist. Slav. merid. II. 226—227).

82

Напуљ, 28 јули 1454.

Краљ Алфонс V јавља Педру Скудеру, кастелану града Кроје, да му новац не може послати, али да је хитно упутио намесника Рамона а поред новца, посланог по Рамону, послаће брзо још више.

Rex Aragonum etc.

Nobilis vir fidelis nobis dilecte!

Vostra letra facta a octo del presente mese havimo receputa per lo religioso fratre Elia, el cuale havimo auditto en tucto quello, che de vostra parte ne ha voluto dire; quanto à lo facto del pagamento vestro et deli homini de quisso castello fin a mo non havimo potuto integramente provedere per le grande necesitate, che ne sonno occorse, et ancora che quando nui mandamo miser Ortaffá in quese parte lo mandamo tanto presto et subito per le novelle que haviamo de lo Grande Turcho, lo cuale haveva deliberato venire in quese parte, che non havimo havuto tempo per lo dito miser Ortaffa mandarene piu dinari de quilli che ipso ne have dato; sforçatene ca in brevi di ve mandarimo tal socorso que tucti ne seriti contenti; vuy confortate tucti quisi compagni a lo nostro servicio et che fazano bona custodia et, quardia in quisso castello secondo che fin a mo hanno facto et de vuy et ipsi indubie confidamo.

Datum Neapoli, die XXVIII Julii, II indictionis, MCCCCLIV.

Rex Alfonsus.

Arnaldus Fonolleda, protonotarius Nobili viro Pedro Scuder, castellano castelli nostri civitatis Croye, fideli nobis dilecto.

(Archivo de laleor de Arag. reg., 2958 fol 140 b.).

83

Напуљ, 13 септембар 1454.

Краљ Алфонс V шаље савешнику и прокурашору de Vilarasa йисма Скендербега и намесника Рамона Доршафе.

Lo Rey etc.

Procurador, lo dia present havem reebudes letres de Scandarberch e de mossen Ramon Dortaffa, nostre visrey en Albania, les quals vos trametem en propria figura ensemps ab nostres letres de creença pera nostre sant pare en persona vostra en virtud de la qual li explicareu les novelles contengudes en les dites letres e li mostrareu aquelles e encara mes li mostrareu als cardenals qui en cort presents seran. Les quals letres que les haiau mostrades, com dit es, a nos remetreu de continent.

Dada en lo castellnou de Napols a XIII de septembre MCCCCLIIII.

Rex Alfonsus.

Arnaldus Fonolleda, protonotarius.

Al amat conseller e procurador nostre en Cort Romana miser Pere de Vilarasa, doctor en decrets, canonge de Barcelona e cubiculari de nostre sant pare.

(Archivo de la Cor. de Arag, Reg. 2661 fol. 74 b).

84

Кастел нови код Напуља, 21 октобар 1454.

Краљ Алфонс V йише Павлу Дукађину, који је йришао њему, да му је одредио годишњу йровизију од 300 дукаша, која ће се исйлаћиваши од йрихода краљевих солана у Арбанији.

Rex etc.

Magnifice vir nobis dilecte!

Venit ad nos cum litteris vestris nobilis vir Brexanus, familiaris et orator vester, qui postquam nobis exposuit, que ab eo nobis vestri parte explicanda erant, missimus eum sociatum cum quodam familiari nostro ad pedes Sancti Domini nostri redditum vestrum ac erroris vestri emendationem ei significantes, vosque quamplurimum commendantes. Reversus inde ad nos prefatus orator vester nobis juramentum et homagium nomine vestri prestitit. Laudamus mirum in modum optimum vestri propositum quod scilicet quod ab impugnatore orthodoxe fidei defeceritis in ipsius defensionem vos constituentes. Que res profecto et honore vestro maximo ac dignitati rebusque vestris non parvo commodo cedet.

Nos enim, tam hac de causa, quam virtutibus vestris, annuam provisionem trecentorum ducatorum vobis nunc stabilimus exolvendam de pecuniis nostrarum salinarum in istis partibus Albanie iam factarum et faciendarum. Expedirique super hoc vobis fecimus privilegium in forma bona; hortari itaque et rogare vos volumus, ut in ipso vestro optimo proposito perseverare velitis atque ita vos gerere ut probatum et clarum virum decet. Nosque de vobis futurum procul dubio censemus.

Datum in Castellonovo Neapolia, die XXI Octobris, anno Domini MCCCCLIIII.

Rex Alfonsus.

Magnifico viro Dughagino Dughaginorum, nobis plurimum dilecto.

Dominus Rex mandavit mihi Arnaldo Fonolleda.

(Archivo de la Cor. de Arag., Reg. 2661 fol. 76).

85

Кастел нови код Напуља, 21 октобар 1454.

Краљ Алфонс V јавља Скендербегу да му је Павле Дукађин йреко свога йосланика изјавио оданосш и йокоросш и да му је, као свом васалу, одредио годишњу йровизију од 300 дукаша, која ће се издаваши од йрихода краљевих солана у Арбанији.

Rex etc.

Magnifice vir nobis dilecte!

Recepimus nuper litteras vestras per oratorem magnifici viri Pauli Dughagini, que nobis gratissime fuerunt. Oratorem prefatum auditum a nobis in iis, que ipsius Pauli nomine nobis re-

ferre voluit, sociatum cum quodam familiari nostro da pedes Santi Domini nostri misimus reditum eiusdem Pauli ac erroris sui emendationem ei significantes et illum nostris litteris commendantes. Reversus inde ad nos prefatus orator nobis juramentum et homagium sui parte prestitit.

Constituimus nos sibi annuam provisionem trecentorum ducatorum exsolvendam de pecuniis nostrarum salinarum in istis partibus Albanie iam factarum et faciendarum, expedirique ei fecimus privilegium in bona forma; hortantes eum ad bene agendum et perseverandum in optimo suo proposito. Presbiter quidem interpres ipsius oratoris apud nos dimidium doni a nobis ipsi oratori dati abstulit eidem oratori et aufugit istuc, ut presumitur. Is cum vassallus vester sit, ut accepimus, vos rogamus, ut ablato prefato oratori quamprimum restitui facere velitis, ne presbiter ille patrato malo gaudeat.

Datum in Castellonovo Neapolis, die XXI Octobris, anno Domini MCCCCLIIII.

Rex Alfonsus.

Magnificio viro Georgio Castrioti, alias Scarderbecho, domino in partibus Albanie, consiliario fideli nobis dilecto.

Dominus Rex mandavtt mihi Arnaldo Fonolleda.

(Archivo de la Cor. de Arag., Reg. 2661 fol. 76a.b).

86

Castel Traiecti, 9 децембар 1454.

Пројекш краља Алфонса V, уйућен йайи, како да се води раш ӣроӣив Турака. Краљ мисли да Скендербега ӣреба ӣомоћи с 1000 ӣешака и 200 коњаника, Угри ӣреба да ударе на Турке, а десйоӣа срйског ӣреба ӣакође ӣомоћи.

Memoriale per lo religioso patre Matheo de Rayo da quello che deve dare a nostro S^r^ lo Papa de qelle cose che, aparano a la M^ta^ de lo Serenissimo S^r^ Re d Aragona se deveno fare in li fatti de la empressa de io Turcho.

Primeramente socorrere per mare en Levante de quelle piu fuste che se potesse fare subta capitaneo tale che le sapiesse operare et cacziare da quello lo fructo, che se debe in offensione de li inimici e defensione de la christianita in Levante et non facesse espera infructuosa.

Secundario provedere de gente ad Scanderbecho a lo mancho de fanti mille et cavalli docento utili et non de conducta per che a benche estato pocho stimato questo recordo facto per lo dicto S[canderbecho] a la Soa Sanctita pare a lo dicto S^e^ sea una de le necesarie cose questa per divertire la potencia de lo Turccho in tante parte, che non posa fare lo male che lassandolo faria.

Tercio che se rompesse in Hungaria la guerra contra lo dicto Turcho e se desse favore a lo despoto de Servia.

Queste tre cose pare a lo dicto Segnore Re essere tanto necessarie a lo presente per reparare che omne brevita e longueza.

Item pare a lo dicto Segnore, che la Soa Santita ha a provedere perfectamente a lo principale da questa impresa essere necesarie le cose presente.

Primo capitaneo che sea de grande autorita et de favore a la impresa et che sea Imperatore o Re.

Secundo grande suma de denaro per fare doi grandi exerciti: uno per terra e altro per mare, la quantitate de li quali exerciti se pora deliberare con lo capitaneo, che era electo per la dicta impresa.

Et questo e quello che ocorre a lo dicto Signore sopra la dicta materia.

Rex Alfonsus.

Expedita in Castello Traiecti, die nono Decembris, anno a nativitate Domini MCCCCLIIII.

Dominus Rex mandavit mihi Arnaldo Fonolleda.

(Archivo de la Cor de Arag., Reg. 2697 f. 162a 163a).

87

Млеци, 31 децембар 1454.

Пошшо је извешшен да су Турци уйуши-ли војску ӣроӣив Скендербега, Млеӣачки сенаш, иако исшиче да жели да одржи мир с Турцима, ийак нарећује ӣоморском ӣошкайешану да уйуши за сваки случај једну галију у Драч.

MCCCCLIIII. Die ultimo Decembris.

Quod scribatur Ser Leoni Venerio, vicecapitaneo culfi, in hac forma: Nui semo informadi dal conte nostro de Scutari et dai rectori nostri de Albania, el Turcho haver mandado do dei principali suo bassa contra el magnifico Scandarbego, el qual sta in grandissimo timor et fuga; et per che el paese de Albania non po es-

ser senza tumulto et disturbi assai, ben che nostra intencion sia de observar la paxe, che nui havemo con el Turco, e siamo certi, che lui etiamdio la vora observar a nui, non de men, siando la cita nostra de Durazo senza zente con pocha guarda et li altri luogi nostri non ben proveduti, volemo et comandemove con el nostro Conseio de pregadi, che recevuda la presente subito dobie mandar nel colfo nostro una dele galie nostre da Veniexia a vui commesse, qual a vui meio parera, con ordene, che zonta a Durazo et tolta per el patron particular information de la condition del Albania, debia drezarse per i luogi nostri del Albania e star in Durazo segondo meglio e piu utile lui cognoscera per la salude et conservation dela cita et luogi nostri, non se impazando par alcun muodo nele imprexe de Turchi per non contravegnir ala paxe nostra con el Turcho, la quai, come e dito, disponemo de observar. Et ex nunc sit captum, quod scribatur comiti Scutari et aliis rectoribus nostris Albanie in illa meliori forma verborum, que videbitur Collegio, quod servare debeant pacem, quam habemus cum Teucro, et in novitatibus, que sequerentur inter Teucros et Scandarbegum, se habere debeant per modum, quod non contraveniant alibualiter paci, quam cum Teucro habemus. Et teneantur consiliarii sub pena ducatorum III centum pro quolibet in primo Consilio rogatorum fieri facere electionem provisoris Durachii cum conditionibus captis.

De parte 160, de non 3, sinceri 1.

(Drž. arhiv u Mlecima. Secreta cons. lii Rogatorum XX. c. 52 *S. Ljubić* Listine, X, 44).

89

Млеци, 29 јануар 1455.

Млетачки дужд, Франческо Фоскари, пише Франческу Сфорци, дуки миланском, да му јављају из Арбаније да је султан заузео скоро целу Србију, да се оданде вратио у Софију и да се спрема да идућег септембра зада нов ударац хришћанству.

Placuit nobis, Illustris et Excelse frater charissime, quemodmodum per litteras Excellentie Vestre clare percepimus, quod advisationes nosstre circa Teucrorum progressus eidem grate fuerint, utque etiam de presenti pro fraterno amore nostro menti Illustrissime Dominationis Vestre satisfaciamus, sicut et in futurum facere disponimus, eidem significamus, quod per novissimas litteras Rectorum nostrorum Albanie diei septimi instantis certiores facti sumus, quod ipse Teucrorum dominus, occupato quasi toto Regno Servie, defectu straminum et victualium, relictis tamen Turchis decem millibus ad custodiam eiusdem Regni, in Sophiam civitatem suam cum reliquis copiis se recepit cum dispositione in futuro mense Septembris ad damna christianorum validioribus viribus descendere, quod faciliter se facturum putat, pro tardis provisionibus ad occurrendum ei, que fiunt per omnes potentias christianas. Et licet Summus Pontifex ad hoc sanctissimum opus intentus et dispositus sit, tamen dubitandum est, nisi Deus provideat, quod tam magna et ardua res ita brevi tempore et de facili componi non possit.

Agimus gratias Exc^e^ V^re^ etc...

Data in nostro ducali palatio die XXVIIII Januarii indictione III^a^, MCCCCLV.

Franciscus Foscari, Dei gratia.

Dux Venetiarum etc.

Споља: Illustri et Excelso Domino Francisco Sfortie Vicecomiti, Duci Mediolani etc. Papie Anglerieque Comiti... etc.

(Archivo di Stato di Milano. Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1455).

90

Млеци, 13 март 1455.

Упутство Јовану Боланију који се шаље као изасланик у Арбанију и као провидур Драча.

MCCCCLV. Die XIII Martii.

Quod fiat commissio Ser Johanni Bollani, ituro oratori nostro ad partes Albanie et provisori in Durachio.

Nos Franciscus Foscari, Dei gratia dux Venetiarum etc. Committimus tibi nobili viro Johanni Bollani, dilecto civi et fideli nostro, quod in Dei nomine vadas noster provisor Durachii et orator ad partes Albanie. Et quoniam magnopere optamus pro sanitate et fortificatione civitatis nostre Durachii, quod fiant tales cavationes de marina ad baltam, quod crescentibus aquis maritimis intrent dictam baltam et decrescentibus exeant ad mare, volumus, quod accelleres iter tuum Durachium, ad quem locum, quamprimum applicueris, debeas esse cum baylo nostro et sibi dare noticiam de causa, propter quam illuc te

misimus. Deinde dabis solicitam operam simul cum baylo nostro ac cum ingeniario, quem tecum mittimus, ac simul cum illis intelligentibus et fidis personis, que tibi videbuntur, de examinando locum sive loca, in quibus fieri debebunt dicte cavationes, tam a parte superiori, quam inferiori dicte balte. Et facta deliberatione de locis et modo dictarum cavationum, solicitabis totis viribus tuis, sicut de tua prudentia confidimus, quod dicto operi in Dei nomine detur principium, medium et optatus finis.

Operarios necessarios ad dictum opus procurabis habere de Durachio, de Scutaro, Drivasto, Alexio et Dagno in isto principio, sicut melius facere poteris. Et quoniam ex resanatione aeris et fortificatione Durachii omnes domini et homines partium illarum recipient multa commoda et securitatem, volumus, si tibi videbitur, quod procures per illa media et modos, qui tibi utiliores videbuntur, de inducendo magnificum Scandarbegum, Arnitum et Musachium Topia et alios dominos illarum partium, quod mittant operarios suos ad dictum opus; denotando tibi, quod oratores Musachii Topie, qui ad nos fuerunt, obtulerunt, quod dictus Musachi mittet operarios V mille ad dictum opus suis expensis, quibus quidem operariis sumus contenti, quod providere possis de illo pane et vino, vel de illis paucioribus pecuniis in die pro eorum expensis, que tibi possibiles erunt, et dictas expensas facies de pecuniis camere nostre Durachii, quas quidem pecunias volumus, quod in aliqua alia re non expendantur quam in fabrica predicta, excepto salario bayli nostri, tui provisoris, ingeniarii, castellani, comestabilium et omnium stipendiariorum et excepta provisione Scamderbegi et Musachii Topie. Et si per nos etiam cum Consilio rogatorum scriberetur, quod fierent alique solutiones contra hanc commissionem, volumus, quod ipsas litteras observare non debeas.

Dare tibi fecimus badilia-acuta et vangas-assides et libras feramentorum, ut commodius et celerius dicta laboreria fieri facere possis.

Postquam dederis debitum ordinem et formam operi dicte balte, quando tempus aptum et commodum tibi videbitur, volumus quod visitare debeas magnificum Scamderbegum cui, presentatis nostris credentialibus litteris et oblationibus, declarabis, quod dominatio nostra, que sue magnificencie affecta est et ad eius commoda inclinata, ordinavit, quod de Scutaro, Alexio et Durachio sue magnificencie detur provisio sua annualis de introitibus camerarum illarum pro observatione promissionum nostrarum, quas quidem promissiones sua magnificencia erga nos etiam debet velle servare, videlicet in providendo et ordinando, quod caravane et homines illarum partium veniant ad accipiendum de sale nostro et ad conducendum de rebus et mercationibus suis ad terras et loca nostra, ex quibus, sicut scit, suam provisionem habere debet, quoniam deficientibus introitibus nostris illarum civitatum, non posset habere pecunias sue provisionis. Et cum his et aliis verbis et rationibus, que tue prudentie videbuntur, instabis et procurabis inducere suam magnificenciam, quod permittat venire caravanas ad terras et loca nostra et amicabiliter et humane se habere cum omnibus rectoribus nostris. Et ut hec omnia debite justificare possis, dari fecimus tibi copiam capitulorum concordii facti per nobilem virum Andream Venerio cum ipso Scamderbego, quoniam de capitulis per antea factis cum sua magnificencia in Scutaro plenam noticiam habebis.

Si sua magnificencia aliquid tibi diceret de capitulo pacis ultimate concluse cum Teucro circa receptum non dandum in terris nostris hostibus suis, justificabis dictum capitulum cum convenientibus verbis et rationibus, sicut pro prudentia tua facere poteris et scies.

Visitabis etiam magnificos Musachium Topia et alios dominos partium illarum sub nostris credentialibus litteris, quas tibi dari fecimus, providendo et instando, si tibi videbitur, cum illis humanis verbis et rationibus, que utiles tibi videbuntur, quod sue magnificencie contribuant et mittant operarios suos ad opus illud utillimum Durachii et permittant, quod caravane et homines partium illarum sicut per antea veniant cum suis mercationibus et pro sale ad terras et loca nostra.

Quoniam in partibus illis multas et maximas expensas habemus, que quotidie inutiliter crescunt et introitus nostri diminuuntur, volumus quod, quando aer erit infectus in Durachio, per modum, quod ad opus illarum cavationum laborari non possit, debeas te conferre Scutarum et simul cum comite nostro diligenter videre et examinare omnes introitus et expensas nostras, cassando omnes expensas inutiles et limitando ac reducendo eas ad res utiles et necessarias, sicut de prudentia vestrorum dominorum confidimus. Dacia autem omnia nostra diligenter etiam examinabis simul cum comite nostro et providebis omni tua industria, quod augeantur et amplientur pro utile et commodo dominii nostri.

Et quoniam alias providimus cum nostro Consilio rogatorum, quod fieret nova descriptio omnium domorum existentium in territorio nostro Scutari et aliorum locorum nostrorum et quod omnes ponerentur ad solutionem ducati, modii, brochi et sochi, sicut per copiam dicte partis particularius videbis, volumus quod simul cum comite nostro Scutari omnino talem ordinem et modum adhibeas, quod fiat dicta descriptio de villa ad villam per totum territorium Scutari et quod omnes ponantur ad solutionem ducati, modii, sochi et brochi, et de hac descriptione teneatur tam clarus particularis et ordinatus computus per camerarium Scutari, quod circa exactionem illius dominium nostrum defraudari non possit. Preterea volumus, quod cum auctoritate nostra et nostri Consilii rogatorum tales et tam autenticas scripturas fieri facere debeas in cancellaria deinde, quod aliquis comes noster Scutari, neque aliquis rectorum nostrorum Albanie non possit nec debeat de cetero concedere alicui aliquod terrenum, nisi solvendo ducatum, modium etc. neque possint eximere vel exemptare aliquem a dicta solutione ullo modo; ymo volumus, quod omnes exemptiones factas de solutione dicti ducati etc. sine nostro Consilio rogatorum omnino revocare et annullare debeatis, et illas, que facte essent, cum nostro consilio suspendere debeatis ad arbitrium dominii nostri. Non intelligenda in hoc terrena proniariorum, quoniam cum suis equis nobis servire tenentur. Preterea, quoniam sunt aliqui proniarii, qui jure proniarum suarum tenentur nobis, ut supra, servire cum suo equo, et habent in Scutaro equos ad latinam et aliter, et tamen non serviunt nisi cum uno equo, pro quo habent duo stipendia contra mentem nostram et contra justitiam et honestatem, volumus quod simul cum comite Scutari subito fieri facias descriptionem omnium proniariorum nostrorum ac etiam omnium habentium equos ad latinam et albanensem, cassando omnes equos latinos et albanenses, quos proniarii haberent ultra equos, quos iure proniarum suarum tenere debent. Verum si aliqui proniarii, qui iure proniarum suarum non obligarentur tenere equos, haberent equos latinos vel albanenses, sumus contenti, quod illos habeant et serviant iuxta solitum. Sunt etiam aliqui, qui habent equos latinos et albanenses pro restauro et aliis de causis, volumus, quod etiam istos cassare debeatis, declarando in scriptis, quod tanto tempore habuerunt equos, quod sunt debite restaurati, et ideo eos cassastis, quia ample sunt satisfacti.

Expeditus de Scutaro ibis Drivastum, Alexium et Dagnum, examinando introitus et expensas omnes illorum locorum, quas limitabis, cassabis et regulabis, sicut de Scutaro tibi diximus. Et hoc idem observabis de descriptione domorum et exactione ducati, modii, brochi et sochi, ac de equis proniariorum ut parsimonisentur et non proiiciantur pecunie nostre.

Ibis preterea Dulcignum, Antibarum, Buduam et Catarum, examinando omnes introitus et expensas dictorum locorum, cassando et limitando, ut supra, expensas superfluas, que multe sunt, sed in Cataro omnia facies unite cum comite nostro, et de omnibus, que feceris, solicitabis nobis mittere unum extractum pro informatione nostra. Et quoniam in territorio Dulcigni, Scutari et aliorum locorum plantate fuerunt multe vinee per districtuales contra formam privilegiorum nostrorum, et tamen ipsi districtuales nihil solvunt dominio nostro, volumus, quod limitare et statuere debeas, quantum quilibet districtualis solvere debeat annuatim cameris nostris, sed in Scutaro et Cataro volumus, quod dictas limitationes facias simul cum rectoribus nostris.

In Durachio, sicut informati sumus, sunt multe expense pagarum et equorum inutilium, que scansari poterunt, volumus quod omnes pedites et armigeros ac comestabiles cassare et reformare debeas, sicut utilius cognoveris pro dominio nostro et securitate illius civitatis. Preterea quoniam per camerarios Durachii pecunie male administrate fuerunt, et nunc sumus informati, quod prudens vir Marcus Maripetro constitutus fuit illic camerarius, volumus, quod circa illius cassationem et confirmationem disponas, sicut melius tibi videbitur, providendo, quod rationes pecuniarum nostrarum clare teneantur per modum, quod dominium nostrum non defraudatur.

Quoniam sumus certi et confidimus in tua providentia quod, examinatis rationibus camerarum nostrarum et limitatis expensis, multas pecunias parsimonisabis, quas habere poteris, volumus, quod dictas omnes pecunias solutis expensis necessariis convertere debeas in fabricam dictarum cavationum simul cum pecuniis camere nostre Durachii.

Preterea quoniam donec stabis in partibus illis, multa videre et intelligere poteris, que sunt cum damno dominii nostri, volumus, quod omnia diligenter intelligere procures, damusque tibi libertatem providendi ad omnia predicta, sicut utilius cognoveris pro dominio nostro.

Cum rectoribus dictorum locorum nostrorum Albanie ab Antibaro ultra dabis possibilem operam, sicut utilius cognoveris, quod de locis predictis et districtibus suis mittatur ad opus cavationum Durachii maior numerus operariorum erit possibilis et sine ulla vel cum quam minori expensa nostra fieri poterit.

Et quoniam sumus informati, quod multi districtuales condemnati in pecunia pro rixis et aliis causis, stant et habitant in dictis territoriis et pro stando in domibus suis sine ullo ranchore libenter venirent ad laborandum ad dictas cavationes, si absolverentur a dictis condemnationibus, quas tamen nunquam solvent, volumus quod laborantibus dictis talibus pro illo longiori tempore, quod tibi videbitur ad dictum opus, eos absolvere possis a condemnationibus suis. Preterea quoniam sunt multi banniti pro homicidiis et aliis delictis, qui stant ad confinia territorii, de quo habent bannum, et multa enormia committunt, volumus quod simul cum comite nostro Scutari provideas, quod eis dentur talia confinia, quod alia delicta in illis territoriis committere non possint.

Nobilis vir Marcus Maripetro, qui fuit castellanus Dulcigni, habere restat bonam summam pecuniarum pro salario suo et pro pecuniis per eum prestitis camere nostre Alexii; et quoniam alias providimus cum nostro Consilio rogatorum, quod solutionem suam recipiat a camera Durachii, a qua nihil hactenus habere potuit, volumus quod omnino provideas, quod ipse nobilis noster habeat suas pecunias in Durachio, vel ab aliis cameris, a quibus citius solutionem suam reci pere poterit. Et hoc idem dicimus de aliis, qui habere debent.

Volumus quod de factis Xente Superioris, que se dare vult dominio nostro et non duci Stefano, qui per omnem modum querit illam habere, conferre debeas cum comitibus nostris Scutari et Catari, de opinione quorum et tua in rebus illis solicitus eris nos per tuas reddere informatos.

Habere debes de salario pro primis sex mensibus ducatos quingentos auri et postea ducatos quinquaginta auri in mense, liberos ab omni onere et gravedine; et si quicquam solvere cogereris, dominium nostrum solvat pro te. Ibis et stabis ad tuas expensas, ducer do tecum quatuor famulos, quibus providebis de salario et expensis. Scribimus tamen rectoribus omnibus Albanie, quod tibi provideant de barchis et equis pro eundo de loco ad locum ad expensas nostri dominii, sed tu facies omnibus expensas oris, et pecunias salarii tui accipies de tempore in tempus a camera nostra Durachii.

Duces tecum industriosum virum magistrum ...... ingeniarium nostrum, cui limitavimus salarium ducatorum...... in mense et ratione mensis, stando suis expensis.[1]) Volumus etiam quod tecum veniat Durachium venerabilis vir presbiter Natalis, qui erit utilis ad illas cavationes faciendas in Durachio, cui quidem presbitero Natali volumus, quod provideas de tempore in tempus de pecuniis nostris necessariis pro expensis pro se et uno famulo, cui volumus, quod reservetur oficium, quod habet in ecclesia nostra Sancti Marci ac domus

Volumus postremo et tibi expresse committimus, quod de omnibus pecuniis nostris, quas quomodolibet tanges, administrabis et dispensabis, tam in illis cavationibus et laboreriis, quam aliter quomodolibet, tenere debeas clarum, particulare et ordinatum computum cum aliquo scontro, per modum quod rationes nostre semper clare videri possunt. De parte 115, de non o, non sinceri 3.

(Drž. arhiv u Mlecima. Senato Mar. vol, V. c. 77. *S. Ljubić*, Listine X, 50—54).

91

Кастел нови код Напуља, март 1455.

Краљ Алфонс V опомиње Мусаки Топију да се сложи са Скендербегом и да ради споразумно с намесником Рамоном Дортофом.

Rex Alfonsus etc.

Magnifice vir, fidelis noster dilecte!

Havemo receputa vostra litera et inteso quanto per parte vostra ne ha referito meser Jacobo Risaliti da Luca. Ve respodemo, pregandove et exhortandove, che lassando stare da parte qualunca differencie et disensioni, che vuy haggiate havuti con lo magnifico Georgio Castrioti, alias Scarderbecho, attendiate ad fare lo devere et honore vestro et ve vogliate sempre aderere et intendere con lo nostro Vicere in quesse parte, miser Raimundo de Ortoffa. Da questo vuy ne farrite piacere assai et satisfarite al vestro honore.

Datum in castello novo Neapolis, die mensis Martii, anno ad (sic) nativitate Domini MCCCCLV.

Rex Alfonsus.

Magnifico viro Musachio Tupia, fideli nobis plurimum dilecto.

(Archivo de la Cor. de Arag., Reg. 2659. fol. 145).

---

[1]) Ова два места у тексту остала неисписана.

92

Кастел нови код Напуља, март 1455.

Краљ Алфонс V пише своме васалу у Арбанији, Мусаки Топији, нека пређе преко незгода са Скендербегом и нека се у свему споразумева с краљевским намесником онде, Рајмундом Дортофом.

Rex Aragonum etc. — Magnifice vir, tidelis noster dilecte! Havemo receputa vostra lettera et inteso quanto per parte vostra ne ha rescrito messer Jacobo Risaliti da Luca. Ve respondemo pregandove et exhortandove che, lassando stare da parte qualuncha differentie et dissensioni, che vuy haggiate havuti con lo magnifico Georgio Castrioti, alias Scanderbecho, attendiate ad fare lo devere et honore vestro et ve vogliate sempre adherere et intendere con lo nostro Vicere in quesse parte, misser Raymundo de Ortofa. Da questo voi ne farrite piacere assai et satisfarite al vostro honore.

Datum in castello novo Neapolis, die mensis Martii, anno a nativitate Domini M. CCCC. LV.

Rex Alfonsus.

Dominus Rex mandavit michi Arnaldo Fonolleda.

Magnifico viro Musachio Tupia, fideli nobis plurimum dilecto.

(Исти, као и горњи документ, с врло малим разликама. Arhivo de la Cor. de Aragon, Reg. 2659. f°CXLV).

93

Напуљ, 22 мај 1455.

Јован Петар Мисалија јавља епископу Новаре да је арагонско-напуљски краљ упутио Скендербегу у Арбанију Палерина. Краљ је намеран да пошаље у помоћ 1200 пешака и 500 коњаника.

Neapoli, 22 maii 1455.

Johannes Petrus Missalia Revmo domino vicecomiti, episcopo Novarensi et comiti etc.

...... La Maestà del Re questa pascha mandoe Palerino[1]) al Schanderbech in Albania a provedere questo payxe et per intendere come fosse apto et sufficiente a sostentatione de gente d' arme. Mo è ritornato et ha mi caricato, che di questo ne scrivesse ad V. Sria, recommendandose a quella et significandoli, che la preiibata Maestà ha deliberato remandarlo al prefato Scanderbech cum fanti mille ducento et il Signor Texeo Savello et Sancto Garillo cum cavalli cique cento, sapendo, che V. Sria summamente l havera a piacere .....

(V. Makouchew Mon. hist. Slav. merid. II. 227).

[1]) У Макушева редовно погрешно Palermo (cf. C., Marinesco, Alphonse V. roi d'Aragon et de Naples et l' Albanie de Scanderbeg (Paris) 1923, 97. n. 2).

94

Кастел нови код Напуља, 3 јули 1455.

Краљ Алфонс V обећава своју заштиту и повраћак имања свима онима који, настојањем Скендербега и његова намесника, буду признали његову власт.

Nos Alfonsus etc. Quia, ut nobis relatum est, impresentiarum multi, tam Teucri et chrystiani, qui Chrysti fidem abnegaverunt quam veri chrystiani sub dicione et imperio Magni Teucri constituti sunt qui, si a nobis assecurati essent quo tutius et absque alicuius ultionis metu et cum aliquo premio sese ab ipsius Magni Teucri dominio abdicantes ad Chrysti fidem nostrique obedientiam se reducere possent, reductionem huiusmodi prompto animo agerent. Volentes nos huic tanto beneficio locum dare, harum serie litterarum de certa nostra sciencia sub nostris fide et verbo regiis guidamus, affidamus et plenarie assecuramus omnes et quoscunque Teucros chrystianos renegatos et veros chrystianos, qui se ad fidem Christi et ad nostram obedientiam venire reverti et se reducere volent, tam per medium Magnifici Georgii Castrioti, alias Scanderbech, gentium armorum Albanie generalis capitanei, fidelis nostri dilecti ac etiam Johannis Georgii, militis et vicini Albanensis, qui per medium aliorum quorumvis vassallorum et subditorum nostrorum, promittentes nos per has easdem sub dictis nostris fide et verbo regiis, quod omnia bona quecunque et qualiacunque fuerint predictorum chrystianorum et renegatorum qui sic, ut prefertur, redire voluerint si que ab aliis occupata fortasse tenerentur illis, cum primum se reduxerint, illico restitui faciemus, ita quod extunc facta dicta reductione in antea prefati Teucri, renegati et chrystiani libere, tute, secure et sine aliquo dampno, noxia, novitate, obstaculo et impedimento quocunque eis per quosvis nostros officiales, subditos et stipendiarios nostros inferendis ad Chrysti fidem redire obedientieque nostre se subjicere possint et valeant. Et propterea hac eadem serie presentium man-

damus expresse et de dicta certa nostra sciencia viceregi nostro in partibus Albanie et demum universis et singulis officialibus, subditis et stipendiariis nostris ubique in toto orbe constitutis, presentibus et futuris, ad quos presentes nostre littere pervenerint, quatinus, forma presentis nostri guidatici assecuramenti et salviconducti per eos et unumquemque eorum diligenter attenta, illam ipsi et quilibet eorum teneant firmiter et observent, tenerique et observari ab omnibus inviolabiliter faciant, caveantque a secus agendo, si gratiam nostram caram habent, iramque et indignationem nostram cupiunt non subire. In cuius rei testimonium presentes nostras litteras fieri jussimus nostro sigillo pendenti munitas.

Datum in castello novo Neapolis, die III mensis Julii, III indictione, anno a nativitate Domini MCCCC LV°., huius citra farum Sicilie regni anno XXI, aliorum vero regnorum nostrorum XXXX.

Rex Alfonsus.

Dominus Rex mandavit mihi Arnaldo Fonolleda.

(Archivo de la Cor. de Arag. reg. 2659, fol. CLIIII[b]).

95

Напуљ 8 август 1455.

Албрик Малета извештава миланског дуку о Скендербегову поразу код Берата.

.... Heri che fu a 7 de Augusto sono venuti molti fanti, li quali dicano e confirmano de visu, che siando andato el Signor Schanderbech de Albania, arecommendato dela Maestà del Re a campo ad uno castello del Turcho, chiamato Belgradi, cum circha 14,000 persone, tra li quali gli erano anche fanti de la Maestà del Re. E delliberando de dare la bataglia cum ferma speranza de havere quello passo, el qualle era de grandissima importantia e prejuditio al Turcho, gli superveneno da circha 40 000 cavalli de le piu elete gente, che avesse el Turcho, le qualle feceno uno tanto presto cavalcare, che non se vedeva per quelli del campo havesseno potuto venire cum tanta celerita. Et intrarono in questo campo per vie non may usate cum tanto furore, che rupeno el dicto campo, e hano tra morti e presi da cinque in sey milia Cristiani. E se la note non gli havesse ajutati, niuno campava. E sono transcorsi questi Turchi perfino al lito del mare, dal qualle lito in una note facilmente se intra in Italia nel porto de Bronduso, cita del principo de Tarante. E tuto lo di cridano questi Turchi e dicano de volere passare a Brondusa. E quando la armata de li Turchi, che e contra Rodi, venese presto a questo passo de Brondise ad unirse cum quello exercito, guay a tuta Italia, non siandoli altra provisione. Questo conflito fu a 26 de luglio. Dio per sua gracia gli proveda. Se crede, che queste gente siano quelle diceva el Turcho de mandare a caxa, azio per quello dire lo inganasse le soy inimici.

[Albricus Malleta, consiliarius et orator ducalis Neapoli].

(*V. Makouchew*, op. cit. 150—151).

96

Напуљ, 14 август 1455.

Албрик Малета пише дуки миланском опет о поразу Скендербегову код Берата.

... Questi di passati la Maestà del Re manda Palerino[1]) nostro con mille fanti a Scanderbech in Albania per defensione de quelle terre, che tene li la Maestà del Re e per andare a campo ad una forteza del Turcho, chiamata Belgrado. E ritrovandose Scanderbech cum Palerino a campo contra quello loco in nome delo Re, supervene lo exercito del Turcho e rupeno el dicto campo. E secondo me ha dito uno cognato de Palerino, el qualle vene heri, sono stati tra presi e morti da V in VI m. Cristiani. E stato preso uno Signor Mosacho, congnato de Scanderbech. E de li mile fanti de Palerino gli ne remasto piu de CC. Heri el dicto cognato de Palerino ando da la Maestà del Re a dargle per parte de Palerino quanto era seguito. E dice, che la Maestà del Re se ne trova molto de mala voglia, digando etiamdio, che se la Maestà del Re havesse obtenuto el dicto castello, che facilmente obtineva uno grandissimo paese del Turcho perfino ala Valona, perche non remagniva passo al Turcho de venire a queste altre terre, le qualle luy tene per contra de Taranto e de Brundiso.

La Vostra Signoria videra per la inclusa scrita le novelle, che nuy habiamo de questo Turcho, e quanto hano dito questi fanti novamente venuti, per ben che alcuni de quelli de la Maestà del Re dicano, che non vero de questo conficto, ma el

[1]) У Макушева редовно погрешно Palermo.

cognato de Palerino me ha dito a mi, che luy se trovato presente e mandato da Palerino. E cosi dicano deli altri fanti e in questo modo se scrito ad altri loghi.........

[Albricus Malleta, consiliarius et orator ducalis].

(V. Makouchew, op. cit. 148—149).

97

Напуљ, 22 августа 1455.

Албрик Малетта извештава дуку миланског о доласку Симона Зеневисија у Напуљ. Хоће да се покрсти и свој крај да уступи арагонско-напуљском краљу.

Die 22 Augusti 1455.

.... Quà è venuto uno Signore de Albania, figliolo del Signor Symon Zenebis, nato pero e alevato in Turchia, el quale ancora non è batizato ed è fugito dal Turcho da uno anno in quà, e se fato adherente e recommandato da la Maestà del Re. V è uno fortissimo castello e grandissimo passo, che se chiama Ostrovil per contra a Corfo, isola dela Signoria, lo qualle castello e la dicta isola fureno za del regname de Neapoli, como luy dice. E como sara liberata la Maestà del Re, se vole far batizare.

Questo Signore me ha fato pregare per lo suo interpreto, che lo vogla arecommandare ala Vostra Signoria. E dice, che lo Grande Turcho non teme, ne fa caso de Signor che sia se non dela Maestà de lo Re e dela Vostra Signoria, dela quale dice, che ne fa grande caso. E molto extima el grande a alto valore de la Excelencia Vostra, e che se non fuso vuy doy Signori gia saria intrato in Italia.

La Maestà del Re me ha narrato e afirmato doy grandi miraculi, li qualli acadeteno questi di proximi, quando furno morti quelli nostri Christiani a Belgradi, de che scrissi a la Vostra Signoria. E perben fusseno morti Christiani asay, tamen se tene, che molti piu Turchi fusseno ocisi. E in quello loco, dove fu fata la batagla, unde erano misculati li corpi de li Cristiani e de li Turchi, la note se vedeva chiaramente certi razi e splendori, che parevano descendere da le stelle sopra li corpi de li Cristiani e non de li Turchi.

Laltro miraculo, che andagando li Turchi per volere sepelire questi corpi, trovarono la mazor parte de li soy corpi molto putredi e straziati e lazarati da lupi e da altre fire bestie e li corpi de li Cristiani trovarono integri e senza fetore alcuno. E li Turchi, vedendo questi miraculi, dicevano, che Cristiani li facevano per incantamento. Questo aferma Maestà de lo Re esser vero e haverne hauto certa informatione da persone digne. ....

[Albricus Malleta, consiliarius et orator ducalis].

(Makouchew, op. cit. 147—148).

98

Кастел нови код Напуља, 26 август 1455.

Краљ Алфонс V пише Симону Зеневизи, господару града Кастровилари близу Крфа, и радује се добрим вестима о њему. Јавља му да је његова сина Алфонса, који је раније прешао био на ислам, покрстио, о чему ће га опширно обавестити фра Јован Клавер.

Rex etc.

Magnifice vir, fidelis noster dilecte!

Havemo havuto singulare piacere de la bona relatione, che lo venerabile religioso e diletto consigleri, commisario e vicere nostro in quesse parte, frate Joanni Claver, comandatore de Santo Stephano de Monopoli, ne have facta de voi e vestri adherenti e subditi, e ancora de la vista e presencia de vostro figlo, messer Alfonso Gimbixi, lo quale, mediante la divina gracia havemo facto baptizare, secondo largamente serrite informato per ipso e per lo dicto frate Joanni Claver, per li quali serrite ancora advisato da parte nostra de lo che devete fare et del modo in lo quale ve haverite de regne. Solamente ve pregamo, che de le cose e nove, che ve occorrerano, ne vogliate continuamente scrivere, de che ne farrite piacere multo grande.

Datum in Castellonovo Neapolis, die XXVI mensis Augusti MCCCCLV.

Rex Alfonsus.

Dominus Rex mandavit mihi Arnaldo Fonolleda.

Magnifico viro Simoni Gimbixi, domino castri Uillari in Albania, fideli nostro dilecto.

(Archivo de la Cor. de Arag. Reg. 2661 fol. 97b).

99

Напуљ, 16 септембар 1455.

Албрик Малета извештава дуку миланског како му се краљ Алфонс V жалио на Млечиће који су му узаптили барке, натоварене животним намирницама за Скендербега, и како сметају да оствари своје планове у Арбанији. Нуди дуки да заједнички воде акцију на Истоку.

.... Heri di matina, andagando cum la Maestà del Re, el fece demandare el cancellero dela Signoria e dolendose asay de ley, gli dise de molte recresevole parole. E non potendo ben intendere el tuto, per ben fusse apresso la Maestà del Re, gli domanday perche era cossi turbato cum quello cancellero. Respose, che haveva deliberato de dirmelo, che novamente la Signoria gli havevano tolte tre o quatro barche carige de sale e de biave, le qualle luy mandava a Scanderbech e ale sue terre in Albania, perche dicevano esser contrabando, e che piu volte gli havevano fato de simile iniurie. E questo anno gli havevano fato impicare uno de li soy signori Catelano, parente del conte da Terno, e che novamente Veneziani havevano confortato a quelle terre del Re in Albania, che se levassero dalla soa obedientia et se daessero al Turcho, perche loro li defenderiano. E male assay, me disse, de loro per modo chel me pare tucto pregno contra de loro. Poy me disse ridendo: „Quanta displicentia, credete, che li haverano, chel duca de Milano et nuy se intendiamo bene insieme et faciamo questi parentadi, ma pocho gli haveremo ad temere, et se sarranno matti, el duca et mi li farrimo male stare"......

[Albricus Malleta, consiliarius et orator ducalis].

(*V. Makouchew*, op. cit. 151).

100

Млеци, 18 септембар 1455.

Милански посланик у Млецима, Антоније Гвидобонус, извештава дуку миланског да су Млеци много немирни због акције арагонско-напуљског краља у Арбанији

Die 18 Septembris 1455.

.... Preterea significo ad la Signoria Vostra, che ogni di qua creschano li suspecti contra del Re d'Aragona, si chel non se assignorischa de la ghiexa, metendo et conte Jacomo ad soldo de quella. Si anchora, chel non se agrandischa in Albania, perche Schanderbecho, signore in Albania, e molto affectionato ad la Maesta predicta. Et novissime ha tolto uno castello per tractato de uno, quale el guardava et era recommandato de questa Illustrissima Signoria ne le dicte parte de Albania. Et la prefata Maesta ne ha scripto qua in modo de excusatione, pur non lo volle pero rendere. Et questa Illustrissima Signoria non li ha dato resposta alchuna, ma hallo per male, quanto dire se possa. Questo ho da bono et degno locho. Et perche el prefato Re ha tolto el segno de la croce et mostra volere andare contra Turchi dubitano grandemente non vadi in Albania per levarsella saxo. Et quando cossi facesse, vignirano ad roptura inseme. Po aduncha la Excelencia Vostra pensare, como se renderiano contenti chel conte Jacomo fosse mandato in Albania, como soldato del Papa e del Re, dela qual Albania fano ogni grande caxo, non mancho como de terra ferma........

[Antonius Guidobonus]

(*V. Makouchew*, op. cit. 154—155).

101

Млеци, 6 новембар 1455.

Антоније Гвидобонус извештава дуку миланскога о преговорима деспотова сина с Млечићима.

Die Jovis VI Nov. 1455.

.... Quantunque questo figliolo del despoto habia mostrato prima facie di volere intendere quello volle fare questa Illustrissima Signoria contra el Turcho, non dimeno, secondo dopoy se potuto comprendere per la ambassata sua de le cosse del Turcho, cura molto pocho. E piu dosto venuto per havere colligatione con la Signoria et intelligentia et conventione per solle (!) datii et altre cosse per quello paexe hano in Albania et Schiavonia. Et in ognio capitulo volle non essere obligato contro Turcho, quali capituli questa Signoria me ha facto legere. Siche la venuta sua se extende ad altre spetialitate che quelle del Turcho; ma non fora de Schiavonia et de Albania. Credo aspetara qui la venuta del Sr Galeazo.......

[Antonius Guidobonus]

(*V. Makouchew*, op. cit. 155).

102

Венафри, 8 децембар 1455

Меморијал о преговорима између папе Каликста III и краља Алфонса V о томе да Јаков Пичинини пође у Арбанију као заповедник хришћанске војске. Папа би за ту сврху требало да даде 20.000 дуката а краљ се обавезује за лето 1456 да даде 15 ратних бродова.

Memorial per lo Serenissimo Senyor d'Arago, de les dos Sicilies etc.

Acomanat al venerable mosen Johan Soler, maestre en sacra theologia sotsdiaca e ambaxador de nostre senyor lo papa de les respostes per lo dit senyor Rey fetes a lo que per lo dit embaxador li es estat explicat per part del dit sant pare sobre los fets del comte Jacobo Picinino e altres.

Es a saber que pus lo dit Sant Pare sia de bon acordi ab lo dit comte Jacobo de conduir a quell o stipendi o sou de sancta mare sglesia per anar en Albania e tant del nombre de la conducta de gent darmes de cavall e de peu e del seu axi per les lances, com per infants, e de la prestança e del temps que se haura a donar e de les altres pagues, que apres de la prestança se hauran a fer per lo sou esces entre lany e dela despessa del passatge de la dita gente en Albania, quant de totes altres coses a aço pertanyents e encara del temps que haia esser prest lo dit passatge e del loch ou se haia a recollir la gent e de tot aço lo dit senyor Rey sera be segur, que ab effecte e realmente se execute e complesque segons sera entre lo dit Sant Pare lo dit comte concordat.

Es content lo dit senyor Rey en tal cas acceptar de sostenir lo dit comte Jacobo entretant que les dites coses se metran en orde e execucio per temps de quatre meses comptadors del dia que lo dit Sant Pare lo dit comte Jacobo o persona legitima per aquell concordaran en avant donant lo dit Sant pare al dit Senyor Rey los vint millia ducats de cambra per sa part offerts a raho de cinch millia ducats lo mes. Eessent lo dit S. be segur de haver aquells en los terminis que sera concordat.

E mes es content lo dit Senyor Rey que lo dit embaxador per part del dit Senyor diga e offera al dit Sant Pare, que per aquest estiu propvinent lo dit Senyor ab la voluntad de Deu trametra XV galeres armades e be apunt contra les terres del Gran Turch en Albania e altres parts en lo temps e per la forma quel dit senyor ha a boca informat lo dit em-baxador.

Expeditum in castello civitatis Venaffri, die octavo Decembris, anno a nativitate Domini MCCCCL quinto.

Dominus Rex mandavit mihi Arnaldo Fonolleda.

(Archivo de la Cor. de Arag., Reg. 2697 fol. 168b—169a).

103

Напуљ, 8 децембар, 1455.

Албрик Малета извештава дуку миланског да су Турци провалили у Арбанију и да је Скендербег тражио помоћ од арагонско-напуљског краља. Каже да је Синьорија примила синове Мусакија, који је прошлог лета погинуо у сукобу са Скендербегом.

.... Habiamo aviso in questa terra, che li Turchi sono corsi molto grossi in Albania. E hano preso molte terre per fine apresso ala Croya, cita delo Re a octo miglia. El Signor Scanderbech per dubio de la Croya, che non se daga al Turcho, ha confinato de molti citadini de quella terra e ha mandato a rechedere ala Maestà del Re fanti cinquecento. E se non li manda, quella terra se perdera. Ancora non se sa che lo Re habia deliberato de mandargli. Hano etiandio preso li Turchi el dominio de li figlioli del Signor Musach, el qualle fu morto questa estate in quello conflicto dato a Scanderbech, suo cognato. E quelle terre sono apresso a Durazo ad uno miglio. La Signoria ha dato recepto ali figlioli del dicto Musach, el qualle era suo grande amico e recommandato, per benche Scanderbech fusse inimico dela Signoria. Queste cosse ne ha dito quello che solicita le facende de Scanderbech in questa terra, el qualle etiam me ha dito, che in questa cavalcata, che hano fato al presente, hano preso tal terra, chel faceva piu de cinquecento homini e tuti gli hano tagliati a peze e hano menato via le mogliere e li figlioli. E questo hano fato in piu loghi. Dubita, che presto non se .... da tuta quella Albania, perche dice, che li homini de quelle payse sono molto affeti al Turcho, el qualle gli fa una bona e humana Signoria. E non habiando altra ferma speranza,

non poveno piu sustenere la corigo de la guerra e de tanta crudelita, quanto ogni dì fo fato in quello payse.

La Maestà del Re questi dì ricevete certe letere como retornando certe nave del mare mazore, quando fureno al stricto de Constantinopoli, una de quelle nave ne fu sfondrata da le bombarde del Turcho, e tuti quelli che se retrovarno sur quella nave perirno. E perche le altre passarno el Turcho, el qualle prima gli haveva octo bombarde, gli ne ha fato metere altre octo, in modo che scrivano, che ormay se po metere per perduto tuto lo mare mazore, e cosi Cafa, la Tana e quelli altri loghi, perche niuna nave piu ardiria de commeterse a tanto periculo de tante bombarde. . . . .

[Albricus Malleta, consiliarius et orator ducalis].

(V. Makouchew, op. cit. 152—153).

104

Рим, 8. децембар 1455.

Енеја Силвије, бискуй Сијене, извешйава йоглаварсйво (balia) града Сијене о йрийреманој експедицији Јакова Пичинини йройив Турака у Арбанији и шйа су о йом йийању расйрављали йайа и краљ арагонски.

Magnifici et potentes domini honorandi! Que apportauerit Matheus Johannes[1]) ex rege Aragonum, quantum nobis exposuit, die sabbati iam decurso ad uos scripsi; que in sententia sunt: Regem nolle vocare Jacobum Picininum in regnum, sed contentari eum remanere in Vrbetello uel Castilione usque ad martium neminem offendendo, deinde vero, restitutis omnibus, que abstulit civitati Senensi, in Albaniam contra Turchos transire etiam per regnum suum; prouiso quod eidem Picinino subueniatur pro expensis medio tempore necessariis, quibus substineatur, et quod adueniente martio prouisionem habeat, cum qua transeat in Albaniam. Vultque rex antedictus idoneas hic Rome cautiones dare, quod Jacobus Picininus quecumque promiserit plene obseruabit. Quomodo autem concordandum sit cum Jacobo de subuentione ac stipendiis, ait secretarius Matheus Johannes, cum eodem Jacobo esse tractandum, quia rex de eo non se intromitteret. Intendit etiam rex, quod ipsi comiti Jacobo cautiones idonee prebeantur de obseruantia illorum, que sibi promittentur. Et ait, si cetera concordentur, placere sibi, ut asserit Matheus, quod mox, facta concordia, Jacobus restituat Vrbetellum et conferat se ad Castilionem ibique maneat nulli noxius, uel si concordari id possit sine ulteriori mora in Albaniam proficiscatur per regnum suum, quia mare strictum etiam hieme transire poterit. His sic nobis per Matheum expositis accessimus reverendissimum cardinalem sancti Marci et illic presente oratore regio, domino Johanne Diser, iterum hec eadem Matheus exposuit. Deinde habuimus nonnullas disputatiunculas. Cardinalis sancti Marci visus est notare Matheum, qui non alia ex rege atullisset; dicta sunt et per Mediolanenses aliqua uerba de federe non plane seruato, que oratori regio paululum gravia fuere. Placuit exinde ad sanctissimum dominum nostrum cuncta referre. Fuimus igitur heri post missam ad pedes domini nostri, qui uoluit audire consultationes nostras. Cardinalis sancti Marci primo locutus: iterum dixit uideri sibi admodum pauca esse, que de rege allata essent, ex quo nollet ad se Jacobum accersire, visusque est parum momenti in his rebus ponere. Postea iussit sanctitas apostolica me loqui. Ego in primis commendaui laborem et diligentiam Mathei dixique me non esse, qui de talibus consulere deberem et presertim cum in hoc non haberem mandatum aliquod, vnum tamen non esset mihi dubium, quia placeret Senensi populo quecunque deliberatio per suam sanctitatem captaretur. Quia tamen sanctissimus dominus noster opinionem meam exquireret, aperirem paucis aliqua non consulendo sed auisando, subiunxique in relatis per Matheum tria me habere dubia. Primum id fuit: quia non uiderem bene, quomodo consuleretur Senensibus stante Picinino in Tuscia, licet enim rex pro eo promitteret, oporteret tamen Senenses tenere gentes pro custodia terrarum suarum, quia melius est sua custodiendo retinere quam perdendo vendicare. Nam et rex de ipso Jacobo non bene confidere videretur, qui (!) iuxta relationem Mathei inter alias causas, cur nollet in regno ipsum habere, illa fuit, quia oporteret eum locare in terris ecclesie vicinis, [et ti]meret[2]) ne offenderet ecclesiam. Si ergo non posset rex eum a violentia cohercere in regno morantem, minus ergo in Tuscia remanentem. Petebam ergo papa hoc animaduerteret et cogitaret talem pacem facere, qua gaudere Senenses

[1]) После речи „Johannes" избрисане речи „ex neapolitano".

[2]) Овде хартија оштећена.

possent, ne cogerentur tenere grandes sumptus. Secundum dubium mihi uidebatur ex eo, quod rex remitteret ad tractandum cum Picinino qualiter secum conueniendum esset de subuentione sua. Quia non putabam honestum papam querere cum Picinino tractatum, quem pene obsessum haberet. Namque, si rex nollet, ut Matheus ait, vlterius se intromittere de prouisione Picinini, restabat quod papa per se uel alium concordiam ab inimico peteret. Ea propter decentius fuisse, aiebam, quod rex ipse mediator fuisset et dixisset quidnam tribuendum Picinino sibi uideretur; quia melius esset X [milia] dare per manus tanti regis quam quidquam per alium quemcunque, qui a Jacobo mitteretur; quia tunc uideretur victor, qui victus est. Dicebam igitur, et in hoc uiam aliquam perquirendam, que sancte sedis apostolice conseruaret honorem et decus. Tertium dubium, dixi, me habere in facto prouisionis, quia cum intelligerem Venetos, ducem Mediolani et Florentinos nihil ad hanc rem uelle conferre, restabat hoc onus solum pape et Senensium humeris imminere. Senenses autem longo bello exhaustos omni argento asserebam, papam quoque grauibus expensis opressum legatorum galearumque contra Turchum armandarum. Nescire igitur me, quonam pacto sanctissimus dominus noster cum solis Senensibus hos Jacobi sumptus suffere posset, nisi summa leuis exigeretur, quod non putarem, cum armigere de multis milibus loqui soleant. Hec ergo tria dubia ponebam in medium, ut reperiretur ad omnia modus idoneus. Deinde subdidi: non ab re mihi uideri tenendum esse cum rege tractatum, quod sua maiestas omnium rex mediatricem se faceret et de subsidio et de quauis prouisione, ita quod papa contemplatione magni regis non propter Jacobum Picininum moueri uideretur, et si pecunie summa tolerabilis peteretur, possit pietas apostolica ex decimis Italie superioris illam persoluere, promittendo regi certam summam dandam in auxilium Albanorum et rex postea illam summam Jacobo daret eumque mitteret in Albaniam contra Turchos et tunc, concordia facta, se uellet titulum ab ecclesia sibi daretur, cum iam recessisset. His per me dictis et patienter auditis dominus S[c]ena loqui cepit et comprobatis reliquis, que ego dixeram, de pratica cum Picinino habenda dixit: non esse sibi magnam curam, quia reperiretur modus honestus, per quem Picininus aliquem de suis huc mitteret ueniam petiturum et possent cum illo iniri tractatus. Papa cum hec audiret non permisit amplius Scenam loqui et interrumpens ait: et quis est, qui dicat, me tractare debere cum Picinino; absit hoc a me; hec Matheus mihi non exposuit; nescio, quid uobis enarrauerit. Tum Matheus: Ego, inquit, nihil aliud his dominis quam vestre sanctitati exposui; sed episcopus Senensis ibi facit dubium, ubi non est. Tunc ego: Certe, inquam, ita intellexi regem nolle se de prouisione Picinini intromittere, sed de illa esse cum eo tractandum sufficereque regi, quod fideiuberet pro Picinino. Negabat iterum [Matheus se ita] dixisse.[1]) Tum Scena ducalis orator: Si errauit, inquit, episcopus Senensis ita Matheum intelligens, ut ait, et nos omnes errauimus, qui simili modo intelleximus. Postea locutus est aliter orator ducalis, qui multa de facto pecuniarum ait clare protestatus, quia dux in eam partem non consentiret de dando uel unum obolum comiti Jacobo. Idem et Florentinus asseruit. Dominus Bindus sanctiori usus consilio tacendum duxit, eo solum dicto, quod Senensis populus a uoluntate summi pontificis non discederet. His dictis, ait papa nolle se sine consultatione omnium legatorum de liga in hac re quicquam agere subiunxitque primum punctum esse discutiendum: An acceptandum sit, quod Jacobus Picininus, restituto Vrbetello et aliis occupatis redditis, in Castilione remaneat usque ad martium sine offensa cuiusquam cum promissione et cautione regia; mandauitque, ut rediremus ad eum hac (!) sero plene deliberata. Mediolanensibus et omnibus aliis uidebatur, quod hic articulus non potest discuti sine aliis, quia si debeat Picininus restituere Urbetellum et alia occupata et pacem tenere, necesse est concordare cum eo de prouisione sua. Sed papa non mutauit propositum. Petiuimus, ut Matheus in scriptis daret, que aportasset. Qui omnino recusauit et postea dixit ad partem domino Bindo, quod nec pro mille florenis in scriptis redigeret, que nobis dixerat de mente regia. Veniemus igitur hoc sero ad summum pontificem et respondebimus super primo articulo; nec facio dubium, quin omnes dicant illum acceptandum, quia si rex offert velle se recipere in territorio suo Jacobum Picininum et promittere, quod nullum offendet, nemo est, qui possit hoc reprehendere. Sed difficultas est in conditionibus, que petuntur a Jacobo antequam restitutis oblatis eo pergat. Nescio, que sit mens domini nostri, quia cautissimus est, sed quantum coniectura capio videtur ad recipiendam concordiam solito inclinatior; quod admodum

[1]) Овде текст оштећен.

desiderabile est, sed secum oportet etiam uti arte ne videamur nimis illam concordiam appetere. Hoc sero aliquid amplius intelligam et significabo vestris magnificentiis. Fuit etiam opinio mea, quam supra neglexi referre: pater sanctissimus dominus noster tractaret cum rege concordiam et interim non negligeret obsidionem, sed ibi totus incumberet, quia si medio tempore uel caperetur Jacobus uel fugeret, aut alio suo infortunio periret, sua sanctitas magno onere liberata esset; addidique de pane qui mittebatur ad hostem. Papa de obsidione bone mentis est iussitque scribi episcopis, [ut] exacte curent, ne quid hosti ad alimoniam ministretur. Hoc usque nunc acta. Litteras ad regem Aragonum ex consilio summi pontificis dirigam; de commissario, qui comeatum promoueat ad castra, verbum faciam. Alia nunc non occurrunt. Recommando me vestris magnificentiis. Ex Roma die VIII. Decembris 1455.

Eneas, episcopus Senensis.

Споља: Magnificis et potentibus dominis de balia ciuitatis Senarum, dominis meis honorandis.

(Autographum bibliothecae civitatis Tergestinensis, № 15 (fol. 2).

105

Кастел нови код Напуља, 24 децембар 1455.

Краљ Алфонс V, преко Флорентинца Ђанота Манети, шаље папи Пију II извештај свога намесника Рамона Дортафе, из кога се види како Млечићи у Арбанији држе с Турцима на штету хришћана.

Sanctissime Pater ac beatissime domine, etc. Egregius Joannottus Manetti, civis florentinus, devotus noster dilectus, qui nunc Romam proficiscitur sanctitatem vestram certiorem reddet quo pacto Veneti apud Albanos sese pro Turchis contra christianos gerant. De sevicia enim et, ut verius dicamus, aperto bello, quod christianis Turchorum causa gerunt plenam ei noticiam fecimus, ut cum is ad Sanctitatem Vestram applicuerit ea omnia sibt apertius enarrare ac litteras magnifici Raymundi de Ortaffa, militis, nostras in illis partibus vicesgerentis manu subscriptas, quas ei dedimus, Vestre Sanctitati ostendere queat. Visum nobis extitit faciendum huiusmodi Vestre Sanctitati significare quo super iis provisionem sibi visam agere possit, itaque supplicamus ei humiliter, ut ipsi Joannotio iu predictis referendis fidem eque ac nobis dignetur adhibere. Omnipotentis (!) Deus Sanctitatem Vestram diu conservare dignetur regimini Ecclesie sue Sancte.

Datum in Castello novo civitatis nostre Neapolis, die XXIIII°. mensis Decembris, anno Domini M°. CCCCLV°.

Rex Alfonsus.

Dominus Rex mandavit michi Arnaldo Fonolleda.

Споља: Sanctissimo ac beatissimo domino nostro Pape.

(Archivo de la Cor. de Arag. Reg. 2661, fol. CVIIIb.)

106

Рим, 1 јануар 1456.

Јаков Калкатера пише дуки миланском да су у Рим стигле вести о сукобу Скендербега с Турцима, којом приликом су многи изгинули и одведени у ропство.

...... Hogi a la S[ta] del papa .... sono gionte lettere, nele quale se narra come il Turcho et la gente sua hano havuto in questi di proximi duoy grandissimi conflicti, l' uno apresso de Syo, l' altro in Albania da lo Scanderbech, nel quale, secondo se scrive, e facta occisione e captivita de molte et infinite persone.

....

[Jacobus Calcaterra]

(*Makouchew*, op. cit. 196).

107

Напуљ, 21 март 1456.

Антоније de Tricio извештава дуку Сфорцу о преговорима посланика из Сијене с арагонско-напуљским краљем Алфонсом V да се гроф Јаков Пичинини пошаље у Арбанију. Али како овај тражи 2000 коњаника, 2000 пешака и 80.000 дуката, преговори нису приведени крају.

Illmo Signore mio! Da Traicto avisai la Illma Sig[ria] V[a] come li oratori Senesi erano venuti

alla M^{tà} del Re, cum la quale fin ad quello dì, non haveano facto altro, se partisseno poi dicti oratori. El Mag^{co} Bernardo de Medici et io per venire quà ad aspectare essa M^{tà} che venesse a Pozolo, per essere poi cum quella per dare principio alla pratica del acordo del conte Jacomo. Venne poi la prefata M^{tà} ad Pozolo de la quale mercorì proximo passato andassemo tuti insieme, alla quale lo Rev^{do} Mon^{re} de Sena in nome d essi oratori disse alla prefata M^{tà} summariamente come el comune de Siena li haveva mandati alla M^{tà} Sua come alla vera fonte, che gli po dare pace et levarli la guerra, et così racomandandogli la comunita sua, pregavano et supplicavano essa M^{ta} volesse fare loro ciò che dimandavano et levarli la guerra da casa cum molt' altre bone et humane parole conveniente ad questa materia. La prefata M^{tà} gli respose, che questa guerra gli è sempre stata molestissima per l'amore, che porta ad quella comunità, sopra la quale mai credete che ditta guerra dovesse cadere, ma ben credete dovesse cadere sopra al stato de la Chiesia, come quella che suole essere refugio de le gente d'arme desviate et che Sua M^{tà}, dubitando de quello, è seguito recordo usque a principio, che se facesse provisione al facto del conte Jacomo, ma come se fosse la M^{tà} Sua desiderosa de la pace et quiete de Italia era contenta afaticarse et fare quanto gli sia possibile perchè questo fuoco se levi via. Et dicendo dicti ambassatori che voria el conte Jacomo per andare in Albania, la M^{tà} del Re respose, che non lo sapeva, ma ch'el haveria Ser Antonio e Brocardo et intenderia da loro le domande d esso conte Jacomo. Et parlato che hebbe la M^{tà} Sua cum dicti Ser Antonio, et Brocardo domandò dicti ambassatori senesi et cum loro Bernardo et io. Et qui disse molte parole del rasonamento havuto cum li predicti del conte Jacomo, ma la conclusione fo questa, che loro dicevano ch'el conte Jacomo non poria andare in Albania cum manco de cavalli 2000 utili et fanti 2000. Ma perchè non se havesse a disputare de cavalli utili, che se contentaria de mille lance et li fanti predicti et ducati XL per lanza et ducati cinque per paga, allegando che hanno ad andare in paese extraneo caristioso et dove trova lo inimico potentissimo. Et circa questo allegavano molte cose, per le quale esso conte Jacomo non poria andare cum meno numero de gente et dinari. Gli fo risposto, che questa dimanda era molto aliena da l'honestà et che, se volessero mettere ad cosa così honesta, che se ne potesse parlare al papa, et che etiam non havesse ad alterare le mente de altre potentie, che gli hanno ad intervenire. Hebbe el Re un altra volta quelli del conte Jacomo, li qual pur stetero sul primo proposto, unde che reiterandolo la M^{tà} del Re a dicti oratori fo dicto molte cose. Et vedendose questo partito dificilissimo fo dicto, che voria el conte Jacomo per stare in Italia. La M^{tà} del Re ce mandò da parte et ne conferì cum li predicti Ser Antonio et Brocardo; poi Sua M^{tà} ce respose, che loro domandavano ducati 80.000. Nuy dissemo alla M^{tà} del Re che parlaressimo insieme et poi gli responderessimo. Et così parlando tra nuy ce parse le domande molto dishoneste, ma magistro Zohanne Soleri, che ad tuta questa pratica è stato presente in nome de la Sant^{tà} de Nostro Signore, disse che chi voleva rasonare del stare del conte Jacomo in Italia, ne rasonasse come uolesse, ma che luy non gli consetera, perchè la commissione sua non se extende se non ad praticare ch' el conte Jacomo vada in Albania. Resposesi alla prefata M^{tà} che l'hora era tarda et che se faria pensiero sopra quanto è rasonato et poi saressemo cum Sua M^{tà} a Napoli. Et cosi s'è stato che fin qui non è facto altro.

La prefata M^{tà} heri sera nocte vene quà, dove starà fin a Pascha. Questi oratori quamprimum poterano serano con essa M^{tà} per vedere ad che la cosa se possa redurre. Fin mo sento che se redurà el conte Jacomo ad cavalli 2000 de conducta.

De quello seguirà più oltra, avisarò la Ex^{tia} V^{ra}. In tutti questi rasonamenti, che se fano, la M^{tà} del Re dice che la Sig^{ria} V^{ra} de questa spesa non debbe pagare niente.

Quà non c'è altro de novo.

Ex Napoli XXI Marcie 1455. Io harei grande bisogno de uno cavallaro.

Ex^{tie} V^{re}.

famulus

Antonius de Tricio.

Споља: Signore, Jo me trovo voluntieri presente ad queste pratiche per intendere quanto se fa, ma non havendo altra comissione da la Celsitudine Vostra certifico quella ch'io non faria proferta de uno dinaro. Ut in litteris.

Idem Antonius.

(Archivio di Stato di Milano. Carteggio pen Sforzasco ad annum 1456).

108

Напуљ, 21 март 1456.

Антоније Трицио извештава дуку миланскога Сфорцу о даљим преговорима сијенских посланика с Алфонсом V ради одласка грофа Јакова у Арбанију.

Illmo Signore mio! Vederà per l'alligata d' hogi la Illma Sig^{ria} V^{ra} quanto gli scrivo essere seguito quà per li oratori Senesi cum la S^{ma} M^{tà} del Re circa l' acordo del conte Jacomo. Dopo scripte quelle, hogi circa le XX hore andassemo dicti oratori magistro Johanne Soleri, Bernardo de Medici et jo alla prefata M^{tà}, alla quale per dicti oratori fo replicato quanto era facto et justato et pregato quella volesse confortare et indure quelli del conte Jacomo ad metersi ad le cose honeste. Et circa questo essendosi ragionato assay et per spacio de più de due hore, sta ferma essa M^{tà} in proposito che gli pare che, andando el conte Jacomo in Albania, non possi andarli cum menore conducta de quella se contenne ne l'altre mie; per stare in Italia Sua M^{tà} dice, che quelli del conte Jacomo hanno facto la dimanda sua et che el Papa debbe mo respondere quello ch'el vuole fare, offerendose ad fare ch'el prefato conte Jacomo se redurà ad cosa honesta. Et se questi oratori havessero mandato, credo che se seria venuto ad altro, ma se avisa el Papa del tuto et da Sua S^{tà} se aspectarà risposta. Credo, ma ancora non lo metto per cosa ferma, ch'el Re deliberarà che uno de essi ambassatori Senesi vada ad Roma per questa cosa, la quale me pare haverà ad andare in longo inance che prenda conclusione. Lo Rev^{do} Monsegnore de Sena in questo rasonamento ha pur dicto largamente al Re, che non è niuno che meglio possa levare questo fuoco d'Italia che la Sua M^{ta}, la quale è quella che gli lo tienne et nutrisse et che, se la M^{ta} Sua dicesse al conte Jacomo ch'el stia contento a dece soldi, gli staria ne faria non, ma quanto essa M^{tà} volesse. La M^{tà} Sua se sforzò de justificare, ch'el conte Jacomo non è suso suo terreno et che non gli da favore se non quanto non impedisce le victualie che gli vanno come porria s el volesse, et che questo fa perchè altri non vuole fare cosa che Sua M^{tà} vuole et molt' altre parole.

Jo rasonato del luoco dove habia a stare el conte Jacomo stando in Italia, la M^{tà} del Re respose et disse che, s el conte Jacomo fosse andato in Albania, haria pagato et voluntieri ducati X m[ila] de la dicta spesa et tenutolo nelle terre sue nel reame fin ch'el fosse stato in ordine per passare in Albania, ma, stando esso conte Jacomo in Italia, essa M^{tà} dice non lo vuole nelle terre sue, ne pagarli uno tornese. De quello seguirà avisarò la Ex^{tia} V^{ra}, alla quale me racomando, Cognosco che ad questi del conte Jacomo non piaceria che se prendesse el partito de andare in Albania.

Neapolis XXI° Marcy 1456, hora 3ª noctis.

Ill^{me} Dom^{nis}. Vestrae famulus

Antonius de Tricio

(Archivio di Stato di Milano. Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1456).

109

Рим, 26 април 1456.

Обавестивши дуку Сфорцу о приликама у Угарској и Србији, Јуније Градић јавља да је 20.000 Турака с војском херцега Стевана Вукчића кренуло против Арбаније.

Illustrissime Princeps ac excellentissime Domine, post humilem comendationem etc.

Elapsis diebus existens Bude de rebus fide dignis ad plenum I[llustritati] V[estrae] significavi postea in mense decembris proximi preteriti maximum circulum feci, magnum Turcum personaliter visitavi, quem versus Constantinopolim in planiciis pestelentie causa inveni, nec pretermitam quin in presentiarum meam Vestre Illustritati promissionem servabo, videlicet quod Vestrae Illustritati de novis quae hucusque, tam partibus Ungarie, quam etiam Turchie, contingerunt in litteris meis significam.

Imprimis sciat Illustritas Vestra quod Regis Ungarie Maiestas VI die mensis februarii cum magna solempnitate ac cum grandi omnium prelatorum et baronum iubilatione Budam intravit nisi gubernator regni Ungarie dominus Johannes suspicionis causa non interfuit, qui vero post in festo asumptionis beate Virginis cum magnis numeribus ad regiam Maiestatem Budam accessit, qui regimen Ungarie illico renunciavit. Sed ipse Rex sponte sibi partem regni, que est

Transsilvania, per decenium in regimine confirmavit, qui gubernator optimo animo contra Turcos tanquam prementatissimus imperator impresam tulit.

Despotus autem, princeps optimus, a quodam nequissimo viro in partibus Ungarie in suburbio castri sui nocturno silentio captus fuit. Filius etenim silicet, qui regnum possidet, cum tota reliqua familia evasit, qui post secunda die ad Maiestatem Regiam cum mile quingentis equis Budam est profectus. Postremo, domino iuvante, pro aliquo precio pecuniarum liberatus fuit. Turcus vero cum omni potentia sua versus Ungariam equitare intendit, qui die noctuque nil cogitat, nil in ore habet nisi Romam et reliquas christianitatis partes, quas ut rugiens leo insorbeat. Verum etiam in hoc intervalo viginti milia equitum cum duce Stefani Bosne gentibus contra Scandarbegum in Albaniam transmisit, reliquas vero gentes penes se servavit.

Quid ultra dicam de hoc nequissimo viro, Illustrissime Princeps, quem Deus pro peccatis nostris tanquam flagelum populo suo transmisit?! O, mirabilis Dei omnipotentis justicia, o incomparabile judicium creatoris nostri! Postquam parvula secta tanquam mulierum contempnere permittit, o christiani principes, o lumina ac defensores christiane fidei, qui tot tantaque nequissima scelera a mortuis audiendo non resurgunt, o vere lumen Christi indubitate fidei, o famosissime imperator ac omni laude dignissimus, si fama Illustritatem Vestram non incitat, tamen pietas aflictionis christiane fidei vos comoveat! Surgite igitur, Illustrissime princeps, et facite ut promissiones nunc appareant vestre, ardenti animo promovete et prosequimini, ut Illustritati Vestrae sempiternus onor et gloria amicis maxime utilitati et tocius reipublicae christianae emolumento esse possitis, cuius glorie tuba et predicator esse non desistam.

Reliqua autem que occurebunt Illustritati Vestrae significare non negabo. Vale decus magnanime ac gloriosissime tocius Italiae Princeps et me tanquam servitorem vestrum ut cepistis dilige!

Ex Urbe XXVI Aprilis 1456.

Eiusdem Vestre Illustritatis
Junius de Gradis,
humanissimus servitor,
miles ac indignus comes
palatinus.

Споља: Illustrissimo Principi ac Excellentissimo Domino Domino Francisco Sforcia, Dei gracia Duci Mediolani etc. Papie, Anglerieque comiti ac Cremone Domino suo colendissimo.

(Archivio di Stato de Milano. Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1456).

110

Млеци, 26 април 1456.

Упутство Фрањи Венерију који се шаље као провизор у Драч и у Арбанију.

MCCCCLVI, die XXVI Aprilis.

Quod fiat commissio Ser Francisco Venerio turo ad partes Albanie. — Nos Franciscus Foscari, Dei gratia dux Venetiarum etc. Committimus tibi nobili viro Francisco Venerio, dilecto civi et fideli nostro, quod in Dei nomine vadas noster provisor ad civitatem Durachii et partes Albanie. Et quoniam magnopere optamus, quod cavationes et laboreria, ordinata fieri ad baltam Dyrachii per olim nobilem virum Johannem Bolani de nostro mandato, omnino fiant et compleantur, ut crescentibus aquis marinis, intrent dictam baltam, et decrescentibus exeant ad mare pro sanitate et fortificatione illius civitatis nobis fidelissime, volumus quod accelleres iter tuum Dyrachium, ad quem locum cum applicueris, volumus quod esse debeas cum baylo et ingeniario nostro, quem illuc misimus, ac cum aliis, qui ad hoc apti et fidi tibi videbuntur, et videre et examinare opus predictum, et dare tale ordinem et ponere talem modum quod, si inceptum est, compleatur. Si vero nondum inceptum fuisset, in Dei nomine detur tale principium, quod debitum medium et optatus finis subsequatur.

Operarios necessarios ad dictum opus procurabis habere de Durachio, Scutaro, Drivasto, Alexio, Dulcinio et Dagno in isto principio, sicut melius facere poteris. Et quoniam ex resanatione aeris et fortificatione illius civitatis omnes domini et homines partium illarum recipient multa commoda et securitatem, volumus, si tibi videbitur, quod procures per illa media et modos, qui tibi utiliores videbuntur, de inducendo magnificum Scanderbegum et alios dominos partium illarum, quod mittant de operariis suis ad opus predictum, sicut se obtulerat Mastichius (!)

Topia dum viveret, quibus quidem operariis sumus contenti, quod providere possis de illo panne et vino, vel de illis pautioribus pecuniis in die pro eorum expensis, que tibi possibiles erunt.

Dictas expensas facies de pecuniis camere nostre Dyrachii, que quidem pecunie volumus, quod in aliqua alia re non expendantur, quam in fabrica predicta, excepto salario baiuli nostri, tui provisoris, ingeniarii, castellani, comestabilium et omnium stipendiariorum, et excepta provisione Scandarbegi. Et si per nos etiam cum Consilio rogatorum scriberetur, quod fierent alique solutiones contra hanc commissionem, volumus, quod ipsas literas observare non debeas.

Dari fecimus olim nobili viro Johanni Bollani, precessori tuo, badilia VIII centum acuta, zappas II centum, asses sive tabullas II millia, libras mile feramentorum, clavorum diversarum sortium libras V millia, travatulos XX, secures XX, badiliaque magna a posta X, ut laboreria predicta comodius et celerius fieri facere posset. Volumus ergo, quod res omnes predictas revidere debeas et providere, quod bene salventur et non disperdantur, et solum in laboreriis predictis convertantur. Cum rectoribus locorum nostrorum Albanie et Antibaro ultra dabis possibilem operam, sicut utilius cognoveris, quod de locis predictis et districtibus suis mittatur ad opus cavationum predictarum maior numerus operariorum, qui erit possibilis, et sine ulla vel cum quam minori expensa nostra fieri poterit. Sumus preterea informati, quod multi districtuales condemnati in pecunia pro rixis et aliis causis stant et habitant in dictis territoriis, et pro stando in domibus suis sine ullo ranchore libenter venirent ad laborandum ad dictas cavationes, si absolverentur a condemnationibus suis, quas tamen nunquam solverent. Volumus, quod laborantibus dictis condemnatis ad opus dictarum cavationum pro illo longiori tempore, quod tibi videbitur, eos possis absolvere a condemnationibus suis. Preterea quoniam multi banniti pro homicidiis et aliis delictis, qui stant ad confinia territorii, de quo habent bannum, et multa enormia committunt, volumus, quod simul cum comite nostro Scutari provideas, quod eis dentur talia confinia, quod alia delicta in illis territoriis comittere non possint.

Misimus Dyrachium industriosum virum, magistrum Peregrinum Cila, ingeniarium nostrum, cui limitavimus salarium ducatos centum auri in anno et ratione anni, stando suis expensis, ut supersit omnibus laboreriis illarum cavationum. Volumus ergo, quod eum exerceas ad laboreria predicta sicut melius et utilius cognoveris. Et quoniam eris personaliter in acto, si tibi videbuntur alique provisiones faciende pro celeriori et magis votiva expeditione operis illarum cavationum, sumus contenti, quod eas facere possis, dummodo non sint tales, de quibus nostrum dominium sit merito consulendum.

Postquam dederis debitum ordinem et formam operi dicte balte, quando tempus ad hoc aptum et accomodatum tibi videbitur, volumus quod visitare debeas magnificum Scandarbegum, cui presentatis nostris credentialibus literis, factisque amicabilibus solutionibus et oblationibus, declarabis, quod dominatio nostra, que sue magnificencię affecta est et ad eius commoda inclinata, ordinavit, quod de Scutaro, Alexio et Dyrachio sue magnificencie detur provisio sua annualis de introitibus camerarum illarum pro observatione promissionum nostrarum, quas quidem promissiones sua magnificencia erga nos etiam debet velle servire, sicut etiam per suas literas nobis scripsit et providere ac ordinare, quod caravane et homines partium illarum veniant ad accipiendum de sale nostro et ad conducendum de rebus et mercationibus suis ad terras et loca nostra ex quibus, sicut scit, provisionem suam habere debet, nam deficientibus introitibus nostris civitatum illarum, non posset habere pecunias sue provisinis. Et cum his et aliis verbis et rationibus, que tue prudentie videbuntur, instabis et procurabis inducere suam magnificenciam, quod permittat venire caravanas ad terras et loca nostra et amicabiliter et humane se habere cum omnibus rectoribus nostris. Et ut hec omnia debite iustificare possis, dare fecimus tibi copiam capitulorum concordii facti per nobilem virum Andream Venerio cum ipso Scandarbego, quoniam de capitulis per antea factis cum sua magnificencia in Scutaro plenam noticium habebis.

Si sua magnificencia aliquid tibi diceret de capitulo pacis ultimate concluse cum Teucro circa receptum non dandum in terris nostris hostibus suis, justificabis dictum capitulum cum convenientibus verbis et rationibus, sicut pro prudentia tua facere poteris et scies.

Visitabis quoque magnificos alios dominos ibi vicinos, et presertim magnificum dominum Arenitum sub nostris credentialibus literis, quas tibi dari fecimus, cum humanis et amicabilibus verbis, ut eos tibi et aliis rectoribus nostris amicos et benivolos teneas et conserves. Et si

tibi videbitur, procurabis eos inducere quod mittant et contribuant de operariis suis ad opus utillimum illarum cavationum Dyrachii, et quod permittant caravanas et homines partium illarum, sicut per antea, venire cum suis mercationibus et pro sale ad terras et loca nostra Albanie, sicut antea consueverant.

Quoniam multe et maxime expense, quas habemus in partibus Albanie, quotidie crescebant et introitus nostri diminuebantur, dedimus in mandatis et fecimus particularem commissionem olim nobili viro Johanni Bolani, tam circa regulationem introituum et datiorum nostrorum, et computa et rationes nostras ordinate et clare tenendas, quam circa scansationes expensarum inutilium, sicut per exemplum commissionis sue, quod tibi dari fecimus, particularius videbis. Et quoniam a nonnullis ex rectoribus nostris Albanie et aliter sumus informati, quod propter aliqua datia seu decimas, noviter impositas per ipsum condam Ser Johannem, multa scandala et errores secuti sunt inter et cives et districtuales nostros partium illarum, optantes, quod omnia debite reformentur cum comodo et utilitate rerum nostrarum et pace ac quiete civium et districtualium omnium nostrorum partium illarum, volumus quod, quando aer erit infectus aut suspectus in Dyrachio per modum quod ad opus illarum cavationum laborari non possit, debeas te conferre Scutarum et simul cum comite nostro diligenter videre et examinare omnes introitus et expensas nostras inutiles et limitando ac reducendo omnia ad res utiles et necessarias, sicut de prudentia vestrum duorum confidimus. Et similiter datia omnia nostra illius civitatis diligenter examinabis simul cum prefato comite nostro, providendo omni vestra industria, quod augeantur et amplientur pro utile et comodo dominii nostri, utque suppleri possit ad omnes expensas nobis occurrentes in partibus illis. Volumusque quod simul cum comite nostro predicto possis facere omnes alias provisiones, quas utiles et proficuas cognoveris ad statum nostrum et ad bonam securitatem et conservationem illius civitatis; et similiter facies in aliis omnibus civitatibus et locis nostris Albanie, simul cum rectoribus nostris, dando nobis de omnibus noticiam

Expeditus de Scutaro, ibis ad omnes civitates et loca nostra Albanie usque Catarum, in quibus omnibus, et in Cataro, providebis simul cum rectoribus nostris locorum illorum, sicut de Scutaro tibi diximus. Et quoniam, ut diximus, olim ser Johannes Bollani imposuit aliqua datia et decimas vini, que nunquam amplius exacte fuerunt, de quibus et cives et districtuales nostri male contenti sunt et eas omnino solvere recusant, nec in aliquo loco fuerunt exacte decime predicte, ut informati sumus, preter quam in Dulcinio ab aliquibus, volumus quod materiam istam diligenter examinare debeas et dictas decimas ac inusitatas gravedines revocare omnino vel confirmare possis, sicut tibi melius, utilius et securius pro dominio nostro et rebus status nostri ac pro confirmatione subditorum nostrorum in solita fide et devotione nostra videbitur, auditis opinionibus rectorum nostrorum partium illarum. Et similiter facies de equis, pagis et provisionibus illorum, qui cassi fuerunt per dictum condam Ser Johannem, tam in Dyrachio, quam in omnibus aliis locis.

Quoniam nobilis vir Hieronymus Fusculo habere debet ducatos ducentos vel circa a magnifico Scandarbego pro damnis sibi illatis per subditos suos, tibi expresse committimus, quod procurare debeas satisfactioni dicti Ser Hieronimi, sicut melius et utilius cognoveris. Et hoc idem facere debeas de omnibus civibus nostris habere debentibus a dicto Scandarbego.

Habere debes de salario pro primis sex mensibus ducatos centum auri in mense, et postea ducatos sexaginta auri in mense liberos ab omni onere et gravedine. Et si quicquam solvere cogereris, dominium nostrum solvat pro te. Ibis, stabis et redibis ad tuas expensas, ducendo tecum quatuor famulos et tenendo equos quinque donec eris in partibus illis, et teneris equitare per totam Albaniam et ire usque Catarum, quotiens opus erit, et tibi mandabitur per dominium nostrum. Scribimus tamen rectoribus omnibus Albanie, quod tibi provideant de barchis pro eundo de loco ad locum ad expensas nostri dominii, sed tu facies omnibus expensas oris et pecunias salarii tui ultra pecunias, quas hic habuisti, accipies de tempore in tempus a camera nostra Dyrachii et ab aliis cameris nostris Albanie. Sumus preterea contenti et concedimus tibi quod tecum conducere possis unum ex notariis nostris cancellarie cum uno famulo, pro quorum expensis et salario famuli habere debeas a nostro dominio ducatos quinque in mense ultra salarium tibi limitatum.

Eris sollicitus singulis diebus per omnia passagia nos previsos reddere de quibuscumque novis et rebus quomodolibet occurrentibus in

partibus illis ac de ordine per te dato circa fabricam et opus illarum cavationum.

Et ex nunc sit captum, quod dictus Ser Franciscus teneatur recessisse de Venetiis pro eundo Dyrachium infra dies XV proxime, ad quem terminum si non recesserit, habere debeat singulo mense ducatos viginti minus de salario suo. Et hoc commissum sit nostris officialibus rationum.

De parte 125, de non 2, non sinceri 4.

(Senato Mar. vol. V. c. 145. *S. Ljubić*, Listine X, 80–84).

111

Милано, 11 мај 1456.

Милански дука Франческо Сфорца у одговору своме посланику у Млецима, Антонију Гвидобоно, зауставља се на приликама у Угарској и њеном односу према Турцима, Говори, даље, о удаји своје кћери.

Mediolani XI Maij 1456 — Antonio Guidobono in Venetiis.

. . . .

Le cose de Hungaria ne piace siano assetate come ne scrive per le lettere, quale ha havuto quella Illma Sig^ria^, et aspectiamo, che tu ne mandi la copia de le dicte littere. Ma da l'altro canto ne rencresce et dole de la dissensione et differenzia nata tra l'Imperatore et lo conte de Cilia et ch'esso Imperatore gli habia indicto et nunciato la guerra, perchè ne parisia molto meglio, ch'el se attendesse a l'impresa contra el Turcho, inimico de la fede christiana, che a farse male tra loro, presertim essendo el Turcho potente su le arme et a loro vicino, come l'è, et haveressemo caro ch'el seguisse l'acordo tra loro.

A la parte de quello te ha dicto l'ambassatore del conte de Cilia, cioè ch'el se tracta de dare nostra figliola al Re de Ungaria volemo gli respondi, che non ne niente, l'è ben vero che più de uno anno passato nuy fossemo recerchati da quelli de là a devere fare tale parentato, ma nuy non ne curassemo darla tanto da la longa. Da poi l'havemo promessa al nepote de la M^ta^ del Re d'Aragona, come tu sai. Et anche è vero per quello siamo avisati da Roma, che per la via de certi cardinali se tracta de dare una figliola de la M^ta^ del Re de Franza per mogliere al prefato Re de Ungaria. De quello sia per seguire non sapiamo, ma de quello intendiamo, ne poterai dare aviso a quella Illma Sig^ria^.

(Archivio di Stato di Milano. Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1456).

112

Будим, 14 мај 1456.

Папски легат, кардинал Јован Карвајал, минорити Ивану Капистрану о акцији арагонског краља Алфонса V на Леванту и помоћи коју даје Скендербегу у борби с Турцима. Јавља да је известан број Француза стигао у Арбанију да се боре с Турцима.

. . . .

Venit ad nos nudius tertius quidam frater ord. praed., quem Venetias destinauimus, et refert, se habuisse a nobili Veneto, balio seu legato Constantinopolitano, Venetias regresso, quod Filo, marinus capitaneus galearum regis Arragonum, visus erat in illis partibus cum copiosa multitudine galearum et nauium; et quod rex in dies augebat robur classis, mittebatque nunc X. galeas dicto capitaneo. Dixit etiam, quod Scanderbeg erat iam in campo; eique miserat rex Arragonum mille equos et aliquos pedites; et quod viderat quemdam militem Gallicum cruce signatum, proficiscentem in Albaniam cum 50 armigeris cruce signatis, volentem per annum integrum in hoc bello servire. Credendum est, quod propter moram nostram hic, dum non incipimus bellum, maximus concursus cruce signatorum fiet in Albania. Omnipotens Deus noster V. R. P. diu conseruare dignetur.

Ex Buda, XIV Maii, anno Domini MCCCCLVI.

(*S. Katona*, Historia critica regum Hungariae, tom. VI, ordine XIII (Pestini 1790), 1058–1059).

113

Кастел нови код Напуља, 20 мај 1456.

Краљ Алфонс V пише команданту Кроје, Педру Скудеру, да је примио његово писмо од 21 априла, разумео потребе и невоље кројског гарнизона, које ће задовољити у најкраћем року.

Lo rey etc. Castella!

Reebut havem vostra letra feta a XXI del mes dabril prop passat, per la qual nos avisau de vostra necessitat e dels companyons de aqueix castell. La qual conexem be e vostra gran paciencia e fidelitat, a la qual sens pus dilacio entenem a provehir por manera, que vos e los dits companyons resteu satisfets e contents.

Pregam vos per ço, que com haveu acostumat conforteu los dits companyons els aviseu que molt prestament hauran recapte.

Dada en castellnou de la nostra ciutat de Napols a XX dies de maig del any MCCCCLVI.

Rex Alfonsus.

Arnaldus Fonolleda, protonotarius.

Al amat e feel nostre en Pere Scuder, Castella del castell de Croya.

(Archivo de la Cor. de Arag., Reg. 2661. fol. 119).

114

Кастел нови код Напуља, 20 мај 1456.

Краљ Алфонс V пише Рамону Дортафи да је пешадија, коју је послао у Арбанију, срећно стигла. Радује се да се Петар Спан признао његовим васалом, чијим ће жељама изаћи на сусрет.

Lo Rey etc. Visrey.

Reebut havem vostra letra feta a VIII de abril prop passat e havem haut plaer de la avisacio, quens feu, que sia aplegada la infanteria que us trametem e Raynaldo de lo Dute e de la bona disposicio en que esta Petro Aspan de reduyrse a nostra Maiestat, lo qual som content accepteu e acordeu ab la condicio que demana de nos, ço es quesi la fortuna, que los Turchs lo lançassen de sa casa, que nos li donem lo quens aparra per son sosteniment perque spahau de acordarlo e pendre lo homenatge.

De les noves del Turch vos regraciam molt pregants vos sovin nos en aviseu.

Dada en la Castellnou de la nostra ciutat de Napols a XX dies de maig del any MCCCCLVI.

Rex Alfonsus.

Arnaldus Fonolleda, prothonotarius.

Al magnifich e amat conseller nostre mossen Ramon Dortoffa, visrey en les parts d'Albania.

(Archivo de la Cor de Arag., Reg. 2661 f. 118b. 119a).

115

Напуљ, 16 јуни 1456.

Краљ Алфонс V извештава Скендербега да је упутио у Арбанију Јована Клавера. Моли Скендербега да му у свему верује, а препоручује му Симона Зеневизи и његове васале.

Rex Aragonum etc.

Spectabilis et magnifice vir, fidelis nobis plurimum dilecte!

Va de presenti de nostris beneplacito, ordinatione et mandato in li regione orientali per excquire cose concernente servicio de Dio e nostro lo magnifico e venerabile uxier darme nostro fratre Joane Claver, comendatore del leugo e de Santo Stephano de Monopulo de Uldecoma et de Xalamera, al quale havimo dato carrico speciale debia pasare de quesse bande vostre e conferire con vuy de facende per ben commune de la christiandat, attenta la condicion del tempo.

Pregamone per tanto in tucto ço, che lo dicto preceptore ve dira de nostra parte, vogliate dar fede indubia quanto ad nostra propria persona. Niente demino ve pregamo in specialita e strictamente ve incarricamo vogliate debiate haber per recomendato lo magnifico Simoni Gimbisi e soy vassalli, ha servicio de dio e ad nuy multo caro.

Data in castro nostro novo Neapolis, die XVI mensis Junii, anno a nativitate Domini MCCCCLVI.

Rex Alfonsus.

Dominus Rex mandavit mihi Arnaldo Fonolleda.

Dirigitur Georgio Castrioti alias Scandarberch.

(Archivo de la Cor. de Arag., Reg. 2662 fol. 22).

116

Кастел нови код Напуља, 19 јуни 1456.

Краљ Алфонс V препоручује кастелану Кроје, Петру Скудеру, да се држи јуначки а он ће му по Јовану Клаверу, који ће отпловити с ратним бродом у Арбанију, послати потребан новац.

Lo Rey &. — Castella! Vostra letra havem reebuda feta a XV del mes passat, la qual lesta e entesa vos responem ja per altres nostres letres haver vos scrit amplement e respost ad lo que occorreria. Ara vos avisam que ab frare Claver, lo qual ab una galera armada trametem a visitar tota aquexa maritima e gents nostres, vos trametrem diners pera vos e encara per tots los companyons que aqui son, en landemigvos pregam siau diligents vos ensemps ab ells a la deffensió deix castell e totes altres coses que nostre servey sien segons de vos e ells confiam.

Dada en lo Castellnou de Napols a XVIIII del mes de Juny del any mil CCCC LVI.

Rex Alfonsus.

Arnaldus Fonolleda, prothonotarius.

Al amat e feel nostre en Pere Scuder, castella del castell de Croya.

(Archivo de la Cor. de Arag., (Reg. 2798, fol. 174b).

117

Кастел нови код Напуља, 19 јуни 1456.

Краљ Алфонс V хвали верност и храброст Скендербега у борби с непријатељима. Јавља му да ће преко Јована Клавера, који стиже тамо с ратним бродом, послати намеснику Рамону новац с опширним упутством.

Rex Aragonum &. Spectabilis et strenue vir consiliarie, fidelis nobisque dilecte! Per lettere de lo magnifico Raymundo Dortaffa, nostro Visore in Albania, simo informati dele novelle de quisse parte et de la vostra strenuita et summa diligencia circa lo servicio nostro et de cognacione de li inimici, la quale multo laudamo, simul etiam informati como lo dicto Visore, como lo magnifico Raynaldo de lo Duce et altre gente nostra che lla havimo mandata cavalcano per jungerese con vuy et fare alcune cose contra li inimici en servicio de nostre Senyore Dio, de che stamo havere novelle de victoria et honore, avisandone como nuy spachamo lo religiose fratre Johanne Claver con una galera armata per visitare essa marina, et con quillo mandaremo denarii per soccorrere ad le gente nostra secundo dacio et daltre cose per lo dicto Visore porrite sentire, a lo quale nevimo (?) largament scrito.

Data in Castello novo civitatis nostre Neapolis, die XVIIII mensis Junii, IIII indiccionis anno a nativitate Domini M⁰ LVI.

Rex Alfonsus.

Arnaldus Fonolleda, prothonotarius.

Spectabili et strenuo viro Castrioto alias Scandarbecho, gentium armorum magnanimo capitaneo, consiliario, fideli nobis plurimum dilecto.

(Archivo de la Cor. de Arag., Reg. 2798. fol. 173b).

118

Кастел нови код Напуља, 19 јуни 1456.

Краљ Алфонс V изражава своју радост Реналду de la Duce, заповеднику његових трупа, на јуначком држању. Јавља да ће Јован Клавер стићи с ратним бродом и донети потребан новац.

Rex Aragonum, &. — Magnifice vir consiliarie, fidelis nobis dilecte! Per lettere de lo Visore de Albania slmo stati informati de li progressi et acti virtuosi per vuy con quessi comestabuli et gente che tenete usati, de che simo tanto contenti che piu non porriamo. Pregamone quanto piu affectuosamente potimo continuate de bene in meglio ad operandone sempre, como da vuy speramo et confidamo, et havete sempre meglo acostumato in la deffensione da quissa terra et paissi et offensione de li inimici per modo che sia servicio de nostro Segnore Dio et nostro et honore vestro. Nuy mandaremo prestis-

simamente con la soa galea lo religiose uxere d arme nostro fratre Claver per visitareve, con lo quale provederemo ad la paga da quisse gente et tutte le cose necessarie, et ancora insieme con certe galee, che nostro segnore lo Papa vole mandare loro contra lo Turcho, nuy havimo deliberato mandarne alcune nostre per fare guerra ad lo dicto Turcho in le parte et loqui dove piu damno le possino dare. Vuy insieme con Scandarbecho, lo Vicere et altre gente siate constanti et attendente ad la deffensione de quisse terre et offensione de li inimici, como da vuy confidamo, ca continuamente provideremo ad le cose che ve besognaranno. Et scrivitene sempre de li successi et novelle dalla, ca piacere nende farrite.

Datum in Castello novo Neapolis, die XVIIII° Junii, M° CCCC LVI°.

Rex Alfonsus.

Arnaldus Fonolleda, Prothonotarius.

Magnifico et strenuo viro Renaldo de lo Duce de Neapoli, nostrarum gentium armigerarum apud Albaniam capitaneo, coperio, consiliario fideli nobisque dilecto.

(Archivo de la Cor. de Arag. Reg. 2798. fol. 173b).

119

Кастел нови код Напуља, 19 јуни 1456.

Краљ Алфонс V хвали јуначко држање својих ратника у Арбанији. Поручује да ће што брже може упутити у Арбанију с оружаном галијом Јована Клавера с новцем и другим потребама.

Rex Aragonum &. — Nobiles et egregii viri strenui peditum comestabuli, fideles nostri! Per letere de lo magnifico Visore de Albania simo informati delli boni portamento et atti vestri in quissa terra, de che simo multo contenti; pregamone continuate de bene in meglo, como sempre havite acostumato et de vuy confidamo et speramo. Nuy mandaremo prestissimamente in quisse terra co la galea soa lo religiose uxere d arme nostro fra Claver per visitareve, con lo quale ve mandaremo denari et tutte altre cose necessarie per forma che serriti contenti. Vuy siate constanti et usate virilmente in la deffensione da quisse terre et offensione de li inimici che nuy provideremo continuamente ad tutte le cose che ne bisognaranno per forma che non ui mancara niente.

Data in Castello novo civitatis nostre Neapolis, die XVIIII° mensis Junii, IIII indiccionis, anno a nativitate Domini M° CCCC LVI°.

Rex Alfonsus.

Arnaldus Fonolleda, Prothonotarius.

Nobilibus et egregiis viris peditum comestabulis apud Albaniam ad nostra stipendia militantibus, fidelibus nostris dilectis.

(Archivo de la Cor. de Arag. Reg. 2798, fol. CLXXIIIv°).

120

Милано, 20 јуни 1456.

Cichus (Ф. Сфорца) пише Јакову Калкатери у Рим да је стигао у Милано посланик Скендербега Франческо Марамонте да тражи помоћи против Турака. Ако би Марамонте дошао у Рим у истој сврси, нека каже Папи да је Марамонте био и у Милану и да су му речене утешне речи.

Domino Jacobo Calcaterre.

Qua è venuto Francesco Maramonte da Campo, presente exhibitore, oratore del Illustre Signor Zorzo Castriotto Scanderbech, per explicare per parte della soa Signoria le male condicione sonno quelle soe parte et l'extremitate in le quale è posto per respecto del Turcho, et tandem per dirne el bisogno suo. Et nuy inteso el tutto gli havemo resposto como ne dolemo grandissimamente de tanta et tale turbacione, che il dicto Turcho da alla christiana religione et non manco ne dolemo de le soe adversitate et bisogni, perchè havemo cara et amamo la soa Signoria como se a nuy fosse fratello. Et postremo gli havimo facto intendere a conforto suo como la Santità de nostro Signore è benissimamente disposta a provedere de ogni remedio opportuno perchè la christianità non remanga oppressa de esso Turco. Et como già ha mandato via el legato suo con l'armata ben fornita e como tuctavia la solicita tuti li Principi Signori et Signorie ad provedere dal conto suo perchè ultra la dicta armata se possa mandare lo exercito per terra contro esso Turco. Et etiam como la Maestà del Re de Aragona è optimamente disposta a questo ad mettergli ogni possanza soa, nec minus como nuy

ancora siamo parechiati a fare tucto el possibile dal canto nostro. Et per queste cose havemo inducto el dicto Francesco ad confortare el prefato Signore Scanderbecho ad darsi de bona voglia, perchè speramo in Dio, che queste adversitate se mutarano in felici et prosperi successi, si che, venendo mo là el dicto Francesco, per essere con la prelibata Sanctità, volimo che vuy faciati intendere alla prefata Sanctità como luy è stato qui da nuy et como nuy gli havemo resposto nel modo predicto, a cio che quella resti avisata del tucto.

Mediolani, XX Junii 1456.

Bo.

C[ichus].

Die supruscristo. In simili forma scriptum fuit, mutatis mutandis, Antonio de Tricio in Neapoli.

Bo.

(Archivio di Stato di Milano, Registro Ducale K No 2 fol. 263).

121

Кастел нови код Напуља, 26 јуни 1456.

Краљ Алфонс V препоручује намеснику Арбаније, Рамону Дорштафи, фра Јована Клавера, кога упућује Скендербегу, Зеневизију и другима. Препоручује нарочито Рамону Зеневизизи, господара града „Scrivilli“ (Кастровилари), и његове васале који су пристали уз краља.

Lo Rey. Visrey!

De nostres beneplacit, licencia e encara ordinacio va de present en les parts de Levant ab una sua galera, un balaner e dos fustes armades lo venerable e amat conseller e uxer darmes nostre, frare Johan Claver, comanador del leugo de Sancto Stephano de Monopulo, Xalamera et de Ulbdecona ab potestat ampla en aquelles parts. Havemli comes passe per aqueixes parts e conferesca ab vos e ab lo magnifich Scanderberch e Genenbisi, senyor de Scrivilli e ab alguns altres. Encarregam vos e diem al que de part nostra vos comunicara li deiau dar fe quant a nos propri. No res menys haureu en special recomendacio e favor lo dit Genenbisi e sos vasalls per forma que conega nos haver haut, car son acostament a nos fareu lo degut e a nos sera plaer e servey.

Dada en lo nostre Castellnou de Napols a XXVI dies de juny del any MCCCCLVI.

Rex Alfonsus.

Dominus Rex mandavit mihi Arnaldo Fonolleda.

Dirigitur Raymundo de Ortaffa, viceregi in partibus Albanie.

(Archivo de la Cor. de Arag., Reg. 2662 fol. 22b).

122

Кроја, 18 јули 1456.

Скендербег честита миланском дуки на његовим успесима.

Lettera di Giorgio Castrioto, detto dai Turchi Scanderberg, a Francesco Sforza, Duca di Milano, in cui si congratula delle di lui imprese. En Croia 18 luglio 1456.

Rimessa alla Direzione generale degli Archivi li 20 Dicembre 1830, No 1017 per essere spedita a Vienna per la Biblioteca di Sua Maestà.[1])

(Archivio di Stato di Milano, Potenze estere. Albania).

123

Млеци, 22 јули 1456.

Антоније Гвидобони јавља из Млетака миланском дуки Сфорци како херцег Стеван утиче на Арбанасе да пристану уз султана.

(omissis)

. . . . Del Turcho non c'è altro de novo salvo che con grande navillio è intrato in lo Danubio, ma che la peste è grandissima in lo exercito suo. L'Imperatore serà d'acordio con lo conte de Cil, et ha facto grande convochatione ad adiuto de Ungari. El Ducha Steffano christiano fa grande pratiche in Albania per li favori del Turcho, hortando et persuadendo ognuno se

[1]) Напомена Управе миланског архива.

arambi al Imperatore Turcho como al mazore Signore del mondo. Et asay se dubita che dicti Albanexi non se lassino prevaricare ad dicti conforti del Ducha Steffano, quale è grande Signore in dicte parte. Altro de novo non c'è da notificare ad V^ra^ Ex^tia^, a la quale devotamente me recomando.

Ex Venetiis XXII Julii 1456.

Fidelis servus Antonius Guidobonus.

Споља: Illustrissimo Domino meo Singul^mo^ Dom^no^ Duci Mediolani etc.

(Archivio di Stato di Milano. Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1456).

124

Castro Giubileo, 24 август 1456.

Изасланик милански извештава херцега Сфорцу о свом разговору с папом Каликстом III. Папа се радује много што су Турци одбијени од Београда, али с краљем арагонско-напуљским Алфонсом V нису односи добри, пошто краљ оклева да даде обећану помоћ против Турака.

. . . . . . Gionto adoncha a Roma, che fu heri, ritrovay la S^tà^ de N. S^re^ in lecto per uno pocho de dolore li he venuto in uno ginoghio e credo io sia mal de gotta. Et da S. B^ne^ fu visto molto amorevolmente, e per supplire quelo non hera stato molti dì passati per la absencia mia: steti secho solo chel non z era altra persona da le XX hore per fina ale XXIII et meza. E qui S. B^ne^ da poy me fu congratulato secho per parte de V. S^ria^ de la victoria havuta quanto piu amplamente e melio me fu possibile, non se poteva saciare replicando e triplicando piu di tante volte una medesima cosa de magnificare et exaltare la predicta victoria et de laudare et comendare fin de sopra ale stelle el nome de lo illustre Zohanne Vayvoda como uno deli piu gloriosi homini che trecenti anni nascesseno ho al presente vivano al mondo: e similmente per il contrario dampnando e vituperando assay li mali deportamenti e negligentia de tutti li Ungari, non concedendo a loro parte alcuna de laude de questa victoria, dicendo che tuta hera stata del prefato Zohanne Vayvoda, acompagnato da li poveri e soli cruciati e non poncto da alchuni Ungari, si che giaramente, dice, se vede e se cognosce questa essere stata victoria e sola gratia, se po dire, de Dio omnipotente piu tosto, che per opera humana e facta in confusione, vituperio et obprobio de quili dampnavano Sua S^à^, dicendo non sapeva che se peschasse con queste sue cruciate e che se paseva de sogni e che andava jactando et butando via el texoro de la ghiexa mo XV millia, mo XX millia, mo XL millia ducati exborsando al tracto, unde li altri Romani pontifici passati se studiavano de conservare et augmentare le faculta e texoro de la ghiexa. E giaramente disse me Sua S^tà^, che questo li faceva simile imputacione hera la Mag^tà^ del Re de Ragona, el quale publicamente parlava in suo biasmo de questo e me pareva Sua B^ne^ molto irritata contra de luy. E li menazava chel judicio de Dio verrebbe sopra de quelo et in fine diceva, poxo molta e longa turbacione sua, che li pareva impossibile che uno veghio de LXX anni, come he la Magestà del Re, fusse corrigibile de soy costumi e par me che queste tale parole siano proferte per la prelibata M^tà^ del Re da poy che Mon^re^ el camerlengo gionse a Napoli per iustificacione de esso camerlengo, el quale, non volendose partire et andando mal volentera ne la legatione sua, non ha lassato che dire in vituperio del papa, e cosi como a quelo sia stato caxone et autore de tuto questo male e vituperoxe parole dicte. La S^tà^ de N. S^re^ piu ge lo imputa che non fa a la antedicta M^tà^, pur dice he stato necessario habia hauto paciencia e se ne sia andato. E la M^tà^ del Re li ha dato quele XV galee li haveva promisso, da ben che per dare dilatione a questo facto se excusasse novamente de non potergele dare perfina ala primavera proxima: ma che vedendo la mente de S. S^tà^ per ogni modo disposta che andasse esso camerlengo senza quele galee quando havere non le potesse, pur a la fine ge le ha dato e cosi se partito el prefato Mon^re^ camerlengo, per la partita del quale dice N. S^re^ queste parole formale: che Ithalia he liberata del maiore schorpione fusse in quela. La prosperita de la antedicta victoria pareme a mi habia ellata la mente de N. S^re^ quanto dire se possa parindo a se, che per questa ne lo avenire tuti li SS^ri^ principi et Sig^rie^ de christianita debbeno fare altra extima de luy, che non facevano prima, et altramente essere obedienti e ben disposti al suo volere, parindo a S. B^ne^ de inferire che adeso ogni homo

ghiaramente cognoscera essere verissimo quello che mille volte questo anno ha dicto he scripto in molte parte, cioe chel al tempo suo la perfiđa et iniqua secta machometicha in tuto serrebe consumata e destructa. . . . .

Ex castro lubileo 24 aug. 1456.

(Archivio di Stato di Milano, Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1456 *L. Pastor,* Geschichte der Päpste, (Freiburg im Breisgau) I. 1926, 856—857).

125

Милано, 15 октобар 1456.

Cichus (Сфорца) пише из Милана Скендербегу писмо пуно хвале, признања и љубави, па му преко Скендербегова посланика шаље на поклон 35½ лаката скупоцене материје.

Illustri et magnifico tanquam fratri nostro carissimo Domino Georgio Castrioto alias Scanderbeg, Domino provintiarum Albanie etc.

Satis quidem nota erant nobis et ipsa nunctia fama et multorum gravissimorum hominum testimonio preclara Excellencie Vestre facinora et ea precipue, que cum armis eximiaque fortitudine ac felicibus auspiciis transegisset, ex quo illa dudum innata quadam benivolentia et amore prosequebamur, unumque vos dignum existimabimus, qui apud omnes presertim nostros Italicos maximo iu pretio esset habendus. At crescentibus in dies virtutum nostrarum preconiis, redditisque nobis Illustrissime fraternitatis Vestre litteris, quibus eadem tam iucunde tamque humaniter nobiscum agit, intelligentes mentem et animum vestrum tantopere nobis affectum, tam-, que coniunctum esse, que utique nobis ultra quam litteris exprimi posset gratissima fuerunt non possumus Excellentiam Vestram fraterno quodam amore non prosequi et eo maxime, quod illa Alphonsi, serenissimi et invictissimi Aragonum Regis gratiam tantopere sibi vendicaverit, cuius maiestatem per omnem etatem nostram summa quidem veneratione prosecuti sumus post felix faustumque affinitatis vinculum qua nos dignata est ne dum opes et statum sed personam quoque et animum ipsum dedicavimus. Georgium vero Petrici, gratissimum nuntium vestrum et equum cursorem, quem ille nomine vestro nomine (!) nobis obsignavit, libenti et iocundo animo suscepimus, gratissimum fuit cum eo de fraternitate vestra loqui, gratissimum munus et vero omni principe dignum. Quamobrem quas maiores possumus Excellentie Vestrae gratias agentes, ad eam remittimus ipsum nuntium vestrum cum petia una drapi siricis cremesilis aurati brachiorum XXXV$\frac{1}{2}$ uobis dono tradenda. Nescimus quid aliud dignum et fraternitati vestrae gratius daremus, sed id quicquid est eo animo quo datur, suscipiat rogamus monumentum certe amoris et animi integri, qui plura deinceps re ipsa quam verbis exprimemus, efficere desyderat, proinde Excellentiam Vestram hortamur et obsecramus, ut post hac confidentius nobiscum agat nobisque et rebus vestris utatur, qui sumus in omne decus et amplitudinem nostram ubique paratissimi. Mediolani XV Octobris 1456.

Tristanus

C[ichus]

(Archivio di Stato di Milano, Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1456).

126

Млеци, 9 новембар 1456.

Маркиз de Varese јавља дуки миланском да је онде стигао војсковођа Santi de Gavarão, кога Млеци мисле да упуте против Скендербега, присталицу арагонског краља, коме је уступио Кроју. Скендербегови људи долазе чак под Драч и Скадар, да би могли успешно делати против Турака.

Illustrissime princeps et Ex^{me}. D^{ne}. D^{e}. mi sing^{me} etc. . . .

(omissis)

Santi de Gavardo, conductere de questa Sig^{ria}, fu qui de mi che siamo compagni vechy. Dise che ditta Sig^{ria} haveva mandato per lui che secondo gli era ditto in secretto, lo voleva mandare con una parte de gente contra Schandrebeco, lo quale a levate le insigne del Re d'Aragona asignatoli la Croia, loco, disi, molto importante. E qui erano venuti da Durazo e da Schuteri a domandare sucorso da questa Signoria, dicendo che sono chavalchati tutol dì in su le porte, da poi l'anno rimandato per lui per farli honore e utile, ma che piu presto pensano quegli fatti de là havrano buono asetto e la cagione de questo Scandrebecho, perchè lui voleva gueregiare contra le cose pel Turcho che male lo

pò fare se non passando per alchune valle e terreno di questa Signoria, la quale non glie la vogliuto ne vuole comportare..... (omissis).

Venetiis, apud Sanctam Ellenam, 9 Novembris 1455.

Eiusdem Dom^nis Vestre servitor marchese de Varese

Споља: Illmo Principi et Exmo Dom^no D. Duci Mediolani etc. Papie Anglerieque Comiti, Cremone etc....

(Archivio de Stato di Milano, Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1456).

127

Млеци, 28 новембар 1456.

Маркиз de Varese јавља дуки миланском да је господара Дања у Арбанији убио један његов рођак, па је Дањ прешао у млетачке руке. Неки рођак убијенога с помоћу Скендербега поново се дочепао Дања, али су се Млеци и опет утврдили онде.

Ill^me Princeps et Ex^me Domine etc.
(omissis).

Uno gra Signore d'una grossa e gagliarda terra si chiama Degna, posta in monte sotto gli passa uno fiume grosso apresso com el Po; si chiama Drin e passo proprio per intrare nel bania lontana de la marina circa a 24 miglia e apresso a Scuter, terra de questa Signoria, a 8 fu tagliata a peze per opera d'uno suo cuxino, che per questo tal modo quella terra fu data a questa Sig^ria è accaduto, che alcuno di suoi col favore de Schanderbeco hano schalata la rocha per la via d'uno destro, tolta la terra e tagliato a peze quello gentil homo proveditore là. Asetata che fu la cosa, fu mandata la fameglia, la mugliere e la robba con bona compagnia, e altra guerra non si fa. Questa Sig^ria, per quanto i sento, ne fa caso e pure, asai pure, non vole impresa alcuna al presente, forse per dubio de qualche cosa nova; ben mandarano alcuna fantaria per riguardo de le cose sue.

(omissis)

Venetiis, apud Santam Ellenam, 28 Novembris 1456.

Ill^me Dom^nis V^re servitor marchesius de Varisio.

(Archivio di Stato de Milano. Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1456).

128

Млеци, 28 новембар 1456.

Гроф Антоније јавља дуки миланском да је Лека Дукађин од Млечана узео на јуриш тврди град Дањ, и да се Млечићи из Скадра спремају да поправе овај неуспех.

Illustrissime Princeps et Excellentissime Domine, Domine mi singularissime, humili recomendatione premissa.

Le ultime mie fo de XXVIII de ottobre passato, per le qual la Vostra Excellentia puote intendere et veder quanto fin quell'hora era occorso. Et perchè da quel tempo a questo molte cosse son successe, che segondo el mio juditio serano grate a la Vostra Signoria de havere notitia, seguendo la mia consuetudine significo a quella, et tanto piui questo di bona voglia fazo, quanto son certissimo el scriver mio esser grato a la Vostra Excellentia, de la quale, essendo devotissimo et fedel servitore, mai per niuno tempo mancherò sempre de tenire la Vostra Signoria de tutte cosse de qui occorrente aviaxat, azo che dapoi per la sua summa sapientia et prudentia la ne faci quel iuditio, che a quella parerà.

El se have littere da i rectori de Scutari come ai 4 del presente in tempo di note el fo scallado el Dagno, castel fortissimo in quelle parte de Albania, et intrato gli homeni de uno signoreto chiamato Lecha Duchagin, per forza tolseno quel luogo, tagliando a pece el rettore et retenuto la moglie et figliuoli prexoni. Questa Signoria ne ha fatto gran chaxo per el luogo che l'è. Hanno provisto de mandarge fanti 200 et qualche condutier a chavallo. Non sono anchor partiti de qui: quello seguirà ne darò avixo a la Vostra Excellentia.

Da uno misser Nicolò Tragurino, che se truova in Bossina apresso la Maestà de quel Re, per suo littere avixa questa Signoria de nuove de Ungaria et dice, che dapoy la morte del conte de Cil, el qual fo morto per Ladislao, fio condam Janus vaivoda, a Belgrado caute et dextro modo quelli baroni a fato retenire honestamente quel Re. Scrive preterea Ungari haver apresso el Turcho suo' messi secreti per haver la pace. Se piui altro se intenderà ne darò avixo alla Vostra Excellentia.

Non dubito la Vostra Excell[a] per via da Napoli haverà inteso el parentà ha fato Re Aragon de uno suo nepote figlio, che fo del quondam gran maistro de S. Iacomo, in una figliola del Dispoti Dimitri de la Morea..... (*omissis*).

Ex Venetiis, die XXVIII Novembris 1456.

servulus conte Antonio.

Споља: Illustrissimo Domino, Domino meo singularissimo, Domino Duci Mediolani.

(Archivio di Stato di Milano. Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1456).

129

Рим, 15 децембар 1456.

Папа Каликст III пише бискупу Лудовику Констанцу да је примио његова писма, у којима пише о акцији Симона и Алфонса, господара Астровилери. Нека њима, који моле помоћ, каже и нека их бодри да ће помоћ од њега добити.

Calixtus etc.

Dilecte fili salutem etc.

Accepimus litteras tuas et eas libenter legimus et intelleximus libentius, que in eis continebantur de gestis in Albania per dilectos filios nobiles viros Simonem et Alfonsum, dominos de Astrouileri. Et que ipsi egerant et que restabant agenda recte intelleximus; commendamus in primis diligentiam et prudentiam tuam in his scribendis. Quod autem a nobis impresentiarum petant subsidium personarum respondimus eis, quatenus impensis exhauste sint facultates nostre et in quibus speremus eisdem auxilium afferi. Officium tuum erit pro tua erga nos fide, devotione et affectione considerata hac necessitate, in qua nunc pro expedicione alterius classis proximo vere mittenda valde laboramus, principibus istarum partium pro tua solita prudentia taliter persuadere, ut incepta constanti et forti animo perseverent narrare, eis provisiones, quas in dies facimus, tum in paranda classe, tum in colligendis decimis, tum in cohortandis et sustentandis mundi principibus, ut in hac tanta necessitate nobis succurrant, et eos usque ad ver futurum bonis exhortationibus suavissimis suasionibus tuis manutenere in opere incepto perficiendo, quod audaces sint pro fidei Xpi pugnare, qui nullum fidem atletem suum irremuneratum abire sinit, qui coronam bravii perseverantibus donat eternam, qui, ut ipsum sequeremur, tanta pro nobis tormenta subire voluit. Te autem pro laboribus tuis tali prosequemur honore, ut te bene laborasse cognoscas.

Datum die XV Decembris MCCCC LVI[o] pontificatus etc.

Fratri Ludovico Constanç.

(Archivio Vaticano, Arm. XXXIX. Vol. 7, Calixti III Brevia fol. 53).

130

S. D. (1456?) et S. L.

Пројект султана Караманије како би се Турци могли истиснути из Европе.

Copia del conseio over parere del Signor Caraman circha lè provixione bixogna volendo cazar Turchi della Grezia et anche seguitarli in Axia, mandato alla Sanctità del Summo Pontifice et alla Maiestà del Ill[o] Re de Ragona.

Dovendo con lo aiutorio de Dio et del Sancto padre prender partito et deliberatione Christiani voler segurissimamente perseguitare et cazare della Grezia el Segnor Turcho Machometo, Otoman ex genere, el quale al presente tuta la Grezia et provinzie zircumstante occupa, a nui Caraman par seguir i modi et condizion son qui soto notati, le qual segondo nostro iudizio porteranno brevissimo tempo et spexa, et serà al Summo Pontifize facilissima expedizione, salvo sempre li iudizii de quelli hanno reputazione intender tal partiti meglio de me.

Primo: Bixogna che Hungheri omnino fazino dimonstratione voler passare el fiume del Danubio segondo l'uxato suo cum cavali ad minus XX milia optimamente aparechiati a tal modo che, stagando a quelli passi del dicto fiume, sia necessario, chel dicto Machometo Otoman adunisca el suo exerzito verso le frontiere et al incontro di Hungari, et a quel medemo tempo, quando li dicti Hungari serano reduti alli diti passi, in quel medemo moto siano in ponto L[ta] galie, le qual comenza bellare et scorere tuto quello paese et marine, zoe de Salonichi perfina a Constantinopoli. Nui Caraman veramente, che tal provision cum magna letizia aspetemo continuamente, semo in ponto et aparechiati in tal

modo, che statim da lo canto nostro de l'Axia romperemo et finaliter haremo victoria apud nos.

Secundo: Apresso la provixione de l'hoste hungaricho et de le galie et eciam del nostro perseguitar in Axia bixogna sine fallo fortifichare Schandarbech, Signor di Albanexi, a tal modo che cum parte de gente italicha el dicto possi campizare almanco cum XXX milia persone, in modo chel dicto exerzito a uno tempo se mova cum nui adaxio et a pian piano cum anima victorioso et prompto, dove che Otoman Gran Turcho, vedendo che nui Caraman i abiamo roto in Axia, per la qual rota lui vien a perdere li exerziti de l'Axia, che sonno una gran parte della sua potenzia, trovase in Grezia cum grandissima occupazion et iminuzion d'omeni, però che tuto quello dicto Machometo puol fare fra ordenarii et straordenarii boni et tristi sonno homeni CL^{ta} milia, di qual a tempo suo è de bixogno sempre passano dell'Axia in la Europa homeni LX milia, adoncha el Segnor Machometo Otoman indebelisse a tal modo che, dove poteva campizare cum homeni CL milia vel circha, viene a restar solo cum lo exerzito del Europa, che sonno solo homini LXXXX milia, di qual novantamilia molti sonno chel dito Segnore non bene se po fidare per non esser Turchi natural.

Terzo: A tal provixion, havendo effeto cum lo adiutorio de Dio, è de bixogno et forzo al dicto Signor Otoman pigliar et deliberar prima di do partiti, l'uno per dubio de l'armata da mar, volendo conservar i suo luoghi et citate maritime, exmenuir del campo et suo hoste ad minus homeni experti XX milia, per la qual cosa vien a remagnir el suo exerzito molto debele. E se per caxo lui Signor prendese partito de non provedere a li luoghi maritimi per non indebelir el suo exerzito per modo che per le armate quelli luoghi passi et cità maritime fosseno prexi et occupati, pezo per lui. Et cosi nui havemo per opinione lui seguirà per dubio haverà de l'oste hungaricho et anche albanicho. Et se pur deliberase voler mantegnir Salonichi, Galipoli, Costantinopoli et sui altri luoghi maritimi, resta l'exerzito suo indebeli cum grande pericolo et mal per lui, se veramente havesse per electione per non indebelir el suo exerzito lasar perder Constantinopoli el altri luoghi, ut supra, pezo per lui, però chel riman serado et prexon su la Heuropa.

Quarto: Alora el dito Otoman che se vederà opreso et percoso da ogni lato et in mezo de do exerziti in Europa, el nostro veramente in Axia e l'armata da mare trovandose cum pocha gente, roman molto sospexo et già de l'Axia non po pigliar partito per le raxon dicte, et nota l'oste hungaricho et albanicho el menaza et perseguita le galie sonno in strecto, non puo adiutar ne offendere l'Axia quando ben volesse, serali forzo prender de tre partiti l'uno et toglia qual el vol, haverà mal tol toprima. Se lui pigliarà partido de partir l'oste suo in duo parte et mandar l'una parte verso l'oste albanicho, el qual già serà in exerzizio, et cum l'altra mità vorà star al incontro de li exerziti in Albania a trovarse cum Albanexi, o veramente meglio li parerà cum tuta la sua gente star suxo la Grezia al incontro di Hungari, et de li non se mover.

Quinto: Se pur vorà partir i suo exerziti in do parte, zoè la mità mandar in Albania et l'altra mità resalvar cum la persona sua al incontro di Hungari, rimarà si debele l'uno campo et l'altro di suo che, trovandose con qualunque exerzito christiano, Turchi sarano roti et a nullo modo porano resistere.

Sexto: Deliberandose pur lui personaliter cum tuti suo exerziti andar in Albania et trovarse insieme intro el paese de Albania, nui intendemo, che andando lui personaliter cum tuto el suo exerzito, che allora el Signor Scandarbech cum lo suo exerzito christiano se reducha in locho abele, segondo sonno iu quelle parte de l'Albania, a tal modo che non li parendo non piglia bataglia cum el dicto Turcho et parendoli avantazo prenda partito. In questo mezo Hungari, che serano su li passi freschi et iocundi, vedendo chel dicto Otoman Turcho cum tuti i suo exerziti sarà passato et da lor tanto luntanato et da la Grezia, allora loro promptissimi et verilmente, senza alcuno impedimento, porrano passar et fazillissime corere et pigliare tuta la Grezia perfina in Andrenopoli.

Septimo: In caxo pur chel dicto Otoman elegesse per miglior partito de star forte suxo la Grezia al incontro de l'oste hungaricho per lor dubio, alora ne par che l'oste albanicho se mova prudentissime a lento passo, acquistando tuto el paexe de Albani, che son sotoposti al Turcho, sempre conquistando et ingrassandose tolendo, tuti i luogi della Janina et la Blachia bassa, la qual chiama cotidie christiani. Et conquisterano tanto frutuoxo paexe, che sine dubio multiplicherano tanto, che d'onde serano partiti d'Albania XXX milia, avanti che siano zonti alli confini della Grezia, se troveranno più de LX milia, e l'oste del Turcho alla zornata vegnerà manchando, però

che li homini a lui soto posti christiani, vedendo prosperar christiani, fuzerano alla zornata et plui che a tal tempo, Dio dante, el dicto Turcho serà privato delle sue intrade suxo la Grezia et eciam in la Turchia a tal modo che, non potendo scuoder, non porrà pagare cum sit che lui ha molti suo deputati et maxime geniseri, che cotidie li bexogna dar danari, haverà grandissimo senestro de vituaria et finaliter tuti christiani renegati, che sonno apreso de lui, l'abandonerano, chi per una via, chi per un' altra, vignerano da christiani.

Octavo: Li Hungari veramente serano pur su le rive del Danubio aparechiati, ben provisti et ben fornidi de victuaria freschi loro et i suo chavali. Et quando l'exercito de li Albanexi serà azonto alli confini de la Grezia, allora Hungari paserano liberamente cum ogni segurtà, el dicto Otoman Turcho vignerà esser et trovarse de mezo cum suo grande pericolo della persona et de tuto el suo exerzito et senza alguna contradizione et pericolo de christiani serà roto et preso. Et a confermazion de tuto questo nui havemo veduto la experienzia chel padre de questo Otoman, che fo Murat bei, Otoman assay plui felize et magior Segnor, non obstante che costui habia havuto Costantinopoli, però chel padre havea et podeva poner a campo molto più exerzito per caxon, chel dicto a quelli tempi havea a suo dominio tuta la Servia et l'Albania, et Hungari cum XXII milia cavali lo rupeno. Et se Re de Polana non se havese moso et fose stato fermo alli pavioni ui, Hungari erano vinzitori et conquistavano tuta la Grezia, quanto magis al presente chel dicto Machometo Otoman vignerà a manchare d'una gran parte di suo exerzti et christiani moltiplicar triplemente per li modi, caxon et raxon dicte de sopra.

Date pro Johanni Mozenicho, milite et horator Illustri magni Caramani.

(Archivio di Stato di Milano, Carteggio gen. Sforzasco d annum 1456).

131

Милано. 3 март 1457

Милански дука пише своме посланику да га извести о млетачким спремама против Арбаније и како стоји ствар измирења Сињорије са Скендербегом.

Marchesio de Varisio.

Mediolani, die III Martii 1457.

Havemo recevuto le tue lettere de di et XXIII del passato con le incluse copie de lettere scritte ad quella Illma Signoria per el spectabile Piero de Thomaso, suo secretario in la parte de Ungaria, per le quale havemo inteso quanto el scrive de le novelle occorreno in Ungaria et dal canto del Turcho, il che ne è stato gratissimo et così volemo tu ne ringratii la prefata Illma Sig^ria^ per nostra parte de quanto per sua humanità gli è parso de comunicare con mi, et se altro accade sentire haverano caro essere partecipi.

Alla parte tu ne scrivi, che quella Sig^ria^ delibera pur de pigliare l' impresa verso Albanya per recuperare quella terra etc., dicemo che tu vogli investigare et intendere bene como passa questa cosa et avisarne distesamente de la casone, che sono in fucto, et como passa questa reconciliatione de Scanderbecho sichè intendiamo el tutto, et similiter del processo che fa la peste.

(omissis)

(Archivio di Stato di Milano. Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1457).

132

Београд, 3 март 1457.

Београђани моле кардинала Јована Карвајала да утиче на угарског краља и бароне да помогну Београд, јер ће султан у најкраћем времену опсести и притиснути град са свих страна.

Reverendissimo domino cardinaii Sancti Angeli.

Salutatione humili Domine et pater noster honorande!

Harum serie Vestre notum facimus paternitati quomodo quorundam exploratorum nostrorum ex relationibus veraciter sumus edocti, uti inimicus crucis Christi, devastator totius christianitatis, videlicet Imperator Turcorum, per se et personaliter cum potentia validissima in via existit et fortiter et hostiliter, et infra quindecim dierum spacia procul omni dubio remoto castrum Nandoralbensem vallo arradere obsidereque nititur et laborat. Quare Vestram querulose requirimus paternitatem per presentes, quatenus Dominum Regem et regni Hungarie barones verbis Vestris salubrius ad instandum contra Turcos admonere digniniem et velitis. Dum autem Vestra paternitas nobiskum hic presens erat cene vidit nostras miserias et tribulationes duas passi sumus, modo

vero, si remedio Domini Regis et baronum muniti non fuerimus, absque dubio peribimus, ullamque spem preter Deum non habemus.

Asserit etiam predictus explorator obligari se in sui capitis amissione ab ore Cesaris audisse, quod si a tergo tota Turchia devastaretur, non se reversurum sed castrum Nandoralbensem penitus obsessurum.

Ex Nandoralba, feria quinta ante Dominicam Incoavit[1]), anno Domini 1457.

Universitas populorum Nandoralbe vestri in omnibus.

(Archivio di Stato di Milano. Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1457).

133

Будим, март 1457.

Поред гласова из Турске, милански посланик у Будиму извештава дуку Сфорцу о унутрашњим размирицама у Угарској.

Illustrissime Princeps et Domine mi excellentissime, post humilem comendationem.

Da poi che a dì XII scrissi a la Vestra Serenità de le cosse occorrente, le quali lettere fin questo zorno ho ritenuto, non possendo haver corriero, perchè altri messi non occorreno. Quello sia successo oltra el confirmarse undique le nove del Turcho, come etiam per la copia a queste introclusa, la Sublimita vestra intenderà summarie e quanto la Sublimità Vestra per queste mie più oltra vederà.

Ritornato quel medemo giorno da Strigonio el conte Ladislao da Huniad senza altra conclusione cum quelli Boemi, come per dicte mie dissi, giunse etiam qui uno baron boemo, chiamato el Lisca, homo nel mestier de l'arme in queste parte, molto riputato et sempre stato servitor de la Maestà de questo Signor Re, et divulgasse lui esser conferito qui per experimentar far dicto acordo cum Boemi. L'acordo seguito da poi è, che lui circa hore XVIII, essendo nel castello la Serenità del prefato Re, el gran conte et uno barone, chiamato Ladislao da Polosa, et dicto Lisca. Erano etiam el conte Ladislao de Huniad et Matthias, suo fratello, che uno de questi giorni qui zonse. Levati i ponti del dicto castello fo fama per questa terra, che dentro dicto castello era rumore, de che immediate a son de campana tuta questa terra pigliò l'arme et serrò le porte. Da poi subito andò per la terra regio commandamento, che chi era fidele a la prefata Regia Maestà se apresentasse avanti dicto castello et tuti quamprimum li se conferi, dove steteno per spacio de hore quatro. Da poi fo comandato, che ognuno andasse a le caxe soe et tuti stesseno in arme per custodia d'esse. Et sepesse come dentro dal dicto castello erano stati ritenuti ad instantia de la Maestà prefata i predicti conti Ladislao et Matthias da Huniad, fioli che fo del governador. Et cussì immediate fono licentiati fuori del castello alcuni suo famegli. Alcuni altri, che erano in questa terra, pur da i suo se scoxeno da paura.

In Peste veramente se atrovano di suo persone fra da cavalo et da pe circa MIIc, i quali se messeno in arme, apresentandosse su le rive del Danubio. Ma non poteno passare, perchè tute le navaze erano state ritenute de qua per commandamento de la Maestà del prefato Re. Le qual gente questa matina tute sono partite da Peste et dicesse esser andate a Temesvar a la madre de i dicti conti Ladislao et Matthias.

Questa nocte a hore VI intrò in questa terra i m[agnifici] Nicolò da Voilach vaivoda et Arnoldo, baroni de questo regno, cum poche ampero (!) in gente, ma le suo gente, se dice, esser apresso qui a uno miglio, i qual subito introrono in castello. Hozi etiam sono stati ritenuti el vescovo de Varedi, l'arcivescovo de Colocia, uno nepote del Rev^{mo} cardinal de Strigona et certi altri cavaleri. Et è stato tolto i cavalli et beni mobeli de i dicti conti Ladislao et Matthias, che se trovava in una soa caxa in questa terra de regio commandamento. Se divulga i predicti Lisca et Nicolò vaivoda esser partiti per far vegnir zente, ma non si po saver certo, però chel castello anchor sta serato. De quello succederà, che dubito non possi esser altro che male, però che è da dubitar chel castellan de Belgrado, fradello de la madre de i dicti conti prexi, homo pericoloso . . . . po farei la V. S^{ria} per mie littere de omnibus ne sa[rà advisata].

. . . .[1]) Martii 1457 hora 24.

(Archivio di Stato di Milano, Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1457).

---

[1]) Требало би Dominicam Invocavit т. ј. прва недеља ускршњега поста.

[1]) Овде текст оштећен.

134

Напуљ, 11 март 1457.

Иник de Davalos, вицекраљ Напуља, региструје привилегију краља Алфонса V од 26 јануара 1457, којом допушта Скендербегу да може из његове краљевине слободно, без икаквих дажбина, извести 200 кола жита.

Georgio dicto Scandarbeh.

Inichus de Davalos, miles, etc. Egregio et nobilibus viris Minico de Aflicto de Neapoli, regio magistro portulano et secreto parcium Apulie, seu eius substitutis, ceterisque officialibus super extraccione frumenti in dicta provincia constitutis et aliis ad quos presentes pervenerint et fuerint quomodolibet presentate, seu eorum substitutis, amicis nostris carissimis, salutem.

Noviter pro parte magnifici viri Georgii Castrioti, dicti Scanderbech, fuerunt coram nobis presentate regie littere magno in dorso sigillo sigillate alliisque sollempnitatibus sue regie Curie roborate, tenoris qui sequitur:

Alfonsus, Dei gratia, etc., nobilibus et dilectis consiliariis et fidelibus nostris in provincia Apulie, magistro portulano, portulanis atque portuum et caricatoriorum ac rerum prohibitarum in eadem provincia custodibus, ceterisque officialibus et subditis nostris et aliis ad quos spectet presentesque fuerint quomodolibet presentate, dictorumque officialium locumtenentibus, gratiam et bonam voluntatem.

Cum nos, exposcentibus meritis atque serviciis per spectabilem et magnificum Georgium Castrioti, dictum Scandaribech, strenuum gencium armorum capitaneum, Maiestati Nostre hactenus viriliter contra Theucros in provincia et partibus Albanie et alias impensis, sibi licenciam, facultatem et potestatem dederimus, prout presencium contentu damus et concedimus, a dictis portubus seu caricatoriis dicte provincie et vel ab uno quoque ipsorum extrahendi seu extrahi faciendi currus frumenti ducentos, eosque defferendi seu defferi faciendi ad dictam provinciam et partes Albanie, dicimus propterea et mandamus vobis et vestrum unicuique ad penam nostro arbitrio reservatam, ut predictum Georgium Scandaribech Castrioti et seu alium vel alios loco vel nomine suis extrahere vel extrahere facere una extraccione vel pluribus per quemcumque portum vel caricatorium voluerit vel voluerint dicte provincie predictos currus frumenti ducentos carricare et vel carricari et inde extrahere et vel extrahi facere libere et absque alicuius iuris tractus exiture, cabelle seu vectigalis Curie nostre quomodolibet pertinentis solucione sinatis et permittatis. Volumus tamen quod, si contingat de dictis curribus ducentis frumenti plures extracciones fieri, vice qualibet ipsarum in dorso presencium fiat debitum notamentum, in ultima vero extraccione, aut si omnes fient simul presentes, penes illius portus seu caricatorii portulanum vel custodem, per quem vel quod extrahentur, pro nostre Curie cautela, volumus remanere. Timeatis igitur contrarium facere, sicut penam predictam cupitis non subire, presentibus tamen, magno Maiestatis nostro sigillo in dorso munitis, interea donec dicti currus frumenti extracti fuerint, ut premictitur, presentanti singulis vicibus remansuris.

Datum in terra nostra Sancti Severii, XXVI-o die mensis ianuarii, quinte indictionis, anno a nativitate Domini M°CCCCVII.

Rex Alfonsus.

Yo el Rey do la presente e plasemi que asi se faga.

Dominus Rex mandavit mihi Francisco Martorell. Visum per magnum camerarium et per Valentinum Claver vicecancellarium pro officio Consilii generalis. Soluat uncias duas. Per magistrum Jo. Peres, magnum camerarium. Registrata in registro XXVIIII-o.

Super quibus requisita executoria in forma dicte Camere consueta, vobis tenore presencium officii auctoritate, qua fungimur, dicimus et mandamus quatenus, forma preinsertarum regiarum litterarum per nos diligenter actenta et in omnibus inviolabiliter observata, ipsas preinsertas regias litteras ac omnia et singula in eis contenta exequamini et effectualiter adimpleatis iuxta ipsarum continencias et tenorem et contrarium non faciatis, sicut regiam gratiam caram habetis et indignacionem incurrere non optatis, presentibus usque ad ipsarum debitam exequcionem pro cautela remanentibus presentanti.

Datum in civitate Neapolis, apud dictam Cameram Summarie, die XI° mensis marcii, quinte indiccionis, anno Domini M°CCCCVII.

Nicolaus Antonius de Montibus, locumtenens magni camerarii.

(Држ. арх. у Напуљу, Esecutoriale, 1442—1460, fol. 285. *N. Jorga*, Notes et extraits pour servir à l'histoire des Croisades au XVe siècle, IV série (Bucarest) 1915, 156—157, с извесним грешкама).

135

Млеци, 11 март 1457.

Маркиз de Varese из Млетака обавештава дуку миланскога о тврдом положају града Дања, кајu Млечићи не могу освојити с 1000 коњаника и 1000 пешака.

Illmo Princeps etc.

(Omissis....)

Scrivendo questa ebbe da questa Sig^{ria} una soa pur di 3. Rimango satisfatto tutte le mie le habia haute che ne stava dubbioso, perchè non se ne faceva mentione nesuna. Se più cosa alcuna accaderà del Turco V^{ra} Sig^{ria} lo sentirà. De la partichularità di Scanderbecco farò de sentire iusta possa che, si non essendo così considerato quella terra Dagna vicina a luy et quasi nelle forze sue et intramezzata verso lo terreno di questa Sig^{ria} di quello grosso fiume Drin, non serea di posserla campegiare con l'aparechio de così poca gente, como s'è fatta provisione qui de mille cavagli et mille fanti. El simile farò del Arcivesco[vo] di Ravenna, che per la continua compagnia de questi gentil homini non lo possette havere a mio modo e di nocte si partì che ben gli harea facto compagnia, che molto son suo da tin chel era Miser Bartholomeo Roerella. A la gratia di V^{ra} Sig^{ria} ma ricomando per sempre.

Venetiis, 11 Martii 1457.

Servitor marchesius de Varisio.

(Archivio di Stato di Milano, Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1457).

136

Млеци, 16 март 1457.

Маркиз da Varese извештава дуку миланскога о разлозима неслагања између Скендербега и Млетачке Сињорије, а наиме што Млеци не поштују конвенцију склопљену с његовим оцем о примању 800 дуката од драчке станице. Извештава, даље, о везама Скендербега с арагонским краљем.

Ill^{me} Princeps et Ex^{me} Dom^{e} Dom^{e} mi Sing^{me} post debitam recom^{em}. Solamente avisarò V^{ra} Sig^{ria} sopra le occurrentie perchè altro non accade de magiore importantía se no per satisfargli meglio. Et prima investigando sopra li fatti di Scanderbecco, ritrovo chel suo sdegno con questa Sig^{ria} per conventione haveva il padre per una frotta de anni d'una provisione de 800 ducati l'anno sopra le saline de Durazo per più anni el restava d'avere. Egli datto modo ala satisfactione e confirmata per l'avenire, riconsciliate le scripture et altra conventione fra loro. Et ben che questa Sig^{ria} non piglia sinciera fede per rispecto ale pratiche ha tenuto con lo Re insieme con quelle gente ordinate per quella impresa, si mandaria IIII galee a ciò se lo Re faciesse vista alcuna a lo favore de quigli fatti de là. Asanti di Gauardo, ben ch'el cerchi davantegiare soa condictione, è deliberato dargli l'obedientia de l'ampresa. Mossa non se fa per lo partire, che forse s'indugierà al tempo de la stasone per l'acongio de li strami et delle altre cose. Se dise si valerano con asay gente del payse et oltra questa ampresa caldamente si facia per ricovero di quella terra et per vendichare la morte di quel suo Venetiano. Ancora si fa per una vallata di grande terreno grasso e bono. Se chiama pure la Doyna, che se ne cavano de molto formenti per lo vivere de qui...

(Omissis...)

Venetiis, 16 Martii 1457.

Ill^{me} Dom^{nis}. Vestre servitor marchese de Varese.

Споља: Illmo Principi et Exmo D^{no} D^{no} Duci Mediolani etc. Papie Anglerieque comiti etc.

(Archivio di Stato di Milano. Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1457).

137

Напуљ, 19 април 1457.

Арагонско-напуљски краљ Алфонс V потврђује граду Kpojи привилегије ранијих владара.

Pro universitate oppidi Croarum.

Nos Alfonsus etc. consuevimus pro nostro more nedum iis, qui sua sponte libentique animo nostro sub imperio se posuere, sed et iis etiam, quos arduis horrendisque bellis domitos nostra virtute subiugavimus et antiquas gratias ac privilegia confirmare et nostris etiam novis eos donare.

Et quoniam ad nostram Maiestatem a clero, comunitate et hominibus oppidi Croarum oratores advenere nos piis vocibus miserandoque humilitatis deprecantes, ut eis, quum nostri subditi

sint et nostro imperio, ut ante dictum est, non inviti sed libentes ferventique animo dediti, privilegia quedam libertates ab antiquis imperatoribus eisdem sucessive refirmatis eisdem confirmare et de novo concedere dignaremur. Quorum quidem tenores privilegiorum, e greco in latinum conversi, tales habentur.

Quoniam reverendus episcopus Croensis et venerabilis clerus eiusdem sancte ecclesie et nobiles oppidi eiusdem Croarum retulerunt ad nos de omnibus juribus et privilegiis predicti oppidi, tam intra quam extra habitis, videlicet de vineis, terris, possessionibus, olivetis, piscinis, hibernis, ceteris omnibus juribus que ad hoc usque tempus habent ac possident, atque in primis de hiberno vocato Selmazo cum eius vinario, de hiberno Contelo, de hiberno Bezo, de hiberno Castrato, de hiberno Pallaso, de hiberno Santa Euphomia cum eius terris, de hiberno Zale cum eius terris et fonte, de hibernis Phentopleto cum eius terris, de hiberno Bellice cum eius terris, de hiberno Blasio cum eius terris, de hiberno Hereno cum eius terris, de hiberno Metro cum eius terris, de hiberno Hostrati cum eius terris, de hiberno Colli cum eius terris, de hiberno Pherza cum eius terris, de hiberno Beroa cum eius terris, de hiberno Montemagno Cromi cum eius terris usque ad propinquum Nobalum et Cudinum, de hiberno Calamascuti cum eius terris et vineis et olivetis, de hiberno Cercoleso cum eius terris acque arboribus fructiferis et non fructiferis, que omnia jura possident ab antiquo et maiorum suorum patrimonio habent et privilegiis mandatisque felicis memorie imperatoris Manuelis Magni Comini et superiorum atque etiam felicis memorie Lascarii, avi nostri et patris nostri et nostris; hac de causa robore et facultate presentis huius privilegii nostri concedimus et largimur omnibus predicti oppidi Croarum, tam superioribus, quam inferioribus, ut hec omnia possideant libere et sine ulla molestia et perturbatione fruantur iis per omnia tempora, quemadmodum in suis privilegiis ac reliquis juribus continetur. Et non prefecto, non capitano, non castellano penitus liceat exigere ab iis aliquid vel pene, vel angarie, vel colecturi, vel vectigalis, hoc est gabelle, vel alicuius solutionis, sed omnino liberos et inmunes apud omnes serventur et habeantur. Preterea volumus, ut nullam ipsam gabellam exsolvere debeant, ubicumque reperiantur, sive Durachii sive alibi, sed sint omnino liberi et inmunes, quemadmodum in suis privilegiis continetur et presens hoc nostrum privilegium precipit.

Similiter volumus etiam, ut in portis eiusdem predicti oppidi nihil ab his ipsis hominibus exigatur, vel lignorum, vel alicuius angarie, sed ea quoque in parte sint et habeantur liberi et inmunes ab omni vectigali et quavis alia solutione, sive ingredi, sive egredi velint. Nec ab officialibus de facto debeant retineri, sed quecumque culpa eorum et causa sit, facto judicio et examine puniantur. Presentia igitur huius privilegii nostri nemo audeat injuriam aut molestiam aut impedimentum hiis inferre in hiis omnibus, que presens hoc nostrum privilegium declarat et continet. Nam securitatis, inmunitatis tuteleque gratia nostrum hoc privilegium concessum iis datumque est mense junio, indictionis XI, anno ab initio mundi septies (sic) millesimo octingentesimo quincuagesimo primo.

Stephanus fidelis in Christo crales Bugarorum.

Quoniam constat habitatores oppidi Croarum habere jura antiqua et super hiis juribus privilegia felicis memorie imperatoris Joanis Ducis et Teodori Lascari, eius filii, acque etiam privilegium et mandatum serenissimi imperatoris nostri patris, ut suis bonis, tam intra quam extra predictum oppidum habitis vel habendis, fruantur libere et sine ullo impedimento, sine ulla molestia sua possideant omnia et tractent, supplicant vero, ut super his ipsis etiam a nobis privilegium consequantur, nos supplicationem et petitionem eorum probantes presens hoc privilegium iis concedimus et largimur, quo privilegio jubemus, mandamus acque precipimus, ut quemadmodum in antiquis eorum juribus et in privilegiis super his juribus habitis predictorum imperatorum Joanis Ducis et eius filii Theodori Lascari et nostri patris continetur, sic sua possideant omnia, sive intra, sive extra predictum oppidum habeantur, verbi gratia domos, vineas, segetes, plana, hiberna et eorum colonos sive agricolas, item oliveta, piscina et omne, quicquid ex antiquo in hoc usque tempus possideant, hec omnia habeant rata et firma sine ulla molestia, sine ullo detrimento aut impedimento, et fruantur iis omnibus libere et tranquille, nec in hiis ipsis possidendis aliquid vi aut iniuria a vicinis vel baronibus vel quibusvis aliis infestentur. Volumus enim, ut non prefecto eius provincie, non publico procuratori, non capitano predicti oppidi, non custodibus, non castellano loci eiusdem, non alicui penitus liceat capere quicquid ex rebus

aut possessionibus eorum predictis vel aliquid iis inferre iniurie aut molestie et impedimenti, sed omnes servare debeant eos liberos et omni perturbatione, omni infestatione inmunes circa suas predictas possessiones et possessionum colonos aut agricolas. Robore enim et facultate presentis huius nostri privilegii servari omnino debent etiam imposterum omne tempus habitatoribus predicti oppidi Croarum inmunitas acque securitas atque omnis publice infestationis exactionisque libertas circa predictas eorum possessiones, quam ex antiquo in hoc usque tempus assequebantur, iuxta argumenta privilegiorum et mandatorum, que iis esse concessa ab imperatoribus diximus. Et quoniam idem Croite retulerunt ad nos preterea sese preter inmunitatem et libertatem, qua fruuntur ex privilegiis et mandatis, liberos acque inmunes servatos semper fuisse etiam a vectigalibus, hoc est gabellis Durachii oppidi pro mercibus, quas ipsi vel portarent ad id oppidum vel inde exportarent et pro ea ipsa inmunitate et libertate vectigalium privilegium quoque nostrum obtinuerunt, itemque suplicarunt, ut etiam ab ea predicta solutione vectigalium sin imposterum quoque liberi, inmunes et omni molestia, omni impedimento absoluti, nos hanc etiam eorum suplicationem petitionemque probantes jubemus et precipimus homines eosdem Croitas servari haberique etiam imposterum omne tempus liberos et inmunes a solutione vectigalis, id est gabelle Durachii oppidi pro mercibus, quas ipsi vel portent in illud oppidum vel inde exportent, quemadmodum in eo, quod iis concessimus, privilegio continetur, ita ut ad nullam solutionem vocari trahique debeant, nihil ab iis exigi aut peti pro eorum quibusvis mercibus liceat. Nam libertatum munitarum securitatis, tutele tranquilitatisque gratia presens hoc nostrum privilegium sigillo pendenti aureo iis predictis habitatoribus oppidi Croarum concessimus largitique sumus mense octobris, indictionis II.

Andronicus fidelis in Christo imperator Paleologus.

His itaque attentis et nostro animo repetitis episcopo, clero et communitati et hominibus Croarum oppidi antedicti tenore presentis nostri privilegii concedimus et quam liberaliter assentimus volumusque et jubemus, quod ex nunc in antea teneant, habeant et assequantur libere et sine contradictione aliqua omnia et singula privilegia, gratias, libertates et inmunitates et exemptiones, que in preinsertis privilegiis continentur, quas et unam quamque ipsarum eidem episcopo, clero, comunitati et hominibus dicti oppidi Croarum confirmamus et de novo utique concedimus, mandantes propterea quibuscumque in partibus Albanie nostre viceregibus, gubernatoribus, comisariis et aliis officialibus nostris, presentibus et futuris, et presertim prefecto, capitano, castellano et custodibus dicti oppidi Croarum ipsas (?) huiusmodi nostram confirmationem, novam concessionem et gratiam ac omnia et singula in preinsertis privilegiis contenta episcopo, clero, comunitati et hominibus oppidi Croarum antedicti teneant firmiter et observent tenerique et observari faciant cumulatim, et in diminutis non contrafaciant ratione aliqua sive causa. In quorum testimonium presens privilegium exemptionis fieri jussimus nostre, bulla aurea pendente munitum.

Datum in Castello Novo civitatis nostre Neapolis, die XVIIII aprilis, anno a nativitate Domini MCCCCLVII, regni huius Sicilie citra Farum anno vigesimo tertio, aliorum verum regnorum nostrorum XXXXII.

Rex Alfonsus

Yo he leido la presente e plaze me, que asi se faga.

Dominus Rex mandavit mihi Arnaldo Fonolleda.

(Archivo de la Corona de Aragon, Barcelona, Reg. 2623, fol. 118—119 v. Archiv für slav. Phil. XXI, 96—99. *L. v. Thallóczy*, Illyrisch-albanische Forschungen, I. 47—151.) (München und Leipzig 1919).

138

Рим, 22 август 1454.

Како су се Никола и Павле Дукађани били завадили са Скендербегом те против њега, на штету хришћанства, склопили савез с Турцима, услед чега је дошло до папског интердикта и они после тога изјавили да су прекинули сваку везу с Турцима и измирили се са Скендербегом, наређује папа Никола V љешком и пилотском епископу да скину интердикт с Дукађина.

Nicolaus episcopus etc. Venerabilibus fratribus Andree Lixiensi et Nicolao Pulatensi episcopis salutem etc. Commissa nobis dominici gregis cura continuo pulsat et excitat mentem nostram, ut sollicitudinis nostre studio inter cunctos Christi fideles, sublatis dissensionibus et discordiis, vera et solida pax et unitas vigeat, per quam eorum

et catholice fidei inimicorum hoc potissimum tempore atrox persecutio conteratur: ad quod facilius consequendum, si qui eorumdem fidelium hactenus visi sunt etiam in ipsius fidei preiudicium aberrare, tandem erga eos ad ecclesie gremium post excessum humiliter recurrentes libenter more pii patris exhibere nos volumus propitios et benignos. Dudum siquidem per nos accepto, quod quondam Nicolaus et nobiles viri Paulus et alii Ducagnini Albanie certis ex causis, ut ferebatur, presertim propter graves dissensiones et discordias, que inter eum et dilectum filium nobilem virum Georgium Castrioth Scanderbech diu viguerant, prout vigebant, per se et subditos ac terras et loca sua execrabili infidelium Teucrorum Principi contra Christianos opem dare, et confederationem cum eo inire, multaque alia in illius favorem, Christiane vero religionis opprobrium et dispendium facere presumpserant, quodque licet canonice moniti fuissent, ut a premissis resipiscerent et more fidelium Christianorum vivere vellent, id tamen facere recusaverant: Nos tunc per quasdam nostras litteras, si erat ita, eosdem Nicolaum tunc in humanis agentem, ac Paulum et subditos predictos, tam clericos, quam laicos, excommunicationis et alias sententias, censuras et penas in tales a iure inflictas incurrisse, illisque irretitos esse declarari et pro talibus publice denuntiari, necnon terras et loca sua ecclesiastico interdicto supponi mandavimus per certos iudices a nobis desuper deputatos, qui, sicut postmodum accepimus, litteras huiusmodi executioni debite demandarunt. Cum autem, sicut nuper nonnullorum relatione non sine precipuo gaudio audivimus, prefatus Paulus et nobiles viri filii et heredes dicti Nicolai cum eisdem suis subditis ad cor reversi et se excusantes, quod propter nimiam suorum et dictorum Teucrorum confinium vicinitatem, nimio timore eos impellente ad faciendum ea, que fecerunt, inducti extiterunt, desiderent et proponant a favoris prestatione ac confederationis prosecutione et aliis in detrimentum Christianorum per eos hactenus attemptatis huiusmodi deinceps se penitus abstinere, necnon cum eodem Georgio concordiam inierint et invicem reconciliati existant: Nos ipsorum Pauli filiorumque et quondam Nicolai heredum ac suorum subditorum salutem et initam cum Georgio concordiam factam, quam reconciliationem huiusmodi sub vere ac prefate pacis et unitatis nexibus perpetuo stabiliri paternis affectibus cupientes, fraternitati vestre per apostolica scripta mandamus, quatenus ad Paulum et heredes Ducagninos et eorum subditos prefatos personaliter accedentes, et cum ipsis absque alicuius anathematis pene incursu opportunis colloquiis et tractatibus participantes, si eos ad implendum premissa, quae desiderare et proponere se asserunt, ut prefertur, promptos et dispositos inveneritis, recepto ab eis in forma ecclesie iuramento, quod perpetrata per eos talia vel similia de cetero non committant, nec illa committentibus prestent auxilium, consilium vel favorem, sed quod contra eosdem infideles pugnantibus, in quantum poterint, auxiliabuntur, consulent et favebunt, ipsos et eorum singulos, si hoc petierint, a confederationis, adhesionis favorisque eidem Teucrorum Principi datione et aliis reatibus, necnon sententiis, censuris et penis supradictis, etiam ab homine vel alias quomodocumque promulgatis, auctoritate nostra absolvatis in forma ecclesie consueta, iniunctis eis pro modo culpe penitentia salutari et aliis que de iure fuerint iniungenda, necnon cum singulis personis ecclesiasticis ex ipsis, que sententiis huiusmodi ligate missas et alia divina officia, non tamen in contemptum clavium, celebrando aut alias se illis immiscendo irregularitatem contraxerunt, super illa eadem auctoritate dispensetis, ac omnium inhabilitatis et infamie maculam sive motam per eas premissorum occasione contractam penitus aboleatis, omnesque et singulos ad obedientiam redeuntes supradictos ad honorem et famam pristinos restituatis et totaliter reintegretis, interdicta quoque prefata eadem auctoritate relaxetis, super quibus omnibus et singulis peragendam vobis plenam et liberam concedimus harum serie facultate, non obstantibus premissis ac constitutionibus apostolicis et aliis contrariis quibuscumque. Vos igitur pacem et unitatem inter reconciliatos eosdem, ut predicitur, stabilire et firmare, ac eam inviolabiliter observandam sub vinculo iuramenti huiusmodi, ac allis solempnitatibus et cautelis oportunis cum omni diligentia procurantes ita solicite ac prudenter vos geratis, quod sperati fructus proveniant, vos apud nos et sedem apostolicam dignis laudibus commendari non immerito valeatis. Quod si non ambo hiis exequendis propter aliquod legitimum impedimentum potueritis interesse, alter vestrum ac nichilominus exequatur.

Datum Rome apud Sanctum Petrum, anno etc. millesimo quadringentesimo quinquagesimo-quarto, XI Kal. Septembris, Pontificatus nostri anno octavo.

(*A. Theiner*, Vetera monumenta Slavorum Meridionalium historiam illustrantia, I. (Romae 1863), 413—414).

139

Рим, 1 јуни 1457.

Папа Каликст III наређује епископу Сапе и Виљему de Lauro, бакалару теологије, да испитају све злоупотребе Павла, архиепископа Кроје, па ако је крив нека га суспендују.

Calistus episcopus etc. Venerabili fratri..... episcopo Zapatensi et dilecto filio Guillelmo de Lauro familiari nostro, in Theologia bacchallario, salutem etc. Non immerito indignationis acculeus interiora nostra commovet, dum ecclesiarum prelati in partem solicitudinis evocati, quibus, ea confidentia concepta, quod in commissis fiducialiter agant, sancte Romane ecclesie negocia pro fidei Catholice tuicione et incremento gerenda committimus, concessam eis auctoritatem in perniciem vertunt, et adversus commissa gratia in ipsius fidei dispendium negociari moliuntur, ut debita animadversione eorum repressa malicia, pena condigna ipsorum excessus puniat et eos note contracte rubore perfundat. Sane plurimorum insinuacione lamentabili ad nostrum pervenit auditum, quod venerabilis frater noster Paulus, archiepiscopus Craiensis, quem dudum nostrum et apostolice sedis nuntium ad Albanie et Cervie ac illis vicinas partes destinavimus, concessis sibi verbum Crucis populo predicandi, ac crucis huiusmodi signum cunctis fidelibus adversus perfidum Machomectum Turcorum principem profecturis dandi, aliisque diversis facultatibus in nostris inde confectis litteris tunc expressis, eisdem facultatibus, quibus confidebamus ipsorum fidelium salutem et fidei catholice protectionem exquirere debuisse, abusus illas in perniciem vertit, ac in venerabilis fratris nostri Nicolai, polatensis episcopi, ac plurimorum nobilium et gravium presentia publice predicare veritus non fuit, fidem Grecorum veriorem fide, quam docet et tenet sancta Romana ecclesia, et eorumdem Grecorum ritum dicte Romane ecclesie ritui prevadere, quodque nos in omnes et singulos, qui Grecis et Rossianis scismaticis et infidelibus contradicerent, excommunicationis sententiam promulgassemus. Insuper dilectum filium nobilem virum Paulum Ducaginum, catholicum principem, et eius subditos absque rationabili causa excommunicavit et ipsis omnia ecclesiastica sacramenta interdixit, unde maxima in Albania subsecuta sunt scandala. Impedivit etiam, prout impedit, ne scismaticis et Rossianis verbum dei predicari et infideles converti et baptizari possint, sed infideles et hereticos in eorum perfidia fovet et attollit. Preterea crucem erectam ante se defferri facit et se Papali potestate fungi asserens Romam pervenire prohibet eos, qui pro apostolice sedis gratiis consequendis sedem ipsam accessuri forent, aliaque gravia et enormia committit, ex quibus, nisi super hiis opportune per sedem provideatur eandem, peiora succedent, que in divini nominis et dicte Catholice fidei magnam pretendentur offensam. Nos itaque premissa sub dissimulationis connivencia pertransire nequeuntes, discretioni vestre per apostolica scripta committimus et mandamus, quatenus, vocatis dicto archiepiscopo et aliis qui fuerint evocandi, vos vel alter vestrum super premissis in dictis Albanie et Cervie partibus inquiratis auctoritate nostra diligentius veritatem, et si per inquisitionem huiusmodi ea repperitis subniti veritate, eadem auctoritate predicto archiepiscopo tam predicationis, quam pontificale interdicatis officium, ipsumque a regimine et administratione ecclesie sue suspendatis, sibique terminum statuatis competentem, infra quem personaliter se coram nobis representet, super premissis per nos adversus eum ad ulteriora procedi visurus, prout faciendum fuerit iuxta canonicas sanctiones, facientes omnia et singula, que in premissis decreveritis per ipsum archiepiscopum eadem auctoritate, appellatione postposita, firmiter observari, invocato ad hoc, si opus fuerit, auxilio brachii secularis, remittendo nobis in autentica forma processum per vos in his habendum, non obstantibus pie memorie Bonifacii VIII, predecessoris nostri, quibus cavetur, ne quis extra suam civitatem et diocesim nisi in certis exceptis casibus, et in illis ultra unam dietam a fine sue diocesis ad iudicium evocetur, seu ne iudices a sede apostolica deputati extra civitatem vel diocesim, in quibus deputati fuerint, contra quoscunque procedere, aut alii vel aliis vices suas committere, seu aliquos ultra unam dietam a fine diocesis eorumdem trahere presumant, et de duabus dietis in Concilio generali editis, et aliis apostolicis constitutionibus contrariis quibuscunque, aut si prefato archiepiscopo vel quibusvis aliis communiter vel divisim a dicta sit sede indultum, quod interdici, suspendi vel excommunicari, aut extra vel ultra certa loca ad iudicium evocari non possint per litteras apostolicas non facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum de indulto huiusmodi mentionem.

Datum Rome apud Sanctum Petrum, anno etc. millesimo quadringentesimo quinquagesimo-

septimo, Kalendis Iunii, pontificatus nostri anno tertio.

(*A. Theiner*, op. cit. 424—425).

140

Рим, 9 јуни 1457.

Папа Каликст III бодри Ђурђа Кастриота Скендербега да истраје у борби с Турцима. Потсећа га на пораз Турака под Београдом 1456 и обећава скору помоћ.

Calistus etc. Dilecte fili salutem etc.

Binis litteris tuis, uno tempore receptis, certiores effecti sumus de adventu perfidorum Turcorum ad expugnationem terrarum tuarum, ex quonam pacto irruentibus hostibus obsistere possis, non tamen propterea animum dimisisti quin totis viribus in occursum hostium ire intendas. Nos, dilecte fili, de tua nobilitate semper optimam opinionem habuimus cognovimusque quanta perseverantia et quam strenue in partibus illis prope solus obstiteris sevissimis Turchis satagentibus per additum terrarum tuarum irrumpere ad damna et oppressionem Xpi fidelium, nec parva apud catholicos est gloria tua illustrata tot bene gestis rebus et quadam quasi continua felicitate vincendi. Quare te hortamur, ut animum tuum pristinum non solum constanter serves, conatus barbarorum infringas et militibus ac defensoribus sancte religionis vires et potentiam subministres. Ne te terreant ulle mine, nec numerosas copias formides, nam deus non deseret plebem suam, qui vel solo nutu suis propugnatoribus victoriam contra innumerabiles exercitus dare potest. Quis enim superiore anno magnitudine impendentis periculi prostratus non erat cum impius Turcorum tyrannus in faucibus Hungarie cum inaudita potentia ad eam occupandam obstinatissimo animo immineret, atque Deus, Omnipotens Dominus exercituum, divinam infudit virtutem cordibus Xpi fidelium et in eorum brachiis potentiam fecit?! Qui non modo non cessere furialibus ausis Turchi, sed eum, qui terrore suo mundum plene complerat, exutum castris amissisque infinitis bellici apparatus instrumentis, in fugam turpissimam cum maxima strage compulerunt. Sed quamvis hec magna fuerint, majora adhuc restant, que Deus pro victoria populi sui peraget. Nec tamen interea nos tibi deesse intendimus, nam etsi maximi sint et intolerabiles sumptus, quibus propter classem, quam in Orientem misimus, gravamur et propter alias provisiones, quas die noctuque facimus pro defensione fidei, tamen citissime unam galeam optime instructam et armatam in succursum tue nobilitatis et tuorum mittemus et subinde nonnullas alias quam celerius poterit mittere procurabimus. Tu vero, tanquam fortis athleta et verus propugnator fidei christiane, magno animo fortique sis et totis viribus, divina fiducia plenus, advenientibus barbaris resistas, Deus enim te diriget et gubernabit, ut victoriam et trihumphum (sic) consequaris.

Datum etc. die IX Junii 1451 (!) anno tertio[1]).

Georgio Castrioto Scandarbeg, Albanie domino.

(Archivio Vaticano, Arm. XXXIX. Vol. 7. Calixti III Brevia fol. 96t. *Raynaldus*, O. Annales ecclesiastici t. X. (Luca 1753) nro 10).

141

Млеци, 8 јули 1457.

Млетачки сенат одговара на молбе Скендербегова посланика Ђорђа Пелино.

1457, die octavo Iulii. Quod ad capitula porrecta per reverendum dominum Georgium Pelino, oratorem magnifici Scanderbegi, respondeatur:

Ad primum huius tenoris: Signor prothonotario voi andati a Venesia in viazo. Dio ve daga bon viazo. Inprima supplicati a la signoria de Venesia per la mia provision chomo me la dano, et quello che me dano meglio saria a no darmella; mo supplicati a la signoria, che me aiutano in questo mio servixio qualche do millia ducati, zoè 2000 de la mia provision, et supplicati molto forte. Se questo ve farano, accordatise per la sal chon (!) lor, segondo ve ho dito; che non dayandome hora diti denari, mi non saro pagado mai a questo modo, che fazando altramente, faza como i piase, perchè mi non posso più durar a questo modo, perchè mi ho abudo asay parole e pochi fati de questi rectori e dali proveditori.

Responsio. Quod inclinati sumus sibi dari faciendi provisionem suam, et ut intelligat hanc bonam intentionem nostram, ordinabimus, quod ex Corphou de sale novo mittatur Scutarum et

---

[1]) Писмо је писано треће године понтификата Каликста III, дакле 1457, после Скендербегова пораза код Берата. У писму се алудира на пораз султана Мехмеда II под Београдом 1456.

Alexium de sale. Et de tractu dicti salis mandabimus, quod provisio sua persolvatur. Verum si contentaretur accipere de dicto sale eo pretio, quo venditur per cameras nostras illarum partium, mandabimus, quod sibi detur tantum salis, quod integraliter tota provisio sua erit soluta. De parte 23.

Ad secundum. Guarda per i panni, i quali me hano promesso de dar do vesti al ano, che me diano le veste, le qual son per mi, chome hano dado a li altri signori, perchè dixeno, che me po esser de braza 16 do veste, de che signori guarde quanti brazi de pano me pono essere do veste, tanto me dadi mo, signori, quello che piaze a la vostra signoria, quello farete, et quello pano che bexognera per mi.

Responsio: Etsi capitulum sit clarum et aperte loquatur, inclinati tamen ad ea, que sibi grata sint, ordinabimus, quod sibi dentur brachia 18 scarlatini secundum consuetudinem pro duabus vestibus pro magnificentia sua, prout in capitulo continetur.

Alia responsio ad primum capitulum. Quod inclinati ad ea, que sibi grata et comoda sint, sumus contenti et ordinabimus, quod provisores nostri salis promittant ad terminum octo vel decem menses solvere illis, qui eis vendent vel dabunt de rebus et mercationibus, quas emere volet, usque summam ducatorum 600, et pro solutione residui eius, quod habere debet, conduci faciemus de sale nostro novo Corphoy, Scutarum vel Alexium, de quo, si volet ad precium, quo illic vendetur, ordinabimus, quod de illo habeat usque integram solutionem suam. Sin autem, mandabimus, quod de tractu illius persolvatur provisio sua. De parte 42, de non 8, non sinceri 10.

Ad tercium: Guarda per li ducati, che me dano a quaranta do et non ha voiudo che me dagano a quaranta octo quello, che no me hano dado, e che scrivani, a questo che acontano et che me danno, quello non me ano dado.

Responslo: Quod scribemus et ordinabimus, quod dicta provisio sua sibi solvatur ad illud precium, quo de tempore in tempus valebit ducatus, quando sibi dabitur provisio sua, quia sic honestum et conveniens est.

Ad quartum. Perchè non me dano passar in Xenta de suso, quelo fo despoti e che tien Turchi, perchè se mi volesse passar senza la vostra benedicion, io passeria. Se me voleti dar a passar con la vostra benedicion, io passerò, e se non me darete, io providerò meglio che porò.

Responsio: Quod si magnificentie sue concederemus transitum in Xentam, daremus materiam Turcho veniendi cum exercitu contra nos et ipsum, que res esset plurimum dannosa et periculosa magnificentie sue et nostris illarum partium; et ideo non videtur nobis concedere sibi dictum transitum, persuademusque nobis, quod sua magnificentia pro eius prudentia de hac responsione nostra bene satisfacta remanebit.

Ad quintum: E perchè le duane, le qual me toiano a Venexia e per tuti questi logi, fati, che non me siano tolte, perchè el mio padre non li pagava, non voio ne mi, suo fiol, pagarli, o quelli me hano fato gratia per questo al mio padre, chussi anche a mi, che non me toiano mo adesso; parlati che non contrafazano, anzi che me confermano.

Responsio: Quod ordinabimus et mandabimus rectoribus nostris et successoribus suis illarum partium Albanie, quod inviolabiliter observent suum privilegium ad literam et prout iacet et observari faciant.

Ad sextum: Chomo hanno fato paxe comesso mi, e li capitoli confermadi se me vegnera alguna necesità a mi e ala mia fameia e a li mei homeni, che possano scampar in ogni logo dove vorano, e adesso ho inteso, che hano fato altramente; mo dixete, se non me volete lassar appresso da lonzi o dove li piaserà, e questo che me confermano, e se non vorano confermar, che me fazano a saver, azò che proveda per mi, e per tuto provederà Dio.

Responsio: Quod libenter concederemus magnificentie sue veniendi cum persona, facultatibus et familia sua ad terras nostras, si per dictum eius adventum tute stare posset in dictis terris nostris.

Ad septimum: Io hazo mandado li mei homeni et hano fato mal et amazado in li logi vostri, et io po mandado stesso, e quelli non hano possudo per altro, ceto quello, che ho dito mi; per lo simele li vostri homeni fo mandadi mie logi et amazado et fato mal in li mie logi, e io li ho dependo e perdonado, de che prego la vostra signoria che e vui fati, che perdonati a li mei homeni e che li depenati, azò che vadano liberamente per li vostri luoghi, come ho fato mi a li vostri homeni.

Responsio: Quod si hoc concederemus magnificentie sue, esset causa multarum inconvenientiarum et scandalorum in terris nostris, et ideo hortamur et rogamus eius magnificentiam, ut desistat a tali peticione.

Ad octavum: Signoria mia! Quando se trova ben con ben, sempre se farci ben, de che me ho

trovato con più homeni boni, i qual fo capetanii Alexio, e quel che fo per ben, quello haveano parlado e fato; mo mi fazo piezo per uno homo, el qual havea tolto una schiava, ma non in vostro luogo, eceto in Bosna, e quel homo medesimo andò e vendè quela schiava, e mi voiando deliberar quela schiava con lo vostro provededor de Alexio, e mi ho piado piezo per quel medesimo homo, che vada descomprar quela medesima schiava, che la chaveno de la man del diavolo e de li Turchi, et a quel homo tolse el diavolo la schiava non descompro. Per lo simele el provededor vostro de Alexio me tolse alguni pani Ragusey per contrabando, e si me lo tornò fin che termenerà la vostra signoria, et io de quello non ho habudo damno alguno, e quel scritto in cancellaria d'Alexio sora la dita caxon e non hano depenado; de che prego la vostra signoria, se ve piaxe, fati depenar, e perchè ve parlo cussì, non saria contento, che vegna qualche official vostro provededor de Alexio, e vedando quele scripture con mi averia cative parole e cativo animo, e mi vedando, che lui me fa tal cosse, non saria contento a intrar a la vostra signoria in mal animo; per zonde prego la vostra signoria, che le sorascrite cosse sia depenade.

Responsio: Licet de iure magnificentia sua obligata sit ad solutionem fideiussionis per eum facte, tamen, volentes magnificentie sue complacere, sumus contenti, quod remaneat a dicta fideiussione absolutus, sicque scribemus provisori nostro Alexii, quod cancellari faciat fideiussionem per suam magnificentiam de hoc factam, et similiter quod cancelletur scriptura illorum pannorum, quos alias habuit ex Ragusio. Verum rogamus magnificentiam suam, quod de cetero amplius non faciat conducere de dictis panis, quia si conducerentur, non possemus aliter facere, quam quod leges nostre mitterentur executioni.

Ad nonum: Magnifici signori! Li vostri rectori, che son mandadi de qua per le vostre grarie, uni sono boni e i altri meiori, e quel che vien scrito de la signoria vostra farme per la mia provision, e quando li mando le letere de la vostra signoria, lor non vuol far nulla, e poi sconvien, che li fazo guerra a la signoria de qua; non faza Dio, che mi commenzo algun fato, ma alguni de li vostri rectori vol far guerra comesso mi, e levando la hoste, e vien soura per fina in mio paexe, e mi non guardo lor ceto, guardo la serenita vostra, che se volesse far guera comesso mi, or meglio faria mi la guerra che loro, e che mi fazo guerra, quando lor non me vuol far el mio dover; è misero el mio paise e la mia cassa picola, quella me ha dado Dio, e non lassa andar negum in le vostre terre, altra guerra mi non fazo; ma signori provedete, che fazano el mio devere, che fazando el mio devere, Dio sa che non tocho niente, e non fazando el mio, mi non posso far altramente mo a serar el mio paexe et altra guerra non ho fato e non la farò. E signori mie, Dio sa se guardasse alguni, zoche me fano, pur adesso mi farave altra guerra comesso lor che non fazo, ma non voio far, perchè non voio che se diga, che ve fazo guerra, in fina tanto, che fa guerra altri in questo paixe, e so che Dio ve ha da che vui me intende meglio, che ve scrivo in questi capituli e lasso Dio e la vostra serenità intender questo, a dar me spazamento a questi, che ve poriserà questi capituli, azò che me sapio rezer mie fati de qua.

Responsio. Quod superioribus temporibus omnibus rectoribus nostris illarum partium semper mandavimus, quod bene, humane et amicabiliter cum magnificentia sua viverent, quod si secus fecerint, fuit preter velle et mentem nostram. Et parati sumus impresentiarum scribi facere rectoribus nostris illarum partium in efficacissima forma, quod observent dicta nostra mandata. Vero suademus magnificentie sue, quod nolit tenere clausum territorium suum et passus, sed permittat venire suos et alios, ut consuetum est, pro sale et cum mercationibus ad terras et loca nostra, quod si faciet, non dubitet, quod habebit hoc modo provisionem suam; quando secus faciet, clare intelligit esse alienum a mutua amicitia et benivolentia nostra, et quod hec est causa demorationis sue provisionis, quia hoc modo introitus camerarum nostrarum taliter minuuntur, quod tempore debito sibi sua provisio dari non potest, ut est mentis sue et intentionis nostre.

De parte 76, de non 2, non sinceri 4.

(Drž. arhiv u Mlecima. Senato Mar. vol. VI. *S. Ljubić*, Listine X, 109—112).

142

Млеци, 31 јули 1457.

Марко Диедо, бајул и капетан Драча, јавља дужду млетачком да су Турци ушли у Дебар и у Мађу, продревши до Љеша. Турци се спремају на Кроју, а Скендербег, напуштен од свију, склонио се у планине.

Ad illustrissimum dominum
Ducem Venetiarum etc.

Serenistine Princeps et Ex^{me} Domine D^{me} mi singul^{me}! Presentibus reverenter inclyte Serenitati Vestre significo qualiter alias per molte mie dinotato fo ala Seren^{tà} V^{ra} el zonzere de lo exercito del Turchco in uno paexe nominato Dibri, paexe del Mag^{co} Sig^{re} Scandarbego. Nunc vero el dicto exercito e intrado in la Matia, paexe d'Albania pur del dicto Sig^{r} Scandarbego a le confine de Alexio, dinotando ala Seren^{tà} V^{ra} che adì XXVIIII de l'instante el corse alcuni Turchi uno mio distante da Alexio et siano brusato et guasto tuto quel paexe subiecto e del dicto Signor Scandarbego. Ulteruis dicto exercito del Turcho la intentione soa è de non se voler partire de lì dummodo in omnibus et per omnia non habi ruinado, et da poi la deliberation soa è de vegnire in l' Albano soto Croia, distante mia XVIII da questo luogo de Durazo, et lì star fina habia tuto guasto et ruinato el paese de l'Albano, notificando ala prefata Serenità V^{ra} come la mazor parte del paese è andato cum el Turcho. El Mag^{co} Sig^{r} Scandarbego va par le montagne fuzendo la sua testa. El quale è stato abandonato da tuti li principali suo, li quali son andati cum el Turcho, denotando ala V^{ra} Sar^{tà} che in questo exercito del Turcho è tuta la possanza del gran Turco. Secondo se dice, che sono tra da cavalo et da pie persone 80 milia, et secondo havemo de qui, da poi messo fine in Albania, pretende andare in la Morea. Alia ad presens non occurrunt. Gratiae Sublim. V^{re} me commendo. Dyrachii, die ultimo Julii 1457.

De vostro ducati mandato.

Marcus Diedo
baiulus et capitaneus Dyrachii.

(Archivio di Stato di Milano. Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1457. V. Makouchew. Mon. hist. Slav. meridionalium vicinorumque populorum vol. II. 113—114. (Belgradi 1882).

143

Дубровник, 28 новембар 1434.

Дубровачка влада извештава цара Сигисмунда о политичким приликама у Арбанији, о Аријаниту Спати и Андрији Топији, па истиче да Андрији Топији треба писати српски, јер он нема писара за латински језик.

....

Albanenses vero, quorum caput et maior presencialiter dominus in Albano est quidam Arneth Spata, cum Teucris his preteritis diebus se pluries commisere dimicantes, et tandem hucusque, quamvis utriusque plures ceciderunt, Albanenses ipsi virilitate dicti Arneth victores campum obtinentes extiterunt. Tamen sub tot et tantis certaminibus res ipsorum Albanensium non sine magno periculo transit, ne continuis decertacionibus ab ipsis infinitimis Teucris devexati, una vice remaneant superati, quod si acciderit, quod absit, difficillimum eis erit vires assumere et contra ipsos Teucros amplius prevalere. Ceterum nunc redeuntes cursores nostri a domino Andrea Topia, quos ad eundem transmiseramus cum literis Maiestatis Vestre memorate, responsales literas suas ad Maiestatem antefatam detulerunt, quas mittimus presentibus alligatas.

Ipse dominus Andreas olim inter dominos et principes Albanenses, qui plures sunt, maior fuit et principium cum Teucris triumphandi dedit, sed nunc surrexit prememoratus Arneth Spata, qui magis infra terram in Albano dominat et maiorem Albanorum sequelam habet virtute et probitate sua et plurimarum obtentu victoriarum, qui eo domino Andrea maior nunc est et totum continens in Albanis, quod ad noticiam Maiestatis vestre ad advisamentum deducere voluimus.

Maiestatis vestre ad advisamentum deducere voluimus.

Preterea hic dominus Andreas Topia in partibus maritimis Albanie residet, cui opus est pro literis, quas ad eum Latine scribit pretacta Maiestas, recurrere ad cancellarios Latinorum residencium ad ipsas maritimas partes, quia ipse nisi Sclavonos cancellarios habet et scientes Sclavicam linguam et literam. Ex quo dubii sumus sub quanto secreto transeat quicquid ad ipsum Latine scribitur, quod dubium cessaret si Sclavice ad eum et alios scriberetur et in posterum scriptum fuerit, quod eciam pro evidencia futurorum memorate Maiestati volumus esse notum.

....

Eiusdem Imperialis Sacre Maiestatis fidelissimi servi Rector et Consilium...........

(Drž. arh. u Dubrovniku, Lett. e comm. di Lev. 1430-35. 208. *J. Gelcich-L. Thallóczy*, Raguza és Magyarország összeköttetéseinek oklevéltára (Budapest 1887) 387-8).

144

Млеци, 2 август 1457.

Маркиз de Varese јавља дуки миланском да је 60.000 Турака провалило у Арбанију. Скендербег држи кланце, али мисле да се неће моћи одржати.

Ill^{me} Princeps etc.

(Omissis).

Ringratiay sopra al fatto de le novelle haute et così ringratia Vra Sigria sopra li fatti de Genova. Dise non havere altra cosa nova se no che LXM Turchi son gionti per intrare in Albania contra de Scanderbeco. Dubita ben ch'el sia animoso et fatosi scontro ale soa confine, che gli a de forti passi, che pure el si debia possere sostenire. Lo Turco sta fra Constantinopoli et Pera. Attende a fortificare quigli doy lochi che pure vive in dubio de qualche potentia christiana per mare.

(Omissis)

Venetiis, II Augusti 1457.

Illme Donis Vre servitor Marchese de Varese.

(Archivio di Stato di Milano. Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1457).

145

(Млеци?), 3 август 1457.

Препис писма дуки миланском, у коме се јавља да су Турци провалили у Арбанију, да се Скендербег склонио у непроходне планине, а Турци да су опустошили земљу.

Serenissime princeps es Excellme domine post humilem et devotam recomendationem.

Profiteor die penultima mensis proximi decursi humili cum devotione suscepisse litteras inclite Serenitatis Vestre denotantes dominum Teucrum venturum ad partes istas Albanie et mandantes quatenus ad gubernationem et tutelam loci huius debeam vigilare et conservare capitula pacis celebrate cum prefato domino Teuchro etc., ut latius in eiusdem litteris prelibate Illustrissime Serenitatis Vestre continetur. Quare humili cum reverentia denoto ad receptionem dictarum litterarum prelibate Illme Serenitatis Vestre idem dominus Teucer, vel alius suus maximus subassia eius nomine, cum maxima comitiva Teucrorum iam applicuerat super territorium domini Scanderbegi, qui cum gentibus suis aliquibus diebus custodivit passus ne ipsi Teucri intrarent confines Albanie. Sed denique, superveniente multitudine exercitus Teucrorum, non valuit contrastare, sed dare terga; cohactus aufugit ad Alpes sive quosdam montes altos quos, ut fertur, ipse dudum fecerat fulciri victualibus. Teucri vero transiverunt et intraverunt territorium eius, et quotquot de subditis suis adtinxerunt (sic) scilicet illos, qui ipsis Teuchris voluntarie non se subiacerunt, captaverunt et captivos ad eorum castra duxerunt. Ubi vero dictus dominus Teucer castramentatus (sic) sit nescitur de certo, nisi quod inter Croiam et Alexium. Quid in futurum sequetur, quamprimum mihi possibile erit, prelibate Illustrissime Serenitati Vestre denotare curabo.

die III Augusti 1457.

(Archivio di Stato di Milano. Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1457).

146

Рим, 18 август 1457.

Папа Каликст III наређује опату манастира св. Венере de Curbino у Кроји да с манастиром блажене Марије de Trafandena споји цркву св. Ђорђа, да би се братство тога манастира могло издржавати.

Calistus episcopus etc. Dilecto filio abbati monasterii sancte Venere de Curbino, Croiensis diocesis, salutem etc.

Ad ea, per que ecclesiarum et monasteriorum et in illis divinls laudibus deditarum personarum omnium commodo cousulitur et opportunitatibus subvenitur, ex iniuncto nobis desuper apostolice servitutis officio libenter intendimus, eaque favoribus, quantum cum deo possumus, prosequimur opportunis. Exhibita siquidem nobis nuper pro parte dilectorum filiorum abbatis et conventus monasterii beate Marie de Trefandena, Arbanensis diocesis ordinis sancti Benedicti, peticio continebat, quod dictum monasterium adeo in redditibus tenue est, quod ex illius fructibus, redditibus et proventibus, qui triginta florenorum auri de Camera secundum communem extimationem valorem annuum non excedunt, abbas qui illi pro tempore preest et eius conventus commode vivere non possunt, nec ad reparationem et conservationem eiusdem, quod a Teucris invasum et combustum extitit, sufficient, cui si ecclesia sancti Georgii loci et diocesis predictorum, que per clericos seculares regi solita et sine cura et ab eisdem Teucris combusta est, necnon pro tercia parte miliaris ab ipso monasterio distare dinoscitur, uniretur et incorporaretur, abbas et conventus predicti vivere et reparationi ac conservationi et fabrice monasterii et ecclesie huiusmodi intendere possent, et in fabrica et reparatione ac conservatione structurarum et edificiorum eorundem aliquo susciperent relevamen: Quare pro

parte abbatis exponentis et conventus predictorum nobis fuit humiliter supplicatum, ut super hoc eorum ac monasterii et ecclesie huiusmodi statui opportune providere de benignitate apostolica dignaremus, nos igititur de premissis certam noticiam non habentes, huiusmodi supplicationibus inclinati, discretioni tue per apostolica scripta mandamus, quatenus de premissis omnibus et singulis ac eorum circumstanciis universis auctoritate nostra te diligenter informes, et si per diligentem informationem ea vera esse reperies, super quo tuam conscienciam oneramus, ecclesiam predictam, cuius fructus, redditus et proventus decem florenorum similium secundum eandem extimationem valorem annuum, ut abbas et conventus ipsi etiam asserunt, non excedunt, cum omnibus iuribus et pertinenciis suis eidem monasterio auctoritate predicta perpetuo unias, incorpores et annectas, ita quod cedente vel decedente eiusdem ecclesie rectore, seu illam alias quomodolibet dimittente, liceat abbati pro tempore et conventui prefatis per se vel alium seu alios corporalem possessionem ecclesie, iuriumque et pertinenciarum predictorum auctoritate propria libere apprehendere et perpetuo retinere, ac illius fructus, redditus et proventus in fabricam et conservationem ac reparationem predictas perpetuo convertere et exponere, diocesani loci et cuiuscumque alterius licencia desuper minime requisita, non obstantibus constitutionibus et ordinationibus apostolicis ac monasterii et ordinis predictorum iuramento, confirmatione apostolica vel quavis alia firmitate roboratis statutis et consuetudinibus contrariis quibuscumque, aut si aliqui super provisionibus sibi faciendis etc. mentio specialis. Volumus autem, quod per unionem huiusmodi, se illam vigore presentium fieri et effectum sortiri contigerit, prefata ecclesia debitis non fraudetur obsequiis et eius debite supportentur onera consueta.

Datum Rome apud Sanctum Petrum, anno etc. MCCCCLVII, XV Kal. Septembris, pontificatus nostri anno tertio.

(*A. Theiner*, op. cit. 425—426).

147

Млеци, 31 август 1457.

Маркиз de Varese јавља дуки миланском да се чује како су Турци провалили у Арбанију и опустошили земљу, а Скендербег да се склонио у непроходне планине.

Illustrissime Princeps et Ex^me^ Dom^ne^ D^ne^ mi singul^me^

(Omissis)

Domandando de novelle ditto Misser Nicolò me dise, che Turchi hanno trascorso et disfacto tutto quel payse de Scanderbecco et che luy s'è reducto sopra certi monti asperi et che verso lo payse suo non è fatta alcuna novità, anzi con grande cura ch'el non sia fatto danno nel terreno suo. Dise havere da Constantinopoli, che di novo son spagiate otto galee et doe altre fuste là et andatte a Garippo[1]) per metterse insieme con l'altra armata, che fa il Turco, che serano C velle. Chi dise anderano a Metelin, chi a Syo et più si tene anderà ritrovare lo resto de l'armata de la cruciata. Sento che oppenione si tene: Monsignor lo camerlengo non la debia aspectare et ch'el debia pigliare partito.

De verso Ungaria disse non havere altra nova.

(Omissis.)

Venetiis, ultimo Augusti 1457.

Ill^e^ Dom^is^ V^re^ servitor Marchese de Varese.

(Archivio di Stato di Milano. Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1457).

148

Рим, 5 септембар 1457.

Папа Каликст III издаје спроводно писмо Павлу, опату манастира св. Марије de Trafandena у Арбанији.

Calistus episcopus etc. Universis et singulis presentes litteras inspecturis, salutem etc.

Cum dilectus filius Paulus, abbas monasterii sancte Marie de Trafandena, ordinis sancti Benedicti Arbanensis diocesis, nuncius noster, pro nostris arduis et Romane ecclesie negociis ad partes Albanie, Dalmatie, Bosne et Grecie personaliter habeat se transferre: Nos, cupientes eundem Paulum, abbatem, cum quatuor sociis seu familiaribus, ac bonis et rebus suis omnibus in eundo, stando et redeundo plena ubique securitate et immunitate ac favorabili tractatione gaudere, Universitatem vestram et vestrum singulos requirimus et hortamur in Domino, subditis vero nostris et gentium armigerarum capitaneis et conductoribus ad nostra et dicte ecclesie stipendia militantibus districte precipiendo mandamus, quatenus eundem abbatem cum dictis sociis seu familiaribus equestribus vel pedestribus, cum rebus et bonis suis predictis, per nostra et vestra

[1]) Gallipoli.

territoria, passus, portus et loca quelibet, tam per aquam, quam per terram absque solutione alicuius datii, pedagii, passagii, thelonii, fundi navis vel gabelle, aut alterius cuiuscumque indicte vel indicende exactionis ire, stare, transire et redire pro nostra et apostolice sedis reverentia libere permittatis, nullamque sibi aut eius sociis vel familiaribus in personis, equis aut bonis eorum inferatis iniuriam, molestiam vel offensam, aut aliam noxiam vel novitatem, nec ab aliis, quantum in vobis fuerit, permittatis, quin ymo ipsum, socios vel familiares predictos benigne recipientes, quotiens ab eis vel ipsorum aliquo seu pro eorum parte fueritis requisiti, eis de securo transitu, scorta vel salvoconductu et receptu sic liberaliter providere curetis, quod vestra exinde devotio possit apud nos et sedem ipsam merito commendari.

Datum Rome apud Sanctum Petrum, anno etc. M.CCCC.LVII. Nonis Septembris, pontificatus nostri anno tertio.

(*A. Theiner*, op. cit. 426).

149

Рим, 7 септембар 1457

Кардинал Павије Јован da Castiglione јавља дуки миланском да су Турци заузели равне делове Арбаније, а Скендербег, коме је папа послао нешто пара, склонио се у непроходне планине.

Ill^me^ et Ex^me^ Princeps!

(Omissis...)

Del Turco havemo che fortifica Pera et dà grandi ordini a Constantinopoli, menaza de venire ad obsediare uno certo castello apresso de Rodi. Mons^re^ el patriarcha ha mandato una galea per sentire la verità. La gente del Turco hanno occupato quasi tuto il piano di Albania. Scanderbech s'è ritirato in alcuni luochi forti et montuosi. Nostro Signore li manda certa quantità de dinari per alcuna sua consolatione.

Al Re de Ungharia, novamente siando a Viena, è venuto il governatore di Boemia fin al Danubio, e non volendo luy passare nè intrare Viena, el Re proprio motu se partì de Viena et passò el Danubio et confidentemente, contra il consiglio de molti, fu per gran tempo cum il governatore sotto uno paviglione, e communicato che hebbeno, tornò il Re a Viena. Fano gran pratiche de tirarlo anchora a Boemia. Non sapemo quanto se convegna, perchè cognosciano la natura de quelli. Par me doveria bastare de esserne una volta fora, maxime in questa sua etate.

Al Imperatore in Vila, a che sono venuti ambassatori de li ellectori et molti altri principi, sentiremo in tempo a che serano venuti.

El Duca Ludovico de Baviera ha intrepreso di tractare la pace tra l'Imperatore et Re. Monsignore di Sancto Angelo si ritrarà verso l'Austria. Crediamo ben per queste differentie. Altro non habiamo di novo. Si ricomandiamo ala Sig^ria^ V^ra^.

Rome, die VII Septembris 1457.

Eiusdem Dom^nis^ Vestrae servitor Jo. Cardinalis Papiensis.

(Archivio di Stato di Milano. Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1457).

150

Рим, 10 септембар 1457.

Папа Каликст III наређује своме комесару Јовану Навару, да десетак, прикупљен у Далмацији, подели на три дела, па један да даде краљу угарском, други краљу босанском, а трећи што брже може Скендербегу, кога су Турци заокружили са свих страна.

Calistus episcopus etc. Dilecto filio Iohanni Navarr, scutifero honoris et commissario nostro, salutem etc.

Cum acris quedam et inenarrabilis anxietas cordi nostro insideat, nichilque aliud fere cogitemus, quam ut impios Turchorum conatus retundamus, merito illis Christifidelibus subsidium et opem afferre intendimus, qui quo ipsis Turchis propriores terras incolunt, eo crebriores incursus et impetus bellorum sustinere et manifestioribus periculis pro tutela fidei orthodoxe sese obicere coguntur. Ob eam itaque rem considerantes quot labores et discrimina perpessi hactenus sint et in dies patiantur carissimi in Christo filii nostri Hungarie et Bosne reges illustres, necnon dilectus filius nobilis vir Georgius Castrioti dictus Scanderbech, Albanie dominus, qui prope soli oppositi sunt furori barbarorum et Turchorum, prohibent aditu, ne scelerato impetu in Christianitate irruant, ut maiori animo sanctum propositum amplectantur et viriliter resistant inimicis Christi, te, de cuius fide, probi-

tate et rerum experiencia plenam in domino fiduciam obtinemus, harum serie nostrum et sedis apostolice commissarium facimus, constituimus et deputamus, ut quandoquidem multi et fidedigni ad nos nuncii perferuntur de Turchorum irruptione in Albania facta et de clade, qua Christiani in partibus illis affecti sunt, obsesso etiam a Turchorum exercitu et circumvallato eodem Scanderbech, te, quam celerrime potes, personaliter ad partes Albanie conferas, omnesque et singulas pecunias, tam ratione decimarum, quam quovismodo pro sancta Cruciata collectas et in futurum colligendas in civitatibus Ragusii et Antibari, necnon ubique per totam Dalmatiam, decem mille ducatis de Camere exceptis, qui de mandato nostro mercatoribus societatis de Pazis apud illas partes moram trahentibus consignari debent, et ex dictis pecuniis omnino, nisi iam consignati fuerint, consignari mandamus, ratione maioris summe, de qua mercatores predicti pro hoc sancto opere nobis subvenerunt, a quibuscumque collectoribus, succollectoribus, depositariis et aliis, apud quos quovismodo sunt et esse contingent habere procures, easque in partes tres equas dividas, quarum unam prefato regi Hungarie, alteram regi Bosne, terciam vero memorato Scanderbech aut eorum procuratoribus effectualiter consignes, prout nos harum serie eis et cuilibet eorum damus et consignamus, mandantes universis et singulis collectoribus, succollectoribus et depositariis predictis et aliis quibusvis, apud quos pecunie huiusmodi existant aut in futurum esse contingent, ut tibi, aut cui in nostro nomine mandaveris, integre sine mora aut dilatione sub pena nostra indignationis ac maledictionis eterne tradant et realiter persolvant, non obstantibus quibuscumque. Tu vero, adhibita pro magnitudine rei et periculi celeritate, receptis dictis pecuniis factaque equa divisione, quam primum cures, ut portio dicto Scanderbech destinata solvatur, ut earum subsidio periculum, in quod adductus esse dicitur, propulsare valeat; in quibus exequendis ita diligentem et solicitum te prebeas, ut valeas a nobis merito commendari.

Datum Rome apud Sanctum Petrum, anno etc. M.CCCC.LVII, quarto Idus Septembris, pontificatus nostri anno tertio.

(A. Theiner, op. cit. 426—427).

151

Рим 11 септембар 1457.

Папа Каликст III бодри Скендербега да се јуначки држи против Турака. Наредио је једном делу своје флоте да му притече у помоћ, а исто тако да му се даде један део новца, прикупљеног за рат против Турака.

Georgio Castriotti Scandarbech, Albanie domino.

Calistus PP. III..... Maximum certe et inenarrabilem dolorem nobis attulit dilectus filius Georgius Petri abbas, qui, a tua nobilitate ad nos missus, de irruptione Turcorum in terras tuas, de vastitate illius provincie et clade tuorum, et denique de obsidione, qua ab exercitu barbarorum circumseptus esse diceris, nobis nunciavit, fuit id profecto nobis molestissimum audisse. Nam cum te semper pro tua excellenti strenuitate, proque memorabilibus gestis tuis ultra omnes catholicos principes de fide et religione christiana optime meritum sentiamus, non possumus non gravissime dolere nobilitatem tuam in tantum discrimen aductam esse intelligere, vellemusque, ut hec nobis essent facultates, ut tibi, quemadmodum optamus, de subito subsidio possemus subvenire, quod non minus necessario quam libenter magnoque animo faceremus. Non tamen tibi deesse intendimus, quin etiam ultra vires nostras saluti et defensioni tue consulamus. Nam quo facilius vim et tempestatem istam et sustinere et repellere possis, en manadavimus, ut devotioni tue ex nonnullis pecuniis propter sanctam Cruciatam Ragusii et per Dalmatiam collectis, certa pars tibi consignetur, licet carissimi in Christo filii nostri Hungarie et Bosne Reges Illustres ad eas pecunias animum adhibuissent et multifariam summisque precibus apud nos egerint, ut subventionem illiusmodi pecuniarum ipsis faceremus, cum ipsi pro fide catholica quasi continue cum Turchis manum conserere et propter vicinitatem eos, ne laxato impetu in christianitatem ferantur, reprimere et quasi ab aditu propulsare cogantur. Tu vero forti animo et constanti sis, tuorumque felicium gestorum et laudum rationem habeas, que cum iam plena et consumata gloria ubique insigni preconio apud catholicos predicentur, accedet eis cumulus maximus, si senserint fideles nobilitatem tuam in tanto furore et impetu immanissimorum hostium non labefactatam, sed suam

strenuitatem et virilitatem presenti animo conservasse: nemo enim est tam ignarus rerum, qui non summis laudibus ad celum te extollat et de tua nobilitate tanquam de vero athleta et propugnatore nominis christiani non loquatur. De nostra vero in te caritate non multa hic dicere decrevimus; nam quanta ea sit, re et affectu cupimus tibi ostendere. Scripsimus enim legato classis nostre, qui in oriente est, ut cum classe nostra vel illius parte tibi, si necesse fuerit, oportuno sit subsidio. Quod si impetus ipse eminentis procelle paulisper sustinebitur, nec statim tempestati huic succubueris, insequens serenitas mala omnis levabit. Etenim hac hyeme tot fiunt apparatus a Christifidelibus, quos universo orbe assidue monitiones, preces et lacrime nostre excitarunt, tantusque concursus christianorum potentatuum erit ad excindendam pessimam nationem Turchorum, ut divino oraculo et numine quodam presagiente, rati sumus canem illum rabidum et serpentem hunc Turchum, qui nunc delitescit, nunc per damna christianorum emergit et grassatur in populum Dei domitum et fractum, dimissis, que male occupavit, in perditionem et ruinam missum iri. Vere primo videbit tua devotio mirabilia et spurcissimos istos Turchos cum gaudio et letitia repressos et fugatos cernes, qui nunc per summum scelus capiti tuo tuorumque subditorum insultant, nec te moveat iactura aut strages, qua tui forsan affecti sunt: maiora enim succedent, que duplici fenore amissa instaurabunt et tibi tuisque perpetuam requiem et felicitatem afferent. Hec enim non vane loquimur, sed facta fidem facient verbis nostris, ut in aliis sepe visum est. Anno superiore cum perfidus Turchus Hungarie imineret, quis non tremebat, cum tantum furorem, tantamque audaciam potentissimi hostis cerneret christianitati impendere? Sed immortalis Deus nostris et aliorum Christifidelium precibus inclinatus succurrit populo suo, et innumerabilis illa multitudo tanquam nebula ad solem dilapsa et dissipata est, monstrumque illud nefandissimum consilii egens et diffidens rebus suis ad latebras interiores regnorum suorum fugam arripuit. Magna hec fuerunt, sed maiora restant, que Deus faciet pro tutela populi sui: potentie undique concitate sunt, ut terra marique confluant ad eam pestem exterminandam. Superest, ut tua devotio solita constantia et fortitudine tamquam miles et athleta Christi invictus viriliter sustineat impetum istum, qui, divino subveniente brachio, cito ad nihilum redigetur.

Pro colligendis autem et consignandis tibi pecuniis prefatis mittimus in Dalmatiam dilectum filium Iohannem Navarram, scutiferum nostrum, ut etiam ad tuam nobilitatem se conferat et quantum placuerit ibidem stet.

Datum Rome apud Sanctum Petrum sub anulo piscatoris, die XI Septembris MCCCCLVII, pontificatus nostri anno tertio.

(*A. Theiner,* Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia, II (Romae 1860) 303—304).

152

Млеци, 13 септембар 1457.

С обзиром на провалу Турака у Арбанију, Млетачки сенат нареЂује своме бајулу у Цариграду какве мере да предузме у погледу заробљених млетачких поданика и акције Стевана Вукчића у Зети.

1457. 13 septembris. Comes Scutari notum facit reipublicae die 26 augusti „quod Teucri cucurrerunt super territoriis nostris Scutari et aliorum locorum, asportantes nonnullas animas subditorum et alia damna inferrentes". Scribatur baiulo in Constantinopoli, quod exigat restitutionem animarum eo tempore captivarum, spendendo pro hoc in donis usque ad 100 ducatos.

„Et quia etiam videtur, quod dux Stephanus impetraverat a dicto Teucro Gentam et ob hoc, fertur, Teucros in ea Genta, que nostra est, venturum esse, scribatur dicto baiulo nostro in illa forma, que dicto Collegio videbitur, quod instet apud predictum Teucrum, ut mandet dicto duci Stephano, quod ab ipsa intromissione se retrahat et desistat ac gentes ipsius Teucri mandatum habeant de locis Gente, que per nos et nostros tenentur, non se impediant, nec ea aliqualiter molestent.

De parte 88, de non 6, non sinceri 10".

(Drž. arh. u Mlecima. Senato Mar. Vol. VI. S. *Ljubić* X. 115).

153

Рим, 17 септембар 1457.

Папа Каликст III јавља Ђурђу Кастриотићу Скендербегу да је наредио колектору Јовану Навару да сав новац, прикупљен за крсташки поход против Турака, преда њему као браниоцу хришћанства.

Calistus etc. Dilecte fili salutem etc.

Scribimus tue nobilitati per alias litteras nostras sub bulla plumbea, respondendo his que tuo nomine nobis exposuit dilectus filius abbas etc. quem ad nos misisti. Postea vero intelleximus venerabilem fratrum nostrum archiepiscopum Crojensem ab hac luce migrasse qui, quoniam nuntius et collector noster erat et, ut intelleximus, nonnullas pecunias ratione collectorie et cruciate collectas habebat, mandavimus dilecto filio Iohanni Navarr, exhibitori presentium, quem ad tuam nobilitatem mittimus, ut omnes pecunias que per dictum collectorem nostrum de prefatis enim dimisse reperientur et quascunque alias ratione cruciate in Albania per quoscunque nostros collectores, succollectores seu nuntios collectas et in futurum colligendas et penes quoscunque existentes tue nobilitati consignari nostro nomine faciat. Itaque, dilecte fili, ut facis, persevera in tua singulari devotione tuende et defendende fidei catholice, nam Deus, cujus res agitur, non deseret causam suam, sed tibi et aliis christianis de perditissimis Turchis et aliis infidelibus victoriam cum summa gloria et triumpho pro certo dabit. Nosque etiam ultra vires nostras in his promptos habebis, ut latius intelligere poteris ab eodem Ioanne, commissario nostro, quem tibi specialiter comendamus. Datum ut supra [Die XVII Septembris 1457].

Georgio Castriotti Scandarbech, Albanie domino.

(Arch. Vat. Arm. XXXIX. Vol. 7, Calixti III Brevia fol. 121. *A. Theiner*, Vetera monumenta Slavorum meridionalium, historiam illustrantia (Romae 1863), I. 427—428 с незнатним грешкама.)

154

Рим, 17 септембар 1457.

Папа Каликст III јавља кардиналу Јовану Карвајалу да се прикупљени новац од десетка и милодара за рат против Турака подели између краља угарског, босанског и Скендербега. Свога поузданика Јована Навара шаље Скендербегу да га обавести о папским плановима.

Cardinali Sancti Angeli,

Calistus PP. III. Dilecte fili, salutem etc.

Quia certiores effecti sumus per collectores nostros apud Dalmatiam ratione decime et cruciate plures pecunias congregatas fuisse et quod in maiori summa etiam in futurum congregari sperantur, decrevimus illas certo modo inter carissimos in Christo filios Hungarie et Bosne Reges Illustres, nec non dilectum filium nobilem virum Scandarbech, Albanie dominum, distribui facere. Itaque dilectum filium Iohannem Navarram, familiarem nostrum et presentium latorem, pro ea re in Dalmatiam misimus, ut super distributione dictarum pecuniarum, quemadmodum a nobis habet in mandatis, voluntatem et mandata nostra exequatur, et ad prefatum Scandarbech personaliter accedat, eique voluntatem nostram erga eum et animum, quo circa destructionem Turchorum flagramus, notificet et alia nonnulla referat, que habet a nobis in commissis. Et quoniam forte eundem Iohannem, cui dedimus brevia credencialia ad prefatos Reges Hungarie et Bosne super negociis fidei et cruciate, ad tuam circumspectionem continget accedere, intellecto per te, quod a nobis habet in mandatis, ut ad eosdem Reges non accedat nisi de tua voluntate, et ita si videbitur, quod ire debeat, instrues eundem, ut diximus. Per aliam viam paucis diebus ante latissime tibi scripsimus, misimusque bullam festi Transfigurationis et officium, quod edidimus, dedimusque tuo procuratori hic tria millia ducatorum, ut in predictis litteris nostris continetur.

Datum Rome etc. die XVII Septembris 1457.

(*A. Theiner*, Vetera mon. hist. Hungariam s. ilustrantia II. 304).

155

Рим, 18 септембар 1457.

Папа Каликст III енергично наређује Дубровачкој Републици, да новац прикупљен за покретање крсташке војне предаду његову пуномоћнику, од кога ће се новчаног вишка једна трећина дати Скендербегу, а остале две угарском и босанском краљу.

Calistus etc. Dilecti filii salutem etc.

Scripsimus nuper devotionibus vestris ex animo et voluntate nostra, ut pecunias illas istic pro sancta Cruciata collectas et per dilectum filium fratrem Marianum de Senis, collectorem nostrum et sedis apostolice nuntium, apud vos seu vestros depositas et quas in futurum deponi contingeret, dilecto filio Martino Clarini, mercatori Florentino Ragusii comoranti, cum effectu con-

signaretis, recipienti nomine dilecti filii Petri et Jacobi de Pazis et sotiorum de Romana curia, qui pro ipsa Cruciata in magnis nostris necessitatibus de pluribus pecuniarum quantitatibus nobis subvenerunt et subventuros, si opus sit, se se pollicentur. Quodquidem minime adhuc a vobis factum esse audimus et de ea re non parvam admirationem capimus. Credebamus einim vos promptiores futuros in exequenda voluntate nostra in re tam justa et bonum totius fidei christiane concernenti, quod toti orbi patet, cum quicquid habuimus, habemus et habere possumus soli nos in negotio fidei et prosecutione negotii sanctissime Cruciate contra perfidissimos Turchos, christiani nominis hostes teterrimos, exposuerimus et exponamus, exponereque usque ad sanguinis effusionem, devoverimus et deliberamus. Quare, ne ulterius in hac re supersedeatur et creditum apud mercatores qui in his fidei necessitatibus non parvo nobis sunt adjumento conservationis, omnino volumus, ut dictis sotiis mercatoribus de Pazis satisfiat propterea que mittimus istuc et ad alias partes dilectum filium Ioannem Nauarr, scutiferum nostrum, presentium exhibitorem, cui commisimus, ut omnes et singulas pecunias istic et alibi per totam Dalmatiam collectas nomine nostro recipiat et satisfacto dictis mercatoribus et sotiis de Paziis (sic) usque ad summam decem milium ducatorum, residuum ipsarum pecuniarum in tres equas partes dividat et carissimis in Xpo filii[s] nostris Hungarie et Bosne regibus illustribus duas, tertiam vero dilecto filio Georgio Scandarbech, Albanie domino, persolvat, ut earum adjumento virilius in Turchos depugnare possint, prout in bulla commissionis dicti Johannis Nauarr plene continetur et latius ab ipso audietis, cui fidem dabitis. Hortamur itaque vos et in virtute sancte obedientie ac sub excommunicationis pena mandamus, ut sine ulteriori mora et difficultate aliqua mandata nostra circa pecunias collectas et colligendas tanquam filii boni obedientie exequamini et exequi faciatis, eisque omnino pareatis et obediatis, quemadmodum confidimus et speramus ne oporteat nos contra vos, si contrarium attemptaueritis, quoquomodo censuris ecclesiasticis et alliis oportunis remediis procedere tanquam sacrilegos et bonorum ecclesiasticorum occupatores, alienum enim esse debet cuilibet christiano que ex Cruciata colliguntur usurpare aut quoquomodo retinere seu differe et tam in jussibus nostris apostolicis contraire.

Datum XVIII Septembris 1457 anno III°.
Prioribus, Consilio et Communi Ragusii.

(Arch. Vat. Arm. XXXIX. Vol. 7. Calixti III Brevia fol. 122).

156

Дубровник, 22 септембар 1457.

Дубровник се обраћа угарском краљу Ладиславу у ствари папског захтева да се новац, прикупљен за ратне сврхе против Турака, преда његову пуномоћнику флорентинцу Мартину Кларину.

Regi Hungarie. Die 22 Septembris.

Serenissime etc. Maiestas vestra cum sepe antea tum litteris suis, datis Viene die 29 Julii, cum de pecuniis devotione populi in Turchos adunatis mentionem faceret, his verbis usa est: „Hoc tamen unum in hac re vobis persuaderi velimus, omnia nos salvo honore et rebus vestris facturos“, quod sane nos certo certius pro solita Maiestatis vestre erga nos clementia tenemus. Ut autem Maiestas vestra intelligat quo in statu res ista sit, celsitudini vestre significamus nos eius litteras, que ad summum pontificem dirrigebantur, accuratissime tutoque transmisisse, ad quas responsa nihil prorsus habuimus. Habuimus autem sanctitatis sue breve quo acerbe satis arguimur quod pecunias ipsas, sicut per primum breve, quod ad Maiestatem vestram transmisisse meminimus, Martino Clarino, mercatori Florentino, sicut sanctitas ipsa mandabat, non consignaverimus; quod aliam ob causam a nobis factum non fuit nisi ut Maiestas vesta hanc rem cum sede apostolica pro voto componere posset. Habent, si rite interpretari potuimus, ipsius novi brevis verba, ut vim, si ipsarum pecuniarum consignationem ulterius distulerimus, excommunicationem nobis beatitudo sua minitetur. Nos tanti facimus posse rem gratam serenitati vestre facere, ut quamcumque potuerimus excusationem fecerimus summo pontifici et pecunias dare distuleremur, ut hoc Maiestati vestre prius innotesceret, cui breve ipsum introclusum transmittemus, supplicantes ut dignetur ocius nobis declarare ac pariter consulere quod pro ipsis pecuniis simus facturi et cum sede apostolica ita discernere, ut qua in re emolumenti nihil nobis pervenire potest, quin immo

fastidii satis apostolica excomunicationi srigorem discrimenque vitemus.

(Lett. e comm. di Lev. XVI (1454—1460), fol. 118. Gelcich-Thallóczy, op. cit. 598—597 с грешкама. *Jov. Radonić*, Acta et diplomata Ragusina I, 2. (Belgradi 1934) 602—603).

157

Рим, 2 октобар 1457.

Кардинал Павије Јов. da Castiglione јавља дуки миланском да су Турци потучени у Арбанији. Говори се да је Скендербег за доказ победе упутио папи десет турских заробљеника.

Ill^me Princeps et Dom^e honorande!

(Omissis)

Qui si dice che Turci hanno havuto gran conflicto et mortalitate in Albania e dicono alcuni, vengano de là, che in segno di questo che si mandano dece ben vestiti a loro modo al papa.

El Re de Ungaria manda in Franica per la figliola del Re sua sposa el Duca Sigismondo de Austerich, l'archivescovo di Collacia in Hungaria, il vescovo Pataviense Ladislao di Pallok et certi altri Signori, et ha promisso al governatore di Boemia di essere a Praga a questo San Martino e là aspectare la venuta de la Regina, et lì fare le noze. E questo ultimo non ne piace molto per certi bon rispecti........

(Omissis)

Ex Urbe, die II Octobris MCCCCLVII.
Eiusdem Dominationis Vestrae servitor
Io. Cardinalis Papiensis
(Terzagus).

Споља: Illmo et Exmo Principi et Domino D^no Francisco Sfortia, Vicecomiti, Duci Mediolani etc.

(Archivio di Stato di Milano. Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1457).

158

Млеци, 18 новембар, 1457.

Млетачки Сенат одговара на протест турскога заповедника Сабалије што, тобоже, помаже Скендербега.

Die 18 Novembris 1457. Quod ad capitula porrecta per oratorem magnifici Saballie, capitanei generalis domini sultani Turchorum, respondeatur, et primo:

Quello che io Demerdes ho ad refir da parte del mio signor Saballia a la vostra signoria, oltra quelo lui ve ha scripto per so lettere, sie questo. Che lui crede haver fato servixo a la vostra signoria per havere disfato do cittade, le quale haveva fato Scandarbego e donade a castellani, zoè l' una l' ano passato e l' altra questo anno, le qual citade era contra el so segnor e la vostra signoria, de le qual una era de qua da Durazo e l' altra de là da Durazo, et una d'esse se chiamava capo de Ragona[1]). Anchora ne è uno castello apresso Corfù, el qual fe uno signore, che a nome Symo, el qual haveria donado a castellani contra la signoria vostra, et in ogni modo el dito so signor se vol far forte per andar al ditto castello e disfarlo. E per tanto prego la vostra signoria, che comanda al reggimento de Corfù, che li dia tuti quelli subditi, che i serà de besogno per disfarlo.

Responsio: Quoniam sumus informati dictum Simonem esse recomendatum serenissimi domini regis Aragonum, cum quo sumus in bona pace et amicicia, non videmus honeste posse sibi complacere.

Ad secundum: Item havendo aquistado do volte el paese de Albania per nome de lo imperador e messi signori in esso, e per li favori è stato fato per li vostri subditi de dinari e pani a Scandarbego, el payse ha rebellà al so signor lo imperador; e per tanto dimanda, non li sia dato socorso al dito Scandarbego, perchè la hoste de lo imperador non fo dato algun subsidio, ne venduto ne pan, ne vino, ne cossa del mondo per li so denari.

Responsio: Dicimus, quod ultra certam provisionem, quam iam pluribus annis ipse Scandarbegus a nobis habet, ut vivere possit et in pace quiescere, nihil unquam ipse Scandarbegus habuit a nobis neque subditis nostris. Quod autem gentes sui exercitus non potuerint habere victualia pro suis pecuniis de terris nostris, difficile est nobis credere, quod hoc factum sit, nisi propter damna et violentias gentium dicti exercitus subditi nostri timuerint eis dare de victualiis suis, aut propter carentiam victualium, que erat in terris nostris.

(Omissis)

(Drž. arh. u Mlecima. Senato Mar. vol. VI. *S. Ljubić*, X. 124).

---

[1]) У Љубића погрешно Fagona. То је рт Родони код Драча, између ушћа Исмн и Арзена. Cf. *C. Marinesco*, Alphonse V, roi d'Aragon et de Naples et l'Albanie de Scanderbeg (Paris 1923). 79. n. 1.

159

Рим, 3 децембар 1457.

Папа Каликст III под претњом искључења и интердикта наређује Дубровчанима да новац, прикупљен за крсташки рат против Турака, предаду његову пуномоћнику.

Calistus etc. Dilecti filii salutem etc.

Non mediocriter commoti sumus ex his que nuperrime ad nos scripsit dilectus filius I[oannes]. Nauarr, scutifer et commissarius noster, quem ad vos et partes illas misimus, ut vobis notum est, ut receptis a vobis et aliis juxta mandatum et commissionem nostram pecuniis ex sancta Cruciata collectis decemmilia ducatorum societati de Pazis, cui ob majorem summam, quam pro negotiis fidei et sanctissime Cruciate nobis mutuavit, obligamur, solveret et reliquum certo modo, ut sibi mandavimus, distribueret, cui voluntati nostre sancte et juste existimavimus, ut equum erat, vos ut bonos nostros et sancte Romane ecclesie filios parituros et acquieturos, presertim in causa fidei christiane in tanta evidenti necessitate. Sed fides devotioque vestra non respondit opinioni judicioque nostro, nam intelleximus quot moras interponere studueritis et studeatis in tradicione hujusmodi pecuniarum facienda et quot vanas excusationes adducitis. Scripsistis nobis nuper intellecta hujusmodi nostra voluntate certas excusationes, quibus mandata nostra impedire et frustrari velle videbamini. Respondimus vobis illico per eundem nuntium, qui litteras vestras ad nos attulerat, nostre voluntatis omnino esse, ut dictas pecunias prefato commissario nostro, uti vobis mandaverimus, traderetis. Novissime vero per litteras ejusdem commissarii nostri intelleximus etiam tergiversationes vestras et subterfugia, quibus continue utimini ne dicte pecunie juxta mandatum nostrum tradantur. Quare indignum putamus in hac re fidei et Dei a vobis et aliis quibuscunque impedimenta afferri nostraque et apostolice sedis mandata apud inferiores et eos quibus minime decet ludibrio haberi, vobis et vestrum singulis in virtute sancte obedientie et excommunicationis quam vestrum singulos si contra feceritis incurrere volumus ipso facto necnon interdicti ecclesiastici in civitates et terras vobis suppositas penis stricte mandamus, ut infra decem dierum terminum postquam a prefato commissario nostro fuitis requisiti omnes et singulas pecuniarum, rerum et bonorum quantitates ratione Cruciate istic et in partibus quibus vestra jurisdictio se extendit collectas tradatis et tradi faciatis, in eisque habendis eidem consilium, auxilium et favorem prebeatis. In quo, si contumaces seu inobedientes fueritis, excommunicationis et interdicti sententias prefatas absque alia declaratione vos declaramus incurrisse eisdemque omnino sententiis subjacere. Universis archiepiscopis, episcopis, prelatis et aliis ecclesiasticis personis in virtute sancte obedientie et excommunicationis pena mandantes, ut vos ut tales in ecclesiis et alibi publicent et evitent publicarique et evitari faciant processuri ad graviora, si vos in contumacia et inobediencia viderimus pertinaces, sed speramus quod consilia vestra in melius commutantes nostri et sedis apostolice filii obedientes vos prebebitis eo maxime, cum universo notum sit orbi nos facultates nostras in fidei negotiis et sanctissime Cruciate exponere, classem nostram inter cetera in partibus orientalibus sustentando, que non parvum fructum toti affert christianitati, ut est notum.

Datum Rome etc. die III Decembris MCCCCLVII pontificatus etc. anno III°.

Rectori et Consilio civitatis Ragusii.

(Arch. Vat. Arm. XXXIX Vol. 7. Calixti III Brevia fol. 134).

160

Рим, 3 децембар 1457.

Папа Каликст III наређује своме поузданику Јовану Навару да сав новац прикупљен у Дубровнику и Далмацији за крсташки поход против Турака преда трговачкој кући de Pazis, а у погледу храброга Скендербега постараће се да идућег лета добије потребну помоћ за успешну борбу против Турака.

Calistus etc. Dilecte fili salutem etc.

Accepimus litteras tuas quibus nobis significasti diligentiam et studium quod fecisti apud Ragusinos, ut pecunias, res et bona apud eos collecta juxta commissionem per nos tibi factam haberes tergiversationesque et subterfugia quibus iidem Ragusini utuntur in consignandis ejusmodi pecuniis, fuit nobis satis molestum Ragusinos eosdem nostram et sedis apostolice reverentiam tam parvi facere et existimare in hac re, presertim fidei et sanctissime Cruciate. Quare, subterfugia

eorum egre ferentes nec ultra ea ferre volentes, scribimus eis sub magnis penis, quas volumus ipso facto incurrant, ut tibi dictas pecunias, res et bona, quemadmodum alias eis scripsimus et tibi commisimus, tibi tradant et consignent, prout in litteris, quarum copiam hic jussimus introcludi, plenius poteris videre. Itaque, fili dilecte, te hortamur, ut omni cura, studio, diligentia, mente denique tota evitaris, ut dicte pecunie res, et bona ratione Cruciate collecta, quemadmodum mandavimus, tibi consignentur et solutis X^m ducatorum societati de Pazis, cui obligati sumus, reliquum volumus ut, non obstante quacunque alia commissione per nos tibi facta, de ipsis per te distribuendis personis nominatis in commissione, quarum distributionem justis et rationabilibus causis animum nostrum moventibus nolumus fieri nullo modo ad presens, sed omnes illas pecunias prefate societati de Pazis similiter consignari, quod cum feceritis nos confestim avisare procures, ut tibi super ipsis precipere valeamus, prout res exegerit ad gloriam Dei, sic igitur te habeas in omnibus ut laudem et retributionem a nobis merearis et de te confidimus et speramus.

Affectamus scire valde de statu Albanie et illius strenui militis et Dei athlete Scandarbech, et quid cum eo peregisti? Nos enim convocationem facimus imperatoris, regum et potentum christianorum ad nos per oratores suos, cum quibus hac hieme taliter effective operabimur ad exaltationem fidei ortodoxe ad perditionem perfidi Turchi et damnate secte machometice, quod in estate ipse Scandarbech et alii catholici Xp̄o dante, ut victores contra inimicos fidei quiescent et triumphabunt undique.

Datum ut supra proxime [Rome etc. die III Decembris MCCCCLVII, pontificatus etc. anno III°]

Io[hanni] Nauarr, scutifero et commissario nostro.

(Arch. Vat. Arm. XXXIX Vol. 7, Calixti III Brevia fol. 135 *Л. Војновић*, Дубровник и Османско Царство (Београд 1898), 231—232).

161

Рим, 18 децембар 1457.

Папа Каликст III наређује своме колектору Маријану de Senis, који се шаље у Дубровник, да од онде скупљеног новца преда 10.000 дуката Мартину Кларини, фиорентинском трговцу у Дубровнику, а остатак да подели између угарског и босанског краља и Скендербега.

Dilecto filio Mariano de Senis, ordinis Minorum, nuntio et collectori apostolico.

Calistus PP. III. Dilecte fili, salutem etc.

Admirati fuimus et sumus de tarditate et negligentia istic habita circa ea, que iam pridem iteratis litteris, tam Ragusinis, quam tibi scripsimus super pecuniis istic collectis et depositis pro sancta Cruciata, ut videlicet illas consignares et consignari faceres Martino Clarini, mercatori Florentino, commoranti Ragusii, recipientique nomine dilecti filii Petri et Iacobi de Pazis, sociorum de Romana curia, qui in magnis negotiorum Cruciate necessitatibus de magnis pecuniarum summis nobis subvenerunt. Quare, ut ex predictis pecuniis satisfiat eisdem mercatoribus usque ad summam decemmilium ducatorum, et residuum distribuatar inter carissimos in Christo filios Hungarie et Bosne reges illustres, dilectum filium nobilem virum Scandarbech, Albanie dominum, mittimus ad partes illas dilectum filium Io. Navarr, scutiferum nostrum et presentium exhibitorem, ut plenius videbis in bulla commissionis per nos sibi facte. Itaque dovotionem tuam hortamur, eidem in virtute sancte obedientie et excommunicationis sententie late mandamus, ut omni studio, cura, industria et diligentia des operam, ut de pecuniis per te collectis dictis mercatoribus usque ad summam Xm. ducatorum consignetur, et de reliquo collecto et colligendo voluntas nostra omnino exequatur, quemadmodum prefato Io. commisimus, in quo taliter te habeas, ut a nobis, prout facimus, non immerito commenderis, teque gratiis et beneficiis prosequi valeamus, et caveas de contrario, ne te, si contrarium attemptaveris, aliis gravissimis penis affligere cogimur. Et etiam contra Ragusinos et quosvis alios detentores ex Cruciata provenientium, si quoquomodo tam iustis mandatis nostris non paruerint, vel quoquomodo distulerint, excommunicationis et interdicti ac aliis censuris et penis

ita insurgemus contra eos, quod contraire mandatis huiusmodi apostolicis penitebit.

Datum Rome etc. XVIII Decembris M.CCCC.LVII. pontificatus nostri anno tertio.

(A. Theiner, op. cit. 432).

162

Рим, 20 децембар 1457.

Папа Каликст III извештава кардинала Alain-а у Француској да се султан Мехмед II спрема да идућег лета свом снагом нападне на хришћане.

(Omissis)

Perfidus Turchus opera et studio nostro et Dei auxilio iam pridem apud Hungaros turpiter profligatus et multis calamitatibus a classe nostra et alias affectus incredibili studio, ut certiores sumus effecti, et terra et mari magnam parat potentiam, ut tanquam canis rabidus in Christianos irruat et hoc hac estate proxime futura.

(Omissis)

(L. v. Pastor, op. cit. I. 707).

163

Рим, 28 децембар 1457.

Папа Каликст III потврђује неколицини арбанских главара части и достојанства која им је поделио његов изасланик, каноник Guillermus de Lauro.

Calistus episcopus etc. Dilectis filiis nobilibus viris Andree Sarabax et Theodoro Albo, vaivodo, ac Iohanni Ducasoubrun in de Carrabis, de Gelina et de Paysa ac Scoinbin, aliisque adiacentibus provinciis vestris constitutis, salutem etc.

Meruit vestre devotionis affectus, quem ad nos et Romanam ecclesiam gerere comprobamini, ut personas vestras in hiis, que tranquillitatem et pacem ac conservationem provinciarum et terrarum ad nos et sedem apostolicam spectantium concernere dinoscuntur, condignis honoribus et graciis attollamus. Dudum siquidem dilectus filius Guillermus de Lauro, canonicus ecclesie Dertusensis ordinis sancti Benedicti, familiaris noster continuus commensalis, tunc de partibus de Carrabis, de Gelina et aliis circumvicinis, in quibus a nobis specialiter deputatus fuerat nuntius, te Andream, iudicem ordinarium et generalem omnium ipsarum provinciarum ad nos tunc reductarum, te vero Theodorum, generalem capitaneum pro patrie contra Turchorum rabiem deffensione, necnon te Ducam, procuratorem et sindicum etiam generalem, Cephalum nuncupatum, auctoritate sue nunciationis constituit, ordinavit et deputavit, vosque et vestrum quilibet officia huiusmodi vestra laudabiliter et utiliter extunc exercuistis, prout exercetis de presenti. Hinc est, quod nos de vestra erga nos voluntate et benivolencia ac probitate, fide et rerum experiencia, de quibus idem Guillermus nobis rationem fecit condignam, specialem in domino fiduciam obtinentes, vos et vestrum quemlibet in huiusmodi vestro officio harum serie confirmamus et approbamus, vosque ad illa tenenda, regenda et exercenda, prout vestrum quemlibet et officia huiusmodi tangere potest, de novo, salva nostra et apostolice sedis auctoritate et reverentia, usque ad nostrum et eiusdem sedis beneplacitum constituimus, deputamus et ordinamus, dantes et concedentes vobis et vestrum cuilibet suum officium et omnia ad illius exercitium spectantia auctoritate apostolica exequendi, gerendi et exercendi plenam et liberam licentiam et facultatem. Volumus autem, quod postquam presentes littere vobis fuerint exhibite vel ostense, a vestrorum abstineatis officiorum exercitio, donec in manibus venerabilis fratris nostri Iohannis, episcopi Conamansis, vel eiusdem Guillermi, vel eiusdem episcopi in spiritualibus vicarii fidelitatis debite solitum prestiteritis iuramentum, quodque idem episcopus, Guillermus vel vicarius formam iuramenti, quod vos prestare contigerit, nobis aut Camere apostolice de verbo ad verbum per suas patentes litteras suo sigillo munitas quantotius destinare procuret. Nulli ergo etc. nostre confirmationis, approbationis, constitutionis, deputationis, ordinationis, dationis, concessionis et voluntatis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem etc.

Datum Rome apud Sanctum Petrum, anno etc. millesimo quadringentesimo quinquagesimo septimo, V Kal. Ianuarii, pontificatus nostri anno tertio.

(A. Theiner, Vet. mon. Slav. merid. I. 431—432).

164

Рим, 1457.

Папа Каликст III цару Фридриху III о његовој акцији против Турака на Леванту.

. . . .

Nunc quoque classis nostra Rhodum tuetur, Cyprum, Mytilenem, Chium et omnes in oriente Christiani nominis insulas, quae sine tali praesidio haudquaquam Turcorum nauibus, in dies incursantibus, resistere potuissent: quodque laudabilius est ac diuino nobis munere concessum, non tantum, quas diximus, insulas legatus noster[1]) sua prudentia et armorum robore tutatus est, sed alias plerasque, Turcorum dominio seruientes, ad apostolicae sedis deuotionem obedientiamque redegit, nouissimeque non pauca eorumdem Turcorum nauigia, ad oppugnandas Christianorum insulas exeuntia, potenter inuasit, debellauit, in potestatem recepit. Nec Albania ingruentes barbarorum impetus proximis diebus inclinare potuisset, nisi nostrarum interuenissent pecuniarum auxilia, quae Scanderbego misimus. In his nos rebus pecunias consumimus, in his profundimus, quicquid undecumque corradere possumus auri vel argenti, honorem Dei, non nostrum, quaerimus. Pro salute populi, nobis commissi, laboramus, non pro priuata utilitate nostra.

. . . .

(*S. Katona*, op. cit. vol. VI ord. XIII, 1200—1201).

165

Дубровник, 1457.

Рестић прича, на основу архивалне грађе, о одлукама Сената у погледу крсташког похода против Турака.

. . . .

Dar licenza a fra Marino, che possa predicare la Cruciata per la città contro li Turchi. Ma la repubblica si scusò di dare ajuto. Offre per tenere una delle chiavi Drago Sorgo e Francesco Benessa, e si prohibisce alli navigli nostri d'andare alla Cruciata senza licenza dei Pregati. Si scusa al cardinal aquilense, legato dell' armata apostolica[2]).

Si manda ambasciatore a Roma Paolo Pozza, per conto d'essa Cruciata. Viene di nuovo don Giovanni Navar, nuncio apostolico per la Cruciata; scusarseli e darli comodità di passare in Albania dal Scanderbegh con una nostra barca; il quale tuttavia cercava ajuti dall' ambasciatore Vassiglievich; suo ambasciatore etc. scusarsi etc. ambasciatore al herzegh Drago Sorgo.

. . . .

(Chronica Ragusina *Junii Resti*, 352).

166

Рим, 6 фебруар 1458.

Папа Каликст III, под претњом искључења и интердикта, наређује Дубровчанима да новац прикупљен на дубровачкој територији за крсташке сврхе предаду његовим пуномоћницима за трговачку кућу де Pazis, чији се претставник налази у Дубровнику.

Calistus etc. Dilecti filii salutem etc.

Negotiis fidei christiane impensisque intollerabilibus quas pro illius tutela et defensione facimus urgentibus, scripsimus vobis proximis diebus et mandavimus sub pena excommunicationis late in vestrum singulos et interdicti in civitates, terras et loca vestra, quatenus omnes et singulas pecuniarum, rerum et bonorum quantitates ratione Cruciate in civitate ista Ragusii et terras vobis subpositas collectas et pro tempore colligendas sine difficultate et dilatione efficeretis ut dilecto filio Iohanni Nauarr, commissario nostro, seu Martino Clarini et societati mercatorum de Pazis, istic existenti, traderentur et consignarentur, postea quid per vos actum fuerit adhuc nescimus. Existimamus tum pro vestra erga nos et sedem apostolicam devotione et reverentia que mandavimus adimplevisse, quod nobis vehementer erit gratum. Sin vero ea que mandavimus efficere neglexistis seu contumaciter forsitan distulistis egre supra modum feremus. Instant enim fidei maxime necessitates quibus ut valeamus succurrere cogimur facultates undique conquirere. Itaque quamquam in tam sancto opere tantam contumaciam de vobis non arbitremur si forsan mandata nostra premissa non effecistis et sententias ac penas per nos in vos inflictas non formidastis in quas tenore presentium, si que mandavimus non fecistis, vos incurrisse declara-

[1]) Мисли се овде на кардинала Лодовика Scarampo, кога је папа 17 децембра 1455 именовао за легата и адмирала папске флоте на Леванту.

[2]) Lodovico Scarampo.

mus. Iterato sub eisdem met penis et aliis gravioribus nostro arbitrio infligendis, in quas nisi feceritis que mandamus vos secundo incurrere declaramus, mandamus stricte, quatenus omnes et singulas predictas pecunias, res et bona ratione Cruciate Ragusii et in civitatibus locis et terris vobis suppositis collectas et pro tempore colligendas sine dilatione, difficultate aut impedimento aliquo detis, tradatis, dari et tradi realiter faciatis prefato Martino et Societati de Pazis, ad alia duriora processuri si id exegerit contumacia vestra. Sed speramus vos reverencie et devotiones vestre erga nos et sedem apostolicam rationem habituros et eo maxime, quod hactenus intelligere potuistis et toti notum est orbi nos solos humeris nostris huc usque hanc amprisiam contra Turchum sustinuisse et sustinere pro eaque re vires et facultates nostras omnes exposuisse et quotidie exponere et utinam sanguine nostro proprio negotium conficere possemus nam illum libenter exponeremus. Itaque, filii dilecti, ut decet catholicos et fideles, prestetis vos promptos et obedientes voluntati et mandatis nostris tam justis, ne defensione christiane fidei, pro qua continue laboramus, adversarii videamini, quod profecto de vobis qui sedi apostolice, ut decuit, semper paruistis cogitare non possumus.

Datum etc. die sexta Februarii 1458.

Rectori et Consilio civitatis Ragusii.

(Arch. Vat, Arm. XXXIX, Vol 7, Calixti III Brevia fol. 139t *Л. Војновић*, op. cit. 233—234).

167

Рим, 6 фебруар 1458.

Папа Каликст III пише своме повеequенику Јовану Навару да у погледу прикупљеног новца за крсташки поход поступи како му је наређено и како је под претњом строге казне наредио Дубровнику, а Скендербегу да је пружио помоћ, како је овај тражио преко својих посланика.

Calistus etc. Dilecte fili salutem etc.

Scripsimus tibi novissime ut, non obstantibus quibusvis aliis commissionibus per nos tibi factis quas justis causis exequi nolebamus, efficeres quod omnes pecunie, res et bona ratione Cruciate Ragusii et in tota Dalmatia collecta et colligenda consignarentur cum effectu Martino Clarini, mercatori Florentino pro societati de Pazis, Ragusii existenti. Et ut ita fieret sub excommunicationis late et interdicti et aliis gravioribus penis Ragusinis mandavimus. Credimus ita fuisse factum, et si forsan non esset, iterato sub eisdem penis et alias cum rigore ipsis scribimus, ut omnino efficiant que mandamus, circa cujus rei executionem nonnulla etiam ordinavimus. Itaque cum ob alia nostra negocia te hic optemus habere, volumus et presentium tenore tibi mandamus, quatenus visis presentibus, posthabitis quibuscunque, te ad nos conferas. Venias tamen de rebus omnibus quas ad nos scire pertineat ita informatus, ut ex te ea que ex istis partibus scire optamus intelligere valeamus.

Dilecto autem filio Georgio Castrioth Scandarbech subventionem oportunam fecimus, quam per oratores suos, quos ad nos misit, propediem habebit.

Datum etc. die sexta Februarii MCCCCLVIII anno 3°.

Io. Nauarr, scutifero et commissario nostro.

(Arch. Vat. Arm. XXXIX, Vol. 7, Calixti III Brevia, fol. 139t).

168

Рим, 6 фебруар 1458.

Папа Каликст III бодри Скендербега да истраје у тешкој борби с Турцима. Јавља да му је одредио из апостолске коморе 5000 форината, а у изгледу је и више, како ће га обавестити његови посланици. Папа изражава наду да ће његов поклич на европске владаре уродити плодом, а дотле Скендербег, заштићен Богом, нека се јуначки држи.

Calistus etc. Dilecte fili salutem etc.

Fuerunt apud nos dilecti filii oratores tui, quos ad nos misisti, quibus accurate et prudenter, que a tua nobilitate in mandatis habebant, referentibus intelleximus clades que a sevissimis Turchis in tuis terris et partibus istis illate fuerunt, et admirandam animi tui magnitudinem et fortitudinem quam contra eos, ut decet principem catholicum, ad compescendum eorum furorem adhibes et labores continuos quos propterea sustines. Agimus Deo gratias, quod partibus istis, per quas quasi per portam ad irrumpendum in christianitatem hosti perfido et sevissimo aditus patere possit, te quasi obicem et murum firmis-

simum ad resistendum opposuerit et hostem eundem, cum quo tibi conserta manu sepe depugnare oportet, per te crebris cladibus cum tua maxima laude et gloria afficiat. Utinam tui animi ex ceteris principibus christianis multos haberemus non quidem pro fidei tutela tam anxii et solliciti essemus! Persevera, fili carissime, in devotione et in sancto et salubri proposito suo, nam cum pro fide Xp̄i certes sperare debes eum, cui nichil est impossibile et forcia queque parvis confundit, quod te non deseret, sed victoriam gloriosam de suis hostibus tibi dabit. Nos vero et si pro sustinenda classe in partibus orientalibus et alibi illaque roboranda et augenda vix facultates nostre sufficiant et aliis incredibilibus gravamur impensis, tamen, ut pro laboribus et periculis sustinendis, que te cum tuis pene continue subire oportet, plus facultatis habere possis, facimus tibi subventionem oportunam et quam possimus V[m] florenorum de Camera facturi majorem in dies, ut speramus, ut ex tuis oratoribus prefatis, quibus super premissis fidem habebis, plenius intelliges. Convocationem quam facimus oratorum imperatoris, regum et principum christianorum super prosequenda amprisia contra Turchum jam tue nobilitati per alias litteras significavimus. Venerunt jam aliqui ex eisdem. Speramus, Domino adjuvante, rem taliter successuram, quod parabitur oportunum auxilium ad prosecutionem hujus infelicissime amprisie per omnes partes. Sis igitur, ut es, animo forti et magno, nec te ulli metus terreant, nam Dominus erit protector tuus, qui vires tibi subministrabit, ut cum summa tua laude et gloria victoriam de hostibus consequaris.

Datum ut supra proxime [die sexta Februarii 1458].

Georgio Castriotti Scandarbech, Albanie domino.

(Arch. Vat. Arm. XXXIX. Vol. 7, Calixti III Brevia fol. 140).

169

Млеци, 12 март 1458.

Маркиз de Varese јавља дуки миланском да су стигли у Млетке посланици кнеза Стефана од Арбаније (Црнојевића?). Још нису примљени у аудијенцију. Чује се да је кнез упутио посланство да се жали на несрећу јер му је један син погинуо.

Ill[me] Princeps et Exma Dom[e] etc.

(Omissis)

Ambasatori del Conte Stefano d'Albania son venuti quà, audientia non gli è datta per ancora. Sento d'alcuno de la Sig[ria] manda per condolerse de le soe guaye uno suo figliolo che l'à ferito. Questa matina domenica lo principe me dise: dubita assay quigli fatti de Ungaria con lo Imperadore fra loro non passano con assay confusione. Serà mala novella per non possere attendere liberamente contra al Turco.

Venetiis, XII Martii 1458.

Ill[me] D[nis] V[rae] servitor marchese de Varese.

(Archivio di Stato di Milano. Carteggio gen. Sforzasco ad annnm 1458).

170

Рим 14 март 1458

Честитајући краљу Матији ступање на престо, папа Каликст III бодри га да се крене на рат против Турака, чије су снаге услед папске флоте и напада Скендербега много ослабљене.

Mathie Regi Hungarie

Calistus PP. III. Carissime in Christo fili, salutem etc.

(Omissis)

Quare Serenitati tue, nobis universeque christianitati congratulantes, hortamur eandem, ut tantum animi concipiat pro fidei orthodoxe defensione et infidelium extirpatione, quantum eum Regem concipere decet, in quem quasi divino nutu creatum omnium christianorum et precipue nostra fides collocata est. Non enim dubitamus immortalem Deum pari pietate Serenitatem tuam directurum, ut eadem felicitate, qua iuveni tibi tantum regnum administrandum dedit, hostes fidei conteras et eternam gloriam consequaris: debellandi autem Turchi, et Constantinopolis non solum, sed terre sancte recuperande et secte Machometice exterminande nunquam tanta occasio aut oportunitas oblata est, cum post inclitam illam victoriam ductu patris tui christianis concessam, aliasque tam per classem, quam in Orientem cum legato continue tenuimus et tenemus, quam per dilectum filium nobilem virum Scandarbechum in Albania contra eundem Turchum habitas maxime attenuate sint eorumdem hostium vires, in quos, si Serenitas tua vires regni istius concitabit, procul dubio victoria in manibus est.

(Omissis)

(*A. Theiner*, Vetera mon. hist. Hungariam s. illustrantia, II. 312—313).

171

Млеци, 24 мај 1458

Маркиз де Варезе извештава миланског херцега Сфорцу о ратним плановима Турака.

Illustrissime princeps excellentissime domine etc.

......Soa signoria sc. il Doge ben haveva da Constantinopoli 18 del passato, chel Turco era mosso insieme ad uno suo loco se chiama le Serrec con circa LXXX milia persone, loco dove el po pigliare camino dove gli piace. Chi dise andarà verso la Servia, chi a Belgrado, chi ne la Morea, et chi dise verso loro.

. . . .

Le lettere sopra novelle del Turco non me foreno mostrate che, penso, qualche più importantia forse gli sia. Per la ditta bona via sentiva un Iob. Domenichi Venetiano, lo quale per soy fatti seguita la corte Turco, haver scritto, che da subito voglia dare aviso qui lo Turco metterse insieme a quel loco de le Serre, che tutta volta se ingrossa più et con assay apparechio, chi, dise, andarà in uno loco et chi in un altro; che uno medico de la persona soa assay intrinsico da Pesaro, fatto Turco, con grande secretto gli a ditto, che senza dubio vole venire a Negroponte contra de questa Signoria, perchè, dise, più volte haver mandato richedere lo ristoro de quigli soy, che già foreno morti a Negroponte, et de quigli altri, et del danno gli fo fatto, quando corsero in Albania contra de Scanderbecco. Secondo già l'avisay per altre differentie de quigli Giudei erano scampati de Constantinopoli, venuti a stantiare in quello de la Signoria, et per la richiesta già fatta de certa quantità de impresti ha uno Genovese qui fatto suo Turco, che per queste casone et altre differentie, dise, volerse vendicare et pigliare la impresa contra de questa Signoria. Da Syo da quel suo consolo in medesmo dì ha havuto aviso haver per altra via, che senza fallo ditto Turco vene a Negroponte.

Venetiis, XXIIII Maii 1458.

Illustrissime dominationis vestre servitor marchese de Varese.

Споља: Al Duca di Milano.

(*Thallóczy L. — Áldásy A.*, Magyarország melléktartományainak oklevéltára (Budapest 1907), II, 235—236).

172

Млеци, 27 јули 1458

Герард de Collis јавља дуки миланском да су Турци заузели све арбанске планине, да је Скендербег дошао у Кроју с 200 војника, које му је послао краљ Феранте, али да га начелник града — Млечић — није хтео пустити у град, јер се тобоже бојао да ће град предати Турцима. Скендербег се вратио у Љеш. Говори се да ће се обратити за помоћ угарском краљу.

Illmo Signore mio Sing^{mo}.

(Omissis)

Scripsi per l'altra mia como lo Turcho era in Albania et havea preso tute le montagne che zengano Albania, Olimpo, Ossa, Peleo. Questi sono li tre maior cime de monti vi siano. Ha facto tanto sangue quanto may fece Atila in Aquileia da V anj in suxo (!). Tuti homini et femene ha menati per filo de spada. Dopoy ho sentito questo che, mentre esso Turcho era occupato in persequire christiani in dicte montagne, Scanderbeg viene a Croya cum CC fanti havea hauto dal Re Ferrando per dare con essi adiuto a Croya. Lo commissario de Croya, qual è Venetiano, non l'ha voluto acceptare et ha trovato a dire, che lo prefato Signore l'havea mandato lì perchè daesse Croya al Turcho et ha scripto qua a la Signoria, che lo prefato S^{r} Re ha liga con lo Turcho et cusì loro lo credano. Il medesmo credano del resto de la liga anchor che expresse non lo dichano. Lo povero Scanderbeg heri tornato ad Alexio, privato da tutto lo suo stato parte da inimici Turchi, parte da amici et coligati. Credesi andarà da lo Re de Ungaria, lo qual Re, si dice, he d' acordio con lo Turcho. La prefata Sig^{ria} manda biscocto, victualia, munitione et dinari al armata et a Durazo, Scutatrj (!), Alexio in Albania. In la Morea si dice che Argos he fornito da Turchi et dubitasi che Napoli de Romania non si perda.

(Omissis)

Venetiis, die XXVII Julii.

Eiusdem Vestre Ill^{me} Excell^{tie}

fidelissimus servitor

G[erardus] C[olli].

Споља: Illmo Principi ac Exmo D. D. Duci Mediolani etc.

(Archivio di Stato. di Milano. Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1458?).

173

Млеци, 18 август 1458.

Млетачки Сенат исправља у неким појединостима уговор између Скендербега и млетачкога кнеза у Скадру.

MCCCCLVIII, die XVIII Augusti. Cum ad presentiam dominii comparuerit venerabilis dominus Georgius Pelino, prothonotarius et commendatarius abbatie Rotacii, orator magnifici domini Scandarbegi, et porrexerit infrascripta capitula, composita inter eundem dominum et comitem ac capitaneum nostrum Scutari et provisorem Albanie, requirens et instans confirmationem eorum, quibus diligenter examinatis, manifestum est, quod due postreme particule secundi capituli et similiter tercium capitulum non faciunt pro dominio nostro ex omni bono respectu, et propterea vadit pars, quod capitula ipsa confirmentur in ceteris rebus, reformatis particulis predictis modo infrascripto. Et remoto tercio penitus capitulo cum infrascripta iustificatione.

Ad secundum. Dixemo che intrando nui in questa intelligentia cum el prefato signor Scandarbego, ne pare conveniente et raxonevele, che la guerra se fazzi per intranbe le parte comunamente, et una non se retrazi, et l altra proseguisca sola in essa guerra. Et quando l occorrera, che comunamente se trati o pratichi dela paxe, sia in liberta dela nostra signoria sola venir in la dita paxe, et in questo effecto sia reformato dicto capitolo.

Ad tercium. Che nui semo certi che, habiando Lecha Duchayn mosso guerra ala nostra signoria et occupato per furto el loco nostro del Dagno, et persistendo tuta via actualmente in guerra con noi, el signor Turcho non ne fara far simel requisitione. Et se pur sollicitato et importunato dal dito Lecha lo facesse, non dubitemo puncto, che udite le nostre raxon et iustification remanera satisfacto. Et pero non judichemo capitolo esser necessario, ma del tuto da esser levato via. De parte 78, de non 22, non sinceri 15.

Comiti et capitaneo Scutari et successoribus suis. Accepimus, que nobis presentavit reverendissimus pater dominus Georgius Pelinus, prothonotarius apostolicus et commendatarius abbatie sancte Marie de Rothecio extra Antibarum, orator magnifici domini Scandarbegi, capitula inter vos et virum nobilem Franciscum Venerio, provisorem nostrum Albanie ex una, et ipsum magniicum dominum Scandarbegum ex altera, inita et conclusa contra Lecham Duchaynum, que capitula vidimus ultimas particulas, que ambe in eadem reformatione comprehenduntur.

Che intrando nui in questa intelligentia cum el prefato signor Scandarbego, ne pare conveniente e raxonevele, che la guerra se fazi per intrambe le parte communamente, et una non se retrazi et l altra proseguischa sola in essa guerra. Et quando l occorrera, che comunamente se trati o pratichi la paxe, sia in liberta dela nostra signoria sola venir ala dita paxe, et in questo effecto sia reformato dicto capitolo et raconze dicte do particularita.

Äl terzo. Veramente dixemo, che nui semo certi che habiando Lecha Duchain mosso guerra ala nostra signoria et occupato per furto el loco nostro del Dagno, et persistendo tutavia actualmente in guerra cum nui, el signor Turcho non ne fara far simel requisitione; et se pur sollicitato et importunato da Lecha lo fazesse, non dubitemo ponto, che udite le nostre raxon e iustification remanera satisfacto. Et pero non iudichemo questo capitolo esser necessario, ma del tuto da esser levato via.

Cetera autem capitula, prout iacent, admisimus et confirmavimus, que vobis mittimus presentibus introclusa, volentes et vobis mandantes, ut cum prefato magnifico domino Scandarbego praticare et vos intelligere debeatis, ut capitula ipsa reaptentur et reformentur modo suprascripto, de qua re, si contentus fuerit, fieri facite scripturas opportunas, observando et observari in omnem eventum faciendo, quantum simul conveneritis, modo sit in forma superius expressa. Et quantum exegeritis, nobis scribite.

Capitula, de quibus supra, immediate sequuntur:

El magnifico signor Scandarbey e venuto a pratica et composition con noi Benedeto Soranzo, conte et capetanio de Scutari, et Francesco Venier, provedador in Albania, presente el spectabile miser Luca Contarini, provedador de Alexio, contra et adverso Lecha Duchayn, inimico dela illustrissima signoria de Veniexia cum i muodi et condicion et capitoli sotoscripti.

Prima el dito magnifico signor Scandarbey die et promete con tute soe forze et con ogni suo ingegno, con bon effeto et realmente, far guerra al dito Lecha, sì insieme con le gente dela illustrissima signoria predicta, come da per si, come meglio et con quella plui utilita, che sera per intrambe le parte cognosudo et deli-

berado fina ala total destrucion del dito Lecha Duchain. Et perche el se die creder et sperar chel dito Lecha sera chazato et che nui aquisteremo el paexe, che lui tien o tegnisse, in questo caso, aquistando parte o tuto, prima i rogami tuti et quello tien o tignera la illustrissima signoria, el resto veramente se die partir de mitade fra la dita illustrissima signoria se debia computar nela parte che a quella tochera.

Secundo s el signor Polo Duchain non avra tolta l impresa o alguna cossa contra el dito magnifico signor Scandarbei, el dito magnifico signor Scandarbei non e tenuto far al dito signor Polo alguna guerra. Se veramente el dito signor Polo fara per favor del fiol over altri alguna cossa contra el dito magnifico signor Scandarbei, da poi, tolta questa impresa, el dito signor Scandarbei die farli quella instessa guerra che a Lecha con ogni suo poder, si insieme con la gente della illustrissima signoria, chome da per si per plui bene del impresa per le dite parte sera conseiado; dechiarando, che s el dito signor Polo dara algun favor over socorso de gente, victualie over altre cosse al dito Lecha, in questi casi over in simili el se intendi, chel dito signor Polo habi fato contra el dito signor Scandarbei. Et simelmente s el dito signor Polo dara recepto nel suo paexe al dito Lecha et robe soe, et altre sue gente et robe de quelli. Ma s el dito signor Polo fesse guerra over assalto nel paese dela illustrissima signoria over a suo zente, dove non fosse el dito magnifico Scandarbei o suo gente, in questo caso el dito magnifico signor Scandarbei farli guerra, come de sopra e dito. Et in caso chel se vegni a guerra insieme con el dito signor Polo, quello se aquistera di quello el tignera, se de prima dar ala illustrissima signoria tuto quello fosse iuridition del Dagno e del Sato, segondo tegniva Tanus Ducain el grando, el Lecha Zacharia; el resto se die dar a uno over plui dei fioli del dito signor Polo, non intendando per algun modo Lecha sorascripto. Ma in caso chel dito magnifico signor Scandarbei volesse haver del dito aquisto, o tuto o parte, over oltra quello che specificadamente die haver la illustrissima signoria, in quella volta se die partir tuto per mita fra le parte, dechiarando, che la parte confinante con la signoria debbi aspetar a quella.

Item nui prometemo al dito magnifico signor Scandarbei, che ben chel Turco mandasse a dire, che non fassemo guerra al soprascripto Lecha Duchain, over ne manazasse, over mostrasse voler farne contra, che per questo nui non resteremo far guerra al dito Lecha, salvo de volonta de tute do le parte, et cussi al incontro el dito magnifico signor Scandarbei ne promete de fare.

El dito magnifico signor Scandarbei die commenzar la guerra subito venuta la confermation de questa composition et acordio dela illustrissima signoria de Veniexia. Et se in questo mezo Lecha Duchain soprascrito over el signor Polo et i soi conduxesse Turchi contra de la illustrissima signoria, el dito magnifico Scandarbei se obliga contra i diti vegnir con le soe forze ai favori dela dicta illustrissima signoria. Promete l'una parte al altra et l'altra al una observar tute le cosse soprascripte realmente et dretamente, senza algun ingano et senza alguna arte con dreto et sincero animo et bona volunta.

Se veramente, fata questa composition et concordio, el dicto magnifico signor Scandarbei havesse modo de retrar el sopradito Lecha Ducain dala obedientia et devotion del Turcho, si che cum verita dai Turchi el non havesse ni podesse haver socorso over favor alguno, si in dito come in fato, in quella volta possa el ditto magnifico signor Scandarbei, se cussi li parera, trarse dala impresa et lassar che nui soli con Lecha et Polo fazamo la guerra, prometando fin da mo lui magnifico signor Scandarbei non dar algun socorso, ne favor palexe, over secretamente per algun modo ali diti Polo et Lecha, ne ad algun dei soi.

Se veramente i diti signor Polo et Lecha insieme volesse vegnir a paxe, over cadaun de loro da per si, e contenti una parte et l altra vegnir a quela pace, che per tute do le parte sera deliberada et conseiada.

(**Drž. arhiv u Mlecima**, Senato Mar. vol. VI. c. 8. *S. Ljubić*, X 133—135 с извесним грешкама).

174

Рим, 10 фебруар 1459.

Папа Пије II нарeђује Леки Дукађину и браћи да у року од 15 дана прекину сваку везу с Турцима. У противном биће искључени и анатемисани.

Pius etc. venerabilibus fratribus Duracensi et Antibarensi archiepiscopis eorumque suffraganeis universis salutem etc. Gravi nimirum mentis turbatione movemur cum illorum qui se falso xp̄ianos

nominare presumunt in xp̄ifideles intelligimus adeo insanire proterviam, quod inter bonum et malum caligantibus cordis oculis minime discernentes sibi meritum reputant Creatore suo in tanto fidei discrimine derelicto Turchis inmanissimis, qui novas semper in ipsos fideles penas excogitant fidemque catholicam funditus delere moliuntur adherere eisque nisibus quibus possunt assistere et adversus Xp̄i vexillum et rem publicam xpianorum insurgere gravibusque damnis injuriis et contumeliis lacessire ad nostrum itaque spectat offitium, quantum nobis ex alto permittitur, illorum noxie voluntatis arbitrium et insolentias taliter cohibere, quod auctoritate sanctionis canonice discant de cetero non contemnere et debita justicie executione adhibita ab offensis et injuriis Altissimi atque credentium resipiscant. Nuper siquidem non sine gravi admiratione accepimus, quod iniquitatis filius Locas Ducagnius (sic) et quidam alii fratres ejus Polatensis majoris in Albania domini temporales proprie salutis immemores condam Pauli, ipsorum genitoris, monitis et voluntati in ea parte penitus repugnantes eisdem Turchis, xpiani nominis emulis, se confederare et adversus catholicos et presertim dilectum filium nobilem virum Georgium Castriot alias Scanderbeg, Albanie dominum Xp̄ique propugnatorem acerrimum, ipsius quoque subditos et sequaces conspirare eisque damna plurima a paucis citra diebus inferre, nec non eisdem hostibus fidei transitum per ipsorum terras et loca ac etiam commeatum et auxilium prebere ac multos ex fidelibus in diram predam et miserabilem servitutem redigere multa quoque alia detestanda facinora perpetrare minime formidarunt ea, ut accepimus, occasione captata quod idem Georgius Leche et fratribus antedictis contra dilectos filios nobiles viros dominium Venetorum, quibus ipse Lechas castrum Dagnense furto subtraxerat, presidia, favores impendere recusaverat, ne xpianis bellum inferret et expeditioni contra Turchos predictos impedimento fieret, propter que eidem Georgio et suis subditis quam aliis xpifidelibus alia damna innumera evenire posse verisimiliter formidatur. Nos inmanissimum Leche ac fratrum predictorum horrendumque facinus detestantes ac volentes, prout officii pastoralis jure astringimur, perversorum ausibus et maliciis disciplina publica obviare ne modestie deposito freno et malo in xp̄icolas seviente disciplinantis justitie nervus penitus disrumpatur, tam Lecham et fratres predictos eorumque subditos, vassallos adherentes et sequaces, quam alios quoscumque fideles eis prebentes auxilium, consilium vel favorem cujuscunque dignitatis, status, gradus, ordinis vel conditionis fuerint et quacunque ecclesiastica vel mundana prefulgeant dignitate sub excommunicationis et anathematis sententiis et aliis infrascriptis penis tenore presentium requirimus et monemus eisque districte precipiendo mandamus, quatenus infra quindecim dierum spatium a die publicationis presentium computandum a premissis, que in pernitiem et detrimentum fidei ac fidelium predictorum tendere dinoscuntur, resipiscentes ab eisdemque Turchis et infidelibus penitus recedentes et confederationes seu ligas cum eis factas tanquam inefficaces, nullas et invalidas parvipendentes et postergantes cum eis de cetero nullum comercium habere, neque ipsis auxilium, consilium vel favorem prestare aut transitum per eorum civitates, terras et loca concedere presumant, quodque si Lechas, fratres et alii predicti monitis et mandatis nostris hujusmodi parere contempserint et nunc prout ex tunc eos et eorum quemlibet ultra alias sententias, censuras et penas in tales generaliter promulgatas dictis elapsis diebus easdem sententias volumus eo ipso incurrant, a quibus per alium quam per Romanum pontificem preterquam in mortis articulo constituti absolvi nequeant et tunc demum si de parendo mandatis ecclesie sufficientem prestiterint cautionem. Et nichilominus eos qui taliter excommunicatis et anathematizatis vel eorum alicui de facto presumpserint beneficium absolutionis impendere similibus sententiis innodamus eisque predicationis, lectionis, administrationis sacramentorum ecclesiasticorum et confessionis audiendi officia interdicimus, necnon civitates, terras et loca Leche et fratrum predictorum ecclesiastico subicimus interdicto, itaque nulla eis sacramenta ecclesiastica ministrentur nisi penitencia et Eucharistia in mortis articulo cum cautione, ut prefertur, et baptismus omnibus indifferenter, decedentibus vero ecclesiastica sepultura denegetur juxta canonicas sanctiones. Et nichilominus universis et singulis abbatibus, prioribus, capitulis cathedralium et collegiatarum ac aliarum ecclesiarum rectoribus, necnon quorumcunque ordinum professoribus Duracensis et Antibarensis ac aliarum adjacentium provinciarum civitatum et diocesum per apostolica scripta in virtute sancte obedientie et sub pena simili districte precipiendo mandamus, quatenus ipsi et eorum quilibet quociens super hoc pro parte vestra aut vestrum alicujus ad illorum quorum interest vel alicujus eorum instantiam fuerint requisiti, seu eorum ali-

quis fuerit requisitus omnes et singulos supradictos illisque adherentes tamdiu dominicis, festivisque diebus, dum major populi multitudo in eorum ecclesiis convenerit, ad divina pulsatis campanis et candelis accensis et deinde extinctis videlicet singulares personas excommunicatas, communitates vero et universitates civitatum, terrarum et locorum predictorum interdictas denuncient et ab aliis faciant nunciari, ac ab omnibus arctius evitari, donec resumpto spiritu sanioris super his satisfecerint competenter et cum vestris literis rei veritatem continentibus ad sedem apostolicam venerint pro absolutionis sententiarum earundem benefitiis obtinendis. Et si predictorum Lecche, fratrum et aliorum predictorum obstinatia et duritia per alios totidem dies a premissis resipiscere non curaverint, eos et eorum quemlibet tanquam reos criminis lese majestatis perpetuo infames, diffidatos atque bannitos esse nullamque testamenti factionem habere, nec ad alicujus decedentis aut decedentium bona ex testamento vel ab intestato vocari posse, sed ab omni successione repulsos perpetuo nota infamie subjacere decernimus nullus ei debita reddere aut in juditio respondere teneatur ac eorum bona fisco sive rei publice applicentur, et si qua pheuda, locationes, officia vel beneficia spiritualia vel temporalia ab aliquibus ecclesiis obtinent, sint eis ipso jure privati illaque ad ecclesias prefatas illarumque rectores libere revertantur, quodque, si forsan predictorum presentia pro monitionibus et mandatis hujusmodi faciendis eis commode vel secure haberi nequeat, vobis et vestrum cuilibet moniciones et mandata hujusmodi per edicta publica locis affigenda publicis de quibus sit verisimilis conjectura, quod ad noticiam eorundem pervenire valeant faciendi ac sententias predictas, quotiens opus fuerit, aggravandi et reaggravandi et contra eos et eorum quemlibet ac contradictores quoslibet et rebelles, prout opus fuerit, tam spiritualiter quam temporoliter, acrius procedendi omniaque alia et singula, que pro executione premissorum et cujuslibet eorum necessaria fuerint aut quomodolibet oportuna faciendi, plenam concedimus tenore presentium potestatem, volentes ac etiam decernentes monitiones, requisitiones et mandata hujusmodi proinde ipsos Leccham et fratres ac alios supradictos, ut premittitur, arctent ac si eis facte et insinuate presentialiter extitissent, non obstantibus constitutionibus et ordinationibus apostolicis ceterisque contrariis quibuscunque. Aut si Leche, fratribus, communitatibus, universitatibus et personis prefatis vel quibusvls aliis, communiter vel divisim, a dicta sit sede indultum, quod interdici, suspendi vel excommunicari non possint per literas apostolicas non facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum de indulto hujusmodi mentionem.

Datum Senis, anno etc. MCCCCLVIIII°, quarto Idus Februarii, pontificatus nostri anno secundo.

De Curia.

G. de Porris.

(Regesta Vaticana. Vol. 475, fol. 276).

175

Дубровник, 18 фебруар 1459.

Дубровачки сенаш даје йуномоћ Рекшору и Малом вeћу да учини йошребне издашке за барку која ће одвесши изасланика угарскога краља до Скендербега.

Die XVIII Februarii 1459.

Prima pars est de dando facultatem domino Rectori et suo Minori consilio, quod possunt facere expensam opportunam pro una barcheta ad transmittendum nuncium domini nostri regis Hungarie in Albaniam ad Schenderbegh.

Captum per omnes.

(Држ. арх. у Дубр. Cons. Rog. XV. *Thallóczy - Gelcich*, op. cit. 745).

176

Скадар, 19 фебруар 1459.

Текст уговора о миру који је склопљен између млешачкога кнеза у Скадру и провизора у Љешу с једне и Леке Дукађина и браће му с друге стране.

1458. 19 Februarii. Pax cum magnifico domino Lecha Duchaino et fratribus, conclusa in Scutaro per nobiles viros Benedictum Superantio, comitem et capitaneum Scutari, et Lucam Contareno, provisorem Alexii, et Cresium de Molino, potestatem Drivasti.

In Christi nomine amen. I magnifici et generosi misser Benedeto Soranzo, conte e capitanio de Scutari, misser Luca Contarini, provedador de Alexio, et misser Cresi de Molin, podesta de Drivasto, in execution dele lettere ducal

a lor dirizzade et date a dì XX Novembris del MCCCCLVIII per nome dela illustrissima dogal signoria de Veniexia da una parte, et el magnifico signor Lecha Duchain et fradelli del altra parte sono venudi a bona et concluxiva paxe cum li modi et condition annotadi in capitoli infrascripti:

Prima, la illustrissima signoria de Veniexia remete al dicto signor Lecha e fradelli ogni inzuria, offexa facta ad essa illustrissima signoria, et quelli accepta per sui cari fioli et amixi carissimi.

Item chel dicto signor Lecha Duchain debia dar e consignar al prefato misser lo conte e capitanio de Scutari over suo commesso per nome dela prefata illustrissima signoria la Rogamema cum tute le ville, raxon, iurisdiction, pertinentie et confini et territorio del luogo del Dagno etc.

Item chel dicto signor Lecha Duchain debia consignar, ut supra, el castello de Satti cum el monte et pertinentie soe; et azo dal dicto segnor Lecha e fradelli sia intexo, che mai per algun tempo per el dicto castello alcuna differentia over scandalo gli possa advegnir, fina da mo i dicti rectori per nome dela prelibata illustrissima signoria sono contenti, el dicto castello sia ruinado et splanado, segondo el comandamento dela prefata illustrissima signoria cum questo, chel dicto signor Lecha et fradelli, ne altre persone non possa quello castello più rehedificar, ne habitar sopra esso monte senza licentia dela prelibata illustrissima signoria de Veniexia.

Item azo chel dicto Lecha Duchain per vera experientia intenda e cognosca, che la prefata illustrissima signoria de Veniexia quello haver per bon fiol, quella signoria è contenta e l prelibati magnifici rectori per nome de essa sono contenti e cussi prometeno, che oltra le ville, che lui tien ultra el monte del Satti, dala prefata illustrissima signoria lui habia et recognosca in feudo per si e soi heredi et successori le ville infrascritte, le qual sono ala costa del monte de Satti e de quà da esso monte, zioè la villa Palazo, Aimelli, Piera rossa, Scaramani, San Martin, Fontanella, Chimechichi, Lausi, Cragliano, Fista, Iermixi, Caxeglini et Stefan Progoni. La villa veramente de Itrossani, perche le passo, el dicto segnor Lecha debia consegnar al prefato misser lo conte e capitanio de Scutari over a suo commesso per nome dela dicta illustrissima signoria de Veniexia.

Item chel dicto segnor Lecha Duchain in el pian del Satti, zioè la Xadrima, la villa de Chotari, de Idarzi e la villa dei Crutti ultra el fiume del Jadro habia in pheudo, ut supra, cum questa condition, che per recognition dele chosse predicte el dicto segnor Lecha cum soi heredi et successori sian tegnudi a dar e far comignar ogni anno in la festa de San Marcho del mexe de avril al predicto messer lo conte et capitanio de Scutari et successori soi uno dopier de cera de pexo l[ibre] X, el qual misser lo conte e capitanio e suoi successori quello sian tegnudi de mandar ala prefata illustrissima signoria de Veniexia.

Item chel predicto segnor Lecha Duchain e fradelli cum tuti lor subditi siano tegnudi a tuor sal dale camere e luogi dela prefata illustrissima signoria de Veniexia e non da altre camere ne luogi per alcun modo.

Item che se alcuni rebelli dela prefata illustrissima signoria de Veniexia se reduxe ali luogi del prefato segnor Lecha e fradelli, che quelli ad ogni requisition dei rectori dela prelibata illustrissima signoria diebiano esser piadi et mandadi per esso signor Lecha et fradelli ale man dei rectori de essa prefata illustrissima signoria, e questo medemo per essi rectori debia esser facto et observado verso esso segnor Lecha et fradelli, se alcun rebello suo ale terre et luogi dela prefata illustrissima signoria capitasse over advenisse.

Item chel segnor Draga Duchain el se intenda esser incluxo in questa paxe cum ogni ville e luogi, possession et beni sui, recomendado alla prefata illustrissima signoria de Veniexia.

Item promete una parte al altra e l altra al una de observar et far observar quanto de sopra he scripto bona fide et sine fraude.

Et per confirmation dele cosse predicte una parte et l altra cum suo sigillo ha sigillado i capitoli soprascripti per confirmation de quelli.

In Scutari, die XVIIII Februarii MCCCCLVIII, indictione sexta.

(Држ. Архив у Млецима, Commemoriali XV. c, 60. *S. Ljubic*, Listine, X. 138—139).

177

Дубровник, 24 фебруар 1459

Дубровачки Сенат пише угарском краљу Матији да је дочекао његова изасланика Стјепка из Београда, кога шаље Скендербегу, и да се побринуо за његов сигуран одлазак и повратак.

Regi Hungarie...., die 24 Februarii 1459.

Serenissime princeps et excellentissime do-

mine noster singularissime! Post humilimam commendacionem ad maiestatis vestre pedes. Celsitudo vestra litteris suis nos requirit, ut nobilem eius dilectum, Stupchum de Nandoralba, quem ad illustrem Schenderbegh transmittit, tam in eundo, quam in redeundo, tuto associari faciamus. Nos Maiestatis vestre mandata libentes complexi sumus, dictumque Stupchum et hic Ragusii bene tractavimus et communis nostri sumptibus per cibam propriam eum a nobis ad ipsum illustrem Schenderbegh traiecimus. Redeuntem autem, ut et celeriter et tute ad Maiestatem vestram se referat, curabimus.

(Omissis).

(*Thallóczy-Gelcich*, op. cit. 612—613).

178

Дубровник, 2 април 1459

Скендербег признаје да је од свог поклада у Дубровнику узео 500 дуката.

† Вь име ѡца и сина и д(ꙋ)ха светога аминь.

Ми г(о)сп(о)динь Гюрьгь Кастриѡть речени Скендербегь даємо на видение всакомꙋ комꙋ се достоить и пред кога се изне(се)ть ѡви нашь листь ѡтворени а подь печатимь прьстена моєга знаменова(на)гѡ мегю нами с комꙋномь дꙋбровьчцимь за ѡвоизи посьл' поста(в)е наше, що поставих(ь)(!) ꙋ комꙋнь дꙋбровьч'ки нашь чел'никь Раıань и г(о)сп(о)динь Павель Газꙋль, а по нашеи заповеди, ѥре прим(и)хь ѡдь мьного почтенога кнеза и властель и все ѡпькине властель дꙋбровьчьких а по нашемꙋ диıакꙋ Ниньцꙋ Вꙋкосаликю а с нашимь листомь верованимь. є҃. сьть дꙋкать златих'.

А за векıе верованиıе ıа диıакь Ниньц' с моѡмь рꙋкомь писахь ꙋ градь Дꙋбровникь, а по заповеди г(о)спод(и)на ми Скендерь бега.

А писа на лѣть рождьства Христова тисꙋкю и .д. стаи н҃ѳ. на дни. в҃. априла.

На средини мали печат од црвена воска с бистом женске фигуре, која гледа на лево.

На полеђини MIIII C LVIIII, adi 2 april. Espeditoria. Signor Schenderbeg per suo canzellier Ninaz confesa hauer hauuto et rezeputo del comun de Ragusa de lo deposito suo, che deposnito (а не „deposito", као у Mikl.!) zelnich Raian et mis. Pollo Gazullo, secondo par per la notaria de Ragusa et li (!) anche par in uno esfoio de man del deto celnich Raian. Tols duc. 500.

(Ориг. Арх. Срп. Кр. Акад. бр. 285. *F. Miklosich*, Monumenta Serbica (Vienna 1858), 482. *Љуб. Стојановић*, Старе српске повеље и писма, I. 2 (Београд), 215 (непотпуно).

179

Љеш, 4 јуни 1459

Скендербег предаје Млецима преко скадарскога кнеза град Сати, који је био преотео од Турака.

1459. 4 Junii. Copia relaxationis terre Sati, facte per magnificum Scandarbegum opera et interventu spectabilis domini Laurentii Mauro, capitanei Culfi. L' anno dela incarnation de Christo MCCCCLVIIII ai 4 del mexe de zugno in el castello de Alexio el honorando misser Lorenzo Moro, capitanio del Colfo, ambassador dela illustrissima signoria de Veniexia a mi Scandarbego per lo avixo dado per i rettori del Albania ala prelibata illustrissima signoria de Veniexia, che mi ho tolto la terra del Satti dele man dela ditta illustrissima signoria de Veniexia, el qual me posto cussi fatto comandamento dela prefata illustrissima signoria de Veniexia, che habiando fatto cussi, el debbia render la ditta terra del Sati nele man dela prefata illustrissima signoria de Veniexia al conte de Scutari. E questo non siando el vero, che mi l habia tolto dele man dela illustrissima signoria de Veniexia, ma l ho tolto dele man delo inimigo de Christo et mio. Niente de mancho, per esser obediente alla illustrissima signoria de Veniexia e non voiando irisir de niun dei suo commandamenti de essa illustrissima signoria de Veniexia, e cussi a commandamento de quella illustrissima signoria de Veniexia, o dado el castello e la terra de Sati al prefato conte de Scutari, presente el predicto misser Lorenzo Moro, capitanio del Colfo prelibato. E per quelle ville io ho tolto dele man del inimigo de Christo et mio, che mi le tegno in le man per fin ch' io manda dela prefata signoria illustrissima de Veniexia, che la me faza raxon de queste, se le sera mie, siando la volunta de quella illustrissima signoria de Veniexia, che me le debia lassar, e s el ge sera in piaxer de tuorle, che le toglia. E per più chiareza de questo, ho dado la mia fede al prefato misser lo capitanio

del Colfo, che questo sera fermo et rato. Et mettessemo el nostro solito sigillo a confermation dele suprascripte cosse.

(Drž. arhiv. u Mlecima, Commemoriali XV. c. 62. *S. Ljubić*, Listine, X. 144).

180

Љеш, 7 јуни (1459)

Скендербег шаље свога канцелара Нинца у Дубровник и моли кнеза и властелу да му у свему верују и даду му што се тражи.

Племенитимь и мѹдримь и ѹ свемь многѡ почтенимь г(о)сп(о)дамь, г(о)сп(о)динѹ кнезѹ и властел(ем)ь самовладѹщаго града Дѹбровьника много здравье и хретисанѥ вама г(о)сп(о)цтьво ви.

Господо, казаше ми, ѥрь греде царь на нась, тога ради послахь каньжилера мога Ниньца, що ке говорить с наше стране вашемѹ г(о)сп(о)цтьвѹ ѡ вьсвемь да га верѹете и да мѹ даете. И богь ѹмножи г(о)сп(о)цтьво ви. Месеца черешьнара ·ꙃ· дьнь ѹ Лешѹ.

Споља: Племенитимь и мѹдрим ѹ свем многопочтенимь господамь, господинѹ кнезѹ и властель самовладѹщагѡ града Дѹбровьника.

(Ориг. Арх. Срп. Кр. Акад. *П. Каранотврткович*, Србскіи споменицы (Београд 1840), 281. с грешкама и непотпуно. *F. Miklosich*, Mon. Serb. 442 с грешкама. Нетачно стављено у год. 1450. *Љуб. Стојановић*, op. cit. 214. Савремени препис латиницом у Држ. арх. у Дубровнику, Acta Sanctae Mariae Maioris, saec. XV. Fasc. IV. 350).

181

Дубровник, 13 јуни 1459.

Скендербег признаје да је од свога поклада у Дубровнику изузео 900 дуката.

Вь име ѡца и сина и д(ѹ)ха светога аминь. Ми г(о)сп(о)динь Гюрьгь Кастриѡть реч(е)ни Скендьрь бегь даемо на виденѥ всакомѹ комѹ се достоить и предь кога се изнесеть ѡви нашь листь ѡтворени а подь печатью прьстена моѥга зламенованога мегю нами с комѹномь дѹбровьчьцимь за ѡвьзи посьль поставе наше, щѡ постави ѹ комѹнь дѹбровьчьки нашь чельникь Раıань и г(о)сп(о)динь Павель Газѹль а по нашеи заповеди, ѥре примихь ѡдь много почтенога кнеза и властель и все ѡпькинѥ властель дѹбровьчькихь а по нашемь дијакѹ по Ниньцѹ Вльkосаликю а с нашимь листомь вѥрованемь ·ц· дѹкать златихь. И за векѥ вѥрованѥ ıа диıакь Нинець с моѡмь рѹкомь писахь ѹ градѹ Дѹбровникѹ а по заповеди г(о)сп(о)дина ми Скеньдьрь бега.

Писа се на лѣть рождьст(в)а Христова тисѹкю ·и·д· сьта и ·нѳ· на дни ·гі·[1]) Юниıа.

На полеђини: M° IIII^c L^ta VIII (!место VIIII) adi XIII zugno.

Espeditoria de S. Schenderbeg, per la qual confesa hauer hauuto et rezeputo per suo canzellier Ninaz duc. 900, tolti dello suo deposito de duc. (прецртано: 240) 2400, depositati in comun de Ragusa per Raian zelnich et Paulo Gazullo, secondo par in diversi de notaria et Ili eziam par conto facto per man delli dicti Raian et Paulo in uno sfoio.

Печат од црвеног воска, исти као и ранији.

(Ориг. Арх. Срп. Кр. Акад. *П. Каранотврткович*, Србскіи Споменицы (Београд 1840), 280-231). *Љуб. Стојановић*, op. cit. 215. (непотпуно).

182

Дубровник, 13 јуни 1459.

Скендербег признаје да је од свога поклада у Дубровнику изузео 1000 дуката.

Вь име ѡца и сина и д(ѹ)ха светога аминь. Ia г(ос)п(о)динь Гюр(ь)гь Кастриѡть, речени Скеньдерьбегь, даемо на видениѥ всакомѹ, комѹ се достоить, и пред' кога се изнес(е)ть ѡви нашь листь ѡтворени, а под печатиѡмь прьстена моѥга знаменованога мегю нами с комѹномь дѹбровьч'кимь за ѡвьзи посьль поставе наше, щѡ постави ѹ комѹнь дѹбровьч'ки нашь чел'никь Раıань и г(о)сп(о)динь Павел' Газѹль, а по нашеи заповеди, ѥре примихь ѡд' много почтенога кнеза и властель и все ѡпькинѥ властель дѹбровьч'кихь, а по нашемѹ дијакѹ по Ниньцѹ Вѹkосаликю, а с нашимь листомь верованимь ·҂а· дѹкать златих' за ѡстатькь ѡд ·҂вм· дѹкать поставе више реч(е)нне. И векѥ не ѡстаѥ ѡд тези поставе ни ѡд ѥдне дрѹгѥ ѹ комѹнѹ дѹбровьчкомѹ него лѹбьве и приıазни. И за векѥ верованѥ сеган лис'та ıа Нинець писахь, а по заповеди г(о)спод(и)на Скеньдрь бега.

---

[1]) Написано ·Г· на па пребрисано.

А писа се на лето рождьства Христова ·Ӿа̄ оу·и ·нѳ· лето, на дни·гі·юниıа. А било ıе всегаıерь поставе ·в· и ·м̄· д8кат', како се 8 писме 8чинило.

Споља: M° IIII^c L^ta VIIII adi XIII zugno.

Espeditoria de Signor (исписано!) Schenderbeg. Confesa hauer hauuto per suo canzellier Ninaz duc. 1000 per resto de tutella (?) raxon.

Печат од црвеног воска, исти као и на признаници од 2 априла 1459.

(Ориг. Арх. Срп. Кр. Акад. *F. Miklosich*, op. cit. 482 с извесним разликама. *Љуб. Стојановић*, op. cit. 215 (непотпуно).

183

Млеци, 10 јула 1459.

Млетачки Сенат одговара на поруку угарског краља Матије у погледу односа Републике са Скендербегом.

. . . .

Ultimo loco, circa facta domini Scanderbeghi quamplura dixerunt nobis in commendationem suam, quomodo Rex ipse Hungarie intellexerat inter nos et eum vigere certam discordiam, quodque Scanderbeghus ipse significari fecerat Regie Majestati, quod si pacem cum Turco habiturus esset, liberet ei non pretermittere quod in ea secum includeretur. Si bellum cum Turcho Rex ipse gerere intendebat, ipse quoque forti et constanti animo in bello ipso perseverare penitus disponebat etc.

Respondeatur:

. . . .

Denique circa factum magnifici Scanderbeghi intelleximus quantum sue R. P. et Magnificencia nobis detulerunt, et quidem prout omnibus manifestum est, dileximus semper eum et in oportunitatibus suis favimus semper sibi ac honori suo et bone conservationi sui status, quomodo ex terris et locis nostris sibi finitimis, ut bene scit, honorem et comoda semper suscepit et ita in futurum facturi sumus. Sique aliquando aliqua differentia inter nos occurrerit, non quidem ulla culpa seu defectu nostro, quesivimus semper eam per viam quietis et tranquilitatis componere, sicut etiam nuper evenit, et ita pro quanto semper in nobis erit, in complacentiam prefati Serenissimi Regis prompto animo in posterum faciemus.

. . . .

(*Nagv I. & Nyáry A.*, Magyar diplomacziai emlékek Mátyás király korából, I (1875), 55, 57).

184

Рим, 4 август 1459.

С обзиром на то да су у Скендербеговој Арбанији услед турских провала многи манастири опустошени, папа Пије II допушта доминиканцу Блажу de Lino да може приступити подизању и рестаурисању манастира.

Pius episcopus etc. Dilecto filio Blasio de Lino[1]) fratrum Predicatorum professori, salutem etc.

Ad hoc benignissima clementia Salvatoris nos prefecit domui sue, ut ad messem suam, ubicunque tandem illa invaluerit, metendam operarios destinare et in partibus illis, ubi Christifidelibus quotidiana discrimina, nisi verbo Dei alantur, verisimiliter evenire possent, seminatores eiusdem verbi transmittere et alia oportuna remedia frequenti studio adhibere curemus. Cum itaque, sicut pro parte tua nobis nuper exhibita peticio continebat, dominia dilecti filii nobilis viri Georgii Scanderbech cetereque partes Albanie, causantibus diris Teucrorum insultibus, quibus partes ille iamdiu concusse fuerunt et adhuc dietim fortius, proh dolor!, concutiuntur, adeo viris doctis et religiosis, presertim sub regulari habitu degentibus, qui Christifidelibus verbum Dei evangelizent et predicent, ipsosque in fide catholica, que mediantibus premissis in illis partibus valde decrescit et ipsorum devotio tepescit, instruant et doceant, ad presens careant, ac conventus et loca, in quibus habitare solebant, desolata existant, ita ut nisi super premissis de oportuno remedio consulatur, fides catholica predicta, ut verimiter creditur, ibidem finem accipiat, in maximum dedecus totius christiane religionis: quare pro parte tua nobis fuit humiliter supplicatum, ut in premissis oportune providere paterna diligentia curaremus. Nos igitur, ad quos pertinet super his adhibere vigilantie nostre curas, de premissis omnibus et singulis plenariam habentes noticiam, huiusmodi supplicationibus inclinati, tibi, qui, ut asseris, eidem Georgio fidus et dilectus existis,

---

[1]) У Тајнера погрешно de Litio.

necnon christiane fidei et dicti ordinis ac divini cultus augmentum summopere appetis et de cuius circumspectione, industria, sollicitudine et vite sanctimonia plurimum in Domino confidimus, quod una cum aliis confratribus ordinis fratrum Predicatorum per te ad hoc eligendis, de consensu tamen, licentia et voluntate generalis vicarii conventuum reformatorum ipsius ordinis, unum, duo, tria, quatuor aut plura loca dicti ordinis in eisdem partibus consistentia, maxime conventum sancti Dominici de Durachio dicti ordinis recipere et destructa sive caduca fratribus carentia de novo erigere, construere et edificare ac conventus seu fratres eorum ipsius ordinis sub vita communi degentes ad vitam regularem, si voluerint, transferre, necnon quoscunque fratres eiusdem ordinis quorumcunque conventuum etiam sub dicta communi vita viventium in huiusmodi conventibus sive locis sic, ut premittitur, erigendis et transferendis recipere et admittere, illisque dictam regularem vitam imponere, ac huiusmodi conventus sive loca ac fratres regere et gubernare. Et si fratres eiusdem conventus sancti Dominici de Durachio, qui sub dicta communi vita degunt, sub regulari vita vivere velint, per generalem vicariium provincie Dalmatie conventuum reformatorum sive regularis vite ad huiusmodi vitam regularem recipere et admittere, ipseque vicarius de eis tamquam de ceteris fratribus eiusdem ordinis disponere et ordinare libere et licite valeas et valeat, auctoritate apostolica tenore presentium de speciali gratia concedimus pariter et indulgemus, mandantes venerabili fratri nostro archiepiscopo Duracensi et dilecto filio Iohanni Mangiacavalli, canonico Duracensi, quatenus ipsi vel alter eorum per se vel alium seu alios premissa omnia et singula, ubi et quando expedire viderint, sollempniter publicantes tibique et eidem vicario efficacis defensionis presidio assistentes, faciant te et vicarium predictum indulto huiusmodi pacifice frui atque gaudere, et non permittant te vel vicarium ipsum contra predictum indultum quomodolibet molestari. Contradictores ac molestatores quoslibet et rebelles, cuiuscunque dignitatis, etiam episcopalis, status, gradus, preeminentie, ordinis vel conditionis fuerint, per censuram ecclesiasticam, sublato cuiusvis appellationis obstaculo, auctoritate apostolica prefata compescendo, invocato etiam ad hoc, si opus fuerit, auxilio brachii secularis, non obstantibus fe[licis] re[cordationis] Bonifacii pape VIII predecessoris nostri prohibentibus, ne fratres cuiusvis ordinis mendicantium domos ad inhabitandum de novo recipere, vel hactenus receptas mutare presumant absque apoctolice sedis licentia faciente plenam et expressam de prohibitione huiusmodi mentionem, et aliis constitutionibus et ordinationibus ac prohibitionibus, privilegiis et indultis apostolicis, nec non statutis et ordinationibus sancti Dominici de Durachio et quorumcumque aliorum conventuum et locorum ac ordinis predictorum iuramento, confirmatione apostolica vel quavis alia firmitate roboratis statutis et consuetudinibus, ceterisque contrariis quibuscunque; aut si aliquibus communiter vel divisim ab eadem sit sede indultum, quod interdici, suspendi vel excommunicari non possint per litteras apostolicas, non facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum de indulto huiusmodi mentionem, iure tamen parrohialium ecclesiarum et cuiuslibet alterius in omnibus semper salvo. Nulli ergo etc. nostrorum concessionis et mandati infringere etc. Si quis autem etc.

Datum Mantue, anno etc. MCCCCLIX pridie Nonas Augusti, pontificatus nostri anno primo.

(*A. Theiner*, Vetera mon. hist. Hungariam s. illustrantia, II. 331—332).

185

Мантова, 11 август 1459

Паӣа Пије II с обзиром на ӣо да се каӣоличка вера услед навале Турака на Скендербегову ӣериӣорију скоро угасила а јерес узела маха, ӣосӣавља онде за аӣосӣолског нунција Блажа de Lino.

Pius etc. dilecto filio Blasio de Lino[1]) ordinis fratrum Predicatorum expresse professo salutem etc.

Religionis zelus, vite ac morum honestas aliaque laudabilia probitatis et virtutum merita super quibus apud nos fidedigno commendaris testimonio nos inducunt, ut ea tibi favorabiliter concedamus per que animarum saluti consulitur et ille Domino lucrifient et ab erroribus Turcorum inimicorum nominis christiani revocentur et ad unnm ovile ac unum sancte Romane ecclesie pastorem reducantur. Exhibita siquidem nobis nuper pro parte tua peticio continebat, quod terre et dominia dilecti filii nobilis viri Georgii Scanderbech, principis Croye et aliarum partium Albanie, cum perfidis Turchis confinantia, per eosdem

[1]) У Тајнера погрешно de Litio.

Turchos adeo, proch dolor!, sunt invasa et tam in Dei sanctuariis et dedicatis ecclesiis quam xpicolis et eorum structuris depopulata fuere, quod fructus, redditus et proventus ecclesiastici sunt inibi plurimum diminuti et adeo pauci immo quasi nulli restant qui populo verbum Dei seminare et libere valeant et velint predicare, quodque propterea xpifidelium ibidem tepescit devotio ac in peccatis suis insordescunt, hereses instaurantur et infinitia pericula animarum subsecuntur, nec ab eisdem ad nos seu apostolice sedis legatos propter nimiam distantiam recursus de facili haberi immo nimis secure accedi potest ipsique xpifideles pauperes existentes fere per tres annos in maximis miseriis prestiterunt. Quare nobis pro parte tua fuit humiliter supplicatum, ut ipsorum xpifidelium animarum saluti providere quantotius de benignitate apostolica dignaremur. Nos igitur, cupientes saluti animarum predictarum xpifidelium consulere et salubriter providere, tuis in hac parte supplicationibus inclinati, ut assumptis ad te duobus vel tribus sociis confratribus tui ordinis vel aliis peresbyteris idoneis, qui devocionis causa terras et partes predictas adire in vinea Domini Sabaoth laborare voluerint, incolas et habitatores Albanie, Rassie et Servie aliasque terras dominiis Turchorum convicinas, qui inimicis et hostibus nominis xpiani pugnaturi sunt, terris et dominiis Venetorum exceptis et de quibus ne te intromittas tibi penitus prohibemus accedendi, et in eis etiam in quibuscunque locis exemptis et non exemptis et interdicto ecclesiastico suppositis, dummodo tu et ipsi causam non dederitis interdicto verbum Dei libere ad populum seminandi et altare portatile habendi cum debita reverentia et honore, super quo in locis ad hoc congruentibus et honestis possis missam et alia divina officia sine juris alieni prejudicio in tua et dictorum xpifidelium presentia ac missam antequam elucescat dies, orta tamen diurna luce, cum qualitas negociorum pro tempore ingruentium id exigerit, licentiam tibi celebrandi per te vel alium sacerdotem idoneum celebrare faciendi, ita quod id tibi nec sacerdoti taliter celebranti ad culpam valeat imputari, proviso tamen quod parce hujusmodi concessione utaris, quia cum in altaris officio immoletur Dominus noster Dei filius Ihesus Xps, qui candor est lucis eterne congruit hoc non noctis tenebris fieri, sed in luce, quodque si forsan ad loca ecclesiastico interdicto supposita te contigerit declinare licentiam tibi in illis, clausulis januis (sic), excommunicatis et interdictis exclusis, non pulsatis satis campanis et submissa voce in tua et dictorum xpifidelium presentia missam et alia divina officia celebrari faciendi dummodo tu vel illi causam non dederitis interdicto, nec id tibi vel illis contigerit specialiter interdici eisque sacramenta ecclesiastica, quotiens opus fuerit, ministrandi et tanquam nuncius noster et dicte sedis quotiens opus fuerit Cruciatam contra dictos Turchos eorumque complices et fautores predicandi et propter communem errorem in partibus illis, proch dolor!, pullulantem apud nonnullos, videlicet quod corpora sive cadavera xpifidelium mortuorum aliquorum post mortem resurgunt et de nocte pueros et homines interficiunt, aliqui eorum delusi illa cadavera exumant, scindunt et comburunt ipsorumque talia committentium et aliorum quorumcunque utriusque sexus homines cujuscunque status, gradus, ordinis vel conditionis fuerint, confessiones per te seu confratres tuos hujusmodi audiendi ipsosque ab eisdem etiam in quibuscunque casibus dicte sedi reservatis ac ab excommunicationis, suspensionis et interdicti aliisque sententiis, censuris ecclesiasticis et penis ac votorum transgressionibus, quotiens opus fuerit, in forma ecclesie consueta absolvendi et eis penitentiam salutarem injungendi vota quoque quecunque, preterquam excepta, in alia pietatis opera commutandi ac illos qui xpianos pueros, arma, victualia vel alia res et bona eisdem Turchis vel eorum subditis, tam pro ipsorum liberatione, quam alias dederint vel vendiderint, dummodo peracta penitentia se a talibus abstineant illosque, qui fidem xpianam abnegarunt et ad illa redire voluerint ac juratos et confederatos eisdem Turchis, reconciliandi eosque absolvendi et rehabilitandi ac ad famam, statum et honorem pristinos restituendi et reintegrandi in omnibus et per omnia ac si fidem hujusmodi non abnegassent et ipsis juramenta per eos dictis Turchis prestita relaxandi, necnon populo contra dictos Turchos bellaturo post missarum celebrationem benedictionem [et] etiam, quocunque et ubicunque tibi visum fuerit, dummodo in ea aliquis catholicus antistes non intersit, impendendi ac quibuscunque xpifidelibus in dicto bello detentibus semel in vita sive de preteritis peccatis, et semel in mortis articulo plenariam remissionem impendendi, necnon exercitui contra ipsos Turchos insistenti ibidem resistendo veneris, vigiliarum et jejuniorum diebus ova, butirum et lacticinia de consilio tamen suorum medicorum vescendi et illis utendi. Et, quod absit, cum dicti Turchi terras et loca fluminis Drini nigri invaserint et occupaverint,

prout de presenti plura, proch dolor!, occupant, xpifideles citra dictum flumen commorantes et cum ipsis Turchis participantes ac res vendere et emere necessario habentes, eosdem participantes ab excommunicationis et aliis sententiis, quas occasione hujusmodi incurrerint, tibi et dictis fratribus sive presbyteris, cum te et ipsos interdum ad diversos principes et nobiles ac loca, ubi aliqui Turchi vel eorum nuncii erunt, declinare contigerit, ipsos fratres a sententiis et censuris quas premissorum occasione incurrere contigerit, etiam, ut prefertur, absolvendi tibique illos et ipsi te in quibuscunque casibus etiam dicte sedi reservatis, quotiens opus fuerit, absolvendi aliaque in premissis et circa ea necessaria et opportuna faciendi devotioni tue et illis auctoritate apostolica tenore presentium de peccatis tantum plenam et liberam ad quatriennium dumtaxat duraturum concedimus facultatem.

Datum Mantue, anno incarnationis dominice M°CCCCL°VIIII°, tercio Idus Augusti, pontificatus nostri anno primo.

Gratis de mandato d. n. pape. De Curia.

M. Amici. A. de Urbino.

(Regesta Vaticana Vol. 472 fol. 180. *A. Theiner*, Vetera mon. hist. Hungariam s. illustrantia, II. 332—333 са нешто скраћеним текстом на крају).

186

Мантова, 26 септембар 1459.

Дука милански, Франческо Сфорца, извештава своју жену о свечаном отварању конгреса у Мантови.

Illustrissima et excellentissima domina consors nostra precordialissima!

Hersera recevessemo una littera da la Sig^ria Vostra di sua mano, a la quale al presente non possemo fare resposta, ma domane gli responderimo al tucto et maxime la chiarerimo quando sera el partire nostro de qui et la casone perche non possemo respondervi de nostra mano questo di si è che, come scripsimo heri a la Sig^ria Vostra, questa matina la Sta de nostro Sig^re tra le XII et XIII hore fece dire una messa del spirito sancto in canto nel domo, dove et lo ill. Sig^re lo marchese et nuy depoy la Sta de N. Sig^re fussemo li primi. Et fornita la messa, posto a sedere N. Sig^re in pontificale et cossi tucti li Sig^ri ambax^ri de christiani, che se troveno qui in li lochi loro con li reveren^mi Sig^ri cardinali in publico in essa chiesia, dove era un grandissimo numero de gente d'ogni natione, el prefato N. Sig^re pronuntiò una longa et ornatissima oratione quale durò per spatio de due hore, in la quale tra molte altre cose el confortò ogniuno a limpresa contra el Turcho. Et finita la sua oratione ne recitò un altra el cardinale Niceno,[1]) quale la tenne una hora, per la quale confirmando quello che havia dicto N. Sig^re persuadete per parte de tucti li . . . cardinali a tucti quelli, quali erano presenti a la dicta impresa; dapoy resposero tucti li. . ambaxatori regali per parte de li loro Sig^ri et cossi tucti li altri ambaxatori, et etiandio nuy respondessemo in persona, che eramo apparechiati a seguire la volunta de la Sta Sua et tandem fu concluso che limpresa omnino se debia prendere contra dicto Turcho; de qui inanci mo privatemente et non più in publico se tractarà del modo se haverà a servare in pigliare dicta impresa. Li . . ambaxatori del Duca de Borgogna hanno offerto per parte del suo Sig^re, incomenzando dal principio dela guerra fin al fine, de voler tenere a sue spese IIII^m fanti et II^m cavalli. Et de quello che più ultra se farà, la Sig^ria Vostra continuamente ne serà advisata. Altro non diamo se non che ne recomandiamo a la Sig^ria Vostra, la quale advisamo come per gratia de Dio stiamo bene.

Datum Mantuae XXVI Septembris 1459.

Franciscus Sfortia, vicecomes dux Mediolani, Papie Anglerieque comes et Cremone dominus.

(*L. v. Pastor*, Geschichte der Päpste im Zeitalter de Renaissance, II (Freiburg im Breisgau 1925), 722—723).

187

Мантова, 3 октобар 1459.

Јавља се дуки миланском да je Piero Bua Albanese потукао турског војног старешину Амарбега.

Orsatus Iustinianus miles et procurator S. Marci et Ludovicus Fuscarenus, artium et utriusque juris doctor, oratores.

Ex Mantua, die 3 Octobris 1459.

Illmo et Exc^mo domino Francisco Sforciae.

.... Habiamo anchora come Amarbei, capitaneo del Turcho cum Turchi 10.000 era intrato in la Morea, da poi sepero el campo suo in do parte, in una de le qual cum cavalli 6.000

[1]) Познати хуманиста и писац, кардинал Јован Бесарион.

lui se messe: et Piero Bua Albanese, valentissimo homo, se messe a certo passo stretto, accompagnato cum uno fiolo del Busichio, dete ale spale da Amarbej et quello rupe, presi 300 cavalli et 300 morti ne rimase. Etiam presi do subassi di piu riputati del dicto Amarbej, el qual fuzite a pie et campo. Dapoi a dì 5 de septembre habiamo uditi Turchi esser ussiti de la Morea....

(*V. Makouchew*, op. cit. 305).

188

Мантова, 1 децембар 1459.

Ото de Carretto извештава дуку миланскога о захтеву француске партије на конгресу у Мантови, да се краљу Провансе Ренеу призна право на напуљски престо на супрот краљу Феранте, ванбрачном сину Алфонса V.

Ill^me^ princeps et Exc^me^ domine, domine mi sing^me^!

Heri hebbero audientia da la Sta de N. S^re^ questi ambasiatori francessi cio he quelli de serenissimo re de Franza, del re Renato et Genoesi, quali sono tuti una mistura, et erano presenti il marchese de Baden nomine suo, non come ambasiatore de lo imperatore, et niuno de li altri ambasiatori imperiali ce fu, ma luy se dice fu richiesto come parente del re Renato. Il S^re^ duca Sigismundo,[1] quantunque como parente de la casa de Franza fusse stato richiesto, heri matina parti asay a la sproveduta et dicemi il S^re^ marchese de Mantua[2]) crede partisse forsi più tosto che non seria per non essere a questo atto, et cosi he partito etiam senza decisione de la causa, qual ha cum lo r^mo^ card^e^ de san Petro a vincula[3]). Ce furono ancora presenti li ambasiatori de Bertagna et quelli de Savoya et tuti li cardinali; li ambasiatori Venetiani et Borgognoni non ce fureno. Parlò un de li ambasiatori del cristianissimo re de Franza, il quale he baylivio de una cita, de la quale non mi ricordo il nome, et in substantia disse come antiquamente lo regno de Napoli era de la casa de Franza, narrando qual fù il primo re investito de quello et da qual summo pontifice et poy successive tute le investiture a quelli de la casa de Franza fatte per li summi pontifici; poy venne a la querella, che questo summo pontifice havesse investito et coronato questo S^r^ re Ferrando per un legato de la sede apostolica et fatto confortare li regnicoli a la devotione desso re Ferrando cum tanta iniuria de la casa de Franza. Inserì ancora, che adesso se diceva, che Sua Sta, non contenta de questo, cerchava cum le arme impedire il conte Jacobo[1]) che non potesse andare a li favori loro in lo regno, il che, se vero fusse, seria grande iniquita, per la qual cosa essi ambasiatori francesi et li altri, che erano li in sua compagnia, supplicavano a Sua Beatitudine se dignasse restaurando le iniurie a loro fatte rivocare ogni cosa concessa a don Ferrando, il quale per niuna rasone deve essere re de quello regno, et concedere nova investitura al re Renato, al quale de rason spetta. Et dovesse Sua Sta mandare un suo legato in lo regno a confortare quelli regnicoli a la devotione del re Renato et de la casa de Franza, come apartene a boni et veri vassali et subditi che sono de la ditta casa, et cosi facendo li parerà essere restaurati degni iniuria et danno loro. Questo me he ditto fù il suo parlar in effetto, poy se scusò et dimandò venia se manco reverentemente et cum manco modestia o prudentia haveva parlato, perche lanimo suo non era de dir cosa, che fusse ingrata a Sua Sta. La B^ne^ Sua, havendoli cum grande pacientia ascoltati cum grandissima modestia, li rispose cum poche et grave parole, reasumendo quello che ditto haveveno molto distinctamente, dicendo che, quantunque a la magior parte de queste cose li fusse la risposta asay promta, non dimeno, per che la cosa era de natura sua ponderosa et grave et era costume de Sua Sta in rebus arduis uti consilio et participatione fratrum suorum, non voleva prima rispondere che havesse comunicato et partecipato questo cum card^li^, cum li quali fin a qui Sua Sta haveva partecipato simile cose, et maxime in questa causa, in la quale haveva fatto ogni cosa de consilio et consensu omnium. Et questo disse Sua B^ne^ per tochare li card^li^ de Roan[2]) et de Vignon[3]), quali così li hanno consentito come li altri. Item disse che ancora ricordava a loro il solito rito de corte, qual era in simile cose de importantia dare in scritto la propositione et dimanda che se fa, a cio che ancora se li darà risposta in scritto, et data che havessero tal dimanda Sua B^ne^, habita participatione cum cardinalibus, li da-

---

[1]) Сигисмунд, херцег Тирола.

[2]) Lodovico Gonzaga.

[3]) Овде мисли на кардинала Николу од Кузе.

[1]) Jacobo Piccinino, condottiere.

[2]) Овде мисли на француског кардинала Estouteville.

[3]) Кардинал Alain.

ria tal risposta che se contentariano, overo meritamente se dovriano contentare. Et così se crede che questoro daranno in scritto et Sua Sta in scritto li risponderà et forsi anchora a bocha. Questa matina la Sta de nostro S^re^ ha fatto la signatura publica, ut moris est, da poy il disnare he stato in dare audientia a li ambasiatori imperiali et altri Alamani et sul hora tarda a quelli de Bertagna, li che sera durato fin a grande hora di notte.

(Omissis)

Datum Mantue primo decembre 1459.

Ill^me^ D. V. servitor Otho de Carreto.

(L. v. Pastor, op. cit. II. 725—726).

189

Дубровник, 18 децембар 1459.

Пуномоћ Ректору и Маломе већу да могу препоручити Скендербега папи и дубровачком надбискупу.

Die XVIII Decembris 1459.

Prima pars est de dando libertatem domino Rectori et suo Minori consilio recommendandi per litteras domini nostri Schenderbegh et eius facta summo pontifici et archiepiscopo nostro et respondendi nunciis dicti Schenderbegh.

Captum per 30, contra 1, inc. O.

(Држ. арх. у Дубровнику. Cons. Rog. XV. *Thallóczy-Gelcich*, op. cit. 757).

190

Млеци, s. d. (1459 или 1460).

Маркиз де Варезе (?) обавештава дуку Миланског да Млетачка Сињорија намерава да заузме Босну, те у ту сврху води преговоре са Скендербегом, који би био плаћен за ту услугу.

Signore,

(Omissis)

Albertino me dice è stato cum messer Andrea Dandollo, quale li ha dicto queste parolle: „Nuy credevamo chel conte Jacomo stesse molto pegio de quello che sta, ma havemo de novo avixo, chel se trova lozato la persona sua in Archi Castelli de Caldoreschi et la compagnia de fora non troppo longe da le mure et ha strame et victualie et lo loco è fortissimo. Non ha pagura essere tolto per forza, per il che a questa terra pare el non se debii movere, ne cercare per cossa del mondo de uscire del Reame, perchè al stare fermo fa fructo assay. Tuttavia se vano maturando le cosse. Nuy gli havemo scripto per la via del Signor Malatesta, chel ne avixi bene al fermo del suo stato et de la sua conditione et del suo bixogno, perchè, intexo quello, saperemo fare provisione al facto suo. Questa terra non volle per cossa del mondo lassarlo pericollare; ricordandote che fra nuy, quali gli volemo bene, havemo asay discutito de volerlo redure al soldo nostro. E fra quelli, che gli voglano bene, numera Messer Orsato, Messer Jacomo Lordano, Messer Nicolò da Canalle, Messer Jacomo Cornaro, Messer Domeneghо Zorzo. Ma nuy trovamo che haremo dui grandi oppositi. El primo serà, che niuno vorea el lassasse quela imprexa del Reame. Ma perchè el la potesse favorire et resuscitare, se gli farà adiuti et provisione assay et non se pensa in altro. E la brigata cognosce molto bene, che partendosse el conte Jacomo del Regno, ognuno se accordarà cum Re Ferrando et luy restarà vincitore cum li adherenti sui. Uno altro obstaculo non grande facto menore de questo harimo parlandose de torlo al soldo nostro. La comune zente pensarà molto bene che Bartolomeo da Bergamo se sdignarà et mal se potrano tignire ambidui, et quelli che sono amici del dicto Bartolomeo, sempre sarano all' opposito et non se potrà obtignire. Et per questo habiamo facto duy pensieri a beneficio del conte Jacomo. El primo chel cerca de pacificarse cum Bartholomeo Coglione, qual è pur uno homazo, et seralli caro fare pace cum conte Jacomo........"

(Omissis)

„L'altro remedio et via che vogliamo tignire è de preponere el conte Jacomo al imprexa de la Bossina e perchè Vostra Excellentia intenda che imprexa è questa, hano pratica cum Ducha Steffano de Bossina et cum molti baroni de la Bossina, fugiti et cazati, che una cum loro devano attendere al conquisto de la Bossina. E voriano questi baroni che quello regno pervenesse in mano della Signoria et qua ne sono alchuni de dicti baroni. E Messer Nicolò Testa cavallero, che fui altra fiata da Vostra Excellentia per dicto Re de Bossina, è quello che praticha et va atorno per questa caxone. E vogliano dicti Ducha Steffano et dicti baroni, per retornare in caxa loro, fare una bona parte de la spexa, et questa Sig-

noria praticha ancora con Schanderibecho de condurlo a questa imprexa et darli certo soldo et provisione. Et qua è uno suo prothonotario et più caro homo che habia . . . .[1]) sta caxone et credeno restarà de accordio. Sichè questa è la imprexa de Bossina, a la qualle vogliono li amici del conte Jacomo preponerlo. E dice Messer Andrea: „Nuy non lo vogliamo preponere cum intentione chel vadi a quella imprexa, anci vogliamo molto bene chel responda non volere andare, ma vogliamo questa ne sia la licita preposta a poterne parlare et per indure la brigata a consentire chel se intri in praticha cum luy, perchè da poy serà apizata la praticha cum le maynere che saperemo servare; etiam che dica non volere andare in Bossina, non la lasseremo, poy dispizare anzi la spingeremo, et siamo certi la concluderemo, ma non possiamo ne vogliamo intrare in questa praticha sine che non intendiamo lo stato, conditione, bixogno et voluntate sua, quale haremo al più tardo fra XV dì proximi. Fra questo messo state a vedere como vano le cose. A nuy piace molto tu sii qua perchè se potremo adiutare da te a li bixogni. Nuy havemo però oppinione, che le cose del Reame non se ne andarano cossì a capuzo in mane come altri crede; te certifico chel principe de Rossano non è accordato, nè se accordarà . . . . . .“

(Omissis)

Datae Venetiis die . . . . [1459? или 60?]

[Marchese di Varese]?

(Archivio di Stato di Milano. Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1459 vel 1460).

191

Дубровник, 1460.

Скендербегови посланици, упућени папи, препоручени од стране Дубровника папи.

. . . .

S' apparecchiavano i christiani, tanto quelli d'Italia, quanto quelli d'Ungaria, contro il Turco. Et il Scenderbeg procurava ajuto da loro. Mandò ambasciatori dal pontefice, i quali vennero a Ragusa e furono raccomandati a Roma.

. . . .

(Chronica Ragusina *Junii Resti*, 358).

[1]) Овде нечитко, можда Pelino.

192

Млеци, 11 јуни (s. a.).

Из Млетака јавља се дуки Барија да турски гусари пљачкају по арбанском приморју и на Криту, те се дука моли да пружи помоћ.

Extractum litterarum Domini Cetini ad Illustrissimum Dominum Ducem Bari.

Monsignor! Tanto humilmente che fare posso a V^ra^ bona gratia me ricomando. Mons^re^, hogi lo Duca, Sig^ria^ et Consilio de questa cità me hanno mandato ad domandare et me hano monstrato una littera, quale lo potestà et capitaneo de Corfù li scriveno, facendo mentione como el Turcho ha facto una grande armata, la quale ha mandato in Ungaria in uno paese domandato (!) la Croatia, ...[1]) a la Dalmatia appartenente, alla dicta Signoria et dapoi che la dicta armata è partita. Sono dimorati in questi mari de Candia et Albania dui corsari, li quali fano terribilmente damni et se dubitano quelli de questa Signoria, che epsi corsari vogliano pigliarli qualche loco, per il che, incontinente che hanno havuto questo aviso, hano facto et suo Gran consilio et Pregadi et facto uno capitaneo generale de mare, al quale dano dece galee sutile et due nove grosse per andare a dare provisione alle cose sue de là.

Monsignore! Io non so altra cosa per el presente che vi sapia scrivere. Se alcune novelle sopravenerano, io ve ne avisarò, como el Re.

Monsignore! Prego Dio, che vi daghi bona vita et longa. Scripta a Venetia a XI dì de Junio.

———

In simili forma sunt litterae Domini Cetini ad Dominum Bossalie.

(Archivio di Stato di Milano, Carteggio gen. Sforzasco ad annum . . . .).

193

Рим, 14 јануар 1460.

Папа Пије II нарочитом булом излаже одлуке сабора у Мантови у погледу покретања крсташког рата против Турака

(Omissis)

Nos vero, qui, ipsis predecessoribus, sicut

[1]) Нечитко.

Domino placuit, re infecta sublatis, divina favente clemencia ad apicem summi apostolatus fuimus assumpti, divine vocis cohortamur imperio, ut in tanto fidei christiane discrimine periculum desidie, quantum possumus, declinemus. Itaque fidei urgente nos zelo in ipsis nostri apostolatus iniciis ad excitandum christianorum soporem Mantuam nos advehi fecimus, ubi in presentiarum constituti generalem conventum pro fidei causa tenemus, multa cum venerabilibus fratribus nostris sac. Rom. eccl. cardinalibus ac principibus, tam ecclesiasticis, quam secularibus, sive eorundem principum legatis conferentes atque tractantes, post maturam et diutinam deliberationem de eorundem fratrum consilio et assensu, necnon oratorum et prelatorum in conventu Mantuano presentium unanimi voto modo, qui sequitur, duximus providendum:

Imprimis generale bellum atque expedicionem contra perfidissimos Turchos, Dei nostri acerrimos hostes, more predecessorum nostrorum, qui generales expediciones vel ad liberandum terram sanctam, vel contra alios infideles indixerunt, ab omnibus christifidelibus triennio duraturum gerendum ac suscipiendum esse decernimus, omnes et singulos christianos ad presidium eius belli pariter pro viribus invitantes, decernentes pariter in tante necessitatis articulo unumquemque pro viribus et secundum quotam infra dicendam ex suis facultatibus debere conferre.

(Omissis)

Omnibus autem, qui in hoc sancto opere Christo militare voluerint et personaliter in hanc expedicionem accesserint, et in eadem per octo menses cuiuslibet anni, quatenus tanto opere opus fuerit, in Kalendis mensis Aprilis proxime futuri inchoandos, sive clerici sive laici, vel quacunque ecclesiastica vel mundana prefulgeant dignitate, perseveraverint; nec non illis, qui etiam post mensem predictum Aprilis ad huiusmodi expedicionem se conferrent, et vel per octo menses, ut prefertur, sive usque ad reditum exercitus ibidem permanserint, nos de omnipotentis Dei misericordia et beatorum apostolorum Petri et Pauli auctoritate confisi, et ex illa, quam nobis, licet indignis, contulit Deus, ligandi atque solvendi potestate plenissimam omnium peccatorum suorum remissionem, qualis per predecessores nostros proficiscentibus in subsidium terre sancte et anno Iubilei Urbis basilicas visitantibus dari consuevit, concedimus et auctoritate apostolica impartimur, confidentes in verbo illius, qui falli non potest, quique patrem precatus eloquitur: „Pater, quos dedisti mihi, volo, ut ubi ego fuero et ipsi sint mecum, ut videant claritatem, quam michi dedisti, priusquam mundus fieret"; omnium, qui in hac sancta expedicione pro veritate fidei et deffensione christiane religionis obierint, animas ad gloriam immortalitatis evectas cum Christo, quem pia morte fuerint imitati, cuique fideles animas devoverunt, in eternis sedibus regnisque celestibus perempniter gavisuras; eos autem, qui propriis personis non accesserint, si pro se unum pugnatorem emiserint et per dictum tempus propriis facultatibus sustentaverint, tam mittentes, quam bellatores et missos alienis etiam expensis militantes huiusmodi plenarie remissionis volumus atque decernimus esse participes.

Ut autem omnis sexus, etas atque conditio huiusmodi indulgencie particeps esse possit, volumus, ut quecunque cenobia seu loca religiosorum marium vel mulierum, cuiuscumque ordinis seu professionis existant, qui pro singulis decem suppositis claustri sui unum bellatorem suis sumptibus per octo menses duraturum destinaverint, huiusmodi indulgencias plenarie consequantur. Quod, si forte prefixo tempore non exacto ipsorum aliquos post iter arreptum in prosecutione pii et sancti operis ex hoc luce migrare contigerit, volumus atque concedimus, ut prefatam indulgenciam integraliter consequantur. Ne autem propter effusionem indulgenciarum hactenus vel a nobis, vel a predecessoribus nostris concessarum Christifideles in hoc sancto opere tardiores existant, omnes indulgencias a nobis et eadem sede, vel illius auctoritate quibuscumque ecclesiis, monasteriis, hospitalibus et piis locis, universitatibus, fraternitatibus, aut singularibus personis plenarias, sive temporales, sive perpetuas, in vita vel in mortis articulo concessas, auctoritate apostolica et de plenitudine potestatis suspendimus, illasque nemini triennio et hac expedicione durante volumus in vita vel in morte aliquatenus suffragari, exceptis indulgenciis basilicis alme Urbis nostre concessis, quas pro beatorum apostolorum principum reverencia illibatas volumus permanere, districtius prohibentes, alias indulgencias preter istas duntaxat in locis publicis vel privatis predicari vel nunciari, et earum pretextu a questoribus elemosinarum aliquid exigi, a quibus quidem predicationibus et questibus per ordinarios locorum districtius arceantur. Excipimus insuper et in huiusmodi generali suspensione indulgenciarum omnium includi volumus, omnes et singulas

etiam utriusque sexus personas, que tempore Nicolai V et Calisti III, dictorum predecessorum nostrorum, occasione Cruciate indulgencias aliquas obtinuissent, illos etiam, qui signo vivifice et salutifere crucis assumpto, sese ipsos pro deffensione fidei voverunt, peccatorum remissionibus et quibuscumque, tam spiritualibus, quam temporalibus, graciis et indulgenciarum muneribus integre potiri et gaudere decernimus, eosque universos et singulos sub dicta suspensione minime comprehendi declaramus. Sane, quia celestis Regis obsequiis insistentes speciali convenit prerogativa gaudere, omnes et singulos crucesignandos, sive iam signatos, qui ad hanc sanctam expedicionem personaliter proficiscentur, ab omnibus talliis, angariis, collectis et gravaminibus omnibus decernimus esse immunes, quos etiam post Iter arreptum sub nostra et beati Petri protectione suscipimus, mandantes et per viscera misericordie Dei nostri omnes Reges et Principes ac Communitates obtestantes, ut pro Domini et salvatoris nostri, cui militaturi sunt ipsi crucesignandi, reverencia eisdem personaliter proficiscentibus onerum atque gravaminum predictorum vacatione indulgeant et observent. Ceterum ne pirate predatoresque maritimi vel alias terra aut mari latrocinia exercentes, capiendo vel spoliando transeuntes et redeuntes, hanc sanctam expeditionem valeant impedire, ipsos omnes et singulos et eorum adiutores, fautores et receptatores excommunicationis vinculo innodamus, sub interminatione anathematis inhibentes, ne quis scienter cum eis communicet aut receptet, iniungentes sub eadem interminationis pena nichilominus rectoribus civitatum et locorum, ut eos ab hac iniquitate inhibeant et compescant. Excommunicamus preterea et anathematyzamus illos impios falsosque Christianos, qui contra populum christianum, immo contra ipsum Christum, qui in suis membris se persequi et pati testatur, Turchis ipsis vel quibuscunque infidelibus victualia quecumque, ferrum vel ligna deferant, eos etiam, qui illis galeas vel naves vendunt, aut ad vehendum commeatus aut personas accommodant, quique illis ad usum navigia fabricabunt, vel in illis curam gubernationis exercere, vel machinis aut quibuslibet aliis aliquod eis consilium, auxilium vel favorem impendere ausi fuerint, contrafacientes omnes rerum suarum privatione mulctamus, capiencium servos fore censemus, precipientes, ut per omnes urbes maritimas diebus dominicis et festivis sententia huiusmodi publice nuncietur, et talibus gremium non aperiatur ecclesie, nisi totum, quod ex commercio tam damnato perceperint et tantundem de suo in usum huiusmodi sancte expedicionis persolverint, adiicientes ultra penas predictas, ut hii, qui contra huiusmodi statutum nostrum, quomodolibet venire presumpserint, perpetuo sint infames et intestabiles habeantur, ita quod nec testari, nec legata eis seu relicta percipere valeant, et insuper ad successiones, tam ex testamento, quam ab intestato, sint prorsus inhabiles, nec ad publica officia quomodolibet admittantur, sitque illis omne commercium cum ceteris fidelibus penitus interdictum, districtius inhibentes, ne quis cum eis scienter in aliquo venditionis aut emptionis contractu, vel concessione portus aut loci communicet publice vel occulte, sed tanquam excommunicati et hostes catholice fidei ab universis Christi cultoribus habeantur. Nulli ergo etc. nostrorum immutationis, mandati, communicionis, obsecracionis, obtestacionis, imperticionis, concessionis, constitutionis, voluntatis, suspensionis, declarationis, exceptionis, decreti, susceptionis, innodationis, excommunicationis, anathematizationis, multacionis, adiectionis et inhibitionis infringere etc. Si quis etc.

Datum Mantue, anno etc. millesimo quadringentesimo quinquagesimo nono (!), decimonono Kalendas Februarii, pontificatus nostri anno secundo.[1])

(*A. Theiner,* Vet. mon. hist. Hungarium s. illustrantia, II. 366—369).

194

Млеци, 4 април 1460.

Млетачки сенат излази на сусрет Скендербеговој молби да му се исплате 1400 дуката као заостатак његове неисплаћене провизије.

1460. 4 Aprilis. Venerunt iam multis diebus ad presentiam nostri Dominii duo ambassiatores magnifici Scandarbegi illius nomine inter cetera supplicantes, summaque instantia requirentes, quod sibi dari facere dignemur certos denarios, quos de sua annualli provisione duc. 1400 habere

[1]) У Тајнера година свакако погрешна. Пије II изабран је за папу 20 августа 1458. 20 јануара 1459 кренуо је из Рима на конгрес у Мантову, камо је стигао 27 маја 1459. Конгрес је отворен 4 јуна 1459. (Упор. *L. v. Pastor,* op. cit. II. 11, 40, 49, 50).

restat iuxta formam pacis, quam cum nostro Dominio habet, necessariumque sit providere, eumque contenum tenere per ea, que in illis partibus de Theucris sonant, cum Scandarbegus ipse utilis et ad conservationem status nostri ipsarum partium plurium conferat. Vadit pars, quod officiales rationum veterum de primis denariis nostri Dominii, qui ad officium pervenerint, teneantur singulo mense ad nostram procuratiam superiorem portare duc. L. sub pena duc. 200 cuilibet eorum et precipue exigenti ad capsam et privationis officii. Qui denarii vel mittantur Dyrachium, vel hic dentur cui voluerit suprascriptus magnificus Scandarbeghus. + 147 — 0 — 4.

(Drž. arhiv u Mlecima. Senato Mar. vol. VI. *S. Ljubić*, Listine X, 146—147).

195

Дубровник, 9 јуни 1460.

Дубровачки Сенат одлучује да буде на руци Скендербегу код његова прелаза у Пуљу.

Prima pars est de dando libertatem domino Rectori et suo Minori consilio respondendi ambassiatori Schenderbeghi, offerendo sibi parigia hinc in Apuliam expensis suis.

Captum per 35, contra 1, inc. 0.

(Држ. арх. у Дубровнику, Cons. Rag. XVI, 220).

196

Рим, с јесени 1460.

Папа Пије II хвали намеру Скендербега да помогне напуљскога краља Феранте у његовој борби за престо, али не одобрава да Скендербег због тога закључи мир с Турцима. Препоручује да се тражи млетачка флота која би бранила Скендербегову земљу док се он буде бавио у Пуљи.

(*Raynaldus*, Annales ecclesiastici X. a. 1460. nº 60. cf. *F. Pall*, Marino Barlezio uno storico umanista. Cluj 1938. 79. n. 2).

197

Напуљ, 10 октобар 1460.

Посланик миланскога дуке Ф. Сфорце, код напуљскога краља Феранте, A. da Trezzo, јавља да су трупе Скендербега крајем септембра 1460 стигле у Пуљу.

(*Emilio Nunziante*, I primi anni di Ferdinando d'Aragona e l'invasione di Giovanni d'Angiò y Archivio storico per le prov. napolet. XX. 495. cf. *F. Pall*, Marino Barlezio, 79. n. 8).

198

Агрола, 10 октобар 1460.

Јован Антоније de Ursinis, кнез Тарента, пише Скендербегу да повуче своју војску из Апулије, јер не може помоћи краља Феранте против његових моћних непријатеља. Позива га да пређе на страну краља Ренеа. Али ако то неће и ако већ хоће борбу, нека се Скендербег бије с Турцима.

Copia litterarum per Principem Tarenti Scanderbego.

Spectabilis, magnifice et strenue vir, amice noster carissime! Avenga Dio che prima ce fosse dicto voi havere mandato a dire a Don Ferrando che, se luy ve mandava galee, che sopra de quelle voy fareste montare gente, che verriano ad ardere Brundusio et correre lo paese nostro facendoli grande offerte de venire, o de mandare per subvenire ali bisogni soi, non havemo possuto credere lo dovessino fare tenendone per savio e per prudente fin che non ne havemo visto experientia. Al presente simo advisati voy havere mandato de le vostre gente da pede et da cavalo in Puglia et quelle discorere et damnificare le terre de la M^ta^ de Re Ranieri et nostre, de la qual cosa ne meravigliamo, perchè da la prefata M^ta^ nè da noy non riceveste mai iniuria, nè despiacere alcuno. Anco ne possete sperare più beneficio et piacere che non ricevesti mai dal Re de Ragona, per memoria del quale dicite movervi a fare quello facite, perchè dovete essere certo, che sono più catholici christiani li regali de Franza che altri Principi del mondo, et dovete pensare, che essendo già quasi tucti li principi et populi del Reame tornati a la fidelità de questo Sig^re^, che voy non bastati con Albanesi ad aiutare Don Ferrando, ne manco offendere tanti possenti

inimici como luy tene. Et per tanto ve pregamo et exortamo vogliate desistere da li prepositi vostri et per bona via revocare le vostre gente. Et se con lo Illmo Sig^re^ Duca de Calabria, figliolo et locumtenente de la prefata M^ta^ de Re Ranieri, volete pace et bona amicicia con vostro honore et bona conditione advisatice, che ne offerimo ad essere mezano ad farve havere megliore partito, che non saperete adomondarce. E se pur haverete voglia de fare guerra, havete l'impresa vicina contra li Turchi, la quale ad voy pote donare più gloria et più honore che non è impaciarve in impresa, perduta la qual impresa non ve tocca dove non possite recevere salvo mancamento senza utile alcuno, con mettere in periculo tucti quelli che hauete mandati et mandarite, et per questa non dicemo più. Spectamo con desiderio la resposta, offerendoce a tucti li piaceri vostri.

Ex Regiis nostris felicibus castris apud Agrolam, die X° Octobris.

Io^is^ Antonius de Ursinis, princeps Taranti.

(Archivio di Stato di Milano, Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1460. *V. Makouchew*, op. cit. 118—120 с мањим грешкама).

199

Кроја, 31 октобар 1460.

Одговор Скендербега кнезу Таренша Јовану Аншонију de Ursinis.

Copia responsionis Scanderbecchi ad Principem.

Serenissime Princeps et Domine honoradissime!

Ho recevuto littera de V^ra^ Sig^ria^, la quale me ha dato più admiratione che despiacere, vedendo lo modo che me scrivete. Et prima dicite che essendo avisato, che noy havemo mandato a dire ala Seren^ma^ M^tà^ de Re Ferrando che, se luy ce mandava galee, che ve haveriamo posto suso gente per andare ad ardere Brundusio et correre lo paese vostro, non lo havete possuto credere, tenendomi per savio et per prudente fin che sono gionte le nostre gente in Puglia ne havete visto experientia. Ad questa parte respondemo, che è vero, che sentendo noy, che voy ve eravate rebellato contra Soa M^ta^, gli mandammo a dire, che ce mandasse dal canto de qua galee et altre fuste per levar gente da pede et da cavallo, che tante quante ne vorria gli ne mandarlamo per servitio de Soa M^tà^ lo havesse facto et ce havesse creso se non havessemo arso Brindesi, non che fosseno rebellate le terre, che gli sono rebellate in Puglia. Voy per ventura havereste havuto fatiga defendere el vostro, non che cercare de levare lo stato de Soa M^tà^ quale è vostro Signore, che per tale ve lo convene tenere havendolo jurato. Et perchè dicite meravigliarvi che le nostre gente discorano et faciano danno ale terre de questo Re, che havete facto, et vostre, da lo quale io non ho mai recevuto nè guerra, nè despiacere alcuno et che ne posso sperare più beneficio, che non ricevetti mai da quello sancto et immortale Re de Aragona, del quale io nè nullo de li mei vassalli ni potemo recordare senza lacrime, ve respondemo, che se voy ce teneti per fidele, como dicete tenerce per savio et per prudente, non ve dovete meravigliare de questo, perchè ve dovete recordare, che li consigli, subsidii et favori et sancte opere de quello angelico Re forono quelle, che conservarono et defesono me et mei vassalli da le oppresione et crudele mane de Turchi, inimici nostri et de la fede catholica. Et se io fosse stato spontato, certamente Italia se ne sentiria et per ventura quello dominio, che voi dicite essere vostro, seria loro. Sichè, havendo ricevuto uno tanto beneficio da Soa M^tà^ non poteria io, nè li mei vassali mancare a suo figliolo senza diminutione et infamia de perfidia et de grandissima ingratitudine, sichè a questa parte non senza consiglio et prudentia havemo cercato satisfare ala fede, per defensione dela quale havemo passato multo periculo, postomi infinite volte ad volontaria morte. Che voy dicate, che da questo vostro Re possimo spectare maiori beneficii per essere de li regali de Franza megliori Christiani che li altri Principi, ve respondo: che non lo cognosco, nè voglio cognoscere, nè tenere se non per inimico, ma una cosa ve dico, che credo, che tucti siamo in quanto al batisimo equali Christiani, ma li infideli non extimano, nè temeno se non le gloriose bandere de la Casa da Aragona, per la quale voglio morire. Ulterius dicite che non degio pensare possere subvenire al prefato Re Ferrando essendo ribelli quasi tucti li baroni et populi del Reame, ve respondo, che se de questo al presente el Re Ferrando have lo damno, voy ne havete el peccato per tanti mali ne hano a sequire et la vergogna et la infamia de essere stato maiore, si como le bone donne, che quando sono vechie deventano roffiane, che con dolze

parole conduceno le altre a fare como hano facto loro; simile voy havete conducto li baroni e populi como castroni a macello. Ma ancora per questo non iudicamo lo dicto Re Ferrando havere perduto, perchè Dio defenderà la sua justicia et li amici et li parenti non gli deveno mancare. Ma recordative, che maiore era la possanza del gran Turcho che non è la vostra, nè ancho del Signore che substenite, et essendomi restata sola la cità de Croya, la quale hogi è de casa de Aragona et de Soa M[tà], et in quella trovandomi assediato, contra tanto podere la defesi et conservai finchè con danno et vergogna li Turchi se levarono et io in breve tempo et con pocha gente raquistai quello, che molti inimici in longo haviano guadagnato. Sichè, quando più se deve sperare la restauratione de lo stato de Re Ferrando, che se non havesse se non Napoli, habiate per certo che ha ad essere vincitore. Et perchè dicite, che con Albanesi non bastarò ad ayutarlo, nè ad defendere, nè ad dampnificare li possenti soi inimici, ve respondo che, se aio mutato lo effecto et se le nostre croniche non mentino, noy ni chiamamo Epiroti. Et dovete havere noticia, che in diversi tempi de li nostri antecessori passassero nel paese, che hogi voy tenete, et hebbero con Romani grande bataglie et troviamo, ut plurimum, che hebeno piutosto honore che vergogna, ma io farò extremo mio potere per la mia spetialità et ancora per quanti amici et colligati tengo de aiutare et subvenire al mio Sig[r] Re Ferrando ed quando non potesse a mia parte de la mia obligatione et al proprio honore et haverò impreso quello, che imprendere vegio. Che voy me exortate ad revocore le mie gente dicendo, se hagio voglia de fare guerra, hagio li Turchi, con li quali posso consequire maior gloria et honore, ve respondo: che da voy non voglio exortatione nè consiglio; le nostre gente non le havemo mandate che così presto habiano a tornare, ma che servano lo Re Ferrando fino habia integrato lo suo regno, et sono gente tale, che bisognando che con bona volontà pigliariano omne morte in servitio de Soa M[tà]. Ma queste, che havemo mandate, non è niente appresso a quelli havemo voluntade demandare piacendo a Soa M[tà], et etiam bisognando andaremo personalmente con tanta gente, che non solamente con lo ayuto de Dio credeamo reaquistare Puglia, ma bastariamo de popularla tucta, essendo despopulata. Et la vicinità de li Turchi non la possemo negare, la quale voy ce alligate, perchè con loro havemo combattuto longo tempo senza vergogna nostra, como ogni homo sa. Ma al presente, perchè ce havete data causa voy, con loro havemo facta tregua per tre anni per potere satisfare ali comandamenti del mio Sig[re] Re Ferrando. Ma questo consiglio vostro seria stato degno de maior comendatione et anco più salutifero al anima et al corpo vostro se lo havessove preso, perchè essendo in extrema vechieza et vicino ali Turchi più che nullo altro Signore Talliano, non potevate consumare li vostri dì et ancho li denari in più gloriosa impresa, ne la quale havereste havuto persuasore Dio et anco parte de le potentie de hogi dì a quello, che fate haverite per contra, et a questa ve conforto: ve vogliate desponere, ne la quale me trovarite prompto et ferventissimo, lassando questo regno insema con lo Re in pace, a lo quale voy et io non possemo negare essere tenuti etc.

Date in Croya, a dì ultimo Octobris 1460.

Georgius Castrioctus, alias Scanderbego.

(Archivio di Stato di Milano. Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1460. *V. Makouchew*, op. cit. 120—124 с извесним празнинама и грешкама).

200

Кроја, 31 октобар 1460.

Скендербег нуди напуљском краљу Феранте помоћ у војсци.

Copia litterarum Scanderbechi ad Serenissimum Dominum nostrum Regem Siciliae.

Sacra Regia Mayestas!

Signor! Pessima natura me pare de quelli homini, che vedono loro Sig[ri] parenti o amici consciuti in alcuna necessità, che spectano essere pregati o recercati. La M[tà] V[ra], so certo, se recorda che immediate che comenzarono ad sequire veritate et rebellione nel vostro reame, per satisfare a mio debito, ve mandai ad offerire la persona, li beni et quanto tenia al mondo. La M[tà] V[ra], o che credesse non gli dovesse bisognare, o che pensasse che io non ponesse ad effecto quello dicea, ne me ricercò mai de niente. Et per le novelle che io sentiva andando le cose de V[ra] M[tà] omne dì, de male in pegio, senza altra vostra consulta con quilli pochi navilii, che potessi havere, mandai alcune gente in Puglia da piede et da cavallo per servitio de V[ra] M[tà], li quali non sento che per ancora habiano facto alcuno fructo se non che lo Principe de Taranto me scrive una

littera, de la quale et de la resposta, che li facio, mando copia a la M^ta^ V^ra^. Meravigliome de la Soa Sig^ria^, che per brusche parole crede, che io me habia a mutare de mio proposito, ma una cosa voglio dire: Dio guardi de male, de danno et de periculo V^ra^ M^tà^! Ma sequa qual caso voglia, che io serò amico de la virtù et non de la fortuna. Vegia la M^ta^ V^ra^ se le mie gente ve hano facto servitio, o se ve ne deveno fare et se ne degio mandare de le altre et in che numero, notificandovi che, più giorni fa, ho messo in puncto ducento boni cavalli, li quali stano a petitione de V^ra^ M^tà^, a la quale devotamente supplico, che vedendo alcuno dubio de vostro stato, ve piacia advisarme, perchè, Signore, passarò personalmente con tanta gente che, mancandovi ogni altra persona, a me basta l'animo a supplire con li mei et con la bona fede, con la quale voglio morire con tucti in servitio et stato de V^ra^ M^tà^, a li pedi de la quale humilmente me ricomando.

Date in Croya, a dì ultimo Octobris 1460.

Servitore et vassallo de Vostra Maestà Georgio Castrioto decto Scanderbego cum comendatione.

(Archivio di Stato di Milano, Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1460. *V. Makouchew,* op. cit. 117—118).

201

Кроја, 17 фебруар 1461.

Десиот Стеван слеии, син десиота Ђурђа Смедеревца, иише дуки Миланском и моли га да његовим иосланицима у свему верује.

Serenissime Princeps et Ecc^me^ domine!

Premissa recommendatione totius prosperitatis, sincero cum affectu. Ad vestram sublimitatem in quibusdam legationibus nostris misimus hos egregios nobis sincere dilectos Demetrium et Dianum, rogantes eandem Vestram Sublimitatem, quatenus dictis ipsorum Vestre Sublimitati nostri ex parte relatis fidem credentie adhibere hac vice dignemini.

Datum in Krwy, decima septima die mensis Februarii, anno Domini 1461.

Stefanus, filius olim illustris Georgii Servie Despoti etc.

Споља: Serenissimo Principi ac Eccelso Domino Domino, Dei gratia inclyto Duci Mediolanensi etc.

(Archivio di Stato di Milano. Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1461. *Nagy I. & Nyáry A.,* op. cit. I, 116-117).

202

Љеш, 17 фебруар 1461.

Скендербег ирейоручује миланском дуки Ф. Сфорци иосланике слеиога десиота Стевана Ђурђевића, за кога каже да живи у његовој земљи од његове милосши.

Serenissime Princeps! Premissa recommendacione cum obsequiosa beneplacitorum volumptate. Nosse dignetur Vestra Serenitas quomodo Illustris Stephanus despotus, filius olym incliti Georgij Servie despoti, per sevos et nephandos Theucros ob amorem Christianitatis de Regno proprio expulsus hic in terra nostra residet, cui iuxta facultatem nostram de bonis et possessionibus nostris pro victu eiusdem partem quandam contulimus. Qui quidem Stephanus despotus in quibusdam suis legacionibus ad Vestram Serenitatem transmisit hos suos oratores, unde eandem Vestram rogamus Serenitatem, quatenus eundem recomendatum habere dignemini, precibus eiusdem aures benignas inclinantes.

Dat[ae] in Lesio, die decimaseptima mensis Februarii, anno Domini M^o^CCCC^o^LXI^o^.

Georgius Castriota alias Skenderbeg, Dominus Albanie ac generalis capitaneus Regie Maiestatis in partibus Grecie etc.

Споља: Serenissimo Principi ac excelso Domino Domino Francisco, Dei gratia inclito Duci Mediolani etc.

(Archivio di Stato di Milano. Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1461. *Nagy Iván & Nyáry Albert,* Magyar diplomacziai emlékek Mátyás király korából, (Budapest 1875). I, 117).

203

Дубровник, 28 март 1461.

Ойуномоћује се Ректор и Мало Веће да одговоре Павлу Газулу, иосланику Скендербега.

Die XXVIII Martii 1461.

Prima pars est de dando libertatem domino Rectori et suo Minori Consilio respondendi domino Paulo Gazulo, ambassiatori domini Schenderbeghi.

Captum per omnes.

(Држ. арх. у Дубровнику, Cons. Rog. XVI, 241).

204

Дубровник, 4 април 1461.

Опуномоћује се Ректор и Мало Веће да одговоре на писмо Скендербега и нека му, у случају опасности од Турака, понуде дубровачка острва за склониште његове породице.

Die IV Aprilis 1461.

Prima pars est de dando libertatem domino Rectori et suo Minori Consilio respondendi litteras Schenderbeghi, offerendo sibi receptum pro eius familia in insulis nostris, si accideret eum vexari a Turcis, quod Deus nolit.

Captum per 31:2).

(Држ. арх. у Дубровнику, Cons. Rog. XVI, 243'. *Thallóczy-Gelcich*, op. cit. 749).

205

Дубровник, 22 април 1461.

Сенат не пристаје да се Скендербегу даде оток Мркана за склониште, него му нуди друга своја острва.

Die XXII Aprilis 1461.

Prima pars est de excusando se domino Schenderbegh pro requisitione quam facit de insula Merchane, offerendo sibi alias insulas nostras, prout fuit diebus preteritis.

Captum per 30:3.

(Држ. арх. у Дубровнику, Cons. Rog. XVI, 251).

206

Милано, 6 јуни 1461.

Милански дука Ф.Сфорца пише Скендербегу да жали што се не може одазвати молби посланика деспота Стевана, јер је много заузет бригама и трошковима у Италији.

Domino Georgio Castriota alias Skanderberg, Domino Albanie ac generali capitaneo regie Maiestatis in partibus Grecie etc.

Recepimus literas V^re^ D^nis^ comendatitias oratorum Ill^mi^ D^ni^ despoti Servie, quos quidem oratores vestra potissimum causa mi ex corde afficimur et audivimus libenter et dexideria illorum intelleximus. Certe nobis valde gratum esset et jucnndum, quod satisfacere possemus requisitionis illius Domini despoti, sed ardua negotia, que in Italia nos occupant et graves impense, que nos undique circumveniunt, non patiuntur, ut desideriis vestris et nostris pariter satisfacere possimus quod esset sedata Italia, ut latius referrent oratores ipsi, quibus fidem adhibere dignetur V^ra^ D^o^ ceu nobis ipsis, paratos nos offerentes ad vota D^is^ V^re^.

Datum Mediolani, die 6 Junii 1461.

Raval. C[ichus]

Scriptum fuit Domino Stefano Servie despoto in simili substantia variatis paucis admodum verbis iddem sonantibus.

Date die 6 Junii 1461.

Ra.

C.

(Archivlo di Stato di Milano. Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1461).

207

Напуљ, 12 јуни 1461.

Посланик миланскога дуке Ф. Сфорце код напуљскога краља Феранте, Ант. da Trezzo, јавља да је Скендербег намеравао да помогне краља с 2000 пешака и 1000 коњаника, па чак и са већом војском, да је само краљ Феранте хтео пристати на ово.

(*E. Nunziante*, I primi anni di Ferdinando d'Aragona e l'invasione di Giovanni d'Angiò у Arch. storico per le prov. napolet. XXI. 517. n. 3. cf. *F. Pall*, op. cit. 80).

208

Млеци, 12 август 1461.

Антоније Guidobonus извештава дуку миланскога да је Скендербег с 1000 коњаника и 2000 пешака спустио се у арбанско приморје с намером да пређе у Пуљу.

Die 12 Augusti 1461.

.... Qua se hano novelle per questo ambassator (Michelle), che viene dal Soldano, che Schanderbecho era in capo locho sopra la marina cum mille cavalli e fanti 2.000 et cum li navilii aparechiati per montare et andare in Puglia, et haveva carichato stara 8.000 de formento a mixura venetiana per dare mangiare a sui. Non aspetava altro che una gallea et una fusta, che

li mandava el Re, per montare suxo la persona sua, dela quale andata qua se fa uno bono et grande caxo per favore de la Maestate del Re.....

(Archivio di Stato di Milano. Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1461. *V. Makouchew*, op. cit. 156).

209

Барлета, 12 август 1461.

Брезано, поузданик маркграфа Мантове Лудвига Гонзаге, јавља да Скендербег лично долази у помоћ напуљском краљу Феранте с хиљаду пешака и хиљаду коњаника.

Illustrissime Princeps et Excellentissime domine domine me singularissime! . . . .
. . . .

Scanderbeco vene in persona in favore de la Maestà de lo Re cum mili fanti et mili cavalli e sarà quà in termine de otto zurni infalantemente. Et alcuni de luro suno zà zunti. Altro non ò de novo. . . . .

Ex Barletta, die 12 Augusti 1461.

El vostro fidel servitor Bresano.

(Архив Gonzaga у Мантови).

210

Дубровник, 19 август 1461.

Сенат одлучује да се изда дубровачком надбискупу новац скупљен у крсташке сврхе против Турака. Новац ће се, према папској наредби, предати Скендербегу када буде дошао у Дубровник.

Die XIX Augusti 1461.

Prima pars est de consentiendo et dando R^mo Archiepiscopo nostro id, quod fuit positum in Camera in contantis et in argenteriis per Ser Franciscum de Benessa, qui fuit officialis super denariis Cruciate, per ipsum dominum Archiepiscopum dando illustri domino Schenderbegh seu eius nuncio, iuxta continentiam brevis apostolici directi dicto domino Archiepiscopo, qui denarii debeant servari usque adventum Schenderbeghi Ragusium et tunc dari ipsi Schenderbegho per dominium nostrum et Archiepiscopum insimul.

Captum per 23 : 9.

(Држ. арх. у Дубровнику, Cons. Rog. XVII, 5'. *Thallóczy-Gelcich*, op. cit. 751).

211

Дубровник, 23 август 1461.

Одређена дубровачка властела као пратња Скендербегу, када буде дошао у Дубровник.

Die XXIII Augusti 1461.

Ser Palladinus de Lucharis, Ser Paulus Ni. Jo. de Poza, Ser Nicola de Palmota electi fuerunt officiales ad honorandum et cortizandum illustrem dominum Schenderbegh qui, ut fertur, est venturus Ragusium.

(Држ. арх. у Дубровнику, Cons. Minus XV, 201').

212

Дубровник, 24 август 1461.

Одређује се да Скендербег има одсести у кући Јунија Градића.

Die XXIV Augusti 1461.

Prima pars est de accipiendo domum Ser Junii de Gradi, que fuit Luxe Milicich, pro acceptando in ipsam illustrem dominum Schenderbegh.

Captum per 26:4, ex. 1.

(Држ. арх. у Дубровнику, Cons. Rog. XVII, 6').

213

Дубровник, 25 август 1461.

Пуномоћ Ректору и Малом Већу како да одговоре и информишу Скендербега, коме ће се дати извесна количина двопека, када се буде вратио из Пуље.

Die XXV Augusti 1461.

Prima pars est de dando libertatem domino Rectori et suo Minori Consilio respondendi illustri domino Schenderbegho et eum informandi

de his, que sit dicturus Maestati Regis Ferdinandi in excusationem et purgationem nostram, et se excusandi a petitione, quam ipso domino Schenderbegh facit pro fusta.

Captum per omnes.

Prima pars est de dando libertatem domino Rectori et suo Minori Consilio offerendi suprascripto domino Schenderbegh et domino Parapugnano, ambassiatori Maestatis Regis Ferdinandi, vitam filii Nicolai Russinovich, qui est in carceribus nostris quia sit inculpatus homicidii. Et hoc quia in ipsum non est lata sententia, et preterea ad contemplationem prefatorum dominorum Regis et Schenderbeghi, cum hoc tamen, quod non debeat relaxari nisi prius concors fuerit cum consanguineis interfecti.

Captum per 25:6.

Prima pars est de donando suprascripto domino Schenderbegh duo miliaria bischoti, que ipse poscebat in venditionem.

Captum per 30:1.

(Prima pars est de donando domino Schenderbegh).

Secunda pars est de induciando usque ad reditum suum de Apulia.

Captum per 26:5.

(Држ. арх. у Дубровнику, Cons. Rog. XVII, 7).

214

Дубровник, август 1461.

Долазак Скендербега у Дубровник на путу за Пуљу.

In tanto il Turco faceva progressi. Fu avvisato il herzegh delle nuove et al Skenderbegh fu concesso, alla sua dimanda, il ricetto nelle nostre isole con la sua famiglia, se li occorresse alcun sinistro accidente da Turchi. Ma egli desiderava, che se gli concedesse il scoglio di Mercana; ma li Signori, non parendoli bene, si scusarono, confermandoli la prima concessione delle isole nostre. Egli, havuta questa concessione, si transferì fra pochi giorni a Ragusa, e dalli Signori fu alloggiato in una casa a tal effetto apparecchiata, e datili tutti li danari della cruciata raccolti. Doveva passar dal re Ferdinando. Fu informato delle cose, che passavano tra la repubblica et il re, perchè sappia dire a lui quanto occorreva in giustificatione delli Ragusei. E già la repubblica li haveva mandato ambasciatori Bartolo Gozze e Nicola di Marino Gondola, et il re a Ragusa haveva mandato il suo, che era il Signore Parpagnano, per intercedere che fosse lasciato un homicida, il quale non haveva ancora havuto sentenza capitale. Fu in gratia del re e d'esso Skenderbeg liberato, con conditione, che, non havendo havuto sentenza per all'hora, debba prima rappacificarsi con li consanguinei dell' ammazzato. Fu promesso al Skenderbegh la messa per lui e per tutti li suoi nel suo andare. Ma li Catalani non desistendo far danni alli nostri, furono armate due galere per andarli contra.....

(Chronica Ragusina *Junii Resti* item *Joannis Gundulae*, 359—360).

215

Млеци, 25 август 1461.

Антоније Гвидобонус извештава дуку миланског да је Скендербег кренуо за Пуљу.

25 Augusti 1461.

.... Ognia dì se ha ferme novelle, che Schanderbecho è andato in persona et cum le zente sue in Puglia et partito da le terre sue....

(V. Makouchew, op. cit. 156).

216

Барлета, 26 август 1461.

Брезано, поузданик маркграфа Мантове Лудвига, јавља да је војска Скендербега, 1500 пешака и 500 коњаника, стигла, и да је с њоме сестрић Скендербега Гојко и сам Скендербег.

Illustrissime princeps et excelse domine domine me singularissime . . . .
. . . .
La zente de Scanderbeco suno venuti, la più parte, como ho scritto a la prefatta Vostra Excellentia, in spizilita (!) de uno suo nepute giamatto Coico. El numero de tuti è 1500 fanti e 500 cavalli e la persona de Scanderbeco, quali sarano quì questa setimana tuti . . . .
. . . .

Datta Barletta, die 26 Agusti 1461.

El vostro servitor Bresano.

(Архив Gonzaga у Мантови).

217

Бароли, 3 септембар 1461.

Роберт од Арагоније de Sancto Severino јавља да је Скендербег на лицу места са 500 коњаника и 100 стрелаца.

Scanderbergo é qui cum una bella compagnia. Sono più che 500 cavalli et cento arceri. Moresse de voglia fare qualche cosa et una cavalcata de 60 in 70 miglia gli pare de pigliare una pilla . . . .

Ex castris regiis prope Barolum, die III Septembris 1461.

Robertus de Aragonia de Sancto Severino

(Архив Gonzaga у Мантови).

218

Тибур, 9 септембар 1461.

Непознати извештава поглаварство града (Сијене), између осталога, да је Скендербег 28 августа био у краљеву табору с 2000 војника.

Magnifici ac excelsi domini, domini mei singolarissimi post commendationem.

Dapoi scrissi de la partita del S[r] Alex[andr]o non ce stato altro se non che il conte Jacomo se tirato in drieto ad Acquaviva verso le terre del principe di Taranto di longa miglia quaranta dal campo del re. Lo Scanderbergho fu a di XXVIII del passato in campo del re con persona duo milia tra pie et cavallo. Il S[r] Napoleone andò in la Marca, come scrissi. Altro per hora non ce degno d adviso.

Viture (!), die IX Septembris MCCCCLXI.

Servitor G. de P. L.

Споља: Magnificis ac excelsis dominis dominis prioribus, gubernatoribus comunis et capitaneo populi civitatis [Senensis], dominis meis precipuis.

(Архив града Сијене).

219

Из краљева табора, 10 септембар 1461.

Д. Брокарди јавља о кретању Скендербегове војске у јужној Италији.

El Re Ferando, sentita la giunta de l'armata nostra sopragiunta, quale è a Castello a mare de Stabia, l'altro heri se levoe da Barletta e lassato Scanderbego dentro de quella terra cum Albanesi et Don Alonso dentro Andre cum cento cavalli, è andato a la via de terra de Lavoro. . . .

Ex castris regiis X Septembris 1461.

Препис писма Д. Брокардија.

(Архив Gonzaga у Мантови).

220

Из краљева табора, 18 септембар 1461.

Антоније de Tritio (da Trezzo) јавља херцегу Милана о акцији Скендербегове војске у јужној Италији.

Illustrissimo domino Duci Mediolani,

Illustrisimo Signore mio!

Advisaij la Excellentia Vostra de la pressa de Aluijsio Menutolo al monte Sancto Angelo. Anchor, adviso Vostra Signoria che, per quanto se habia fin ad dì de hogi, esso Aluisio he stato renitente ad volere assignare dicte forteze in mane del Re; è ben vero che in quelle non ha voluto acceptare homo del Ducha Iohanne. Scanderbech andò cum li suoi ad Sancto Iohanne Rotundo ad pigliare dicto Aluijsio et l'à portato nel castello de Barleta et li el Signore Re ha mandato Raynaldo del Duce et Marino Carazollo, parente d'esso Aluysio, per pratichare l'havuta de dicte forteze. . . .

Ex castris regiis, die XVIII Septembris 1461.

Препис писма Антонија da Trezzo.

(Архив Gonzaga у Мантови).

221

Из краљева табора, 20 септембар 1461.

Алојзије из краљева табора јавља Сигисмунду Малатести о акцији Скендербега у јужној Италији.

. . . .

Io non vidi più animoso al spendere et sostenere questa imprexa lo Serenissimo Principe che al presente, el quale, per non essere superato in alcuna proposta da li inimici suoi, ha facto venire uno capitale inimico de Scanderbergo da Albania cum più de 750 cavalli et continuamente ne fa venire più, li quali tuti mette alle frontire del dicto Scanderbergo. . . . .

Ex castris regiis, die XX Septembris 1461.

Препис писма Алојзија Сигисмунду Малатести.

(Архив Gonzaga у Мантови).

222

У јесен, 1461.

(Волта) извештава Лудвига, маркграфа Мантове, о састанку Скендербега с грофом Јаковом у Барлети.

Illustrissime principes!

. . . .

Un zorno esendo el Sig^r Scanderbeco a Barleta vene lì el cunte Iacomo e el dito Scanderbeco invidò el cunte a far fati d'arme con esso lui a dui squadri per parte et oniuno se condusse. La mesgia (!) durò un buon pezo; ultimatamente Albanessi se reduseno più cum honore che cum vergognia, considerando el lur armar, quali porteno, lanza, targeta e archo, non altro. Dapoi el cunte Iacomo, el Sig^r Scanderbeco se fidono et parlosi inseme. El primo fu el cunte Iacomo a rigiedere. Esendo tuti dui da canto, Scanderbeco domandò al cunte Iacomo che divisa era quela, che era supra le barde; li disse che era quella del Re . . . .

(Архив Gonzaga у Мантови).

223

Напуљ, 20 децембар 1461.

Карло de Ferma de Napoli извештава маркграфа Мантове како је Скендербег ухватио Фусцу који је држао кастел Трани.

Illustrissime et potentissime Princeps et domine domine mi singularissime! . . . . . .
. . . .
La Sua Maestà ave facto pigliare Fuscia, il quali tenea lo castello de Trani et per certo si extimava et era così che lo tenesse per lo Principe de Taranto et per ribello. È stato pigliato et con grandissima astucia dal Sig^r Scannaribecho, il quali fa cose quì incredibile con questi soi Janniceri. Lo tirò un dì dal castello con dire che volessero andare a cacciare. Fuscia contento montò, a cavallo con circa quaranta over L cavalli et andaron via. Scannaribecho era con vinti di soi, de lî quali Fuscia facea pocha stima; ma non se avede de lo aguaito et imboscamento, gli sopragionse a le spalle, per modo fo ligato et preso, et espresse mandato ad Andri in poter del Sig^r. Ducha per ribello. . . . .

Data Napoli, die XX Decembris anno Domini MCCCCLXI.

Ill. ac P. D. V.

humilis servitor Carolus de Ferma de Neapoli.

(Архив Gonzaga у Мантови).

224

Скадар, s. a.

Скадарски кнез пише подести у Бар да је сазнао да су Узун Хасан, цар Трапезунта и господар Синопе потукли Турке, па је том приликом погинуо и беглербег Румелије.

Copia de uno capitulo scripto per el conte de Scutari al podestà de Antivari.

De nuove nui havemo hauto da alcuni nostri subditi venuti dai confini del Dominio del Turco del Albania, i quali dicono haver parlato con do de quelli vengono dal hoste del Turco, che quello è stato roto et frachassato in lo paise de Asam cason per le sue gente et quelle del imperadore de Trabesonda et el Signor de Sinopoli. Et hoggi habbiamo parlato con uno homo da remo de le galee sotile, el quale con licentia era partito, dicendo come li condusseno Nicolò Sagundino, cancelliere, ambassadore nostro a Salonichi, et al suo ritorno trovono a Negroponte lettere de quello, el qual scriveva come el Turco era roto et prexi più de mille subassi et morto el bassa de Romania, et chel Turco era reduto con pocha zente in una sua terra de la Natoli. La qual nuova Idio confermi se vera non fusse

a zo a Christiani fosse dado, qualche riposso contra questo can.

(Archivio di Stato di Milano, Carteggio gen. Sforzasco ad annum ....).

225

Милано, sine dato.

Милански дука пише своме посланику у Млецима да војска из Италије не би била сигурна, ако би се Скендербег споразумео с Турцима, и због тога, можда, папа и дука неће кренути војску из Анконе.

Dux Mediolani etc.

Dilectissime noster! Da questa littera possite dire a bocca lo effecto alla Sig^a et como da vuy porrete dire: „Si Scanderbecho se intende con el Turcho como seriamo securo a mandare gente nel suo paese, non siandoli exercito grosso per christiani al presente per vedere quello dirano, perchè el ne pare, siando le cose nelli termini se trovano in Albania, queste nostre gente non essere secure in quelli paesi quando lì andasseno, como è stato dicto, non facendose altra provixione." Et advisatene poy de quello se raxonerà, benchè credemo l'andata de dicte nostre gente in Albania al presente non se ordinarà in Ancona per nostro Signore papa et per lo duxe. Date ut in litteris.

— Iohannes. —

(Archivio di Stato di Milano. Carteggio gen. Sforzasco ad annum ....).

226

[Рим], sine dato.

Пројекат Павла Мавроцена, млетачкога посланика у Риму, како да се предузме хришћанска експедиција против Турака.

Ordo et oppinio expeditionis fiendae contra Turchum secundum magnificum dominum Paulum Maurocenum, oratorem venetum Romae.

Certum est Turcum omnem Christi populum subacturum in opportunis et proportionatis ei viribus fideles duxerint resistendum et, cum terra marique potentissimus habeatur marique etiam eius classe prostrata, nil sui principatus sit amissurus. Ipse vero, classe deleta fidelium, maxima posset detrimenta inferre christianis. In consultum indicatur mari cunctis viribus esse certandum, sed aliquali classe resistendum ne orientis fideles sue properet subdere ditioni. Terra vero unde facile posset omni Europa depelli maioraque damna sit passurus quam sit fidelibus illaturus, si convenientibus viribus proportionatisque regionibus bellum inferretur terra certandum indicatur strato namque fidelium apparatu; et si debilia loca fidelium facile cessura non dubitetur potentioraque resistere poterunt minime consequetur, nec tam scevo infidelium iugo colla subiciant. Stratis vero (si Deus dederit) viribus hostis, omnem Bulgariam, Serviam, Bossinam, Macedoniam, Epyrrum, Tesaliam, Graeciam sive Atticam et Pelloponessum illico ad fideles reddituros nemo dubitat, imo quamprimum excercitus fines hostis ingressi fuerint non expectata hostis strage fore ad christianos defecturos maximamque ex hoste victoriam allaturos.

Numerum vero quo hostis aggredi libet non minus centum aut saltem octuaginta millibus expertorum militum et non tumultuariorum fore arbitrantur, nec uno tantum exercitu aggrediendum censent, quoniam si una tantum parte sibi cavendum agnoverit ex parationibus reliquis fidelibus suae dictionis subiectis quinquaginta et ultra milia secum ducet in hostem, tam ut apud se obsides contenturus, quam si certandum fuerit in prima atie illos positurus, ut aut pugnantibus illis fideles conterat aut subactis et stratis illis fidelibus fessos nostros veterano suo milite adoriatur et sternat. Non est preterea et alia ratione uno tantum exercitu cum hoste certandum, cum raro aut nunquam speranda esset victoria nisi strage ex hoste secuta, quoniam certantibus una tantum parte fidelibus nemo ab hoste discedet. Hiis etiam qui uno exercitu Pollono scilicet aut Ungarico arbitrantur bellum esse gerendum quatuor difficutates obstare videntur. Prima, diffidentia inter ipsos Reges innata qua nemo alterum potentiorem fieri pateretur, ne qui potentior factus esset in se prius quam in Turcum arma converteret, qui vero in hostem profecturus esset merito vereretur, cum in hostem arma vertisset, alterum in se arma versurum et nudatum presidio suum regnum invasurum ac facile subacturum. Secunda, quod nullum regnorum illorum ultra viginti millia expertorum militum conficere valet, suscipere vero ex circumstantibus ad summam usque octuaginta millium nemo confideret. Tertia est impossibilitas tantae pecunie quanta confi-

ciendo tanto exercitu opus esse cognoscitur, cum nemo magnam pecuniae quantitatem sit collaturus et parva quantitas minime sufficiens cognoscatur. Quarta est superius adducta difficultas qua declaratum est hostes maximam fidelium in christianos esse ducturam, quibus fideles in hostem verterentur si a pluribus partibus bellum, ut infra, fuerit inferendum. Exercitus igitur hoc ordine conficiendus bellumque quatripartito inferrendum opere precium arbitrantur, quo celerrime maxima Europae parte pellendum hostem non dubitant. Polonus namque Serenissimus Rex facile expertioribus bello Polonis ac Boemis vigintiquinque millium conflabit exercitum, sumptoque simul Stephano Servie sive Mundavie (!) Vayvoda cum quinque millibus, transacto Danubio per Bulgariam hostem invadant. Ungarie vero Serenissimus Rex cum vigintiquinque millibus ex suis militie aptioribus et expertis per Serviam et iuxta Bossinam pariter aggrediantur hostem. Italicus demum exercitus vigintiquinque millium expertorum militum per Macedoniam sive Albaniam pariter hosti bellum inferat. Quarto, classis quinquaginta triremium hostis littora lustrans exercitusque ministrans cunctos ab hoste defficere exercitibusque fidelium adherere suadeat et compellat classem exercitumque Italicum Itali principatus conficient, facile collatis unicuique appositi sui status decimis et vigesimis adiunctisque indulgentiis. Ungaris vero et Pollonis, si preter decimas, vigesimas et indulgentias opus fuerit aliquali pecuniarum quantitate, eis facillime succurretur. Iuvadentibus igitur hostem, ut supra, hiis tribus exercitibus nullum e regionibus illis sue ditioni subiectis poterit in sui presidium convocare, veritus ne iniuria ut desperatione deficiant et sic impotentior in nostros arma convertet. Italis ergo et Ungaris aliquantum progressis, Servi ac Bossinenses, cum quibus dudum talem sermonem contuli, illico ab hoste deficient et viginti et ultra millibus armatorum convertent. Hoc exemplo invitati Thessali, Gregi, Pelloponenses, Epyrote et Macedones omnes ab hoste deficient et cum viginti et ultra millibus armatorum cum nostris pariter consurgent in hostem fietque maxima de hoste fidelibus incruenta (sic). Hostis namque Constantinopoli egressus horum alterum facere properabit: Aut enim exercitum dividet tripartito et sic nulli nostrorum exercitum numero expertorum militum veniet comparandus, aut in alterum nostrorum exercituum vires omnes convertere properabit. Quo dato, noster in quem vires et arma convertet, nulla se ratione fortune committat, sed et se retrocedet in tuto contineat doneo hostis victus strage nostrorum exercituum in suos edita suis opem laturus revertetur, aut se medio in loco inter Andrinopolim, Filipopolim et Tessalonicam continebit. Spe iterum amissa redimendi cum fideles in propria remearint, quod illi successurum minime indicatur quum brevi fideles sint eum omni Europa pulsuri, certum indubitatumque quisque fore arbitratur. Quum potentissimus Ossonus ille Cassanus agnoverit fideles tantis viribus in comunem hostem terrestria arma movisse, illico quibuscumque post habitis in eum omnes vires conversurum omnique illum Asia propulsurum fietque secura fidelibus ex hoste victoria illum Ossono ex Asia depellente fidelibus eum omni Europa fugantibus.

Cedet hoc pariter ad universe salutem Italie, Nam quiescente diuturna pace universa Italia amissaque consequenter disciplina militari invadendi eam exteris gentibus prebetur occasio, ut ellapsa tempora nos strage maxima........ (sic) servabitur ergo hoc documento universa in pace Italia rei militaris non ammissa disciplina.

(Archivio di Stato di Milano. Carteggio gen. Sforzasco ad annum ....).

227

Млеци, 22 јануар 1462.

Млетачки Сенат одговара посланицима француског краља Луја XI с обзиром на краљеву политику према Турцима, особито у погледу Угарске, Босне и Херцеговине.

MCCCCLXI die XXII Januarii.

Oratoribus nostris ad serenissimum dominum Regem Franchorum.

. . . .

Circa partem faciendi contra Turchos, scilicet Majestas Sua prius deliberat acquirere Januam ac Regnum, deindeque magnanime procedere etc. Dicimus: quod existimamus Regiam Serenitatem Suam omnia consultissime ac prudentissime semper agere, sed quomodo asserit, quod si videtur nobis aliud commemorandum esse, id libenter intelligere reverenter dicimus, quod communis iste hostis non dormit. Regia Majestas Hungarie dici nobis fecit, per medium secretarii nostri, quem apud eum tenemus, quod cum promissionibus legatorum apostolicorum et cum spe subsidii christianorum diu steterit in guerra cum

Turcho, quodque ab annis tribus citra arrepte et asportate sunt per Turcos ex locis et territoriis suis anime CC milla et ultra, rem quippe dictu impiam et horrendam, et quod permodice sunt domus dominorum Hungarie, que in proprio sanguine ensibus Turchorum madefacte non fuerint, absque vero christianorum ope amplius durare non potest, maximeque eo stante cum Majestate Imperatoris prout stat, quod aut succumbere Turcis coactus est, aut concordium capere cum damno christianorum, quod si forte accideret, quod Deus avertat, dubitari non debet, quod data esset Turco facilitas penetrandi in eam partem, quam vellet, in viscera christianorum, et ubi Serenitas Sua dicit de transeundo ex Brundusio Dirachium, forsitan Turchus ante transitum facere posset ex Avalona Brundusium, quem admodum jam sibi spondet et gloriatur se facere velle et sicuti etiam dici nobis fecit. Pontifex maximus se dubitare quod non faciat, quam rem certissimi sumus, quod Regia Serenitas Sua, que est principalissimus Rex christianorum, videre non vellet temporibus suis, ideoque necessarium existimamus, ut imprimis prestandi sint favores Hungaris, ut periclitare non habeant, sed continuent guerram cum Turcis, donec ad generalem expeditionem procedetur.

Circa quos favores exhibendos eisdem Hungaris, ut succumbere non habeant cum tanto christianorum excidio, sed conserventur ad tempus sancte expeditionis, non dicimus in particulari magis unum quam aliud, Sacre Majestati Sue, cum sapientissima sit, optimeque intelligat, quanti momenti et ponderis res ista sit et ex parte sua providere potest, sicut necessitas tantorum periculorum exigit. In colloquiis vero, que habebitis cum Serenitate Sua, contenti sumus et volumus, quod ad proposita vestra commemoretis per illos bonos et decentes modos, qui vestris prudentiis videbuntur, quod Summus Pontifex intelligens ista imminentia pericula Hungarorum, requiri nobis fecit per oratorem suum hic existentem, ut si circa hoc mentem nostram patefaceremus, cui respondimus et reverenter diximus: providendum esse saluti eorum, de decimis christianorum beneficiorum ecclesiasticorum, in ea parte, que conveniens videretur. Id ipsum etiam fieri commemoravimus erga Regem Bossine et Ducem Stefanum, ut non cogantur aut perire, aut cum Turcis concordium capere. Et demum volumus, quod omnem operam, omnemque honestam experientiam faciatis intelligendi in particulari mentem et dispositionem Serenitatis Sue, in ista materia.

. . . .

(*Nagy I. & Nyáry A.*, Magyar diplomacziai emlékek Mátyás király korából (Budapest 1875), I, 112—113).

228

Дубровник, 29 јануар 1462.

Одобрава се Рек̄тору и Малом Већу колико могу по̄трош̄ити на издржавање Скендербегових људи.

Die XXIX Januarii 1462.

Prima pars est de dando libertatem domino Rectori et suo Minori Consilio expendendi ab ipperperis XX infra in hominibus Schenderberghi in rebus cibariis.

Captum per 29:2.

(Држ. арх. у Дубровнику, Cons. Rog. XVII, 49).

229

Дубровник, 1 фебруар 1462.

Одређује се колико се може дневно по̄трош̄ити на издржавање Скендербега, коме се за његове по̄требе даје на услугу један с̄тари брод.

Die 1 Februarii 1462.

Captum fuit de dando libertatem officialibus ad faciendum expensas domino Schenderbegh, quod pro expensis suis possint expendere in die ab ipperperis triginta infra.

Captum fuit de commodando domino Schenderbegh batellum vetus comunis pro exonerando equos suos de eius balonerio.

(Држ. арх. у Дубровнику, Cons. Minus. XV, 234).

230

Дубровник, 4 фебруар 1462.

Одлуке Сена̄та о дочеку Скендербега на дубровачкој ̄терӣторији, о ̄трошковима око дочека и издржавања, о разговорима са Скендербегом и ̄т.д.

Die IV Februarii 1462.

Prima pars est de dando libertatem domino

Rectori et suo Minori Consilio loquendi cum illustri domino Schenderbegh offerendi sibi liberum transitum per contratam nostram Canalis et paregium a Ragusio ad Zaptat et a Zaptat ad Lustizam.

Captum per 36:1.

Prima pars est de ordinando vicecomiti nostro Breni, quod, si illustris dominus Schenderbegh ibit per terram, debeat eum associare a Sancta Orsula usque ad Zaptat cum hominibus sue zupe, et scribendo comiti nostro Canalis, quod veniat ad Zaptat cum hominibus ad minus centum de contrata Canalis et dictum dominum associet a Zaptat usque quo ipse dominus se perirabit extra nostram jurisdictionem, et quod tres nobiles deputati ad faciendum sibi expensas debeant ipsum dominum associare usque ad confinia nostra et possint expendere ab ipperperis L[ta] infra in honorando ipsum in Canali.

Captum per 32:2.

Prima pars est de acceptando expensas hucusque factas per suprascriptos officiales et de cetero providendo ipsis officialibus ab ipperperis XL infra in die pro dictis expensis pro diebus tribus, aut quanto minus stabit Ragusii.

Captum per 36:1.

Prima pars est de dando libertatem domino Rectori et suo Minori Consilio eundi nunc ad loquendum cum domino Schenderbegh, tam de protestu facto galleis, quam de aliis, et que habebunt reportando presenti Consilio.

Captum per 35:2.

Die IV Februarii 1462, post prandium.

Prima pars est de committendo domino Jacobo de Gondola et sociis officialibus ad cortizandum illustrem dominum Schenderbegh, quod ire debeant ex parte Dominii nostri ad ipsum dominum et eum rogare, ut faciat unam litteram patentem, munitam sua bulla, revocatoriam, retractatoriam et annullatoriam protestus ex parte domini prefati facti contra galleas nostras et contra Dominium nostrum.

Captum per 34:3.

Prima pars est de donando prefato domino Schenderbegh.

Captum per omnes.

(Prima pars est de donando sibi ypperperos octingentos).

Secunda pars est de donando sibi ypperperos mille.

Captum per 25:12.

Prima pars est de donando sibi dictos yperperos mille in contantis.

Captum per 27:10.

(Држ. арх. у Дубровнику, Cons. Rog. XVII, 49', 50).

231

Дубровник, 5 фебруар 1462.

Одлука Сенаша о храни коју Скендербег може ошūремиши у Трани.

Die V Februarii 1462.

Prima pars est de consentiendo illustri domino Schenderbegh, quod, si erit concors cum mercatoribus nostris, quorum est granum super naveta veneta, que venit Sicilia et intravit catenas portus nostri, et cum patrono ipsius navis, possit ipsum granum cum dicta naveta mittere Tranum.

Captum per omnes.

Prima pars est de dando libertatem domino Rectori et suo Minori Consilio, quod, si erit opus, possint ad petitionem domini Scenderbegh venire facere de Stagno a d . . . o(?) Ser Matheum Tho. de Bona a diebus tribus aut quatuor infra.

Captum per omnes.

(Држ. арх. у Дубровнику, Rog. XVII, 50', *Thallóczy-Gelcich*, op. cit. 754).

232

Дубровник, 6 фебруар 1462.

Одлуке Сенаша да шри дубровачка ūлемића, ūошшо ће Скендербег ūушоваши морем, ūраше Скендербега до Лушшице или до исūод Будве.

Die VI Februarii 1462.

Prima pars est de committendo tribus nobilibus deputatis ad faciendum expensas domino Schenderbegh, quod, quia ipse dominus est iturus per mare, debeant eum associare usque ad Lustizam aut a Budua citra, ubi dictus dominus volet descendere in terram, a quo non debeant discedere quousque non ascendet equum iturus ad viam suam.

Captum per 31:5.

Prima pars est de adiiciendo suprasalientes super batellis cum quibus dominus Schender-

begh est iturus ultra tres pro batello antea deputatos.

Captum per 21:15.

Prima pars est de adiiciendo tres pro quolibet batello.

Captum per 33:3.

Prima pars est de adiiciendo barchas ultra illas, que sunt deputate ad vehendum dominum Schenderbegh.

Captum per 21:15.

Secunda pars est de adiiciendo barchetas duas.

Captum per 24:12.

(Држ. арх. у Дубровнику, Cons. Rog. XVII, 51).

233

Дубровник, 8 фебруар 1462.

Предлаже се да се Скендербег због немирног мора врати у Дубровник. Ако не би хтео, постарати се за његову исхрану и његових људи.

Die VIII Februarii 1462.

Prima pars est de exhortando dominum Schenderbegh, quod, attentis contrariis temporibus propter quod non potest prosequi navigationem suam, sibi placeat redire Ragusium.

Captum per 24:12.

(Prima pars est de mittendo ad suprascriptum dominum tres nobiles nostros qui fuerunt ad cortizandum ipsum).

Secunda pars est de non mittendo.

Captum per 17:11, ex. 8.

Prima pars est de scribendo comiti Canalis, quod provideat ut homines Canalis habentes vinum, animalia et alias res cibarias venales debeant ea deferre ad Captat, ut homines Schenderbeghi habeant commoditatem.

Captum per omnes.

Prima pars est de dando libertatem domino Rectori et suo Minori Consilio si Schenderbegh nolet redire Ragusium de mittendo nobilibus nostris, qui sunt apud eum, ypperperos L pro expensis et de bischoto quantum ipsis videbitur.

Captum per 35:1.

(Држ. арх. у Дубр. Cons. Rog. XVII, 51', 52. *Thallóczy-Gelcich*, op. cit. 754).

234

Дубровник, 11 фебруар 1462.

Скендербегу даје се извесна количина двопека.

Die XI Februarii 1462.

Captum fuit, quod officiales bischoti dare debeant officialibus ad armandum batellos et alia navigia vectura Schenderbegh libras tercentas bischoti.

(Држ. арх. у Дубр. Cons. Minus, XV, 235'. *Thallóczy-Gelcich*, op. cit. 754).

235

Дубровник, 11 фебруар 1462.

Поновне одлуке Сената о исхрани Скендербега и његове пратње.

Die XI Februarii 1462.

Prima pars est de dando libertatem domino Rectori et suo Minori Consilio expediendi dominum Schenderbegh cum illis pereziis, cum quibus antea discessit quando ivit ad Zaptat, aut cum aliis pereziis, et dandi officialibus secum ituris quot denarios ipsis videbitur, et etiam faciendi expensas opportunas quousque stabit hic.

Captum per 32:2.

Prima pars est de donando illustri domino Schenderbegh, qui Dominium nostrum de hoc instanter rogari fecit, illos quinque homines qui sunt in carceribus nostris, alias per piscatores nostros interceptos ad insulam Laguste de fusta Baroli.

Captum per 33:1.

(Држ. арх. у Дубр. Cons. Rog. XVII, 56).

236

Млеци, 18 март 1462.

Антоније Guidobonus јавља дуки миланском да је у Млетке стигао посланик херцега Стевана Вукчића и каже да султан спрема акцију против Босне и Скендербега.

18 Martii 1642.

.... E zonto qua uno ambassadore del Ducha Steffano de Sancto Sava, quale fra l'

altre cosse notiffica a questa Illma S^ria^ chel Turcho al tuto delibera vignire a le parte de Albania e de Bossena per fare contra Morellachi, Albanexi, maxime contra Schanderibecho e contra Bossinexi, et questo mostra havere havuto in grande secreto da alchuni sui benevoli et amici de caxa del Turcho, e per questo domanda adjuto. El dice el Turcho per terra non fa stima veruna de questa Signoria. Dal altro canto qua sono lettere private de Constantinopoli venute in XXVI di da uno gentilhomo Contarino, quale notiffica qua, che mandando el Turcho in Vallachia per tore certo tributo a luy promesso, dicti Vallachi erano mossi a romore et havevano tagliati a peze quelli Turchi, quali erano venuti per lo tributo e forse altri CCC Turchi et tolte al Turcho sey terre de quelle teneva a fin confini, et che questo havevano facto cum intelligentia del Re d'Ungaria, quale gli mandava adjuto de grande zente........

(Archivio di Stato di Milano, Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1462. *V. Makouchew,* op. cit. 156—157 с грешкама).

237

Млеци, 6 април 1462.

Млетачки сенат наређује скадарском кнезу како да умири Скендербега, јер му је много стало да га нема против себе у Албанији.

MCCCCLXII, die VI Aprilis. Comiti et capitaneo Scutari. Per litteras vestras et per introclusam copiam litterarum Scandarbegi ad vos, intelleximus animum suum erga res nostras illius provincie male dispositum esse. Et pretendit idem Scandarbegus aliquas causas, que multum displicent nobis, si ita est, ut ei date sint turbandi pacem et quietem subditorum nostrorum et mentis nostre esset, ut priusquam ulla novitas occurrat, res ille aptarentur et componerentur. Et propterea volumus et vobis mandamus cum nostro Consilio rogatorum, quod, si ad presentium receptionem sentiretis aliquem oratorem aut nuntium Scandarbegi supradicti ad nos venisse, aut certe venturum in procintu esse illinc discedendi, de presenti materia, intentione et mandato nullam penitus faciatis demonstrationem, sed prudenter dissimulando operam date, ut res pacifice transeant, quoniam nos cum predicto oratore aut nuntio omnia componere et res ad quietem deducere procurabimus. Si vero nullus orator sive nuntius a prefato Scandarbego ad nos venisset aut venturus certissime et subito non intelligeretur, est nostre intentionis et ita cum predicto nosto Consilio vobis mandamus, ut mittere debeatis pro reverendo domino Georgio Pelino, protonotario, abbate Rotacii, qui nobis fidelis esse consuevit, et ita esse impresentiarum non dubitamus, et nomine eiusdem Scandarbegi alias fuit ad presentiam nostram, cui committite, ut ad prefatum dominum se conferat et vestro nomine ei referat, quod dominatio nostra, informata per litteras vestras de verbis, quibus usus est, indicantibus non bonam eius dispositionem erga loca et subditos nostros, causam intelligere non valens, satis mirari non potuit, quoniam cum eius personam sincere diligamus et conservationem status rerumque suarum desideremus uti domini nostro Dominio amici et devoti, non videtur nobis convenire, ut ipse alia in res et subditos nostros voluntate et dispositione sit. Et si forte causam aliquam allegaret, ei dici facite: „Veri et boni amici et devoti debitum esse in omnes casus recursum habere ad principalem dominum, qui non est verisimile credere, ut aliquid patiatur inhonestum, et quid iure possit ledere aut rescindere antiquam benivolentiam et caritatem, quam erga amicos et devotos suos gerit.“ Et propterea hortetur idem protonotarius, procuret et inducat vestro nomine Scandarbegum predictum, ut aliquem ex suis ad nos mittat, quoniam certissimus estis, quod Dominium nostrum, sicut consuetum est, a rebus convenientibus et honestis non discedet. Et interim date operam, ut res ille pacifice et quiete transeant. Si vero protonotarium supradictum habere non possetis, mittite alium quempiam ex subditis nostris, qui imprimis nobis fidelissimus sit et prudentia et existimatione valeat et apud Scandarbegum predictum creditum etiam et fidem habere possit, et qui vobis magis aptus ad hoc et idoneus videatur. Et quantum fueritis executus, ad nos subito scribite. De parte 151, de non 0, non sinceri.

(Држ. арх. у Млецима, Cons. Rog. XXI c. 86. *S. Ljubić,* Listine X. 206—72).

238

Модон, 13 август 1462.

Према исказу једног младог Арбанаса, који је утекао из турског ропства, извешћава се о турском поразу у Влашкој

и о йобуни неколико арбанаских села, коју да је угушио йаша из Мореје.

In questo dì XIII de augusto zonsse qui in Modon per la via de Nepanto un zovene Albanese de la catuna de Grisumpsa del casal de Scarminga, jurisdiction del vescovado de Modon, el qual narra come za tre anni el fo menado schiavo in Andrinopolli, donde luy fuzì et in zorni 16 per terra gionse a Nepanto et da Nepanto vene qui, che vegneria a mancare de Andrinopolli giorni XVIIII°, et dice come el Signor Turco zorni VIII avanti al fugire del dicto schiavo era gionto in Andrinopolli cun copioso exercito, mal in ordine, senza alcuna demonstratione de victoria et che la più parte del dicto exercito, passato per la via de Mare magiore, era venuto a piè, perchè per el grandissimo manchamento hauto de victualie et aqua el forzo de soy cavalli de fame et sete crepono, et quelli cavalli se potè sotegnire sono menati a man cun grandissima difficultà in modo ch' el dicto Signore per manchamento de cavalli non poria usire in campo fin a tempo novo. In Andrinopolli se diceva come el dicto Signor andato per longo camin dentro la Valachia, menò cum luy el fratello del Signor Ulacho et aprosimando a certo luogo, dove l'exercito de Ulachi era reducto in certa fortezza de paludi, una nocte fu assaltato per l'exercito de Ulachi et sono morti da la parte, dove era acampato el bassà et el bazaro de l'exercito circha XXX^{m} axapi et altra zente per la summa de L^{m} Turchi in modo che, vedendo el dicto Signore Turcho non havere el modo de offendere el dicto Signor Vlacho per esser reduto in locho forte, circondato da palude, et dubitando de l'exercito de Hungari, el qual si aspectava in subsidio de Vlachi, fece la volta de Mar magior et cun grandissima incomodità de victualie per lo exercito et cavalli loro ritornò in Andrinopolli, mal in ordine, come è dicto. Item ch' el dicto Signor non deliberava de licentiare el dicto exercito suo de Andrinopolli, dubitando che Hungari non passino in Grecia. Item dice ch' el dicto Signore dovea cavalcare per essere a Constantinopolli al più presto.

In questa Amorea, licet i Turchi habino facto certa demostratione de letitia, davano a sapere a soy subditi ch' el suo Signore era ritornato cum victoria, tamen stano uniti tuti in le parte de Corinto et tuti spaventati, perchè alcune caterve de Albanesi havevano rebellado in modo ch' el Flamburiaro de la Morea, el qual non ha ultra 200 Turchi cum luy, per questa suspitione ha tolto la vita a circa XVIII Albanesi, principali homeni de questo paese, et ha mandato per alcuni altri Albanesi de principali et loro, per non esser morti, coniurano descoprirsse et forza ge serrà levar conventa l'usanza loro. El dicto Flamburiaro ha facto deveto, che da suo logi non sia portado victualia alcuna in li logi nostri, nè biade, nè carnazi non podemo haver da la Morea già piusori giorni passati et non atrovano altra excusatione se non che li non vien lassato trare ferro et arme da li logi nostri.

Copia de littere de Sp^{le} Misser Aloyse Gabriel, Rector de la Caria al Magn^{co} D° Antonio Loredam, Cap° in Modon, data a 3 augusto 1462 et in Modon a 13 del dicto.

Par littere de Candia de 31 del passato dice haver da Constantinopolli de 25 del passato per la nave del Vlacho, che era sta licentiata cum tutte le altre, che erano state retenute. Dice et conferma esser stata grande la rotta del Turcho, et el simile esser gionta tutta la sua armata mal condictionata, el qual Signor più che de passo era ritornato in Andrinopoli et licentiato tuto lo exercito suo, et dice havea mandà comandamento al subisso de Constantinopolli armasse et aparichiasse per armare nave 5, a vente le fuste et galee. Non diceva per qual loco teneno nostri. Tuti sieno zonze, ma fano questo per farsse reputatione.

Attendevasse el Signore de zorno in zorno in Constantinopolli. Misser Jacomo Michel haveva messo li alcuni aspri 30 de più. Altro non dice che de conto sia, nè più altro savemo salvo D° Vitore capitaneo esser ritornato da Levante. Attendeva a Tenedo per vedere el castello era sta facto a la bocha in Candia. La peste del tutto era cessata Idio laudato!

(Archivio di Stato di Milano. Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1462).

239

Млеци, 2 септембар 1462.

Млетачки сенат тражи од Дубровачке републике да у будуће не смета слободан извоз хране из Скендербегове територије у Млетке. У противном случају наредиће се поткапетану у Јадранском мору да сву храну, извезену противно старим обичајима и пракси, узапти као контрабанду.

MCCCCLXII, die II Septembris. Comunitati Ragusii.

Intelleximus nuper ex terris et locis Dominii Scanderbeghy inhibitum esse nostris omnibus extrahere posse frumenta ad hanc presertim urbem nostram deferenda, processitque innovatio ista, sicut facti sumus certiores, quia aliqui cives vestri dohannas istas acceperunt, conveneruntque cum domino Scanderbegho talibus conditionibus, quod sub isto vellamine nostri nullum frumentum extrahere possunt, neque huc conducere cum urbis nostre iactura. Vestri autem frumenta pro libito extrahunt quantacumque fuit et per viam maris et Culphi nostri, ad alienas terras conducunt. Res hec quam honesta sit spectabilitatum vestrarum iudicium esse volumus, et propterea scribendas has nostras ad vos duximus, persuadentes vobis, ut innovationes huiusmodi revocari facere velitis, ita quod pro solito veteri more etiam per nostros frumenta ex terris prefati domini haberi possent et ad hanc urbem nostram deportari. Volumus quoque vestris spectabilitatibus notum esse, quod vicecapitaneus noster Culphi, quem proximis diebus hinc expedivimus, iuxta formam preteritarum commissionum, quas per superiora tempora capitaneis nostris Culphi dari consuevimus, habet in mandatis a nobis, quod queque frumenta reperiet per Culphum nostrum conduci preter priscas consuetudines et antiquos mores pro contrabanno tractare debeat, quam rem ad informationem spectabilitatibus vestris significare volumus. De parte 122, de non 1, non sinceri 0.

(Држ. архив у Млецима, Senato Mar. vol. VII. c. 82. *S. Ljubić*, Listine X. 225—226).

240

Дубровник, 31 октобар 1462.

Пуномоћ Ректору и Малом већу да обавесте херцега Стевана, Скендербега и друге да је краљ Матија дошао у Босну.

Die ultimi Octobris 1462.

Prima pars est de dando libertatem domino Rectori et suo Minori consilio significandi Cherzegh Stipano, illustri domino Schenderbegh et aliis, quibus opus fuerit, de novis, que habuimus de adventu maiestatis domini nostri in Bosnam.

Captum per omnes.

(Држ. арх. у Дубр. Cons. Minus XV. 246. *Thallóczy-Gelcich*, op. cit. 758).

241

Драч, 8 новембар 1462.

Одломак из конституција које је издао у Драчу кардинал и архиепископ Драча, Павле Анђели.

(Документ сумњиве вредности)

Constitutions de Paul Angelo, archevèque de Durazzo, publiées „in ecclesia Sancte Trinitatis de Emathia“, lundi, 8 novembre 1462, dixième indiction, cinquième année du pontificat de Pie II „presentibus ibidem venerabile fratre nostro domino Andrea, episcopo Lisign (d' Alessio?), suffraganeo nostro, et tam nostre quam ejus diocesis omnium ecclesiarum rectoribus et presbiteris in multitudine copiosa, clamantibus constitutiones justas, bonas et sanctas, ac presentibus nobilibus et plebis innumeris“.

Sa diocèse et sa province n' ont pas été visitées depuis longtemps par les archevêques, „tum de Turcharum olim tirannide, tum ob alia regionis incommoda, que eam diutius affecerunt, et propterea corruptos mores inolevisse“. Il a décidé de le faire personnellement, „et maxime tempestate qua sub illustri domino Schenderbehg, Albanie domino, ecclesiastica dignitas libertate tuituque plurimum gaudet“.

. . . .

„In ea provincia aureum unum faciunt iperpere IIII, grossi vero XII faciunt unum iperperum, et aspri X faciunt similiter unum iperperum..... Ex aureo antiquitatum libro archivii civitatis Durachiensis“.

. . . .

„Principes vero dominantes in prefata regione ac provintiis, ut supra dictum est, hii sunt: Imperatores olim Constantinopolitani generaliter, deinde comites et barones, videlicet: Cathaguzeni, Paleologi, Lascari, Feliciani, Megaduchi, Ralli, Buchali; reges vero Stracimirii alias Balzichii seu Vuchovichii; despoti Myssorum Panoniorumque reges ac Bosnie; duces vero Austriae, Sueviae, Bavariae, Bronsvichi, item Hercech seu Cernovich, Frangipani, Ducagini, Carlovichi seu Tophisi, Castriocthi, Hispani, Golemi, Dusmani, Zarisi, Musachii, Chraiovichi aliosque reges, duces ac dominos, ejusdem cognitionis Ill^{mi} domini, tam in supradictis provinciis, quam alibi Asiae Europaeque partibus consanguinitatis et affinitatis eorumdem imperatorum gratia dominantes. Johannes Maiora, notarius ac cancellarius Durachiensis mandato etc.

После тога увод у булу папе Пија II, који гласи:

„Generale decretum sanctissimi domini nostri domini Pii, divina providentia Papae II, emanatum ad instantiam reverendissimi ac illustrissimi Sanctae Romanae Ecclesiae cardinalis ac Dyrachiensis archiepiscopi, domini domini Pauli Angeli, et contra sectam mahumetanam ac in favorem invictissimi regis(!) Albaniae, domini Scanderbeggi, ejusdem domini illustrissimi, domini Pauli, consobrini, et prout patet per infrascriptam bullam, videlicet", etc.

(*N. Jorga,* Notes et extraits pour servir a l' histoire des croisades au XV-e siècle, quatrième série (1453—1476). Bucarest 1915), 194—195, 197).

242

Млеци, 26 април 1463.

Наређује се кнезу Скадра и осталим млетачким властима у Арбанији да допусте Скендербегу слободан пролаз кроз млетачку територију, јер жели да помогне херцега Стевана Вукчића, пријатеља Млетачке Републике.

1463. 26 Aprilis. Quod illustri domino duci Stephano Sancti Save ad eius litteras lectas huic Consilio, respondeatur in hac forma: Displicenter audivimus profecto ex litteris Excellentie Vestre 8 et 20 mensis Martii prope preteriti datis, aliquam novitatem vel incommodum statui Excellentie Vestre occurrere, nam fraterne et affecti maxime optamus status vestri conservationem. Et ut nostram bonam intentionem clarius intelligat, inspectis duabus requisitionibus suis in dictis litteris declaratis, parati sumus in eius complacentiam scribere et iam scripsimus circa primam partem rectoribus nostris Albanie in opportuna forma, ut ad omnem ipsius Excellentie Vestre requisitionem eius desiderio satisfaciant. Et circa secundum, ex affectione nostra ad Excellentiam Vestram parati etiam sumus omnem nobis instantiam possibilem facere, ut ipsa Excellentia Vestra eius consequatur intentum.

Et ex nunc captum sit, quod scribatur comiti et capitaneo Scutari et aliis rectoribus Albanie, qui videbuntur, in hac forma:

Scripsit nobis nuperrime illustris dominus Stephanus, dux Sancti Save, frater noster carissimus, magnificum dominum Scanderbegum Sue Excellentie se obtulisse accessurum ad eius favores, dummodo transitum per territorium nostrum habere valeat. Quare cum nostro Consilio rogatorum vobis mandamus, quatenus ad omnem requisitionem dicti illustris domini ducis passum et transitum per territorium nostrum dare debeatis dicto magnifico domino Scanderbego eundi cum gentibus suis, vel etiam suis gentibus sine eo, ad subsidia predicti domini ducis, habendo semper tamen bonam advertentiam ad securitatem status et locorum nostrorum. Et circa transitum dandum gentibus predictis vos cum ceteris rectoribus nostris Albanie, per quorum territorium transire haberent, intelligere debeatis. Et preterea ex nunc, quod per primam, que expedietur, Collegium loqui faciat communitati Ragusii in illa forma et illis verbis, que dicto Collegio videantur. + 160—0—0.

Nota quod additio facta litteris directivis comiti et capitaneo Scutari, videlicet a* infra processit de mandato totius Collegii.

(Држ. архив. у Млецима, Secreta Consilii rogatorum ib. XXI, c. 148. *S. Ljubić,* Listine X. 242—243).

243

Милано, 19 јули 1463.

Милански дука Ф. Сфорца препоручује Скендербегу Јована, ранијега Турчина Chlizis, који се покрстио и жели да настави борбу с Турцима.

Domino Scandarbei, domino Albaniae.

Cum strenuus vir Johannes olim Turchus et nominatus Chlizis fuerit proximis annis baptizatus in Christo Jesu per Sanctissimum Dominum nostrum Pium Papam Secundum, ut per eius litteras apostolicas manifeste patet, cumque idem Johannes intendat zelo fidei christianae semper versari in bellis adversus sceleratam et impiam settam abominabilis Mahometti, visus est nobis dignus, quem Vestrae Dominationi omnibus favoribus comendaremus, quod eo libentius facimus, quoniam iam pridem publicis rumoribus nunciisque accepimus quanta vestra cum laude et gloria adversus prodigiosam illam sectam assidue dimicare consueveritis, nullos labores, nullaque pericula reformidantes, hunc igitur Johannem, olim Chlizini, Vestre Dominationi tanto studio commendamus, quanto illum commendare fas est, qui ex impio Turcho renatus est in Christo Jesu et pro christiana fide ne mortem quidem veđaturus sit

hoc erit Dominationi Vestrae gloriosum et nobis certe gratissimum. Mediolani XVIIII Julii 1463.
C[ichus], Aquilanus.

(Archivio di Stato di Milano. Reg. Missive, № 59. fol. 312).

244

Млеци, 26 јули 1463.

Кардинал Бесарион извештава папу Пија II о својим преговорима с Млечићима о вођењу рата с Турцима.

Sanctissime ac beatissime pater! Post humilem commendationem et pedum oscula beatorum.

Veni huc die vicesima secunda praesentis. Exceptus fui cum honore ob reverentiam Sedis Apostolice. Sequenti die exposui breviter causam legationis meae; expressi dolorem et anxietatem V^ae^ Beat^is^ de calamitate Christianorum et promptitudinem animi ac optimam voluntatem ad subveniendum. Dixi missum me a S^te^ V^a^ propter duo principaliter: Primo, ut in hac expeditione atque expensa quam faciunt, eos autoritate V^ae^ Beat^is^ pro viribus iuvarem. Secundo, ut una tractaremus de generali expeditione et bello aperte cum hostibus gerendo. Ad quam rem Best^em^ V^am^ ostendi promptissimo ac paratissimo animo esse dummodo ipsi aperte velint adversus hostes dimicare idque fateantur, quod hucusque obtinere ab eis V^a^ Beat^o^ non potuit et sine quo non posset S^tas^ V^a^ vel se parare vel alios movere.

Ill^mum^ Dominium quaesito tempore cogitandi heri misit ad me tres nobiles cum responso in scriptis, cuius cum copiam petiissem, responderunt se id facere non posse sine mandato Dominii. Movi aliqua super responsione eorum et rogavi, ut apertius loquerentur, praesertim de bello Turcis inferendo. Hac conditione a me recesserunt, ut Dominium consulerent. Hodie vero iterum ad me reversi copiam facere noluerunt, dicentes non esse id consuetudinis sue. Cedulam tamen iterum relegerunt. Ex qua in summa notavi et scripsi illis videntibus hec, que sequuntur. Primo: laudant S^tem^ V^am^ de missione legati et de persona missi, extollunt optimam voluntatem Beat^is^ V^ae^, non quod nova eis visa sit, sed quia, quo magis continua, eo magis eis est grata, sperantque per eam omnia bona fieri posse.

Secundo: Quod ea, que per me dicta sunt de libidine dominandi huius Turci et multis regnis intra breve tempus per eum acquisitis et continua oppressione Christianorum et insatiabili desiderio veniendi in Italiam, verissima sunt et ipsi ea optime intelligunt et antea intellexerunt. Propter quod subierunt continue magnas expensas presertimque hoc tempore, ut furori eius resisterent; quod nisi fecissent, Turcum iam in Italia haberemus.

Tertio: Quod ad generalem expeditionem semper fuerunt parati et nunc maxime sunt et putant ad hoc omnino deveniendum et utinam, inquiunt, iam deventum esset; et quod propter ea maxima fecerunt diligentiam apud Ser^mum^ dominum regem Ungarie, primo per nuntium, quem illic assidue detinuerunt, deinde etiam nuper per nobilem oratorem ad hortandam Regiam Maiestatem, ut forti ac constanti animo perseveret, et quod nunc mittunt ob eandem causam unum ex primariis civibus, dominum Paulum Mauriceno, in Germaniam, Boemiam et Poloniam ad dominos illos adversus Turcum incitandos. Addunt tamen reverenter et ut filios decet dicere se, quod Sedes Apostolica implicita bellis Italicis neque per se potest bello incumbere, ut necessarium foret, neque alios, sive Italos, sive exteros commode movere. Propterea reducere se cum omni reverentia ad memoriam V^ae^ Beat^nis^, primo ut dignetur dare pacem Italie, ubi dari potest, presertim bonis et honorabilibus mediis oblatis; ubi vero fieri pax commode non potest, indicere inducias; deinde rebus ita compositis persuadere Ser^mo^ domino regi Francie, ut ad hanc rem concurrat, quod non dubitant, rebus in Italia sic compositis Maiestatem Suam facturam, presertim concessis ei decimis, vigesimis et tricesimis locorum suorum. Se non modo excitatos esse, sed iam motos in re ipsa versari, cum iam exercitum coegerint mari et terra, ut in omni casu reprimere possint impetum hostis, et occasione se offerente viribus uti ad honorem Dei et exaltationem religionis, neque solum se et ceteros Christianos defendere, sed etiam vim ultro inferre hostibus valeant. Huius capituli, quod longissimum erat, has necessarias partes de verbo ad verbum excerpsi, pluribusque hoc loco verbis contendi, ut aliquid mihi apertius dicerent, asserens, nihil me ex hoc amplius habere, quam ex generalibus oratoris sui verbis iam diu Rome habuerimus. Tandem nihil ab eis amplius excerpere potui.

Quarto: quoad oblationem presentis presidii agunt V^ae^ S^ti^ infinitas gratias. Quod si V^a^ Beat^do^ ultra id, quod ipsi de suo conferent, et decimas, vigesimas et trigesimas, predicationes, indulgen-

tiasque locorum suorum, quas S^tas V^a eis concedit, aliquid eis supererogaverit, promittunt id totum exponere in augmentum classis contra Turcum.

Quinto: quod de oblatione Ill^mi domini ducis Burgundie gaudent. Sed videtur eis omnino necessarium esse consensum domini regis Francie: ideo omnino ad eum principaliter esse confugiendum, pacatis primo, ut dictum est, rebus regni et Romandiole.

Postremo: addunt, quod hec opera ita salubria et necessaria impediuntur propter bella Italie, et quod satis mirantur, cum reverentia loquentes, quod S^tas V^a adeo difficilis sit in concedenda pace Maletestis ita laudabilibus conditionibus oblatis et quod tamen dederunt sufficientem commissionem oratori suo apud S. Vestram de respondendo in facto domini ducis Burgundie cum oratores illius venerint. In his videntur hi cives omnino herere nec aliquid ultra dicere velle, quamquam ego multa oportune et ad factum Maletestarum et ad negotium pacis Italice et ad cetera responderim. Nescio an maiori instigatione atque importunitate mea moveri poterunt, ut aliquid latius aperiant. Dubito eos nihil amplius dicturos, donec V^ra S^tas ad hec responderit et aliud mihi mandaverit.

Non video, beatissime pater, nec satis mirari possum, cur isti domini ita difficiles sint in dicendo se velle cum Turcis rumpere, cum maximos hucusque sumptus fecerint et in classe et in terrestribus copiis, quas et paraverunt et continue parant ac in Peloponnesum traiiciunt. Preterea communis fama est apud eos omnino rompere velle, imo multi opinantur capitaneum eorum iam rupisse. Item decreverunt mittere subsidium Ragusinis; miserunt oratorem ad Ungaros, mittunt nunc alium ad alias potentias ultramontanas et hec omnia faciunt aperte, cum antea, sicut scit S^tas V^a, umbram etiam istarum rerum formidarunt.

Fortasse aliqua ratione id fateri nolunt. Apertissime tamen videtur et ista est mea et aliorum opinio eos omnino aperte cum Turco rupturos. Aliter quicquid hucusque fecerunt incassum actum esset et ultra quingenta milia ducatorum frustra essent abiecta.

Hec omnia volui aperire B^ni V^ae, ut pro sua pietate et sapientia dignetur consulere saluti Christianorum et una cum Sacro collegio viam aliquam excogitare, per quam talis et tam sancta ac necessaria res dirigi possit. Ego interea expectabo mandatum B^is V^ae, cuius clementiae humiliter me commendo.

Datum Venetiis, die XXVI Iulii 1463.

E. S^tis V^ae humilis servus B[essarion], episcopus Thusculanus.

(L. von Pastor, op. cit. II. 737—739).

245

Млеци, 29 јули 1463.

Кардинал Бесарион извештава папу Пија II како су се завршили преговори с Млечићима о покретању рата с Турцима.

Sanctissime ac beatissime pater! Post pedum oscula beatorum.

Post litteras illas, quas nudius tertius scripsi B^ni V^ae de ultimo responso, dato mihi ab isto Illustr. Dominio, non cessavi omni opera et studio contendere, ut aliquando desideratum finem haberem. Vocavi rursum deputatos: allocutus seorsum quamplurimos ex primariis nobilibus urbis et quia non defuerant qui diversi generis zizania seminaverant conatus sum ea e pectoribus civium evellere adhibitis quibusdam bonis et notabilibus prelatis, quorum ministerio usus fui. Denique adhibere conatus sum omne genus persuasionis, gratie, humanitatis, ut rem perficerem. Sic tandem cum celesti favore placati sunt animi nobilitatis et ubi die lunae et martis post diuturnam consultationem factam in Consilio rogatorum, id tantum actum fuerat quod S. V. ex litteris meis intellexit, iterum die mercurii et iovis usque ad noctem in eodem Rogatorum consilio fuerunt domumque hoc mane cum prima luce ad me venerunt magnifici deputati retuleruntque hilari et laeto vultu quemadmodum Illustr. Dominium, considerato summo fervore et honestissimo desiderio B^is V^ae, cuius voluntati parere omnibus in rebus desiderat, interveniente etiam summo studio ac diligentia, quam feceram, ut ipsi dicunt, decreverat morem gerere B. V. et ita heri tertia hora noctis decreverat in Consilio rogatorum et unanimi omnium consensu concluserat bellum indicere Turco. Volui hoc statim significare S. V. ad consolationem eius et Sacri collegii totiusque curie suae. Spero iam dato hoc principio omnia feliciter successura: etiam hoc tempus reservatum esse a Deo S^ti V. ad amplitudinem fidei nostre, christiani populi salutem et vestram tam in hac quam in futura vita gloriam sempiternam.

Voluerunt scire a me isti nobiles quod subsidium esset eis in praesentia praestitura V. B., quamquam particulariter omnia ex curia senserant. Dixi de decimis, XX^mis, XXX^mis, praedicationibus, indulgentiis, absolutionibus et votis locorum suorum et decima curie in favorem eorum exigenda. Grata omnia habuerunt. Et ita, si Deo placebit, intento die dominico publice in ecclesia S. Marci celebrare et solemnem processionem facere praesente Dominio, max^e ut fama huius felicis principii per Italiam divulgetur. Die vero lunae incipiam dare modum rebus agendis. Isti cives, beatiss^e pater, nihil prae modestia petunt publice quoad futurum tempus et futura subsidia presertim cum magna sperent magnasque ego oblationes fecerim: tantum commendant hanc rem pietati et clementiae vestrae. Privatim tamen omnes qui frequentissime mecum sunt, multa loquuntur de hac re supplicantes, ut S. V. dignetur solita illa sua animi magnitudine aggredi hanc rem eique omni studio ac vigilantia incumbere. Parvam se spem habere in aliquo, B^ne V^a excepta; quod si S. V., quod absit, eos rem tantam orsos derelinqueret, impares se fore viribus Turcorum, futuram eam esse extremam perniciem non modo ipsorum, sed totius populi christiani.

Et certe ita esset, B^me pater. Propterea dignetur, supplico B. V., rem hanc sua solita sapientia, pietate et clementia prosequi et huic Excellentissimo Dominio aliquid scribere, quod eos hac cura levet, spem bonam adiiciat et totius huius populi mentem consoletur et recreet. Conetur S. V. uti suavibus et dulcibus verbis quemadmodum solet: conferent enim non solum huic rei, sed aliis multis et magni boni causa erunt. Spero B. Vestram posthac animos istorum omnium habituram erga se et Sedem Apostolicam devotissimos et vestre clementie obedientissimos, et ita supplico B.V. ut eos cum omni benignitate et clementia complectatur et tractet. Addiderunt deputati in fine efficacissimis verbis iterum preces, ut S. V. dignetur componere res Sigismundi Malateste. Sperant enim pacem eius patriae multum rei, de qua agitur, profecturam. Imo nihil sine ea boni fieri posse: magis hanc rem cordi habere videntur quam si propria esset. Hortatus sum eos denuo, ut ipsi sint causa pacis ut auferant ab illo omnem spem praesidii, ut nolint aliqua pauca oppidula rem tantam impedire. Dixerunt se nullam supra hoc commissionem habere. Dominium iam suasisse Sigismundo per oratorem suum de oppidis illis dimittendis, sed non potuisse nec posse persuadere. Volui hoc quoque significare S. V., ut dignetur cogitare si quod bonum medium ad eam rem reperiri posset.

Replicavi postremo iterum de galeis quas miserant Fanum. Responderunt laeto et hilari vultu, ut bono animo essem et nihil mali timerem.

Si videtur, dignetur S. V. mandare, ut significetur mihi quantum poterit ascendere summa decime, que ex curia colligetur, ut his aliquid certi afferre possim et si videtur S^ti V., quemadmodum bis scripsi, mittat mihi facultatem accipiendi pecunias hic ab aliquo mercatore, si necesse erit, et obligandi ei decimam curie. Hec res magis obligabit animos istorum et gratior atque acceptior multo erit quam alie omnes: alia enim, licet sine gratia V. S. habere non possint, quoniam tamen ex Dominiis eorum sunt, propria quodammodo esse videntur. Hoc solum videbitur esse munus et gratia S^tis V^e solius que diu felicissime valeat et cuius clementie me humiliter commendo.

Datum Venetiis, die XXVIIII Iulii 1463.

E. V. S. humilis et inutilis servus B. episcopus Thusculanus.

Споља: Sanctissimo domino nostro pape.

(*L. von Pastor*, op. cit. II, 739—741.

246

Млеци, 1 август 1463.

Наређује се млетачком посланику нека настоји да сложи херцега Стевана Вукчића, сина му Владислава, Скендербега и осталу околну господу.

1463. 1 Augusti. „Faciat pro rebus nostris intelligere cum veritate conditiones statuum et rerum, tam ducis Stefani et filii sui Ladislai, quam etiam Scanderbegi et dominorum circumstantium et domesticis suis, ac inter eos dissensionibus adhibere omne possibile remedium, propterea vadit pars, quod ad prefatos dominos mitti debeat unus nobilis orator noster etc. +161—4—0.

(Држ. архив у Млецима, Senato Mar. vol. VII., *S. Ljubić* Listine X. 261).

247

Млеци, 14 август 1463.

Млетачки сенат извештава угарскога краља Матију да је вољан да зарати с Турцима. У ту сврху послао је преко 40 галија у Мореју, а спремиће војску преко 30.000 људи. Ради на том да херцега Стевана, Скендербега и остале крене на ратовање против Турака.

MCCCCLXIII. Die XIIII Augusti. Ser Joanni Aimo militi, oratori nostro ad serenissimum regem Hungarie.

(Omissis).

Superfluum quoque esse commemorare quantum Serenitas sua suique progenitores ac regnum istud semper christianissimi fuerint et contra hostem fidei nihil unquam de possibilibus pretermiserunt, contra quem perfidissimum hostem si unquam tempus fuit, ut christianorum vires excitarentur, id certe impresentiarum est, attentis maximis successibus suis tam in Bossina quam alibi, in grave manifestumque periculum cristianitatis. Nos ista considerantes .... non sine gravi nostra impensa deliberavimus tamen in honorem summi creatoris nostri, de cuius causa agitur, ultra triremes quadraginta, quas misimus ad partes Amoree, mittere etiam de gentibus armigeris et peditibus nostris italicis in bono numero .... Adhibetur quoque opera omnis nostra, ut dux Stephanus, dominus Scanderbegus et alii domini finitimi agant contra sevissimum hostem, tam versus partes Bossine quam alibi, ut undique propulsari possit; in qua re etiam cum gentibus et viribus nostris, quas habemus proximas illis partibus, nihil de possibilibus ommissuri sumus. Hec omnia cum ita sint, Regie Serenitati significare voluimus, ut iam tandem intelligat, quod per Dei clementiam omnia disponuntur, nosque iam actualiter facimus contra perfidissimum hostem.

(Omissis)

(Држ. архив у Млецима, Secreta Cons. rog. vol. XXI. c. 177. *S. Ljubić,* Listine, X 262—263), *Nagy I. & Nyáry A.* op. cit. I. 255. само с извесним грешкама).

248

Млеци, 20 август 1463.

Млетачки сенат одговара на предлоге Скендербега, поднесене од стране његова посланика, протонотара и опата св. Марије Ратачке.

1463. Die XX Augusti. Quod ad capitula nobis exhibita per reverendum prothonotarium et abbatem Sancte Marie de Rotetio, oratorem magnifici domini Scanderbegi, lecta huic Consilio, ac etiam uni alteri oratori ipsius domini, qui post dictum prothonotarium ad nos missus est, retulitque nobis presente ipso prothonotario, collega suo, quod dominus suus motus bonis respectibus potius cupit habere gentes nostras contra Turcos, quam quod sibi solvamus gentes, quas primo petiit sibi solvi ex suis, quas habet in illis partibus, sicut huic Consilio relatum est, respondeatur, et primo ad primum:

Quod diligentes magnificum dominum Scanderbegnm ob virtutes suas et quia contra hostes fidei semper forti animo pugnavit, sumus et repperiemur semper optime dispositi ad omnia, que honorem et commoda sua concernere possent; et circa favores gentium nostrarum italicarum, quas petit, ut melius contra Turcum facere possit, sicut se facturum spondet, dicimus, quod contenti sumus et sibi promittimus gentes nostras italicas, que sunt in partibus Albanie, et ultra hec favores aliarum gentium subditorum et locorum nostrorum ipsarum partium; sumus quoque contenti et offerimus magnificencie sue pro tempore novo mittere ad favores suos equites V centum et pedites V centum italicos, ut potentius hosti bellum inferri possit. Interim vero, videlicet pro hac hieme, sibi dari faciemus ducatos II mille, ut rebus suis melius satisfacere possit, quousque, ut diximus, mittemus gentes predictas; quarum gentium, tam suarum quam nostrarum, contenti sumus, iuxta requisitionem eiusdem domini, quod magnificus eius filius sit capitaneus, idem vero magnificus Scanderbegus gubernator.

Ad secundum: Quia cupidi sumus in omnibus possibilibus sue magnificencie satisfacere, contenti sumus, quod in facto istarum pecuniarum non habeat agere cum rectoribus seu provisoribus nostris Albanie; nam mittemus hinc magnificencie sue dictas pecunias, in aliis vero rebus conferre habet et consultare cum rectoribus et

provisoribus nostris, attendereque suis consiliis et ordinibus, sicut petit.

Ad tercium: Certum ex nunc esse volumus dominum Scanderbegum nos continue, maxime stante bello cum Turco, habituros esse in partibus Albanie et Dalmatie non unam sed plures triremes et alia navigia, que in omnem casum erunt ad omnia commoda terrarum et locorum tam sue magnificencie quam nostrorum.

Ad quartum: Dicimus, quod si quo tempore deveniemus ad pacem ac concordiam ullam cum Turco, erimus semper libenter memores magnificencie sue et nominabimus et comprehendi faciemus eam cum statu et suis subditis in ipsa pace et concordio tamquam bonum adherentem et recommendatum nostrum, ita quod in pace et bello sit unum et idem nobiscum.

Ad quintum: Contenti sumus et gratum admodum nobis est, quod filius suus, sicut petit, fiat et sit nobilis de nostro Maiori Consilio, in qua re expedienda bene et votive procedemus iuxta ordines et leges nostras, sicut in his casibus fieri solitum est.

Ad sextum: Dicimus, quod speramus, quod in divinia bonitate confidimus non esse modo aliquo eventurum talem casum immo procul dubio tenendum est, quod perfidus hostis iste propulsabitur ex Europa, quoniam ultra vires nostras et ipsius domini, summus pontifex et alii potentatus christiani disponuntur et parantur ad agendum magnanime contra hostem, ut ex omni parte potenter comprimi possit; sed nihilominus in satisfactionem prefati domini dicimus, quod, si forte occurreret casus predictus, certus sit, quod loca nostra sua semper reputari poterunt et magnificencie sue taliter providebimus, quod de nobis poterit merito contentari.

Ad septimum et ultimum libenter et integre sibi solvi et satisfieri faciemus de provisione sua. De parte 128, de non 1, non sinceri 4.

Ser Paulus Bernardus, sapiens Consilii: vult partem suprascriptam per totum, excepto quod non vult promissionem dandi domino Scanderbego ducatos II mile, sicut in primo capitulo cavetur. De parte 31.

Hec sunt capitula oratorum magnifici Scanderbegi: Capitoli porti per el reverendo prothonotario et abbate de Santa Maria de Rotezo et lo egregio Andrea Snaticho, ambassadori del Signor Zorzi Castrioti dicto Scanderbego, Signor de Albania, per conservation del vostro et suo stado a guerizar a combater contra i perfidi Turchi.

Primo: se offere star in campo cum le sue zente, dele qual ne havera rexonevel copia ben in punto a danni de Turchi, provisto per la illustrissima signoria de Veniexia et dandoli favor de zente darme e fanti italiani in quella quantita apara conveniente ala dicta signoria; el qual favor vol esser presto per i casi che puol.

Secundo: Che de pagamenti e denarri li fosse dati tal pagamenti lui non habi a far cum vostri rectori ne provededori per Albania, ma solo cum la serenita vostra e per suo nome cum l' abbado de Rotezo over altri, da esser deputadi per el prefato Signor, acio non nasca scandalo tra loro, come per el passado, ma de tute cosse habia a conferir con i rectori e provededori dela serenita vostra, e attender ai suoi consegli e ordeni.

Tertio: Che ogni anno dal principio de avril fin tuto zugno, nel qual mezo tempo Turchi poriano vegnir ala desfation dei vostri luogi e soi, nei porti più commodi sia tegnudo una galia armada e una nave per reducto desso Signor e homini vostri, come soi, per honor, utele e ben del vostro stado e suo.

Quarto: Che faciandose paxe cum Turchi, el dicto signor non sia expulso, anzi messo in dicta pace cum tuti soi homini et i luogi come vostro bon fedel.

Quinto: Chel fiol del so Signor, che al presente ha cercha anni VIII, sia acceptado in el numero dei vostri zentilhomeni.

Sexto: Che essendo expulso del suo paese, li sia deputado qualche vostro luogo e terra cum la provision se convegni al Signor, chel possi viver cum speranza de tornar in suo stado, che l altissimo Idio lassi deliberar quello sia el meglio e la salude de christiani.

Septimo: Che di quanto el resta creditor per la sua provision li sia satisfacto in questa terra, per che la signoria vostra infinite volte ha comandado a provededori e rectori li sia satisfacto, e li comandamenti vostri non sono sta alditi.

(Drž. arhiv u Mlecima, Secr. Cons. rog. lib. XXI c. 178. *S. Ljubuć*, Listine X. 264—266. *Nagy Iván & Nyáry Albert*, Magyar diplomacziai emlékek Mátyás király korából, I. 229—233).

249

Млеци, 23 август 1463.

Млетачки сенат доноси, по споразуму са Скендербеговим посланицима, извесне одлуке у погледу оставе и провизије Скендербега.

MCCCCLXIII, die XXIII Augusti.

Quod pro expeditione oratorum domini Scanderbegi, qui cupiunt redire ad dominum suum conclusionibus hic factis, sicut deliberatum est per istud Consilium, accipi debeant, tam de pecuniis depositi, quam ex omni alio loco, ducatos 1.500 vel circa, qui sunt pro provisione sua preterita, et dari dictis oratoribus.

Preterea captum sit, quod post recessum dictorum oratorum accipi similiter debeant de pecuniis depositi et ex omni alio loco ducatos duo millia, qui per concordium nuper factum cum oratoribus ipsius Scanderbegi sibi promissi sunt, ac etiam ducatos sexcentos, quos infra unum mensem habere debebit de provisione sua, que decursa est et nunc currit, qui ducati duo millia sexcenti mitti debeant ad ipsum dominum Scanderbegum, quando et sicut videbitur Collegio, ut idem dominus contra Turcum juxta conventa libentius facere possit.

Et quum restant aliqua capitula pertinentia prothonotario et oratori ipsius Scanderbegi, que non sunt importantie, Collegium habeat libertatem expedire ea, sicut sibi videbitur.

De parte —143, de non —3, non sinceri —3.

(Nagy I. & Nyáry A., op. cit. I. 233).

250

Млеци, 28 август 1463.

Кардинал Бесарион извештава кардинала Аманати о млетачким спремама против Турака и о војном савезу Млечића са Скендербегом.

R^me^ in Christo pater etc.

Res propter quam ad hunc senatum missus sum, r^me^ pater, iam quatenus ad primam partem spectat, peracta est: nam cum superioribus diebus declarassent se domini Veneti apertos hostes Turci, heri qui fuit dies XXVIII (sic) mensis publice in eum indictum est bellum; praedicata enim fuit cruciata in platea S. Marci cum summa omnium expectatione et gaudio, Dominio et me presente, cum incredibili populi multitudine. Decimae, trigesimae et vigesimae decretatae sunt et iam instituti exactores. Indulgentiae et absolutiones et dispensationes publicatae et omnes modi ad pecunias colligendas edicti.

Reliquum est, ut ad secundam partem veniatur, quibus scilicet modis, quibus auxiliis, quibus intelligentiis, quo tempore, qua via anno futuro in hostes grassandum sit. Suspicor et fere pro certo habeo hunc senatum ad aliquam particularem collocutionem non venturum nisi primo et quid in conventu oratorum istic decretum fuerit intellexerint et Peloponnesiacarum rerum exitum inspexerint et belli Picentis viderint finem; quod bellum nescio quam ob causam non minoris facere videntur quam bellum hoc adeo necessarium in Turcos. Existimant de suo dumtaxat periculo illic agi maximumque inde rebus suis discrimen imminere etsi non nunc vivente S^mo^ D. N. tamen in futurum. Nec aliter potest eis aliquibus rationibus persuaderi. Quae cum ita sint rogo et obsecro R^mam^ D. V. ut S^mo^ D. N. supplicetis, quod dignetur de his cogitare et mihi quid agere debeam mandare. An mihi redeundum sit an adhuc manendum, et si manendum quid mihi ultra agendum sit me particulariter instruere. Relatum est mihi nuper a prioribus urbis Rhodienses iniisse pacem cum Turco. Non potui fidem adhibere; verum litteras ex Chio nudius tertius accepi a quodam amico, qui prudens est et rerum expertus, quibus inter cetera non sine animi amaritudine scribit id verum esse et quanta inde Christianis omnibus ignominia, quantum partibus illis detrimentum sequatur exponit. Solvunt Turco tributum nomine tamen doni non tributi tria milia ducatorum et nunc donarunt ei in muneribus quinque milia. En finis quem pepererunt tot subsidia S. D. N, en gratitudo Rhodiensium erga summum pontificem!

Hic senatus composuit cum Scardabeo[1]) hoc modo. Mittunt ei nunc quatuor milia ducatorum dono pro futura hyeme. Primo vere mittent hinc equites quingentos et pedites totidem; illinc vero praestabunt ei subsidia hominum suorum circiter decem milia, qui una cum suis Turco bellum inferant.

Ioannis Cossa venit huc XXVII praesentis. Nescio quid aget. Multa et varia de multis rebus mihi referuntur: nonnulla etiam periculosa, quae quoniam incerta sunt non scribo. Si quis tamen alius foret qui ea scriberet S. D. N. vel R. D. V. non obesset: multis enim et variis cognitis, facilius esset bene cogitare.

(Omissis)

Datum Venetiis, 28 Augusti 1463.

(L. von Pastor, Geschichte der Päpste II (Freiburg im Breisgau 1925), 741—742).

---

[1]) Sc. Scandarbego.

251

Млеци, 3 септембар 1463.

Млетачки Сенат одговара на молбе Марије Мусаки, удовице Аријанита Комнена.

1643. 3 Septembris. Venit ad presentiam nostri Dominii magnifica domina domina, olim uxor magnifici domini Areniti, et exposuit, quod ob pacem nuper celebratam inter dominum Turchorum et magnificum dominum Scandarbegum inter cetera capitula continetur, quod prefatus dominus mittere teneatur filium prefati domini Areniti in exercitu cum prefato domino Turchorum quandocunque opus fuerit et quod, considerata fide olim magnifici domini Areniti viri sui, providere velimus, quod dictus filius suus accedere non sit astrictus ad prefatum Turcum, inimicum crucis.[1]) Preterea quod, si ad pacem cum Turco veniemus, velimus in capitulis pacis eam et statum filiorum suorum commissum habere et in pace denominare; postremo, quod de provisione sua talem operam adhibeatur, quod habere possit ita de preterito sicut de futuro. Respondeatur:

Quod intelleximus ea omnia, que prudentissime nobis dixit, et dicimus, quod certissima esse potest, quod habuimus et habemus eam, filios et statum suum carissimum, et molestissimum nobis esset, quod filius suus per magnificum dominum Scanderbegum mitteretur ad Teucrum; et ut huic inconvenienti obviaretur, si opus esset, faceremus omnia remedia possibilia. Sed cum magnificus dominus Scanderbegus, licet fecerit pacem cum Turco, attamen sperandum est, quod tanquam fidelis christianus arma contra Turcum accipiet, quam ob causam cessabit missio filii sui et contenta remanere potest.

Ad partem nominationis dicimus, quod si ad aliquam pacem cum Teucro deveniemus, prefatam magnificam dominam, filios et statum suum comissum habebimus et denominabimus in capitulis pacis, sicut conveniens fuerit.

Circa partem provisionis sue scribemus baiulo et capitaneo nostro Dyrachii in tali et adeo efficaci forma, quod absque dubio providebit singulis mensibus provisionem suam persolvere et etiam de preterito eidem satisfacere. Verum quia de provisione predicta creditrix est Dominii nostri de ducatis circiter 1200, ex hac civitate nostra recedere non potest absque pecuniis; ex nunc captum sit, quod de quibuscumque denariis nostri Dominii et etiam de pecuniis depositi accipi debeant ducati III centi auri dandi prefate domine, et ponantur ad computum provisionis sue. + 119—2—11.

(Drž. arhiv u Mlecima, Secreta Cons. rog. lib XXI c. 184 *S. Ljubić* Listine X. 269—270

252

Петроварадин, 12 септембар 1463.

Уговор о савезу између угарскога краља Матије и Млетачке републике против Турака.

In nomine Dei eterni, amen. Postquam perfidus Turcus, perpetuus christiani nominis hostis, victoriarum cursu vehementius elatus in dies factus insolentior, modo hos, modo illos pocius quadam eius sevicia, quam rei militaris pericia domuit et ditioni sue Greciam, Bulgariam, Serviam, Constantinopolim, urbem olim opulentissimam, Peloponnessum, Trapesundam, Mondaviam(sic) et alia marittima loca, postremoque Bossynam, provincias omnes christianum nomen profitentes, nulllo propemodum repugnante, subegit et etiam in christiane religionis cultores, de quorum excidio iamdudum molitus est, sternere non desinit, est sperandum in divina clementia summi creatoris nostri, qui pro redemptione nostra tormentum crucis subire dignatus est, quod ab huiusmodi persecutionibus Turcorum hostium crucis fidelem populum suum christianum liberabit, iamque ipse pater omnipotens assiduis deprecationibus fidelium suorum diu auxilium implorantium placatus et quorum everse sunt domus, dissipate fortune, liberi in servitutem tracti, parentes crudeliter interempti, misericordia motus victoriis illis tot christianorum cruore pollutis finem imposuit, et ut victoriarum cursus adversus Turcos citius dirigatur, Ill^mum^ Ducale Dominium Venetiarum, cui Turcorum nomen infestum fuit, ad hoc bellum adversus Turcos suscipiendum una cum Ser^mo^ domino Rege Hungarie in hanc hodiernam diem excitavit, simulque societate et federe iunxit, ut effrenata Turcorum audacia, que ulterius

---

[1]) Константин, рођен 1449. Изгледа да је тада живео на двору код свога775 рече Скендербега, јер су га Турци потиснули 1461 из његове очевине. 1483 живео је у Монферату. Називао се „princeps Macedoniae, dux Achaiae". Умро је у дубокој старости 1 маја 1531. *(Ch. Hopf*, Chroniques Gréco—Romanes (Berlin 1873), 535).

ferenda non est, cum falsa Mahometana fide, tam ex mari, quam ex terra, penitus deleatur et ipsi sevissimi Turci sceleratissimi facinoris meritas penas luant. Itaque divino numine adducti Ser^mus^ et Exc^mus^ Dominus Dominus Mathias, Dei gratia Rex Hungarie etc. ex una et ex altera parte Ill^mus^ Dominus Christophorus Mauro, Dei gratia Dux et inclitum Dominium Venetiarum, etiam in Dei nomine ad hanc compositionem, unionem, intelligentiam et ligam contra infidum Turcum optimo animo et sincerrima mente unanimiter et simul conveniunt cum his modo infrascriptis pactis, capitulis, conventionibus, promissionibus et obligationibus pro conservatione sanctissime christiane religionis et amplificatione nominis Christi, summi Creatoris nostri.

Ill^mus^ Dominus Dux et inclitum Dominium Venetiarum, cuius vice et nomine Mag^us^ et clarissimus miles dominus Iohannes [Aymo][1]), eius honoratus orator presens, qui circa hec publicam auctoritatem, libertatem et potestatem habet, sicut clare patet per quoddam publicum instrumentum et sindicatum per me Stephanum Bontempo, notarium infrascriptum, coram Ser^ma^ Regia Maiestate visum et lectum, se offert et promittit illos perfidos Turcos et communes hostes habere et tenere una cum prefata regia Ser^ma^ Maiestate et devenire ad apertum bellum cum Turco et contra eum viribus suis guerram gerere, donec ipse Ser^mus^ Dominus Rex in guerra erit, et hoc facere pro communi bono et securitate ambarum partium.

Preterea Ill^mus^ Dominus Dux et inclitum Dominium Venetiarum ac eius vice et nomine dominus orator se offert et promittit devenire ad hoc bellum contra Turcum ex parte maris cum triremibus quadraginta optime instructis, hominibus, armis et instrumentis bellicis necessariis et pro communi bono et securitate utriusque partis.

Item Ill^mus^ Dominus Dux et inclitum Dominium Venetiarum et eius nomine et vice dominus orator se offert et promittit devenire ad hoc bellum contra loca et statum Turci, communis hostis, cum omnibus gentibus suis et armigeris equestribus et pedestribus, quas habet in Peloponnesso, et aliis hominibus et subditis suis, quos habet per loca et maritimas et terrestras terras suas et Dalmacie finitimas Turcis, et cum omnibus hiis bellum gerere, ut ipsi Turci a diversis partibus propulsati cogantur per diversa loca divertere vires suas, ita quod exercitus suus minuatur et hoc pro communi bono regni Ser. Regie Maiestatis et status Ill^mi^ Ducalis Dominii.

Et hoc teneatur et debeat facere Ser^mus^ Dominus Rex sepedictus hoc bellum gerere contra loca et statum huius Turci, communis hostis, a parte terre omni suo conatu pro communi bono, utilitate et favore regni sue Maiestatis Ser^me^ et status prefati Ill^mi^ Ducalis Dominii.

Intelligendo in hoc, quod contra statum Ser^me^ Regie Maiestatis Ill^mus^ Dominus Dux et inclitum Dominium Venetiarum nihil debeat innovare, nec operari, et similiter Ser^mus^ Dominus Rex contra statum Ill^mi^ Ducis et incliti Dominii Venetiarum nihil debeat innovare, nec operari, pro conservatione presentis lige.

Item una pars sine altera non possit devenire ad pacem, concordiam aut treuguam cum Turco, et hoc pro communi bono. Item detur et servetur locus in hac presenti liga omnibus Regibus, Ducibus, Principibus, Comitibus et Dominis cum suis coherentibus, vasallis et subditis possendi ingredi in hanc presentem ligam et unionem contra hunc Turcum, communem hostem.

Pro quorum omnium et singulorum observatione Ser^mus^ Dominus Rex et dominus orator nomine Ill^mi^ Ducalis Dominii Venetiarum iusserunt hec omnia predicta et singula per me notarium publicari iuxta mores et consuetudines solitas cum omnibus promissionibus, stipulationibus, obligationibus, clausulis et cautelis necessariis et opportunis, ac cum omnibus solemnitatibus convenientibus, promittentes ipse Ser^mus^ Dominus Rex et dominus orator nomine et vice Ill^mi^ Ducalis Dominii mihi notario infrascripto, uti publice persone stipulanti et recipienti nomine et vice omnium singulorumque, quorum interest, seu quomodolibet interesse poterit, se perpetuo firma, rata et grata habituros quecumque tractata et conclusa in hac presenti intelligentia et liga, et omnia in predictis et circa predicta, et contra ea vel eorum aliquod ullo unquam tempore non facere, dicere vel venire per se vel alium aliqua ratione vel causa de iure vel de facto sub pena dupli totius eius, de quo vel in quo contrafieret aut non servaretur, ratis et firmis nihilominus manentibus omnibus predictis et singulis predictorum sub ypotheca et obligatione omnium et singulorum bonorum suorum presentium et futurorum. Et ad premissorum autem et evidentiam pleniorem predicti mandaverunt fieri publicum instrumentum huius presentis intelligentie et lige, et quo ad maiorem efficaciam iusserunt bulla pendenti muniri.

[1]) Мој додатак.

Actum in Sirmio in Varadinopeta (!) in aula Ser[mi] et Exc[mi] Domini Regis predicti anno MCCCCLXIII, indictione XI, die XII Septembris, presentibus Rev[is] et dignissimis dominis Stephano, archiepiscopo Colocensi et Iohanne, episcopo Waradiensi, ac magnificis et potentibus dominis Michaele, dignissimo comite palatino Regni Hungarie, Nicolao waywoda, bano Sclavonie, comite Stephano de Frangipanibus, bano Croatie, Pamano (!) comite Zagorie, bano Sclavonie, ac magnifico domino Emerico Zapol, regio thesaurario dignissimo, et aliis dominis presentibus et astantibus, testibus ad hec vocatis et specialiter rogatis.

Et ego Stephanus Bontempo, quondam domini Bartholomei de Venetiis, imperiali auctoritate notarius et iudex ordinarius ac prefati Ill[mi] Ducalis Dominii secretarius, predictis omnibus et singulis dum, sicut premittitur, agerentur et fierent, una cum prenominatis testibus presens fui, eaque iussu ipsius Ser[mi] Domini Regis et magnifici domini oratoris nomine Ill[mi] Ducalis Dominii Venetiarum ac rogatus scripsi et publicavi, signumque mei apposui consuetum.

(*A. Theiner,* Vetera mon. hist. Hungariam s. illustrantia, II. 380—382).

253

Млеци, 25 септембар 1463.

Млетачки Сенат прима као свога племића с правом чланства у Великом Већу Ивана Кастриоту, сина Скендербегова.

1463. 25 Septembris. Privilegium magnifici et potentis domini Juanni Castrioti, filii domini Georgii Castrioti, acceptorum ad dignitatem Maioris consilii. Christophorus Mauro, Dei gratia dux Venetiarum etc. Universis et singulis, tam amicis quam fidelibus et tam presentibus quam futuris, presens privilegium inspecturis salutem et sincere dilectionis affectum. Ducalis excellentia nostra in liberalitatis operibus solita celeberrime conversari, tanto amplius personas magnificas et dignitatis honore conspicuas prevenire studet honoribus et dotalibus ampliare favoribus, quanto ducatui nostro amicabiliores operibus se ostendunt. Unde cum magnificus et potens dominus Juannus Castrioti, filius magnifici et potentis domini Georgi Castrioti, nobilis civis venetus de nostro Maiori consilio, capitaneus expeditionis in partibus Albanie contra Teucros, semper fuerit et sit dilectissimus et perfectissimus amicus nostri Dominii, sicut per laudabiles et notabiles effectus ostendit, notum fieri volumus unicuique, quod omni iuris, consiliorum et ordinamentorum nostrorum necessaria servata, prefatum magnificum dominum Juannem cum eius filiis et heredibus legitime ab eo descendentibus ad numerum et de numero nobilium nostri Maioris consilii recepimus atque recipimus et de nostro Maiori consllio fecimus et facimus, atque pro nobile et de numero nobilium nostri Maioris consilii in Ventiis et extra ubilibet esse volumus et tractari, ipsum sincore benivolentie brachiis amplexantes et firmiter statuentes, quod eisdem libertatibus, beneficiis, honoribus et immunitatibus, quibus alii cives et nobiles nostri de nostro Maiori consilio gaudent et perfrui dignoscuntur, prefatus magnificus dominus Juannus ac sui filii et heredes predicti in Venetiis et extra ubique locorum plenissime gaudeant perpetuo et utantur. In quorum omnium fidem et evidentiam pleniorem presens privilegium fieri iussimus et bulla nostra aurea pendente muniri. Datum in nostro ducali palatio, anno dominice incarnationis die vigesimo quinto mensis Septembris, indictione XII. MCCCCLXIII.

(Држ. архив у Млецима. Ex libro privilegiorum II. c. 46. *S. Ljubić,* Listine X, 275—276).

254

Дубровник, 15 октобар 1463.

Паладин Гундулић у име Скендербега погодио је, начинио уговор с предујмом с неколико мајстора да иду у Арбанију и да тамо граде брод за Скендербега с обавезом, да се из Арбаније не могу вратити док брод не буде начињен.

Die XV Octobris 1463.

Ser Paladinus Mar. de Gondola nomine ac uice illustris domini Schanderbegh pro quo ad infrascripta de rato et rati habitatione super se et omnia sua bona promisit, et dictus Ser Paladinus in suo nomine conduxit et accordauit Andream Thomasii de Zuppana marrangonum presentem et se et operam suam locantem et promittentem dicto Ser Paladino dictis nominibus ire nunc recto tramite in Albaniam ad illustrem dominum Schanderbegh et se illi presentare et pro illius uoluntate et iussu facere et laborare unum nauilium portate vegetum quingentarum uel circha et ab illo et locis predictis non discedere donec quousque perfectum fuerit dictum

nauilium integre. Et dicto Andree dari et solui debent pro quolibet et singulo mense pro eius mercede ducati auri quinque, computando et connumerando dictum mensem a die quo dictus Andreas peruenerit ad predicta loca Albanie, qui Andreas ex nunc confessus fuit habuisse et recepisse a dicto Ser Paladino pro solutione unius mensis ducatos auri quinque. Renunciando.

Item nominibus predictis conduxit et accordauit Jacobum Zaichouich ibi presentem et se obligantem, ad eundum in Albaniam ad laborandum per dictum nauilium et non discedere donec completum fuerit. Et ipse Ser Paladinus nominibus predictis promittit soluere ipsi Jacobo ipperperos duodecim in mense. Confessus ipse Jacobus predicto Ser Palladino habuisse et recepisse ipperperos duodecim pro primo mense Ragusii.

Item nominibus predictis conduxit et accordauit Vuchassinum Radetchouich ibi presentem et se obligantem ad eundum in Albaniam laborandum predictum nauilium et non discedere donec completum fuerit dictum nauilium. Et ipse Ser Palladinus dictis nominibus promittit soluere ipsi Vuchassiono ipperperos decem in mense. Confessus ipse Vuchassinus supradicto Ser Palladino habuisse et recepisse ipperperos decem pro primo mense Ragusii.

(Држ. арх. у Дубровнику. Diversa Cancellariae 71, 1463—1464, f. 91').

255

Млеци, 17 октобар 1463.

Упутство Гаврилу Тривизану, новом провидуру за Албанију, који, нарочито што брже може, има да се састане са Скендербегом.

MCCCCLXIII. Die XVII Octobris. Nos Christophorus Mauro, Dei gratia dux Venetiarum etc. Committimus et in mandatis damus tibi nobili dilecto civi nostro Gabrieli Trivisano, quod ire debeas honorabilis provisor noster ad partes Albanie, quo cum applicueris, volumus tibique cum nostro Rogatorum consilio mandamus, ut esse debeas cum omnibus rectoribus terrarum et locorum nostrorum partium ipsarum, a quibus sumpta omni accurata diligentique informatione de statu et conditione eorum et camerarum, cum eis studiose providebis circa ea omnia, que vobis utilia, necessariaque videbuntur, tam pro bona custodia et conservatione dignitatum et locorum ipsorum, quam etiam pro bona gubernatione camerarum ipsarum.

Gentes armigeras italicas, que ad presens ibi sunt et quas mittemus, tibi declaramus velle, quod sint ad obedientiam tuam, et donec eis in partibus eris nullus rectorum nostrorum de illis se impedire habeant, sed tu solus sis ille, qui de eis disponere habeas ac monstras facere, sicuti tibi melius videbitur, quemadmodum de solita prudentia tua confidimus. Solutiones vero fiant per camerarium nostrum Scutari cum licentia et bulletis tuis, teneri faciendo de eis comptum ordinatum, illiusque copiam de tempore in tempus nostro Dominio mittendo, ut res nostras intelligere possimus. Gentes vero, qui ad custodiam civitatum et locorum nostrorum sunt deputate, volumus esse ad obedientiam rectorum eiusmodi civitatum et locorum, quando in eis erunt. Quando vero in campo essent, volumus esse ad tuam obedientiam. Et similiter omnes alias gentes partium ipsarum, quando in eodem exercitu erunt, quas convenire et in exercitum venire facies, quando tibi videbitur opportere.

Inter cetera que illis in partibus agere habes maxime est, quod, quanto citius facere poteris, esse debeas cum magnifico Scandarbego sueque magnificentie exponere nos ad illas partes te provisorem nostrum misisse precipueque ut sis cum magnificencia sua, et fiant ille provisiones, que necessarie videbuntur, tam pro conservatione et auctione status sui, quem pro sua erga Dominium nostrum affectione non minus carum quam nostrum habemus, et etiam pro defensione et conservatione nostri. Et cum his et aliis verbis, quibus pro tua prudentia uti scies, curabis illum inducere ad facienda omnia, que pro statu nostro tibi utilia videbuntur, significando de tempore in tempus nostro Dominio quanto frequentius poteris de successu et statu rerum ipsarum, ut sepe per literas tuas informati rebus nostris consulere possimus sicuti opportere cognoverimus. Preterea magnificentie sue expones, uti per reverendissimum prothonotarium, oratorem suum, sibi relatum esse debet, ut adversus crucis inimicum agere possit, nos magnificentie sue promisisse gentes nostras italicas, que illis in partibus sunt, et ultra eas, ad tempus novum mittere penitus deliberasse pro favore expeditionis illius equites quingentos et totidem pedites italicos. Verum ut hac hyeme rebus suis providere possit, ei per te mittimus ducatos II mille, sicuti suprascripto oratori suo promisimus. Et ultra eos alios ducatos

sexcentos de ratione solite provisionis sue, quas omnes pecunias tibi consignari fecimus. Et iuxta requisitionem magnificentie sue sumus contenti, nobisque placet, quod magnificus filius suus sit capitaneus tam nostrarum gentium quam suarum. Idem vero magnificus Scandarbegus sit gubernator.

Insuper quia illis in partibus sunt nonnulli domini, partim nostro Dominio commendati, partim qui erga statum nostrum bonam voluntatem habere videntur, sicuti literis comitis et capitanei Scutari de Alexio Spano nuper certiores facti sumus, quamobrem te commonefacimus, ut suprascriptos commendatos omnibus modis et viis, quibus per bene pro tua prudentia uti scies, in devotione et fidelitate nostri Dominii tenere debeas. Reliquos vero inducere allicereque, ut in nostram commendationem veniant, ut adversus crudelissimum crucis inimicum unitis viribus potentius fortiusque agi possit.

Et quoniam intelligimus Lecham Duchaynum multum expeditioni christiane conferre posse, si in amicitiam et pacem cum magnifico Scandarbego deduci posset, volumus tibique mandamus, ut omni tuo studio et diligentia curare debeas eos in concordiam et pacem deducere. Et si facta per te omni experientia et instantia eos conducere et componere non posses, curabis nostri Dominii nomine obtinere, quod ab omni offensione se contineat et favores suos huic christiane expeditioni exhibeat.

Visitabis preterea magnificum Stefanum Cernoevich, vayvodam nostrum in partibus Xente, cum illis bonis et humanis verbis, que tue prudentie videbuntur.

Copiam capitulorum, que cum suprasctipto magnifico Scandarbego seu oratore suo habemus, fecimus tibi pro tua informatione dari, ut de omnibus informatus provideri possis, sicuti melius pro rebus status nostri videbitur.

Habere debes de salario in mense et ratione mensis florenos centum ab omni angaria liberos et si quid solvere cogereris, Dominium nostrum ad eiusmodi solutionem pro te tenetur. Ducere tecum debes famulos octo, in quorum numero sit unus noster notarius cum uno famulo, quibus omnibus expensas facere teneris et salaria solvere, preterquam notario. Et Dominium nostrum tibi de passagio providere debet, ut celeriter exequi possis mandata nostra.

Solvere tibi poteris et salarium tuum a cameris suprascriptarum terrarum et locorum nostrorum de sex in sex mensibus accipere. De parte 125, de non 1, non sinceri 0.

(Држ. архив у Млецима, Senato Mar. vol. VII c. 134. *S. Ljubić*, Listine, X. 279—281).

256

Рим, 21 октобар 1463.

Пайа Пије II објављује својим вернима да ће идућега леша, на йочешку јуна, с флошом кренуши из Анконе йрошив Турака, у којој ћеексйедицији, йоред дуке бургундскога, дужда млешачкога и других, учесшвоваши и Арбанаси.

Pius episcopus, servus servorum Dei. Universis et singulis Christi fidelibus, salutem et apostolicam benedictionem.

(Omissis)

Non fuerunt audite sanctorum pastorum voces, utiles admonitiones surda pertransivit aure Christianus populus. Hungari tantum sub Calisto vigilantes arma sumpserunt, qui de tuendo regno soliciti, dum suos fines observant, custodiunt nostros. Ex ipsis Hungaris ac Theutonibus et aliis vicinis non pauci, quamvis magna ex parte pauperes et secundum seculum ignobiles, incliti vero in conspectu Dei crucem Domini assumpserunt et magno in hostes spiritu porrexerunt. Quorum potissime ausibus apud Albam Grecam, quam nostri Belgradum vocant, Turcorum ingentes copie profligate sunt et Maumethes ille terribilis ac ferox turpem arripuit fugam. Nationes alie tanquam nichil ad eos Turcorum facta pertinerent, in suis sedibus quiete manserunt.

(Omissis)

Nec soli proficiscemur in hostes, clarissimo genere natus et amabilis Deo Princeps Philippus, Burgundie Dux, in hanc expeditionem venturum se offert, non sine delecta militum manu et exercito valido. Potentis et clari Venetorum Ducis Christophori Mauro ingens et formidanda classis superioribus mensibus in Greciam navigavit totamque fere Peloponnesum vi atque armis hosti eripuit, Isthmumque peninsule, qui sex millibus passuum inter duo maria patet, paucis, ut aiunt, diebus excitatis muris ac turribus clausit, memorabile factum et inter preclara veterum opera numerandum: hec eadem classis, ut promissum est, nobis non deerit.

(Omissis)

Erunt et Albani nobiscum et multi per Greciam, ut speramus, et alias hosti subiectas provincias a Turchis deficientes castra nostra sequentur. Christiani enim sunt, oderuntque Maumethem, hosti parent coacti metu, qui non est diuturnus magister officii, ut primum spes libertatis affuerit, adversus insolentes dominos cornua erigent.

(Omissis)

Hac spe freti, venerabiles fratres ac filii dilectissimi, hiis rationibus persuasi, hiis consiliis moti, venerabilibus fratribus nostris cardinalibus hoc ipsum suadentibus, corpus nostrum caniciemque nostram et seniles ac debiles artus huic sancte expeditioni consecramus, dominoque commendamus. Statuentes circa Nonas Iunias, que proxime instant, Anconam petere atque in eius portu navem conscendere, et cum ea classe, quam interim nostro et aliorum sumptu poterimus instruere, Adriaticum ingredi pelagus et ulterius recto itinere adversus hostes fiei proficisci, non dubitantes quin Philippus Burgundie Dux maritimis armatus copiis ad idem tempus presto assit: Venetique validam classem, de qua dictum est, expeditam in mari habeant, et tam ille quam isti sese nobis coniungant sub vexillis ecclesie ac vivifice crucis signo adversus impios Turcos, auctore Domino, feliciter pugnaturi.

(Omissis)

Datum Rome apud Sanctum Petrum, anno Incarnationis dominice Millesimoquadringentesimosexagesimotertio, duodecimo Kalendas Novembris, pontificatus nostri anno sexto.

(*A. Theiner*, Vetera mon. Slavorum merid. I., 474—481).

257

Рим, 18 новембар 1463.

Ошо де Carretto извешшава дуку миланског шша се мисли на папској курији о акцији прошив Турака. Исшиче да је кардинал Павије предлагао, да се хришћанска војска скупи у Арбанији или Дубровнику, прво јер би шрошкови били мањи, а друго шшо би Скендербег у Дубровнику могао осигураши кланце за сваку евеншуалносш. Папа, изгледа, слаже се с шим предлогом.

Illmo Signore! Per littere del R^mo Arcivescuvo de Milano et de Meser Augustino harà V^ra Ex^tia inteso quanto elli habino in mia absentia exequito con la San^tà de Nostro Sig^re circa la risposta fatta per V^ra Illma Sig^ria de l'andare vostro personoliter con Sua Beat^ne a questa impresa contra Turchi. E perchè la Sua San^tà ancora non haveva data formale risposta a quello, che V^ra Cels^ne gli havea, et per sue littere et etiam a bocha per lo prefato Rev^do arcivescuvo, fatto rispondere, ne anche pareva che Sua Sant^ià remanesse ben satisfatta de tal risposta, poy la mia ritornata fussimo tutti tri a gli piedi de Sua Beat^ne et ogniuo se industrioe con ogni ingegno persuadere a Sua San^tà, che V^ra Ex^tia haria l'animo promptissimo a satisfarli quando la sanità et prosperità de la persona vi servisse a modo usato. Molte cose fureno ditte e ragionate in questa materia, sed tandem Sua San^tà ce disse volere per suo breve rispondere e cossi voleva e ce commetteva, che ancora noy per littere nostre scrivessimo. E dovendo venire Meser Augustino, che a bocha ancor più a pieno vi referisse la sua replicatione a la vostra risposta, la qual era de questo effetto, che per quanto Sua San^tà poteva intendere V^ra Ex^tia haria bon [anim]o a satisfare a sua rechiesta se la deboleza et invalitudine de la persona non ve impazase a pigliare tanto caricho, e questa era la principale scusa vostra. La secunda difficultà per vostra parte allegata era la brevità del tempo, che non pareva bastasse a mettervi convenientemente in ordine quando ben de la persona fusti sanissimo. Et a queste difficultà Sua Beat^ne risponde in questo modo: Et primo circa la sanità dice, che comprehende per vostre littere a Sua San^tà directive, che pur V^ra Cels^ne ha speranza con bagni et altri remedii potere molto confirmare la prosperità de la persona sua, e quando Idio ve ne prestasse gratia pare comprehendere habiati bona intentione a satisfare a la rechiesta de Sua San^tà. Poy per l'altre littere secrete, che V^ra Ex^tia scrive a noy, pare habiati perduta la speranza de potere consequire bona prosperità de la persona vostra in modo che possibile vi sia l' andare vostro dechiarati tal cosa esservi per tal rispetto impossibile, ma in fine de ditte littere a noy scritte remetteti in arbitrio de Sua San^tà, che monstri o tegni secrete le littere a Sua San^tà directive, per le quale gli dati speranza quasi che non siati mal contento, che Sua Beat^ne usi del favore de tal fama etc. Dice Sua Beat^ne che comprehende questo essere consiglio de medici, li quali sempre pigliano la più secura parte, ma se vole sperare l'onnipotente Idio è megliore medico che alcun altro, et aiutandosi V^ra Ex^tia con la cura bona et con tuti li argumenti possibili per potere fare questa

santa impresa deve rendersi certa, che Idio vi concederà bona prosperità de la persona e del resto.

Vorria adonche che essendo cossì fecesti bon animo et attendesti con ogni diligentia a farvi ben sano, sperando in Dio, che ve aiuterà ad exequire il santo vostro proposito e vorria Sua Beat^{ne} fecesti uno fermo presuposito de dovere essere ben sano e volere andare a questa impresa e fecesti tutti li preparamenti oportuni a ciò fare, invitando tutti li gentil homeni citadini et altri subditi vostri et inanimando ogniuno a questa santa impresa, a la quale non è dubio vegneriano più prompti non solum li vostri ma li forestieri, quando intendessero tale vostra deliberatione. E per questo vorria se spargesse la fama in ogni luoco, che V^{ra} Ex^{tia} ha deliberato in l'animo suo de volere andare con Sua San^{tà}, se Dio vi concede gratia che de la persona siati sano o altro legitimo impedimento non vi venga, nam cotal deliberatione e fama non vi obliga l'andare se, o per diffetto de sanità, o per altri legitimi impedimenti, non potesti. Et vedendo ogniuno che l'animo vostro fusse prompto e deliberato a tal andata e che facesti li preparamenti da ciò, pigliariano exempio et animo, maxime per la grande reputatione, che ha la persona de V^{ra} Ex^{tia}, e se fariati mirabile concorso da ogni canto e se pur Idio permettesse che alcuno impedimento legitimo vi retenesse, poy che la brigata fusse preparata et aviata a l'impresa, non mancaria perochè restando V^{ra} Ex^{tia} quelli che fussero et preparati et aviati, o la più parte d' essi, non seguissero l'impressa et in tal caso che V^{ra} Ex^{tia} fusse impedita per non essere sano, vorria Sua Beat^{ne} tal impedimento staesse secretto con ciascuno sin al ultimo e monstrasse V^{ra} Sig^{ria} non credere in tutto a consiglio de medici, ma quantunque loro vi disconfortassero monstrasti pur d'essere disposto ad andare. Poy in ultimo etiam che non potesti andare, molto oltra almeno vi movesti alquanto da casa, o se pur non vi paresse de movervi, almeno tal parere lo tenesti secreto fin a l'ultimo ultimo, come è dicto, et in tal caso mandasti uno de vostri fioli con degno governo con tutto o la magiore parte de quello preparamento che fatto havesti e questo satisfaria al debito vostro et etiam al honore, che per tal dimonstratione ogniuno intenderia poy mancare l'andata vostra per non potere e non per non volere. Et addusse Sua San^{tà} lo exempio del Duca di Borgogna, chi s' è obligato ad andarvi personaliter, se tali impedimenti non lo ritengono et già per tutto è divulgato che deve andare e fa li preparamenti a ciò e cotal fama exercita li animi de molti e poy, se non potrà, sarà iscusato. Et in tal caso, dice, mandare almeno sey milia combatenti a l'aiuto de tal impresa. Et mottegiando noy a questo suo parlare dicendo, che il Duca de Borgogua haria legitima scusa a non andarvi quando per infirmità o altro grande impedimento non possesse, perchè facendo luy la sua diligentia per essere sano e levare ogni obstaculo, se Idio non gli lo concedesse volendo luy andare a fare li fatti de Dio, non poteva d'alcuno essere imputato, e cossì ancora quando Sua Beat^{ne} non potesse, non dovea volere fare ultra posse. Rispose che dicevamo il vero e che pazo saria luy se lo volesse fare e pazo che lo credesse, ma ben era vero, che tal infermità saria sufficiente et idonea a ritenere V^{ra} Sig^{ria}, che non saria cossì a retenere Sua Sant^{ta}, perchè altro deve essere lo exercito de vostra persona et altro quello de la sua. Item Sua San^{tà} forsi non stima tanto ne deve extimare il periculo de la persona sua in questo caso quanto V^{ra} Ex^{tia}; et questo fu in effecto quello in che se resolvi Sua Sant^{tà} circa de ciò.

Quanto alla secunda difficultà, cioè de la brevità del tempo rispose Sua Beat^{ne}, che credeva bene non vi saria possibile a quello tempo essere in ponto, ma quando bene havesse ad aspettare duy mesi o pocho più non staria per questo, nam potria essere facilmente ch'el Duca di Borgogna tardaria forsi ancora luy alquanto più che quello si era divulgato. Et per quanto comprehesimo per sue parole, credemo che aspettaria ancora qualche mese più quando credesse havervi in sua compagnia, e cossì ce ha dito il cardinale de Pavia. Et non havendo prima chiaramenti parlato e fattoli intendere il potere et il volere vostro et poy in discorso del parlare etiam ponderato, che facendo tali preparatorii non erano senza grande spesa, la qual sarebbe in gran parte gitata via non andando in persona e sarebe ancora forsi qualche caricho ala Sig^{ria} V^{ra} haverà facta tal fama e non andare poy. Item forsi saria più danno e disfavore de l'impresa, che se tal voce non fusse, e denique havendo risposto assay comodamenti a tutte le parte vedendolo poy risolvere in questo, non volsimo torli ogni speranza, che questa sua rechiesta potesse havere effetto, perchè crediamo a le cose occorrente non essere inutile lassarli qualche speranza et ancora cognoscemo non dispiace a Sua San^{tà} li siano date bone parole in questo fatto, unde in effetto

risposemo essere vero che queste due dificultà, quale Sua Santà haveva ricolte de le vostre littere, erano le due principale non era che non ce ne fussero de l'altre, ma la Vra Extia non le extimava molto, la quale non dubitavamo per le ragione più volte ditte, se sforzaria a fare etiam ultra posse per satisfare a le rechieste e desiderii de Sua Santà. Ivi erano presenti lo Bmo cardle de Pavia e Meser Goro, et circa queste cose fureno varii ragionamenti, e de la Sua Santà et de li altri presenti, et diverse interrogationi e risposte hinc inde per intendere bene questa materia, le quale Meser Augustino più a pieno referirà. Tuttavia perchè Vra Extia haverà queste littere prima che luy gionga, dirò qualche cosa de quello, che è accaduto tochare in tal ragionamento.

Et inter cetera vene a dire Sua Santtà como havea scritto al Duce di Venetia confortandolo a fare compagnia a Sua Beatne et ello respondeva, che era contento e cossì era deliberata quella Sigria che luy con li sey del consiglio suo vi andassero con sette galee solo per compagnia de Sua Santà oltra l'altre galee de l'armata de quella Sigria, le quale sariano fin al numero de cento o forsi più. Et il prefato Duce con li suoy consiglieri sempre sariano appresso Sua Santà per honorarla et ordinare con essa quello fusse a fare a la giornata. Noy laudamo e commendamo molto tale proposito de lo Illmo Duce de Venetia e de quella Illma Sigria con bone et honeste parole, facendo però intendere a Sua Santà che era da credere fariano ancora più se potessero, considerato l'interesse grande de l'honore et utile che n'aspettaveno. Poy mottiggiando dissemo se credeva Sua Santà che andando Vra Extia il prefato Duce comportasse d'essere sotto il governo de Vra Celsne? Rispose Sua Beatne, che de luy e de sue gente non ardiria promettere tal cosa, non sapendo altramenti sua voluntà, ma de le gente sua e del Duca de Borgogna e de l'altre che seguissero il standardo de Sua Santà come sarebeno l'altre potentie de Italia e li altri simili quali, o per divotione, o per honore, si movessero, crederia potere permettere che ogniuno voluntieri staria a l' obedientia vostra in militando. Et da se a se, senza essere più stimulato, disse, forsi che altri direbeno et come se governeria ben lo exercito non obediendo tutti ad uno capitanio.

Rispose Sua Beatne, che a tal cosa se trovaria remedio come altre volte è stato ragionato. E qui fu ditto che se bisogneria pur andare in li porti de Venetiani e quando l'homo fusse conducto a casa sua in le sue forze maxime, havendo loro tanta armata, bisogneria fare a lor modo. Il cardinale de Pavia disse se poteva descendere in Albania o a Ragusa e lì adunare lo exercito del Papa, del Duca de Borgogna e de Vra Extia e de li altri che seguireveno il Papa, e lì se poteria facilmente condure cavalli e gente d'arme et altre provisione oportune al exercito terreste e non sarebe necessaria tanta spesa de galee e de nave, perchè bastaria ad havere tanti navilii che transfrettassero le gente, che venessero e che portassero le munitione, come sariano machine e victualie, e che molte più gente senza comparatione vegneriano dovendosi andare pocho per mare et possendo havere cavalli cha dovendo andare assay per mare, come già era stato ragionato. E disse che molti valenti homeni in arme ce vegneriano in questo modo che altramenti non ce vegneriano et lo Duca de Borgogna ancora luy ce vegneria più voluntieri, maxime quando intendesse la Illma Sigria Va doverli andare andando per questo modo et in altro modo non. Et disse come da Raguesey(!) et etiam da Scandarbech se haria modo de assecurarse, che li passi ce sariano securi in omnem eventum, et in questo ragionamento se li disse molte cose et parve che piacesse a la Santà de nostro Sigre. E disse Sua Beatne che, quando Vra Extia deliberasse andare per terra, credeva che ce vegneria il Duca de Borgogna e forsi se deliberaria ancora ley de fare quello medesmo et credeva che Venetiani, per havere il comodo de tanto exercito contra il Turcho, non sariano mal contenti et accettariano con bona intelligentia questo favore, facendo loro lo ysforzo suo per mare, ala qual cosa sono sufficientissimi contra il Turco, fariano ancora per terra in la Morea et in quelle confine, dove li paresse potere aquistare. Li fu tocho che forsi in questi principii non saria cossì grande il concorso che fecesse exercito sufficiente a potere oppugnare ymo nec forsan a resistere al Turco. Sua Santà dice, che il paexe de Albania è forte e quando pur tutto lo sforzo del Turco se venesse, chi non potesse cossì presto andare in dentro, se metteria a quelli luochi, dove se potesse più comodamente et andare et stare, ma non crede haveno il Turco l' assalto de Venetiani grande, et quello de li Ungari grande, potesse essere cossì potente contra quest' altro exercito maxime de gente utile. Preterea dice, che facilmente per Albania se congiungeria lo predicto exercito con quello de li Ungari, li

quali posseno securamente accostarsi in quelle parte. Dice ancora, che è verissimile, che il Turco sentendo questi preparamenti per mare de Venetiani et che la voce già è uscita, che la San^{tà} Sua e lo Duca de Borgogna vano per mare, farà lo sforzo suo altrove che de verso Albania, temendo più d'altrove cha da quindi, et demum conclude Sua San^{tà} che quando V^{ra} Ex^{tia} deliberasse andare, ben se trovaria bon modo a tutto.

Fu ragionato ancora che queste gente d'arme con V^{ra} Ex^{tia} potriano passare per lo Regno et a l' andare et al tornare, il che faria fornire et firmare la victoria del Re. Item fu ragionato de le cose del Regno con bon modo, che non erano da lassare cossì abandonate. E quì fureno, per noy ditte alcune bone parole a Sua San^{tà} la qual rispose, che non le voleva abandonare in quello che potesse e concluse, che lassaria in lo Regno quello legato che vi è de presenti, o un altro qual saria accetto a la M^{tà} del Re per favore del stato suo. Item di quà lasserà uno legato in temporale qual sia amico a la prefata M^{tà} et lassarali il Duca d'Amalfi con persone cinque milia da cavallo e da piede tra quà e la Marca, lo qual non haverà manco cura de le cose del Regno che de le sue proprie, e se potrà farli altro favore o presidio lo farà. Ma quello che ce disse questi dì passati fu per farci intendere, che non potria in l'anno futuro tenere gente d'arme in lo Regno a posta per quello, ma de quelle che sarano di quà vole, che la M^{tà} del Re se ne possi favorire et aiutare non bisognando quelle di quà, non cessaremo però de fare ancora opera con Sua San^{tà}, che faci qualche particulare provisione a questo Regno, se li vederemo aptitudine alcuna.

De le treughe non si parla più, nè Johanne Cossa è venuto di quà, anci è passato a Pisa con le galee, si che non c' è parso de dirne altro al presente, et maxime che quì se stima che quelli ambasiatori del Papa e del Collegio, quali andarono verso Franza, non andarano più a la M^{tà} del Re, perchè, essendo loro a Muriena, hano scritto che la M^{tà} prefata non voleva che intrassero in lo Regno senza licentia de quella, et la San^{tà} de nostro Signore li ha riscritto, che non essendo ancora passati, debiano tornar in dietro.

Me ricomando a Vostra Excellentia. Rome XVIII Novembris 1463.

Eiusdem Vestre Excellentiae servitor

Otho de Carreto.

Споља: Illustrissimo Principi et Exmo Domino meo Sing^{mo} Domino Duci Mediolani etc.

(Archivio di Stato di Milano, Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1463).

258

Млеци, 13 децембар 1463.

Млетачки сенат одговара на захтеве Скендербега, које је поднео преко посланика Павла Газула.

MCCCCLXIII. Die XIII Decembris. Quod ad declarationes capitulorum magnifici domini Scanderbegi, quas spectabilis dominus Paulus Gassulus miles, illius orator, nomine suo fieri petit, respondeatur, et ad primum de gente italica mittenda, non esse contentos, magnificencie sue satisfacere, ipsamque gentem, sicuti promisimus, mittere, quam volumus durante bello cum Turco cum magnificencia sua stare et perseverare, ut adversus ipsum crucis inimicum magnanime facere possit, sicuti in solita virtute sua confidimus, quibus gentibus de duobus in tribus mensibus de suis pecuniis satisfieri faciemus, adeo quod utiliter servient.

Ad secundum: Quod pecunie ipse dentur nuntio, quem idem magnificus Scanderbegus mittet et dari ordinabit, respondeatur: Nos nulla alia causa provisorem nostrum ad illas partes mittere statuisse nisi pro faciundis cum magnificencia sua provisionibus ad huiusmodi bellum necessariis, cui pecunias stipendiariorum ipsorum mittemus, ut gentes ipse contente diligenter inserviant.

Ad tertium: Quod requirit et supplicat, sibi diffinite responderi de galea et navi, quam petit, et sint ad petitionem magnificencie sue in aliquo convenientiore et accomodatiore portu, qui magnificencie sue et prefectis ipsius triremis et navis videbitur, respondeatur: Quod quamquam primis capitulis nostris magnificencie sue super hac parte responderimus, nos in Dalmatie et Albanie partibus non unam sed plures galeas esse habituros, quas ad omnem requisitionem suam esse ordinavissemus; tamen pro satisfactione petitionis sue mittemus unam galeam comiti nostro Catari, quam ad omnem requisitionem magnificencie sue armatam sibi et in ordine mittere debeat. Ad partem navis etiam dicimus, quod mandabimus etiam ipsi comiti nostro, quod et unum et duo et plura navigia de maioribus et melioribus, que

habebit, sibi mittere debeat quotiens requisierit, ut rebus suis consulere possit, ad quem magnificencia sua mittere poterit, quando sibi videbitur, quoniam galeam et navigia ipsa sine temporis intermissione habebit, quia idem comes ita in mandatis expresse habet, cui efficaciter scribatur.

Ad quartum: Quod vult et supplicat, quod pax cum Turco fieri non possit nisi in ea ipse etiam includatur cum Dominio, quod ad presens tenet, respondeatur: Quod si ad praticiam aliquam cum Turco veniemus, eam nullo pacto concludemus nisi in ea incluso ipso magnifico domino Scanderbego tanquam nostri Dominii commendato, qui versa vice teneatur non posse cum ipso Turco pacem facere nisi cum consensu et voluntate nostra. Preterea teneatur ad omnem nostri Dominii requisitionem Turcho bellum indicere.

Ad quintum: Quod vult diffinite particulariterque declarari, si accidente casu, quem Deus avertat, quod ex Dominio peleretur, quam provisionem illustrissimum Dominium sibi, uxori et heredibus suis faceret, et quo in loco esset intentio Dominii, ut maneret, respondeatur: Etsi nobis persuademus et firmiter tenemus ob magnas provisiones, que adversus Turcum fient, id non esse casurum, tamen ut intelligat Dominium nostrum magnificentie sue esse affectum, ei promittimus, accidente casu, quem Deus avertat, quod si e Dominio pelleretur, ultra provisionem annualem, quam a nostro Dominio habet maxime pro defensione civitatum et locorum nostrorum partium Albanie, alios ducatos V centum singulis annis dare, cum quibus magnificencia sua cum uxore, liberis et familia honorifice vivere poterit. De loco vero sumus contenti ut aut in insula nostra Liesne aut Curzole, ubi magnificencie sue placebit, habitare possit, in altera quarum stare statuet, sibi de convenienti habitatione provideri faciemus.

Ser Jacobus Lauredanus, Ser Victor Capello, sapientes Consilii, Ser Dominicus Georgio, sapiens terre firme volunt suprascriptam partem cum hac conditione: Et quoniam, tam magnificus Scanderbegus quam Lecha Duchaynus, nullam in capitulis suis de aquisitione aliqua mentionem faciunt, nihil super ea re dicatur, ymo verba in his et Leche capitulis posita amoveantur. De parte 93.

Ser Franciscus Balbi, consiliarius et sapientes ordinum volunt, quod dicatur: Quod quicquid aquiiret, sit suum, excepta Avalona, Chunina et Pyrcho locis maritimis. De parte 28, de non 4, non sinceri 1.

(Држ. архив у Млецима, Secr. cons. rog. lib. XXI. c. 214. *S. Ljubić*, Listine, X, 293—294).

259

Млеци, 13 децембар 1463.

Одговара се на йредлоге и молбе Леке Дукађина.

MCCCLXIII. Die XIII Decembris. Quod ad capitula porrecta per fratrem Eugenium, ordinis minorum, et magistrum Petrum a Diploidis, nuntios magnifici Leche Duchayni, respondeatur, et ad primum:

Nos arbitrari fidem provisionemque nostri Dominii magnificencie sue notam esse debere, quam cuique inviolate servare semper curavimus. Et sicuti magnificencia sua scitre debet, partem villarum, ob devotionem et fidem magnificorum quondam Nicolai et Drage Duchayno erga nostrum Dominium, Nicolao Duchayno, eorum nepoti concessimus. Quamobrem non videmus, quomodo, salvo honore et fide nostri Dominii, eas sibii concedere possimus. Partem vero iurisditionis loci nostri Dagni esse, sine quibus locus ipse nudus penitus maneret; et sicuti magnificencia sua memorie habere debet, ville ipse per formam pacis, quam suprascriptus frater Eugenius, nuntius suus, ad instantissimam requisitionem magnificencie sue cum nostro Dominio conclusit, nobis remanserunt. Et sicuti magnificencie sue pacem ipsam servavimus ac servare pro more nostro intendimus, conveniens est, quod magnificencia sua itidem erga nos faciat, ac loca ipsa, que idem frater Eugenius parvi valoris asseveravit, pro comoditate ipsius loci nostri Dagni dimittat. Verum ut intelligat devotionem et fidem suam nostro Dominio gratam esse, sumus contenti pro optima nostra in illum dispositione magnificencie sue singulis annis de provisione ducatos III centum dare.

Ad secundum respondeatur: Quod licet teneamus id accidere non posse ob magnas et validas provisiones, que adversus Turcum undique fient, tamen si casus accideret, quem Deus avertat, providebimus ei de loco pro habitatione

sua ac victui adeo, quod cum filiis suis honorifice vivere poterit.

Ad tertiium respondeatur: Quod si ad pacem cum Turco veniemus, nullo modo eam concludemus, nisi in ea incluso ipso domino Lecha tanquam nostri Dominii commendato. Ipse vero versa vice cum Turco ipso pacem facere non possit sine voluntate et consensu nostri Dominii, cui ad omnem nostram requisitionem bellum indicere teneatur.

Ad quartum respondeatur: Nos esse contentos requisitioni sue satisfacere, id est, quod non sit sub magnifico domino Scanderbego scilicet sub provisore nostro, seu quovis alio rectore nostro partium istarum.

Ad quintum respondeatur: Quod fiat, ut petitur. De parte 127, de non 2, non sinceri 4.

Hec sunt capitula suprascripti domini Leche Duchayni:

Commissione a vui frater Eugenio e a vui maistro Piero de tuto quello havete a domandar ala Serenissima Signoria de Venetia per parte de mi Lecha Duchayno.

Primo domandate che la prefata Serenissima Signoria me renda tute quelle ville, le quale tenia avanti tolesse la terra del Dagno, zoè la Zapa cum tuti li soi confini e tuta la Rogamania perfino ala preda tagliata, nominando particularmente tute le ville, commenzando ala prima dela Zapa etc.

Prima Ranesa cum	Sancta Maria de Galina
item Pocerami	item li Grammisi
item Selita	item Malici
item Fereri	item Lixosi
item la Baba	item base tre che sono ali Steuranchi
item la mita deli grutti	item li Trossani

Vile dela Rogomania:

Primo li Dodice	Sacoli
Lissani	Venlini
La Virda	Merristi
Medoia	

Item domandariti, che segundo che Turchi mi discaciassino del mio paese, che la prefata Signoria me dia uno luogo che possa stare mei figlioli e proveda al mio viver.

Item che faciando paxe cum lo Turcho, che mi sia incluso in quella, como suo ricommandato. non voglio essere soto Scanderbego, ma son ben contento esser soto qualunque rector o proveditore voglia la prefata Signoria, e stare sempre a sua obedientia.

Item domando, che se Scanderbego me fesse guerra, che la sua Serenissima Signoria me dia aiuto; e simile se mi la fesse al disto Scanderbego, se contento aiuti liu.

(Држ. архив у Млецима, Secr. cons rog. vol. XXI. c. 214. *S. Ljubić,* Listine X, 295—296).

260

Дубровник, 23 децембар 1463.

Павле Мар. Гундулића погодио је неколико зидара с дубровачке територије да иду „ad locum nominatum Redoni“ у Арбанију Скендербегу да онде раде два месеца дана.

Die XXIII Decembris 1463.

Ser Paulus Marini de Gondola conduxit et accordauit Vuchietam Chenchouich de Grauosio muratorem et Milouazium Ostoych de Ombla, similiter muratorem, et Jacobum Ostoych de Ombla, similiter muratorem, presentes et se et operas suas locantes dicto Ser Paulo et promittentes ire in Albaniam ad locum nominatum Redoni illustris domini Schandarbegh ad laborandum pro illustri domino Schandarbegh de eorum arte, habendo et conducendo insimul cum dictis muratoribus unum famulum omnibus dictorum muratorum sumptibus et expensis et ibi standum et laborandum duobus mensibus proxime futuris pretio et mercato ypperperorum XXXVI videlicet triginta sex, computato famulo, in mense et pro singulo dictorum duorum mensium, Et tempus mensis incipere intelligatur et debeat a secundo die quo dicti muratores discedent ex Raguxio causa se transferendi Redonum. Renunciando.

Item conduxit et accordauit Iuanum Cheruauizich de Grauosio, muratotem presentem, et se et operam suam locantem et promittentem ire in Albaniam ad locum Rhedoni et ibi laborando cum uno famulo de arte sua, prout sibi mandatum fuerit per illustrem dominum Schandarbegh, mensibus duobus proxime futuris pretio et mercato ypperperorum undecim pro quolibet et singulo mense, incipiendo et connumerando mensem, prout supra alii muratores. Renunciando.

Die XXIII Decembris 1463 contrascripti muratores receperunt pro solutione unius mensis perperos XXXVI. Renunciando.

На ивици: Die XXIII Decembris 1463 dictus Ivan fuit contentus et confessus habuisse et rece-

pisse a suprascripto Ser Paulo pro solutione unius mensis perperos undecim. Renunciando.

(Држ. архив у Дубровнику, Diversa cancellariae 71. 1463—1464, f. 117).

261

Млеци, 29 децембар 1463.

Веће Десеторице у Млецима, у споразуму с приором Доминиканаца, прима понуду једнога фратра да убије султана Мехмеда II и одређује му награду.

Sereuissimus dominus Dux. Consiliarii excepto Ser Angelo Gradonico. Capita Ser Mafeus Michael, Ser Andr. Marcello, Ser Domenic. Erizo.

Cum per ea, que habentur per istum fratrem de persona Theucri, sint importantie, quia si Deus permitteret, duod haberet executionem, omnes intelligunt, quod id esset salus christianitatis, vadit pars, quod auctoritate istius Consilii dicatur et promittatur illi fratri, quod, si dederit mortem dicto imperatorl Turchorum, nostra dominatio subito dabit illi ducatos decem mille auri, et ita singulo anno ducatos mille aurj, quousque sibi providebitur de tot beneficiis, quot si reddant ducatos duos mille in anno.

De parte —16, de non —0, non sinc. —1.

Nota, quod frater suprascriptus voluit contrasignum, et in carta membrane scriptum fuit nomen Serenissimi Principis nostri, nomen venerabilis prioris ordinis S. Dominici et venerabilis domini Francisci ordinis Carturiensis et divisum fuit in duas partes, quarum prima eidem fratri data fuit et alia reposita in capseleta parva clavium armarii processus Consilii X, ut occurrente morte, quam Deus permittat, ille, qui detulerit contrasignum predictum, intelligatur fuisse interfectorem et debere habere premium.

(*V. Lamansky*, Secrets d' État de Venise (Saint-Pétersbourg 1884), 17).

262

Дубровник, 31 децембар 1463.

Павле Мар. Гундулића погодио је два зидара из Гружа да иду у Арбанију „ad locum nominatum Rhedoni" и да онде раде два месеца дана.

Die ultimo Decembris 1463.

Ser Paulus Mar. de Gondola conduxit et accordauit Radoe Radouzich de Ragusio et Michoe Vlacchotich dictum Palemich de Grauosio, ambos magistros muratores et petrarios presentes et se et operas suas locantes dicto Ser Paulo et promittentes ire in Albaniam ad locum nominatum Rhedoni illustrissimi domini Schanderbegh ad laborandum pro illustrissimo domino Schanderbegh et ibi standum et laborandum de eorum arte, prout et quemadmodum sibi magistris jussum et mandatum fuerit per illustrem dominum Schanderbegh, aut per eos qui pro eo erunt, mensibus duobus continuis proxime futuris, incipiendo principium dictorum duorum mensium a secundo die quo hinc ex Ragusio discedent ituri in Albaniam, habendo pro eorum mercede et pretio mercedis ac solutionis pro quolibet et singulo ipsorum in quolibet et singulo dictorum duorum mensium ypperpiros decem. Qui suprascripti magistri ex nunc dixerunt, manifestauerunt et confessi sunt habuisse et recepisse a suprascripto Ser Paulo pro solutione et satisfactione unius mensis ypperpiros viginti videlicet perperos decem pro singulo ipsorum. Renunciantes.

(Држ. арх. у Дубровнику, Diversa cancellariae 71. 1463—1464, f. 119').

263

Дубровник, 1463.

Република дубровачка одговара негативно посланицима босанскога краља Стевана и херцега Вукчића који иду Скендербегу.

. . . .

Arivarono intanto tre ambasciatori, che Stefano, re di Bosna, e herzegh mandavano al Skenderbeg. Questi fecero instanza, che la repubblica mandasse anche li suoi in Ungaria, in compagnia di quelli del re e di herzegh. Ma perchè non pareva alli Signori di fare atione alcuna con quelli prencipi insieme, dissero, che non potevano mandarli in compagnia loro, ma che a suo tempo si mandarebbero et in Ungaria et altrove, dove giudicarebbe esser di bisogno. Herzegh non si ritirò per all'hora a Ragusa, ma calò a Narenta, vedendo che Mehmete era entrato col suo esercito in Bosna e Rassia, dove procurò di superare il re con inganni e con belle parole farlo cascare. Et hauendolo fatto uscire nascostamente fuori di Jaize, capo del regno di Bosna, dove retirato s' era, con promesse grandi, e postisi al colloquio, fu il re di subito preso e

per comandamento del barbaro fu spogliato della propria pelle.

. . . .

I Ragusei, Giorgio Skenderbegh et il despot mandarono D. Giugno Gradi arcidiacono e molti altri a Roma, per domandare ajuti, consegli etc. Il pontefice, quanto poteva, diede a tutti consegli, e subito spedì il cardinale Bessarione, legato apostolico, a Venetia, per dar speranza al senato dell' ajuto e per levare la paura de' nemici. Havevв da chiamare li re christiani alle armi e procurare di fare, volente Deo, che sotto il vessillo della santa croce molte copie si raccolgano contro li Turchi. A Ragusei fu decretato di dare una mano di soldati e non poca quantità di frumenti.

. . . .

(Chronica Ragusina *Junii Resti*, 363, 364, Starine Jugosl. Akad. VI. 12, 14).

264

Дубровник, 1463.

Дубровачке неприлике због Скендербегова доласка у Дубровник.

. . . .

L' anno passato, come si disse, il Gran Turco domandò dalla repubblica Giugno di Drago Giorgi, a qual effetto haveva mandato a Ragusa un subascià, per causa che il detto Giorgi haveva fatto in quel tempo grandissime prove contro li Turchi, trovandosi nell' esercito ungarese in campagna. Ma non essendo in quel tempo a Ragusa, si scusarono [i nostri], che era con il re. Il subascià ritornò alla Porta con questa risposta, e subito furono legati alcuni Ragusei mercanti e pigliate le facoltà loro, e condennati in ducati 5.000, li quali havendo pagato, furono condotti da un Turco, al quale si diede sodisfatione. E si dice, che anche fosse causa di questo [arresto] la venuta di Skenderbegh a Ragusa.

. . . .

(Chronica Ragusina *Junii Resti* 365—366 Starine Jugosl. Akad. VI. 16).

265

Дубровник, 1463.

Посланици босанскога краља Стевана Томашевића код Скендербега.

. . . .

Stefano, re di Bosna, che poco prima era successo al suo padre, che era morto, mandò due ambasciatori vecchi al pontefice. Uno de' quali parlò in questa maniera: „Il re di Bosna, vostro figliolo, Beato Padre, ci ha mandato da voi et ha comandato, che in nome suo diciamo questo: Ho mandato ambasciatori in Ungaria, a Venetia et a Skenderbegh."

. . . .

(Chronica Ragusina *Junii Resti* 361).

266

Милано, 6 март 1464.

Милански дука Ф. Сфорца препоручује Скендербегу Млечића Јована, поткнеза, који путује њему у Арбанију.

Illustri et potenti Domino, Domino Georgio Castrioto alias Scanderbeg, Domino provinciarum Albaniae.

Etsi superfluum arbitremur Illustrissime Dominationi Vestre quemquam ex civibus nostris comendare, tamen, ut nobis ipsis faciamus satis, cum impresentiarum ad prefatam Dominationem Vestram proficiscatur strenuus vir Johannes, vicecomes Illustrissimi Dominii Venetiarum conestabilis, quem sic suis virtutibus ac fide et devotione erga nos et statum nostrum promerentibus singulari benivolentia complectamur, duximus ipsum Dominationi Vestrae in cunctis comendandum, et ita eum quo maiore possumus studio comendamus, gratissimum habituri quicquid beneficii et favoris nostri contemplatione in eum collatum fuerit, quem non ambigimus in re militari taliter se habiturum, quod merito ab ipsa dominatione vestra veniet comendandus, ad cuius beneplacita nos paratos offerimus. Date Mediodani, die VI Marcii 1464.

Filipus

C[ichus].

(R. Archivio di Stato di Milano, Registro Missive No. 61. fol. 132').

267

Милано, 7 април 1464.

Милански дука Ф. Сфорца извештава Гандулфа из Болоње да је одлучио да против Турака пошаље 2000 коњаника и

1000 пешака. Саопштава му листу војних старешина, па међу њима и два своја сина: Лудовика Марију и Тристана Сфорцу.

Gandulfo de Bononia, officiali super taxas equorum in Parmensi.

Havendo noi deliberato per subsidio de la catholica fede de Christo mandare alla impresa contra lo perfidissimo grande Turcho nelle parte de Albania lo inclyto dilectissimo et peramantissimo nostro figliolo legitimo Ludovico Maria et appresso ad lui el magnifico Tristano Sforza, pur nostro figliolo, cum cavalli duomillia et fanti mille de bellissime et fiorite compagnie, havemo fra gli altri electi et deputati li annotati in questa lista inclusa ad andare in queste compagnie con essi Ludovico et Tristano. Et però volemo, che tu habii da te qualuncha d'essi nominati et descripti in dicta lista et li faci avisati de la dicta nostra deliberatione et ordinatione et che se vogliano preparare et stare in ordine et attenti, che ogni volta seranno avisati possano vegnire ad tore li denari per metterse in puncto et attendere alla expeditione per potere andare via senza perdimento de tempo, che cosi rechede el bisogno. Et però siamo prevenuti ad farla questa noticia aciò che habiano tempo de ordinareli facti loro, et che, essendo pur el camino longo, gli bisogna altro assetto che se dovessero andare più vicino sichè usa diligentia de fare subito noticia ad tutti et respondine de quanto haveray facto, drizando le littere in mano de Orpheo, nostro famiglio. Datae Mediolani, die VII Aprilis MCCCC° LXIIII°.

C[ichus].

Copia listae videlicet:

Galasso da Dallo, Aluyso Rosso, Bevelaqua da Verona et Christofóro suo figliolo aponii(?), Barbero d'Andrea, Jacomo de Zibello, Francescho da Gazolo a Zibello. Johanne Picinino de Bressa, Petro Marchese de Mulazo, Rosseto de Zacharolo, Blasio de Perosa, Matheo da Fermo. Gaietano da Palmia, Antonio da Palmia, Barnabo da Palmia Tartaglia dal Borgo, Nicola Scazola, Antonio Rosso, Dominico da Parma, Parmesano de Sagramoro, Johanne Miraldo et Carlo, fratelli con li soy, Pelegrino da Palu, Francesco da Celano con li soy.

Scriptum fuit Abondio de Paravesino, officiali super allogiamentis equorum in Novariensi in antescripta forma de verbo ad verbum et sub dicto die, cum inclusa lista, ut infra, videlicet:

D. Antonino de Legnana, Gasparre de Sessa, Antonello de Sanseverino, Angelo Citadino, Albanese Picinino, Johanne Casso, Gaspare da Perosa, Johanne Thomaso de Novaria, Jacomo Caza, Jacomo de Lazano, Oliva de Callabria, Fiorentino de Gratiano, Nicolò da Giami, Matheo da Parma, Martino da Crema, Francescho de Casali, Ambrosio de Lampugnano, Roberto de San Severino, Petro de Milano, Checho et Guerrino da Rezo, Antonio Vocadro, Francescho da Bergogna.

(R. Archivio di Stato di Milano, Registro Missive N. 64 fogli 83—84).

268

Милано, 7 јуни 1464.

Милански дука Ф. Сфорца наређује својим органима да свугде излазе на сусрет дон Алезију, посланику Скендербегову, који носи за Скендербега пет панцир-кошуља, једну убојну спрему и др.

Dux Mediolani etc. Mittentes impresentiarum ad Ill^um Dominum Scanderbech Don Alesium Albanensem, prefati Domini Scanderbech nuntium, cum panceris quinque, armatura una et cellatis decem, cui iter ubique locorum tutum et expeditum reddi affectamus; idcirco Illustres dominos patres, fratres, amicos et benivolos nostros attente rogamus òfficialibus vero, gentibus armigeris et subditis nostris, omnibus stricte precipiendo mandamus, quatenus memoratum D^n Alesium, presentium ostensorem cum dictis rebus ad prefatum Dominum Scanderbech per omnes passus, portus, pontes, civitates, terras, castra, villas et loca tute, libere et expedite ac sine solutione alicuius datii pedagii, bullettarum, traversus vel gabelle et fundi navis, omnique alio impedimento remoto transire permittant illumque nostri intuitu colligant et complectantur ac favoribus et auxiliis prosequantur opportunis, prout opus fuerit et duxerit requirendum, quod quidem erit nobis gratissimum, mutuas libenter vices rependentibus valituris mensibus tribus proxime futuris presentibus(?). Datae Mediolani, die VII Junii 1464.

(R. Archivio di Stato di Milano. Registro di lettere ducali, giugno 1464).

269

Милано, 7 јуни 1464.

Милански дука, Фрааческо Сфорца, пише архиепископу драчком Павлу, да по њему шаље за Скендербега три панцир-кошуље.

Reverenmo in Christo patri, amico nostro precipuo, Do Paulo, Dei gratia Archiepiscopo Durachii benemerito.

Per lo presente vostro famiglio mandiamo alla vostra Signoria quelle tre panzere, che volemo siano datte per parte nostra ad quello Illmo Sigre Scandarbech, le quale sonno le più belle che ora se siano trovate. Il perchè pregamo la Vra Sigria voglia presentargliele per parte nostra et ultra ciò offerentegli tutto quello, che nuy possiamo per l'honore et bene de la Sua Sigria, sempre alli suoi piaceri. Qui alligata serà etiandio una lettera de credenza in vuy alla Sua Sigria circa quello ne aveti exposto per parte soa, la quale pariter simul cum dicte panzere poteriti presentare.

Datum Mediolani, die 7 Junii 1464.

Bo.

C[ichus].

(R. Archivio di Stato di Milano, Registro Missive No. 64. fol. 117).

270

Милано, 7 јуни 1464.

Милански дука, Фр. Сфорца, јавља Скендербегу да се архиепископ драчки Павле, кога је упутио у Милано, враћа сада дома, па га моли да поклони пуну веру његову казивању.

Illustri et potenti Domino tanquam fratri nostro carissimo Domino Georgio Castriot aliter Scandarbeg albanensi.

Nunc quia redit ad dominationem vestram, Illustris et potens domine tamquam frater noster carissime, Reverendissimus dominus Archiepicopus Durachii, que mab ea superioribus diebus ad nos demissum leti vidimus et a quo pariter iocundi audivimus ea, que eiusdem Dis Vestre nomine nobis duxit referenda, cui quidem Paulo post ad exposita viva voce respondimus, non longioribus in presens verbis utemur, quippe qui eum pro sua integritate nobis abunde in referendo satisfactum confidimus, rogamus ergo dominationem vestram, ut velit ipsius relatibus ceu nostris propriis fidei plenitudinem impartiri. Datum Mediolani, die 7 Junii 1464.

Bo.

C[icus]

(R. Archivio di Stato di Milano, Registro Missive No. 64. fol. 117').

271

Будим, јуни 1464.

С обзиром на то да Турчин не жели само да завлада арбанским планинама него преко њих да начини мост за хришћанску Европу, те је загрозио и Дубровнику, краљ Матија, који је послао помоћ Дубровнику, моли папу Пија II да се постара за што бржу помоћ, јер после може све да буде доцкан.

Scio notissimum esse Sanctitati Vestre his superioribus diebus in Alemannia et que egerit et quorsum ea omnia egerit Turcus. Nemini quippe dubium est non Epiroticos illum montes affectare, sed per ista quasi pontem sibi parare ad reliquam Christianitatem opprimendam. Ego vero sentiens proximum exinde civitati mee Ragusine imminere periculum et id mox, quod absit, gradum fore periculi communis, ea potissimum de causa misi presidio illarum partium, quantum ad presens ipse potui copiarum, magis ut proposito ac officio meo faciam satis et animum declarem meum, quam quod sperem solus sufficere posse ad tantos impetus sustinendos. Cum igitur luce magis clareat Beatitudini Vestre, inimicus fidei catholice quid struat: his ceptis pro sua sapientia et debito pastorali de remedio cogitet opportuno; et ita cogitet, ut tam letifero vulneri non serum et leve, sed tempestivum et validum adhibeatur medicamen; nam si jam ultra tardabitur, vereor equidem, ne talia interim sequantur, que etiam cunctis annitentibus non modo valde difficile, sed et impossibile sit emendare. Altissimus etc.

(*Fraknói V.* Mátyás király levelei, (Budapest 1893), I. 52—53).

272

Рим, 19 јули 1464.

Папа Павле II пребацује угарском краљу Матији да није показао особиту вољу у акцији против Турака, иако му је Римска Курија пружила обилна сретства.

. . . .

Sperabimus autem.... cognoscere Serenitatem Tuam in expeditione contra hostes fidei saltem adveniente esse profectam, quod nobis et urgens necessitas et temporis ratio facile suadebat, presertim cum tales ad te litteras dedissemus ut de presidio Romane ecclesie nullatenus fuerat diffidendum. Sed cum intellexerimus Christi et fidei nostre hostes primo vere ad arma precinctos in regnum Bosnie et quasi ad Illiricos fines irrupisse, propugnatorem vero et defensorem Christianorum nondum in aciem processisse, supramodum noster contristatus est animus......... Ecce hostis noster primo vere orbem debellaturus egressus est, irrupit christianos fines, obvia queque devastans, Tua vero Serenitas adhuc domi quiescit......... Contulit tibi ecclesia Romana presidia viribus suis facultatibusque maiora, omnes in orbe principes litteris nuntiisque sollicitat ad opem tibi maximamque prestandam. .... Intelleximus quedam per usurpationem in tuo regno fuisse presumpta, que multum animum nostrum, mentemque conturbant, ut confuso rerum ordine spiritualia pro regis arbitrio conferantur, quia non solum inferiora beneficia, sed etiam insigniora monasteria, in quibus magni habentur celebresque conventus, regia auctoritate conceduntur ac dispensantur...... Verum intelligimus non defuturos aliquos magistros auribus tuis prurientes, qui Tue Celsitudini suggesturi sint, id vel veteri consuetudine, vel Romanorum pontificum indulto priscis regibus et primogenitoribus tuis fuisse concessum, ut episcopi vel abbates, vel reliqui ecclesiastici de manu regum investituras acciperent. Cave, carissime fili, ne religionem tuam fallat subdola huiusmodi et palpans adulatio. Nam de consuetudine quidem satis Tue Serenitati credimus persuasum, spiritualia nullo consuetudinis aut prescriptionis iure in non spirituales posse subsistere, presertim cum aperti sint canones dicentes, huiusmodi presumptionis abusum non consuetudinem esse censendum, sed potius corruptelam, similiter et spiritualia quevis a laicis quasi incapacibus non posse prescribi, cum id non solum iure divino, sed etiam sit naturali contrarium, ut ad spirituale fedus coniugii, quod inter prelatum ecclesiamque contrahitur, profanus aliquis auctoritatem impertiatur. .... Scriptum est, que Dei Deo, que Cesaris Cesari. Ad regem palatia pertinent, ad sacerdotes ecclesie, publicorum tibi menium ius concessum est, non sacrorum.........

(*Teleki J.*, Hunyadiak kora Magyarországon (Pesten 1855), XI, 132—138. *Fraknói V.*, Mátyás király levelei (Budapest, 1893) I, 105—109).

273

Млеци, 26 јули 1464.

Герард de Collis јавља дуки миланском о односима Скендербега према Турцима и о неповерењу Ћимароста према Скендербегу.

. . . .

In Albania Scanderbeg era andato con messer Cimarosto fin ale confine del paese tiene lo Turcho; era li vicino con grandissima posanza; ha facto retornare in dreto dicto Cimarosto. Et lo predicto Scanderbeg, secondo m' a dito lo amicus, ha mandato uno certo censso alo Turcho et ricomandarsi ad luy. Ma questo de lo censso non lo però da altri che sia vero. He ben vero che Cimarosto he tornato in dreto per pagura et sie posto nele più forte terre habia de là la Signoria. Non si sa si lo habia facto per pagura del Turcho, qual he grosso li presso, ho vero per che non si fida ben del prefato Scanderbeg, ho per ambi doy respecti.

[Gerardus de Collis].

. . . .

(*V. Makouchew*, op. cit. 232).

274

Млеци, 31 јули 1464.

Миланскм посланик у Млецима G. de Collis извештава дуку миланског да се Скендербег споразумео с Турцима, да се Ћимаросто повукао у утврђену млетачку територију и да у Млецима немају ни мало вере у Скендербега.

Illustrissime Princeps ac Excell[me] Domine, D[ne] mi Sing[me].

(Omissis)

.....Anchor non si sente chel Re de Ungaria habia passato lo Danubio, et nel suo paese è pur penuria de victualie.

Scandrebeg si dice publicamente in questa cità et cusì dichono alcuni fanti veneno de Albania che acordato cum lo Turcho, et messer Cimarosto per pagura è ritornato in dreto et he posto nelle più forte terre de la Signoria. Io per essere più chiaro n'ò suspioto ad uno zeutilhomo giamato messer Antonio Venero, qual è restato in loco del principe per essere più vechio consigliero et è grande mio amico e domestico. Li domanday che si diceva de Scandrebeg; el me respose: „Nuy non si fidamo di luy per niente, perchè è Albanese et è traditore et tristo; luy ha facto un pensero de tenere uno pede in doe scarpe. Sel vederà che li christiani siano possenti, tenerà da nuy, altramente serà d'acordio cum lo Turcho."

Lo subasì de la Bosna he corso nel paese del conte Stefano da Segna et ha rotto et morto circha mille cinquecento persone del dicto conte Stefano et ha corsizato tuto lo suo paese in modo che dicto conte Stefano ha habandonato tuto lo suo paese de la piana et è retracto a la montagnia. Et si dice che quello subasì ha persone X milia. Lo figliolo de dicto conte Stefano non si trova; se extima sia morto cum li altri mille cinquecento. Lo Turcho è pur in Scopia et aspecta da qual canto serà offeso per essere presto ad provederli, et ha, secundo si dice, più de L milia persone con sì. Item si dice, che dicto Turcho manda lo bassà de la Natalia in la Morea cum persone XX milia. Questo bassà è lo secondo homo più grande habia lo Turcho. Luy ha duy bassà cioè capitanii, l'uno è de la Natalia cioè de la Turchia, l'altro è bassà de la Romania, cioè de la Gretia, et questo è lo maior maestro et a chi dà più credito lo Turcho che homo che habia et may non habandona la persona del Turcho. Li altri che sono sottoposti a questi si chiamano subassi, et questi sono in omni provincia uno, in Bosna, in la Servia, in la Morea etc.

Lo Signor Sigismondo è zonto a Modone et anchor non è uscito in campo et dicese che li è grande desasio de victualie, sì per li homini como per cavalli, Altro non li cade de presenti. Me ricomando ad Vostra Illustrissima Signoria.

Venetiis siue Morani, die ultimo Julii [1464].
Eiusdem Vestre Ill^{me} Ex^{e} fidelissimus
servus Gerardus de Collis.

Споља: [Illustris]simo Principi et Excellentissimo [Domino Domi]no Duci Mediolani etc. Papie [Anglerie]que Comiti ac Janue [et Cre]mone Dno, Domino suo [prec]larissimo, [in manibus] Mag^{ci} Domini Johannis Simonette.

(Archivio di Stato di Milano, Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1464).

275

Милано, 1 август 1464.

Песник Фране Филелфо у свом йокличу за йокрейање крсташког райа йройив Турака каже, да се од Скендербега може много очекивайи. Он има велику душу и мрзи Турке од дейињсйва, борећи се йройив њих усйешно.

......S' ils sont nombreux [sc. les Turcs], les chrétiens peuvent opposer des forces encore plus nombreuses. „Iscander" viendra à leur secours: il a une grande âme et hait les Turcs dès l' enfance. A eux seuls, les Albanais ont combattu pendant longtemps victorieusement contre les Turcs. Et il faut compter aussi sur les chrétiens subjugués. En Épire, en Thessalie et ailleurs ils sortiraient au-devant des libérateurs. Se sentant trahis, les Turcs se décideront à s' enfuir. L' argent ne manquera pas; pensez plutôt aux sommes dépensées par les Florentins dans leur guerre contre Philippe Marie Visconti. On a déjà l' armée qu' il faut: il faut s' en servir sans retard.

(*N. Jarga*, op. cit. IV, 237—238).

276

Дубровник, 9 август 1464.

Пуномоћ Рекйору и малом Већу да одговоре Скендербегу који хоће да дође у Дубровник.

Die IX Augusti 1464.

Prima pars est de dando libertatem domino Rectori et suo Minori Consilio respondendi illustri domino Schenderbegho pro eius offerta veniendi Ragusium et etiam mittendi pro illis Narentinis, qui ipsis domino Rectori et Minori Consilio videbitur.

Captum per 28 : 3.

(Држ. арх. у Дубр., Cons. Rog. XXIII, 86).

277

Дубровник, август 1464.

Скендербег се нуди да дође у Дубровник, где се очекивао и папа Пије II. Међутим, у Дубровник је стигла вест о папиној смрти.

Skenderbegh, vedendo la furia de' Turchi essersi voltata verso di noi, s' offerì di venire in persona a Ragusa; fu accettato. Aspettavasi in questo mezzo la venuta del pontefice e s' erano apparecchiate barche per riceverlo, ma arrivarono in tanto li nostri ambasciatori con la nuova della sua morte, la quale seguì.

(Chronica Ragusina *Junii Resti* item *Joannis Gundulae,* 370)

278

Млеци, 11 август 1464.

Герард de Collis јавља да се говори да се Скендербег нагодио с Турцима. Млечићи мисле да он само маневрише док не добије помоћ од хришћана.

. . . .

Io dixi como da me parlando con la Signoria dele cosse del Turcho, como poria essere sicuro in Albania messer Cimarosto et la gente, che V. E. li mandara essendo vero quello si diceva, che Scanderbeg fusse in accordio con lo Turcho. Et fu me risposto, che loro non haveano pero anchor certeza, che dicto Schanderbeg fuse in tuto contro con lo Turcho et che credeano, che luy temporezasse con lo Turcho fin che li zonzessi piu gente de christiani in Albania et che era vero, che Albanesi erano malla gente de poterssi mal fida de loro. Ma quando luy fusse in tuto de acordio con esso Turcho, che non dimancho la gente de V. E. li potera andare et stare sicuramente como si fusero in Italia, pero che l' Albania da la parte, che guarda verso la Gretia et la Scopia, dove he lo Turcho, era tuta cinta de grande et aspere montagnie in modo che gente del Turcho non si meteriano ad intrarli. Et digandoli io como fara dunchi li nostri a offendere al paese del Turcho si non porano passare le montagnie et intrare nel suo paese, me disero, che la gente nostra li poria offendere quando lo Turcho si movese de la Scopia, dove che le, per andare verso lo Ungaro, como he verissimile deba fare, ma stando in Scopia lo Turcho non si poria far nulla . . . .

[Gerardus de Collis]

(*V. Makouchew,* op. cit. 233–234).

279

Милано, 26 август 1464

Милански дука у писму Скендербегу жали се на Скендербегова синовца, који је Вартоломију de Sfondratis, секретару Дубровника, преотео једну барку, натоварену храном и животним намирницама. Моли Скендербега, нека нареди да се врати роба оштећеном.

Domino Scanderbeg.

Significavit nobis magna cum querella nobilis civis noster dilectus Cremonensis Bartolomeus de Sfondratis, secretarius communitatis Siracusarum, nepotem vestrum sibi rapuisse barchetam unam cum porcis centum viginti quatuor salsis et stariis octuaginta frumenti ad mensuram venetam valoris in summa ducatorum ducentorum nulla substitente (sic) causa legitima. Quare cum firmiter et indubie teneamus intentionis vestrae non esse, quod cives et subditi nostri a vestris in vestro Dominio male tractentur, neque lesionem aut detrimentum patiantur, quemadmodum et nos erga vestros a nostris fieri prohiberemus, fraternitatem vestram affectuose precamur, quatenus nostri intuitu et pro mutua amicitia nostra indemnitati dicti civis nostri taliter providere libeat, ut inde habeat remanere contentus. In quo rem nobis gratam efficiet vestra fraternitas, ad cuius beneplacita nos paratos offerimus. Mediolani, XXVI Augusti 1464.

Z.

C[ichus].

(Archivio di Stato di Milano, Carteggio gen. Sforzasco ad annum, 1464).

280

Милано, 27 август 1464.

Милански Дука јавља Антонију da Trezzo да је писао Скендербегу нека нареди синовцу да врати преосталу робу с барком.

Нека и арагонско-напуљски краљ предузме мере код Скендербега по истој ствари.

Antonio de Tricio.

Como tu debbi sapere Bartolomeo Sfondrato, secretario de la communità de Ragusa, tum perchè ello è de li nostri Cremonesi, tum etiam per le virtude sue è tutto nostro, havemo inteso per quello, chel ne cha significato, che da uno nepote de Scanderbeg gli è stata tolta una barcha cum porci CXXIIII salati et stara otanta de formento a la mesura venetiana, che valevano in summa ducati ducento, non gli essendo però casone alcuna legitima. Et licet che nuy scrivemo al prefato Scanderbeg per la restitutione de dicte cose e de la valuta, tamen haveremo caro et ce ne caricamo ancora voglia operare cum la Maestà del Re, che anche gli voglia scrivere caldamente et confortarlo per la restitutione d' esse cose, o per le satisfactione de quelle. Et in questo ne farà cosa grata la Maestà Sua, a la quale ne recommandaray.

Mediolani, XXVII Augusti 1464.

Z.

C[ichus]

(R. Archivio di Stato di Milano. Reg. Missive № 64 fol. 160).

281

Млеци, 27 август 1464.

Герард de Collis јавља дуки миланском новости из Босне и Арбаније.

. . . .

Lo Turcho con la forza de la gente sua he tra la Servia et la Bosna per aspectare si lo Re de Ungaria passa la Sava, et ha mandato dicto Turcho circha XX mille persone in Bosna, et sono questi giorni passati corsi fin ne le terre del conte Stefano da Segna et robato quanto ci è[1]). Hora sono acampati ad Ayza, principal cità de Bosna, qual luy per altri tempi non ha may posuto havere, et già dichano, ha citato una parte de le mura con le bombarde; ma intendo pur, che contro li è uno valente capitano del Re de Ungharia; non so como farano.

In Albania le cosse stano pur cusì. Messer Cimarosto non ha may facto poncta alcuna et adesso si dice, ch' era admalato. Li Turchi sono in la Morea. Hano brussato tuti li strami et tagliato li arbori per le campagne, adciò, che la nostra zente non trova victualia et non si possano acampare.

. . . .

(Archivio di Stato di Milano. Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1464. *Nagy I. & Nagy A.*, op. cit. I. 286).

[1]) Мисли се овде на кнеза Стевана Модрушког. (Cf. *Thallóczy L.* Jajcza története (Budapest 1915), CX).

282

Милано, 15 септембар 1464.

Франческо Филелфо у посланици папи Павлу II истиче да треба у првом реду новчано помоћи угарског краља Матију и Скендербега.

. . . . Mathias et Scanderbeg doivent être secourus pécuniairement, pour qu'ils remplissent leur mission: „satis valeant et fortissimis et firmissimis copiis, modo re pecuniaria non egeant". Mais il faut se presser. „Expeditiones per continentem parande illico instruendeque sunt adversus Turcos, non classes maritime", car Venise suffit par mer pour arrêter l'ennemi. Cette armée de terre doit être composée d'Albanais et de Hongrois. Les Turcs en étaient arrivés à mépriser son prédécesseur. L'alliance du Saint Siège avec le seigneur de Milan s'impose.

(*N. Jorga*, op. cit. IV 242).

283

Млеци, 22 септембар 1464.

Милански посланик de Collis јавља да се Скендербег споразумео с Ћимаростом и да су напали на један турски кастел, али без успеха.

22 Septembris 1464.

. . . .

De Albania la Signoria me dixe ali die passati, che Scanderbeg et messer Cimarosto erano a campo ad un forte castelo del Turcho, ma io ho inteso dopoy, che si sono levati et tornati adreto per non haverlo posuto havere; he vero, che dala Signoria non posso sentire, si non le

bone et prospere novelle, le triste me le bisogna con ingegno cavare da altri.

. . . .

[G. de Collis]

(*V. Makouchew.* op. cit. 161).

284

Млеци, 29 септембар 1464.

Млетачки сенат наређује своме посланику на угарском двору да каже краљу да је Сенат вољан, чим се војска краљева приближи Арбанији, да упути онамо што јачу војску.

MCCCCLXIV. Die XXVIIII Septembris. Ser Joanni Aimo, militi, oratori nostro ad serenissimum Hungarie regem.

. . . .

Preterea ut Maiestas regia intelligat, nos ulli rei possibili, que conferre habeat huic bello, deesse nolle, probantes id quod dicitis et memoratis de copiis nostrls Albanie, ut scilicet appropinquante ad illa ioca vicina et finitima Albanie exercitus Maiestatis Regiė, ad omnem requisitionem vestram unire se debeant cum ipso exercitu, quo validius et unitis viribus hostes et loca hostilia impetantur. Deliberavimus scribere de hoc provisori nostro et mandare, ut modo possibile sit, ita faciant gentes nostre ad omnem vestram requisitionem. Et eo magis hoc fecimus, quod satis certo scimus, hoc sitis facturus cum multa circumspectione et securitate rerum nostrarum.

Verum ut de rebus Peloponnesiacis, que feliciter, auxiliante Deo, succedunt, ac de iis, que per oratorem Oçuncassani ad presentiam nostram constituti, nuper habuimus, Maiestas Regia particeps fiat, mittimus vobis presentibus inclusa exempla. In Albania etiam, sicut superioribus his diebus accepimus, magnificus Scanderbegus et cetere copie nostre magnanime contra hostilia loca prodierant et bellum gerebant. Classis nostra multo validior et numerosior accessu capitanei nostri generalis maris, quem iam expedivimus comitatum XII triremibus, non stabit otiosa, sed acriter loca hostilia infestabit, ac ferro ignique vastare conabitur. . . . . . .

Et ex nunc captum sit, ut in opportuna forma scribatur provisori nostro in partibus Albanie. Item quod pro expeditione excursorum accipiantur pecunie de omni loco et officio. De parte 107, de non 3, non sinceri 0.

(Држ. архив у Млецима, Secreta cons. rog. vol, XXII. c. 40. *S. Ljubić,* Listine, X. 314. *Nagy I. & Nyáry A.* op. cit. I. 295—296 с извесним грешкама).

285

(Рим), септембар или октобар 1464.

Војно-финансиски пројект Ватикана на почетку понтификата Павла II како да се предузме крсташки рат против Турака, при чему се рачуна и на акцију Скендербега.

Alcuni ordini presi circa la expeditione del Turcho et deli ajuti de essere date del presente anno, circa la qual cosa se ha ad consultare et requirere le potentie de Italia per parte de la Santità del nostro Signore.

Doppoy che per la voluntà de Dio è seguito, che el thexoro de la lume de Rocha in questi tempi è stato ritrovato in Italia neli loghi vicini ad Roma, il che fin qui è stata cosa incognita, per il che è cosa credibile questo essere dato per dono di Dio in conservatione dela christiana religione contra el Turcho, adciò che l' inimico, donde ello haverà la sua potentia per el precio deli alumi, per quello havesse doppio danno, cioè che non havendo alcuno fructo de suo, tentasse el Christiano essere più possente per la inventione del novo alume, per ogni modo se deve dare opera, che da esso ne segui el fructo, che se desidera. Il che considerando sanctamente Paulo, Pontefice maximo, che da presente rege la sede di Sancto Petro et prudentemente la governa, ha deputato esso alume et ogni emolumento et utilità se ne cavi ad l' uso di Christiani contra il Turco. Et perchè questo seria poco sel non se provedesse, che questo dono divino non fosse desprizato et pervertito per avarizia, esso Papa ha ordinato ad tutti Christiani sotto pena di excomunicatione et de ogni altra pena più grave et confiscatione de boni inhibire ad cadauno fidel Christiano ad comprare, nè far mercantia deli alumi del Turco, nè darli opera, consiglio, nè ajuto ad cavarlo, nè farlo, como in le litere ampliamente, pienamente se contiene. Et ad ciò chel pretio del alume de Christiani non si invilisca, essendo deputato ad cossi salutifera opera, farà provedere de esso alume ad

cadauno Christiano, cossì Citramontano como Ultramontano, secundo ad loro bastarà, volendone comprare cioè del alume, qual nasce o veramente se cava nel patrimonio de Sancto Pedro, la qual cosa adciochè ad zaschaduno sia manifesta, deve essere publicata per li oratori deli Principi et Signori et per altri mezi, quali stanno in Corte Romana.

E perchè dicto Papa segue li vestigii dela felice memoria de Papa Pio, el quale novamente questo augusto, andando contra el Turco, morì et fo translato in celo, quanto più pò abraza cum ogni sua possanza la salute et amplitudine dela Republica Christiana et non pò per li debiti de esso Pio predecessore et per le spexe necessarie facto in questa soa nova electione dare altro ajuto de denari per questo anno se non l' intrata de dicti alumi, ha deliberato de intendere et domandare el consiglio de ogni Re et principe christiano, como ad cosa comune dela republica de tutti li Christiani, et similiter implorare lo suo ajuto et mandare ad cadauno Signore secondo la sua dignità letere et legati. Ma perchè insta el tempo de apparechiarse alla defensione dela fede, conciosia cosa che lo inimico continuamente ne infesta per la celerità dela cosa et per la iminente necessità, ha deliberato primamente requirere li più propinqui, cioè li Principati de Italia, como quelli ad chi più la cosa pertiene et voltarasse ad questi, como quelli, li quali havevano promesso ad Papa Pio, sel fosse vivuto, de prestarli ajuto o di gente d' arme, o de nave armate, o de victualia, sì per mare, como per terra, et imponerà stipendio ad ciascaduno per la parte sua, secondo la loro facoltà, per dare soldo alli Ungari et altri vicini, li quali più comodamente pono combattere contra li Turchi, como quelli, li quali sono più pratichi delli loro costumi.

Tre sonno li loghi, quali principalmente pareno apti ad interprendere la guerra contra el Turco. El primo sie el Reame de Ungaria, nel che se deve considerare, che dicendo li Ungari, che l' intrata de quello Reame non è sufficiente addara soldo ad tanta gente d' arme, che bastano ad vincere el Turcho, è necessario provedergli et supplirgli de tanto, quanto che basti ad conseguire el fine, per el quale questa guerra se interprende. Anchora è possibile, che in Ungaria non se trova le gente che basti et sarà necessario condure gente d' arme d' Allamagna, de Polonia et Bohemia. Ancora è da credere, chel Ser^mo Re de Ungaria non tenerà campo aperto contra el Turco, sel non ha XX mila homini conducti ad soldo, oltra la sua consueta potentia, cum minore numero forse chel podria defendere le soe confine et alcuna fiada offendere l' inimico, ma non se metteria mai in battaglia cum el Turco.

Se deve considerare per condurre la gente d'arme, quanti denari bixognano. Li Ungari homini d' arme se soleno condure per tre ducati el mese, li fanti per duy, cioè dentro del Reame, o vero dentro dele confine proxime, ma se deve pensare, che dovendo intrare in la Grecia, o vero in Bolgaria, vorano più soldo.

Alamani, Polani, Boemi sono usati havere majore soldo et voleno essere asecurati di danni et alcuna fiata, quelli che li hanno cum sì a soldo, quantunque vinceno sono vincti, et essendo vincti in tutto sono disfacti, perchè domandano tanto per li danni, che nele cose guadagnate per la victoria neli beni di quelli, che vincano, sonno sufficienti alla satisfactione etc.

Per le cose sopradicte zascaduno pò intendere, quanti danari siano necesarii ad offendere et resistere lo inimico. Per zascaduno mese per XX miia cavalli gli bixognariano ducati 80 mila, zoè per li Alamani et per li altri, per li Ungari almanco LX milia et per X milia da pede XX milia ducati, per modo che seria bixogno ogni mese de ducati LXXX milia. Et seria necessario havere al soldo al manco per VI mesi, per modo che li seria bixogno de ducati 500.000 o vero almanco 400.000.

Gli è un altro loco apto ad questa guerra in Albania, ma non se intende quanto sia possente Scanderbech, nè se gli pò condurre tanta gente, che basti per el bixogno; ma se dice, che luy voluntera vede li homeni d'arme et fanti a pede Italiani.

In la Morea, se dice, glie proveduto ad sufficientia.

Affirmasse, che il Caramano et Ussum Chassan et altri infideli pigliano le arme contra el Turco per assaltarlo in Asia, quali si contentano de certe galee, le quale la Illma Signoria de Venetia gli manda per ajuto.

Due cose pareno necessarie, che prima se habiano denari sufficienti a far tanto exercito, che basti in Ungaria, per modo che de lì si possa assaltare el Turco et sia constrecto ad combattere insieme, et qui sia el perforzo christiano. Ad questo sonno molte comodità, perchè de Allamagna alta et bassa se gli pro condure gente d'arme per nave fino ad Nandoralba et delli pre-

sto intrano in le terre delo inimico. Se pò ancora da Belgrado andare per nave fin in Mare majore et poi fin ad Constantinopoli.

De Boemia ancora facilmente se passa per terra et per aqua. Li Polani facilmente ancora loro gli vano, perchè hanno la comodità de condure le cose soe in carri.

Pò ancora el Re de Ungaria sollicitare li Valachi, li quali voluntere se levano contra el Turco, quando vedano el Re d'Ungheria havere uno exercito.

In tutte queste cose prima se deve avisare el Re d'Ongaria et intendere da luy quello chel vole fare, quando et in qual modo.

La recuperatione deli denari la Sanctità del Nostro Signore ha pensato dovesse fare cossì:

Primo: Sua Beatitudine promete et offerisce a Dio et alla Republica Christiana el sopradicto alume. Ma perchè quello per questo anno valerà poco, expressamente offerisse 100 milia ducati et è per supplire numero, se ben el dovesse diminuire le spexe del suo vivere ogni dì, et questo se li altri potentati, al manco di Italia, concorrano ad ogni soa possanza ad questa materia, nè per alcuno tempo ha oppinione de impazarse de alcuno emolumento de dicta lume, nè vole, che pervengha in uso de alcuno di soi fin ad tanto, che questa felice guerra non habia fine.

El Re Ferrando promesse de ajutare Papa Pio de gente et victualie; pare debia sborsare ducati 80 milia.

Li Venetiani, li quali oltra la comune salute di Christiani defendano la soa, haverano la armata in puncto a soe spexe, la quale dereterà l'inimico per venire alle rivere de Christiani. Et perchè in la primavera passata ultra la armata, quale havevano spexe fiate, havevano proferto al sopradicto Papa Pio de dare alli Ungari ducati 60 milia, se dicti Ungari serano ajutati dal' altro canto, dicti Venetiani deno essere requisiti ad conferire 100 milia ducati, adciò che questo anno le cose passeno più ordinatamente.

El Duca di Milano, quale haveva prometuto al Papa Pio predicto gran numero de gente a pede et cavallo, essendo più utile el denaro che la gente, pare possa conferire ducati 70 milia. Le richeze fiorite de Fiorentini porano dare ad questa sancta expeditione ducati 50 milia.

El Duca de Modeno haveva promesso al Papa Pio doe galee; in puncto alle soa spexe potrà conferire ducati 30 milia. Senesi promesseno doe galee, porano ajuture questa expeditione cum ducati 15 mile. Marchese de Mantua promesse una nave et una galea, lassata quelle potrà dare ducati X milia. Luchesi havendo una galea armata, rivocata quella, darano ducati 8 milia. Bolognesi armate doe galee per questa expeditione in la estate passata darano ducati 15 milia. Lo Marchese de Monferra, como Principe catolico, per questa expeditione darà ducati 5 milia.

Et perchè insta el tempo de mettere li dinari insieme, el dicto Pontefice Paulo prega le prenominate potentie per le interiore del nostro Signore Jesu Christo, per la passione et croce sua et se li desiderano la christiana religione essere salva, vogliano essere intenti de questa terminatione et che rescrivano ali soy oratori, che sono in Corte de Roma et che gli ha oratori, gli manda li soi cum facultà circa dicta quantità de denari, et poy daghino opera, che dicti denari siano apparechiati in tempo, infra questo mezo se deliberarà, in qual modo se debiano distribuire cum consentimento de ognuno et per li messi, quali exborserano dicti denari. La intentione dela Santità del N. S. sic piacendo alli prefati potentati, che tutto quello quale se aguadagnarà, sia diviso per qual parte secundo la summa del denaro, che zaschaduno haverà exborsato, excepto el Romano Pontefice, el quale in soa utilità non vole cosa alcuna et pensa, che a luy basta se la rabia di Turchi è repremuta et sia salvata la christiana religione da la oppressione, excepto alcuni loghi de la Grecia de principi de quelle parte, quali sono stati expulso dal Turco; loro potrano giovare ad Christiani essendoli presenti ad questi per honesta se glia doverà dare qualche cosa, ma non so, sel se debia parlare de presente de tal divisione inanti la victoria, o vero aspectare prima la victoria per la mano et misericordia di Dio et poy parlare, adciò non siamo existimati presumptuori, quasi confidandosi in le nostre possanze, il che sole offendere Dio et questo sia considerato dalli predicti potentati.

Se adunche questo exercito fosse così forte in Ungaria et le gente dela Signoria molestasseno el Turco per la via de Albania cum la potentia, quale hanno lì, similmente in la Morea per mare et per terra et Usum Casan et il Caramano dal altro canto se revoltasseno al Turco, credo in breve tempo questa cosa haveria cum la gratia de Dio fine.

Ma se tanta quantità de denari non se potesse havere o vero colloro, li quali deno dare ajuto, volesseno più presto mandare gente che dare denari, presertim el Ser^{mo} Re Ferrando et

lo Illmo Duca di Milano. Questa cosa se deve remettere al loro arbitrio.

Se deve fortificare el Re de Ungaria, quanto se pò, et che luy faza in quelle confine, como è consueto de fare, admonendolo però, chel non facia più oltra, como richiede la possanza soa, perchè la soa audatia porria fare ad la fide christiana gran danno, el che Dio non voglia, et questa admonitione è necessaria et comandamento dela Santità de N. S.

Et quando alcuno volesse più presto mandare gente, che dare de denari, seria da esser admonito el Ser[mo] Re Ferrando conzongesse la soa gente cum Scanderbech, quale voluntera vede soldati Italiani et cum la gente de la Signoria se faria gran danno alo inimico.

Et perchè Ussum Chassan et el Caramano non se facino beffe dele victorie di Christiani, se lo Illmo Sr Duca de Milano vole dare ajuto de gente et non de denari, porà mandare la soa gente cum quella dela M[ta] del Re per la via de Ungharia, o vero mandarli per nave in Asia a dare ajuto al Caramano, perchè luy ha la comodità dele nave Zenoese.

In tutte queste cose se deve avisare et consultare el Ser[mo] Re Ferrando et lo Illmo Duca di Milano, como quello el quale è principe et capo dela disciplina militare.

Ad questi ajuti li intervenera la misericordia de Dio, dal quale ogni cosa se deve sperare, perchè vediamo ogni crudelità, ogni libidine, ogni malicia in el Turco essere consumata; questo solo signo dede Dio al suo popolo dilecto de sperare victoria, quanto dixe: consumata è la malitia delli Amorei. La conclusione è, che se deve richiedere quelli li voleno dare ajuto de denari per condure la gente d' arme in Ungaria, ut supra dictum est.

Et se quella via non piacesse, se deve mandare le gente per Albania et advisare el Re de Ungaria et ajutarlo. E se queste gente se podesseno condure ad certo loco, ove se podesseno conzonzere cum el dicto Re, per ventura quello exercito saria tale, che cum la gratia de Dio se potria expectare et andare ad trovare lo inimico.

In Albania facilmente posso[no] passare li homini d' arme Italiane e la Morea non si deve abandonare.

Se deve dare grande ajuto ad Usum-Chassan ed Camarano(!), perchè a molti pare, che per la via de Asia se deve confondere el Turcho, cioè che molestandolo li serà constrecto lassare l' Europa.

La principale cura, che se deve havere, deve essere de guastare quello castello, quale è in capo del strecto, perchè destructo quello, serà constrecto el Turco tenere la più parte del suo exercito ad la guardia da Constantinopoli et serano molto diminuiti le soe possanze contra Ungari et Albanesi.

Archivio di Stato di Milano, Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1464. *Nagy I. & Nyáry A.* op. cit. II. 230—237 с извесним грешкама).[1])

286

Млеци, 26 октобар 1464.

Герард de Collis јавља дуки миланском да у Арбанији нема ничег новог сем оног што му је јавио 22 октобра. Јавља да критски архиепископ иде краљу угарском као папски легат.

. . . .

De verso Albania non ce altro salvo quello, ch' io scripsi ad Vostra Excellentia per mie de XXII de questo. Lo arciveschovo de Candia he qua et va legato del Papa alo Re de Ungaria. Io lo visitato et me dice, che dicto Re de Ungaria non ha passato la Sava, nè la passarà, nè farà più facti per questa invernata, et questo he etiam verisimile. Dicto arciveschovo si ricomanda per mille fiate ad Vostra Excellentia, con la qual mostra havere grande amicitia et familiarità.

. . . .

Venetia, die XXVI Octobris 1464. E. V. Ill[me] fidelissimus servus Gerardo de Collis.

(Archivo di Stato di Milano. Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1464. *Nagy I. & Nyáry A.*, op. cit. I. 301—302).

287

Млеци, 13 јануар 1465.

Млетачки сенат радује се што је краљ Матија одбио турску понуду за мир. Исто је тако учинио и Сенат, коме је Турчин разним начинима, особито преко Скендербега, нудио мир.

. . . .

Per easdem litteras vestras intelleximus re-

---

[1]) У *Нађа* и *Њарија* погрешно датирано с год. 1471 Овај извештај писан је у септембру или октобру 1464 г. (Упор. L. v. *Pastor*, Geschichte der Päpste, II. 356. n. 5).

quisitionem quam dicitis facta fuisse nomine Turci illi serenissimo regi de salvoconductu concedendo duobus eius oratoribus pro tractatu pacis et denegationem prefati regis etc. Et commendata solertia vestra pro huiusmodi advisatione, dicimus, videri nobis Maiestatem suam prudenter deliberasse, et merito iudicasse idem, quod nos continue iudicavimus, qui per diversas vias tentati et requisiti de pace ab eodem Turco, et per viam cancellarii baiuli nostri Constantinopolis anno superiore, postea per viam Grecie et inpresentiarum per viam Albanie et per medium Scanderbegi, semper iudicavimus et iudicamus, has esse artes et cautos modos Turci, non ad finem pacis, sed pro melius satisfaciendo libidini sue; et semper quod aliquid momenti haberemus in dicta materia, que Maiestati Sue et nobis communis est, cum eadem Maiestate immediate communicaremus, tenentes indubie eandem Maiestatem ratione predicta erga nos illud idem esse facturam.

. . . .

(Држ. архив у Млецима, Secreta cons. rog. vol. XXII. c. 59 *S. Ljubić,* Listine X. 319—320, *Nagy I. & Nyáry A.* op. cit. I. 306).

288

Млеци, 29 јануар 1465.

Млетачки сенат јавља краљу угарском да је покушао, посредством Скендербега, да склопи мир с Турцима.

MCCCCLXIIII, die XXIX Januarii.

Oratori nostro ad Serenissimum Regem Hungarie.

Scripsimus vobis sub die XIII presentis in responsionem vestrarum, et inter cetera diximus, quod diversis modis tentati fueramus de pace cum Turco et presertim per medium Domini Scanderbegi, et quod suspicione non carebamus, quod iste essent de consuetis astutiis et fallaciis Turci, quoque de hoc noticiam daretis, sicut affectioni et unioni nostre convenit Regie Serenitati Hungarie. . . . . .

. . . .

(*Nagy I. & Nyáry A.,* op. cit. I. 307).

289

Млеци, 29 јануар 1465.

Млетачки сенат извештава Јована Емо, свога посланика у Будиму, о понуди Турака да склопе мир с Млецима, при чему је суделовао и Скендербег.

MCCCCLXIIII, die XXIX Januarii.

Oratori nostro ad Serenissimum Regem Hungarie.

Scripsimus vobis sub die XIII presentis in responsionem vestrarum et inter cetera diximus, quod diversis modis tentati fueramus de pace cum Turco, et presertim per medium Domini Scanderbegi, et quod suspicione non carebamus, quod iste essent de consuetis astutiis et fallaciis Turci, quoque de hoc noticiam daretis, sicut affectioni et unioni nostre convenit Regie Serenitati Hungarie, cui etiam si quid ultra haberemus, id significaremus, quemadmodum tenemus eam pari animo erga nos semper esse facturam. Sequentes itaque hoc institutum nostrum, volumus et mandamus vobis cum nostro Consilio Rogatorum, quod adeatis presentiam Serenitati Sue, dicendo sibi, quod per viam Orientis, novissime etiam diversis modis requisiti sumus de hac pace, et presertim per medium magnifici domini Leonardi, Despoti de Sancta Maura. Et quamquam, ut diximus, dubitandum sit de artibus hostis istius, considerato tamen, quod tot modis et mediis nos de re ista tentari fecit, forsitan esse potest, quod revera cupidus est devenire ad pacem. Unde, ut magis ultra verum intelligi possit et etiam respectu persone prefati domini Sancte Maure, licet hactenus alicui requisitioni nobis facte voluerimus aures accomodare, melius esse existimavimus respondere sibi post generalia, quod quando Turcus tales conditiones pacis offeret, que non solum omnem occasionem et materiam injuriarum et bello tollant, sed etiam habeant rationem dignitatis et lige inter Serenitatem Suam et nos vigentis, ac etiam aliorum principum christianorum, tunc cum Majestate Sua ei respondebimus, de qua re, cum simus cum Regia Majestate sua indissolubili charitate, benivolentia et foedere conjuncti et perpetuis temporibus esse intendamus, statuimus Serenitati Sue dare noticiam, et si quid ultra in futurum habebimus, id pro consueto more nostro Majestati Sue notum faciemus. De quanto autem ha-

bebitis a Serenitate Sua, subito reddetis nos vestris litteris certiores.

(*Nagy I. & Nyáry A.* Magyar dipl. emlékek Mátyás király korából (Budapest 1875). I. 307—308).

290

Милано, 3 фебруар 1465.

Милански дука пише Скендербегу нека нареди да се врати узета имовина пок. Валтазара de Rasina његову брату Јерониму.

Domino Georgio Castrioto alias Scandarbeg.

Illustris et potens Domine tanquam frater noster carissime! Sicuti nuper accepimus quondam Baldesar de Rasina, civis et mercator noster Comensis, excurso proximo anno doanam et tractam bladorum et stanicorum sic cognominatam apud Durachium urbem a Dominatione Vestra conduxit. Et cum inde recedens Ragusium pro aliis negotiis suis se recepisset Hieronymum fratrem suum cure ipsius doane prefecit, qui non multo post et fratre absente atque postea mortuo, quod magis egre fert, fuit a vestris bis spoliatus, et pecunie et quidquid ibi habebat bonorum prede expositum, quam rem, ut idem Hieronymus fatetur, sic et a mente vestra omnino alienissimam et mirifice molestam fuisse arbitramur. Tamen ut Hieronymus rebus suis consuli et huic tante eius iacture occurri aliquando videat rursus istuc redit ad Vestram Diminationem confugiens, quam hortamur et ab intimis rogamus, ut huic Hieronymo, subdito nostro, quidquid tam nephario modo ablatum est et iusticie intuitu et nostra causa restitui atque integre reddi faciat. Que quidem restitutio et omnis huius subditi nostri indemnitas nobis quam gratissima fuerit, offerentes nos ad queque beneplacita Dominationis Vestre paratissimos.

Mediolani III° Februarii 1465.

Jo.

C[ichus]

О том предмету писано и кнезу и већу дубровачком.

(R. Arch. di Stato di Milano, Reg. Missive N. 64 fol. 239').

291

Дубровник, 9 фебруар 1465.

Зидар Иван Крвавичић погодио је зидаре Матка Радојевића из Лапада и Паскоја Марковића из Гружа да с њим заједно иду у Родони у Арбанију и онде, уз погођену плату, раде до Ђурђева-дне.

Die VIIII Februarii 1465.

Iuan Cheruauicich murator conduxit et accordauit Matchum Radoeuich de Sancto Martino, laborarium in arte muratoria, et Paschoe Marchouich de Grauosio, presentes et operas suas locantes predicto Iuanno Cheruauicich, videlizet ad eundum cum dicto Iuanno ad locum nominatum Redonum et ibi cum eo ed(!) laborandum de arte ipsorum muratoria singulis diebus laboratiuis semper et continue usque ad Festum Sancti Georgii proxime futurum pro pretio et foro ducatorum duorum grossorum 6 dandorum et soluendorum predicto Matcho quolibet et singulo mense per dictum Iuannum et pretio et foro ducatorum 3 videlizet trium dandorum et soluendorum pro mense et ad rationem mensis predicto Paschoe pacto et conditione solemniter appositis, quod principium mensis et salarii ac mercedis dictorum Matchi et Paschoe indelligatur incipere a die quo dicti Matchus et Pascoe soluent et discedent ex portu Ragusii pro eundo Rhodonum cum dicto Iuanno. Qui Matchus et Paschoe ex nunc confessi sunt habuisse et recepisse a dicto Iuanno, videlizet Matchus ducatos duos grossos 6 et Paschoe ducatos tres pro solutione unius mensis. Renunciando. Pactum fuit inter partes, quod in Albania in principio et mensis, ut supra, currentis dictus Iohannes debeat soluere predictis solutionem alterius mensis. Renunciando.

(Држ. арх. у Дубровнику, Diversa cancellariae 72, 1464—1465. fol. 75').

292

Рим, 18 фебруар 1465.

Угарски краљ Матија дужду млетачком, Христофору Моро, о неискрености Турака када нуде мир.

Mathias, Dei gratia etc. Illmo principi Christophoro Mauro, eadem gratia duci Venetiarum

etc., amico nostro salutem et prosperos ad vota successus. Constitutis in procinctu proficiscendi Italiam versus oratoribus nostris, adiit presentiam nostram magnificus Johannes Aymo, orator amicitie vestre, declaravitque nobis se, post alias complures, novissime accepisse litteras vestras, ex quibus de novo certior factus est, quod Turcorum imperator multifariam multisque viis et mediatoribus tentasset de componenda pace cum Dominio vestro et sedando bello adversus eum suscepto. Quibus late expositis, retulit simul judicium vestrum, quo deprehensum est, quod hec instantia Turci non animo eius, sed dolis solitis et astutie tribuenda sit; utpote qui nihil unquam minus quam de pace recte cum christianis observanda cogitare solet. Et licet responderimus coram ipsi oratori vestro, quid super his curis et machinationibus Turci nos quoque sentiamus, non abs re tamen voluimus hec pauca ad notitiam vestre amicitie in scriptis perferri, ut cognoscat quo pacto etiam nos huius astuti hostis doli et fraudis circumsiliant; non ut de his acutius judicemus, sed ut judicio vestro nostrum quoque conferamus. Equidem duobus his annis post sese elapsis, et presertim postquam cum amicitia vestra et Dominio vestro socialia federa ad hoc bellum gerendum inita sunt, per multos modos et ex pluribus partibus non modo tentati et requisiti de pace ineunda, sed pene infestati sumus. Vaivoda maioris Valachie primus hac in re intercedere cupiebat. Deinde per viam Bozne, alii autem, novissime despotus Rasciae cum quibusdam de Servia, partes suas prosecuti sunt. Per occultas autem vias, multi mediocres nuntii nonnullos ex baronibus nostris, officia Turcis finitima tenentibus, sepe adeuntes, magna diligentia instabant, ut componende pacis apud nos svasores essent. Nuper vero manifestius deprehendimus curam hanc pacis componende adeo cordi fuisse huic hosti nostro, ut etiam delectos oratores suos, nunquam a nobis vocatos, ad oras prope regni nostri miserit, venturi ad nos, si securitatem eis dignati fuissemus permittere. Inter que crebre ad nos voces deferebantur de conditionibus pacis, tametsi non circumquaque pro voto utilibus, tolerabilibus tamen et honestis. At nos, qui non sine magnis nostri incomodis et nostrorum periculis, malesvadas artes huius hostis per calluimus, ab omnibus his tam svasoribus quam conditionibus aures et animum pariter avertimus; non obliti quid nobis et patrie, quid amicitie vestre, quid communi federi debeamus; prout super his antefatus orator potuit sepius amicitiam vestram reddere certiorem. Astutus ipse hostis et perfide fidei dure ferens duas istas sibi e vicino adversas potentias contra se ad bellum unitas esse, tetendit fallacie sue artes, subducens vias et modos, ut provisiones cessent, ut vires christianorum minuantur, ut hi duo suspecti sibi potentatus dividantur, quatenus una parte divisorum oppressa, alteram facilius aggrediatur. Cum iterum, prout a veridicis exploratoribus nostris intelleximus, ipse sub hoc tegumento oblate pacis, commune bellum parat, auget, coemit, atque etiam ut omnino recuperet Boznam multa ad hoc et magna molitur. Recte igitur et prudentissime amicitia vestra diiudicavit in hac exquisitione pacis astutias hostiles et artes doli plenissimas delitescere; alio enim tendit astu, alio arcum mentemque dirigit, ut scilicet feriat quoad poterit deludatque incautos. Quantum itaque ad partem nostram attinet, nos constanter perseveramus in proposito; debitum federis omnibus aliis illabentibus cogitationibus anteferimus. Quod ut manifestius appareat, delegimus nuper oratores nostros et jam expedivimus, ituros ad sanctissimum dominum nostrum papam, venturos autem prius ad presentiam Dominii vestri, quos precipua auctoritate et plenissima facultate et potestate, pro conditione rerum gerendarum instruximus. Hi propositum, intentionem et animum nostrum efficaciter declarabunt. Cum quibus una supradictum oratorem vestrum, de consilio et deliberatione prelatorum et baronum nostrorum, ex bonis et urgentibus causis ire jussimus, ut apud summum pontificem et etiam apud illustrissimum Dominium vestrum, uti homo medius, tam audita a nobis, quam visa apud nos, de conditione et opportunitate rerum, de mente nostra et de hostium conatu, et ex ordine referat et interpretetur. Quod quidem rebus omnibus non parum conducere posse speramus.

Datum Bude, 18 mensis Februarii, 1465.

(*Fraknói V.*, op. cit. 77—79).

293

Млеци, 22 април 1465.

Герард de Collis црта дуки миланском ситуацију у Млецима с обзиром на колебање Млечића да склопе мир с Турцима. Међутим, под утицајем папина обећања, већина је за то да се настави рат.

. . . .

Qua he venuta novella certa da Constantinopoli, che lo Turco ha messo in poncto LXX galie fornite de gente d'arme, munitione, e quanto bisogna. E dicese, che vol venire con dicte galie fora del strecto de Romania, per andare nel golfo de la giaza in la Natalia, qual confina con la ysola de Roddi de dreto, per far guerra al Carimano, lo qual ha inteso haver facto liga con questa Signoria contro esso Turcho.

Questa brigata he stata questi giorni in varii consigli. Omni giorno facevano consiglio de li X, con la zonta, e questo perchè per la via del loro baylo da Constantinopoli, item per quello Signor de Sancta Maura haveano trama de pace con lo Turcho, ala qual pace la maior parte consentiva sì per essere strachi de quella inpresa, vedando non poter offendere lo Turcho, nè da mare, nè da terra. Item perchè in vero li grava la spesa, et dichano publicamente, che loro sono solli al spendere, et che loro sono stati casone de inborsare de molti dinari ali Signori de Christiani, quali ano reschoso dinari da li loro populi secondo pretextu de questa inpresa e poy si li ano inborsati a loro utilità. Essendo loro in tali varii pensieri, chi voleva la pace e chi non, perchè altri ano parere, che may si poterano fidare del Turcho anchor che habiano la pace, e serali necessario stare sopra grande spesa, maxime da mare. He sopra zonto Messer Jeronimo Barbarico e Messer Triadano Grita da Roma, quali ano dicto, como lo Papa omnino vole attendere a questa inpresa e vole exbursare al presenti ducati cento miglia, quali ha aparichiati, et per parte de dicto Papa ano confortato la brigata ad seguitare la inpresa, et dicto Papa li da bona speranza, che le altre potentie, maxime da Ytalia, anchor loro darano adiuto ala dicta inpresa. Quindi si extima, che per questo anno lasserano da canto la pace e starano ad vedere, como le cosse passarano.

Non credo però spendarano tanti dinari, como hano facto l' ano passato.

. . . .

Venetia, die XXII Aprilis 1465.

Gerardus de Collis.

(Arhivio di Stato di Milano. Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1465. *Nagy I. & Nyáry A.*, op. cit. I. 323—324).

294

Дубровник, лети 1465.

Краљ Матија шаље посланика Скендербегу.

Maumette intanto con due validissimi eserciti tentava d'entrare in Ungaria, per mandarla a ferro e fuoco e per assediare Belgrado. E già s'era avvicinato a Smederovia il bassà col suo esercito et il Gran Signore con il figliolo maggiore, con infinite forze de' Turchi, non molto lontano lo seguitava, per poter questa està espugnare la città, occupare la Servia e Jaize, et ultimamente recuperare la Bosna. Lui tentava con tutto il sforzo impadronirsi di questi due luochi, a fine di poter con maggior facilità per l' uno entrare in Ungaria e Boemia e per l' altro in Dalmatia, Istria, Allemagna, Italia. Perciò re Mathia mandò un ambasciatore al pontefice per domandare ajuto. Mandò fra P. Alessandro ambasciatore a Skenderbegh; il quale per ordine regio passò per Ragusa, e da parte sua ricercò la repubblica, che mandasse anche ella un suo ambasciatore, il quale ricercasse Skenderbegh. Così fu fatto, e si mandò Nicolò Bona.

(Chronica Ragusina *Junii Resti*, 372).

295

Млеци, 26 јуни 1465.

Млетачки сенат јавља краљу Матији да су Турци понудили частан мир.

MCCCCLXV, die Junii.

Quod oratoribus Serenissimi domini Regis Hungarie dici debet:

. . . .

Nuperrime vero per viam Constantinopolis oblata est nobis bona et honorabilis pax, et pro Serenissimo domino Rege, et pro nobis, et pro reliquis christianis colligatis nostris, quod ut nos habemus Magnificenciis Vestris declaratum, communicatumque pro debito nostro voluimus.

De parte 39.

. . . .

(*Nagy I. & Nyáry A.*, op. cit. I. 338).

296

Млеци, 3 јули 1465.

Млетачки сенат одговара Дубровчанину Јакову Бунићу који, вративши се из Цариграда, посредује за мир између султана Мехмеда II и Млетачке Републике.

MCCCCLXV, die III Julii.

(Ser M. Barbadico, consiliarius etc.) Quod respondeatur Jacobo de Bona Raguseo etc.

Quod intelleximus, quantum nobis prudenter exposuit circa pacem ineundam cum Domino Turco, in qua re laudamus plurimum operam et diligentiam suam, meritoque inducimur ad ea, que honorem et commodum suum concernunt; loquentesque secum aperte, sicut cum nobis ipsis faceremus, dicimus, quod ex naturali inclinatione nostra nesciremus recusare pacem, dummodo secura haberi posset, pro nobis et pro Regia Majestate Hungarie, cum qua foedere devincti sumus etc.

Estque rei veritas, quod considerare diligenter voluimus circa negotium hujus pacis, videturque nobis, quod non possemus habere pacem tutam pro nobis et Serenissimo Rege Hungarie, nisi haberemus et Moream et Mithilenas et Regi Hungarie daretur quod sibi restat de Bossina, et aliud, quod conferre habeat securitati istius pacis. In qua pace etiam comprehendantur Domini christiani, qui nobiscum sunt, ideoque dicimus, quod contenti sumus, quod in Dei nomine sumat laborem redeundi ad Mamut Bassa, per illam meliorem viam, quam magis utilem judicabit etc., quem [sc. Jacobum de Bona] advisare volumus, quod Summus Pontifex, qui.... noster est, ut prosequatur hoc bellum ultra bonam quantitatem pecuniarum, quam dedit et daturus est Regi Hungarie, ardenti studio quesivit et continue querit cumulare pecunias exponendas in hoc bello Turci, quod commemoramus ei, ut omnia sciat sicut nos etc. De parte 30.

(1 consiliarius, Sapientes Consilii et sapientes t. f.). Quod egregio Jacobo de Bona Raguseo, qui pro materia pacis cum Turco ex Constantinopoli huc se contulit, explicavitque, quantum habuit a Mamut Bassa, circa rem istam, sicuti isti Consilio relatum est, respondeatur:

......declaramus etiam ipsi Jacobo, quod quia sumus et semper esse intendimus sibi sincere affecti, si per operam suam conducet hanc pacem, in remunerationem bonorum operum et laborum suorum, libere sibi donabimus X milium etc.

Eidem autem Jacobo dari debeant in hoc suo recessu ducati centum pro suis expensis. + 99 — 1 — 1.

Captum heri fuit in responsione facta egregio Jacobo de Bona, nos esse contentos, ut omnia communicet cum bajulo nostro Constantinopolis (Ser Bartholomeo Barbadico) et attentis rationibus et respectibus in oppositum, per eundem Jacobum allegatis, vadit pars, quod hec particula communicandi cum bajulo supradicto revocetur etc. + 128 — 7 — 4.

(*Nagy I. & Nyáry A.*, op. cit. I. 341—342).

297

Млеци, 16 јули 1465

Упутство млетачком посланику Ф. Венерију, који иде на угарски двор, шта да каже и како да се држи у питању понуђеног мира од стране Турака.

MCCCCLXV, die XVI Julii.

Commissio Ser Francisci Venerio, oratoris ad Regem Hungarie proficiscentis.

(Omissis)

(Sapientes Consilii et aliorum Sapientes t. f.)

....

Post hec omnia dices, quod sicut oratoribus Sue Regie Majestatis, dum hic apud nos essent, diximus, ex Constantinopoli per varias vias et media de pace tentati fuimus, interque media per quendam Raguseum ad nos missum, Mamut Bassa pacem securam et honorificam nobis optulit, requisivitque, ut aliquem ex nostris illuc mitteremus, cui respondimus, ut prius aliis feceramus, neminem ex nostris mittere aliquo velle, sed quando nobis exprimentur, declarabunturque huiusmodi secure et honorifice conditiones pacis pro eadem Majestate et pro nobis, qui per amorem et conjunctionem nostram unum et idem sumus, tunc una cum eadem Majestate respondebimus.

(1 consiliarius, 1 sapiens t. f. 1 sapiens Consilii, Sapientes Consilii et aliorum sapientes t. f.)

Occurit, ut post discessum a nobis oratorum Sue Majestatis Despotus Leonardus de S. Maura, de cujus verbis et introducta mentione pacis et responsione nostra eidem Regie Celsitudini et

per virum nobilem Joanni Aimo, nobilem oratorem nostrum, et per literas nostras, noticiam superioribus mensibus dedimus, huc ad nos misit nuntium quempiam suum ex Constantinopoli, ut ipse asserit venientem, qui nomine ejusdem Bassa, plurimum nos ad pacem est hortatus, offerens illam securam et honorificam, requisivitque, ut aliquem ex nostris nobilibus ad Portam mitteremus. Nos vero eidem nuntio respondimus eademmet verba, que Despoti ipsi prius dici feceramus, et quod aliquem ex nostris mittere nullo modo eramus dispositi. Hoc est, quod in hac materia mentionis pacis adhunc usque diem secutum est, quod Sue tamen Majestati pro debito et officio nostro, ut est, ita declaratum voluimus. Et si forte occurreret, quod Majestas Regia a te requireret, quenam dispositio esset Dominii nostri circa pacem cum Turco, respondebitis, quod per ea, que comprehendere potes, ipsa Dominatio nostra, dum modo porrigerentur conditiones honorabiles et secure pacis, pro eadem Majestate et pro nobis, iudicaret, utile fore, ad practicam ipsam attendere, attento maxime, quod pondus omne hujus belli est super humeris Sue Majestatis et nostri Dominii et relique christianorum potentie inter se dissidentiis, discordiis, bellisque plurimum sunt involute. + 58 — 4 — 6.

(1 sapiens t. f. 1 consiliarius, 1 sap. ordinum).

Nos vero visis tot requisitionibus, tantisque oblationibus Turci circa hujusmodi pacem, nullam eidem nuntio responsionem fecimus, sed tenere hic eum deliberavimus tantisper, donec Majestate ipsa de hoc advisata, consultius, convenientiusque ex comuni sententia utriusque nostrum respondere possimus. Mandamus igitur tibi, ut de responsione ejusdem Regis, deque verbis et nutibus ejus et de eo, quod pro tua opinione judicaveris de mente et intentione sua, nos quamprimum per velocissimum nuntium facias certiores. Et si forte eadem Majestas a te peteret quenam esset intentio nostra in hac materia, volumus, ut ei respondeas, quod consideratis rerum conditionibus et difficultate pro presenti generalis expeditionis, pondereque immenso expensarum et periculis etiam, tum Sue Serenitatis, tum nostris, qui soli omnium christianorum tantam molem, sarcinamque ferimus, opinionis nostre esset, ab apparatibus belli et ab ipso bello nequaquam propterea absistentes, quin imo illi vehementius incumbentes, non spernere etiam hanc practicam pacis et de responsione ejusdem Serenitatis per velocissimum nuntium nos advisa. De parte 72.

Per literas R. in Christo patris, domini episcopi Cretensis, legati apostolici, sumus advisati Regiam Majestatem predictam ab eodem Bassa de pace similiter fuisse requisitam, quod prefatus D. archiepiscopus nobis significat ab eadem Majestate habuisse, cum ordine, ut id nobis denotare deberet. Unde Regie Celsitudini gratias agas nostro nomine, quam in re hac, ut in ceteris omnibus, pari affectione et benivolentia incedere videmus nobiscum.

Demum eris curiosus et diligens in scrutando et persentiendo rerum omnium successus, et tam pacis, quam belli, novorumque omnium in diem occurrentium et per continuas tuas literas, perque nuntios frequentes et celeres nos optime et distincte instructos et advisatos tenebis, ut juxta exigentiam tibi scribere possimus.

(Omissis)

(Nagy I. & Nyáry A., op. cit. I. 346—348).

298

Млеци, 9 август 1465.

Милански посланик de Collis извештава дуку миланскога да је преко Валоне стигао глас, да је султан упутио у Млетке четири посланика да понуде мир Млечићима.

(Omissis)

Or Illmo S^re^ io intendo dal altro canto, che questa brigata non fa tanto extima alo intrinsecho de queste novelle, quale sono asay lezere, quanto che sono advisate per la via de la Valona, chel Turco manda IIII ambassatori ala prefata Signoria per domandare la pace con loro, et adviso V. E. per quelo io sento, che si atacharano ad omni partito, che esso Turcho li offerischa per essere già strachi de la dicta impressa e per non spendere dinari. Questa cossa de dicti ambassatori la prefata Signoria non me la però dicta, ma lo intesa da altri.

Venetiis, die IX Augusti 1465.

E. V. ILL. Exc. fidelissimus servus Gerardus de Collis.

Illmo Principi ac Exc^mo^ D. D. Duci Mediolani etc.

(Archivio di Stato di Milano. Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1465. *Nagy I. & Nyáry A.*, op. cit. I. 350).

299

Дубровник, 12 август 1465.

Одредбе Сената да се отпреми посланик краља Матије Скендербегу и да се Скендербегу упути и властелин Паладин Лукаревић.

Die XII Augusti 1465.

Prima pars est de providendo fratri Alexandro, oratori regio de una barcha, usque ad Schenderbegh expensis comunis.

Captum per omnes.

Prima pars est de mittendo unum ex nobilibus nostris ad dominum Schenderbegh, ad contemplacionem maiestatis serenissimi domini regis Hungarie.

Captum per 25, contra 5.

Prima pars est de dando ipsi nobili in die ipperperos 6 pro barcha, salario, expensis et famulis.

Captum per 28, contra 2.

Electio dicti nobilis: Ser Paladinus de Lucharis.

Captum per 18, contra 6, inc. 6.

(Држ. арх. у Дубр. Cons. Rog. XVIII. *Thallóczy-Gelcich*, op. cit. 767).

300

Млеци, 26 август 1465.

Герард de Collis извештава дуку миланског о спремама краља Матије против Турака, за коју акцију труди се да придобије херцега Стевана Вукчића и Скендербега.

. . . .

La prima lettera ho lecto ala Signoria, qual summamente rengratia V. Excellentia, che li da notitia de omni occurentia et me dixe lo Principe, che a consolatione vestra li scrivise, como haveano adviso de la Dalmatia, che lo Re de Ungaria era per uscir in campo con uno grandissimo exercito de più de cento milia persone e che già havea scripto al Ducha Stefano de Bosna, che andassi da luy per usar ad campo, et similiter havea mandato ad Scanderbeg.

Item dice, che dicto Turcho havea mandato una solenpne ambassata a dicto Re de Ungaria et li havea mandato ad presentare molte cosse, et ulterius li proferiva dare liberamente la Bosna et la Servia, s' il voleva far pace con luy. Ma dicto Re non ha voluto acceptare nè presente, nè offerta, nè may ha voluto lasarsi vedere da dicti ambassatori et li a dato cumiato. Item dicto Re de Ungaria havea mandato V mille cavali ad Cataro in subsidio de la Signoria contra quello Signore coligato con lo Turcho, che feceva guerra ala prefata Signoria.

. . . .

Venetia, die XXVI Augusti 1465.

E. V. Exc. fidelissimus servitor

Gerardus de Collis.

Споља: Illmo Principi et Exc^{mo} D. D. Duci Mediolani etc.

(Archivio di Stato di Milano. Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1465. *Nagy I. & Nyáry A.*, op. cit. I. 351—352).

301

Млеци, 13 септембар 1465.

Млетачки сенат одговара на предлоге и захтеве Скендербега, поднесене преко драчког архиепископа.

1465. 13 Septembris. — Quod ad capitula nostro Dominio nomine magnifici Scanderbegi per reverendissimum dominum archiepiscopum Dyrachii porrecta respondeatur: Et primo ad primum huius tenoris, videlicet: che la vostra Illustrissima Signoria reffaci la compagnia de 500 cavalli et 500 fanti Taliani per quella più presta via che sia possibile, la qual compagnia se desfece et fugì via per la disobedientia de misser Cimarosto capetanio, el qual li levò dal' impresa et contra la volontà del dicto Signor andò a Durazzo, et etiam per manchamento de denari, che non li fo mandati per la Signoria Vostra. E che la dicta compagnia stia et perseveri appresso el dicto Signor durante bello cum Turchis, azocchè se possino adoperar. E che a quella non sia facto altro capetanio appreso lui, e che li pagamenti de quelli siano mandati al dicto Signor et non a prevededor nè altri, chome li fo promesso, de do in tre mexi. Et è cussì necessario, azocchè per le raxon ch el dicto Signor assigna, non intravegna de questa compagnia quel che intravene de l' altra, ma se fazi el dover. E che le contento, sia appresso

lui commessario, che veda, chome se spende tal danari.

Responsio: Nos, sicuti notum est, nostre promissioni abunde satisfecisse, gentesque nostras equestres pedestresque ad illum magnificum dominum misisse, que, sicuti dicit, debitum suum non fecerunt, nobis sane molestum fuit, quum nulla alia ratione tantam impensam fecimus, nisi pro utilitate status magnificencie sue et nostri, refectioni quarum gentium superveniente hyeme non videtur nobis tempus pati esse aliquam provisionem ad presens faciendam, sed tempore veris curabimus requisitioni sue magnificentie satisfacere.

Ad secundum: Domanda che la Vostra Serenità proveda sopra el facto de la galia et navilii, si chè quando le richiederà, non li vengano a meno, chome fò facto l' instade passata per la impresa, et questo inverno quando non havea bisogno Cataro, chome al presente ha.

Responsio: Si sue magnificentie satisfactum non fuit id nulla alia causa accidisse, nisi quod intelligentes nos magnam a Turcho classem parari statuisse, classem nostram magno triremium numero fortem facere, ac potentis classis nostre obiectu periculum, quod statui suo, nostro totiusque christianitatis imminebat, propulsare. Et quemadmodum superius dicimus, cum hoc hyemis tempus idoneum sit veri satisfacere sibi curabimus.

Tertio: La ricorda, che la Vostra Signoria fortifici Scutari, però che porta periculo.

Responsio: Recordamenta magnificentie sue nobis grata fuisse, super qua re, licet provisor noster ad illas partes mandatum a nostro Dominio habeat, tamen illud efficatius reiterabimus, ut civitas ipsa penitus fortificetur, et ita eidem provisori nostro efficacissime scribatur.

Quarto: El domanda che la Vostra Signoria scriver se degni al summo pontifico, che la Soa Santità habia per recomandato el dicto Signor in farli parte de centomillia ducati, che la Soa Santità ha promesso in adiutorio de coloro, che combateno contra Turchi, poichè esso Signor combate continuamente et sta in gran spexe, et niun el sovien de danari, chome se fa ad altri.

Responsio: Fiat ut petitur et scribatur in ea forma, que Collegio videatur.

Quinto: El domanda, li sia restituito et pagato li frumenti et navilii tolti per li nostri rectori et galie, e chel sia dato sì fato ordene da qui inanzi, che li so frumenti, chel manda a donar o per altri so bisogni, non siano tochati.

Responsio: Nos veram et certam informationem habuisse, eiusmodi frumenta non sue magnificentie sed aliorum fuisse, quod si suum fuisset, non aliter illud tractari fecissemus, ac si nostrum proprium fuisset.

Sexto: El domanda, le sia pagato qui certi danari, chel die haver dala camera de Scutari, che sono ducati a perperi 4 per ducato. E simelmente 600 ducati, chel die haver dale razion vechie in fin pochi dì.

Responsio: Nos novam super sale ad cameras nostras illarum partium fecisse provisionem, adeo quod firmiter tenemus, magnam pecuniarum summam exigi debere, nec magnificentie sue obliti fuimus, quia suprasripto provisori nostro stricte dedimus in mandatis, quod sue magnificentie penitus satisfacere debeat. De parte vero, quam hic habere debet, ordinabimus eam sibi dari ab officio nostro rationum veterum. Et ita fiat iuxta formam partis.

Septimo: El domanda, che la Vostra Signoria daga plena libertà al suo provededor sopra li vostri subditi etc. Et aricordia, chel fazia utele provision, chel dicto provededor possa acordar la montagna di octo anni, et la Xenta; che se la fosse stata acordata, chomo aricordo el dicto Signor, non saria intravenuto quel che occorse.

Responsio: Misisse ad illas partes provisorem nostrum cum pleno mandato et libertate providendi ad omnia, que statui nostro sueque magnificentie utilia esse videbit: quo cum de huiusmodi re magnificentia sua conferre poterit, ut fiat illa provisio, que rei huius utilis videbitur. Et ita mandetur eidem provisori.

Et quia superscriptus dominus archiepiscopus sue specialitatis nomine nonnulla alia capitula porrexit, captum sit, quod per Collegium expediri possint. Require ad Collegium. De parte 135, de non 1, non sinceri 1.

Li frumenti tolti sono questi:

La galia morexina zoè Januzo Greco comito pigliò stera 400 de formento et stera 4 de fave, porci 17.

Misser Andrea da Molin, fo podesta de Budua, pigliò stera 400. La Vostra Signoria li scrisse el restituisse li formenti, e perchè el fo morto, la lettera non fo presentada. Tutta la so robba è venuta a Veniexia. Al tempo che morì re Alphonso, fu pigliato al dicto Signor un navilio de sal; el sal li fo reso per la vostra Signoria et el navilio è restado a Durazo per ducati 125.

Misser Marco di Prioli, fo conte a Catharo, tolse un navilio nolizato pel Signor predicto, per el qual mandava a donar al Signor Vladislao certo formento, et a uno mercadante fiorentino a Ragusi stera 50 per veluto, tolto per nome del dicto Signor per la chorte a uno ducato el staro; el restituì el formento del Signor Vladislao e quello del Signor no, ma el vende a perperi $3^1/_2$ el staro et el navilio per ducati 30, li qual el dicto Signor Scandarbego pago al dicto patron.

(Држ. архив у Млецима, Senato. Mar. Lib. VIII. *S. Ljubić*, Listine X. 334 336).

302

Подравина, 2 октобар 1465.

Краљ угарски Матија одговара на прекоре папе Павла II да ништа не предузима против Турака и обећава да ће на пролеће 1466 предузети енергичну акцију против султана Мехмеда II.

Modo tandem rediit ad me reverendus pater, dominus Marcus episcopus Tininiensis, cum litteris vestre sanctitatis, quarum prima pars de facto fidei, secunda de ecclesiasticis juribus loquebatur; utraque autem mei castigationem continebat.

(Omissis)

Scribit beatitudo vestra hostem Christi primo vere orbem debellare egressum, usque in regnum Bozne et ad Illiricos fines irrupisse, obvia queque devastantem, me vero propugnatorem Christianorum nondum in aciem processisse, sed adhuc domi quiescere. His addidit coram prefatus dominus Marcus episcopus: sanctitatem vestram vehementer mirari, quod ego a Thurcorum incursionibus fines Christianorum tueri non possim, hortarique me, ut aliquando metas et regnum Bozne eggredi audeam ac viriliter in terras et ipsa viscera hostium penetrem, et saltem nuper missa utiliter expendam; ita demum beatitudinem vestram amplissima quedam subsidia nobis collaturam, alioquin Deum et homines testaturam: non jam se, sed memetipsum mihi defuisse. Audiat me sua solita mansvetudine vestra sanctitas ad hec aliquantulum respondentem. Equidem nescio, unde ista fama Rome increbuerit: Turcum primo vere Boznam et Illiricos fines ingressum. Ego, qui vicinior hosti sum et quem frequentia exploratorum nec cotidianas eius actiones ignorare sinit, propemodum affirmare ausim: Turchum ipsum hoc anno in hunc usque diem ne alterum quidem pedem Constantinopoli protulisse, sed nec justum aliquem illius exercitum fines Christianos invasisse. In Bozna vero non alios Turcos fuisse quam qui fere continue et ab antiquo esse solent, preter quosdam indigenas eisdem adherentes et in alterutrum servientes, in Illirico autem ne unum quidem, nisi forte captivum. Quapropter, beatissime pater, si quis de novis harum partium informari cupit, certiora forsitan et veriora ab hinc poterit intelligere, quam ex Dalmatia vel Epiro, ubi timidorum aut otiosorum garrulitas inanes plerumque fecit rumusculos. Da mea vero negligentia quid dicam, nisi quod res habet; opinentur alii quicquid volunt. Mihi certe ipse videor hactenus acquisivisse plura, quam amisisse. Illud si negligentia est, fateor me omnino efficere et cavere non posse, ut in metis sepe incursus mediocres et rapine non fiant, neque enim ibi montibus et fluviis distinguimur. Italiam ab Affrica latum pelagus separat, non tamen arbitror a piratis Sarracenorum semper tuta esse Ausonie littora. Sed profecto itidem nec Thurci evitare possunt, quin nostri pares aut ampliores predas ex eorum finibus continue agitent. Quod si Epirotarum[1]) more victoriolas quasdam jactare vellemus et quasi in matricula describere quot hostium vicos nostri homines incenderint, quantum pecorum hominumve abduxerint, videremur fortasse nec presenti anno penitus cessare, manusque nostras etiam tunc inter hostes non fuisse quietas, cum nos Bude quiescebamus. Neque enim, puto, decet me ipsum personaliter ad omnia prorumpere; ne apud hostes auctoritas mea vilescat. Preterea non dubito, quin et illud cogitet vestra sanctitas regnum meum pluribus e partibus habere inimicos. Nunc ab Almania predonum haud contemnenda vis ingruit, providendum nempe est, ne interim invalescant hac estate. Cum adhuc oratores mei nondum rediissent, adversus latrones Bohemos processeram, quorum recentem contumaciam pro magna parte celeriter compressi, postea vero, quum legati mei redierint, belli apparatum acceleravi, et premissas ante me copias en ipse subsequor. Facultatibus meis nec nunc, nec alias umquam peperci, sed longa plus de meo pro communi utilitate insumpsi, quam ab aliis accepi. Subsidia vero sedis apostolice

---

[1]) Овде краљ Матија мисли на хвалисање Скендербега у његовим борбама с Турцима.

judicio meo nec prius per me inaniter consumpta sunt, quippe que non domi, sed in castris et inter hotes exposita fuere, et nunc scio me tam oculos, quam manus a transmissa nuper pecunia satis puras habere. Qua in re sufficit mihi legati et dispensatoris apostolici locuples testimonium. Utinam tam accurata ab aliis ratio deposceretur, invenirentur forte aliqui in terris, qui prope centuplum inutilius expenderunt. Interea supplico beatitudini vestre, ne mediocribus suffragiis et viribus semper nimis grandia peragi exigat, neve id a nobis efflagitet, ut quantocunque stipendio trans Emum Rhodopenque montes et in Euxini littoribus preliemur. Non minus forsitan salutare esset sanctitati vestre nos, si maiora viribus audere vellemus, commonefacere, modumque prescribere audacie juvenili; si quid enim sinistri, quod absit, mea quedam temeritas non solum mihi ipsi, sed universe reipublice Christiane afferret, tunc vero non tam turpe, quam et periculosum esset dicere: non putaram. Si tamen pulchrum videtur ardua experiri, ego ille primus sum; ego, inquam, qui semper necessarium esse dixi, ut omissis particularibus expeditionibus, valida et sufficienti manu hostem nostrum aliquando in suo nido queramus, et collatis signis extrema tentemus, semelque hac cotidiana molestia liberemur. Hoc est, quod (maxime) allis consulo, quod plurimum ipse opto ad hoc meas meorumque fortunas et regium caput devoveo. Presenti quidem anno ceptum prosequar et quicquid amplius et melius potero agam et quantum in me erit, ita agam, ut nemo mihi quicquam merito imputare possit. Exitum nunc Deus novit, postmodum res ipsa ostendet. Anno sequenti, Deo adiuvante, Machometum ipsum, ubicunque circa Hellespontum reperiri poterit, vestigabo; illa modo beatitudinis vestre et aliorum Christianorum tante rei convenientia auxilia non desint; alioquin et ego celum terrasque testabor, non per me, sed per alios stetisse, quin pulsis ex Europa et deletis funditus Turcis populi fidelium eterna in pace benedicerent Deum redemptorem, qui sanctitatem vestram regimini ecclesie sue sancte diu servet incolumem ac felicem.

Datum in castris exercitus nostri in vado Drawe, II die mensis Octobris 1465.

Споља: Ad summum pontificem ex parte domini regis.

(Fraknói, V. op. cit. I. 109—112).[1])

[1]) На писмо папе Павла II од 19 јула 1464 одговорио је краљ Матија овим писмом од 2 окт. 1465, дакле после пуну годину дана и два и по месеца. Краљ Матија био је у јулу 1464 у Будиму и онде, у главном, остао све до поч. септембра 1464. Тих дана видимо га у Илоку, а 8 октобра 1464 налазио се „in descensu excercituali in vado Racha fluvii Zawae". Одатле је с војском прешао у Босну, 6 септембра био је под Јајцем и у новембру притиснуо Зворник. Поч. окт. 1465 налазио се на Драви, одакле је упутио ово писмо папи (*Ráth K.*, A magyar királyok hadjáratai, utazásai és tartózkodási helyei (Győr 1861), 219—220.) О краљу Матији и Босни в. *W. Fraknói*, Mathias Corvinus, König von Ungarn (Freiburg im Breisgau 1891), 106. *В. Ћоровић*, Хисторија Босне I (Београд 1940) 565 и д.

303

Дубровник, 5 новембар 1465.

Одлука Сената да се Скендербегу поклони извесна количина двопека.

Die V Novembris 1465.

Prima pars est de dando libertatem domino Rectori et suo Minori consilio de dando domino Schenderbegho duo miliaria biscocti.

Captum per 29, contra 8.

(Држ. арх. у Дубровнику, Cons. Rog. XVIII. *Thallóczy-Gelcich*, op. cit. 780).

304

Млеци, 6 новембар 1465.

Одлуке млетачког сената у погледу склапања мира с Турцима.

MCCCCLXV, die VI Novembris.

Dubitum aliquod non est, attentis iis maxime, que hactenus visa sunt, quod ad nullum alium finem Turcus de pace tot viis tentare nos fecit, nisi causa lentandi provisiones nostras, quod ne consecutum videatur, vadit pars, quod considerato, quod nihil magis Turcum ipsum ad pacem inducere potest, quam bellicus apparatus, in nomine Domini et in bona gratia die luna proximo in Majori Consilio per duas manus electionum et scrutinium in hoc Consilio fieri debeat unus capitaneus generalis maris loco Ser Jacobi Lauredano etc. + 125 — 20 — 7.

MCCCCLXV, die VI Novembris. (Ser Vitalis Lando, doctor et miles, sapiens t. f.).

Quoniam necessarium omnino est investigare omnem possibilem modum imponendi finem huic periculosissimo turcico bello, non modo ob intollerabiles conditiones ipsius et nostra, et defectum

aliorum christianorum a subsidiis tante molis, verum etiam ob insidias, que undecunque adversus nos tendi videntur, vadit pars:

Quod non expectando ulterius adventum Jacobi de Bona, cujus terminus jampridem est elapsus, nec fundantes nos in practica ulla Sancte Maure, utpote in ea, que ab experientia animadversa est, non modo longissima, sed etiam vana, omnes de Collegio, sub debito sacramenti, die crastina ad hoc Consilium, cum opinionibus suis venire teneantur et ponere partem pacis ineunde cum Turco, illis aliis celioribus et melioribus modis, qui videbuntur. Et differatur scribi in Hungariam quousque hec materia pacis erit expedita, ut conformius responderi possit. De parte 25.

MCCCCLXV, die VI Novembris. (Sapientes Consilii et sapientes t. f. excepto Ser Vital Lando doctore et milite).

Quoniam ex conditionibus rerum et temporum occurrentium facit pro nostro Dominio expedire hinc nuntium D. Leonardi Despoti de Sancta Maura, qui diu hic stetit, considerato etiam, quod Jacobus de Bona Raguseus, qui ad nos redire debebat, non est regressus, propterea vadit pars, quod mittatur pro nuntio ipsius Domini Despoti Leonardi, sibique dicatur, quod si distulimus in hanc usque diem eum expedire, id principaliter fuit, quia nobis decens visum est, causam sui ad nos adventus communicare cum Ser^{mo} Rege Hungarie, confoederato nostro, unde dicimus, quod in bona gratia redire potest ad dominum suum, sibique nostro nomine explicare, mentem nostram bene dispositam esse ad pacem cum Turco; verum mittere ob id ad ejus presentiam oratorem nostrum non videtur nobis; ideoque notificare potest Flambulario, qui sibi dici fecit ex parte Domini Turci de pace predicta, quod de hac intentione nostra domino suo quamprimum dare potest noticiam et dare operam, quod mittatur orator ipsius Turci cum pleno mandato Ragusium, seu ad alium locum ibi proximum. Et de deliberatione et tempore missionis ipsius oratoris quamprimum advisare prefatum Dominum Leonardum, ut subito nos informare possit, qui providebimus, quod etiam ad illud tempus erit Ragusii, seu ad illum locum proxime noster orator cum mandato. Et id ipsum pro parte sua faciet Ser^{mus} Rex Hungarie.

(*Nagy I. & Nyáry A.*, op. cit., I. 365—366).

305

Млеци, 7 новембар 1465.

Млетачки сенат обавештава свога посланика у Будиму, о својим намерама у погледу склапања мира с Турцима.

MCCCCLXV, die VII Novembris.

Oratori ad Serenissimum Regem Hungarie.

(Omissis)

Intelleximus inter cetera, quantum scribitis, ultimate respondisse vobis Regiam Majestatem circa ea, que pertinent ad pacem cum Turco, videlicet, quod Sua Serenitas ex sapientissimis verbis et rationibus per eum vobis explicatis, consideratisque consuetis astuciis et artibus Turci, commemoraverat, pro tercio loco hujus pacis tractande civitatem Ragusii, vel alium locum proximum, ut intelligi possit, si Turcus realiter ad rem istam procedere vellet: id profecto nobis admodum placuit audire, concurentesque in hanc ipsam sententiam, de ipsius tercii loci electione, advisamus vos, quod cum hic esset orator Domini Leonardi Despoti de Sancta Maura, ut nostis, missus ad nos ex causa hujus pacis, quem ob hoc specialiter hic tenuimus, deliberavimus eum expedire cum hoc, quod rediret ad dominum suum, sibique nostri parte referret, quod si distuleramus eum expedire, id processerat principaliter, quia decens nobis visum fuerat causam sui ad nos adventus communicare cum Serenissimo Rege; quoque eramus bene dispositi ad pacem cum Turco, sed mittere ob id ad eum oratorem nostrum non videbatur nobis et hujusmet sententie esse tenebamus prefatam Regiam Majestatem. Ideoque notificare poterat Flambulario, qui sibi materiam hujus pacis commemorari fecerat, quod de hac intentione nostra domino suo noticiam dare poterat, dareque operam, quod mitteretur orator ipsius Turci Ragusium, vel ad alium locum ibi proximum cum pleno mandato et de deliberatione et tempore missionis etc. De quibus omnibus contenti sumus et volumus, quod in ea bona et accomodata forma verborum, quam magis utilem esse noveritis, Serenitati Sue noticiam detis.

Sicut a Romano Pontefice nuper accepimus intentionis Sue esset, quod nulla pax fieret cum Turco, sed quod bellum cum eo continuari deberet, circa quam rem etiam scripsisse, asserit, ad Regiam Majestatem Hungarie, ut sibi rem istam prohibeat. Nos autem, qui ex necessariis causis

et respectibus, in proposito nostro habende pacis, si ita esse possit, persistimus: volumus et mandamus vobis, quod, si per Serenissimum Regem, seu per aliquem ex suis, diceretur vobis quicquam de ista materia, justificetis et honestetis cum verbis et rationibus in instructione vestra contentis et cum de aliis, que pro vestra prudentia noveritis huic rei magis posse conferre; et signanter cum expeditione, quam, sicut prediximus, jam dedimus oratori Domini Despoti de Sancta Maura, ex consensu Majestatis Sue.

De quanto autem habebitis circa premissa, curiosus eritis literis vestris nos certiores efficere + 92 — 18 — 11.

(*Nagy I. & Nyáry A.*, op. cit. I. 367—368).

306

Дубровник, 13 новембар 1465.

Сенатска одлука у погледу испоруке Скендербега преко Паладина Гундулића, који иде угарском краљу Матији.

Die XIII Novembris 1465.

Prima pars est de non commitendo Ser Paladino de Gondola, ituro ad serenissimum dominum Hungarie regem ex parte Schenderbeghi, sed sibi regraciando pro sua bona oblacione.

Captum per 20, contra 16.

(Држ. арх. у Дубр. Cons. Rog. XVIII. *Thallóczy-Gelcich.* op. cit. 780).

307

Млеци, 14 новембар 1465.

Герард de Collis извештава дуку миланског да до мира с Турцима по свој прилици неће доћи, али да је стигао у Млетке посланик султана Карамание, који жели да склопи војни савез с Млецима против Турака.

(Omissis)

Pare che la praticha de la pace con lo Turcho sia in tuto habandonata, e non si ne parla più anci. Me dice lo Principe, che per cossa alcuna non vogliano pace con quello perfido ynimico de la fede et che de presenti mandano ducati XL milia al armata et ala gente d' arme, quali li impresta la più parte Johane Sopranzo et Piero Gueruci senza alcun interesse, poy li riscotano loro da lo offitio del sale ala giornata.

Hogi debe zonzere lo ambassatore del Soldano, qual fu qua la estate passata per lo acordio de Roddi. Et dicesi, che lo acordio he facto e chel torna per confirmar li capituli ha la Signoria con lo dicto Soldano. Ma io ho inteso da uno altro canto, chel viene per fare acordio et liga con la Signorla contra lo Turcho. E questo me pare più verisimile, perch' io so, che ala partita sua de qua lo principe lo carichò molto de questa praticha, demostrandoli, che levemente lo Turcho poria farsi Signore de la Soria et dicto ambassatore gli ne diede speranza, però che questo Soldano he Albanese de la Morea, et me ricordo, che de tute queste cosse fin alora ne diede notitia a V. Celsitudine. Ho posto tal ordine, che de omni cossa si agitarà ne serò advisato, et del tuto ne darò notitia a V. Excellentia.

(Omissis)

Lo acordio facto con lo Soldano, dichano, non haver pagato niente de quelli ducati XXX mille gli domandava. Ma io pur sento da canto, che li ano promesso ducati XIIII mille, ma dichano cusì per sua maior reputatione.

(Omissis)

Venetia, die XIIII Novembris 1465.

E. V. Ill^me^ Exc. fidelissimus servitor Gerardus de Collis.

Споља: Illmo Principi etc. Duci Mediolani etc.

(Archivio di Stato di Milano, Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1465. *Nagy I. & Nyáry A.*, op. cit. I. 369—370).

308

Дубровник, 15 децембар 1465.

Одлука да се одгоди одговор фра Александру, изасланику угарске господе.

Die XV Decembris 1465.

Prima pars est de induciando super responso, faciendo fratri Alexandro, ambassatori dominorum Hungarorum.

Captum per 34, contra 18.

(Држ. архив у Дубр. Cons. Rog. XVIII. *Thallóczy-Gelcich*, op. cit. 781).

309

Млеци, 23 децембар 1465.

Милански посланик у Млецима, Герард de Collis, извештава дуку миланског о одно-

сима између папе Павла II и угарскога краља Матије у погледу склапања мира с Турцима. Говори, даље, о покушајима Дубровчанина Јакова Бунића и деспота Леонарда од Санта Мауре да посредују за мир између Турака и Млетачке Републике.

(Omissis)

Item me ha dicto [capelano e cancelero del vescovo de Candia], che lo Papa de III giorni havanti, che loro si partisano de Ungaria, scripsi uno breve al prefato Re, quali li fu lecto per lo veschovo de Candia, et contineva dicto breve questo in sobstantia: Como lo Papa havea inteso da più parte digne de fede, che la sua Maesta havea facto pace con lo Turcho ad instantia et sugestione di Veneciani, la qual cossa li era molesta, quanto dir si potesse, e che da hora luy lo confortava et carichava a ronpre dal pace e capituli, che li fuse intervenuti. Et si li era alcun vinculo de sacramento, che da mo lo Papa lo absolvea et liberava da omni vinculo, confortandolo ala dicta impresa, che dal canto suo non li mancharia etc. Lo prefato Re li fece una risposta, forsi non mancho savea che la proposta, e dixe: che l' è ben vero, che li ambassadori del Turcho sono stati da luy e gli ano offerto honorevoli partiti, vogliando luy far pace, ma che luy non li a voluti acceptari, nè faria una tanta cossa senza saputa de la Sua Santità. He ben vero, chel si doleva grandamente, che metando luy non solo lo stato, ma la persona propria a scoto per questa impresa, che fuse sì mal adiutato, quanto l' è, e che advisava Sua Santità, che non si fazando altramente provisione, che sia facto fin qua, quando vedarà non poter far altramente, farà come poterà. La Signoria ha saputo tute queste cosse dal veschovo de Candia, e non credo già, chel Papa fuse contento che la Signoria lo sapese.

(Omissis)

La prefata Signoria ha facto una risposta a questo ambassadore del Re de Ungaria, qual he venuto noviter con lo veschovo de Candia, per domandar dinari, secondo la conventione de la liga loro etc., qual he stata questa, como he vero, che li debano dare ducati LX milla l' ano, li qual si debeno spendere secondo richiederà il bisogno de la dicta inpresa. Quindi loro, considerando essere maior bisogno defendere questa inpresa dal canto da mare cha dal canto de Ungaria, dove non si è facto may alcuna cossa digna, hano deliberato questo primo tempo fare una armata potentissima et etiam mandare gente asay da cavalo et a pede in la Morea; quindi essendo loro gravati de tante spese, sano, chel prefato Re starà patiente, quando da loro non havese quello sopsidio, seria da lor voluntà. Tuta via lo confortano, chel vada dal nostro Signore lo Papa, lo qual, non havendo altra spesa, lo poterà meglio subvenire cha loro. Poy ala tornata sua seriano insieme aparichiati a far omni bene possibile e con questo l' ano licentiato, ma li ano tolto li tre quarti de la speranza de darli più dinari, nè si credegli ne diano più. La Vostra Excellencia ha mo inteso il tuto.

(Omissis)

Del Turcho non li è altra nova, che noviter luy ha facto uno re in Bosna, lo qual si domanda lo re Mathia e fu già barone de l' altro re de Bosna. Mo he renegato e ha mogliere ad Constantinopoli. Lo prefato Turcho, pieno de omni malitia, si tiene habia facto questo re non ad altro fine, salvo che, vedendo luy non poter haver layza et senza essa non poter tenere la Bosna sicuramente, ha pensato far questo re novello ad ciò chel paya al paese haver lo suo antiquo governo. E perchè layzi he naturaliter ynimica de Ungari, vol temptare si per questa via la potese far sottometre al dicto re, che per consequens seria poy sobiecta al Turcho. Altri vogliano dire, chel cerca pace con omni homo per chel si vede inhabile de la persona, et dichano, chel suo figlolo maior Armorato ha robato la mogliere del bassa de Romania, qual he homo sapientissimo e lo governo del Turcho e la conducta in la Natalia. Et havendo mandato lo prefato Turcho per suo figlolo, gli ha risposto, che may venirà da luy fin chel tenga in casa lo predicto bassa de Romania. Pur questa brigata tiene, chel Turcho habia sapientissimo consiglio et incominzano adesso ad credere quello, che più volte questa estate io dixi con alcuni de loro gentilhomini.

Fu qua uno Raguseo per parte lo Turcho, non in forma de ambassadore, ma de famiglio secreto, del qual fin alora advisay Vostra Excellencia, per pratichare la pace, et offeriva a questa Signoria per parte lo Turcho volerli dare la Morea libera. La Signoria glie diede bona audientia e promesili si luy operava questo, che lo voleano far gentilhomo de Venetia et darli una intrata de ducati mille al anno. Apresso ne viene uno altro del Signor de Sancta Maura, che dixe lo simile. Dopoy non hano may havuta risposta et credesi venisero per spioni ad vedere che preparamenti

loro faciano. Ma luy li ha dato bone parole tanto, che ha factoli facti soy in la Natalia con Uso Casano e lo Caramano, qual ha disfacto del mondo e tolto li la Cilitia e cusì ha delezato la brigata a suo modo. E non si avede la brigata, che como il daese via ad altri pur uno castelo, il perderia quanta reputatione ha aquistato fin hora.

(Omissis)

Venetia, die XXIII Decembris 1465.

E. V. Ill. Exc. fidelissimus servitor Gerardus de Collis.

Споља: Illmo Principi et Exc^mo domino D. Duci Mediolani, Papie, Anglerieque comiti etc.

(Archivio di Stato di Milano, Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1465. *Nagy I. & Nyáry A.*, op. cit. I. 382—384).

310

Млеци, 21 фебруар 1466.

Млетачки сенат, преко свога посланика у Будиму, извештава угарскога краља Матију да су пропали покушаји склапања мира с Турцима. Јавља му да се енергично спрема, и на мору и на суху, за даље вођење рата, па то очекује и од краља.

MCCCCLXV, die XXI Februarii.

Ser Francisco Venerio, oratori in Hungaria.

(Sapientes Consilii, sapientes t. f., sapientes Ordinum).

Volumus quod, his habitis, detis operam adeundi presentiam Regie Majestatis Hungarie, dicendo sibi, quod scimus ad nostrum officium pertinere, que nobis occurrunt, maxime tangentia Majestatem Suam et nos secum comunicare. Credimus namque Serenitatem Suam optime recordari, de quanto per vos sibi dici fecimus, nobis fuisse promotum per medium domini Leonardi, Despoti de Sancta Maura, habuisse a Flambulario Janine de dispositione Turci veniendi ad pacem, et de quanto etiam Regia Maiestas per vos circa materiam istam nobis responderi fecit, quod in substantia fuit, quod, ut res ista posset intelligi, commemorabat locum Ragusii pro tercio loco tractande pacis, casu quo Turcus ad eam devenire vellet; in qua sententia concurrentes, expedivimus hinc nuntium prefati domini Leonardi cum effecto predicto, ut rediret ad dominum suum significaretque sibi quod, si Turcus pacem optabit cum Serenissimo Rege Hungarie et nobiscum, mittere poterit oratorem suum cum mandato Ragusium, vel ad alium locum proximum, quoniam Regia Maiestas et nos similiter mitteremus oratores cum mandato ad locum predictum. Nuper autem acceperimus litteras ab ipso domino Leonardo, quibus nobis significat quod, habito responso nostro, miserat nuntium suum ad Flambularium Janine, per quem sibi referri fecit quantum circa rem istam a nobis habuerat. Quoque Flambularius ipse responderat sibi verbis generalibus et quod rediret pro factis suis. Ex quibus comprehendi potuit eum sive dominum suum non esse dispositum mittendi Ragusium legationem suam, de quibus omnibus, ut diximus, officii nostri esse existimavimus Serenitatem Suam consciam reddere, ut de omnibus, sicut nos, certior fiat. Cui etiam notum esse volumus, quod eligimus hornum[1]) capitaneum nostrum generalem maris, quem cum bono numero galearum et navium expedire solicitamus, ut se unire possit cum aliis viribus classis nostre ad oppositum hujus perfidissimi hostis. Solicitamus quoque instaurare vires nostras terrestres in partibus Amoree et Albanie novis gentibus armigeris et peditibus ad illas partes mittendis et de aliis provisionibus facere, cum gravissimis et incredibilibus nostris impensis, ut ex parte nostra nihil pretermittamus eorum omnium, que a nobis fieri possint, et ita, quanto possimus studio, hortamur et rogamus Maiestatem Suam, quod ex latere suo faciat. + 161 — 1 — 0.

(*Nagy I. & Nyáry A.*, op. cit. I. 389—390).

311

Млеци, 18 март 1466.

Млетачки сенат извештава Скендербега да му шаље у помоћ 300 војника и 300 дуката за издржавање војске. Наређено је кнезу скадарском да му уредно исплаћује провизију, а драчком архиепископу дато је ратног материјала.

MCCCCLXVI. Die XVIII Marcii. Magnifico domino Scandarbego. Havemo novissimamente havuto do lettere dela magnificencia vostra et intezi li ricordi vostri per el ben dele cosse nostre e vostre, i qual habiamo, come da diletissimo nostro amico e filiolo prudentissimo acceptate, e molto ve ringraciamo cussì per li ricordi, come

---

[1]) Т. ј. за ову годину (од hornus, a, um). У Нађа и Њарија свакако погрешно horum.

per le offerte. Et si come non dubitemo la vostra magnificencia esser avizata dal reverendo misser lo arcivescovo de Durazzo, cum el qual havemo tutto communicato, havendo nui fatta molta experientia de mandar qualche zente d' arme in quelle parte, et recusando ogn omo el voler vegnir, finalmente havemo deliberato mandar fanti III cento, li qual tuta via se conducono e prestissimamente serano de li conduti. Havemo etiam deliberato mandar e tutavia nuy mandemo a le mano del provededor nostro ducati III milla cum ordene et comandamento, che lui conduchi de le zente paezane a cavalo, perchè siano in ogni bizogno ai favori de le cosse de la vostra magnificentia e nostre. Mandemogli etiam denari per sovencion de quelle zente, sì da cavalo come da pie, sono de li. Le razon de la vostra magnificentia per quanto aspeta ala provision vostra havemo fato veder e de lo resto fato risponder qui el predito misser lo arcivescovo. De la parte de dita provision, che per la camera de Scutari ve se responde, havemo fato tal comandamento al nostro provededor e dado tal forma et ordene al denaro, che prestissimamente serà de ogni suo resto satisfato ala vostra magnificentia. Al nostro podestà da Budua havemo expressamente dechiarita la displicentia ricevuta per nui de la novita fata in retention de quelle vostre cosse, et efficacemente comandato, che tuto immediate debia restituir e guardar in posterum le cosse de la vostra magnificencia come le proprie cosse nostre; e cussì non dubitemo lui obedirà. Havemo preterea fato assignar a misser l' arcivescovo 4 bombardelle, 10 spingarde e barilli 20 de polvere per munition de quella terra vostra da novo edificata. Per la fortification de Scutari havemo mandato denari già molti zorni e comandato, che a quella reparation se attendi cum ogni studio e diligentia, nè semo restati, nè semo per restar in cossa alchuna, che conferir possi ala conservation, ben e comodo e honor del stato e cosse dela vostra magnificencia e nostro, che uno medezimo reputemo. Confortemove a star de bon animo vigilante et attento, perchè e nui e tute le cosse nostre serano sempre prompte et disposte a tute le vostre commodità e honori come per nui proprii. De quanto vui ne scriveti de la pratica de la pace cum el Turco, ve certificamo, che le astutie del Turcho a nui sono notissime, nè si restarà de ogni necessaria provisione per alguna soa demostratione o simulatione. Ringraciemovi niente manco de lo avizo datoci e de la dechiarita vostra opinione, de la qual ne faciemo digna existimation come de prudentissimo signor e dilectissimo fiol nostro.

Et ex nunc captum sit, quod provisori nostro Albanie committatur, ut rationes prefati domini videri diligenter faciat, et totum id, quod habere restat de ratione sue provisionis, eidem immediate solvat de pecuniis dacii pischeriarum, deputatis ad suam administrationem. Accipianturque hic de omni loco et officio circa ducatos CC, qui sunt necessarii pro solvendo residuo dicte provisionis, quam habet ab officio rationum veterum. Potestati vero Budue efficacissime scribatur et mandetur, ut frumentum et alias res ablatas prefato domino immediate restituat, et imposterum homines et bona sua humaniter et benigne tractet, ita ut iustam querelle causam non habeat. Et fiat mandatum hoc in forma efficaci, ita ut causam habeat obediendi.

Dentur preterea domino archiepiscopo Dyrrachiensi bombardelle quatuor, spingarde X et barilia parva XX pulveris. De parte 97, de non 1, non sinceri 1.

(Drž. arhiv u Mlecima, Senato Cons. rog. vol. XXII. c. 143. *S. Ljubić,* Listine, X. 359—360).

312

Млеци, 18 април 1466.

С обзиром на опасност од Турака, предузимају се мере да се Скадар што боље стави у одбранбено стање.

1466. Die XVIII Aprilis. Quoniam undique nunciatur Turcum venturum esse ad oppugnationem urbium et locorum Albanie et civitas nostra Scutari stipendiariis pro sui defensione pessime munita sit, vadit pars, quod festinantissime sub duobus probis comestabilibus fieri debeant centum ballistarii armati curacina et ballista, cum stipendio librarum XX in mense, qui comestabiles habere debeant libras XL parvorum pro quolibet in mense. Et similiter fieri debeant L sclopeterii sub uno comestabile, cum stipendio currenti. Qui comestabiles ballotari et probari debeant per Collegium, habentes quilibet ipsorum ducatos sex auri in mense et ratione mensis. Ballistarii autem et sclopeterii scribi et fieri debeant per eum modum, qui deliberabitur per Collegium. Et ut predicti celeriter et mature expediantur, mittanturque Scutarum, ut in omnem casum urbem et civitatem illam nostram, quod

caput est totius Albanie, tueri et servare valeant ab omni impetu hostium, accipiatur de omnibus denariis nostri Dominii, non intelligentes tamen eos, qui obligati sunt per partes captas in hoc Consilio. Si vero quispiam dictorum ballistariorum aut sclopeteriorum, aut fuga, aut morte, aut alia de causa defecerit, provisor noster Albanie nec non comes noster Scutari possint remittere aliquem loco deficientium, sed denotare teneatur nostro Dominio nomina et numerum eorum, qui defecerint, ut per prefatum Dominium provideatur, prout illi videbitur necessarium. Et ex nunc captum sit, quod de presenti mitti debeant ducati duo mille in Albaniam pro subventione illarum gentium, que illic sunt, que iam multo tempore pecunias non habuerunt. De parte 143, de non 2, non sinceri 3.

(Drž. arhiv u Mlecima, Senato Mar. vol. VIII. c. 68. t., *S. Ljubić*, Listine, X. 362).

313

Млеци, с пролећа 1466.

Милански посланик Герард de Collis извештава из Млетака херцежицу Бианку да је султан у Софији и да се спрема да удари на Скендербега.

. . . .

Advisando, che la Signoria non ha però dinari più, como bisogna, dicho in comune per la guerra del Turcho et sono reducti a tanta extremità, che havendo loro al presente anno messo due decime, e non si possando rescodere, hano ali giorni passati, havanti questo caso, messo una parte, che essando gentilhomo e non pagi per certo termine descada de gentilhomo, nè possa intrare in Consilio. S' il è de populo, chel non possa intrare in giesa de sancto Marco, nè in Rialto, sichè loro hano etiam de fare. Item lo Turcho novamente gli da da pensare, chel si dice haver mandato grande exercito a Castel novo del Ducha Stefano in Bosna, alo qual Ducha non he rimasto salvo quello castelo. Et loro per dubio de le soe terre de Dalmatia gli ano mandato due galie per guardia de Cataro et Spalatro.

Item perchè si divulga, chel Turcho he ala Sophia, dove reduna tuto lo suo hoste per venir in Albania contro Scanderbecho, loro [sc. la Signoria] de novo ano mandato a dicto Scanderbecho III mille ducati e duecento fanti et ano mandato a fornire. . . . . Scuteri et Durazo, poy armano XX galie et IIII nave; li bisogna assay dinari. . . . .

(Archivio di Stato di Milano, Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1466. *Nagy Iván és Nyáry Albert*, Magyar diplomacziai emlékek Mátyás király korából, (Budapest 1877), II, 13).

314

Дубровник, 18 април 1466.

Дубровачки сенат нуди Скендердегу острво Мљет за склониште његовој породици.

Die XVIII Aprilis 1466.

Prima pars est de offerendo illustri domino Schenderbegho receptaculum pro familia sua in insula nostra Melite, prout alias fuit.

Captum per 17 : 14.

(Држ. арх. у Дубр., Cons. Rog. XVIII, 150').

315

Млеци, 19 април 1466.

Милански посланик Г. de Collis јавља херцегу миланском Сфорци новости из Турске и да се Турци с великом војском очекују у Валони.

. . . .

Da uno altro canto intendo, che lo figlolo del Turcho il maior, chiamato Amorato, de novo he venuto dala Natalia et da Trabesonda a Constantinopoli et ha conducto con luy da V cento milla homini marinari, apti al governo de galie, cioè comiti et sopracomiti, et mostra voler fare una granda armata, dato che omni anno lo Turcho fatia tale demostratione per tenere questa brigata su la spesa, et poy non fa niente.

Item si dice, che la porta del Turcho, como per altre ho scripto, si aspecta ala Valona con grandissimo exercito de cento mille persone. De quello sentirò più ultra, ne daro adviso a Vestre Illustrissime Signorie.

. . . .

(Archivio di Stato di Milano, Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1466. *Nagy I. & Nyáry A.*, op. cit. II. 15).

316

Млеци, 28 април 1466.

Одговара се на предлоге и молбе Скендербега, поднесене преко драчког архиепископа.

1466. 28 Aprilis. Quod ad capitula nostro Dominio per reverendum dominum archiepiscopum Dyrachii nomine magnifici domini Scandarbegi porrecta, respondeatur: Et primo ad primum quo petit, sicut alias sibi promisimus, quod filius suus sit capitaneus gentium nostrarum illarum partium, ipse vero magnificus dominus gubernator. Nos esse contentos pro observatione eiusdem promissionis magnificentie sue satisfacere, hoc est quod quando fiet exercitus gentium nostrarum illis in partibus, idem filius suus sit capitaneus, ipse vero magnificus dominus sit gubernator.

Ad secundum, quo petit pecunias pro solutione stipendii gentium sibi mitti, quando in exercitu erunt, ut diutius secum perseverare habeant, respondeatur: Nos superiore tempore super hoc particulariter respondisse, nostramque declarasse intentionem, que est, quod nulla alia causa provisorem nostrum illis in partibus tenemus, nisi pro faciundis cum magnificentia sua provisionibus necessariis. Cui sicuti conveniens est et cum omnibus aliis provisoribus nostris facere consuevimus, pecunias de tempore in tempus mittemus, ut gentibus ipsis satisfieri possit et sua cum excellentia diutius perseverent.

Ad tercium, de Janutio Greco, olim comito condam nobilis viri Johannis Mauroceni, quem dicit certum navigium ipsius magnifici domini cum frumento et carnibus salitis cepisse etc. respondeatur: Ipsum Janutium abesse Venetiis, qui quando redibit, diligenter intellecta huiusmodi re providebimus, quod iustitia locum habeat. Et ut intelligat nos omnino intendere, quod ius fiat ei, declaramus ad officium armamenti ordinasse, quod quicquid idem Janutius habere debet aut habere debebit, ad petitionem nostri Dominii sequestretur, quum, intellecta rei veritate, ordinabimus fieri, quid iustitia exiget. Potest igitur reverenda paternitas sua rem huiusmodi alicui noto suo committere qui, quando idem Janutius redibit, ipsam commemoret, quia iustitiam sine temporis intermissione ministrari faciemus. Ad partem vero navigii, quod dicit olim Ser Andream de Molino, potestatem Budue, accepisse, nos ea de re nullam informationem habere potuisse, quia, quemadmodum notum est, interfectus fuit, per obitum cuius Dominatio nostra multas pecunias amisit, et ipse quoque nobilis noster omnem facultatem cum vita amisit, ex quo super hoc aliud dicere non possumus.

Ad partem vero qua petit provideri, ne de cetero talia inconvenientia accidant, expresse mandabimus omnibus rectoribus partium ipsarum, quod rebus ipsius magnifici domini nullam novitatem inferrant aut inferri permittant. Vero magnificentiam suam rogamus velit adeo providere, quod alii sub pretextu rerum magnificentie sue et rebus suis propriis conducant cum non mediocre iactura introituum nostrorum.

Ad quartum, de Marco Summa comestabile suffecto loco Scaramutii de Lorio, nos super ea re non potuisse veram habere informationem. Et quando idem Marcus ad nostrum Dominium veniet, mandabimus ei ius fieri.

Ad quintum, quod bona rebellium suorum, qui ad Turchos defecerunt, in terris et locis nostris existentium petit, respondeatur: Quemadmodum reverende paternitati sue notum esse potest nos magnificum dominum Scandarbegum unice amare esseque propensos omni honeste requisitioni magnificentie sue libenter satisfacere. Verum quia res huiusmodi bonorum rebellium nobis nova est et super ea nullam aliam informationem habentes, existimantesque illam maximi ponderis esse, non videmus quo modo sine ulla informatione pro presenti ei respondere possimus. Scribemus ideo rectoribus nostris partium ipsarum, ut nos informent, qua informatione habita, curabimus magnificentie sue facere quicquidem honeste facere poterimus.

Ad sextum, quo satisfactionem duc. circiter 200 a condam strenuo Scaramutia de Lorio petit, respondeatur: Nos esse contentos eiusmodi pecuniarum satisfactionem a camera nostra Dyrachii magnificentie sue in annos quatuor fieri facere, hoc est singulis annis duc. quinquaginta.

Ad septimum de galea, quam petit, nos ad partes Kathari semper tenere unam aut duas galeas, una quarum quotiens opus erit ad omnem magnificentie sue requisitionem parata semper et presta erit. Et ita illarum supracomitis efficaciter mandabimus. Preterea Collegium habeat libertatem mittendarum illarum munitionum Dyrachium et ad alias civitates et loca nostra partium Albanie et Dalmatie, nec non Jarzan, que ipsi

Collegio videbuntur necessarie. De parte 161, de non 0, non sinceri 1.

(Drž. arhiv u Mlecima, Senato Mar. lib. VIII. *S. Ljubić*. Listine X. 362—364).

317

Млеци, 28 април 1466.

Млетачки сенат јавља своме посланику новости из Турске, а између осталога да се Турци спремају да ударе на Арбанију.

. . . .

Ceterum his variis modis nunciatum est, et presertim per adventum ad nos unius socii, cancelarii olim bajuli nostri Constantinopolis, qui diu retentus a Turco in carceribus, illic defunctus est, recessitque ex Constantinopoli in societate unius Judei Cretensis die XXV Februarii preteriti et venit per viam Filipopoli, ubi erat Turcus, ex quo loco recessit die VIIII Marcii proxime pretoriti, refertque, quod Turcus ipse terra et mari magnos apparatus fieri ordinaverit. Quidam referunt, ut Albaniam se conferat, alii contra Negropontum, alii contra Belgradum, et quidam etiam in Bossinam.

. . . .

(*Nagy I. & Nyáry A.*, op. cit. II, 17).

318

Рим, 15 мај 1466.

Тимотеј Maffei Петру de' Medici о провали Турака у Арбанију.

(Omissis).

Tuum dolorem tuasque lachrymas, quas pro irruptione Turcorum in Albaniam emisisti, gratas habuit: sed gratiorem oblationem quam illi tuo nomine iussu feci . . . . . .

(*L. von Pastor*, op. cit. II, 761).

319

Млеци, 16 мај 1466.

Млетачки сенат јавља своме посланику у Угарској, Фрањи Венерију, о турским спремама, о чему је известио и папу. Неки веле, каже, да ће Турци ударити на Арбанију, неки на Негрепонт, неки не Босну и Далмацију, а неки на Београд.

. . . .

De novis et motibus ac apparatibus Turchi, nos quoque per diversas vias certiores facti eramus, et inter alios per predictos duos ex Constantinopoli et Philpopoli venientes, que omnia Summo Pontifici per nostras litteras immediate denotanda curavimus, ejus Beatitudini studiose memorantes et suadentes provisiones fieri opportunas ad salutem christianorum ubilibet et presertim tutationem Regni et rerum istius Serenissimi D. Regis, hoc idem fecisse credimus Serenitatem Suam per medium sui oratoris, speramusque Beatitudinem Suam nova ipsa pro eorum maxima importantia existimaturam. Nos autem incerti, quo Turcus ipse cum tanto apparatu declinaturus esset, nam varia nobis nunciabantur, et de Albania, et de Nigroponte, et de Bossina, et de Dalmatia et Belgrado, quam validiores provisiones per nos fieri potuerunt fecimus et cet. Ex latere vero istius Regie Maiestatis non dubitamus omnes factas esse, fierique necessarias provisiones, quibus hostibus obstari ubilibet possit.

(*Nagy I. & Nyáry A.*, op. cit. II, 18).

320

Фазани, 19 мај 1466.

Приор Капуе Карафа јавља напуљском краљу Фердинанду о поразу Скендербега.

Alia copia ad regem Ferdinandum per fratrem Baptistam Caraffam.

Signore mio! Mo in questa ho havuto aviso da Monopoli per uno navilio venuto de Albania de li facti de Scanderbech, quale mando introcluso in la presente ad la Vostra Maestà.

Signore! Perduta l'Albania, non sarà la fin del seguente mese che poco ce restarà de la Schiavonia, et tanto porite dire ad Venetiani che armano, perchè non haverano el modo de potere armare una sola barcheta toltoli l'Albania et la Schiavonia. El Turcho haverà el modo de tenire mille galee et mille nave, se vorrà da queste bande, perchè haverano li lochi apti ad ciò. Questa influentia è per li nostri peccati, donde prego lo omnipotente Dio, che li piacia remediare. Io ho scripto al Signore don Federico per le gente,

che passano da le bande de là, tanto Iudei quanto christiani, che soa Signoria facia fare uno edicto in tutte le terre et lochi de marina, che li capitanei et officiali faciano fare uno commandamento alli patroni de li navilii, che non ossano caciare homo niuno senza lo bolletino de li officiali, acciò che non habiano materia de passare da le bande de là, perchè molti ne sonno passati. Et facendossi questo, non porrà passare niuno che non sia examinato da li vostri officiali. Sempre mi recommando ad Vostra Maestà.

Fasani, die XVIIII Maii 1466.

(Archivio di Stato di Milano, Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1466).

321

Монополи, 19 мај 1466.

Јован de Porcina јавља приору Капуе, Баптисти Карафи, о поразу Скендербега.

Altera copia D^no^ Baptiste Caraffe, priori Capue.

Sig^re^! Aviso la Sig^rià^ V^ra^ come uno navilio de Monopoli è venuto da le bande de là, et io ho parlato cum lo patrone, lo quale dice come Scandarberch è stato rotto et fracassato, et perduto tutto lo stato suo, et esso è scomparso cum sei homini in uno loco chiamato capo de Raduno, et è sano et salvo de la persona, lo quale fu personalmente su lo navilio de questo nostro patrone per spatio de una hora. Et questo patrone parlò con esso et intese da esso come la rotta fuò grandissima, et fu in la montagna de Lipora, et forono amazate XIIII^M^ persone, et esso Scandarbech era posto suso al suo ballonero cum tutte robbe et mogliere, et al hora de mo debbe essere in Ottranto o in Bordrisi, perchè se doveva partire appresso ad questo navilio, lo quale se partì sabato matina dal Capo de Raduna. Anchora tutti li Turchi hanno sachezato la Nigvay et deliberavano andare in Durazo et tutta l' Albania se è perduta. Lo exercito è grandissimo de Turchi LXXXX^M^, dove è lo gran Turcho in persona. Et questo me dice la pura verità, perchè questo patrono del navilio, lo quale è nostro cittadino, dice questo per dicto del Sig^r^ Scandarbech, lo quale gli ha parlato in persona per spatio de una hora suso al suo navilio et dovevassi partire suxo lo . . . . lo suo ballonero. Appresso ad questo navilii sono venuiti navilii XIIII in Bendrisi carichi de Albanesi.

Ex Monopoli, XVIIII Maii 1466.

V^er^ servitor judex Johannes de Porcina.

Earundem Ill^rium^ Dom^um^ Vestrarum humillimus servitor Augustinus de Rubeis etc.

(Archivio di Stato di Milano, Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1466).

322

Напуљ, 26 мај 1466.

Антоније de Tricio (da Trezzo) јавља у Милан о поразу Скендербега.

Copia litterarum ad Illustrissimos Duces Mediolani per Antonium De Tricio.

Illustrissimi Signori mei! Per le copie se mandano al Magnifico Domino Fabritio intenderano le V^re^ S^rie^ li progressi del Turcho contra la Christiana Religione in havere rotto Scandarberch et toltogli tutto il Stato, qual cosa de quanto detrimento et periculo sia le Sig^rie^ V^re^ lo possono judicare. Credo la S^tà^ de Nostro Sig^re^, quando haverano tal aviso, farà altro pensiero per riparare al impeto de esso Turcho che non è facto qui, et cossì bixogna che ogniuno, che po, si svegli, che altramente se toca cum mano, la Christiana Fede andarà male. La M^tà^ del Re gli è dispositissima dal canto suo, et cossì largamente ne scrivi et se offere alla S^tà^ de Nostro Sig^re.^ Dio ce adiuti!

Date Neapolis XXVI Maii 1466.

(Archivio di Stato di Milano, Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1466.

323

Рим, 28 мај 1466.

Августин de Rubeis јавља двору миланском о поразу Скендербега.

Alia copia ad Illustrissimos Dominos Duces Mediolani.

Illustrissima Madona et Signore mey! Hogi sonno state mandate qua alcune pessime et terribile novelle del Turcho per la Mayesta del Signore Re Ferrando, come el ha invasa tuta l'Albania et cazato et ropto Scandarbech et fato morire più de XIIII milia christiani con molte altre

particularità secondo, sono certo, haverano anche Vostre Excellentie inteso da la prefata Maestà nel forte etiam per la via de Venetia, de la qual cosa da Papa, cardinali et tuta questa ho facto grandissimo caso. Et questa matina la Sanctità de nostro Signore fece convocare el consistorio et tutti nuy altri oratori italici per rasonare et tractare de questa materia, et demum fu deliberato, che senza industria tutti nuy altri avisassemo li nostri Principi et Signorie cum ricordargli li termini de questo bisogno. Non essere al presente de dare consiglio, ma subito et presto adviseno cum celerità necessitate fidei sic exigente per trovarsi esso Turcho quodammodo in foribus Italie, como se po sapere. Et cossì fu concluso, che nuy scrivessimo in modo de havere resposta subita quale et che provisione volessemo fare ciascuno de li principali nostri cum effecto, lassando li rasonamenti et il mettere la cosa in tempo da canto. Sichè le Vostre Excellentie subito mi possono advisare del parere suo, perchè credo cossì faranno tutti li altri potentati de Italia, et el Papa cum li cardinali insieme dicono volergli mettere loro ancora ciò che hanno al mondo, et le robe et le persone a questo bisogno, parendo ad essi chel se habia ad fare uno corpo de tuta Italia et contribuire a li lochi più periculosi, non havendo rispecto alcuno come seriano le Signorie Vostre et Fiorentini, altri che fosseno più remoti da tal periculo, perchè a la fine tocaria a tuti.

Sonno deputati circa questa facenda sey cardinali che non habiano ad fare altro che ordinare et provedere a questa necessità, videlicet li reeverendissimi Monsignore Rochano, Monsignore de Sancto Angelo, Monsignore Ursino, Monsignore di Tiano, Monsignore de Ravenna et Monsignore de Pavia. Et quanto a la prima parte hanno determinato, che subito el Papa per correri proprii mandi avisare tuti li Signori et potentie cristiane, tam citramontani quam oltramontani, et maxime Italiani, et svegliare ogniuno alla diffesa de la fede, fin ad mandare poi, quando el resto non basta, excomunicatione, comandamenti, et usare ogni remedio oportuno, nam se intende assay, che la Maestà del Re Ferrando non serria sufficiente da se ad deffendere el periculo del Reguo suo, che è più presso el focho, ni el Papa le cosse sue de la Marcha et de là, ni similiter Venetiani el dominio loro, et per consequens se vede essere necessario la contributione de li altri. Quorum res agitur cum paries proximus ardet etc. La soprascipta novella s'è intesa pur hogi, nè s' è potuta fare altra provisione, sed de quantò se farà de dì in dì darò adviso a le Vostre Excellentie, a le quale in eternum me ricomando.

Rome, die XXVIII Maii 1466.

(Archivio di Stato di Milano, Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1466).

324

Рим, 31 мај 1466.

Посланик Вартоломеј Мараска извештава маркизу Варвару да су Дубровчани известили папу о поразу Скендербега.

Illustrissima Princeps et Excellentissima domina, domina mea singularissima humili comendatione premissa!

In questa hora de vespro è gionto uno messo de Ragusei exponendo a Nostro Signore la rotta del Scanderbeo cum occisione grande de cristiani, lo quale male è processo per tradimento, fatto ad epso Scanderbec sì da soi, como da alcuni, che sono cum il Turco. Ragusei non domandano aiuto, ma significano a Nostro Signore che sentendo sua Signoria più una cossa che una altra, de loro non se ne maraviglia, perchè a loro non resta noma li muri, per lo quale parlare dubitasse, che non siano in pratica de lo acordo. Da l'altro canto sonno venute littere al cardinale de Sancto Angelo como il Turco se drizava verfo l'Ongaria. Se poterò havere la copia mandarola. Questa diversitate fa molti dubii. Licet possa stare insieme che 'l Turco havesse fatta fama andare in Ongaria per rendere mancho previsti questi de Albania e Ragusei, quali scriveno lo exercito turco essere de trecento milia persone. Questo, o vero o boria sia, pare me essere certo de la decima che se pagarà. Lo Reverend[mo] Monsig[re] è sauissimo per la Dio gratia.

A la Excellentia Vostra me raccomando. Ex Urbe, die ultimo Maii 1466.

E. I. D. V.

Servitor Bartholomeo de Maraschis.

(Архив Gonzaga у Мантови).

325

Рим, 2 јуни 1466.

Посланик Вартоломеј Мараска јавља маркизи Варвари да није тачна вест о

йоразу Скендербега. Говори о йомоћи йайској и о сшању у Арбанији и Угарској.

Illustrissima Princeps et Excellentissima Domina mea!

Dopoi l' altra mia sonno novelle certe, che quella rotta e morte de persone 14 milia non è stata vera. Bene è vero che 'l Scanderbech, vedendo el Turco fare corerie e robamenti de persone e terre debile in la Albania et vedendolo cum potentissimo exercito, ha fornite alcune sue forteze forte et maxime Troia(!) et è reduto a la marina per scampare, acadendo il bisogno. Da Messer Bernardo Justiniano se ha como Durazo è bene fornito. Prima vi sono galee 14, et aspetasse altre cum fanti novecento balestrerii, quali manda la Signoria, et al presente in Durazo sonno persone da defesa tre milia. Il perchè stimase, che trovando il Turco el paese forte e più fornito, che non stimava, se voltarà a la via de la Ongaria.

Da questa sede apostolica per sobventione presta mandase ducati cinquanta milia al Scanderbech. De Ongaria ha littere Sanctoangelo, quale per essere in mane de' cardinali non ho potute havere. Ma in summa dicono Belgrado essere optimamente fornito de ogni cossa, et lo Re cum exercito grande a la campagna per aspectare il Turco.

Mando una copia de una littera scritta da Ragusa al cardinale de Bologna, per la quale se intende pur la Albania non stare bene. Utcunque sit, le decime pur se pagarano.

A la Excellentia Vostra me raccomando.

Ex Urbe, die II Junii 1466.

Lo Reverendissimo Monsignore è sano et ha aiutato fortemente afare don Autonio Beltrante, vescovo de Rezo, et erano molti competitori cum molti favori de cardinali. E. I. D. V.

Servus Bartholomeus de Maraschis.

(Архив Gonzaga у Мантови).

326

Рим, 3 јуни 1466.

Млешачки посланик Јован Пешар Аривабен јавља маркизи Варвари о йолишичкој сишуацији на Леванши и држању зайадних сила йрема Турској.

Illustrissima madonna mia!

Non scrivo a Vostra Signoria de queste novelle del Turco, sì perchè quella per la littera del Rev^mo^ Monsignor mio haverà visto quanto se ne ha qui, benchè sia cum tanta varietate, che non so quello me ne debba credere, sì perchè ad quella deve pur la via de Vinesia essere la certeza più cognita.

Non è però che qui non sia fatto gran caso, e pare se ne habia paura. Rhagusei hanno scritto in forma che se dubita, per el timore mostrano de havere, non pigliino acordio col Turco. Alcuni dicono che Venetiani hanno secreta intelligentia de pace, ad che se coniectura siano conducti perchè, non se vedendo aiutare da altre potentie, non vogliono lor soli sostenere questa guerra, et che hanno considerato, se non temendo el Turco da lor, pigliarà el partito d'uscire fuori cum l' armata sua, che se dice ha apparichiata nel porto di Constantinopoli, e che 'l sponti a la Sicilia, darà materia de excitare li altri Signori contra sè. E questa sola forsi seria la via de abattere el Turco. Alcuni dicono questa fama essere facta magiore del vero per retrahere el Papa dal desegno de Romagna, quando dubito de havere a spendere in altro. Parte de le gente sono aviate a Cesenna e parte andarà dricto. De novo non sento altro. Me raccomando humelmente a la gratia de Vostra Excellentia.

Rome, III Junii 1466.

Ill^me^ D. V.

Servitor Io. Petrus Arrivabenus.

(Архив Gonzaga у Мантови).

327

Аверза, 3 јуни 1466.

Фра Варшоломеј „di Venezia“, Арбанас пореклом и борац са Скендербегом против Турака, обдарен је био 3 јуна 1466 од краљевске благајнице у Аверзи са 15 дуката, које је он упушио „per l' Illustrissimo Scanderbeg al S. Padre pel fatto del Turco“.

(*Barone N.*, Le cedole di Tesoreria del' Archivio di Stato di Napoli y Archivio storico per le provincie napoletane, IX (1884), Napoli. cf. *F. Pall*, op. cit. 44—45).

328

Млеци, 4 јуни 1466.

Млешачки сенаш предузима кораке за одбрану Улциња, а сем шога наређује по-

морском капетану Јакову Лоредано шта да уради за одбрану млетачке територије, јер су Турци провалили у Арбанију.

MCCCCLXVI. Die IIII Iunii. Quod oratoribus communitatis nostre Dulcigni, qui profecti ad presentiam nostri Dominii, commemorato ingenti periculo, cui subiaceat locus ille noster propter adventum Turci in illam provinciam, supplicarunt de munitionibus et pecuniis subveniri pro fortificando dicto loco, dari subito debeant omnes munitiones necessarie et ducati IIII centum auri, et expediantur subito cum uno navigio et scribatur et mandetur Ser Josafat Barbaro, provisori Albanie, quod, si necesse erit, subvenire debeat predicto loco de ducatis ducentis auri. De parte 155, de non 2, non sinceri 3.

Die suprascripto. Quoniam propter nova, que habentur tam a baiulo nostro Dyrrachii quam a nunciis comunitatis Dulcinii, Turcus cum ingenti exercitu in Albaniam venit, ideo faciende sunt omnes provisiones, quantum in nobis est, ad custodiam et defensionem locorum nostrorum dicte provincie. Propterea vadit pars, quod scribatur et mandetur nobili viro Jacobo Lauredano, capitaneo nostro generali maris, qui Venetias venturus est, quod cum omnibus galeis, que rediture sunt ad exarmandum, conferat se in Albaniam, morando in illis partibus ac faciendo omnes possibiles provisiones ad defensionem et conservationem ipsorum locorum nostrorum, donec aliud ei scripserimus. Et hoc idem scribi et mandari debeat nobili viro Antonio Lauredano, capitaneo nostro Culfi, venturoque ad exarmandum. Qui, si forte in Albaniam applicaret ante adventum eo predicti capitanei generalis, facere debeat cum nobile viro Jacobo Venerio, capitaneo nostro Culfi, qui in illis partibus erit, capitanariam ad septimanam, donec illuc pervenerit predictus capitaneus generalis, qui postea exercere debeat officium suum. De parte 154, de non 2, non sinceri 0.

Item captum fuit, quod expediatur una barcha, per quam scribatur ad rectores nostros Dalmacie, quod divertente ad loca eis commissa capitaneo nostro predicto aut aliqua alia galea, que veniret ad exarmandum, mandatum eis faciant nomine nostri Dominii, quod redire debeant ad partes Albanie ad defensionem et custodiam illarum terrarum et locorum nostrorum. De parte 147, de non 1, non sinceri 1.

(Drž. arhiv u Mlecima, Secreta Cons. rog. vol. XXII. c. 166. *S. Ljubić*, Listine X. 366 - 367).

329

Млеци, 15 јуни 1466.

Млетачки сенат позива краља Матију да у духу савеза са Сињоријом удари на Турке, јер су ови већ провалили у Арбанију.

MCCCCLXVI. Die XV Iunii. Oratori nostro in Hungaria. Scripsimus vobis sub die X presentis, quantum opus esse putavimus per expeditionem a nobis oratoris Regie Maiestatis Hungarie, qui regressus a Summo Pontifice ad ipsum regem profectus est. Et quantum etiam habueramus de adventu Turci in Albaniam cum exercitu potentissimo, sicut in illis litteris nostris, quas replicatas ad cautellam mittimus his adiunctas, ut videbitis. Postea habuimus litteras vestras diei XXIX Maii proxime lapsi, ex quibus intelleximus, quantum idem rex nunciari vobis fecit de accessu Turci cum suo exercitu in Albaniam, ac instantiam per vos factam, ut Maiestas Sua se moveret ad damna comunis hostis et locorum suorum. Ad quam rem, sicut scribitis, Sua Serenitas non est processura. Et respondentes vobis cum nostro Consilio rogatorum volumus, quod quamprimum adire curetis eius presentiam, dicendo sibi, quod significastis nobis responsum circa hoc habitum nomine Sue Serenitatis, quo profecto cum sit alienum ab omni expectatione nostra et a gravissimis et maximis periculis iminentibus nedum terris et locis nostris provincie Albanie, sed etiam christianitati, cogimur admirari plurimum ac dolere. Nam licet fecerimus per adventum hostis istius in Albaniam omnes illas provisiones quas potuimus, tam galearum quam gentium missarum ad illas partes, quas ferro et igne hostis ipse destruere et expugnare conatur, cognoscimus tamen ista nullo modo sufficere potentie tanti hostis, sed esse penitus necessarium quod Sua Serenitas cum viribus suis magnanime procedat ad damna locorum hostis eiusdem, ut non sequantur tot clades et ruine, quot ex hac parte sequi manifeste videmus. Cum enim tota fere moles et potentia hostis contra nos conversa sit, longe habilius et facilius Maiestas Sua ad rem istam tantopere necessariam procedere potest, non habente ea aliam resistentiam et obstaculum. Nos quoque, etsi ex respectibus antedictis cum maxima, imo incredibili difficultate id facere potuerimus, recuperavimus tamen ducatos X mille per prefatum oratorem suum exhibendos Maiestati Sue ultra alios X

millia summi Pontificis. Quantum vero deceat honorem et gloriam Serenitatis Sue, ut magnanime agat, quantum prediximus et quantum istud conferri possit saluti rerum christianarum et Maiestatis Sue, non dubitamus eam pro sapientia sua optime intelligere. Non dicemus etiam, quod debitum mutue affectionis et confederationis nostre ad id excitare debet consuetam virtutem Sue Serenitatis. Cum premissis autem et aliis omnibus efficacibus, utilibus et pertinentibus verbis, que vestre prudentie videbuntur, dabitis omnimodam operam, omnemque instantiam facietis, quod quanto celerius esse possit, rex ipse cum viribus, quas habere poterit, se conferat ad damna comunis hostis, cum quo volumus, quod accedatis pro meliori celeriorique executione istius intentionis nostre. Et de quanto continue sequetur reddetis nos vestris litteris certiores. Si forte prefatus rex peteret pecunias, sine quibus diceret se conferre non posse, volumusque rursum iustificetis rem istam cum intollerabilibus expensis, quas patimur.

Ceterum volumus, quod per illos cautos, destros et prudentes modos, qui vobis videbuntur, secretam operam dare debeatis intelligendi, si prefatus rex hoc tempore preterito aliquam practicam tenuit cum Turco, seu etiam impresentiarum tenet, que vobis ignota fuerit sive sit. Et de quanto habere poteritis nos advisabitis, et etiam de conditione, de etate et de habitu persone sive personarum, que per elapsum misse fuissent ad prefatum Turcum. De parte 104, de non 4, non sinceri 2.

(Drž. arhiv u Mlecima, Secreta Cons. rog. Vol. LXXII. c. 168. *S. Ljubić*, Listine, X. 367—368. *Nagy I. & Nyáry A.*, op. cit. II. 20—21).

330

Млеци, 25 јуни 1466.

Млетачки сенат захваљује напуљском краљу Феранте I да помаже Скендербега, што је вољан да крене против Турака и предлаже шта би требало учинити за успешно вођење рата.

MCCCCLXVI. Die XXV Iunii. Quod oratori serenissimi regis Ferdinandi ad ea, que proposuit de intentione et optimo desiderio Regie Maiestatatis faciendi contra Turcum et de eius oblationibus respondeatur: Non posse nos Maiestatem predictam pro meritis religiosissimi animi sui laudare qui, ut optimum catholicumque regem decet, cogitationes suas ad rem christianam direxit tanta presertim cura et animi magnitudine. Laudamusque preterea omnes favores, quos et gentium et victualium et aliarum quarumcumque rerum et contulit et collaturum se fore affirmat magnifico Scandarbego et alia quecumque excogitaverit et fecerit contra communem omnium christianorum hostem. Intelleximus quoque quam regie quamque magnifice Maiestas ipsa beatitudinem Summi Pontificis circa generalem expeditionem ineundam scripserit, quamque magnanime et efficaciter animum eiusdem beatitudinis excitare et inflamare nitatur ad oppressionem spurcissimi huius et fedissimi omnium hostis, pro quibus litteris immortales certe Maiestas ipsa laudes ab omnibus consequi digna est.

Et quoniam reverenda paternitas eiusdem oratoris dixit de liga per Regiam Maiestatem et nos habenda ad hanc impresiam, dicimus, quod concurrentibus christianis principibus et unoquoque pro viribus agente contra hunc communem hostem, nulla alia est necessaria liga. Nam enim et condicione impresie omnes, qui adversus hunc communem inimicum insurgunt et illum offendunt, uniti et colligati reputandi sunt.

Si vero idem orator de liga Italie aliquid replicaret, dicatur ei, quod, sicut eidem Maiestati et enim Summo Pontifici alias dici fecisse meminimus, inter Italie principes nullum est dissidium sed potius benivolentia et amicicia, quam autore Deo duraturam perseveraturamque speramus. Et ideo aliam intelligentiam certe non existimamus. Et si pur idem orator aliquid replicaret, stetur in hoc proposito. De parte 46, 91, de non 3, non sinceri 6, 4.

Die suprascripto. Quod oratori serenissimi domini regis Ferdinandi circa dispositionem optimam serenissimi regis sui, nec non oblationem et opinionem suam ac de federe italico confirmando et novo ineundo contra Turcum etc. respondeatur: Quod non possumus non commendare sepius et laudare religiosum animum et dispositionem Serenissimi Regis sui, qui pro officio magnanimi principis et religiosi regis maxime cure habeat salutem christiane religionis, et non solum vires et totum statum, sed etiam personam ipsam offerat ad hanc sanctam expeditionem ac etiam oratoribus et magnanimis litteris sanctitatem Summi Pontificis non desistat hortari ad suscipiendum hoc necessariissimum

munus. Probamus etiam et commendamus prudentiam Serenitatis Sue, qui ut prudentissimus bellator sentit et suadet hoc bellum procul a domo et in locis hostilibus potius quam in Italia continendum esse, Ad oblationes autem Maiestatis Sue laudamus maxime celsitudinem suam de quanto fecit et factura est. Ad negocium lige Italie, sicut per oratores nostros Summo Pontifici dici fecimus, sic reverende paternitati sue respondemus, quod inter potentatus Italie et nos non esse dissidentia, immo amiciciam et benivolentiam, quam continue duraturam et preservaturam esse tenemus. Et ideo non videmur opus esse renovationem alterius lige. Ad fedus autem ineundum contra Turcum dicimus, quod nos simus in unione cum omnibus, qui faciunt contra Turcum. Nam, etsi habemus et in Albania et in Amorea validas copias et classem nostram numerosam, tamen non desistemus terra et mari facere pro viribus, et ita videre potest sua reverenda paternitas, quia quotidie armare triremes non desistimus. De parte 41.

Die suprascripto. Respondeatur, quod non possumus satis digne laudare Maiestatem serenissimi regis sui, quod tam copiosis et magnanimis verbis ostendat se paratum et promptum ad hoc bellum gerendum contra comunem hostem christianorum. Verum quia iam tribus annis continuis terra et mari magnis nostris sumptibus gessimus hoc bellum, satis aperte intelligimus, quo pacto et superari et opprimi possit hostis hic commuuis, nec minus etiam quibus subsidiis opus sit. Fatemur equidem opere precium esse, quemadmodum sapientissime Maiestas regia memorat, ut hoc bellum geratur procul a nostris civitatibus quanto magis fieri potest. Et si posisibile esset, ut prope muros Constantinopolis aut Adrianopolis gereretur, melius esset. Et quia cum potentissimo hoste christianis res est, non octo milibus armatorum ei obstandum est, sed longe maximo numero et illis militibus, qui assueti sunt cum hoste certare et non ignotas inter se belli artes exercent, inter quos maxime nominare scimus Hungaros, qui plerumque de hoc hoste victoriam reportarunt et timentur a Turcis. Sed hungarica natio non satis per se est sine alio externo subsidio exire fines suos et ulterius progredi ad damna locorum hostis. Ad hoc igitur insistendum esset, ut ingens pecunia huic serenissimo regi Hungarie daretur, quemadmodum iam duobus annis citra Summus Pontifex et nos antea fecimus et usque ad hunc diem non desistimus, nullo federe inito cum aliquo principe christiano. Nec esse necesse, ut fedus aliquod particulare fiat. Sed tantum insistat Maiestas Sua, ut grandis pecunie summa mittatur serenissimo domino regi Hungarie per nuncium certum, qui curet, ut conducantur milites et, conflato ingenti exercitu, adoriantur loca subdita hosti. Et hanc solam viam potissimum existimamus necessariam ad bellum gerendum et opprimendum hostem, et fiet sine alio federe aut intelligentia.

Et si dictus orator dicet aliquid de federe italico confirmando, dicatur, quod inter potentatus Italie et nos non est diffidentia, imo amicicia et benivolentia, quam continue duraturam et perseveraturam esse tenemus. Et proinde non videmur opus esse renovationem alterius lige. De parte 4.

(Drž. arhiv u Mlecimaa, Secreta Cons. rog. vol. XXII. c. 171. *S. Ljubić,* Listine, X. 369—371).

331

Млеци, 2 јули 1466.

Млетачки сенат, с обзиром на опасност која прети Арбанији од Турака, поред својих спрема, шаље, угарском краљу, преко његова посланика, 10.000 дуката да завојшти на Турке.

MCCCCLXVI, die II Julii.

. . . .

Ultimo loco dicatur ipsi oratori [sc. regis Hungarie], quod licet sumus, ut optime scire potest, gravatissimi expensis nobis omnino intolerabilibus propter classem nostram, quam novis galeis et gentibus instaurare et fortificare nos opportuit, et ob missionem novarum gentium ad partes Albanie, Dalmacie et alias, ad quas dubitamus Turcum direxisse conatus suos, et ob munitiones, blada et alia continua victualia, que pro alendis gentibus et populis illis mittere nobis est opus, tamen per omnes modus conati sumus reperire cum maxima difficultate ducatos X m. consignandos ipsi oratori, deferendosque nomine nostro prefate regie Maiestati, quam omni, quo possumus, studio hortamur et rogamus ad agendum magnanime contra communem hostem, sicut et nos ex latere nostro cunctis viribus facere studemus.

. . . .

(*Nagy I. & Nyáry A.,* op. cit. II, 23–24).

332

Млеци, 7 јули 1466.

Млетачки сенат одговара на предлоге Скендербега, шаље му новчану помоћ, а нарочито се радује што је Скендербег сачувао и одржао у својој власти град Кроју.

MCCCCLXVI. Die VII Iulii. Quod spectabili oratori magnifici domini Scandarbegi, qui nuper ad nos se contulit, retulitque et in scriptis exhibuit, quantum huic Consilio notum est, respondeatur:

Quod vidimus libenter ipsum spectabilem oratorem respectu magnifici domini sui, quem sincere diligimus omnisque honoris et commodi sui sumus erimusque semper percupidi. Et si quid aut ingratum aut adversum magnificencie sue contingat, certam eam esse volumus, id multum nobis esse molestum. Quod vero locus suus Croye per Dei gratiam perque virtutem ipsius domini conservatus sit, gratissimum nobis extitit intelligere. Et similiter, quod pedites nostri in tempore terram illam ingressi fuerint, quoniam sicut diximus, omni favore nostro magnificenciam suam prosequi intendimus, pro quanto semper possibile nobis fuerit. Et circa pecunias, quas petit, vellemus profecto ipsi magnifico domino in totum iuxta desiderium suum satisfacere posse, sed certificamus eum, maximas et intolerabiles esse expensas nobis occurrentes, tam mari quam terra, et non solum in Albania et Dalmacia, sed in Amorea, Nigroponto et in illis partibus ori, entis. Et quoniam magnificencia sua gravari videtur de favoribus non missis ad eum gentium nostrarum, respondemus, quod in observantiam promissionum nostrarum misimus sibi ultra pedites nostros dominum Cimarostum, conductorem-nostrum, cum comitiva sua notabili et bene in puncto, ut simul cum aliis gentibus nostris illarum partium esset ad obedientiam et servicia ipsius domini Scandarbegi et ad omnia concernentia honorem et comoda magnificencie sue. Verum mors sua res illas gerendas turbavit; et etiam, ut domestice loquamur, habuimus plurimas querellas ab ipso domino Cimarosto, quod comitiva sua ab subditis illius domini preter tamen, ut certi sumus, eius intentionem male tractata fuerit, que res fuit etiam potissima causa, quod alie gentes italice apud nos renitentes fuerunt proficisci in Albaniam. Sed ut redeamus ad factum pecuniarum, dicimus, quod quamquam, sicut prefertur, gravatissimi sumus multis modis expensis importabilibus, tamen in complacentiam illius domini conabimur de presenti sibi dari facere hic ducatos II mille et alios mille ducatos sibi dari mandabimus per provisorem nostrum Albanie. Quamobrem hortamur et rogamus magnificenciam suam, quod excitare velit solitam virtutem et magnanimitatem suam et cunctis eius viribus attendere ad recuperationem rerum suarum et ad damna perfidi comunis hostis.

Circa partem treuguarum factarum per tres menses cum Iuvano Cernovich dicimus, quod nobis displicuit intelligere, quod rectores illi nostri preter scitum et mentem nostram ad treugas ipsas devenerunt. Et si provisor noster Albanie eas facere recusavit absque nostra licencia, in hoc laudandus est, quoniam consideravit Iuanum ipsum non petere treugas nisi pro commodo et beneficio rerum suarum. De quo quidem Iuano habemus meritam causam quam maxime dolendi. Nam cum liberavimus eum a carceribus et a morte, inique et contra omne ius voluit esse hostis noster et impudenter res et loca nostra arripere; sed tamen in solam contemplationem magnifici domini Scandarbegi dicimus, quod disponente eo restituere loca et possessiones ablatas et sincero animo devenire ad gremium nostrum, contenti sumus, quod mittat oratorem suum ad nos cum pleno mandato, quoniam, sicut diximus, in complacentiam prefati domini acceptabimus eum ad gratiam et de rebus sibi gratis et commodis facere curabimus.

De filiis quondam Petri Spani dicimus, quod intuitu eiusdem domini contenti sumus eos suscipere commendatos et semper habere carissimos et in omnia sua commoda semper reperiemur optime dispositi. De parte 141, de non 19, non sinceri 7.

(Drž. arhiv u Mlecima, Secreta Cons. rog. vol. XXII. c. 173, *S. Ljubić*, Listine, X. 371—372).

333

Рим, 9 јули 1466.

Мантовански посланик Вартоломеј Мараска извештава маркизу Варвару о приликама у Турској и држању западних сила према Турцима.

Illustrissima Princeps et Excellentissima do-

mina, domina mea singularissima humili commendatione premissa!

Novamente è retornato messer Zorzo Trabesunda de Grecia. Referisse il Turco havere fortificato Constantinopoli meravigliosamente, et fra le altre cosse viste dice havere vista una bronzina de trentasei peze, ne la bocha de la quale sta uno homo in piede. Se dice che 'l Turco è comenzato a smagrire, et che havea fatto aparecchio grande per andare a Belgrado per terra et per aqua; similiter havea aparechiati duecento galeoni. Contra questo aparato, dice, essere lo Ongaro cum sesanta milia persone, et lo Imperatore ne azonze vintimilia.

Uno Zenoviso ha me referito Zenovisi essere in tramma cum lo Turcho che 'l voglia dare a loro Metalino cum certo digno tributo et crede la cossa haverà effetto, perchè de l' alume de che lui non se pò valere, loro se valerano.

Heri sera fu consistorio da le ventidoi hore per infino a tre de note. Exestimasse sia per queste decime, quale la Signoria de Venetia ha imposte propria auctoritate. Sentirasse novelle, et Dio voglia sieno bone per Italia e per cristiani! In questa Corte sonno fatti signi, che tra Nostro Signore et lo Re non sia bona voluntà. Veneciani dicono queste essere false demonstratione et che lo Re fa questo, aciò loro non provocheno el Ducha Zohanne a venire de qua. Unum est che tutta questa Corte crida contra Venetiani dicendoli essere doventati papi perchè propria auctoritate poneno decime a chierici et sequestrano loro beni.

Lo Reverendissimo Monsignore è a Marino.

Lo caldo è tanto smesurato quanto se possa pensare.

Me recomando a la Excellentia Vostra.

Rome, die 9 Iulii 1466. E. I. D. V.

Servus Bartholomuus de Maraschis.

(Архив Gonzoga у Мантови).

334

Млеци, 16 август 1466.

Пошто су Турци заузели Елбасан, Сенат настоји да Скендербег освоји од Турака Елбасан и поруши га. Сенат је вољан помоћи га војском и новцем.

MCCCCLXVI. Die XVI Augusti. Omnes, qui scribunt ex Albania, existimant rem periculosam et nocivam statui nostro Albanie instaurationem, quam fecit Turcus illius civitatis nominate Valme[1]), tum propter vicinitatem suam locis nostris, tum propter copiam materie ad fabricandum fustas et alia navigia, et comoditatem per illud flumen descendendi et illabendi ad mare. Et proinde, cum necessarium sit omnino providere, vadit pars, quod scribatur in opportuna forma magnifico domino Scandarbego, quod velit habere bonam considerationem pro eo, quod ista pestis, que potest dici esse in visceribus suis et nostris, quotidie damnosior et periculosior erit. Item scribatur provisoribus nostris Scutari et Albanie, quod de hac re conferre debeant cum prefato Scandarbego et intelligere cogitationes suas ac commemorare sibi, quod si stat sibi animus et per situm loci et numerum hostium cum securitate fieri possit, ut congregatis omnibus gentibus nostris indigenis ac etiam italicis pedestribus et equestribus, insimul cum omnibus suis copiis, que omnes, procul dubio, facient bonum numerum et multo maiorem quam sunt hostium, adoriri possit dictus locus, et eiectis Turcis illum dirui, multum nobis placebit et gratissimum habebimus.

Et ex nunc captum sit, quod illa tria milia ducatorum, que mittenda sunt in Albaniam, illico mitti debeant per propriam barcam ad manus provisoris nostri Albanie, ut, si dominus Scandarbegus voluerit suscipere hanc expeditionem, illos dispensare debeat inter copias nostras italicas et aliter, sicuti melius sibi videbitur. Et precipi debeat omnibus gentibus nostris predictis, ut sint ad obedientiam prefati domini Scandarbegi et provisoris nostri Albanie, qui ire debeant in societatem cum prefato Scandarbego, remanentibus tota vice in bona custodia locis nostris Albanie et presertim civitate nostra Scutari. De parte 94, de non 2, non sinceri 6.

(Drž. arhiv u Mlecima, Secreta Cons. rog. vol. XXII. c. 180. *S. Ljubić*, Listine X. 372—373).

335

Рим, лети 1466.

Папа Павле II херцегу Бургундије: [Скендербег је] „magnis Turcorum oppressus copiis superatus est praelio, dominatu omni exutus et ad litora nostra inermis nudusque

[1]) Код С. Љубића погрешно Valone место Valme. То је Елбасан или Коњух (Нови град) наших летописа.

est impulsus" па наставља: „човек не може а да без суза погледа на оне лађе, које с арбанаских обала беже у италијанска пристаништа, на оне оголеле, бедне породице које, истеране из својих кућа, седећи на обали морској с испруженим рукама према небу, вапију и кукају на неразумљивом језику."

(Цитат по *Рајналду*, Annales ecclesiastici X, 1466, n. 2-6. у *L. v. Pastor-a*, op. cit. II. 360. *Cf. Pall*, op. cit. 85).

336

Млеци, 9 октобар 1466.

Герард de Collis јавља Бианки Марији и Галеацо Марији Сфорца да је син Скендербега дошао у Млетке, ди тражи помоћ у новцу и људима, али, изгледа, Сињорија нема ни најмање воље трошити даље у ту сврху.

Ill[mi] Signori mei singullarissimi.....

(Omissis)

Al facto de lo Imperatore questa matina l'o dicto a la Signoria si ne sapevano novella. Me risposi lo Principe che sono.......[1]) giorni chel vene uno suo messo a domandarli uno salvoconducto et cusì gli l'hano facto ancor, chel non bisog......[2]) Similmente dice havere domandato al papa et che non sano altro, nè quando il deba venire, nè cum quanti cavalli. De novelle de Levante per le piaze se divulga, che la Signoria farà la pace cum lo Turcho et ho bene inteso, che loro seriano contenti de farla et ne deno pieno mandato a Domino Nicholò Canale pur non gli hano però nè fondamento, nè speranza però che già tre anni a la fila luy l' ha recercata e poy in fine gli à delezati, in modo che pocho se fidano de luy. È ben vero, che quando la potessaro havere, più cha voluntera la farebeno.

È venuto lo figliolo de Scanderbecho pur per chiamar gente et dinari con protesto, che altramente li conviene habandonare l'Albania. Non so come farà. Costoro sono ormay si strachi de quella impresa, che li pare zitare li dinari in canale chi spendano de là.

Lo Turcho si dice vole invernare a la Sophia però che in Constantinopoli et Andronopoli he la peste terribile e luy si è posto sopra uno monte et ha facto comandamento, che niuno vada presso a luy ad una giornata per pagura de la peste.......

(Omissis)

Venetiis, die VIIII Octobris [1466]

Earundem V[rarum] Ill[rium] Excellentiarum fidelissimus servitor Ge[rardus] Co[lli].

Споља: Illustrissimis Principibus ac Ex[mis] Dominis Dominae Blanchae Marie, Vicecomiti, Ducise Mediolani et Cremonae Dominae et Galeaz Maria Sfortia, Vicecomiti, Duci Mediolani etc. Papie Anglerieque Comitibus ac Januae Dominis D[nis] meis Singul[mis]. Detur D[o] Johanni Simonetae.

(Arehivio di Stato di Milano, Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1466).

[1]) Нечитко.

[2]) Нечитко.

337

Дубровник, 2 новембар 1466.

Властела која треба да пођу у сусрет Скендербегу.

Die II Novembris 1466.

Ser Nicola Mar. de Gondola, Ser Aloysius de Georgio, Ser Helias Pe. de Bona electi ad eundum obviam domino Schenderbegh.

(Држ. арх. у Дубровнику, Cons. Min. XXII, 40').

338

Дубровник, 2 новембар 1466.

Пуномоћ Ректору и Малом Већу да изаберу три властелина који ће поћи у сусрет Скендербегу и молити га да не долази у Дубровник, али да му се даде потребна исхрана.

Die II Novembris 1466.

Prima pars est de dando libertatem domino Rectori et suo Minori Consilio faciendi tres ex nobilibus nostris, qui vadant ad obviandum illustri domino Schenderbegh et eum rogent, quod non veniat Ragusium ob bonum respectum.

Captum per omnes.

Prima pars est de dando libertatem domino Rectori et suo Minori Consilio mittendi domino Schenderbegh de rebus cibariis quantum ipsis videbitur et placuerit in eorum discretione.

Captum per 29:2

Prima pars est de dimittendo, quod fusta Schanderbeghi intret intra catenas portus.

Captum per 19 : 12.

(Држ. арх. у Дубровнику, Cons. Rog. XIX, 134, 134').

339

Млеци, 29 новембар 1466.

Пошто је Скендербег у борби с Турцима изгубио све сем Кроје, Сенат мисли да би се хришћанској ствари могло учинити највише тако да Скендербег с помоћу папе заузме и поврати своје земље.

MCCCCLXVI. Die XXVIIII Novembris. Quod reverendissimo domino legato apostolico circa ea, que practicatoribus novissime dixit, sicut huic Consilio relatum est, respondeatur: Intellexisse nos tum verba oratoris Regie Maiestatis Hungarie, tum quantum ad materiam pertinet dixit eius reuerendissima dominatio et certissima res est provinciam Albanie reductam esse in malis terminis, quoniam, pulso ex ea domino Scandarbego, nihil superest ex omni dicione nisi oppidum Croie, conservatum a nostris peditibus et custoditum usque ad presens, custoditurque nostris impensis. Que omnia ab ipso domino coram distinctius cognovisse beatitudinem sue paternitatis non dubitamus. Propterea iudicaremus rebus christianis plurimum posse prodesse, si idem dominus Scandarbegus, a beatitudine summi pontificis adiutus, in provinciam ipsam rediret pro recuperatione rerum, quas amisit, et ut inimico ablata esset commoditas et facultas reliquas christianorum provincias per illam viam adeo commodissimam offendere et opprimere. Hoc idem speramus, beatitudo summi pontificis pro sua maxima sapientia intelligere et provisiones et remedia ad hoc necessaria esse allaturam.

De rege Hungarie nemo est, qui conditiones Maiestatis sue et regni illius intelligat, quam beatitudo summi pontificis et reverendissima dominatio eius reverendissimi domini legati, unde non dubitamus sanctitatem predictam opportune et pro necessitate deliberaturum esse.

De rebus Italie et magnifici capitanei nostri si reverendissima paternitas sua aliquid replicaret, dicatur, quod non possumus optimam mentem nostram manifestare et declarare quam fecimus, habemus apud magnificenciam capitanei predicti oratorem nostrum. Sed sicut reverendissime paternitati sue bene notum est, res et materie magne, ut ista est, non ita facile et cito conduci ad exitum possunt. De parte 96, de non 7, non sinceri 18.

(Drž. arhiv u Mlecima, Secreta Cons. rog. vol. XXIII. c. 17. *S. Ljubić*, Listine, X. 384 с незнатнијим грешкама. *Nagy I. & Nyáry A.*, op. cit. II. 41—42 непотпуно).

340

Рим, 14 децембар 1466.

Млетачки посланик Јован Петар Arrivaбен извештава маркизу Варвару о доласку Скендербега у Рим ради помоћи од папе.

Illustrissima madonna mia!

. . . .

El Signor Scandarbeo gionse quì veneri [= 12 decembre] et incontra li forono mandate le famiglie de' cardinali. È homo molto de tempo, passa li 60 anni; cum puochi cavalli è venuto; è da povero huomo. Sento voria subsidio. Alcun danno novo intelletto a questa suoa venuta e vogliono dire sia opera del Re per indure nostro Signore più a la impressa del Turco e diverterlo se facesse altro pensiere in guerra et persuaderli più questa liga . . . .

Rome, XIIII Decembris 1466.

Ill. D. V.

servitor Io. Petrus
Arrivabenus.

(Архив Gonzaga у Мантови. Један део извештаја штампан у L. v. Pastor, Geschichte der Päpste II. 361. n. 4).

341

Рим, 15 децембар 1466.

Кардинал Франо Гонзага јавља своме оцу марк-графу Лудвигу од Мантове да је Скендербег стигао у Рим да моли помоћ од папе.

Illustrissimo Signor mio patre!

. . . .

He gionto qui Scandarbeo el qual dimanda soccorso. Pur credo haverà, e de nostro Signore e dal Collegio, qualche cossa. . . . . Illius ob-

servantissimus F. de Gonzaga, cardinalis Mantuanus.

Rome, XV Decembris MCCCCLXVI Ill^me^ D. V.

(Архив Gonzaga у Мантови.)

342

Белешке срйских летойиса и румунске хронике Михаила Моксе о йровали султана Мехмеда II у Арбанију.

Вь лѣто 6974 [= 1466] ходи царь Мехмедь бегь на Скендербега арбанашкога и сьзида Нови градь.

Вь лѣто 6974 воева царь на Ар'банасе и плѣни ихь и множьства многа из'сѣче оть нихь и Скен'дера из' землю изьгна и сьзда тамо градь рекоми Конюхь[1]).

Вь лѣто 6974 ходи царь оу Арбанасе на Скендера, бегьствоу вьдаеть, таже и градь сазида Конюхь. Г. 6974—1466 разорилъ Махаметъ Албанію, многихъ убилъ, выгналъ изъ земли господара Скендера и построилъ тамъ городъ, назвавъ его Конюхъ.

(Starine Jugosl. Akad. VI, 23).

(V. Jagić, Ein Beitrag zur serb. Annalistik, Archiv für slav. Phil. II. 97).

(Споменик Срп. Кр. Акад. III. 135).

(В. Григоровичъ, О Сербіи въ ея отношеніяхъ въ XIV и XV столѣтіяхъ, Казань 1859, 41).[1])

343

Савремени зайис грамашика Димишрија у йослесловију охридскога номоканона.

. . . .

Такожде възвращающоу се тогда царю [Мехемедоу] съ воиньствомь ѡть странь арьванитьскыхъ къ царствоующомоу Кѡньстантиновоу градоу, по юже плѣнити юмоу мнѡгаа множьства ѡть иже въ странахь ѡнѣхь живоущіихь доушь, и тѣмь въ разплѣнюніе и работоу, ѕвы нашихь зъль, разведенѡмь быти; инѣхь же ѡть бывшаго на нась попоущеніа божіа и остріемь ѡроужіа поразити; и къ странамь италіискымь Скендера прогнати, иже лѣты доволными даже и дотѡли дрьжавою арванитьскою владычьствовавшаго, сына оубѡювѣ юко Ивана Кастріѡта; и създати тамо градь величаишіи, рекомыи Конюхь, въ петое къ десетымь своего царьствіа лѣто, ѡть създаніа же мироу въ лѣто Ӿ ѕцод. . . . .

(Starine Jugosl. Akad. VI, 255).

344

Рим, 7 јануар 1467.

Кардинал Франо Гонзага извешшава свога оца, марк-графа Лудвига, о седници консисшорије кардинала, у којој се већало о йомоћи која има да се даде Скендербегу.

Illustrissimo Signor, mio Patre!

. . . .

Questa matina in consistorio secreto fossemo sopra la materia del socorso, che dimanda el Scandarbeo, et in summa el Papa disse, che li daria cinquemilia ducati, nè più voleva dargene, allegando che anche lui bisognava provedere a li fatti suoi, monstrando pur de temere de qualche novitate. Qui el cardinale de li Ursini comincioe a dir, che la suoa Santitate non havea a temere da niuno luoco, allegando le ragione perchè non. El Papa se ne scaldoe e conruciato ussci a campo, dicendo che sapeva del certo, che 'l Re haveva consultato con cinque soli, di quali uno ge ne haveva dato adviso, se doveva assaltare el stato de la chiesia o non. E che questi cinque gli havevano persuaso che lo facesse, e cusì anche lo Re se li monstrava molto animato. Puoi comincioe a farsi molto gagliardo e dire: „Non entri in questo ballo che lo faremo rimanere molto mal contento, et haveremo el modo de sbatterlo. Insina da mo' noi siamo e da suoi capitanei e da quanti ne sono in Italia ambasciati, se li vogliamo tuore al soldo nostro, ogni fiata che mettiamo fuori pur cento ducati ne veniranno tuti via", e sottogionse, che sapeva anche molto bene che ciò che faceva Bartolomheo da Bergamo era a petitione de' Venetiani, benchè lor lo neghino. In queste parole monstrava de non havere intelligentia alcuna e cum Venetiani fa vista d' essere molto in rotta e non sapere dove sia per reuscire Bartolomheo. La Signoria Vostra ne facia mò el indicio che li pare . . . .

Rome, VII Januarii MCCCCLXVII

---

[1]) О граду Коњуху или Новом Граду, данас Елбасану, упор. *Hil. Ruvarac,* Kleinigkeiten zur Geschichte der Balkanhalbinsel у Arch. für slav. Phil. XVII, 567—571. *F. Babinger,* Die Gründung von Elbaşan у Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen, XXXIV. Jahrg. II. Abtlg.: Westasiatische Studien (Berlin 1931), 94—105.

Illme D. V.
filius observantissimus F. de Gonzaga, cardinalis Mantuanus.

(Архив Gonzaga у Мантови. *L. Pastor*, Geschichte der Päpste II. 763 само први део са понегде модернизованим текстом).

345

Рим, 12 јануар 1467.

Кардинал Франо Гонзага јавља своме оцу марк-графу Лудвигу да је Скендербег добио помоћ од 5000 дуката.

Illmo Sr Patre!

. . . .

Questa mattina de novo foe havuto ragionamento in consistorio secreto de li facti de Scandarbeo, al qual se daranno pur li cinquemilia ducati. Lui del resto procurerà aiutarse come poterà.

. . . .

Rome, XII Januarii MCCCCLXVII.
filius observantissimus F. de Gonzaga, cardinalis Mantuanus.

(Архив Gonzaga у Мантови. Ово писмо спомиње и *L. v. Pastor*, op. cit. II. 363. n. 1).

346

Casal di Principe, 29 јануар 1467.

Напуљски краљ Феранте I бискупу од Асколи.

. . . .

Havimo inteso che uno capitano del Turcho seria intrato in li paesi hungaro et predati circa XXXXm anime. Che sera una pessima nova piacza a dio non sia vero!

. . . .

(*Francesco Trinchera*, Codice Aragonese, vol. I. Napoli 1866. 28).

347

Кастел di Tripergole, 3 фебруар 1467.

Напуљски краљ Феранте I Гарцији Бетес.

Rex etc.

Garcia Betes! Nui mandamo per lo presente cavallaro all' Illmo Scandarbeco certe lettere, le quale ne ha remese lo castellano Monte Sancto Angelo et dice: „So de la mugliere de ipso Illmo Sr et de grande importancia et perciò le mandamo pro primo cavallaro." Si per ventura le dicte lettere se trovano in camino et fossero cose importante quelle se scriveno, per le quali se havesse de fare alcuna cosa nostro Sre, a nui pareria più presto pro ipso Illmo Sr tornasse a Roma che mandasse ad altri, perchè meglio farà lui che altra persona. Et questo ne pare debiate recordare ad ipso Scandalbecho.

. . . .

(*F. Trinchera*, Codice Aragonese, I. 33).

348

Кастел di Tripergole, 4 фебруар 1467.

Напуљски краљ Феранте I посланицима код папе.

. . . .

Da nui, como simo certi, haverite sentuto so venuti dui ambaxiaturi de Ragusa e tra laltre cose, quale ne hanno referito, ne hano dicto la condizione delle cose dellà con lo Turcho, essere tale che, si con grandissima celerita et in bono modo non si provede, in brevissimo spacio dicto Turcho occupera quello li e restato de l'Albania et tucte quelle marine et quanto paysi ce de Veneziani et altri.

. . . .

(*Trinchera*, Codice Aragonese, I. 32).

349

Напуљ, 17 фебруар 1467.

Напуљски краљ Феранте I посланицима код папе, да утичу да папа пошаље Скендербегу 15.000 дуката.

(*F. Trinchera*, Codice Aragonese, I. 54).

350

Млеци, 18 фебруар 1467.

Млетачки посланици Тома Тобалд и Герард de Collis извештавају милански двор да је Балабан-бег опсео Кроју и да је

Млешачка Сињорија йослала шри галије у йомоћ а сйрема и друге.

(Omissis)

Del Turco non li è altro salvo che, havendo voluto intendere al sobtile lo facto de Ragusi, qual si diceva essere sobposto alo Turcho, trovamo, che lo Ducha Stefano de Bosna havea parechii castele presso ad Ragusi et teneva in essa cità uno suo officiale, qui como uno visdomino, qual administrava raxone ali soy et riscoteva certe honorantie. Et essendo facto lo Turcho signore de dicte castele de Ducha Stefano, ha mandato uno suo bassa a Ragusi in luocho de quello del Ducha Stefano et per li Ragusey he stato acceptato, qual essendo cusi, ha però una meza servitù, conputato lo censo li dano omni anno.

Item si dice, che Balabanbeg he molto grosso in Albania et dietim strappazzare quello paese et tiene assidiata Croya, in modo che mal si poteria sucorere. La Signoria ha già mandato via tre galie et le altre si vano armando ala zornata, et cusi D. Yeronimo da Verona tuta via si mette in poncto.

(Omissis)

Venetia, die XVIII Februarii 1467.

E. V. Ill^me fidelissimi servitores Thomas Tobaldus et Gerardus de Collis.

(Arhivio di Stato di Milano. Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1467. *Nagy I. & Nyáry A.*, op. cit. II. 73—74).

351

Млеци, 20 марта 1467.

Млешачки сенаш нарећује да се Скендербегу исйлаше 2000 дукаша на рачун његове йровизије.

1467. Die XX Martii. Rogare nos instanter fecit magnificus dominus Scanderbegus per reverendum patrem dominum archiepiscopum Dyrachiensem, oratorem suum, ut sibi dari facere velimus provisionem anni preteriti, quam habere restat. Item provisionem anni presentis, ut in periculis presentibus rebus suis consulere possit.

Quamobrem vadit pars, quod de omni loco et officio dari debeant eidem domino ducati duo mille, ponendi ad computum eiusdem provisionis sue, tam anni preteriti quam presentis, excusando nos, quod angustia temporum presentium non permisit nos integre sue petitioni satisfacere. De parte 107, de non 26, non sinceri 21.

(Drž. arhiv u Mlecima, Senato Mar. vol. XIII. c. 111. *S. Ljubić*, Listine X, 387—388).

352

Напуљ, 26 март 1467.

Найуљски краљ Ферanше I бискуйу од Асколи о својим йреговорима с Турцима.

. . . .

Alla parte che scriviti del ambassiatore del Gran Turcho, che se dice essere venuto da nui cum grandi doni etc. dicimo, che quello è venuto da nui e mandato dal bassa de Albania. Et è vero ne ha portati alcuni doni. Et esso bassa ne ha mandato a dire et confortare, che nui vogliamo mandare uno nostro da esso et dal Gran Turcho perchè intenderimo delle cose, che ne piaceranno, et denique molto stringendone al mandare. Et cussi noi havimo deliberato mandarli Misser Bernardo Lopis, nostro secretario, per intendere quello vogliano dire esso bassa et successive esso Gran Turcho.

. . . .

(*F. Trinchera*, Codice Aragonese, I. 81).

353

Напуљ, 26 март 1467.

Найуљски краљ Феранше I йрошоношару Рока о йомоћи коју је дао Скендербегу.

. . . .

Havimo inteso quanto scriviti circa la parte dell' Illmo Sr Scanderbech, alla qual parte non dicimo altro: esso Scanderbech è partito et increscene, che la condicione delli tempi non ha patito, che li habiamo possuto fare secundo l' animo et desiderio nostro. Pur havimo facto quello havimo possuto. Et aciò intendati quello havimo facto, ve avisamo li havimo donati ducati mille in contanti. Item ducento carra de grano cum la tracta. Item la tracta de cento altra carra de grano. Item la paga delli fanti che so in Troya(!). Item la paga del castello de Troya. Item municione sufficiente per lo castello et ducati V^c

per le spese, ultra le spese facte a lui et tucti li soi finchè è stato qua.

. . . .

(*F. Trinchera*, Codice Aragonese, I. 90).

354

Дубровник, 1 април 1467.

Изабрани Јуније Градић, Јаков Гундулић и Никола Бунић који треба да пођу у сусрет Скендербегу.

Die I aprilis 1467.

Dominus Junius de Gradi, dominus Jacobus de Gondola, Ser Nicola Sar. de Bona, electi ad eundum obviam illustri domino Schenderbegh.

(Држ. арх. у Дубр. Cons. Min. XVII, 71).

355

Напуљ, 3 април 1467.

Напуљски краљ Феранте I кардиналу од Равене о спремама турским против Хришћана.

. . . .

De qua non occorre altro di novo si non che a questa hora è juncto uno messo del dispoto de Larta, el quale va ala Sta de nostro [S[re]] per communicare l' armata del Turco essere fora et per demandareli aiuto. Piaccia a n[ostro] Sr Dio aiutare a li soi fedeli, che molto ne pare le cose se preparano a favore del dicto Turco.

(*F. Trinchera*, Codice Aragonese, I. 96).

356

Кастел Нови код Напуља, 5 април 1467.

Напуљски краљ Феранте I Бернарду Лопису да одмах крене султану ради преговора.

Извод.

Il Re incarica il Lopis, che si rechi direttamente e da prima al bassà d'Albania, per ringraziarlo dei doni, che aveva mandati al re, come pure dell' offerta, che aveva fatto al re, di mandare uno dal Sultano. Ricevuti consigli e scorta dal detto pascià, il Lopes si recherebbe subito dal sultano.

(*F. Trinchera*, Codice Aragonese, I. 98).

357

Млеци, 11 април 1467.

Млетачки сенат извештава угарскога краља Матију да се Турци спремају на ново ратовање и да ће Млеци спремити флоту, а нада се да ће и краљ, како доликује католичком владару, предузети све против заједничког непријатеља.

MCCCCLXVII. Die XI Aprilis. Serenisimo regi Hungarie. Ad officium amicicie et unionis nostre spectare existimamus, que maxime Maiestati vestre et nobis communia sunt invicem communicare. Postquam superiori tempore nunciavimus vestre serenitati, diversis mediis nos requisitos fuisse de habenda pace cum Turco, cognita super hoc mente regie Maiestatis vestre, tam circa pacem, quam circa sufferentias nos alienum a communi bono esse, putavimus per nuntium nostrum de re ista pro celsitudine vestra et pro nobis unite tentari facere Turcum ipsum, sed cum insolens hostis iste consuetarum artium fraudumque suarum non sit oblitus, tum etiam quod cum solis nobis et non unite concordiam voluisset, res ipsa nullum effectum sortita est. Subdidit quoque, quod si Maiestas vestra cum eo pacem habere voluisset, oratorem suum per viam terre ad eius presentiam mittere potuisset, qui simul cum nostro convenisset, seu in futurum mittere posset. Quid autem nuper acceperimus est, quod omni studio potentem exercitum terrestrem classemque maritimam parat, ut christianum nomen subvertere conetur. Nos, qui tot apparatus magnifaciendos esse arbitramur, ex parte nostra operam omnimodam adhibemus instaurare classem nostram triremibus, navibus aliisque gentibus et presidiis terra marique, ut pro quanto vires patiantur nostre conatus perfidi hostis in exitium Christi fidelium contineri possint. Verum etsi persuadeamus nobis, Maiestatem vestram ante has de apparatibus istis certiorem factam opportune protamen maiori possumus studio oratam eam esse volumus, ut pro suis viribus et virtute adversus communem hostem magnanime procedere velit.

Instituimus brevi mittere oratorem nostrum ad presentiam Maiestatis vestre, quem cito expedire curabimus.

Verum ex nunc captum sit, quod eligatur de presenti per scruptinium in isto Consilio unus orator noster ad prefatum serenissimum regem cum omnibus illis modis, conditionibus, stricturis et penis, cum quibus electus fuit vir nobilis Ser Franciscus Venerio, et vadat cum illa instructione, que sibi dabitur per istud Consilium. De parte 127, de non 0, sinceri 1. Et fuit electus Ser Franciscus Diedo, doctor.

(Drž. arhiv u Mlecima, Secreta Cons. rog vol. XXIII. c. 32. *S. Ljubić*, Listine X. 388—389).

358

Капуа, 17 април 1467.

Напуљски краљ Феранте I протонотару Рока о доласку млетачких посланика у Рим и одашиљању млетачких посланика у Угарску.

. . . .

Di li avisi del Rev. S^r^ legato de le cose de Venecia et de la venuta de quelli ambassatori veneciani a Roma et de quelli mandano Veneciani al Re d Ungaria havimo inteso quello ni scrivete et ne piace el tucto havere inteso.

. . . .

(*F. Trinchera*, Codice Aragonese, I. 114).

359

Млеци, 10 мај 1467.

Захарија Barbarus јавља епископу Вероне да је, према писмима из Љеша, Скендербег заробио брата Балабанова с војском која је ишла да заузме Кроју, па га је довео у Љеш.

Reverendissimo in Christo parti et domino, domino Barbarico, episcopo Veronensi, domino suo singularissimo, Veronae.

Reverendissime pater et domine, domine mi singularissime!

Hoggi per littere de 27 del passato dal rector nostro de Alexio se sente Scandarbego con 1500 persone aver preso el fradello de Balabano, capitano del Turcho, cum tutti i careagi erano contra Crojia e menato in Alexio. Balabano, veramente dubitando che venisse a socorer Crojia, deliberò darli la batagia, et cusì feze quelli dintro se portorono viriliter et ferino dicto Balabano, capitano del Turcho, de primo schiopeto et de primo veretone, e portato allozamento morì subito. Zonse Scandarbego a feze levare i Turchi da campo, socorse Crojia e fornita de vituarie e rupe li inimici cum molta tagiata de Turchi, e tutavia seguitava la victoria. Questa nova è molto relevata e bona et dal Signor Dio processa, nè per questa cossa potean essere la più utile a le cose de cripstiani, perchè è da sperare tutti quelli avean a Scandarbego rebellato per la mala compagnia li ha fato el Turcho, verano a sua obedienza. Spero ogni dì se sentirà cose migliore per gracia et misericordia de Dio, che non abandona cui spera in la sua bontà.

Se alcuno anderà verso Mantova, non sia grave ala R^ma^ S^ria^ V. mandare a quello Illmo S^r^, che so de simile nova, per esser cripstianissimo, ne riceverà grandissimo piacere, a la cui E. non sia grave V. S^ria^ farmi racomandato come fedel suo servidore.

Venetiis, die 10 Maii 1467 raptissime.

Rev^me^ D. Vestre

servitor Zacharias Barbarus, qm. domini Francisci, procurator etc.

(*V. Makouchew*, op. cit., 29—30).

360

Млеци, 20 мај 1467.

Цезар из Флоренције јавља марк-графу Мантове Лудвику, да је Скендербег победио Балабан-пашу, који је опседао Кроју.

. . . .

Io credo che la Illustrissima Vostra Signoria abbia intexo chome Scandarbego a rotto quel Turcho chiamato Ballaban, el qual avea asediato Croia. El ditto Schandarbegho l' a preso et morto et con lui la mazzor parte dei soi et a sochorso Croia. . . . .

. . . .

Ex Venetiis, die XX Maii 1467.

I. D. V. humilis servitor

Cexar de Florentia miles
cum reccomandatione.

(Архив Gonzaga у Мантови).

361

Млеци 30 маја 1467.

Наређује се ген. поморском капетану да упути у млетачку Арбанију десет ратних бродова, јер се очекује провала Турака у те крајеве.

MCCCCLXVII. Die XXX Maii. Deliberatum pridem fuit per istud Consilium, quod decem ex galeis nostris magis veteribus, que sunt cum capitaneo nostro generali maris, se conferre deberent in Albaniam. Et ex his, que quotidie magis affirmant de adventu Turci in Albaniam, necessarium iudicari debeat, quod maior numerus galearum veniat in Albaniam pro securitate et defensione locorum nostrorum, vadit pars, quod mandetur eidem capitaneo generali, quod, sicut sibi scripsimus de galeis decem mittendis in Albaniam, ita mittere debeat galeas quindecim ex magis veteribus, quibus dare debeat subventionem pecuniarum et mittere libros earum, sicut per alias sibi mandatum fuit. De parte 163, de non 1, non sinceri 1.

(Drž. arh. u Mlecima, Secreta Cons. rog. vol. XXIII. c. 43. *S. Ljubić*, Listine, X. 389).

362

Млеци, 31 мај 1467.

Млетачки сенат извештава краља Матију о својој ратној спреми против Турака.

MCCCCLXVII. Die ultimo Maii. . . . . . .

Quod reverendo oratori Regie Maiestatis Hungarie ad ea, que oretenus scripsit et in scriptis dedit per cedulam lectam huic Consilio, respondeatur, quod intelleximus quantum Regia Maiestas optare videtur intelligere aparatus nostros contra comunem hostem, quosque notum sibi facimus, quod habemus impresentiarum triremes quadraginta et ultra ac naves quatour magnas armatas ad oppositum Turci;. Habemus quoque in partibus Albanie et Dalmatie bonum numerum gentium armigerarum et peditum et similiter in Amorea ut, pro quanto poterimus, resistere possumus potentie huius hostis, quem certificati sumus de proximo cum potenti exercitu expectari in Albania, ut agatur contra nos et nostros in partibus illis.

. . . .

(Drž. arhiv u Mlecima, Secreta Cons. rog. vol. XXIII. c. 43. *S, Ljubic*, Listine, X. 391).

363

Млеци, 31 мај 1467.

Млетачки сенат извештава угарског посланика, који је на путу за Рим, да се, као и прошле, тако и те године спрема за рат с Турцима у Арбанији, о чему ће нарочитим посланством известити и папу.

MCCCCLXVII, die ultimo Maii.

. . . .

Nobis quoque admodum placuit audire, quod sua R[everenda] Parernitas ad Pontificem Maximum proficiscatur, ut circa ea, que gerenda sunt apud Beatitudinem Suam in rebus Boemie et in exterminium hostis istius opportune provideri possit, quemadmodum commemorat eius Paternitas. Quale autem sit propositum et desiderium nostrum circa res istas sancte fidei experientia ipsa declarat, quomodo cum magna cede nostrorum, cum maximis periculis et importabilibus expensis perserveramus in hoc continuo bello cum hoste. Sicut anno preterito venit in Albaniam, ita etiam nunc certificati fuimus, quod cum potenti exercitu de presenti se confert contra nos in Albaniam, ad cujus oppositum fecimus et facimus omnes possibiles provisiones. Sumus preterea inter hos dies expedituri oratores nostros ad S[ummum] Pontificem, quos iam ante delegimus, eisque dabimus in mandatis, ut R[everende] Paternitati Sue apud Romanum Pontificem omnes favores possibiles impendere debeant.

. . . .

(*Nagy I. & Nyáry A.*, op cit. II, 57—58).

364

Млеци, 2 јуни 1467.

Сенат наређује посланицима, који иду папи да, с обзиром на велику опасност турску не само за Арбанију него и за саму Италију и на велике трошкове и помоћ дану Скендербегу, затраже од папе брзу и стварну помоћ.

MCCCCLXVII, die II Junii.

Quod fiat commissio oratoribus nostris, nobilibus viris Petro Mauroceno et Johanni Superantio, profecturis ad Summum Pontificem.

. . . . Deinde captato tempore, commemorabitis Sanctitati prefate quo in statu

reperiantur res Albanie, scilicet pessimo et periculosissimo, ob andventum Turci in eam provinciam cum pontentissimo exercitu, qui iam, ut litteris et fama habetur, appropinquaverat finibus Albanie. Et quamquam immanissimus et versutissimus hostis iste christiani nominis ostentationem fecerit velle exire Hellespontum cum maxima classe, adeo ut pro obviando pravis suis conatibus providendum nobis fuerit augere classem nostram in multo maiore numero triremium quam antea, et quatuor navibus armatis, et munire omnia loca nostra maritima, conductitio militis cum maxima atque adeo intollerabili sumptu nostro, tamen, deposita cura armande classis, convertit cogitationes et vires omnes suas contra Albaniam, utpote illam povinciam, quam existimat opportunissimam ad res Italicas invadendas, presertim occupata urbe Dirachii. Nec est dubium, quin hoc sit desiderium suum, quia toto hoc anno infestare illam provinciam et instauratum oppidum illud Valme munire non destitit.

Nos vero, licet ad incredibilem sumptum classis nostre et copiarum missarum in Peloponesum et Nigropontem et illa loca nostra maritima, non destiterimus mittere in Albaniam peditatum in magno numero, munireque illa loca nostra et subvenire magnifico domino Scandarbego, tamen manifeste cognoscimus maioribus viribus et validioribus auxiliis opus esse ad reprimendum tantum impetum et periculum imminens toti christianitati. Et proinde supplicabitis Beatitudini prefate, ut dignetur considerare solita sua prudentia et immensa sapientia conditionem istam rerum et prospicere atque celeriter affere illa salutaria remedia, que exigit magnitudo periculi, nam occupata maritima Albanie (quod Deus avertat) nihil aliud restari, quam transire in Italiam ad libitum in pernitiem totius christianitatis.

. . . .

(*Nagy I. & Nyáry A.* op. cit. II, 59—60).

365

Млеци, 7 јуни 1467

Герард de Collis, посланик милански, извештава Милански двор да је султан послао силну војску против Арбаније. Упозорава двор да буде спреман са својим четама за сваку евентуалност.

. . . .

Il Turcho per gente, che vengano de Albania, si dice ha mandato molte gente in Albania, ma la persona sua non li è ancor zonta. Si extima per la carestia he in quella paese bisogna, che aspecta li gravi novi. La Signoria tiene le novelle de Levanti molto celato. He morto in la Morea lo conestabile de le sue gente, have V cento fanti et alcune lance, chiamato Francescho da Tiano. Vostra Excellentia non po falire a star più preparata con le gente. Si po per omni rispecto de quello sentire più ultra de guerra ho de pace, ne darò notitia a Vostra Celsitudine, alla qual me ricomando.

Venetia, VII Junii 1467.

E. V. Ill. Exc. fidelissimus servitor Gerardus de Collis.

. . . .

(Archivio di Stato di Milano, Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1467. *Nagy I. & Nyári A.* op. cit. II, 63).

366

Млеци, 13 јуна 1467?

Одломак из савремене млетачке хронике о провали Турака у Арбанију и о неуспелом покушају да освоје Кроју.

Adì 13 zugno el giunse . . . . . messer Jacomo Loredano, capitano zeneral de mar, insieme con il capitano del Colfo, et Ser Antonio Loredan, sopracomito, i qual forno del suo ritorno in Albania per defension de quelli lochi dall' essercito del Turcho, il qual se trovava esser accompagnato con piu de persone C m. ad uno castello del signor Scandrabecho . . . . Croia, il qual, per esser ben fornito, con 1000 combattenti et, volendo il Turcho combatter quello, ne forno morti assai per quelli dentro, da schiopeti et spingarde, in modo che, vedendo il ditto signor Turcho non lo poter ottenir, et per la necessità grande che i havevano del viver, et per le fiumare che erano ingrossate, per modo che i non potevano vegnir più avanti alle terre et lochi de' Veneti, li fù forzo levarsi del paese et tornarsene a drieto senza ottenir altra cosa, salvo che lui menò via più de III m. anime de quelle montagne de Albania, che se haveano dato al ditto Turcho, et datoli i passi et per merito suo i menò via per schiavi, salvo che i vecchi et le vecchie. che i feceno tagliar a pezi, et più che uno principal Albanese che 'l havea guida dentro l' Albania, con gran promesse de farli haver Croia et tutta l' Albania et, ve

dendo il Turcho non la poter haver, lo fece impallar . . . .

(*N. Jorga*, op. cit. IV. 209).

367

Бриндизи, 8 јули 1467.

Јаков de Calatayn јавља напуљском краљу Феранте I да се султан с великом војском налази близу Драча, који мисли нападати, чије становништво у гомилама прелази у Италију. Међутим, њима се не допушта да уђу у градове, због чега много пате. Моли краља да нареди да се бар један део њих прими.

Exemplum cuiusdam capituli litterarum Jacobi de Calatayn ad dominum Regem.

Per dare aviso a Vostra Maestà de li progressi del gran Turcho, aviso quella como la persona sua cum lo suo grande exercito, che è extimato tricento milia persone, allogiao veneredì(!) passati, che contavamo tre del presente mese, in una fiomara nominata l'Argenta, lontano da Durazo cinco miglia. Extimavasi, secundo contano quilli che veneno, che per lo sabato sequente se devia presentare davante Durazo, lo quale sta multo ben provisto, perchè ce so decenove galea de Veneciani capitanigiate per Jacobo Venere, lo quale se intitula capitaneo del golfo. Però no resta che, abenchè Durazo sie provisto, tucto homo non se ne fuga et vego nul mal signale che fine a le campane hanno portato qua in Brindisi, et bene aventurato è lo homo, che po trovare passagio per passare da qua, che in dui dì ne son passati nove navilii et de ciascuna hora ne passano. Contano le maiore crudelitate del mundo de questo Turco, che nè per securità, nè per pietà non pittia, nè ha alcuna misericordia, et ancora ce è una gran compassione, Signore, de vedere venire quisti meschini homini assai poveri et carricati de figli et figlie, li quali non so acceptati per queste vostre citate et terre et stanno in la campagnia nudi et malvestiti, per la qual cosa vedo seguirne inconveniente in questa provintia, se V^{ra} M^{ta} non ce provede, perchè quisti, per lo mal recapito che hanno, veneranno ad morire in la campagnia et porrasse de loro infectione infectare quisto paese, in lo che si porria legeramente provedere ciò e che le citati et terre convicine ne acceptassero ciascuna la parte sua, et in questo modo questi poveri homini seriano allogiati et trovariano poi da vivere con la loro fatiga. Et questo, Sacra M^{ta}, non si pò fare senza ordinatione de V^{ra} M^{ta} se là non ce fosse la presencia del Illmo Sig^{re} Don Federico, vostro figlo; altro non ho da scrivere a V^{ra} M^{ta} etc.

Scripta in la V^{ra} citate de Brindisi a VIII de Julio 1467.

De Vostra Ser^{ma} Maestà humile servitore e sclavo

Jacobo de Calatayn.

(Archivio de Stato di Milano. Potenze estere).

368

Млеци, 13 јули 1467.

Млетачки сенат даје упутство доктору Фрањи Diedo, кога шаље краљу Матији да га обавести о приликама на Леванти и о млетачкој спреми за рат против Турака, особито у Арбанији.

MCCCCLXVII, die XIII Julii.

Nos Christophorus, Dei gratia Dux Venetiarum etc. Committimus et in mandatis damus tibi dilecto nobili civi nostro Francisco Diedo doctori, quod proficiscaris orator noster ad Serenissimum Hungarie Regem cui, exhibitis nostris credulitatis literis, factisque convenientibus salutationibus et oblationibus, expones pro satisfaciendo mutuo amori et benivolentie nostre te oratorem nostrum ad Suam Serenitatem mittere, subjungesque oratorem Sue Serenitatis ad Romanum Pontificem proficiscentem auxilia adversus impios Turchos petiturum, ut te mitteremus, nos hortatum fuisse, proque optinendis ejusmodi auxilii literas et favores nostros requisivisse, cui laudantes ardens propositum Serenitatis Sue satisfecimus, literasque nostras favorabiles ad ipsum Pontificem Maximum dedimus. Postea vero per oratores nostros itidem studiose fecimus et facimus, nec ullo tempore apud ipsum Summum Pontificem defuimus, neque deerimus pro favore huius sancte rei, quicquid potuimus, poterimusque facere; quemadmodum Sue Serenitati nec non universo orbi notum est, jam quinquennium magnum triremium numerum in mari tenuimus, nec non copiarum equestrium pedestriumque in Dalmatia, Albania, Peloponeso, ac insula Nigropontis. Hocque anno per famam classis, qea a Turcho potens parari ferebatur, preterea solitum numerum,

complures alias triremes et naves quatuor magnas maximo sumptu nostro armavimus. Preterea pro defensione Albanie, in quam provinciam fama erat illum potenti exercitu venire, magnum eo peditum numerum misimus, que omnia sine alicuius favore ad universale christianitatis commodum fecimus. Rogabis itaque Serenitatem Suam, omnique honesto studio instabis, ut adversus ipsum insolentissimum hostem potenter se movere velit et divertere, ac vires suas dividere cogatur; ad quas res faciendas, si Sua Serenitas sibi diceret pecuniis opus esse a nobisque subveniri peteret, respondebis nos maximis impensis gravatos esse, adeo quod impossibile omnino esset aliquam pecuniam errogare. Et si, expositis huiusmodi rebus, Serenitas Sua aliquid tibi de pace Turci diceret, deque consensu suo ad illam faciendam in scriptis nobis misso, dices: intellectis sapientissimis rationibus, quibus Serenitas Sua ad illum faciendum mota fuit, illas nos plurimum laudare, eique gratias agere. Verum animadvertentibus nobis arrogantiam huius immanissimi hostis per insolentiam suam difficillimum judicamus pacem ipsam posse optinere.

. . . .

(*Nagy I. & Nyári A.* op. cit. II, 64—65).

369

Рим, 16 јули 1467.

Августин Роси јавља двору миланском, према вестима из Бриндизи, да су Турци опустошили Арбанију и да је силно становништво из Драча, из страха од Турака, прешло у Пуљу.

Agostino Rossi al duca di Milano.

. . . . . Da Brinzi sono qua copie de littere directive alo Illustrissimo Signor Don Federico, como el Gran Turcho ha facta grandissima preda et strage in Albania, et preso quasi la mazore parte de quilli Albanesi. Et questo per uno certo inganno, perchè essendosse reducti dicti Albanesi ala montagna in lochi forti, simulò le gente turche levarse et andarsene via, in modo che assecuratissi ritornorono li Albanesi ali casali loro, et li Turchi poy una nocte, dice, che li preseno quasi tutti. Postea, dice, che s' è transferito dicto Turcho con l'exercito verso Durazo, et che quella terra per paura quasi da tutti li citadini è abandonata, che se sono reducti de qua dal mare a Brinzi in Puglia et per di là. Et dicesse che per guardia solo ghe sono alcuni fanti foresteri mandati per Venetiani. Et è gli anche el capitanio de l' armata loro con XV gallee. Et se dice che hanno levate tutte le campane dela terra et factele caricare per condurle via, aciochè, havendole el Turcho, non habia commodità de poterne fare bombarde, como ha facto dele altre volte, si chè pare habiano poca speranza de poterla tenire . . . . . .

Rome, die XVI Julii MCCCCLXVII.

(Archivio di Stato di Milano, Potenze estere Roma. *V. Makouchew*, op. cit. 201—202).

370

Млеци, 17 јули 1467.

Герард de Collis јавља херцежици Милана Бони да је Млетачка Сињорија добила писмо о приликама у Арбанији. Не зна тачно његову садржину, али се верује да су Турци провалили у Арбанију, рушећи и уништавајући, и да су стигли чак до Кроје.

Copia litterarum domini Girardi de Collis ad Ill^mam^ Dom^am^ Ducissam Mediolani etc.

Illma Madona . . . . .

(Omissis)

In quest' hora è venuto uno grippo de Albania et ha portato littere ala Sig^ria^ et sono in Pregay. Non si sa ancora quello contengono dicte littere, ma secondo sono advisato, el Turcho ha pigliato tucte quelle montagne de Albania et tagliato a pezi homini et femine innumerabili, et se dice è a campo ad Croya. Essendo el fante de mercadanti per partire, m' è parso darne adviso a V^ra^ Ex^tia^ ancora ch' io non sapia la cosa ben certa, ma dimane farò d' intendere el tucto et ne darò più chiaro adviso. Altro non li è de novo.

Venetiis, XVII Julii 1467 hora XXIIII^a^.

(Archivio di Stato di Milano. Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1467).

371

Млеци, 20 јули 1467.

Герард de Collis пише дуки миланском, односно херцежици Бони, да су Турци провалили у Арбанију са више од 200.000

complures alias triremes et naves quatuor magnas maximo sumptu nostro armavimus. Preterea pro defensione Albanie, in quam provinciam fama erat illum potenti exercitu venire, magnum eo peditum numerum misimus, que omnia sine alicuius favore ad universale christianitatis commodum fecimus. Rogabis itaque Serenitatem Suam, omnique honesto studio instabis, ut adversus ipsum insolentissimum hostem potenter se movere velit et divertere, ac vires suas dividere cogatur; ad quas res faciendas, si Sua Serenitas sibi diceret pecuniis opus esse a nobisque subveniri peteret, respondebis nos maximis impensis gravatos esse, adeo quod impossibile omnino esset aliquam pecuniam errogare. Et si, expositis huiusmodi rebus, Serenitas Sua aliquid tibi de pace Turci diceret, deque consensu suo ad illam faciendam in scriptis nobis misso, dices: intellectis sapientissimis rationibus, quibus Serenitas Sua ad illum faciendum mota fuit, illas nos plurimum laudare, eique gratias agere. Verum animadvertentibus nobis arrogantiam huius immanissimi hostis per insolentiam suam difficillimum judicamus pacem ipsam posse optinere.

. . . .

(*Nagy I. & Nyári A.* op. cit. II, 64—65).

369

Рим, 16 јули 1467.

Августин Роси јавља двору миланском, према вестима из Бриндизи, да су Турци опустошили Арбанију и да је силно становништво из Драча, из страха од Турака, прешло у Пуљу.

Agostino Rossi al duca di Milano.

. . . . . Da Brinzi sono qua copie de littere directive alo Illustrissimo Signor Don Federico, como el Gran Turcho ha facta grandissima preda et strage in Albania, et preso quasi la mazore parte de quilli Albanesi. Et questo per uno certo inganno, perchè essendosse reducti dicti Albanesi ala montagna in lochi forti, simulò le gente turche levarse et andarsene via, in modo che assecuratissi ritornorono li Albanesi ali casali loro, et li Turchi poy una nocte, dice, che li preseno quasi tutti. Postea, dice, che s' è transferito dicto Turcho con l'exercito verso Durazo, et che quella terra per paura quasi da tutti li citadini è abandonata, che se sono reducti de qua dal mare a Brinzi in Puglia et per di là. Et dicesse che per guardia solo ghe sono alcuni fanti foresteri mandati per Venetiani. Et è gli anche el capitanio de l' armata loro con XV gallee. Et se dice che hanno levate tutte le campane dela terra et factele caricare per condurle via, aciochè, havendole el Turcho, non habia commodità de poterne fare bombarde, como ha facto dele altre volte, si chè pare habiano poca speranza de poterla tenire . . . . . .

Rome, die XVI Julii MCCCCLXVII.

(Archivio di Stato di Milano, Potenze estere Roma. *V. Makouchew*, op. cit. 201—202).

370

Млеци, 17 јули 1467.

Герард de Collis јавља херцежици Милана Бони да је Млетачка Сињорија добила писмо о приликама у Арбанији. Не зна тачно његову садржину, али се верује да су Турци провалили у Арбанију, рушећи и уништавајући, и да су стигли чак до Кроје.

Copia litterarum domini Girardi de Collis ad Ill^mam^ Dom^am^ Ducissam Mediolani etc.

Illma Madona . . . . .

(Omissis)

In quest' hora è venuto uno grippo de Albania et ha portato littere ala Sig^ria^ et sono in Pregay. Non si sa ancora quello contengono dicte littere, ma secondo sono advisato, el Turcho ha pigliato tucte quelle montagne de Albania et tagliato a pezi homini et femine innumerabili, et se dice è a campo ad Croya. Essendo el fante de mercadanti per partire, m' è parso darne adviso a V^ra^ Ex^tia^ ancora ch' io non sapia la cosa ben certa, ma dimane farò d' intendere el tucto et ne darò più chiaro adviso. Altro non li è de novo.

Venetiis, XVII Julii 1467 hora XXIIII^a^.

(Archivio di Stato di Milano. Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1467).

371

Млеци, 20 јули 1467.

Герард de Collis пише дуки миланском, односно херцежици Бони, да су Турци провалили у Арбанију са више од 200.000

људи, да су побили много становништва и да су стигли пред Кроју. Становништво Љеша, Драча и приморских крајева избегло је у Пуљу.

Gerardo Colli al Duca di Milano.

. . . . Del Turcho he venuto uno gripo de Albania, licet sia alquanto vechio, dice che parti ali V de questo et viene sabato passato duo adviso como lo Turcho in persona he in Albania con più de CC m. persone e che ha piglato quelle tre montagne che zengano Albania, dove erano fugite più de L^{m} persone e tute quante da VII anni in suxo l'a tagliate a peze et ha piglato una terra sopra uno monte, qual è nedum inexpugnabile ma inaccessibile, la qual mai potè havere lo patre: tandem dichano ha posto lo campo e le bandiere nanti a Croya e sta lì. Quelli de Alexio, Durazo e da terra de marina già haveano carichata la lor roba per fugir in Puglia, ma essendo zonto XV galee de l'armata nel golfo et altre tre n' era in golfo, sono XVIII, ano facte soprastare la brigata . . . .

Venetiarum(!), die XX Julii 1467.

(Archivo di Stato di Milano, Potenze estere Venezia).

372

Млеци, 24 јули 1467.

Млетачки сенат наређује својим посланицима код папе да га обавесте да су Турци с валиком војском провалили у Арбанију. Нека посланици моле папу да што пре нареди исплату двоструке црквене десетине.

MCCCCLXVII. Die XXIIII Julii. Oratoribus nostris ad Summum Pontificem. Scripsimus iam vobis et noticiam dedimus de novis gravibus et periculosis, que ex Albania accepimus, ubi Turchus ipse cum potentissimo exercitu reperitur, et ultra miserabiles cedes et horribiles crudelitates, quibus usus est et utitur quotidie in ea provincia, igni et ferro omnia vastando ac immanissime perdendo gentem illam, irrumpere intentat in agros et oppida nostra, et imprimis occupare urbem Dyrachii, quo sibi muniat viam et transitum in Italiam. Que res quanti momenti sit et merito estimanda non modo nobis, sed universe christiane reipublice ob ingens periculum et irreparabilem cladem, que impendet passim omnibus christianis, nemo est, qui non intelligat. Nos etsi pro virilitate nostra providimus, sumptusque ingentes fecimus pro tutanda dicta provincia, tamen in dies magis facere non desistimus, ut si fieri potest occurramus tante vastitati et ruine. Ex quo opus habemus ingenti pecuniarum summa, nedum duabus decimis ecclesiasticorum, ut decrevit et promisit Summus Pontifex, sed cum celeritate opus sit et presentaneo remedio tam imminenti et grandi periculo, voluimus intelligere ab reverendo domino abbate sancti Gregorii, deputato ad exactionem decimarum, an nobis presto esse possint pecunie. At ut videre videmur, res ducitur in longum et multo magis quam patiatur conditio temporis et magnitudo periculi, et quod deterius est, tamen de exigenda unica decima permissum est a reverendissimo domino cardinali legato. Mandamus propterea vobis cum nostro Consilio rogatorum, ut esse debeatis cum sanctitate prelata et commemoratis periculis et rerum conditionibus, faciendo omnem instantiam opportune et importune supplicare, ut dignetur edicere, ut sublata omni mora exigantur et solvantur impresentiarum bine decime ab ipsis ecclesiasticis cum omni remedio opportuno, quod Sanctitatem Suam facturam esse non dubitamus. Agitur enim non de privato sed de comuni et universali christianitatis commodo; et facta omni instantia, casu quo Sanctitas Sua renitentior videretur, dicatis, ob pericula, que possent accidere, voluisse nos hec nota facere Beatitudini Sue pro nostra excusatione. De parte 20.

(Drž. arh. u Mlecima, Secreta Cons. rog. vol. XXIII. c. 57. *S. Ljubić,* Listine, X. 395).

373

Млеци, 28 јули 1467.

Млетачки сенат позива Скендербега да брани Скадар, Кроју и Драч, а он ће му послати и војску и новац.

MCCCCLXVII. Die XXVIII Iulii. Magnifico domino Scandarbego. Accepimus his diebus litteras vestre magnificencie octavo huius, Scutari datas, que pro paterna nostra in Vestram Magnificenciam affectione nobis gratissime extiterunt. Et quamquam ardens propositum Magnificencie Vestre adversus impios crucis hostes nobis iam diu perspectum est, nobis tamen placet id sepe intelligere, quod apud homines non parve Vestre Magnificencie

laudi est, verum apud Deum ipsum non minore premio erit. Que cum ita sint, non videmus Vestram Magnificenciam ad tam sanctam laudabilemque operam pro sua in religionem christianam devotione inclinatissimam ulla cohortatione indigere, imo magis apud omnes christianos laudes promereri. Animadvertimus, quod Vestra Magnificencia sapientissime commemoravit, hoc est utriusque status salutem in conservatione Croye sue non Scutari consistere, quod sapientissimum Vestre Magnificencie consilium nos quoque laudamus in vestramque concurrimus opinionem, nec ulle pro presenti rei inserviendum esse, nisi eiusmodi civitatum custodie conservationique, nec non Dyrachii, quam plurimi facimus carissimamque habemus, diligentissime incumbendum. Cui rei certos nos reddimus Vestram Magnificenciam pro sua exacta prudentia omne studium omneque ingenium suum adhibuisse pro executione tam salutifere rei. Rectoribus omnibus nostris istius provincie efficacissime iniunximus, ut Vestre Magnificencie consilium imitari debeant, omnesque favores possibiles impendere.

Ad partem autem peditum equitumque, quos Vestra Magnificencia pro recuperatione status sui requirit, respondemus, habentes illius statum non minus carum quam nostrum proprium, statuisse Vestre Magnificencie requisitioni satisfacere, pedites equitesque ipsos parandos istucque mittendos curabimus, ut Vestra Magnificencia, sicuti magnanime spondere videtur, ipsos impios crucis hostes expellere exterminareque queat, quod nobis gratum erit, cum secunde filiorum res parentibus non possunt nisi gratissime esse.

Et pro observatione huiusmodi promissionis captum sit, quod Collegium habeat libertatem conducendorum suprascriptorum mille peditum equitumque 300 sub illis ductoribus et comestabilibus, qui eidem Collegio videbitur, qui conducantur expedianturque, sicuti melius et utilius apparebit.

Preterea quia stipendiarii nostri illius provincie, ut per litteras rectorum habetur, in magna sunt necessitate constituti, accipiantur de omni loco et officio ducati II mille et mittantur eo pro subventione eiusmodi stipendiariorum, sicuti per Collegium ordinabitur. Et accipiantur similiter ducati 400 de omni officio et loco et mittantur Tragurium pro subventione stipendiariorum illius civitatis, qui in maxima extremitate constituti sunt. De parte 129, de non 2, non sinceri 2.

(Drž. arh. u Mlecima, Secr. Cons. rog. vol. XXIIII. c. 57. *S. Ljubic*, Listine, X, 395—396).

374

Castel di Sangro, 28 јули 1467.

Напуљски краљ Феранте I протонотару Рока и Антонију Чичинело о непријатељским намерама султана Мехмеда II против Млетака.

Извод.

Il Sultano ha detto all'ambasciatore nostro che odiava molto la Signoria di Venezia, e che possendo obtenire alcuno bono porto „in quelle bande de Albania" moverebbe guerra alla medesima.

(*F. Trinchera*, Codice Aragonese I. 250).

375

Млеци, 30 јули 1467.

Герард de Collis извештава дуку миланског да је 12.000 турских коњаника стигло до Драча, па су се врнули ка Кроји. Јавља да је Скендербег, посредовањем краља Феранте, предао Кроју султану.

Copia litterarum domini Ghirardi de Collis. Illmo Signore mio Singul^mo^.!

(Omissis)

Lo Turcho, dicono, che mandò cavalli 12000 fin su li porti de Durazo, poy reternorono indereto ad Croya. Non si sa che habia poi facto, licet per le piaze se dica che haveva inteligentia et tractato con Scandelbec per mezo de la M^tà^ del Re Ferdinando de dare Croya al Turcho, et già appellano lo prefato Signore Re Turcho novello, como quello che ha liga con esso Turcho. Altro non li he al presente degno de aviso.

Venetiis, die XXX Iulii 1467.

(Omissis)

(Al Duca di Milano).

(Archivio di Safo di Milano, Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1467).

376

Млеци, јули 1467.

Одломак из савремене млетачке хронике о безуспешном нападу Турака на Драч.

Adì ditto (5 giugno) . . . . . .

El se have lettere a Venetia da Durazo (luglio) come se havea presentà el Bassa del Turco con cavalli XV m. et combatte quella terra de Durazo, la qual, per esser ben fornita et per esser fuggiti tutti i paesani in la terra, per salvarse con le sue famiglie, et gallie 8, che se trovavano esser de li, se difeseno valentemente et, dapoi la morte de alcuni de' loro, Turchi se partirno.....

(*N. Jorga*, op. cit. IV, 213).

377

Млеци, 3 август 1467.

Одломак из савремене млетачке хронике где се прича како је Скендербег погубио својеручно свога синовца ренегата.

Adì 3 agosto, el vene a Venetia a desarmar gallie tre, che sono: Ser Domenego di Prioli et Ser Maphio Baffo. Et per avanti vene Ser Zuan Capello et quella da Sebenico, et ha se saputo come il Bassa del Turco, con tutto il suo exercito, era levato dall' Albania, et solum haveva lassato uno nepote de Scandarbecho, il qual è renegato, con cavalli 1.300, el qual se haveva ridutto in forteza al Cap Redondo, che è tra Durazo et Croia; in el qual loco un zorno avanti l' alba fù assaltato dalle gallie della Signoria per mar et da Scandrabecho por terra, per modo che forno morti, et il nepote de Scandrabecho su la poppe della gallia del capitano el ditto signor Scandrabecho, con le sue proprie man, li tagliò la testa al detto suo nepote renegato; per la qual morte tutto el paese del ditto signor Scandrabecho ritornò alla sua obbedientia, il qual li era stà tolto per el ditto suo nepote con il favor de' Turchi.....

(*N. Jorga*, op. cit. IV, 213).

378

Рим, 3 август 1467.

Августин de Rubeis јавља у Милано о напредовању Турака у Арбанији. Мисли да ће се Скендербегу послати помоћ у новцу.

Die 3 Augusti 1467.

...... De le cose del Turcho se ha adviso, che 'l é molto grosso in Albania et fa contra Croya, et anche Durazzo, grandissima et crudelissima guerra. Et dicesse la Signoria di Venetia in quelle parte havere 13 galee. Questi ambassatori venetiani ancora a questa parte solicitano molto el papa di provisione. Credo se mandarà de qua qualche soccorso de denari a Scandarbecho.....

[Augustinus de Rubeis].

(Archivio di Stato di Milano, Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1467. *V. Makouchew*, op. cit. 202).

379

Млеци, 7 септембар 1467.

Одломак из савремене млетачке хронике о победи Скендербега над Балабан-пашом.

Adì 7 settembrio vene nova alla Signoria dal provededor de Scutari, come per uno messo de Scandrabecho, che è signor in Albania, era avisado come detto Schandrabecho havea roto Balaban-Bassa et tagliado molti Turchi a pezi, et in fede de ciò li havea portato il suo annello......

(*N. Jorga*, op. cit. 211).

380

Млеци, 26 октобар 1467.

Млетачки сенат одговара на захтеве и молбе Скендербега.

1467. XXVI Octobris. Misit ad nostrum Dominium magnificus dominus Scandarbegus filium suum, nec non reverendissimum archiepiscopum Dirachiensem supplicatum, ut equos peditesque iuxta promissionem nostram sibi mittere velimus etc.

Respondeatur: Nos pro paterna charitate nostra in Magnificenciam Suam ad conservationem ampliationemque status sui propensos esse, illumque perinde ac nostrum charum habere. Quantum itaque ad primam equorum partem, dicimus, sicuti idem reverendus dominus archiepiscopus vidit et ab armigeris intellexit, per ineptitudinem temporis hyemalis ac complures alias incomoditates nemo armiger inveniri potest, qui de presenti ad illas partes se conferre velit. Sed tempore veris providebimus, quoad possibile fuerit, requisitioni Magnificencie Sue satisfacere. De missione vero peditum, ballistariorum et sclopeteriorum dicimus, quod licet tempus incomodum sit, tamen pro satisfacione Magnificencie Sue de presenti pedites 400 mittemus, deque aliis tempore veris

mittere curabimus, sicuti rerum et temporum conditiones nobis exigere videbitur.

Ad secundum, quo petit de aliqua pecuniarum summa subveniri, respondeatur, quod quamquam ad presens compluribus maximis impensis gravati sumus, tamen pro affectione nostra in magnificenciam suam sumus contenti ei de duc. mille quadringentis succurrere, ad computum provisionis, quam Magnificencie Sue damus, ponendos.

Ad tertium. Quod Croiam victualiis per trienium munire velimus, ut de ea dubitari nequeat, respondeatur: Nos litteris potissimum rectoris nostri Scutari certiores factos esse, illum in Croiam staria circiter mille frumenti misisse. Deinde a capitaneo nostro Culphi significationem habuimus illum pro executione mandatorum nostrorum ultra duc. 600 in carnes salitas, caseum, oleum, acetum et alias huiusmodi munitiones expendidisse, illasque omnes Croiam pro illius munitione misisse, adeo quod ultra annum unum et per bonum temporis spacium munita erit. Similique modo in futurum illius munitioni et conservationi omni nostro studio providebimus.

Ad quartum. Quod pro custodia ipsius terre de provisionatis 200 prospicere velimus. Respondeatur, quod effecacissime iniungemus rectori nostro Scutari et provisori Albanie, quod apud illos alios nostros pedites, qui sub strenuo comestabile nostro Rentio de Roma ad illius custodiam constituti sunt, provideant eo mittere de aliis peditibus, quos de proximo ad illas partes missuri sumus, adeo quod de illa dubitari non possit.

Ad quintum. Pro instauratione loco Rhodonorum ei succurere velimus de pecuniis, navigiis etc., respondeatur: Presens tempus ad hoc idoneum aptumque nobis minime videri, tum ob belli novitates, tum etiam ob alias gravissimas impensas, quibus impliciti sumus. Verum quando accomodatius aderit tempus, hec Sue Magnificencie intentio convenientius faciliusque locum habere poterit.

Ad sextum quo petit e partibus Apulee comportari facere posse certam salis quantitatem, quam a quodam debitore suo insolutum habuit, respondeatur: Magnificenciam Suam latere non debere, nos pro huiusmodi sale multas strictissimas leges habere, quibus nullo pacto contravenire possumus, quum esset totalis ruina camerarum nostrarum illius provincie cum gravissimo detrimento nostro, quod certos nos reddimus, magnificenciam suam pro sua erga nos filiali affectione videre nolle.

Ad septimum quo sibi dentur seu restituantur res, quas subditi sui ob Turchorum metum in civitate nostra Dyrachii reposuerunt. Nos de huiusmodi re plenam non habere informationem, super qua certiores nos fieri curabimus. Et habita opportuna informatione, faciemus quicquid honestatem iusticiamque exigere videbitur.

Ad octavum quo salvum conductum pro nobile viro Francisco Mauroceno petit, respondeatur: Quod quantum intercessio sua apud nos plurimum possit, tamen prohibentibus legibus nostris Decemviralis consilii, requisitioni Sue Magnificencie satisfacere nequimus. De parte 125, de non 0, non sinceri 2.

Data est licentia nobili viro Josaphat Barbaro, provisori Albanie. Et quia ea provincia non bene sine provisore stat, vadit pars, quod in primo Rogatorum consilio eligatur per scrutinium unus provisor loco ipsius Ser Josaphat cum salario, modis et conditionibus omnibus, quibus fuit idem Ser Josaphat, qui, si aderit, statim respondere teneatur, si minus, sequenti die ad tertias. Et terminus ipse prorogari non possit sub pena duc. 500 cuilibet contrafacienti. Et postquam acceptaverit, recedere teneatur infra XV dies cum illo mandato, quod ei per hoc Consilium dabitur. De parte 129, de non 3, non sinceri 0. Electus Ser Franciscus Capello.

(Drž. arhiv u Mlecima, Senato Mar. lib. VIII. *S. Ljubić*, Listine X. 399—400).

381

Млеци, 30 октобар 1467.

Упутство млетачког сената Леонарду Болду који полази у Арбанију.

MCCCCLXVII, die XXX Octobris. Christophorus Mauro, Dei gratia Dux Venetiarum etc. Commettemo a ti nobel homo Lunardo Boldu, el qual mandemo nostro ambassador al Turcho, che quamprimum cum quela fameia e spexa, che te sera deputada per el Collegio, monti su quel più celere passazo, che a ti parerà, et dreceti verso le parte de Albania. Conferendoti a San Serz, e sel te paresse meio non tocar S. Serz et andar per altra via a Drivasto, lassemo questo in arbitrio tuo. Dal qual luogo, non tochando per algun modo Scutari, quanto più tacitamente et

cum menor demostration te serà possibele anderai a Drivasto, dove serai cum quel podestà nostro, et da lui intenderai, sel serà zonto el tuo salvoconducto. Et similiter de questo te informerai cum el provededor nostro de Albania et provededor de Scutari, i qual hano hauto commandamento da nui de procurar per el mezo del Signor Alexio Span ottignir el predicto salvoconducto. Et essendo zonto questo salvoconducto, subito tignerai modo de haverlo, et provistote de cavalcadure per ti e per la fameglia tua per mezo del podestà de Drivasto et di prefati nostri provededori, et similiter de uno fidel et sufficiente truciman, tolto in toa compagnia un messo del prefato Signor Alexio, cum ogni possibel presteza et sollicitudene anderai a trovar el Signor Turcho a quel luogo, dove tu serai informado trovarse la Signoria soa. Et li zonto, procurerai de apresentarse ala presentia soa, et apresentate ala Signoria soa lettere nostre de credenza et i presenti, quali te havemo fato consignar, dapoi le parole zeneral fate in quela conveniente forma, che ala prudentia toa parerà, exponerai et exequirai, quanto qui soto particularmente te diremo, che è quel medesimo, che nui dessemo in mandatis al nobel homo Nicolò da Canal, doctor, provededor nostro de Negroponte. Spazado e partido da lì, te conferirai a Scutari et intererai nel tuo rezimento, et subito per velocissimo passazo ne darai avixo per tue lettere de tuto el sequido et de tute nuove et cosse occorrente in quelle parte. Se veramente a Drivasto troverai non esser el dito salvoconducto et similiter da soprascripti provededori de Scutari et de Albania serai informado, dito salvoconducto non esser zonto, intendandote cum i ditti provededori et podestà de Drivasto, farai provisione per quel mezo, che ve parerà conveniente mandar al prefato Signor Alexio ad informarse del messo mandado per el ditto salvoconducto, quelo ha soa Signoria e se la spera, chel dicto sia per vignir cum esso salvoconducto over no. Et in caxo, chel prefato Signor ve mandasse a dir, che 'l aspeta el ditto messo et che el spera al tuto, chel sia per venir cum el salvoconducto semo contenti et volemo che tu demori a Drivasto per spacio de un mexe incirca, nel qual termene zudegemo, chel dito messo rexonevelmente zonzerà, se 'l è per tornar, e zonzendo el, torai et anderai ad exequir quanto de sopra te havemo ditto. Se veramente el prefato signor Alexio, overo el dicto messo non tornasse al soprascripto termene, e desperase el retorno suo, in tal caxo semo contenti et volemo, che tu vadi a Scutari al tuo regimento; e de tuto per ti exequito e de le nuove e cosse occorrente ne darai distincto e particular avixo, e subito i do brievi nostri dirrectivi al nobel homo Nicolò da Canal, el doctor provededor nostro in Negroponte, per do man manderai al regimento nostro de Corfù, al qual nui scrivemo et comandemo, che queli mandi volando al prefato signor Nicolò da Canal per diversi messi.

Et nunc captum sit, quod prefatus Ser Ludovicus incipiat livrare salarium suum die quo ipse ad sanctum Serz applicuerit. De parte 137, de non 3, non sinceri 2.

(Drž. arhiv u Mlecima, Secr. Cons. rog. v. XXIII. c. 80. *S. Ljubić*, Listine, X. 400—401).

382

Дубровник, 15 децембар 1467.

Изабрани Марин Гундулић и Андрија Соркочевић да иду у сусрет сину Скендербегову.

Die XV Decembris 1467.

Ser Marinus Ben. de Gondola, Ser Andreas Fran. de Sorgo electi ad eundum obviam filio domini Schenderbeghi.

(Држ. арх. у Дубр. Cons. Min. XVII. 109').

383

Анверса, 22 децембар 1467.

Напуљски краљ Феранте I Веспазијану de Filippo.

. . . .

Havemo lecto le lettere, che scrivite al nostro segretario de lo grande honore hanno facto questi magnifici cittadini al Illmo Duca de Calabria, nostro figlo, de che singulare piacere havemo riceputo. Similiter ne hanno piaciuto li havisi ne fate de li progressi de Hungaria a che modo sono passati . . . .

(*F. Trinchera*, Codice Aragonese, I. 371).

384

Pozzuoli, 11 јануар 1468.

Напуљски краљ Феранте I бискупу од Асколи о вестима које му шаље.

Rex etc. — R^de in Christo pater, consiliarie et orator noster dilecte!

Nui havimo ultimamente riceputo una vostra lettera d' XXIIII del passato, per la quale ne scrivite multo difusamente de le cose quale intendite, tanto circa lo facto de la treva del Turco con lo Re de Hungaria et quessa Illma S^ria, quanto de la pace o guerra, quale averà de seguire. Et in luna e laltra materia ne scrivite, et etiam multo difuso quale sia lo parere et judicio vostro, al che non ne occorre altro per questa replicare si non che tucto ne è piaciuto haverà inteso, de pace o guerra, quale haverà a seguire, dicemo che luna ne trovarimo affare volenteri, laltra non fugiremo may. Datum . . . . . .

(*F. Trinchera,* Codice Aragonese, I. 393).

385

Капуа, 28 јануар 1468.

Напуљски краљ Фернанте I своме сину, дуки Калабрије, о преговорима с угарским послаником, о чему је и њега известио Веспазијан.

. . . .

Videmo quello ne scrivite supra lo aviso havevate da Vespasiano supra lo ragionamento havuto con lo imbassiatore del re d' Ungaria etc.: al che non ne accade altra resposta, excepto che ne piace el vostro aviso et ve dicemo, che lo simile aviso habbeno in quesfi dì dal decto Vespasiano et ad tucto e comodamente sta provisto.

. . . .

(*F. Trinchera,* Codice Aragonese, I. 419).

386

Млеци, 12 фебруар 1468.

Герард de Collis извештава дуку миланског Галеаца Мар. Сфорцу, између осталога, о наглој смрти Скендербега.

(Omissis)

Scanderbeg he passato de questa vita; havea la febre et, essendo corsi certi Turchi nel paese, volsi montar a cavalo e mori in tre giorni. Dicesi chel suo paese he tuto nel mane del Turcho. D. Francescho Capelo he ito in Albania per reparare a quello paese et la Signoria aparechia mandarli gente d' arme et fanti et redurano la inpresa de la Morea in Albania; serà la ventura de Bartolomeo Coleone s' il vorà andare in quello paese a purgare li peccati vechii et haverà la provisione dal Papa et da la Signoria. Da lal iga si dubita pur serà pagato a moneta longa e non bene spendibile. Si dice, che la Maestà del Re et Signori Firentini già anno dechiarato non voler acceptare questa pronuntia del Papa et che si aspecta che Vostra Celsitudine faci lo simile. Alcuni dubitano et dichano, chel Papa, per scaricarsi et non poncto per voglia de pace, ha voluto fare questo volto per interturbare la facenda, sapendo che la liga non l'aceptarà. La Signoria mostra pur voler fare a tempo novo grande armata. De galie più grande habiano anchor facto et incomenzarano passato carnevale.

Preterea he stato dicto, che Usom Cassam, ynimico del Turcho, quamvis de una medesima leze, havea piglato Trabesonda et piglato li passi, che per terra lo Turcho non la pò sucorere, ma chel prefato Turcho per via de Mar maior gli a mandato XII fuste piene de gente d' arme et sono intrati in la rocha et conbatieno la cità. Io la scrivo, como le dicta non so, mo si la serà parechia a quello de Alepo. A Vostra Celsitudine me ricomando.

Venetia, die XII Februarii 1468.

Dicesi, chel Turcho era levato da la Sofia et ito verso Nichopoli in Bulgaria, vicino al Danubio.

E. V. Ill. Exc. fidelissimus servitor Gerardus de Collis.

Споља: Illmo Principi ac Exc. DD. Galeaz Marie Sfortie, vicecomiti, Duci Mediolani etc.

(Archivio di Stato di Milano. Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1468. *Nagy I. & Nyáry A.,* op. cit. II. 93—94).

387

Млеци, 13 фебруара 1468.

Пошто је Скендербег умро Млетачка Република предузима мере да се његова земља одбрани од евентуалног турског напада.

MCCCCLXVII. Die 13 Februarii. Sicut per litteras vicerectoris nostri Dyrachii intelligitur mortuus est magnificus quondam Scandarbegus, ob cuius obitum universa illa provincia in magno tumultu et trepidatione est constituta; unde ne-

cessarium est providendum conservationi, tam locorum prefati quondam domini Scandarbegi, quam nostrorum; propterea vadit pars, quod cum omni possibili celeritate expediantur hinc et in provinciam illam redeat reverendus dominus archiepiscopus Dyrachii, qui apud nos diu stetit orator nomine prefati quondam domini Scandarbegi et est pesona multum prudens et nobis statuique nostro fidelis et devota; habet preterea et apud uxorem et filium ceterosque tam familiares quam subditos prefati quondam domini Scandarbegi creditum et auctoritatem, cuius presentia et consilio sperandum est res illas facilius dirigi et stabiliri posse. Et quoniam reverenda paternitas sua habere debet, ut asserit, a nostro Dominio ducatos circa 220, captum sit, quod denarii predicti eidem domino archiepiscopo dari debeant, et bonis verbis hortetur, ut alacriter vadat et operetur, sicut est consuetus, quoniam Dominium nostrum erga eum utetur gratuitate, et ita ut laborum et fidelium operationum suarum merito poterit contentari.

Et scribatur viro nobili Francisco Capello, qui profectus est provisor noster ad illas partes, ut acceleret navigationem suam omni cura et diligentia et, pretermissis locis et partibus inferioribus, Alexium ct Dyrachium se conferat, ubi sit cum uxore et filio prefati quondam domini Scandarbegi, et utendo medio et opera prefati domini archiepiscopi studeat omni cura et diligentia, ut tam civitas Croye, quam quecumque alia loca existentia in fide conserventur et in manus Turcorum non deveniant, et ea, que deviassent, redeant ad obedientiam; circa quam rem dentur eidem provisori illa mandata et illi ordines, qui Collegio videbuntur cum omni ostentatione et effectuali operatione protegendi et conservandi loca eadem sub nomine filii suprascripti condam domini Scandarbegi omnibus viribus nostri Dominii, et non secus ac propria loca nostra.

Inter cetera vero committatur eidem provisori, ut habita collatione cum suprascripto domino archiepiscopo, si intellexerint, loca eadem et subditos sub devotione filii suprascripti condam domini conservari non posse et periculum imminere, ut in manus Turchorum deveniant et sub nostro nomine et Dominio posse melius tueri, et si qui iam deviassent facilius reduci sint cum uxore et filio eiusdem condam domini, et illos certificent, quod pacatis rebus dominatio nostra illis omnia eorum loca restituet, sed pro presenti, ut eorum rebus melius consulatur, contenti esse velint, ut nomine nostri Dominii loca ipsa teneantur et gubernentur. Et si quam ipsi exegerint huius nostre promissionis certitudinem et declarationem, provisor ipse illam eis faciat, sed illos hortetur, ut omnia secreta pro proprio eorum commodo teneant.

Captum preterea sit, quod mitti debeant ad illas partes quanto citius tempus id patietur illi equites, qui fuerunt societatis condam domini Caroli de Gonzaga, qui sunt in Foroiulio, et ultra eos suppleatur usque ad numerum equitum centum in totum, sicut Collegio videbitur.

Mittantur preterea quamprimum pedites ducentos et ballistarii ac sclopeterii centum sub illis comestabilibus et capitibus, qui videbuntur Collegio, et pecunie ad id necessarie accipiantur de omni loco et officio et de deposito, unde prius haberi poterunt. Et supplere Collegium possit usque ad numerum peditum sexcentorum in totum, provideatque de loco, unde solutiones sue de tempore in tempus haberi possint, ut contenti serviant. Et quantum per Collegium fuerit deliberatum circa huiusmodi solutiones, ita sit firmum et validum, acsi in hoc Consilio captum esset.

Deliberatum preterea sit, ut mittantur ad illas partes staria tria millia frumenti ad ordinem provisoris nostri, tam pro usu gentium, quam pro munitione fortiliciorum, sicut per Collegium ordinabitur.

Mandetur preterea capitaneo nostro generali maris, ut Dirachium et in Albaniam quamprimum mittere debeat galeas tres pro hortamine, tam civitatis illius nostre, quam universe illius provincie, et mittat ex galeis venetis.

Et cum advisatione huismodi deliberationis provisionum et cum illis ordinibus, qui Collegio utiliores visi fuerint, expediatur hinc suprascriptus dominus archiepiscopus ita, ut cras, si possibile fuerit, hinc discedat.

Et scribatur ac mandetur viro nobili Joanni Matheo Contareno, provisori Scutari ut, non obstante alio mandato nostro, illinc non discedat, sed gubernationis illius civitatis nostre diligenter et vigilanter attendat, donec ad regimen suum redierit vir nobilis Leonardus Boldus, qui ad Portam se contulit pro materia pacis, et de die in diem nos de omni rerum successu faciat certiores. De parte 124, de non 0, non sinceri 1.

(Drž. arhiv u Mlecima, Secreta Cons. rog. vol. XXIII. c. 94. *S. Ljubić*, Listine X. 404—405).

388

Млеци, 14 фебруар 1468.

Герард de Collis јавља херцегу Милана да Турци траже од Дубровчана повећање данка, да је Скендербег умро и да је Узун Хасан узео Трапезунт.

. . . .

Lo Turcho domanda a Ragusey de tributo ducati V mille l' anno, dove non pagavano si non II mille. Scanderbeg he morto. Si dice etiam, che Usom Casano havea piglato Trabesonda et chel Turco havea mandato XII fuste et havea succorso lo castelo, ma questa novella non sia però certa......

. . . .

(Archivio di Stato di Milano, Carteggio gen. Sforzasco ad annum, 1468. *Nagy I. & Nyáry A*,, op. cit. II. 95).

389

Капуа, 24 фебруар 1468.

Напуљски краљ Феранте I наређује Џироламу di Carvigno да оде до удовице Скендербега и сина му и да им саопшти да ће им дати лађу и примити их у своју краљевину.

Извод

Il re dice a G. Carvigno di aver inteso la morte di Scanderbegh, e di avergli recato dispiacere sotto ogni rispetto, come la morte del proprio padre. Perciò lo incarica d' andare a visitare la vedova ed il figlio del defunto per parte del re. Poi deve dire loro che, avendo essi mostrato il desiderio di voler venire nel regno di Napoli e pregato di dare loro un naviglio pel passagio, essi saranno accolti come si accoglie una madre ed un figlio e che il re non solo rilascia loro quel che già ha donato, ma è pronto di assegnare loro altri beni occorrendo.

(*F. Trinchera*, Codice Aragorene I. 440).

390

Капуа, 26 фебруар 1468.

Напуљски краљ Феранте I удовици Скендербега поводом смрти Скендер-бегове.[1])

Rex Sicilie etc.

Illma domina tamquam mater carissima!

Non senza grandissimo dispiacere havemo inteso chel Illmo Scanderbegh, vostro marito carissimo ad nui como ad padre secundo, è stato piacere ad nostro S^{re} Dio è morto. La quale morte ad nui è dispiaciuta non meno che quella de nostro reverendo padre Re Alfonso di immortale memoria, et essendo poy per vostro ambaxatore de dicta morte certificati tanto più ad nui è stato summo dispiacere. Et per questo mandamo a vui lo nobile Ieronimo de Carvineo, nostro familiaro, lo quale ve esponerà alcune cose per nui ad ipso imposte. E per tanto ve pregamo, che vogliate dare ad ipso plena fede in quanto da nostra parte ve esponerà, como ad nui proprii.

Datum . . . .

(*F. Trinchera*, Codice Aragonese I. 439).[2])

---

[1]) О Скендербеговој жени каже Јован Мусаки: „È di bisogno notificarve, com' ho detto di sopra, che la Signora Scanderbega, il suo proprio nome era Andronica de casa Comninata ò vero Comnino, mà per il nome del marito se chiama Scanderbega; e questa m' era consobrina carnale, et fù figliola della Signora Maria Mosachi, sorella carnale de mio padre quale fù maritata col Signor Arainiti Comnino, e cossi me vene consobrina carnale, nati de fratello e sorella." *Ch. Hopf*, Chroniques Gréco—Romanes. Berlin (1873), 291).

[2]) О смрти Скендербега и о приликама у Арбанији после његове смрти пружа занимљиве податке његов рођак *Јован Мусаки* у споменутом делу „Breve memoria de li discedenti de nostra casa Musachi", писаном после 1514 (*Ch. Hopf*, Chroniques Gréco-Romanes). Он каже:

„Ce prese [il Turco] anco a noi la Musachia e Belgrado capo de Musachia detta; mà mio padre morse poco avante, oltre la vecchiezza, de dispiacere, e cossì anco il Signor Arayniti Comnino, suo cognato.

Il Signor Scanderbegh vedendosi anco lui affannato da inimici con poca speranza, l'assaltò la febre in Alexio, e li morse nel 1466(!) nell' anno de sua età 63.

Possete considerare, qual restò quel paese, havendo perso un tal capitano; pochi figliuoli de' Signori erano remasti che non fossero morti in sì lunghe e crudeli guerre; li vecchi erano già tutti morti, sì per l' età come per il dolore.

La Signora Scanderbegha, sua moglie, sene passò in questo Regno de Napoli morto il marito, una col Signor Giovanni, suo figlio giovenetto, e se vene passorno con detta Signora due mie sorelle, quali loro mariti forno morti in quelle guerre; l' una fù la Signora Maria, che fù moglie al Signor Mosachi Comnino, detto dal volgo Dangelino; l' altra

391

Дубровник, 1 март 1468.

Јован Франо de Maffeisj авља маркизи Мантове о тобожој погибији Скендербеговој.

. . . .

PS. Scandaribech è stato morto in bataglia cum una freza. El Turcho è venuto insino a Scutari de Signoria de Venecia a fece grande preda de robba et homini e donne et fanciulli. Ha fatto uno grande danno.

(V. Makouchew, op. cit. 32—33.)

392

Млеци, 16 март 1468.

Герард de Collis јавља дуки миланском да је склопљено примирје с Турском и о побуни једног угарског великаша против краља Матије.

Illmo S^{re} mio singularissimo etc.

. . . .

Uno Raguseo, qual partì da Ragusi lo die de le cenere, me ha dicto, che trovò D. Francescho Capello presso a Ragusi, qual andava proveditori in Albania, et li dixi, che havea contrato uno gripo, qual portava la nova a Venetia, che la tregua del Turcho era facta per tre anni, nondimancho quello gripo non he may parso qua, nè si ne dicto niente, si già costoro non la tenesero celata.

Da un altro canto intendo, como dal Re de Ungaria era stato uno orator del Turcho, poy la rotta del prefato Re, qual orator del Turcho non steti con lo Re si non dui giorni, poy fu revocato per lo Turcho et andò verso lo Danubio re infecta, e lo Re viene a Buda sentendo, che li era rebellato alcuno altro suo barone vicino la Bosna. Preterea si dice, che li Turchi de Bosna questi die passati sono corsi fin sopra le parte de Segna et ano sachezato et abrusato una terra grossa, como vigliano de fuochi II mille, chiamata Modrusa, che he del Re de Ungaria, posta tra Signa et Ysagabria, et como menato via una infinità de anime. Lo Turcho he itto a Constantinopoli,

---

fù la Signora D. Helena, che fù maritata col Signor Giorgio Carles; la detta Signora D. Maria menò seco una figliola nomine Signora Donna Porfida grande, et la Signora Donna Helena menò seco un' altra figliuola nomine Donna Visava; et anco altre Signore vennero, onde dal detto Rè forno ben accolte.

Io restai nel paese nostro; et altri Signori restaro neli loro stati de quel poco, che ce era remasto con favore de Venetiani, sempre travagliando e defendendo circa sei anni benchè possedeva poco del stato; ch' il resto era preso.

Et quando il Rè Federico d' Aragonio allora Principe andò con l' armata del Re Ferrante, suo padre, per prendere Durazzo a' Venetiani, allora io me trovava al nostro paese in la Mosacchia minore detta la Tomonista, chiamato dal, providitore della Signoria de Venetia, che stava in detta città de Durazzo; andai con bona gente da piedi e da cavallo in favor de Venetiani al soccorso de Durazzo e la liberai dal detto Principe Don Federico.

Mà Venetiani fando poi pace non me volsero includere in quella, anzi me lassaro che fosse preso; e questa fù la ricompensa; benchè prima Maometto principe de' Turchi più volte me scrisse, le quali lettere sono: in caso che volesse andare da lui e portarle anco voi, figliuoli miei, che me prometteva sua fè con molti giuramenti de lassarme governatore de tutto quel paese e noi tenerci in sua corte e farve gran Signori; mà io non volsi mai lassare la mia santa e vera fede, nè tampoco non farle conoscere a voi; non me lassai trasportare dall' avaritia nè dall' abitudine dell' honori, per assai persuasioni che me faceva. Mà il detto Turco fando poi pace con Venetiani, quando li donaro Scutari, non me volsero comprendere in quella, com' ho detto, ansi promisero, in lor mano venisse; talchè de questo da alcuni gentilhuomini de Durazzo fui avvisato, che subito fuggisse. Fui costretto allora travestirme de notte; disconosciuto andai in una barca, qual per sorte era per partire, non sapendo ch' io fosse, me passò in queste parti, e fù nelli 1476 in circa, e così anco quell' altri Signori d'Albania chi fuggì e chi se fè Turco; il tutto andò in roina. E mia moglie, vostra madre, nomine Maria Ducagina era già gravida de Don Andriano, e nell' estremo del mese del parto, quando fuggendo andò in la città de Durazzo travestita in casa d' alcuni gentilhuomini, nostri amici, dove li partori il predetto Don Andriano, il quale fù mandato a battizzare come figliuolo de villano trovato, senza sapere li compari a chi fosse figlio; e Don Theodoro e Donn' Helena pur disconosciuti stavano in casa d' altri gentilhuomini. Quando poi in un tratto vennero li commissarii delli Turchi cercando per la citta vostra madre e li figliuoli, quella vostra madre fù subito nascosta sotto un capizzale de letto de piuma e poi conciato il letto, talchè non pareva; e cercando il commissario turchesco la casa, a Dio piacque per sua misericordia, che non la trovassero; et in questa manera scampò il furore del Turco de venire in le sue crudele mani una con li figliuoli; onde li detti gentilhuomini con alcuni huomini da bene, nostri vassalli, da li ad un mese nolizaro destramente un navilio, dove l' imbarcaro una con li figliuoli e l'accompagnaro insino in Puglia a salvamento.

Però ve prego, figliuoli miei, che vogliate temere et amare Idio' e v' esorto, per quanto havete cara la mia beneditione, che vogliate essere buon Cristiani, perchè li peccati de tutti quelli Signori de Grecia et anco li nostri ce hanno condotto a questo esilio de miseria e calamità, sichè vogliate essere humili, devoti, e fuggir sempre li peccati, e sperare in la Santa Trinità et nella sua Santissima Madre, che ve darà la salute dell' anima et anco da vivere, e metterà in core alli principi Cristiani de fare questa santa e giusta impresa, e de condurve in casa vostra (Op. cit. 275—277).

perchè he cessato la peste. De quello sentirò più ultra, V. Excellentia ne serà advisata.

. . . .

Venetia, die XVI Martii 1468.

E. V. Ill. Exc. fidelissimus servitor Gerardus de Collis.

Споља: Illustrissimo Principi ac Excellentissimo Domino D. Galeaz Marie Sfortie, Vicecomiti, Duci Mediolani etc.

(Archivio di Stato di Milano, Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1468. *Nagy I. & Nyári A.*, op. cit. 75—76.)

393

Млеци, 26 март 1468.

Герард de Collis извештава херцега миланског о мерама Млетачког сената да начини мир с Турцима.

. . . .

Del Turcho non si dice altro salvo, che 'l è in Constantinopoli et che la Maestà del Re et Signori Firentini li mandono uno oratore a disturbare la pace con loro, et non dichano, che V. Cesitudine li tenga mano. Dopoy dicto orator del Re loro mandono uno suo rector de Scuteri, chiamato D. Leonardo Boldu, qual dal prefato Turcho hebe amplo salvoconducto e li portò a presentare IIII peze de drapo d' oro richissimo, et ano novella, como era giunto ala Porta del Turcho et receuto con grande honore, et per questo loro sperano grandamente de pace. Non so, ma s' il Turcho li havesse facto salvoconducto et invitato alo andare per guadagnarsi quelle peze d' oro et starsi in reputatione, como ha facto per tempo passato, presto si ne sentirà novella, però che già sono passati duy mesi che partì de Scuteri, pare mal verisimile, a chi intendi, chel Turcho, qual prende la Monarchia del mondo, si conducha a far pace et prendere lo credito tra le gente d' arme.

. . . .

Venetia, die XXVI Martii 1468.

E. V. Ill. Exc. fidelissimus servitor Gerardus de Collis.

(Archivio di Stato di Milano, Carteggio gen. Storzasco ad annum 1468. *Nagy I. & Nyáry A.*, op cit. II, 77).

394

Cassal di Principe, 1 април 1468.

Напуљски краљ Феранте I Петру di Monopoli о жељи Влатка Херцеговића да га посети.

Извод

Il re è persuaso delle ottime dispozicioni verso di se del duca Ulatico, cui professa grande amicizia. Vorrebbe manifestargliela personalmente nella visita, che costui intende di fargli, ma non trova conveniente che egli per ora si muova dalla sua residenza, potendo ivi accadere de' disordini. Gli promette, pe' danari del duca una lettera di credenza per ducati 3000, come n'era stato da lui richiesto, diretta alla comunità di Ragusa.

(*F. Trinchera*, Codice Aragonese I. 481).

395

Млеци, 2 мај 1468.

Млетачки сенат наређује посланику Франу Diedo на угарском двору, да достави краљу Матији како преговори о примирју, које су Турци понудили, нису успели.

MCCCCLXVIII, die II Maii.

. . . .

Nos vero, ut qui de omnibus practicis nostris continue voluimus, ut Regia Celsitudo fieret certior, notum vobis facimus, quod iam temptati fuissemus per hos menses proximos ab ipso Turcho, variis viis, et presertim per Alexium Spanum ex Albania, ut deveniremus ad tractatum pacis seu indutiarum. Et considerantibus nobis ob conditiones Italie ac rerum christianarum nos solos esse, insimul cum ista Regia Maiestate, qui sustinebamus vim omnem et molem tam gravissimi belli, quinquennio iam elapso et ultra, visum fuit non negligere huiusmodi requisitionem, sed mittere nobilem virum Leonardum Boldu, designatum comitem et capitaneum nostrum Scutari, ad Portam Turci, habita prius fide publica, qui quidem Leonardus, licet constitutus ad presentiam Turci egisset de ipsis indutiis optinendis pro Maiestate Regis et nobis, sicuti continue fecimus, tamen post aliquot dies, persistente Turco in solita sua pertinacia atque insolentia, pro eo quod querebat aliqua contra securitatem reipublice christiane, abiit et ad preturam suam Scutarensem

se contulit re infecta. De qua quidem re volumus et cum nostro Consilio Rogatorum mandamus vobis, ut notitiam dare debeatis Maiestati Regie, nec videtur nobis aliud dicendum esse, quam ut attendatur et sollicitetur exitus practice, que istinc cepta est.

. . . .

(*Nagy I. & Nyári A.* op. cit. II, 81—82).

396

Млеци, 2 јули 1468.

Герард de Collis извештава двор милански о појачањима које шаљу Млеци у Арбанију.

. . . .

Li Turchi in Albania, si dice, fano di facti et la Signoria de presenti li manda fanti III cento, tra li quali he Bianchino con cento page. Lo Re de Ungaria, si dice, ha brusato una cità del Re de Boemia, dove era uno suo figlolo, qual he scarpato in la rocha et l' ano totaliter asidiata. Altro de novo non ho che scrivere, salvo ch' io prego et suplico Vostre Excellentie per l' amor de Dio me cava de questa peste. . . . . .

. . . . . .

Venetia, die 2 Julii 1468.

E. V. Ill. Exc. fidelissimus servitor
Gerardus de Collis.

(Archivio di Stato di Milano. Carteggio gen. Sforzasco ad annum 1468. *Nagy I. & Nagy A.*, op. cit. II. 85).

397

Млеци, 28 фебруар 1469.

На питање Влатка Херцеговића шта Млетачки сенат мисли о понуди напуљскога краља Феранта I да замени неке Влаткове тврђаве и места са својима (у Арбанији?), Млетачки сенат саветује му да не даје сигурно за сумњиво.

MCCCCLXVIIII ultimo Februurii.

. . . .

Ad secundam vero partem, qua dicit, serenissimum Ferdinandum regem se requisivisse de permutandis castellis et locis suis, dicimus, licet cognoscamus, Magnificentiam Suam sepientissimam esse ac per bene scire rebus suis consulere, tamen quia super hoc consilium nostrum requirere videtur, Magnificentie Sue opinionem nostram dicemus, que eiusmodi est: quod Magnificentia Sua velit castra et loca sua, que hereditario nomine possidet, conservare, nec certum pro incerto dimittere, de qua comunicatione nobiscum habita Magnificentie Sue gratias agimus. Pro conservatione status eius semper optime dispositi erimus.

. . . .

Drž. arhiv u Mlecima, Senato Mar. vol. VIII., *S. Ljubić*, Listine X., 431).

398

Млеци, 2 јуни 1469.

Млетачки сенат даје упутство провидуру Јосафату Барбаро који иде у Арбанију.

MCCCCLXVIIII. Die II Junii. Quod Ser Josaphat Barbaro profecturo provisori in Albania fiat commissio in hac forma:

Christophorus Mauro, Dei gratia dux Venetiarum etc. Committimus tibi nobili viro Josaphat Barbaro, dilecto civi et fideli nostro, quem elegimus nostrum honorandum provisorem Albanie, ut quanto citius potes navigationi te committas, et recta via Scutarum accedas, quam veluti caput provincie imprimis caram habemus, ad cuius reparationem et fortificationem facies omnes provisiones, quas pro tua prudentia et experientia, de qua valde confidimus, noveris opportere simul cum comite nostro Scutari, ut superveniente aliquo periculo aut turbatione Turchorum in provincia illa, ipsa civitas se conservare possit.

Separavimus a camera ista nostra Scutari affictus pischeriarum, qui sunt circiter ducati II mille singulis annis, qui in manus tuas pervenire habent, ut et rebus occurrentibus providere et gentibus nostris italicis solvere possis. De quibus quidem pecuniis volumus, ut singulis annis pro tempore, quo stabis in ipsa provincia, expendas simul cum comite nostro Scutari ducatos V centum pro fortificatione civitatis Scutari, reliquos distribuas solus tam subveniendo gentibus nostris italicis, sicut tibu visum fuerit. De qua dispensatione universarum pecuniarum affictus pischeriarum, tam eorum, quos deputavimus pro fabrica, quam que dispensabuntur quomodolibet, teneri facies ordinatum computum, separatum ab aliis

computis istius camere nostre, ut semper rationes nostras videre possimus.

Misimus ad manus comitis nostri Scutari staria mille tritici, mille millii ac V centum biscoti et nonnullas munitiones, et mandavimus, ut eas quamprimum mittat Croyam, quod, si ad tuum appulsum fecerit, benefactum erit; tu comiti de denariis, quos tibi dari fecimus, sibi solve quicquid in agoziis expendisset; sin minus ipsi munitiones et victualia missa non fuissent, procura, ut festinantissime conducantur et conserventur omnia pro munitione ipsius civitatis, nec de eis quicquam dispensabis modo aliquo.

Sumus advisati, quod Lecha Duchainus habet in Scutaro bona quamplurima, que retrahere querit, et sicut a comite nostro Scutari informati sumus, habet certam praticam se adherendi Turcis. Volumus, ut illis modis et mediis, quibus caucius facere poteris, procures impedire quod retrahat bona ipsa, nam isto medio speramus, quod divertetur a praticis ipsis, quia accedente ipso ad Turcos posset se convertere contra statum nostrum.

Monebis Thomasium de Imola, ut solvat sociis suis stipendia, que ipse singulis mensibus percipit a camera nostra Padue, quoniam intelligimus, quod aliter sit, ex quo sui socii aufugiunt; quod si non faciet, providebimus opportune. De quo loco removebis ipsum Thomasium, quem Scutarum mittes et eius loco remittes Rentium de Roma. Sed priusquam eum removeas, fieri facias monstram ordinatam, quam mittes nosro Dominio, ut solvi sibi faciamus bulletas suas pro pagis, quas habuerit.

Habebis in provincia illa gentes nostras armigeras, tam pedestres quam equestres, tam que presentialiter sunt, quam que venture sunt, quas omnes, sive in castris, sive in stativis, volumus esse sub te et ad obedientiam tuam, et de illis nullus rectorum nostrorum se impedire habeat; illis quoque solvi volumus per tuas bulletas de tempore in tempus, sicut tibi videbitur. Conducte autem registrentur in cancellaria Scutari per notarium tuum, de quibus retrahantur bullete de tempore in tempus que remaneant in ipsa cancellaria, copie autem mittantur nostris provisoribus camerarum cum omnibus scripturis, ut rationes nostras semper videre possimus.

Gentes vero provinciales, donec in castris fuerint, sint ad obedientiam tuam, in civitatibus vero sint ad obedientiam rectorum in tua absentia; presente vero te, sint ad obedientiam rectorum et tuam, et per comunes bulletas utriusque vestrum solvatur eis de pecuniis camerarum illarum nostrarum; quas gentes convenire et in exercitum venire facies, quando tibi videbitur.

Habemus multos proniarios in provincia illa, qui habent certas obligationes, quas minime observant, percipiunt tamen solutiones suas. Volumus, ut quando tibi videbitur, quod res nostre exigant, precipias eis, ut equitent et stent in castris apud te ad obedientiam tuam; quod si obedire noluerint, remittimus in libertate rectorum nostrorum, sub quorum iurisditione erunt, et tua providendi de eis, sicut vobis videbitur.

Visitabis preterea Croiam, Drivastum, Dulcignum, Antibarum, Dyrachium ac denique universam provinciam illam, faciendo illas provisiones in unaquaque civitatum ipsarum, que tibi necessarie videbuntur, ut conserventur. Prestabis omnes favores, qui requirentur tibi pro oportunitatibus, que in dies occurrere possent comiti nostro Catari. In Alexio vendi solebat augumentum salis centum pro centenario singulis annis, de quo Dominium nostrum percipiebat bonam utilitatem; et quia hic est tercius annus, quo augumentum ipsum venditum non fuit cum maximo detrimento introituum camere iste nostre, volumus ut, cum fueris Alexium, videas et examines cum omni diligentia rem istam et de eo, quod comperies, dabis particularem noticiam Dominio nostro et mandabis, ut incantetur augumentum ipsum salis; et percipias camerario istius loci, ut mittat libros suos officialibus nostris rationum, sicut tenetur; et nisi id faceret, tu scontra illis accipies et nobis mitte.

Visitabis quoque Juam Strexi ac alios dominos, quos nostro Dominio benivolos esse cognosces; ac alios quoscumque, quorum amicicia rebus nostris prodesse posse cognoveris, eosque confirmabis in benivolentia nostri Dominii, et cum eis amico animo te habebis; ortaberis quoque rectores nostros, ut cum eis amice se habeant et pacifice vicinari velint. Si filium olim Musachi et istius domine Mamice poteris reducere ad obedientiam nostram, gratissimum habituri sumus, in qua re utaris omni diligentia tua; non concludes tamen aliquid cum eo absque licentia nostra. Et quia domina Mamiza, mater eius, habitat in Dyrachio, volumus, ut si tibi et rectori nostro Dyrachii videtur habitatio sua in illa civitate esse suspiciosa, illis verbis et modis, que prudentie vestre videantur, removeas eam de dicta civitate, ne eius filius per medium suum aliquid contra statum nostrum moliatur.

Examinabis terram Drivasti, que, ut nobis nuntiatum est, indiget aliqua constructione aut

instauratione murorum, que si talis fuerit, ut tu providere possis, id perficias omni diligentia tua. Si vero egeret maiori provisione, nos advisa, ut providere possimus.

Sumus contenti ut confirmes privilegia concessa per Baldesarum Perduci Vucho Scura, vayvode montanee Bende super Croyam iuxta opinionem et consilium, non excedendo summam ducatorum XII in mense. De pischeriis constructis in Boiana volumus, ut rector noster Scutari et tu diligenter rem illam examinetis et nobis scribite sententiam vestram, ut deliberare possimus, sicut videbitur opportunum.

Multa enormia committuntur, ut optime prospicere poteritis illarum camerarum nostrarum, que pretextu veterum debitorum nostrorum et bulletarum omnes pene usurpantur et pessime administrantur. Propterea volumus ut, dum fueris in unaquaque civitatum predictarum, videas rationes et computa, tam salis quam quorumcumque aliorum introituum nostrorum, et ubi providere et remediare poteris, id facias pro utilitate nostri Dominii; ubi non poteris, nobis scribe et diligenter omnia denota et explica.

Habere debes de salario in mense et ratione mensis florenos centum, liberos ab omni angaria, et si quid solvere cogereris, Dominium nostrum solvat pro te.

Ducere tecum debeas famulos octo, in quorum numero sit unus notarius cum uno famulo, quibus omnibus expensas facere tenearis et salaria solvere preter quam notario, et Dominium nostrum de passagio tibi providebit. Solvere tibi poteris et salarium tuum percipere a cameris suprascriptarum terrarum et locorum nostrorum de sex in sex mensibus.

Et ex nunc captum sit, quod fiant littere patentes omnibus rectoribus nostris partium Albanie a Cataro exclusive ultra, ut provisori nostro predicto faveant, obediant et exequantur, quantum per eum fuerit vigore horum mandatorum nostrorum deliberatum et requisitum; et quod possit expendere de denariis camerarum illarum, promittentes litteras suas Dominio nostro.

Captum preterea sit, quod eidem provisori nostro dari debeant ante suum hinc discessum ducati V centum pro salario suo et alii ducati 1200 de quibuscumque pecuniis nostri Dominii, de quibus factis monstris gentium nostrarum Italicarum veterum subveniat eis, sicut sibi videbitur, et solvat agozia rerum mittendarum Croiam; reliquos, si qui supererint, dispensabis et distribues in necessitatibus occurrentibus, sicut tibi videbitur.

Detur preterea ipsi provisori nostro fusta, quam alias captum fuit mitti debere Scutarum cum octo hominibus, computato patrono, comito et remario, quibus omnibus detur paga mensium quatuor et accipiantur pecunie pro eius expeditione de quibuscumque denariis nostri Dominii, ut supra, cum qua accedat ipse provisor noster. De parte 119, de non 6, non sinceri 1.

(Drž. archiv u Mlecima, Secreta Cons. rog. v. XXVI. c. 20. *S. Ljubić*, Listine X, 444—447).

II ДЕО

Главнији извори другог реда

1) ГРЧКИ ПИСЦИ

а) Лаоник Халкокандила

Млађи савременик Ђурђа Кастриоте-Скендербега а стричевић славнога хуманисте Димитрија Халкокандиле, Лаоник је један од најзнаменитијих византиских историка. О његову животу знамо мало. У свом делу он о себи врло мало прича, а о њему даје мало поузданих података и његов биограф XVI века критски лекар Антоније Калосинас (cf. *Ch. Hopf*, Chroniques gréco-romanes (Berlin 1873), 243—245).

Лаоник је рођен око 1430 у Атини, па се с оцем преселио у Пелопонез, где је био ученик познатог византиског платоничара Георгија Гемиста Плетона. На двору деспота Константина Палеолога у Мистри, лети 1447, упознао се Лаоник с археологом Ћиријаком Пицицоли из Анконе (cf. *Francesco Pall*, Ciriaco d' Ancona e la Crociata contro i Turchi (Vălenii-de-Munte (Romania 1937) 44).

Врло је вероватно да се Лаоник после турског освојења Пелопонеза 1461, као и многе друге грчке породице, склонио на млетачки Крит у место Кидонију, где је постао протопрезвитер *(E. Darkó*, Neuere Beiträge zur Biographie des Laonikos Chalkokandyles у Deuxième congrès international des études byzantines Belgrade 1927 (Belgrade 1929), 25—26). Умро је око 1490 г.

Лаониково дело „Ἀποδείξεις ἱστοριῶν" у 10 књига обухвата време од 1298—1463. Лаоник није успео да свој спис доврши у дефинитивној редакцији. Противно ранијим византиским историцима, Лаоник своју пажњу није усредсредио на историју Византиског Царства, него на постанак и снажење Турскога Царства. Али је он, поред турске, особиту пажњу обратио још и историји Византије, Балк. Полуострва, Влашке, Ердеља, Угарске, па и западне Европе, тако да његово дело добива карактер универзалне историје.

Халкокандила угледа се на Херодота, али још више на Тукидида, кога слепо имитује у погледу стила и језика. Од старијих византиских историка служи се Нићифором Григором.

Халкокандила знао је и турски, те је обилато искористио турску усмену традицију, а чини се да је са савременим Ђорђем Францом имао и један заједнички турски извор.

О Лаонику Халкокандили велика је стручна литература, али још о њему нема исцрпне монографије. *Константин Јиречек*, како ми је једном рекао, спремао је такву монографију. Он је, можда, био једини који би својом ванредном ерудицијом дао достојну оцену овога изврсног историка (О Халкокандили cf. *K. Krumbacher*, Geschichte der byzant. Litteratur, II Aufl. (München 1897), 302—305. Још боље и тачније *Moravcsik Gyula*, A magyar történet bizánczi forrásai (Budapest 1934), 222—227. Сажетије али не с потпуном литературом *G. Ostrogorski*, Geschichte des byzant. Staates (München 1940), 335—336. Најболе издао је Лаоника *E. Darkó*, Laonici Chalcocandylae historiarum demonstrationes (Budapestini 1922—1923), којим смо се послужили и ми.

Τούτου δὲ τῆς χώρας ἔχεται ἡ Στεφάνου τοῦ Σανδάλεω χώρα, Ἰλλυριῶν τὸ γένος, καθήκουσα ἐπὶ θάλασσαν ἐς τὸν Ἰόνιον παρὰ .... καλουμένη, τὸ μὲν δὴ γένος τοῦτο Ἰλλυρικὸν ὂν ἀπὸ παλαιοῦ διέσχισται ἀπὸ τοῦ λοιποῦ τῶν Ἰλλυριῶν γένους· ἤθεσι μὲν γὰρ καὶ διαίτῃ τῇ αὐτῇ διαχρῶνται, νόμοις δὲ οὐ τοῖς αὐτοῖς. Κουδούγεροι δ' ὀνομάζονται σύμπαντες οἱ ἐς τὴν Σανδάλεω χώραν τελοῦντες. μεταξὺ μέντοι τῆς Ἠπέιρου καὶ αὐτοῦ τῆς χώρας πόλεις ετ ἔνεισιν αὐτῶν τε τῶν Οὐενετῶν καὶ ἡ τοῦ Ἰβάνεω χώρα τοῦ Καστριώτου, μετὰ δὲ ταύτην ἡ τοῦ Κομνηνοῦ χώρα, τὰ πολλὰ παράλιος οὖσα· 'επὶ μεσόγαιον μέντοι ἐς βραχύ τι παρατείνει ἐπὶ τὴν περίοικον τῆς Ἀργυροπολίχνης, αὐτοῦ ταύτῃ ᾠκισμένης, ἐν ᾗ ὁ τῆς χώρας ὕπαρχος διατρίβων τήν τε Ἰβάνεω χώραν καὶ Κομνηναίων ἐληΐζετο. τούτων μέντοι ὁ τε Ἰβάνης ἐπὶ τὰς θύρας ἰὼν τοῦ βασιλέως ἐστρατεύετο σὺν τῷ βασιλεῖ, ᾗ ἂν ὑφηγοῖτο τὰ βασιλέως στρατεύματα. καὶ Ἀριανίτης δὲ ὁ Κομνηνός, ὡς ἀπῆν καὶ αὐτῷ ἡ πατρῷα ἀρχὴ ὑπὸ βασιλέως, 'αφικόμενος ἐς τὰς θύρας τὴν δίαιταν εἶχε παρὰ βασιλέως. ὕστερον δὲ τελευτήσαντος Ἰβάνεω τοῦ Καστριώτου τόν τε παῖδα αὐτοῦ λαβὼν ἐς τὰ βασίλεια καὶ τὴν χώραν ὑφ' αὐτῷ ποιησάμενος εἶχε. μετὰ δὲ ταῦτα οὐ πολὺν χρόνον, ὡς διατρίβων Ἀριανίτης ἱκέτης ἐγένετο ἀπὸ τῶν θυρῶν τυχεῖν ἀγαθοῦ τινος πρὸς τοῦ βασιλέως, λόγους τε δοὺς ἐπιπέμψαι ἐπὶ τοὺς τῆς χώρας αὐτοῦ, καὶ ὑπισχνουμένων αὐτῷ ἀπόστασιν, ἣν ἀφίκηται ἐπ' αὐτούς, ἀποδιδράσκει τε ἀπὸ τῶν θυρῶν, καὶ κατιὼν ἐπὶ τὴν πατρῴαν ἀρχὴν συντίθεται τοῖς βελτίοσι τῆς χώρας. καὶ ὑποδεχομένων ἀσμένως ἀπέστησαν ἀπὸ βασιλέως καὶ τούς γε ἄρχοντας τῆς χώρας Τούρκους ἀνελόντες, ἐπέδραμον τὴν βασιλέως χώραν καὶ ἦγον καὶ ἔφερον, χώραν τν ἐρυμνὴν κατέχοντες αὐτοὶ καὶ ὀρεινὴν τὴν σύμπασαν καὶ τραχεῖαν. ὡς μὲν

οὖν ταῦτα ἠγγέλλετο βασιλεῖ, ἔπεμπεν Ἀλίην τὸν Βρενέζεω, στρατηγὸν ἀποδείξας· καὶ παραδοὺς αὐτῷ στράτευμα, ὅσον τε παρὰ Ἀξιὸν ποταμὸν καὶ τῆς Ἀργυροπολίχνης, καὶ ἱπποδρόμους, ὅσοι τήνδε τὴν χώραν ἐνοικοῦσιν, ἐκέλευεν ἐπιόντα τήν τε χώραν αὐτῷ τὴν Ἀλβανῶν καταστρέψασθαι, καὶ ἀνδραποδισάμενον ἥκειν αὐτῷ ἄγοντα τοῦ Κομνενοῦ παῖδα. οὗτος μὲν οὖν λαβὼν τὸν στρατὸν ἅπαντα ἐσέβαλεν ἐς τὴν χώραν, καὶ πεζὸν ἅμα εὐράμευος οὐκ ὀλίγον. ὡς δὲ ἐσέβαλον, ἐδῄουν τε τὴν χώραν καὶ ἐνεπίμπρων οἰκίας τε καὶ ἀγρούς, οὐδενὸς φειδόμενοι. ὁ μέντοι Ἀριανίτης συναγαγὼν τοὺς τῆς χώρας ἱππέας τε καὶ πεζοὺς καὶ ἀφικόμενος καταλαμβάνει τὰ ἄκρα, ᾗ ἔμελλεν ἀναζεύξας Ἀλίης ὁ τοῦ Βρενέζεω ἐξελαύνειν. καὶ ὡς ἐπειρῶντο μετὰ ταῦτα οἱ τοῦ Ἀλίεω διελθεῖν, οὐκ ἠδύναντο, ἐνισταμένων τῶν ταύτῃ μετὰ Ἀριανίτου καὶ οὐκ ἐπιτρεπόντων διεξιέναι. ἐνταῦθα οἱ Τοῦρκοι ἄλλοι μὲν ὡς ἀπελήφθησαν ἐν τῇ χώρᾳ, ἄλλοι δὲ κατὰ τὴν χώραν ἐτράποντο, ὅποι ἑκάστῳ προὐχώρει διασώζεσθαι. τούτων οἱ πλεῖστοι διεφθάρησαν ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν, οἱ δὲ ἄλλοι ἑάλωσαν παριόντες. οἱ δὲ σὺν τῷ Ἀλίῃ ἀποτραπόμενοι ταύτην τὴν πορείαν πεδινωτέραν ἐποιήσαντο καὶ ἐπιμήκη, καὶ ἐξελθόντες ἐς τὴν Ἤπειρον τὴν κατὰ Κέρκυραν ᾠκημένην ἐκ πολλῶν ἀπενόστησαν διαφυγόντες μὴ ἀπόλλυσθαι. ἐνταῦθα δὴ ἀνείλετο δόξαν περιφανῆ Ἀριανίτης ὁ Κομνηνοῦ ἀποδειξάμενος ἔργα λόγου ἄξια καὶ τὸ ἐντεῦθεν εὐδοκιμῶν.

(*E. Darkó,* Laonici Chalcocandylae historiarum demonstrationes, Budapestini 1923. II. 26—28).

Ταῦτα μὲν οὖν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ἐρ τοσοῦτον ἐγένετο. καὶ βασιλεὺς τοῦ ἐπιγιγνομένου θέρους ἐστρατεύετο ἐπὶ Σκεντέρην τὸν Ἰβάνεω παῖδα, ὃς παῖς ὢν ἐς τὰς θύρας ἀφικόμενος τοῦ βασιλέως καὶ παιδικὰ αὐτοῦ γενόμενος ἀπέδρα ἐς τὴν πατρῴαν αὐτοῦ χώραν, καὶ ἀγόμενος γυναῖκα θυγατέρα τοῦ Ἀριανίτου ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς ἐπολέμουν τῷ βασιλεῖ, καὶ οὔτε φόρον ἐπήγαγον τῷ βασιλεῖ οὔτε αὐτοὶ ἐς τὰς θύρας ἵεντο οὔτε πείθεσθαι ἤθελον. διὰ ταῦτα συναγείρας ἅπαντα τόν τε Ἀσίας καὶ Εὐρώπης αὐτῷ στρατὸν ἤλαυνεν ἐπὶ τὴν Ἰβάνεω χώραν· καὶ ἐπεί τε ἐσέβαλεν ἐς τὴν χώραν, ἐδῄου τε τὰ στρατεύματα διαπέμπων, ὅπῃ παρείκοι καὶ ἐνεπίμπρα τάς τε κώμας καὶ τοὺς ἀγρούς, καὶ τὰ λήϊα ἐκαίοντο ὑπὸ τοῦ στρατοῦ, καὶ περιεφθείροντο τὰ ἐκεῖσε πάντα.

Σκενδέρης μὲν οὖν ἐπὶ τὴν ἐς τὸν Ἰόνιον παράλιον χώραν τῶν Οὐενετῶν ὑπεξέθετο. αὐτός τε καὶ οἱ Ἀλβανῶν, τάς τε γυναῖκας καὶ παῖδας· αὐτοὶ δὲ περιιόντες ἄλλοτε ἄλλῃ τῆς χώρας διήρχοντο, εἴ του δέοιντο αἱ πόλεις αὐτῶν. καὶ οὗτοι μὲν ἀνὰ τὸ ὄρος τὸ ὑπὲρ τὴν χώραν αὐτῶν ἄχρι τοῦ Ἰονίου διατεῖνον διέτριβον, καραδοκοῦντες, ὅποι σφίσι τὰ πράγματα ἀποβήσεται. Ἀμουράτης δὲ ἐπελαύνων πρῶτα μὲν τὴν Σφετίαν πόλιν ἐπολιόρκει. καὶ λόγον μὲν προσέφερεν, ὡς παραδοῖεν τε αὐτὴν καὶ αὐτοὶ ἀπίοιεν ἐπὶ τὰ ἑαυτοῦ ἕκαστος. οἱ δὲ οὐκ ἐπείθοντο. μετά δέ ταῦτα προσέβαλε σὺν τοῖς νέηλυσι, καὶ εἷλε τὴν πόλιν κατὰ κράτος καὶ ἐξηνδραποδίσατο, τούς τε ἄνδρας σύμπαντας διεχρήσατο. μετὰ δὲ ἐπιὼν ἐπὶ τὴν Γετίην ὁμολογίᾳ τε παρεστήσατο, καὶ τοὺς ἐν τῇ πόλει ἀνδραποδισάμενος ἐπῆγε τὸν στρατὸν ἐπὶ τὴν Κρούην, πόλιν προέχουσαν τῶν ἐν τῇ Ἀλβανῶν χώρᾳ. ᾤκηται δὲ ἐν ὀχυρῷ πάνυ. ταύτην μὲν οὖν προσκαθεζόμενος ἐπολιόρκει, καὶ τηλεβόλοις τε ἔτυπτε τὸ τεῖχος, καὶ κατέβαλε μερος οὐκ ὀλίγον. μετὰ δὲ ταῦτα προσέβαλε σὺν τοῖς νεήλυσιν ὡς ἐξαιρήσων τὴν πόλιν, καὶ ὡς οὐκ ἠδυνήθη ἑλεῖν, ἀπήγαγε τὸν στρατόν· ἤδη γὰρ ὀψὲ ἦν τοῦ ἐνιαυτοῦ, καὶ χειμὼν ἐπιγενόμενος ἐπίεζε τὸν στρατόν.

(*E. Darkó,* Laonici Chalcocandylae historiarum demonstrationes, II. 119—121).

Τότε μὲν οὖν ἐς τὴν Ἀμουράτεω ἐπάνοδον ἐπὶ τὴν βασιλείαν οὕτως ἐγένετο. ἐπεὶ δὲ ἀπήγαγε τὸν στρατὸν ἀπὸ τῆς πρὸς τὸν Ἰόνιον Μακεδονίας τῆς τῶν Ἀλβανῶν χώρας, τοῦτο μὲν τὸ ἔτος διέτριβεν ἐν τοῖς Εὐρώπης βασιλείοις ἡσυχίαν ἄγων, τῷ δ' ἐπιόντι ἐνιαυτῷ αὖθις, ἐπεὶ περιαγγέλλει τῷ στρατεύματι ἕπεσθαι, ἐστρατεύετο αὖθις ἐπὶ Σκενδέρην τὸν Ἰβάνεω καὶ ἐπὶ τὴν ταύτῃ κατά τὸν Ἰόνιον Ἀλβανῶν χώραν, καὶ ἐπῄει πολλῷ θυμῷ ὡς ἐξελῶν τε τὴν Κρούην καὶ αὐτὸν Σκενδέρην ἐξαιτησόμενος τοὺς Οὐενετούς, καὶ ἢν μή ἀποδοῖεν αὐτόν, ὡς πολιορκήσων τὴν πόλιν, ἐς ἣν καταφυγὼν ἐσῄει. ἐπεὶ δὲ εἰσέβαλεν, ἐπορεύετο ἰθὺ ἐπὶ τὴν Κρούην, καὶ τὴν τε χώραν, ὅση ὑπελείπετο τὴν ἀρχὴν αὐτῷ ἀσινής, ἐπέδραμέ τε αὐτοῦ τὰ στρατεύματα, καὶ ἐπέκαον πῦρ ἐνιέντες, ὅτῳ ἂν αὐτοῖς περιτύχοιεν. ἐπέδραμε δὲ καὶ ἄχρι τοῦ ποταμοῦ τοῦ....... τὰ στρατεύματα. τὴν δὲ ἐπέκεινα τοῦ ποταμοῦ χώραν οὐχ οἷά τε ἦν λεΐζεσθαι διὰ τὸ ἄβατον εἶναι πάντη τοῖς βασιλέως ἱπποδρόμοις, καὶ οὗτοι μὲν, τάς τε γυναῖκας καὶ παῖδας ὑπεκθέμενοι ἐς τὰ ἐχυρὰ τῶν Οὐενετῶν, συνελέγοντο ἐς τὸ ὄρος τὸ ὑπὲρ τὴν Κρούην πόλιν αὐτῶν. ἐνταῦθα δὲ ὑπεξαγαγὼν τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδία κατέθετο ἐς τὰς τῶν Οὐενετῶν πόλεις, τοὺς δὲ ἄνδρας κατέλιπεν ἐν τῇ πόλει ἀμυνουμένους καὶ τὰ τείχη φυλάξοντας, καὶ τούτους ἐπιλεξάμενος τοὺς ἐθέλοντας αὐτοὺς ὑποστῆναι τὸν ἀγῶνα. Ἀμουράτης μὲν οὖν τούς τε τηλεβόλους παρεσκευάζετο καθεζόμενος ὡς τὸ τεῖχος καθαιρήσων, καὶ παραμένων ἅμα σὺν τοῖς νεήλυσιν ἐς τὴν πόλιν.

ἐπεὶ δὲ αὐτῷ τὰ πάντα παρεσκεύαστο, ἔτυπτε τὸ τεῖχος τηλεβόλοις καὶ κατέβαλε μέρος πολύ. Σκενδέρης δὲ ἀπὸ τοῦ ὄρους πυρά τε ἔκαυσεν, ἐπιδεικνύμενος τοῖς ἐν τῇ πόλει, καὶ ἐπειδὰν χρεία ᾖ, παρεσόμενος καὶ αὐτὸς ἐπιβοηθήσων, καὶ τινῶν τῶν τοῦ βασιλέως ἀναβάντων ἐπὶ τὸ ὄρος προσέβαλέ τε καὶ ἐμάχετο, ἔργα ἀποδεικνύμενος ἄξια λόγου. ἐπεὶ δὲ τῷ βασιλεῖ ἤδη ἱκανῶς κατεβέβλητο τὸ τεῖχος, ἐς μάχην καθῆστο πανστρατιᾷ, καὶ ἐπειρῶντο οἱ νεήλυδες ἑλεῖν ταύτῃ, ᾗ ἔκειτο τὸ τεῖχος ἐπὶ γῆς· οὐ μέντοι ὑπερεβάλοντο τοὺς ἐν τῇ πόλει, παρ' ἐλπίδα ἀγωνισαμένους.

Ἐνταῦθα ὡς ἐπενόει λιμῷ ἐκπολιορκήσειν, καὶ αὖθις τὸ δεύτερον προσβαλὼν κατὰ τὸ καρτερόν, ἀφικνεῖται ἀγγελίη παρὰ Γεωργίου τοῦ Τριβαλλῶν ἡγεμόνος ὡς Ἰωάννης συναθροίσας τοὺς Παίονας τόν τε Ἴστρον διαβαίνει καὶ συμπαραλαβὼν στρατεύοιτο ἐπ' αὐτόν, ταῦτα ὡς ἐπύθετο, τὴν ταχίστην συσκευασάμενος ἀπῄει ἐνταῦθα, ᾗ ἐπίοντα ἐπυνθάνετο καὶ κήρυκα ἔπεμπε πρὸς τὴν Εὐρώπην περιαγγέλλοντα παρεῖναι αὐτῷ ὡς ξύμπαντας τῶν Τούρκων. οὗτοι μὲν οὖν παρεγένοντο αὐτῷ ὡς ἔτυχεν ἕκαστος ἐκποδὼν γενόμενος, ὡς ἐν ὥρᾳ παραγένοιτο ἕκαστος καθιστὰς αὐτῷ ἐς μάχην. ἐλαύνων δὲ παντὶ τῷ στρατῷ πρός τινος τῆς Μυσίας αὐτοῦ χώρας κατὰ τὴν Τριβαλλῶν αὐτῶν χώραν (ἔστι δὲ αὕτη ἡ χώρα, παρ' ἣν ἀμείβει Μοράβας ποταμὸς καὶ ἐκδιδοῖ ἐς τὸν Ἴστρον· παρήκει δὲ ἡ χώρα τοῦ βασιλέως ἐντεῦθεν ἐπὶ σταδίους ὀκτακοσίους ἔστε ἐπὶ Νήσιον, πόλιν τοῦ βασιλέως ἐπὶ δεξιὰ ἰόντι ἐς τὸ πρόσω Νοβόπυργον πόλιν ἐπὶ ὄρους μεγάλου τοῦ Τριβαλλῶν ἡγεμόνος ᾤκηται) ἐνταῦθα ἀφικόμενος Ἀμουράτης εὗρεν ἐπεξελαύνοντα Ἰωάννην τὸν Χωνιάτην σὺν τῷ Παιόνων στρατῷ. ἦσαν δὲ Παίονες καὶ Δακοὶ συναμφότεροι ἐς τετρακισμυρίους καὶ ἑπτακισχιλίους ἱππέας, καὶ ἁμάξας ἐφέροντο, ἐν αἷς ἦν αὐτοῖς τὰ ἐπιτήδεια καὶ ὅπλα, ἀμφὶ τὰς δισχιλίας. ἐφ' ἑκάστης δὲ ἁμάξης δύο ἤστην ἄνδρε πεζώ, πελταστής τε ἅμα καὶ τηλεβολιστής. ἐφέροντο δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἁμαξῶν τηλεβόλους ζαροβοτάνας καλουμένας, πολὺ τὸ πλῆθος. οὗτοι μὲν οὖν οὕτω παρασκευασάμενοι [ἐς] τὸν Ἴστρον διέβησαν. προὐκαλοῦντο δὲ σφίσι καὶ τῶν Τριβαλλῶν ἡγεμόνα ἐς τὸν πόλεμον· ὁ δὲ ἔφησεν οὐχ ὁρᾶν ἀξίαν τὴν παρασκευὴν τῆς κατὰ Ἀμουράτεω στρατιᾶς, ὥστε περιγενέσθαι αὐτοὺς τῆς βασιλέως δυνάμεως Ἀμουράτεω, καὶ δεδιέναι μᾶλλον ἐκεῖνον ἢ τοὺς Παίονας, οὓς καὶ ἀλλοφύλους τε ὄντας καὶ μέγιστα κακῶν ἐργασαμένους αὐτόν, καὶ ἱμείρεσθαι μὲν τίσασθαι Ἀμουράτην τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ ἐκτυφλώσαντα, ἀδύνατα δὲ ὁρῶντα τῇ παρούσῃ παρασκευῇ ὑπερβαλέσθαι τῆς τῶν πολεμίων δυνάμεως οὐκ ἄν ποτε ἑκόντα εἶναι χωρήσειν ἐς τόνδε τὸν πόλεμον. ταῦτα ἀποκριναμένου ἐπαπειλήσαντα τὸν Ἰωάννην ἐλαύνειν ἐς τὸ πρόσω, ἐσβαλόντα δὲ ἐς τὴν βασιλέως χώραν, ἄχρι[ς] Πριστίνου ἀφικόμενον, στρατοπεδεύεσθαι αὐτοῦ ἐν Κοσόβῳ πεδίῳ, ἐν ᾧ Ἀμουράτης ὁ Ὀρχάνεω μαχεσάμενος πρὸς Ἐλεάζαρον μάχην αὐτός τε αὐτοῦ ταύτῃ ἐτελεύτησεν ὑπὸ Τριβαλλοῦ καὶ τόν γε Ἐλεάζαρον ἀνεῖλεν ἐν τῇ μάχῃ. ἐπεὶ δὲ ὥρμητο Ἰωάννης στρατεύεσθαι ἐπὶ Ἀμουράτην δι' αἰτίαν τήνδε. ὡς γὰρ ἐν τῇ [ἐν] Βάρνῃ μάχῃ ἑώρα τοὺς Τούρκους φεύγοντας καὶ ἑαυτῷ ἐς χεῖρας ἐλθόντας καὶ ἐνδιδόντας, αὐτίκα ἐνόμισεν εὐπετῆ μὲν καὶ τότε ὄντα τὰ πράγματα αὐτῷ χειρωθῆναι, εἰ μὴ διὰ τὴν βασιλέως Λαδισλάου ἀφροσύνην, καὶ ἐσαῦθις δὲ χαλεπὰ οὐκέτι ἔσεσθαι κατεργάσασθαι. ἔφερε δὲ αὐτοῦ ἡ γνώμη καὶ πλείονα στρατὸν συναγείραντα ἐξελαύνειν. ὥστε καὶ τῷ πλείονι καταπληττομένων αἱρήσει τὸν Ἀμουράτην οὕτω δή τοι εὐπετῶς, ὥστε μηδ' ὁπωσοῦν ἐνδοιάζειν. πρεσβευσάμενος δὲ ἐπὶ Σκενδέρην τε καὶ Ἀριανίτην, ἐν νῷ ἔχων αὐτοὺς προσιόντας ἐς τὸ πρόσω τῆς Εὐρώπης συμμῖξαι. οὕτω γὰρ προείρητο καὶ τοῖσδε. ἐπεὶ δὲ ἐς Κόσοβον τὸ πεδίον Ἀμουράτης ὁ Μεχμέτεω ἀφίκετο, ὡς εὗρε τοὺς πολεμίους ἐλαύνοντας, ἐστρατοπεδεύετο.

(E. Darkó, Laonici Chalcocandylae historiarum demonstratione, II. 123—126).

Τοῦ γάρ τοι ἐπιγινομένου θέρους ἀπέχρη μὲν τῷ βασιλεῖ Μεχμέτῃ, κακῶς πράξαντι ἐς τὴν ἐπὶ Παίονας ἔλευσιν, ἡσυχίαν ἄγειν, στρατεύματα δὲ ἔπεμπεν ἄλλῃ τε καὶ ἐπὶ Σκενδέρην τὸν Ἰβάνεω παῖδα, ἐφ' ὃν δὴ καὶ ὁ πατὴρ στρατευσάμενος καταστρέψασθαι οὐχ οἷός τε ἐγένετο. Ἰησοῦν δὲ τὸν Βρενέζεω παῖδα ἀπέδειξε στρατηγόν, παραδοὺς τό τε ἀπὸ Φερρῶν στράτευμα καὶ τὸ παρὰ Ἀξιὸν καὶ τὸ ἀπὸ Θετταλίας. ἡγουμένου δὲ Ἰησοῦ τοῦ Βρενέζεω ἐσέβαλλε πρὸς τὸν Ἰόνιον τῆς Μακεδονίας χῶρον, καὶ ἐδῄου τὰ πολλὰ αὐτῆς. Σκενδέρης δὲ οὗτος διαπρεσβευσάμενος πρὸς τὸν Ῥώμης τε ἀρχιερέα καὶ πρὸς βασιλέα Ἀλφόνσον τὸν Παρθενόπης (ἐπιτηδείως τε ἔσχε καὶ συνήθως τῷ βασιλεῖ τούτῳ), δι' ἃ δὴ καὶ τὸν πρὸς βασιλέα πόλεμον τήν τε Κρούην παρέδωκε τούτῳ τῷ βασιλεῖ καὶ ἠξίου αὐτῷ ὑπήκοον εἶναι. ἔνθα δὲ καὶ στρατὸν πεζὸν ἱκανὸν διαπορθμεύσας ὁ Παρθενόπης οὗτος βασιλεὺς ἀπὸ Ἰαπυγίας ἐς Ἐπίδαμνον καὶ ἄρχοντα τῶν παρ' ἑαυτῷ ἐλλογίμων ἕνα στρατηγὸν ἐπὶ τὴν βασιλέως ἐληΐζοντο χώραν. μετὰ δὲ καταστάντες ἐπολιόρκουν πολίχνην Σφετίην καλουμένην, ἐξελεῖν βουλόμενοι. ἐνταῦθα πυθόμενος παρὰ τῶν σφετέρων Ἰησοῦς ὁ Βρενέζεω, καὶ παραλαβὼν τοὺς ἐς τὸν Ἀξιὸν ἱπποδρόμους καὶ Περραιβῶν στρατόν, καὶ τὴν ταχίστην ἐπει-

γόμενος ἄλλην ἢ αὐτοὶ ἐφύλαττον οἱ Ἰταλοί, καὶ ἐπεισπεσὼν ἄφνω διέφθειρε σύμπαντας τοὺς Ἰταλούς· Σκενδέρης μέντοι (ἔτυχε γὰρ ἀπὼν τότε) οὐδ᾽ ὁτιοῦν παθὼν δεινόν. ὕστερον μέντοι οὐ πολλῷ Σκενδέρης διαβὰς ἐς Ἰταλίαν ἀφίκετο ἐς τὸν Παρθενόπης βασιλέα. καὶ αὐτὸν ὑποδεξάμενος τά τε ἄλλα ἐτίμησε, καὶ ἐς τὸν Ῥώμης ἀρχιερέα ἀπέπεμψε φιλοφρονησάμενος. μετὰ δὲ ταῦτα χρήματα ἱκανὰ παρεχόμενος αὐτῷ ἀπέπεμπεν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ. οὗτος μέντοι ἐπανιὼν ἐπὶ τῆς χώρας αὐτοῦ ἐπέμενεν επιόντα τὸν βασιλέως στρατόν, καὶ ἐρυμνὴν οὖσαν τὴν χώραν κατεῖχεν, ἔχων τε στρατὸν μεθ᾽ ἑαυτοῦ τὸν από τῆς χώρας διῄει διὰ τῶν ὀρέων περιιὼν τῷ στρατῷ, καὶ τάς τε γυναῖκας καὶ παῖδας ἐς τὰ ἐρυμνὰ εἰσενεγκάμενος αὐτὸς περιῄει, ἔχων περὶ τὴν φυλακὴν τῆς χώρας, ὅποι δέοι, παραγενόμενος. καὶ ὁ μὲν στρατὸς καὶ οἱ ἱπποδρόμοι ἐπέδραμον τὴν χώραν· καὶ ὑποζύγια ληϊσάμενος καὶ χρόνον τινὰ συχνὸν διατρίψας ἐπῄει πᾶσαν τὴν χώραν ἐμπιπρῶν καὶ διαφθείρων. ὡς δὲ ἱκανῶς εἶχεν αὐτῷ ἐς τὴν τῆς χώρας δαφθοράν, ὁ στρατὸς ἀπήλαυνεν, οὐδέν τι πλέον διαπραξάμενος. ὁ μὲν οὖν Σκενδέρης οὗτος ἄκραν τὴν ἐς τὸν Ἰόνιον περὶ Ἐπίδαμνον ᾠκοδόμει· χερρόνησος δ᾽ ἐστί, καὶ ἰσθμὸς βραχὺς ἀμφὶ τρία στάδια. τοῦτον τειχίσας ἐσῴκιζεν ἐς τὴν χώραν ταύτην οὐκ ὀλίγους τῶν Ἀλβανῶν, καὶ ἐκράτυνε τὴν πόλιν, ὡς ἄν τι νεώτερον καταλαμβάνῃ αὐτὸν ἀπὸ τῶν βασιλέως στρατῶν, ὡς ἐπιὼν πολιορκοῖτο ἐν ταύτῃ τῇ χώρᾳ, ἐπειδὰν δὲ μὴ ἀντέχειν οἷος τ᾽ ᾖ, ἐσβησόμενος ἐς τὴν θάλασσαν καὶ ἀποπλευσούμενος, ᾗ δὴ προχωροίη. ὁ μὲν οὖν στρατὸς ἀφικόμενος ἐς τὸν χῶρον τοῦτον καὶ πειρασάμενος, ὡς οὐδὲν σφίσι προεχώρει ἡ τῆς πόλεως αἵρεσις, ἀπήλαυνεν ἐπ᾽ οἴκου, καὶ τῷ ἔτει τούτῳ οὐδέν τι πλέον ἐγένετο βασιλέα Μεχμέτην ἐς ἐκσρατείαν φέρον.

(*E. Darkó*, Laonici Chalcocandylae historiarum demonstrationes, II. 192—194).

б) Ђорђе Франца

Ђорђе Франца рођен је 1401 у Цариграду. 1418 постао је секретар цара Манојла II. Доцније ступио је у службу пелопонеског деспота Константина Палеолога, потоњега виз. цара. 1432 постао је протовестијар, 1447 управник Шпарте. 1452 вратио се у Цариград, те је 1453, приликом турскога освојења Цариграда, доспео у турско ропство. Ослободивши се ропства, ступио је у службу пелопонеског деспота Томе Палеолога. Као посланик ишао је у Србију 1454, у Млетке 1456, а год 1466 био је у Риму. Под крај живота закалуђерио се као монах Григорије у једном манастиру на Крфу. Ту је он на молбу неких својих пријатеља написао своју Хронику (*Χρονικόν*), у којој је приказао догађаје од 1258—1476. Поуздан је и тачан, а у приказу савремених догађаја служио се својим ранијим белешкама (*K. Krumbacher*, op. cit. 307—309. *Moravcsik Gyula*, op. cit 230—232).

Τῷ δὲ Ἰουνίῳ τοῦ αὐτοῦ ἔτους [1456] παρέλαβεν ὁ ἀμηρᾶς τὴν Ἀθηνῶν πόλιν. καὶ τῷ Ἰουλίῳ ἀπελθόντος τοῦ ἀμηρᾶ εἰς Ἀλβανίαν σχεδὸν ἑάλω τὸ πλέον μέρος αὐτῆς. τέλος κακῶς ἀπεδιώχθη παρὰ τῶν ἐλθόντων εἰς βοήθειαν, τοῦ Ἰάγκου δηλονότι καὶ Καπιστρανοῦ καὶ ἑτέρων ἐξοχωτάτων ἀνδρῶν, ὃς ἡττηθεὶς φεύγων ᾤχετο, καὶ ὁ χρήσιμος ἐκεῖνος μπεηλέρμπεης Τουραχάνης ἀπέθανεν.

(*Georgii Phrantzae*, Annales, IV. cap. XIV, p. 385—386 Ed. Bonn. 1838).

Καθ᾽ ὃν δὲ καιρὸν [6975 = 1467] ἡμεῖς εἰς τὰ περὶ τὴν Ῥώμην διετρίβομεν, ὁ τῶν ἀσεβῶν ἐξάρχων ἀμηρᾶς ἐλθὼν κατὰ τῆς Ἀλβανιτίας καὶ διώξας τὸν αὐθέντην αὐτῆς τὸν Σκαντέρινο καὶ αἰχμαλωτίσας καὶ ἀφανίσας τὸν τόπον, καὶ κτίσας ἄστυ πλησίον τοῦ καθολικοῦ ἄστεως αὐτῆς, Κρούας ὀνομαζομένου, πρὸς τὸ ἀντιμάχεσθαι αὐτῷ, ἐπανέστρεψεν εἰς τὰ περὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν.

(*Georgii Phrantzae*, op. cit. IV. cap. XXII, p. 425).

Καὶ τῷ Ἰανουαρίῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους [6976 = 1468] καὶ ὁ τῆς Ἀλβανιτίας αὐθέντης ὀνόματι Σκαντάρης τέθνηκε φυσικῷ θανάτῳ, καὶ τὸ μὲν τοῦ τόπου καὶ τῆς αὐθεντείας παρέλαβεν ἡ αὐθεντία τῆς Ἑνετίας, τὸ δὲ ὁ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ υἱὸς Τοῦρκος ὢν παρὰ τῷ ἀμηρᾷ ἐστάλη παρ᾽ ἐκείνου.

(*Georgii Phrantzae*, op. cit. IV. cap. XXII, p. 430).

в) Хермодор Михаило Критовул

О Критовулову животу знамо врло мало. Нешто података даје нам он у своме делу о султану Мехмеду II. Рођен је негде у првој десетини XV века на острву Имбросу из угледне породице. Археолог Ћириак Пициколи из Анконе састао се с њим по свој прилици 1444 на острву Имбросу, где се Критовул налазио за време пада Цариграда 1453. Критовул у I књизи чл. 297 споменутог дела каже да је он, после турског освојења Цариграда, послао султану Мехмеду II, због предаје острва Тасоса, Имброса и Лемноса „свештеника тога острва који је с њим заједно био архонт над острвским становницима". Тако се Критовул додворио султану који му је, преко капудан-паше Јонуцеса, предао 1456 на управу острво Имброс (II. 83). Критовул је, даље, 1457 осујетио покушај папске флоте да заузме острво Имброс, као што је ова пре тога окупирала острва Лемнос и Тасос. Његовим настојањем и посредовањем 1459 у Једренима успео је деспот Димитрије Палеолог да добије од Мехмеда II острва Лемнос и Имброс као накнаду за изгубљени Пелопонез (III. 78—80, 144). Када је Имброс, у пролеће 1466, пао у млетачке руке, Критовул је прешао у Цариград. Ту се он дао на писање свога дела о Мехмеду II, а ту га је затекла и куга 1467 г. О његову даљем животу не знамо више ништа. Проф. Ђула Моравчик мисли да је Критовул умро у Св. Гори, али је лако могуће да је он умро од куге у Цариграду негде пред крај 1467 или на почетку 1468 г.,

јер своје дело није довршио, него га је довео до описа куге у Цариграду, бекства султанова у високе балканске планине и султанова повратка у Цариград, пред крај 1467 године.

Критовул је своје дело поделио на пет књига, узевши за мерило хронолошки моменат. Критовул је многе догађаје испричао по слушању од очевидаца, а покаткшто о неком догађају бележи неколико верзија, не одлучујући се ни за једну. Његов начин приказивања жив је и пластичан, а скоро ненадмашан је опис турског јуриша и провале у Цариград (I. 219, 237—238.) Исто тако снажно и непосредно описује ратове Мурата II и Мехмеда II против Арбанаса. По његову причању види се да су Арбанаси у XV веку важну улогу играли и у Пелопонезу. По узору на старе грчке писце, нове народе назива старим именима: Мађари су Пеонци, Срби Трибали, Арбанаси Илири итд. По њему, Илири су прастари становници на обали јонскога мора, настањени у високим и непроходним планинама, народ који воле независност и слободу, (αὐθόνομοί τε εἶναι ἐβούλοντο καὶ ἐλεύθεροι πάντῃ). Скендербега зове ὁ ἡγεμὸν Ἀλέξανδρος), али, сем Угарске, о његовим везама са Западом не говори ништа. Ја се служим издањем *Ph. A. Dethier*, Monumenta Hungariae historica XXI. 1 pag. 1—346.

Литература: *K. Krumbacher*, Geschichte der byzant. Litteratur, II Aufl. (München 1897), 309—311. *N. P. Andriotes*, Κριτόβουλος ὁ Ἴμβριος καὶ τὸ ἱστορικό του ἔργο. Ἑλληνικά 2 (1929) 167—200. *Јов. Радонић*, Критовул византиски историк XV века, Глас Срп. Краљ. Акад. CXXXVIII (Београд 1930), pag. 59—83. *Moravcsik Gyula*, A magyar történet bizánczi forrásai (Budapest 1934), 232—234.

III § 91. — Βασιλεὺς δὲ ἅμα ἦρι ἀρχομένῳ [1459] ἐκστρατεύει κατὰ τῶν προσοίκων τῷ Ἰονίῳ κόλπῳ Ἰλλυριῶν ἐν δεξιᾷ εἰσπλέοντι τοῦτον, περί που τὴν παλαιὰν Ἐπίδαμνον. Οἱ δή, βάρβαροι ὄντες, τὸ ἐξ ἀρχῆς Ταυλάντιοί τε καὶ Μαχάονες ἐκαλοῦντο τὸ πάλαι, νομάδες οἱ πλείους αὐτῶν καὶ αὐτόνομοι, καὶ ἀβασίλευτοι ἐκ πολλοῦ. Οἰκοῦσι δὲ ὄρη τε μεγάλα καὶ ὑπερύψηλα, καὶ δυσπρόσοδα, ἔχοντες ἐν αὐτοῖς καὶ φρούρια πλεῖστα καὶ ἐρυμνὰ, καὶ πολίσματα ἐχυρὰ ἐν τῇ παραλίᾳ τοῦ Ἰονίου. Ἡ τε χώρα πᾶσα αὐτῶν πανταχόθεν ὠχύρωται, δυσχωρείαις τε μεγάλαις καὶ ὕλαις βαθείαις, καὶ τόποις ἀποτόμοις καὶ ἀποκρήμνοις.

III § 92. — Προστησάμενοι δὲ πρὸ χρόνων ὀλίγων ἐκ τῆς σφετέρας γενεᾶς Ἀρειανόν τινα καὶ Ἀλέξανδρον, ἡγεμόνας αὐτῶν, κατέχουσι τὴν χώραν ἰσχυρῶς, οὐκ ἐθέλοντες, οὔτε σπένδεσθαι Βασιλεῖ, οὔτε δασμὸν ἀποφέρειν, οὔθ' ὅλως κατακούειν αὐτοῦ. Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ τῆς αὐτῶν πολλάκις ἐκθέοντες, καὶ λαθραίας ἐπιθέσεις καὶ ἐκδρομὰς ποιούμενοι, ἔβλαπτον τὴν ὅμορον αὐτοῖς χώραν τοῦ Βασιλέως.

III § 93. — Ἐστράτευσε μὲν οὖν ἐπὶ τούτους καὶ πρόσθεν Μωράτης, ὁ βασιλεύς, ὁ τοῦ Βασιλέως πατήρ, χειρὶ πολλῇ καὶ δυνάμει, καὶ συμβαλὼν αὐτοῖς νικᾷ τε τούτους, καὶ τῶν τε παρόδων ἐκράτησε, καὶ μέρος πολὺ τῆς αὐτῶν κατέδραμε καὶ ἐδῄωσε καὶ τῶν φρουρίων ἔνια ἐξεῖλε, καὶ λείαν ὡς πλείστην ἤλασεν. Οὐκ ἠδυνήθη δ' οὖν ὅμως ἑλεῖν καὶ ὑπαγαγέσθαι τέλιον. Ἀλλ' ἐσπείσατο μόνον αὐτοῖς αἰτήσασιν ἐφ' ᾧ καταβάλλειν αὐτῷ δασμόν τινα ἐπέτειον. Ἐλάσας δὲ λείαν ὅ, τι πολλὴν ἐκεῖθεν, καὶ τῇ στρατιᾷ διαδούς, ἀνεχώρησεν.

III § 94. — Βραχὺν δὲ οὗτοι χρόνον ἐμμείναντες ταῖς συνθήκαις, αὖθις ἐνεώχμωσαν καὶ τὸν τε δασμὸν οὐκ ἀπεδίδοσαν, καὶ ἐκδρομὰς ποιούμενοι κατέτρεχον τὴν Βασιλέως καὶ ἔβλαπτον. Ἐπὶ τούτους οὖν τὴν στρατιὰν ἤλαυνεν ὁ Βασιλεὺς, καὶ ἄρας ἐκ τῆς Ἀδριανοῦ παντὶ τῷ στρατῷ ἱππικῷ τε καὶ πεζικῷ ᾔει τῆς αὐτοῦ. Καὶ ἀφικνεῖται ἐν τοῖς ὁρίοις αὐτῶν ἐν τρισὶ καὶ τριάκοντα ταῖς ὅλαις ἡμέραις καὶ στρατοπεδεύεται αὐτοῦ.

III § 95. — Καὶ αὐτίκα κελεύει Μαχουμούτεα τρεῖς ἴλας ἀπολεξάμενον ὁπλιτῶν τε καὶ τοξοτῶν, καὶ ὑπασπιστῶν ἤδη καὶ τῶν ἀπὸ τῆς ἰδίας αὐλῆς τοὺς μαχιμοτάτους, νυκτὸς ἐλθεῖν ἐπὶ τὰς παρόδους καὶ φθῆναι ταύτας προκατασχόντα, πρὶν τοὺς Ἰλλυρίους ἥκειν πυθομένους. Ὁ δ' ἐλθὼν εὗρε ταύτας ἤδη κατεχομένας ὑπ' αὐτῶν. Προεπύθοντο γὰρ τὴν τοῦ Βασιλέως ἔφοδον. Καὶ ἐμβαλὼν αὐτοῖς νικᾷ τε τούτους λαμπρῶς, καὶ κρατεῖ τῶν παρόδων βίᾳ.

III § 96. — Καὶ ὁ Βασιλεὺς κατόπιν ἐλαύνων μετὰ τῆς ὅλης στρατιᾶς ἐσβάλλει ἐς τὴν χώραν αὐτῶν, ἀκμάζοντος ἤδη τοῦ σίτου, καὶ καταδραμὼν αὐτῆς τὰ πλεῖστα, τόν τε σῖτον διαφθείρει καὶ λείαν ὅτι πλείστην ἐλαύνει, ἀνθρώπων τε καὶ βοσκημάτων παντοίων, καὶ φρούρια χειροῦται, τὰ μὲν ἐξ ἐπιδρομῆς βίᾳ, τὰ δὲ καὶ πολιορκίᾳ ἑλών· καὶ κατασκάπτει τελείως καὶ ἁπλῶς πᾶσαν τὴν ἐν ποσὶ καὶ κάτω χώραν αὐτῶν διαφθείρει σκυλεύων τε καὶ ληϊζόμενος καὶ δῃῶν κατὰ κράτος.

III § 97. — Οἱ δέ γε Ἰλλύριοι κατέχοντες ἤδη τὰ ὑψηλὰ, οὐ γὰρ ἐτόλμων καταβῆναι ἐς τὰ πεδία, καὶ τὴν αὐτῶν ἀγομένην καὶ φερομένην ὁρῶντες, καὶ πορθουμένην κακῶς, καὶ ἅμα δεδιότες περὶ αὐτῶν, ἐς ἀνάγκεν καταστάντες, τρέπονται ἐς συμβάσεις, καὶ κήρυκα πέμψαντες, δέονται τοῦ Βασιλέως σπονδῶν τυχεῖν, ὁμήρους τε δόντες καὶ πιστά, ἦ μὴν, δασμόν τε ἐτήσιον ἀποφέρειν τῷ Βασιλεῖ, παῖδάς τε ῥητοὺς καὶ βοσκημάτων ἀγέλας, οὐ γὰρ ἦσαν αὐτοῖς χρήματα, καὶ στρατιώτας ἐν ταῖς ἐκστρατείαις τοῦ Βασιλέως, καὶ φίλους εἶναι καὶ συμμάχους ἀδόλους.

III § 98. — Καὶ ὁ Βασιλεὺς δέχεται ἐπὶ τούτοις καὶ σπένδεται, καὶ λαβὼν τοὺς ὁμήρους καὶ λείαν ὅ, τι πλείστην ἐλάσας τε αὐτὸς καὶ τῇ στρατιᾷ διαδοὺς, ἐπάνεισιν ἐς τὴν Ἀδριανοῦ, τελευτῶντος ἤδη τοῦ θέρους. Καὶ διαγαγὼν τὸ φθινόπωρον ὅλον αὐτοῦ, χειμῶνος ἀρχομένου ἀφικνεῖται ἐς τὸ Βυζάντιον [1459] παραχειμάσων αὐτοῦ.

(Ἑρμόδωρος Μιχαὴλ Κριτόβουλος, Ἱστορίαι III. 220—223. Ed. *Ph. A. Dethier*, Monumenta Hungariae historica XXI. 1).

V § 61. — Ἐπὶ δὲ τὸ παροχικὸς ἔτος ὅλον, διανεπαύσατο καλῶς ὅ τε Βασιλεὺς καὶ ἡ στρατιὰ, παρεσκευάζετο χειμῶνος ἅμα ἦρι ἐς τὴν Ἰλλυρικῶν ἐμβαλεῖν. Ἰλλύριοι γὰρ, ἧπερ καὶ πρόσθεν ἔφημεν, πρόσοικοι ὄντες τῷ Ἰονίῳ, καὶ ὄρη μεγάλα ἐκ παλαιοῦ οἰκοῦντες καὶ ὑπερύψηλα, καὶ φρούρια ἔχοντες ἐρυμνὰ καὶ δυσάλωτα, ἔν τε τῇ μεσογείᾳ καὶ παραλίᾳ, καὶ τόπους δυσβάτους καὶ ἀποκρήμνους, καὶ πανταχόθεν ὀχειρωμένοι τε καὶ ἠσφαλισμένοι, καὶ τούτοις θαῤῥοῦντες, αὐτόνομοί τε εἶναι ἐβούλοντο καὶ ἐλεύθεροι πάντῃ, καὶ οὔτε δασμὸν ἐτήσιον καταβάλλειν ἤθελον καὶ αὐτοὶ, ὥσπερ οἱ ἄλλοι ὅμοροι, οὔτε στρατιώτας ἐν ταῖς ἐκστρατείαις παρέχειν, οὔτε τῷ πατρὶ τοῦ Βασιλέως, οὔτ' αὐτῷ Βασιλεῖ, οὐθ' ὅλως κατακούειν αὐτοῦ.

V § 62. — Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ πολλάκις ἐκθέοντες τῆς αὐτῶν μετὰ τοῦ σφῶν ἡγεμόνος, ἀναίδην οὕτω κατέτρεχον τὴν ὅμορόν σφισι τοῦ Βασιλέως χώραν καὶ ἐληΐζοντο.

V § 63. — Ἐστράτευσαν μὲν οὖν ἐπὶ τούτους καὶ πρόσθεν, ὅ τε Βασιλεὺς καὶ ὁ τούτου πατὴρ πρὸ αὐτοῦ, καὶ κατέδραμον τὴν αὐτῶν πᾶσαν καὶ ἐληΐζοντο καὶ διέφθειραν, καὶ φρούρια ἐξεῖλον, καὶ βοσκήματα πολλὰ καὶ ἀνδράποδα, καὶ λείαν ὅ, τι πλείστην ἀπήγαγον. Οἱ δὲ, τότε μὲν καὶ παρὰ τὴν ἐσβολὴν αὐτὴν, τὴν αὐτῶν δῃουμένην καὶ πορθουμένην ὁρῶντες, εἰκόν τε καὶ ἐσπένδοντο πρὸς καιρόν· καὶ μετ' ὀλίγα πάλιν ἀναισχυντοῦντες, ἐλῄστευον τὴν Βασιλέως καὶ ἐκακούργουν· καὶ τοῦτο ἐποίουν, ἔχοντες τὰ ὄρη καὶ τὸ δυσπρόσοδον τῆς χώρας καταφυγὴν καὶ προκάλυμμα.

V § 64. — Μιᾶς γὰρ οὔσης ἢ δύο παρόδων διὰ τῶν ὀρῶν ἐς αὐτὴν, ἐφύλαττόν τε ταύτας φυλακαῖς ἰσχυραῖς, καὶ εἶχον τὴν αὐτῶν ἄβατον πάντῃ τοῖς πολεμίοις καὶ κακῶν ἀπαθῆ· εἰ μή που μεγάλη τις δύναμις ἐπελθοῦσα, τῶν ὀρῶν τε καὶ τῶν παρόδων κρατήσειε βίᾳ, καὶ θύραν ἀνοίξει τῇ χώρᾳ τελείως, ὅπερ δὴ καὶ ὁ Βασιλεὺς ἐγνώκει ποιῆσαι καὶ πεποιήκει καλῶς.

V § 65. — Παρασκευασάμενος οὖν χειμῶνος, ἧπερ ἔφην, ὡς ἔδει ἅμα τῷ ἦρει [1466], ἔξεισι κατ' αὐτῶν μεγάλῃ δυνάμει καὶ στρατιᾷ, ἱππικῇ τε καὶ πεζικῇ, συνεπαγόμενος ἅμα οἱ καὶ μηχανὰς, καὶ ὅπλα, καὶ παρασκευὰς ἐς οἰκοδομὴν, καὶ οἰκοδόμους, καὶ τέκτονας, καὶ ἐργαλεῖα τεκτονικά τε καὶ οἰκοδομικὰ, καὶ σίδηρον πολὺν καὶ χαλκὸν, καὶ ὅσα τοιαῦτα ὡς εἰς τειχισμὸν καὶ οἰκοδομὴν φρουρίου.

V § 66. — Ἄρας οὖν ἐκ τῆς Ἀδριανοῦ παντὶ τῷ στρατῷ, ἱππικῷ τε καὶ πεζικῷ, ἤει διὰ τῆς αὐτοῦ, σπουδῇ. Διελάσας δὲ ταύτην ὅ, τι τάχιστα, καὶ γενόμενος ἐν τοῖς ὁρίοις Ἰλλυριῶν, στρατοπεδεύεται αὐτοῦ τῇ προτεραίᾳ· καὶ τῇ ὑστεραίᾳ, ἅμα ἡμέρᾳ, ἀναλαβὼν τούς τε ψιλοὺς καὶ τοξότας, καὶ σφενδονήτας, καὶ λογχοφόρους, καὶ ὑπασπιστὰς, προσβάλλει ταῖς παρόδοις, φυλασσομέναις ὑπὸ τῶν Ἰλλυριῶν ἰσχυρῶς. Καὶ μάχης μεγάλης συσταδὸν γενομένης, καὶ ὠθισμοῦ καὶ ἀγῶνος, καὶ βίας πολλῆς, εὐρώστως ἀπαντησάντων τε καὶ μαχομένων τῶν Ἰλλυριῶν, τρέπεται τούτους καὶ κρατεῖ τῶν παρόδων βίᾳ, καὶ καταδιώξας φόνον πολὺν τούτων ἐργάζεται.

V § 67. — Μετὰ δὲ τοῦτο, φυλακὰς ἐγκαταστήσας ἰσχυρὰς ταῖς παρόδοις τοῦ μὴ βλάπτεσθαι τούς τε εἰσιόντας καὶ ἐξιόντας ὑπὸ τῶν λῃστευόντων Ἰλλυριῶν, κελεύει τούς τε ὑλοτόμους καὶ μέρος τι τοῦ πεζοῦ, εἰσελθόντας, ὑλοτομεῖν τε καὶ ἐκκαθαίρειν τά τε λοχμώδη καὶ λάσια καὶ δυσδιεξίτητα τῶν χωρίων, καὶ τῶν ὁδῶν τὰς σκληρὰς καὶ τραχείας καὶ ὅλως ἀβάτους, ἐξομαλίζειν τε καὶ καταλεαίνειν, καὶ εὐρείας καὶ λείας ποιεῖν, τῇ τε στρατιᾷ πάσῃ, ἱππικῇ τε καὶ πεζικῇ, καὶ τοῖς ἀχθοφόροις τῶν ζώων καὶ ταῖς ἁμάξαις, καὶ τοῖς ἄλλοις σκευαγωγοῖς.

V § 68. — Αὐτὸς δὲ πάσῃ τῇ στρατιᾷ εἰσελάσας, πρῶτον μὲν τὴν κάτω χώραν αὐτῶν, τῶν πεδίων τε, καὶ ὅση ἱππάσιμος ἦν, κατατρέχει καὶ ληΐζεται πᾶσαν· μετὰ δὲ τοῦτο, στρατοπεδευόμενος κατὰ σταθμοὺς, καὶ προσκαθήμενος, ἐδῄου ταύτην, ἐμπιπρῶν τοὺς καρποὺς, καὶ νεμόμενος, καὶ διαφθείρων, καὶ ἀφανίζων.

V § 69. — Ἰλλύριοι δὲ, ἀναγαγόντες τοὺς σφῶν παῖδας καὶ γυναῖκας καὶ κτήνη, καὶ πᾶσαν ἄλλην ἀποσκευὴν ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ καὶ δυσάντη καὶ δυσπρόσοδα τῶν ὀρῶν, καὶ καταλαβόντες αὐτοὶ σὺν ὅπλοις, τάς τε δυσχωρίας καὶ τοὺς ἰσχυροὺς τῶν τόπων καὶ τὰς παρόδους, ἐκάθηντο, ἤν τις αὐτοῖς ἐπὴν ἀμυνόμενοι.

V § 70. — Βασιλεὺς δὲ, ἐπεὶ πᾶσαν τὴν κάτω χώραν αὐτῶν ἐδῄωσε καὶ ἐπόρθησε, παρασκευασάμενός τε καὶ ἐκτάξας καλῶς πᾶσαν τὴν στρατιὰν, ἐχώρει ἐπὶ τὰ ὄρη καὶ τὰς δυσχωρίας, καὶ τοὺς ἰσχυροὺς τῶν βουνῶν, ἐπί τε Ἰλλυριοὺς, καὶ παῖδας καὶ γυναῖκας σφῶν, καὶ τὴν ἄλλην ἀποσκευήν. Προέταξε δὲ, πρόσθεν μὲν, τούς τε τοξότας, καὶ τουφακοφόρους καὶ σφενδονήτας, βάλλειν τε καὶ τοξεύειν καὶ σφενδονᾶν ἐς τοὺς Ἰλλυριοὺς, καὶ ἀνείργειν αὐτοὺς πορρωτάτω, καὶ ἀναχαιτίζειν ἐς τὸ ἄνω βαλλομένους.

V § 71. — Μετὰ δὲ τούτους, τούς τε ψιλοὺς καὶ λογχοφόρους, καὶ ὑπασπιστὰς ἔταξεν ἀνιέναι· ἑπομένως δὲ τούτοις, τὸ ὁπλιτικὸν ἅπαν, καὶ ἀνίεσαν σχολῇ καὶ βάδην μέχρι τινὸς, ὠθοῦντες κατὰ μικρὸν τοὺς Ἰλλυριοὺς ἐς τὸ ἄνω. Ἔπειτα ἀλαλάξαντες μέγα, οἵ τε ψιλοὶ καὶ οἱ ὁπλῖται καὶ λογχοφόροι, ἐχώρουν δρόμῳ ἐπὶ τοὺς Ἰλλυριοὺς, καὶ τρεψάμενοι, ἐδίωκον ἀνὰ κράτος, καὶ καταλαμβάνοντες ἔκτεινον. τοὺς δὲ, καὶ ζῶντας ἐζώγρουν. Ἔνιοι δέ αὐτῶν καὶ βιαζόμενοι ὑπὸ τῶν ὁπλιτῶν ἐῤῥίπτουν σφᾶς αὐτοὺς κατὰ τῶν κρημνῶν καὶ πετρῶν καὶ διεφθείροντο.

V § 72. — Οἱ δὲ ὁπλῖται καὶ ψιλοὶ, καὶ ἡ στρατιὰ πᾶσα, χυθεῖσα ἀνὰ τὰ ὄρη καὶ τὰς δυσχωρίας τῆς ἐκεῖσε, καὶ τὰς χαράδρας, ἐζώγρουν καὶ ἠνδραποδίζοντο τούς τε παῖδας καὶ γυναῖκας τῶν Ἰλλυρίων, καὶ πάντα τὰ προσόντα αὐτοῖς διήρπαζον· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ βοσκημάτων, καὶ ζώων ἀγέλας ὅ, τι πολλὰς ἤλασαν. Καταδραμόντες δὲ πάντα τὸ ὄρη καλῶς, καὶ διερευνησάμενοι, καὶ λείαν ὅ, τι πλείστην ἐκεῖθεν ἀπαγαγόντες ἀνδραπόδων τε καὶ βοσκημάτων καὶ τῶν ἄλλων, κατήγαγον πάντα ἐς τὸ στρατόπεδον.

V § 73. — Ἀπέθανον δὲ πλῆθος παλὺ τῶν Ἰλλυριῶν, οἱ μὲν, ἐν τῷ πολέμῳ, οἱ δὲ, καὶ ζῶντες ληφθέντες, κελεύσαντος Βασιλέως. Ἐλήφθησαν δὲ καὶ παῖδες καὶ γυναῖκες καὶ ἄνδρες ἐν ἐκείνοις τοῖς ὄρεσιν ὡσεὶ δυσμύριοι.

V § 74. — Οἱ δὲ λοιποὶ τῶν Ἰλλυριῶν, οἱ μὲν ἦσαν ἐν φρουρίοις ἐρυμνοῖς, οἱ δὲ, ἐν ἄλλοις ὄρεσι καταπεφευγότες μετὰ τοῦ σφῶν ἡγεμόνος Ἀλεξάνδρου.

V § 75. — Ἦν δὲ τι καὶ φρούριον ἐκεῖσε τοῖς Ἰλλυριοῖς, ἀπομάχον πάντη καὶ ἰσχυρότατον, Κρούες ὀνομαζόμενον, ὅπερ δὴ, καὶ ὥσπερ ἀκρόπολίς τις ἦν τῆς ὅλης χώρας καὶ φυλακτήριον. Τοῦτο πολυτρόπως πρῴην πειράσας ὁ τοῦ Βασιλέως πατὴρ, καὶ ὅπλοις, καὶ μηχαναῖς πετροβόλοις, καὶ πολιορκίᾳ μακρᾷ, οὐκ ἠδυνήθη δ' οὖν ὅμως ἑλεῖν· οὕτως ἀπόμαχον ἦν.

V § 76. — Ἐν τούτῳ τοίνυν παραγενόμενος ὁ Βασιλεὺς καὶ θεασάμενος αὐτοῦ τό τε ἐρυμνὸν καὶ δυσάλωτον, καὶ σφόδρα ἀπόμαχον, οὐκ ἐγνώκει δεῖν ὅλως ἐπιχειρεῖν τῷ τοιούτῳ, καὶ πονεῖν ἀνήνυτα· οὐδὲ προσταλαιπωρεῖν καὶ κατατρίβειν τὴν στρατιὰν, περικαθήμενον καὶ πολιορκοῦντα χρονίαν πολιορκίαν, καὶ σώματα καὶ χρήματα ἀπολλύναι μάτην, ἐνὸν ἄλλῳ τῷ τρόπῳ, τοῦ τε ἄστεος καὶ τῆς χώρας ἀπόνως τε καὶ ἀκινδύνως κρατεῖν.

V § 77. — Διὰ τοῦτο, ἐπιτειχισμὸν αὐτοῖς ἐγνώκει δεῖν κατασκευάσαι, καὶ φρούριον ἐχυρὸν ἐνταῦθα τειχίσας, ἐν μέσῃ τῇ χώρᾳ, καὶ στρατίαν ἱκανὴν ἐν αὐτῷ καταλιπεῖν, ἀεὶ κατατρέχουσαν καὶ ληϊζομένην καὶ μηδαμοῦ ἐῶσαν τοὺς Ἰλλυριοὺς ἐξερχομένους τοῦ ἄστεος, ἢ τῶν ὀρῶν κατερχομένους χειμῶνος, ἐργάζεσθαι, ἢ ποιμένειν, ἢ νέμειν, ἢ ἄλλο τι ποιεῖν, ἀλλ' ἀεὶ κατακεκλεισμένους τε καὶ κακοπαθοῦντας, ἀναγκασθῆναί ποτε καὶ ξυμβῆναι τῷ Βασιλεῖ.

V § 78. — Διερχόμενος οὖν τὴν χώραν ἐπὶ ζητήσει χωρίου ἐπικαίρου ἐς τειχισμὸν, εὗρε παλαιᾶς πόλεως ἴχνη καὶ θεμελίους, ἐν ἐπικαίρῳ τε τῆς χώρας κειμένης, καὶ ἀρίστης γε καὶ καλλίστης φαινομένης εἶναι παλαιόν· ταύτην ἔγνω τειχίζειν. Καὶ ἀρξάμενος ἀρχομένου θέρους [1466] χειρὶ πολλῇ, καὶ σπουδῇ καὶ δαπάνῃ, φιλοτιμίᾳ τε καὶ ἐπιστασίᾳ βασιλικῇ, καὶ γὰρ παρῆν τε αὐτὸς πανταχοῦ τῷ ἔργῳ, ἕκαστα ἐξηγούμενός τε καὶ ἐπισπέρχων πάντας, τοὺς μὲν λόγοις, τοὺς δὲ καὶ χρήμασι, καὶ προθυμοτέρους ἐς τοῦτο ποιῶν, πρὶν τὸ θέρος ὅλον ἐξήκειν [1466], τειχίζει τὸ φρούριον, ἔργον λόγου καὶ θαύματος ἄξιον, καὶ συνοικίζει τοῦτο καλῶς, οἰκήτορας ξυναγαγὼν πλείστους ὅσους ἀπὸ τῶν πέριξ αὐτοῦ χωρῶν καὶ τόπων καὶ πόλεων.

V § 79. — Εἰσάγει δὲ καὶ πολλὴν ἀφθονίαν τῶν ἀναγκαίων, καὶ ἐς τροφὴν ἐπιτηδείων, καὶ θεραπείαν αὐτῶν, καὶ πᾶσαν ἄλλην αὐτάρκειάν τε καὶ χρείαν δαψιλῶς ἑτοιμασάμενος. Ἔτι δὲ καὶ ὅπλα πολλὰ ἐντίθησι καὶ μηχανὰς πετροβόλους καὶ ἀφετήρια, καὶ πλείστην ἄλλην οἰκονομίαν τε καὶ παρασκευὴν τῶν ἐς τὸν πόλεμον.

V § 80. — Καὶ ἐπισκευάζει τοῦτο διὰ πάντων καλῶς τε καὶ ὥσπερ ἂν ἦν, ὅτε τό γε πρῶτον, ἀλλὰ πολλοῖς ἔτεσι πρότερον οἰκούμενον ἦν, καὶ πάντων τῶν ἐν χρείᾳ καὶ ἀναγκαίων ηὐμοιρήκει

29

πλουσίως· καταλείπει δὲ καὶ φρουρὰν ἐς αὐτὸ ἱκανὴν, ἄνδρας τετρακοσίους, τῶν ἀπὸ τῆς ἰδίας αὐλῆς τοὺς μαχιμωτάτους τε καὶ εὐρωστοτάτους.

V § 81. — Σατράπην δὲ τῇ χώρᾳ καὶ στρατηγὸν μετὰ στρατιᾶς ἱκανῆς, ἄνδρα τὸν ἄριστον τῶν παρ' αὐτῷ καὶ πάνυ στρατηγικὸν, ἵνα κατατρέχῃ καὶ πορθῇ πᾶσαν τὴν Ἰλλυριῶν συνεχῶς τε καὶ ἀδιακόπως, καὶ τὸ ἄστυ τοῦ Κρούες πολιορκῇ.

V § 82. — Πράξας δὲ ταῦτα ὁ Βασιλεὺς, καὶ λείαν ἐλάσας ὅ, τι πολλὴν αὐτὸς, ἀνδραπόδων τε καὶ βοσκημάτων, καὶ τῇ στρατιᾷ διαδοὺς, ἐπάνεισι φθινοπώρου ἐς τὸ Βυζάντιον· καὶ τέταρτον δὴ καὶ ἑβδομηκοστὸν ἔτος πρὸς τοῖς ἐννεακοσίοις τε καὶ ἑξακισχιλίοις τοῖς ὅλοις ἠνύετο [1466], ἕκτον δε καὶ δέκατον τῆς ἀρχῆς τῷ Βασιλεῖ.

V § 91. — Ἐν τούτοις ὄντι τῷ Βασιλεῖ, ἀγγέλλεται τὸν ἡγεμόνα Ἰλλυριῶν Ἀλέξανδρον, συμμαχίαν τινὰ παρὰ Παιόνων αἰτήσαντα καὶ λαβόντα, καὶ τοὺς οἰκείους ἀγείραντα, ἐπιθέσθαι λάθρα λοχήσαντα, καὶ μηδὲν ὅλως προειδομένῳ τῷ καταλειφθέντι σατράπῃ τοῦ Βασιλέως Παλαπάνῳ τοὔνομα, περικαθημένῳ τε καὶ πολιορκοῦντι τὸ ἄστυ τοῦ Κρούες, καὶ καταπλήξαντα τῷ ἀθρόῳ τῆς ἐπιθέσεως καὶ τρεψάμενον διῶξαί τε καὶ ἀποκτεῖναι πολλοὺς τῶν σύν αὐτῷ, καὶ αὐτὸν δὴ τὸν σατράπην ἀγωνιζόμενον καλῶς.

V § 92. — Καὶ νῦν, σῖτόν τε ὅ, τι πολὺν, καὶ ὅπλα, καὶ πᾶσαν ἄλλην αὐτάρκειάν τε καὶ χρείαν τῶν ἀναγκαίων εἰσενεγκόμενον ἐς τὸ ἄστυ, καὶ δὴ καὶ φυλακὴν καλλίονα ὡς ἐς πολιορκίαν μακρὰν, ἀνεχώρησεν, καὶ τῆς ἔξω ἁπάσης χώρας κρατεῖν, τοῦ νέου ἄστεος κατακεκλεισμένου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ στρατιωτῶν.

V § 93. — Τούτων οὕτως ἀγγελθέντων, ἐς ὀργὴν μεγίστην ἐξήχθη ὁ Βασιλεὺς καὶ μηδὲν μελήσας εὐθὺς, στρατιὰν ἀγείρας ὅ, τι πολλὴν ἱππικὴν τε καὶ πεζικὴν, καὶ καλῶς παρασκευασάμενος ἤδη γὰρ καὶ ὁ χειμὼν ἐτελεύτα, ἅμα τῷ ἦρι ἀρχομένῳ [1467], ἐστράτευσεν ἐπ' αὐτόν. Καὶ γενόμενος κατὰ τὴν Ἰλλυριῶν, πᾶσάν τε εὐθὺς κατατρέχει, καὶ τὰ ἀποστάντα ταύτης χειροῦται, καὶ φόνον πολὺν τῶν ἀφεστηκότων ἐργάζεται, καὶ τὰ ἐν ποσὶ πάντα καταστρέφεται καὶ ληΐζεται, ἐμπιπρῶν, δῃῶν καὶ διαφθείρων καὶ ἀφανίζων.

V § 94. — Καταδιώκει δὲ, καὶ τὸν τούτων ἡγεμόνα Ἀλέξανδρον· ὁ δὲ καταφεύγει πάλιν ἐπὶ τὰ ἐχυρὰ καὶ ἀπότομα τῶν ὀρῶν, καὶ τὰς εἰθισμένας αὐτῷ καταφυγὰς καὶ διατριβὰς τῶν βουνῶν, οὐδὲ θέαν ὅλως ὑπομείνας, ὥσπερ Γοργῶνος τῆς στρατιᾶς.

V § 95. — Βασιλεὺς δὲ, διαρπαγήν τε καὶ σκυλμὸν πάντων ἀνδρπόδων κηρύξας τοῖς στρατιώταις, ἐπαφίησι τοῖς ὄρεσι τὸ πλεῖστον καὶ μαχιμώτατον τῆς στρατιᾶς μετὰ τοῦ Μαχουμούτεω. Αὐτὸς δὲ σὺν τῇ λοιπῇ στρατιᾷ προσκαθήμενος, ἐδῄου τὰ λοιπὰ τῆς χώρας, κατὰ σταθμοὺς ἐπιπορευόμενος καὶ στρατοπεδεύων.

V § 96. — Οἱ δὲ δὴ στρατιῶται, ὁπλῖται, φημὶ καὶ τοξόται καὶ σφενδονῆται καὶ ἀκοντισταὶ, λαβόντες παρὰ τοῦ Βασιλέως τὸ σύνθημα, εὐθὺς ὁρμήσαντες, ἀνέβαινον ἐπὶ τὰ ὑπερύψηλα καὶ σκληρὰ καὶ ἀπότομα τῶν ὀρῶν, οἱά τινες πτηνοὶ, σὺν τοῖς ὅπλοις καὶ πάντα κατέτρεχον, ὥσπερ τινὰ πεδία ἱππάσιμα, οὐδενὸς ἐμποδὼν ἱσταμένου, καὶ διηρευνήσαντο πάντα ἀκριβῶς, καὶ πλέον ἢ Δάτις φασὶ τὴν Ἐρετρικὴν, ὄρη, κρεμνοὺς, φάραγκας, καταδύσεις, ἄντρα, χαράδρας, τράγλας, χηραμοὺς, πάντας μυχοὺς γῆς, καὶ οὐδὲν ὅ, τι τούτους διέλαθεν ἢ διέφυγε, καὶ τῶν σφόδρα ἀποτόμων καὶ ἀποκρότων καὶ ἀνημέρων, καὶ ἀβάτων ὅλως χωρίων. Ὅτι μὴ μόνον τά φρούρια καὶ οἱ ἐν τούτοις καταπεφευγότες ἀλλὰ καὶ πάντα ἁπλῶς κατέδραμον καὶ ἐχειρώσαντο καὶ ἠνδραπόδισαν καὶ διέφθειρον, ἐν πέντε καὶ δέκα ταῖς ὅλαις ἡμέραις.

V § 97. — Καὶ λείαν ἐξήλασαν ὅ, τι πλείστην ἀνδραπόδων, ἀνδρῶν, γυναικῶν, παίδων, βοσκημάτων παντοίων, ἐπίπλων πάντων ἁπλῶς, καὶ κατήγαγον ἀπο τῶν ὀρῶν ἐν τῷ στρατοπέδῳ.

V § 98. — Ὁ δὲ τῶν Ἰλλυριῶν ἡγεμὼν Ἀλέξανδρος, ὡς ἔγνω τὴν ἀρχὴν κατειλημμένα τὰ ὄρη τῇ στρατιᾷ, φυγὰς εὐθὺς ᾤχετο, οὐδ' ὅποι γῆς εἴη ἐξακουόμενος. Βασιλεὺς δὲ, δῃώσας πᾶσαν τὴν χώραν καὶ διαφθείρας, ἐπὶ το Κρούες ὥρμησε· καὶ γενόμενος ἐν αὐτῷ, στρατοπεδεύεται πρὸ αὐτοῦ, καὶ χάρακα βαλόμενος, καὶ κύκλῳ περιλαβὼν τῷ στρατῷ, καὶ μηχανὰς ἐπιστήσας ἐπαλιόρκει.

V § 106. — Βασιλεὺς δ' οὐ πολλὰς ἡμέρας τὸ Κρούες πολιορκῶν, ἐπειδὴ ἔγνω ἀδύνατά οἱ ἂν οὔτ' ἐκ προσβολῆς τοῦτο βίᾳ τοῖς ὅπλοις ἑλεῖν, ἦν γὰρ ἐρυμνότατον τὸ ἄστυ καὶ πάντῃ ἀπόμαχον, οὔτε πειθοῖ προάξεσθαι, στρατίαν ἔγνω δεῖν ἱκανὴν αὐτόσε καταλιπὼν καὶ στρατηγὸν, ὡς ἐς χρόνιον παλιορκίαν, αὐτὸς ἀναχωρῆσαι ἐς τὸ Βυζάντιον, καὶ μὴ μάτην πονεῖν καὶ κόπτειν αὐτόν τε καὶ τὴν

στρατιὰν, ἐνὸν λιμῷ τε καὶ πολιορκίᾳ μακρᾷ περιγενέσθαι τοῦ ἄστεος.

V § 107. — Καὶ δὴ δόξαν οὕτω, καταλιπὼν στρατηγὸν αὐτοῦ μετὰ στρατιᾶς ἱκανῆς ἀκραιφνοῦς καὶ νεήλυδος, ὥστε δύνασθαι πολιορκεῖν τὸ τε ἄστυ καὶ πάσης τῆς ἔξω χώρας κρατεῖν, αὐτὸς διαδοὺς τὴν τε λείαν ἅπασαν καὶ τὰ ἀνδράποδα πάσῃ τῇ στρατιᾷ, καὶ ἀπολύσας αὐτοὺς, ᾔει σὺν τῇ ἰδίᾳ αὐλῇ τὴν ἐπὶ τὸ Βυζάντιον.

(Κριτόβουλος, Ἱστορίαι V. 328—336, 339—342, 345 —346).

---

2) ЗАПАДНИ ПИСЦИ

а) Енеја Силвије Пиколомини, потоњи папа Пије II.

Енеја Силвије Пиколомини рођен је 18 октобра 1405 у Корсињано код Сијене. Студирао је права на Университету у Сијени, али је поред правних студија особиту пажњу обратио старим класицима, ради чега је после довршених студија прешао у Фиоренцу да би слушао славнога хуманисту Филелфа. Као младић од 27 година прешао је он у службу кардинала Капранике, те се као његов секретар истакао на црквеном сабору у Базелу, који је заузео непријатељски став према папи Евгенију IV. Доцније ступио је као секретар у службу ученога кардинала Албергати, те је као такав 1435 слан био у Шкотску у поверљивој мисији. Као истакнути противник папе Евгенија IV, ступио је он у службу контрапапе Феликса V, а 1443 постао је секретар немачкога краља Фридриха III. Убрзо је, под утицајем Фридрихова канцелара Каспара Шлика, прешао на страну папе Евгенија IV, те је за време понтификата папе Николе V именован 1447 за бискупа у Трсту. Окретни бискуп учествовао је у преговорима око тз. Бечког конкордата, те је 1450 постао бискуп у Сијени, а 1456 папа Каликст III именовао га је кардиналом. После смрти Каликста III Енеја је изабран 18 августа 1458 за папу, те је као такав узео име Пије II. Одличан говорник и веома умешан дипломата, Енеја се истакао и као далековидан политичар. Радио је неуморно на покретању велике крсташке војне против Турака. У ту сврху начинио је он споразум с Угарском, Млецима па и са Скендербегом, те се спремао да се лично стави на чело те крсташке војске, али је нагла смрт у Анкони 14 августа 1464 пореметила све те велике планове.

Веома плодан писац, оставио је Енеја за собом многобројне радове из историје, географије, реторике, па се чак огледао и у поjесији. Његова скупљена дела штампана су у Базелу 1551 и 1690 у Хелмштату. Жао нам је што никако, у овим тешким временима, нисмо могли доћи до списа „Commentarii rerum memorabilium, quae temporibus suis contigerunt, a R. D. Ioanne Gobellino vicario Bonnensi tamdiu compositi" (Франкфурт на Мајни 1614 или ново издање које је спремио *G. Lesca*, Pisa 1893. Cf. *H. Kramer*, Mitt. Inst. Öst. Gesch. 1934/58/92), који је управо дело Енеје Силвија Пиколоминија. (О Енеји Силвију Пиколоминију види темељито дело *G. Voigt*, Enea Silvio de' Piccolomini als Papst Pius der Zweite und sein Zeitalter, у 3 књиге Berlin, 1856—1863. О Скендербегу нарочито III књ. стр. 54. Види још и *G. Voigt*, Die Briefe des Aeneas Sylvius vor seiner Erhebung auf den päpstlichen Stuhl, Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen, XVI, 1856, 321—424. Онда *R. Wolkan*, Der Briefwechsel des Eneas Silvius Piccolomini у Fontes rerum Austriacarum II. Bd. 61, 62, 67 и 68. Види још и *L. v. Pastor*, Geschichte der Päpste im Zeitalter der Renaissance, I (Freiburg im Breisgau 1926), 347 sqq.).

„In hac terra [sc. Albania] potens Camusa fuit, qui Christianis parentibus ortus, parum tenua catholicae fidei, ad Mahumetis insaniam declinavit. Sed quam leviter Christum deseruit, tam facile Mahumetis sacra contempsit. Rediit enim ad paternam legem, & quamvis utramque religionem contempserit, neutri fidus, Christianus tamen mori quam Turca maluit, paulo post Constantinopolitanam cladem morbo extinctus. Georgius Scanderbechius ejus haereditatem accepit, nobilli loco natus, qui aetatem pene omnem in armis pro Christi nomine pugnando consumpsit, multas & magnas Turcarum turmas bello vicit atque delevit, solusque quodammodo regionem illam in Evangelio Christi continuit, quamvis hodie toties hostili ferro petita, magna ex parte deserta feratur. Rex Alphonsus saepe milites in Albaniam misit, & Trojam urbem in potestatem receptam a Turcis defendit. Nepos Scanderbechii ex fratre, cum Turcarum parti favens, insidias patruo moliretur, ab eo captus, & ad Alphonsum missus, in carcerem conjectus est. Calixtus quoque Romanus pontifex auxilia pecuniaria Scanderbechio non pauca misit. Valona in Albania non magna civitas est, in portu maris sita, qua brevissimus in Italiam trajectus. Hanc Pazaites primus ex Turcis occupavit. Rebellantem Amurates recuperavit. Nescio quod malum minatur Italiae".

(*Aeneae Sylvii Piccolominei postea Pii II Papae* Opera geographica et historica, Helmstadii 1690: Aeneae Sylvii Pii II Pontificis Maximi, in Europam sui temporis varias continentem historias, cap. XV. De Albania, inter Dyrrhachium & Apolloniam, regione, 256—257).

„Ab his Albani orti sunt: quorum pars hodie in Peloponneso, pars in Macedonia sedet, juxtra Dyrachium, quorum dux est Georgius Scanderbei, qui multa per nostram aetatem adversus Turcas pro Christi nomine praelia gessit, magnanimus & invictus".

(Aeneae Sylvii Piccolominei postea Pii II Papae, Opera geographica et historica, Helmstadii, 1690: De secunda Asiae parte, cap. XIX, 36—37).

b) Donado da Lezze.

Рођен је 1479 у Млецима из племићке породице. Већ као млад човек заузимао је видне положаје у млетачкој чиновничкој хијерархији. Једва да је био навршио 26 годину постао је провидур у Занте, те је после отишао на Кипар као саветник, оставши онде две године дана. Бавећи се на истоку, он се много интересовао за прилике у Турској, особито за прошлост Османлија. Од значаја је да је он дошао у везу са Јованом Маријом Анђолелом (Angiolello), који је дуго времена провео у непосредној близини султана Мехмеда II. Султана је пратио на његовим војним походима, па је после смрти Мехмедове 1481, већ 1483, утекао у Италију. Анђолело је, поред историје о ратовима Узунхасана с Мехмедом II и радњом о корану, написао веома важно и значајно дело „Memorie", где је нарочито дао жив опис турске историје свога времена, особито личности Мехмеда II. Тај спис Анђолела унео је Донадо у целини у своју Турску историју (Historia turchesca, 1300—1514), из које смо саопштили одељак о нападу султана Мурата II на Кроју. Велика је штета што нам ни Анђолело, ни Донадо ништа нису саопштили о ратовима султана Мехмеда II са Скендербегом. Једино се на страни 98-9 Урсуова издања говори о Мехмедову нападу на Кроју и освојењу ове знамените тврђаве 1478, дакле на десет година после смрти Скендербегове.

(О Анђолелу и о Донаду в. расправу проф. *I. Ursu.* „Uno sconosciuto storico veneziano del secolo XVI Donato da Lezze". Venezia 1909 (Estratto dal Nuovo Archivio Veneto, Nuova serie, vol XIX, parte I. *Јов. Радонић,* Donado da Lezze и његова Historia Turchesca (Београд 1913).

„Essendo Marothei in Andrinopoli, gli venne nova come il subassi di Croia era morto, et ritrovandosi nella Corte di detto Marothei Scanderbecco, suo schiavo, qual essendo putto fu preso in Albania, diventò Turco, et per esser valent'huomo et fedel servo di detto signore, impetrò il detto offitio di subassi di Croia, et havuta la gratia, si parti, et venne al governo di quella. Stette fidel alcuni anni, circa due, forzandosi d' acquistar amicitia et benevolenza di quei popoli et in secreto fece intender alla Maestà del Re Alfonso voler suo esser di ribellar al Turcho, dal qual Re ottenne tanto quanto fu la sua richiesta, gli mandò 400 Italiani. Messa la sicurtà in qual luoco, levò l' obedienza al Turcho, et si fece signor di Croia, et il Turco, intesa tal nuova, deliberò di far la vendetta, et fece l' hoste et grandissimi apparati per racquistar detto luoco. Mandò per Maccometto, suo figliuolo, ch' era in Bursa, et fecelo andar, portando seco rame, et stagni, et maestri per far le bombarde.

Gionti che furono sotto Croia in pochi giorni furono fatte quattro bombarde grossissime, et cominciò a bombardar. Dentro della terra si trovavano 800 huomini da fatti, di quali 400 erano Italiani, et il rimanente paesani, ma date fuori tutte l' anime inutili, et fornita per due anni a largo, Scanderbecco restò di fuora per quelle montagne con forsi 8 m. Albanesi, et ogni notte da qualch' banda danneggiava il campo del Turco, et perchè le bombarde non operavano, fece far il Turco mangani per minar la terra, buttando pietre et animali morti, li quali iterum erano ributtati indietro, per modo, ch' dal puzzore et longuezza del tempo et diverse mallatie venute nel campo, deliberò di levarsi, et così il settembre 1450 si levò et gionto in Andrinopoli il mese di Novembre s' infermò et morse. Visse in signoria anni 30. Dopo ['l impresa contra il Regno d' Ongaria l' anno 1456] il Signor Turcho andò alle parti d' Albania, et prese molti di quelli Signori."

(Donado da Lezze, Historia turchesca (1300—1514), Ed. de Dr. *I. Ursu,* Bucureşti 1910, 15—16, 22).

„In questo mezzo che 'l messo fu mandato a Constantinopoli a confermar detti capitoli, venne nuova a quelli ch' erano in Croia, che li si dovessero tener e star saldi, che la Signoria gli mandava soccorso, il qual' era già gionto a Scutari, et li fece la massa di gente d' arme et fantaria mandata d' Italia, et etiam fu comandata gente per l' Albania, nelli luochi posseduti per San Marco, et cossì messo in ordine andarono alla volta di Croia per soccorrerla, et furono alle mani con Turchi, i quali al primo impeto furono squadernati et mal menati da balestrieri et scopettieri, et ne sono morti assai di loro, et gli fu forza retirarsi al monte et lasciar li paviglioni, onde l' Italiani mal prattichi delle astutie et inganni de' Turchi si disordinarono et corsero a far bottini. Li Turchi vedendoli disordinati, a un batter di tamburro furono insieme et renovarono la battaglia, et ruppero li christiani, di quali furono morti et pressi assai, tra quali fu preso Lodovico da Castello et Alessandro del Turco, et molti altri valent' huomini; la cagione di questa rotta fu etiam che l' Albanesi non fecero il dovere a soccorrere l'

Italiani al bisogno secondo l' ordine era stato dato, anzi retirati da canto stettero a guardare."

(Op. cit. 98—99).

c) Антоније Бонфиније.

Рођен је 1427 у Асколи, јужно од Анконе. Васпитан у хуманистичком духу, прочуо се рано као добар писац, те је 1486 дошао краљу Матији у Беч, и код њега остао на двору, пратећи га на његовим војним походима. Бонфиније у делу „Rerum Hungaricarum decades libris XLV comprehensae ab origine gentis ad annum MCCCCLV" приказао је историју Угарске од најстаријих времена до пред крај XV века. Његов је узор Ливије, те га имитира у свему. За старије перијоде исписује хронику Јована Туроца, чије дело „Chronica Hungarorum" само је проширио и украсио појединостима и беседама које, дабогме, нису тачне ни поуздане. Од год. 1468 самосталан је у приказу, служећи се казивањем савременика, а многе појединости добио је од краља Матије. О Скендербегу говори само мало; само утолико уколико је у вези с угарском историјом *(Dr. Marczali Henrik,* A magyar történet kútfőinek kézikönyve (Budapest, 1901), 249—250).

Приступајући приказу борбе Јована Хуњадија са султаном Муратом II на Косову Пољу 1448, Бонифиније каже:

„Despota, abeunte Corvino, ad perfidiam illico conversus, celeribus internuntiis Ungarorum adventus & copiarum multitudinis, Amurathem admonuit: quin & quotidiana significat itinera, quum invidiae, tum gratificationis gratia, qua pacem cum eo facile servatum iri confidebat. Item edocuit, Corvinum cum modicis illac copiis trajecisse, nil ipsi timere oportere. Praeterea hosti haudquaquam occurendum, sed permittendum progredi, mox a tergo iter obstruendum: quod si fecerit, illum numquam inde rediturum asseverabat. Corvinus autem gravissimo bello intentus iter pro virili sua properare, creberrimis Sándorbegum, Albanensem Principem, literis vexare, quocum adversus Turcam paulo ante foedus percusserat, ut approperaret quando jam ipse hostibus appropinquabat: ita enim cum eo consilium iniverat, ut ipse cum Ungaris a Rascia Bulgariaque, ille al Illyrico, Turcis pariter occurrerent, ut a fronte tergoque vexari facile vincerentur. Quod haud ab re fuisset, si Sándorbegus, quem illi barbare Alexandrum dominum vocant, praelio in tempore adfuisset. Sed immatura pugnae festinatio recti consilii finem intercepit."

У говору Хуњадија који је, тобоже, одржао пред битку на Косову, каже се, између осталога, и ово:

„Adjutor Deus semper adest sancte ac strenue dimicantibus. Accedit tutus pugnandi modus, cataphractorum equitatus, qui in arcis munitae speciem haud facile expugnari potest. Cohortes hae sunt nobis militum, quod & facile regi & hostibus sat esse videantur: innumera multitudo confuditur. Accedunt varia tormentorum ac munitionum genera, quibus illi carent. Praeterea in horam Sándorbegus cum auxiliariis copiis adfuturus est. Periculum non est ita magnum ut timeatis: neque ita parvum, ut contemnatis."

(Antonii Bonfinii Asculani, op. cit. (Lipsiae 1771) 481 —482, 493).

d) Јован Мусаки

Јован Мусаки, син Ђинов а унук Андријин, господар Томорнице и Мусакје с Бератом, оставио је иза себе неку врсту мемоара, које је штампао *Karl Hopf* у зборнику „Chroniques Gréco-Romanes inédites ou peu connues" (Berlin 1873). Мемоари Јована Мусакија „деспота Епира" приказују историју и генеалогију куће Мусакија. Писани су у јужној Италији, у држави напуљско-сицилијанскога краља Феранте I, који је Јована Мусакија с породицом примио, када је султан Мехмед II потпуно освојио Арбанију.

Млађи савременик и рођак Скендербегов, Јован Мусаки даје интересантне податке о Скендербегу и приликама у Арбанији Скендербегова времена. С обзиром на латински натпис, који је Јован Мусаки, по тврђењу његова сина Константина, дао поставити у Франкавила у Отранту 1510 г. *(Ch. Hopf,* op. cit. 314), мислило се да је Јован Мусаки написао мемоаре до 1510, с претпоставком да је те године, можда, умро. Међутим, из два места Мусакијевих мемоара види се да је он писао после 1514 год. Говорећи о сестри свога оца Ђина а својој тетци Марији, Мусаки каже да је она пошла за Аријанита Комнена, са којим је изродила осам кћери. Прва од ових, Андроника, удата је била за Скендербегом, а друга Гојисава за Иваном Црнојевићем. Гојисава је, каже Јован Мусаки, са Иваном Црнојевићем имала два сина: Ђурђа и Скендербега, док је заборавио да спомене трећега сина Иванова, Стевана. Скендербег се, наставља Јован Мусаки, потурчио „il quale hoggi tenne il governo del paese del suo fratello, ch' il Turco ce lo dette in governo per causa che si fè Turco" (284). Скендербег Црнојевић управљао је Скендеријом од 1514—1528 год. На стр. 287 каже, даље, Јован Мусаки да је Хасан, син Петра Мусакија, „consobrino a mio padre", и Анђелине био беглербег Румелије „e fù ammazzato in Persia nella guerra alla giornata contra il Sofi". Хасан Мусаки, беглербег Румелије, погинуо је на Чалдирану 23 августа 1514. где је султан Селим I победио персискога шаха Исмаила. *(Joseph v. Hammer,* Geschichte des Osmanischen Reiches (Pest 1828) II. 416—417). Према томе, јасно је да је Јован Мусаки писао историју и генеалогију своје куће негде после 1514 године. Напоменућу још да Јован Мусаки није знао италијански када је прешао у Јужну Италију (senza intendere, каже он, la lingua italiana, op. cit. 273).

Ми смо у тексту првога дела (стр. 1—2, 210—211) саопштили неколико места из Мусакијевих мемоара, а овде у другом делу доносимо још неколико интересантних појединости.

Најмлађи син Јованов, Константин, рођен у емиграцији у јужној Италији, желео је да допуни спис свога оца, па је на основу, како сам каже, нађених података „in alcune

croniche antiche delli Rè e Despoti de Servia e similmente in alcune altre croniche delli Greci", добивених од Андрије Анђело из Млетака „della imperiale stirpe Constantinopolitana", желео доказати да његови преци вуку лозу од илирскога владара Британија, или још боље од царске лозе: („de stirpe imperiale"). По њему, и Скендербег, као и Мусаки, вуче лозу од илирскога краља Британија (op. cit. 308). Константинов спис је књишки, по његову мишљењу учен, да богме без и најмање критике, с јасно израженом тенденцијом. Он цитира списе папе Пија II, зна за Стравона итд., док његов отац Јован прича по породичним традицијама и казивањима арбанске феудалне господе.

Из његова списа, штампаног такођер у споменутом зборнику Хопфа, доносимо податке о Скендербегу према делу „Tratto della casa d'Ottomano fatto per Theodoro Spandolitio (управо Spandugino—Cantacusino) gentilhuomo Greco, e la donò a me Don Constantino Mosachi nel tempo che la Maestà C. fù in Roma nel 1535, dico de Carlo Quinto". (Op. cit. 315).

„La terza Sra Angelina (del Sr Giovanni Castrioto) fù maritata al Sr Vladino Araniti Comnino; la quarta Sra Vlaica fù maritata al Sr Balsa; la quinta Sra Mamiza fù maritata al Sr Musachi Topia. De questa sopra detta terza Sra Angelina e dal detto Sr Vladino Comnino seu Comninati ne nacque il retro scritto Mosachi Comnino, detto dal vulgo Dangelino, che fù nipote al Sr Scanderbegh; il quale hebbe per moglie com' ho detto Maria, mia sorella, delli quali nacque Donna Porfida Comninata, qual stava con la Regina, com' è retro scritto e la chiamavano Donna Porfida grande. Dell' altra quarta sorella Sra Vlaica fù maritata col Sr Balsa, dalle quale nacque Giovanni e Coico Balsa; questo Sr Coico fù padre della Contessa de Muro.

La quinta Sra Mamiza l' ebbe per moglie Mosachi Topia, poichè il Sr Scanderbegh sparti dalla prima moglie, che se chiamava Sra Zanfina seu Suina Musachia, e le donò detta Sra Mamiza, sua sorella, com' in suo luoco intenderete. Il Sr Moise Comino Aranitij, suo padre, fù Mosachi, fratello del Sr Arainiti Comninato e la madre se chiamò Sra Goisava, e questo Sr Moise hebbe per moglie la detta Sra Zaffina seu Suina Mosachia, quella chefù moglie del Sr Mosachi Topia, che disparti il detto Scanderbegh, delli quali Sra Zanfina e Sr Moise ne nacque il padre della Sra Giovanna Comminata, quale sta in Napoli, maritata col Sr Paulo Brancazzo; e questo Sr Moise fù un valent' huomo". (295—296).

Dico ch' il sopra detto Sr Musachi Comnino, padre della Sra Donna Porfida grande et anco lo Sr Moise Comnino preditto e similmente uno GSr inno Mosachi, tutti tre questi furno valenti cavalieri et in una battaglia combattendo roppero li Turchi et animosamente sequendo la vittoria, tagliando a pezzi molti Turchi, che fugevano da lor forza insino a mezo della valle de Valcha, e là stava un' imboscata de' Turchi, che allora se mossero tutti contra questi Sri e cavalieri, li quali combattendo virilmente passaro per mezo de quella valata e montarno sopra un certo colle, et nella cima di quello stavano li fanti Turcheschi, e da detti cavalieri non conosciuti, credendo fossero Christiani, furno presi e menati avanti a Balaban Bendera, loro capitano, e subito li mandò al Gran Turco; et il Sr Scanderbego mandò al Gran Turco che le restituisse quelli prigioni, che le daria il cambio d' altri Turchi et anco l' offerea denari; ma avisato dal detto Balaban del valor loro, non volse restiiuirli, anzi per più crudeltà li fece scorticare vivi a poco a poco, talchè per quindici dì continui con simile afflittione e dolore passarno da questa vita.

Il sopradetto Mosacchi Comnino fù nepote del Sr Scanderbegh e se chiamava Dangelino, che cossì era il nome della madre, sorella del detto Sr Scanderbegh, quale detto Sr Mosachi fù maritato alla Sra Donna Maria, mia sorella, dalli quali nacque la predetta Sr Donna Porfida grande." (297).

„Vi fò a sapere, come la città de Durazzo fù del Sr Andrea Topia, et anco sappiate ch' il Rè Roberto, qrale fù Rè de Napoli, mandò ad marito una sua figliola bastarda al Principe della Morea, et essendo per la fortuna menata in detta città de Durazzo, là stette alcuni giorni di modo ch' il Sr Andrea se n' innamorò de detta Sra e lei de lui, li quale furno d' accordo d' accasarse insieme, e cossì fecero e fero due figlioli; il primo ihebbe nome il Sr Carlo e l' altro Sr Giorgio. E per spatio de tempo il Rè Roberto convitò sua figliola e suo genero in Napoli, e poi che foro in suo potere, li fece ambidue morire per l' atto fatto, e li detti suoi figlioli fugirno indietro al lor paese; e dopo il detto Sr Carlo s' accasò con la Sra Voisava, figlia del Sr Balsa, il quale fè un fugliolo nomine Giorgio, e questo Giorgio impegnò Durazzo a' Venetiani; e lui morse senza heredi; et il secondo genito Sr Giorgio, fratello del detto Sr Carlo. se maritò e fè figlioli, delli quali ne sono discesi questi che chiamano Topia.

E sappiate, ch' il Sr Musachi Topia vel Carlo Mosachi hebbe per moglie la Sra Zanfina alias Suina, con la quale fece due figlioli, il mascolo

nomine Andrea, la femina Yela, la quale Sra Yela fù maritata col Sr Giorgio Cernojevichi, e ve dico ch' il Sr Scanderbeg spartì questo matrimonio del predetto Sr Musachi e Sra Zanfina Mosachi predetta, non mirando nè a Dio, nè a cosa nulla, nè alli figlioli che quelli haveano, e lo donò alla Sra Mamiza, sua sorella; lo quale Sre fece con questa seconda moglie quattro figliuoli mascoli e due femine; li mascoli se fero Turchi, la figlia Sra Yela l' hebbe per moglie il Sr Andrea Mosachj.

Questo Sr Carlo Topia signoriggiò tutte due Scurie, e Fiisina e Blevisti, in Taransa minore, Canabi, Fuorcha; et il Rè Balsa, com' ho detto, tenne in suo dominio Scutari, Antivari e Cataro, Scibenico, Traguri, la Misia et altro gran paese, et ultimamente casa Balsa teneva in suo dominio lo paese della Misia.

Li SSi de casa Ducaguina signoriggiano il paese nomine la Sardima una con li casali nominati Montagna negra, et un altro paese nominato li Paliti et li Flati, il quale hoggi tutto si chiama il paese de Ducaguini suntamente Lalla del Drino fiume. . . . .

E il Sr Giovanni Cernovichi fù Signore del paese nomine Cernogora et de Ceta. Il Sr Arainiti Comnino fù Signore de una parte de Macedonia, cioè del paese de Cerminicha e del de Mochina e di Spatennia stendendo per fin al fiume de Devoli, che divide il paese nostro dal suo, ch' è confine.

Il Sr Lecca Zaccaria fù Signore della città ch' è chiamata il Dagno appresso il fiume Drino.

Il Sr Giovanni Sabrissa fù Signore della città d' Ariocastro e del paese Vaguenegua et Paracalo, e poi successe il fugliolo del Sr Giovanni nominato il Sr Amas Saribissa, e tocca a noi, com' ho deto.

Il Sr Paulo Zardari fù fugliolo del Sr Drugo Zardari, li quali furo Signori d' un paese che se chiama Zardaria.

Il Sr Groppa fù Signor della città d' Ocrida ò vero Aeleria, la quale tocca a noi, com' ho detto.

Il Sr Ercecho era Signor del Ducato de Santo Saba, quale era nel Regno de Bosna, quale era verso quelle parte de Ragusa, e confinava con li Ragusei, e Castelnuovo era il suo, e così vulgarmente questo Duca de Santo Saba è chiamato Chercecho, et uno de questa casa è in Venetia et ha preso moglie.

Il Sr Scanderbeg morse nell' anno 1466 alli quatro de decembre, visse anni 23, dopo chè retornò a farse Christiano, e quando venne, era da circa anni 40, si chè visse circa anni sissanta tre; durò la guerra continua del Turcho col Sr Scanderbeg circa anni 24, e dopo la morte de quello durò con l' altri SSri d' Albania circa anni sette; el il predetto Sr Scanderbeg fù savio e valente, ben disposto, e fù il più gran Signore de tutti suoi predecessori; che dopo che recuperò la Matia, stato paterno, s' insignorì della città de Croia, ch' il padre non l' hebbe, e dopo che fù stato capitano generale delli SSri d' Albania, da lì poco spatio de tempo tende designò d' insignorirse de tutto quelo paese, fè prigione il Sr Giovanni e il Sr Coico Balsa fratelli e li mandò al Rè Ferrante vecchio in Napoli, che li tenesse prigioni, e li tolse il stato loro ch' era Croia et Alesio, dico il paese della Misia. Tolse anco al Sr Moise Comnino il stato suo, quale era in la Dibra, il quale Moise era huomo de core e che valeva; non possendo sopportare tal violentia, se n' andò al Turco, il quale Turco il fè capitanio d' un suo esercito e lo mandò contra Scanderbeg, mà dopoi li mandò a dire, che ritornasse, che lo teneria de fratello, e Moise conoscendo, che lui stava mal sicuro col Turco, anco per non ingrandir quello con sangue de' Christiani, se ne ritornò. Et essendo morto mio padre, ce tolse anco a noi la Tomonista, cioè Mosachia minore et similmente ad altri SSri il paese de Commi e de Randisia, che non se ne possevano ajutare, per che lui già se ritrovava apoterato delle gente de guerra, et il Turco c' era sopra ad ogn' hora, e tanto più le crebbe la speranza, quanto che Papa Pio secondo volse fare la cruciata; ma dopoi ch' il detto Papa morse, incominciò a perdere detta speranza, et alla fine il Turco ce levò a noi et a lui d' impaccio, che cossì piacque a Dio per li nostri peccati.

Avertite, figlioli miei, che nel paese nostro de Tomorniza c' è uno casale nominato Horcova et è habitato in canto a la montagna, e dall' altra parte è a canto ad un fiume, e trà la montagna e detto casale ce passa un rivo d' acqua, et appresso a detto rivo d' acqua verso la montagna c' è una vena d' oro, sichè ne siati avvertiti, perchè è nostro paese.

Nota, che questi altri Ducaguini non sono della vera casa per linea diretta, mà sono allevati per sorte da poco tempo in quà, cioè da Paulo Ducaguino, che s' allevò col Sr Giovanni, padre del Sr Scanderbeg, e de questo primo Paulo nacque Nicolò Ducaguino e Luca Ducaguino, e due fratelli nominati Giorgio et Progano Ducaguini, quali essendo morti, da Luca lor fratello ne nacque Stefano Ducaguino, lo quale al presente è in la Marca d' Ancona, e del prefato Nicolò ne remase

un figliolo nominato Progano, quale al presente è Turco et è bassa de Romania; et in la Marca ce sono l' heredi de detto Stefano, cioè Lecca e Paulo Ducaguino." (op. cit. 298—300).

e) Don Costantino Mosachi
(Historia della casa Musachla)

„Amurat dapoi andò a campo alla città d' Atena; un' Fiorentino de casa de li Azaioli nominato il Signor Neri, lo quale s' arrendè ad Amurat et dettegli per ostaggio il figliolo nominato Signor Franco; venne poi Amurat in Albania all' assedio della fortissima città de Croia in quel tempo signoriggiata dal Signor Scanderbeg, e non possendola prendere, de dispiacere s' amalò e morse nell' assedio" (329).

„Stefano se ne fuggi in Albania, in quello loco s'accasò cossi orbo e prese per moglie una virtuosa signora, che fù figlia del signor Arainito Comnino et nippote del signor Ginno Mosachi, acciò la casa non mancasse de prole, onde lassò dopo la morte sua due figlioli mascoli cioè Jurgo e Giovanni Despoti et una figliola nominata Maria, che fù maritata al signor marchese de Monferrato" (332).

„Questo [sc. Scanderbeg] havea pigliato per moglie una figliola del Signor Arainiti Comnino e nipote del Signor Ginno Mosachi, figlia d'una sua sorella, quale era moglie del detto Arainiti, ch' havea nome Maria Mosachi, et havea talmente apparentato con tutti quelli che signoreggiavano et haveano piedi in Albania, e dalli Signorl d' Albania fù fatto lor capitanio generale, perchè era tanta la virtù militare ch' in lui regnava, che non se potria narrare, il quale fece mirabil cose contro Turchi. Finalmente piacque a Dio un dì chiamarlo a se, e passò da questa vita, et etiam morto Arainiti, suo socero, et anco Ginno Mosachi, zio de sua moglie predetta, e molti altri de grandi principali della detta Albania; onde vedendo Maumet l' Albania esausta de tutte le case de tante controversie, ch' haveano havuto per il passato, et in quella esserve morti una infinità de valent' huomini, e massime in guerra contra Turchi, entrò Mahumet dalli a poco tempo in quella con grandissimo esercito e ruinò e cacciò, annichilò tutti quelli che signoreggiavano detta Albania, mà pur restorno alcune reliquie delli detti Signori con favor de Venetiani. La Signora Scanderbega, moglie del Signor Scanderbego, una con suo figliolo Giovanni, se n'andò al Rè Ferrante d' Aragona, Rè de Napoli, e con lei andaro altre Signore vedove, che loro mariti erano morti in quella guerra de Turchi, e da detto Rè forno bene recevute. Ma com' ho detto, restaro in Albania alcuni delli Signori Ducaguini in parte de lor paese, restò anco Giovanni Mosachi, figlio del Signor Ginno Mosachi sopra nominato, in una parte de suo paese, chiamato la Tomonista cioè la Musachia minore, e li s' interteneva con ajuto e favore de Venetiani, restaro alcuni Signori Balsi in lor paese di Misia. Ma fando poi pace Venetiani col Turco, furno forzati fuggir tutti, et il detto detto Mosachi venne al Rè de Napoli, li bassi in Ungaria, altri in Venetia, li Ducaguini in la Marca d' Ancona, altri si fero Turchi, sichè tutti andaro in fuma e roina, et il Turco restò monarca de detta Albania".

(Ch. Hopf, op. cit. 334—335).

f) Paulus Iovius (Giovio)

Рођен 19 априла 1483 у Комо у Италији. Учио је у Падови философију, а у Павији медицину. Прво је био практичан лекар у Комо, за тим у Милану. 1517 прешао је у Рим, те га је 1528 папа Климент VII поставио за бискупа Nocere dei Pagani. У делу „Historiarum sui temporis libri XLV" описао је он историју свога доба од 1494—1547. Још је више познат са свога дела „Elogia virorum bellica virtute illustrium", које је штампано у Базелу 1575. Иако се Павле Јовије у свом чланку о Скендербегу служи Марином Барлецијем, ипак доносимо ову кратку биографију Скендербега, прво стога што ју је Јовије доста самостално прерадио, а друго што у њој има неколико појединости веома карактеристичних, које не сретамо код Барлеција.

Georgius Castriotus Scanderbechus

Nemo Christiani nominis princeps aut imperator Georgio Castrioto vehementius atque felicius arma Turcarum exercuit: nemo frequentius acie victor extitit. Is a Barbaris Scanderbechus est appellatus. Nam pater eius Iohannes quum in Epiro, eaque parte Macedoniae, quae ad Hadriaticum vergit, regnaret, nec finitima Turcarum arma sustineret, his legibus ab Amurathe pacem impetrauit, ut ei obsides filios daret, in queis virtute animi formaque corporis Georgius plurimum eminebat. Itaque regia in aula liberaliter educatus est, instructusque diligenter non modo Barbarorum literis & moribus ad Mahometanae superstitionis disciplinam, sed in omnem armorum eius gentis exercitationem, tanto successu, ut ante pubertatis annos Sanzachus efficeretur; qui honos magnae equitum alae signiferum exprimit. Erat

autem Amurathi longe omnium gratissimus; utpote qui indolem regii oris prae se ferret & non obscura summi futuri ducis indicia praebere videretur. Nam quotidie cum summa Amurathis oblectatione simulachra praeliorum in hortis regiis edere cum aequalibus erat solitus, in quibus ipse expediti consilii vigore & mira vi corporis, omnes aetate grandiores superabat, eumque idcirco Amurathes, quod supra militari aetatis tempus procerae staturae praestantisque ingenii indomitum robur ostenderet, in Asiam misit aduersus Ciliciae regem, quo bello summam laudem rebus fortiter gestis est consecutus, ob idque pleniorem, quod singulari certamine Scytham multarum palmarum gladiatorem superbe ostentantem vires & prouocantem confecisset: persimilique ausu insignis dux Persa equestribus armis pugnam ciens, paremque sibi bellatorem ex hostili acie ad certamen inuitans, hasta transfixus prostratusque fuisset. Dum eo modo bellica laude & singulari Amurathis gratia floreret, patrem amisit, Othomannicaque arma eius ditionis urbes atque oppida impotenter occuparant; ita ut Amurathes ploranti Scanderbecho spem daret, se mature paterni imperii ditionem ei concessurum. Sed nihil astutis Barbari regis promissis credens, insigni calliditate solertiaque usus, in Epirum euadens, per adulterinas literas arce paterni imperii potitus est, excitisque Epiri & Macedoniae populis legitimi principis prolem agnoscentibus, princeps est acclamatus: tantaque animorum propensione liberatae gentis est usus, ut per multos annos, & Amurathis, & Mahometis filii inuictos antea regum exercitus frequentissime profligarit, atque retuderit.

His autem bellis hoc ei praecipuum militiae decus obuenit, quod quum Amurathes frustra cum ingentibus copiis miroque tormentorum apparatu Croiam urbem oppugnasset, dolore irriti conatus, non multo post ad mortem sit adactus; septemque Othomannici nominis clarissimos duces e purpuratorum Bassarum ordine acie deuicerit & castris exuerit. Quarum rerum memoriam successusque admirandos Marinus Scodrensis, ea qua potuit facundia celebrato Scanderbecho, peculiari volumine edito, mandauit ad posterros. Caeterum Georgius aliquanto post cum Mahomete inducias pepigit, quum ille Graeciae excidium moliretur, ipse vero Ferdinandum Neapolitanum regem Andegauensium arma aegre sustinentem Epiroticis armis se duce defendendum statueret. Itaque maturam opem imploranti regi prospere tulit. Nam Georgii aduentu qui ex Epiro in Apuliam traiecerat, Gallorum copiae ita profligatae sunt, ut rex praecipua Georgii virtute se conseruatum fateretur. Verum exactis induciis Mahometes, qui Byzantium interfecto Graecorum imperarore manu coeperat, Trapezuntium euerterat imperium, Ciliciae, Mysiae, Illyricique reges occupatis regnis occiderat, non secus ac ante pater Amurathes Croiam ex pugnare non potuit, propugnante Georgio & non unam cladem obsidentibus inferente. Quamobrem Pius Pontifex excitatis ad capienda arma Christianis regibus, belloque indicto aduersus Mahometem, existimauit neminem frenandis debellandisque Barbaris Georgio priorem ducem esse deligendum; tanto quidem studio, ut Georgium non totius Epiri modo, sed Macedoniae regem destinaret. Caeterum in eo consilii decreto, conatuque Pius Anconae fato est interceptus. Nec his demum honestissimis belli cogitationibus Paulus secundus successor incubuit, quanquam Georgius, ut praesenti facundia eum minus decoris occupationibus implicitum permoueret, admoneretque publicae salutis Cardinalium senatum, graui suo incommodo Romam petiiset, quod immoderatae Barbarorum cupiditati atque audaciae, nisi consentienis totius Europae viribus, resisti non posse, apud imperitos & desides restaretur. Nec quicquam postea pristina sua laude dignum gessit, ea scilicet uniuersae concordiae spe destitutus. Atque ita cum Lissi esset, ad Dryllum amnem & de bellicis rebus cum praefecto Veneto consultaret, laetalis eum febris inuasit. Lacessente autem ea in die saeuius, ubi fatalem horam adesse sensit, impuberem filium Iohannem, totiusque regni opes & copias Veneto senatui commendauit. Nec multo post e vita sublatus est, anno aetatis sexaagesimo tertio, a partu vero Virginis sexagesimoseptimo supra quadringentesimum atque millesimum.

Fuit Georgius vi corporis & virtute animi, militarique felicitate (uti reor) nemini secundus. Habuit in conuictu quum perpetuas aleret copias, lectissimorum hominum amplius duo milia, nec unquam auctis copiis maius militiae robur quam sena equitum, ternaque peditum expeditorum milia hostibus opposuit. Delectu enim veterani militis non numero victorias parari praedicabat. Horum nomina factaque memoriter tenere consueuerat, summusque illi erat honos, cui ipse discumbens de patera sua propinasset. Qua comitate coniuncta cunctis in rebus summae liberalitati, suos sibi maxime conciliabat, quando etiam in eo, quod maxime accedendis studiis intererat, summa pietas emineret. Ubi vero armatus prodibat, tanta oculorum alacritate, tan-

taque hilari facundia milites ad cuncta ardua aggredienda accendebat, ut non eximie modo pugnaces, sed ferocissimos, contemptoresque impiorum hostium efficeret. Erat autem usque adeo exscelsa statura, torosoque habitu & robustis artubus, ac naso prominente decenterque incuruo, ut magni procul dubio herois effigiem repraesentaret. Qua formae specie eius familiae regulos qui Apuliae insiti sunt, praeditos fuisse conspeximus, uti ex collatione eius imaginis, quae in Musaeo spectatur, videre licuit, praesertim in Ferdinando pronepote Sancti Angeli ad Garganum Marchione, qui Ticinensi praelio regia manu confossus occubuit. Narrabant gentiles eius, quod etiam a scriptoribus memoriae proditum est, Georgium nunquam decretasse pugnam, nunquam hosti vertisse terga, nullo unquam in discrimine metu occupatum, nunquam vulneratum, nisi leui semel sagitta in crure fuisse; supraque duo hominum milia, barbarorumque praesertim, diuersis in praeliis sua manu interfecisse, quando singulis tantum ictibus, singulos qui congressi essent conficere esset solitus; quod praegrandi ponderosoque acinace tam valide quam perite uteretur, quo medios hostes ad umbilicum proscindere, transuersos diuidere soleret, & saepe per ceruices integros cum humeris brachiorum artus facile detruncaret. Quarum immanium vulnerum truculentiam, hostes qui ex praeliis euasissent, cum Byzantii in aula admirantibus cunctis enarrarent, Mahometes ipse illum potentis dextrae inusitataeque violentiae gladium videre concupiuit, impetrauitque facile a Georgio, ut sibi Byzantium mitteretur; talem namque eius esse temperaturam praedicabant, ut eius ictum nulla vel ferrea corporum munimenta sustiuerent. Tanta autem inusitatae virtutis eius viri fama erat, ut Turcae post mortem eius potiti tota fere Epiro, sepulchrum Scanderbechi apud Lissum quaeritarent, admirabundique usque adeo pie venerarentur, ut superstitiosi homines eruta demum sepulchro, tanti Herois ossa religiose diriperent, quum quisque se bello inuictum, tutumque fore crederet, si frustulum ex ossibus reliquiisque inuictissimi imperatoris, in Amuleto ceruicibus suspensum, iturus in praelium gestaret.

(Pauli Iovii, Elogia virorum bellica virtute illustrium Basileae 1575, lib. III. 144—147).

---

3) СРПСКИ ПИСАЦ

Константин Михаиловић из Островице

Родио се око 1435 у Острвици од оца Михаила, сина Константинова. Када су Турци заузели Ново Брдо 1455, заробише онде Константина с његова два брата, па их одведоше у Малу Азију. Константин је узет у кор јаничара, па је као такав учествовао у турским ратовима у Европи и у Азији. А када је угарски краљ Матија узео у Босни, поред Јајца, и град Звечај, где је Константин био заповедник, Константин пријђе хришћанима и ступи у службу краља Матије (*Jan Łoś,* Pamiętniki Janczara czyli kronika turecka Konstantego z Ostrowicy, napisana między r. 1496 a 1501 (W Krakowie 1912, 114—115).

Из хронике Константинове избија свом силином на површину његово снажно родољубље и понос на веру хришћанску као и мржња на невернике. Као такав, он је себи ставио за животну задаћу да делом, речима и пером ради на спремању крсташкога рата против Турака. Међутим, када је краљ Матија пошао с војском у Чешку, Константин га напушта па прелази у Пољску у нади да ће пољски краљ Албрехт прихватити његове планове против Турака. У једном познијем рукопису Јаничареве хронике каже се да је Константин ишао на двор цара Максимилијана I и француског краља Карла VIII. Ако би ово било тачно, издавач хронике, J. Лошј, мисли да је ово могло бити по свој прилици, у ствари покретања крсташке војне против Турака *(Jan Łoś,* op. cit. XXXVI).

По мишљењу проф. Лошја, Константин је, тек пошто је провео у Пољској 25—30 година и добро научио пољски, приступио писању своје хронике. Своју хронику на пољском написао је Константин у једном замаху, негде између 1496—1501. Тако је Константин Јаничар дао старој пољској прозној литератури изврсно дело, прошарано овде онде и српским елементима. Константин Јаничар овим својим делом у 48 глава пружио је не само интересну грађу за историју Турске, особито њене војне организације, него и за историју Србије и Босне у XV веку, па и за историју Скендербега.

Одабирајући места за историју Скендербега држали смо се критичнога издања проф. Јана Лошја по најпоузданијем пољском рукопису из библиотеке грофова Замојских у Варшави, где су испод линије означени варијанти и из других рукописа на пољском и чешких превода.

Српски превод Др. Јанка Шафарика „Мијаила Константиновића, Србина из Острвице" (Гласник Срп. уч. друштва XVIII) приређен је по чешком преводу Константинове хронике, штампаном у Литомишлу 1565. Из наслова овога чешкога превода, који није потпун у J. Шафарика, види се да је то управо нека врста Зборника од разних састава, међу којима се налази и прича о „slawných činech Skanderbergka,

knižete Epirotského" (J. Loš, op. cit. XXVI). J. Шафарик у свом преводу доноси та места, па наводи ове речи чешког издавача хронике из г. 1565: „О овим и о другим његовим (т.ј. Скендербеговим) многим и различним стварима ко би хтео опширније знати, тај може читати књигу о славним и храбрим дјелима његовим издату на немачком језику, и то што је овде стављено само у кратко ради објашњења, тамо може наћи у опширности без недостатака (Гласник XVIII, 121). Мисли се овде на немачки превод Барлецијева дела о животу и делима Скендербега, штампаног у Риму 1508—1510, које је 1533 издао Јован Пинцианус под насловом „Des allerstreytparsten und theüresten Fürsten und Herrn Georgen Castrioten, Herzogen zum Epiro und Albanien etc." (Cf. *Francesco Pall*, Marino Barlezio, uno storico umanista (Estratto dal volume Mélanges d' histoire générale II Cluj 1938, 22). Према томе, за нас ова места о Скендербегу из чешкога превода нису од значаја, јер потичу од Барлеција, а ми у овом додатку, сем Павла Јовија, доносимо само оне савремене изворе другога реда који нису под утицајем познатога Барлецијева дела, које је превођено на разне европске језике и читано толико много.

У приопштеним местима из Константинове хронике нема нових појединости, али је интересантно како је о Скендербегу мислио један његов млађи савременик, који је своје дело писао на тридесет година после смрти Скендербега.

Wwiązawszy się we wszytkie miasta i zamki osadziwszy, ciągnął zasię do Drenopola. (K a gdy przyjechał) i posłał poselstwo ku krolowi Matyaszowi do Węgier, gdyż jeszcze Matyasz nie był koronowan, aby s niem przymierze wziął, abowiem się z tej strony nawięcej bał. A gdy się przymierze stało, obrocił się na książęta Arbanskie i zdobywał jednego po drugiem bardzo łacwie dla tego, iż się jeden dziwował gdy drugiego dobywano.

Jednoż się mu obroniło, ktoremu było imię Skinder Iwanowicz; ten był wzięt młodzieńcem miedzy Janczary za Cesarza Morata a wszytkie był rzeczy cesarskie przejrzał przeto, aby k swej ziemi zasię mogł przyść, widząc łaskę cesarską. A udało się tedy niegdy Cesarzowi rzec: Skinder żądaj u mnie ktorego chcesz wojewodztwa, dam ci je. A on prosił, aby mu dał ziemię Iwanowę, nie powiadając, by był syn Iwanow, i dal mu Cesarz, i wwiązał się w nię krom grodow, ale więc potem Janczary, ktorzy na grodziech byli, niejako odwiodł, a odłudził, a sam się w nie wwiązał. Potem Cesarz Morat zasię ich pod niem dobywał, ale mu nie nie (sic) mogł uczynić. A także i Moratow syn Machomet misiał go niechać do śmierci, abociem się bardzo łatwie przydzie Turkom bronić temu, kto ich położenie wie. A takoż Machomet, zdobywawszy wszytkiej ziemie Arbanaskiej krom Skiendrowej, wrocił się do Drenopola, a tam posłowie przyjeli od krola Bosińskiego Tomasza, żądając przymierza.

(*Jan Łoś*, Pamiętniki Janczara czyli kronika turecka Konstantego z Ostrowicy napisana między r. 1496 a 1501, (w Krakowie 1912) XXXIII, 108—110).

Po dwu tedy lat Cesarz Morat umarł w Andrinopolu dla wielkiego gniewu a z żałości, że jednego książęcia Skindera z Albańskiei (A ziemie) i miasta jego Kroy dobyć nie mogli, ktory przedtym był na jego dworze, ale potym od niego odstał i bronić mu się umiał. Panował Cesarz Morat trzydzieści lat i rok, a lata bożego 1450 umarł.

(*Jan Łoś*, op. cit. XXIV, 183).

Gdyśmy przyśli do Edrnopola, posłał poselstwo Krolowi Matyaszowi do Węgier, gdy jeszcze koronowan Matyasz nie był, aby z nim przymierze uczynił, abowiem się od tej strony najwięcej bał. A gdy się przymierze stało, natychmiast obrocił nas Cesarz na Książęta Albanskie i sąm przybył; podobywał tedy łatwie wszytkich, jednego po drugim, a to dlatego, iż się jeden dziwował, gdy drugiego dobywano. Jednoż się mu Książę obroniło, ktore zwano Skiender Iwanowicz. Ten iż wzięty był za Sułtan Murada między Janczary i wszytkiej rzeczy był przejźrał cesarskiej, pilno myśląc kiedy o swej ziemi, tedy udało się raz Cesarzowi rzec: Skiender, żądaj u mnie czego, abo jeśli chcesz ktorego wojewodztwa, dam ci je. Co usłyszawszy prosił go, aby mu dał ziemię Iwanowę, co Cesarz uczynił i dał mu. Wwiązał się tedy w nię krom grodow, na ktorych cesarscy Janczarowie byli, ktorych on potym, jako wiadomy, i im znajomy odwiodł i ołudził od grodow, a sam się w nie wwiązał. Cesarz Murad chciał ich był potym pod nim dobydź, ale nie mogł. Także i Machmed syn Muradow; i tak musieli mu dać pokoj aż do śmierci, albowiem się przydzie barzo łatwie Turkom bronić temu, kto ich rzeczy i położenia wiadom. A takci Machmed zdobywszy wszytkich Książąt Albanaskich krom tego to Skiendera wrocił się nazad do Edrnopola. Prędko potym przyśli poslowie od Tomasza Krola Bosneńskiego, żądając przymierza.

(Варијант по рукопису *N. Jan Łoś*, op. cit. 270—271.

4) ТУРСКИ ПИСЦИ

Сматрали смо да ће бити корисно ако у овај Зборник грађе за историју Скендербега и Арбаније у XV веку унесемо и казивање турских писаца, нама тако мало познатих. Између ових писаца има их савремених Скендербегу, нешто познијих и доста позних, који су се послужили савременим изворима, те су стога и унесени у ову збирку. У прву категорију убрајам дервиша *Ахмед Ашики (Ашик-паша-заде)* са његовом хроником (Ашик-паша-заде тарихи). Ашик-паша-заде је нешто старији савременик Скендербега. Своју хронику писао је за владе султана Бајазита II, сина Мехмеда II Освајача, по сећању као учесник у догађајима и по причању и казивању других.

У прву категорију иде и *Дурсун бег* са својом повести о султану Мехмеду II (Тарих-и-Ебу-л-фетих). Дурсун бег учествовао је у опсади Београда 1456, у походу вел. везира Махмуда против Србије 1458 и у турском походу против Босне 1463. Овај савременик Скендербега писао је своју хронику пред крај XV века.

У другу категорију могу се убројати *анонимне хронике* (Теварих-и-ал-и-Осман), писане за владе султана Бајазида II, као и хроника *Оруџа Адиловића* из Једрена.

У трећу категорију убрајамо *Сад-ед-дина* и *Евлију Челебију*.

Наш одлични турколог, г. проф. *Глиша Елезовић*, издавач великога зборника најстаријих турских фермана у издању Срп. краљ. академије, узео је на себе обраду ових турских писаца. Поред превода места која се тичу Скендер бега и Арбаније, г. Елезовић опширније изложио је живот и рад ових турских хроничара поглавито на основу савесне студије њихових дела, чиме је пружио значајан прилог историји турске историографије.

I

Дервиш Ахмед Ашики (Ашик-паша-заде)

Међу изворима за историју Османских Турака, свакако једно од најважнијих места заузимају старе турске хронике, како оне са познатим именима писаца, тако и оне којима су имена писаца досада остала непозната. Готово све оне носе општи назив *Tevariḫ-i-al-i-'Osman*. У ту врсту турских извора спадају, како ћемо даље видети, хронике: Оруџа Адиловића из Једрена заједно са оном хроником анонимног писца коју је њен издавач Dr. Fr. Babinger назвао *Tevariḫ-i-al-i-'Osman, mufaṣṣal*, Дурсун бега коју је њен писац назвао *Tariḫ-i- Ebu-'l-fetiḫ*, анонимне хронике чији је свод објавио Dr Fr. Giese, хроника *'Aşiḳ paşa zade tariḫi* и још многе друге знане и незнане, сачуване по разним архивима и књижницама и у приватним рукама које још и сада чекају свога редактора и издавача. Али међу њима свима, свакако, прво место заузима гласовита хроника писца чије је име у зачељу исписано, а која је објављена под насловом *'Aşiḳ paşa zade tariḫi*.

Ова је хроника, како су то већ забележили помоћник књижничара некадашњег царског музеја у Цариграду, Али и проф. берлинског универзитета Фр. Бабингер[1], сачувана у више рукописа неједнаких по својој потпуности. Од њих као да су најопширнији: рукопис који се сада налази у књижници поменутог музеја у Цариграду и онај што се чува у ватиканској библиотеци под бр. XXX. Друштво за Османску историју у Цариграду у редакцији поменутог Алије објавило је ово важно дело за изучавање турске историје узевши за основицу рукопис из царског музеја а упоређујући га и бележећи испод текста разлике из рукописа ватиканске библиотеке. Мада би се овоме турском издању с разлогом имало да приговори много што шта, немајући ништа боље, ја сам се њиме послужио. Још пре но што је штампом објављена и турски и страни писци турске историје, неко више неко мање, служили су се овом хроником. Између осталих да поменемо од старијих Мустафу сина Ахмедова званог *Āli*, писца дела *Ḳūnh-ul-aḫbar*, хоџу Садедина, писца гласовите историје *Tağ-ut-tevariḫ* и Хамера, писца познате историје Османског царства[2]). Вероватно под утицајем великог имена његова претка, гласовитог Ашик паше: стари турски историописци, па по њима и Хамер, по тврђењу Алије који је за штампу приредио ову хронику, често погрешно називају ово дело Нестора међу турским летописцима *'Aşiḳ paşa tariḫi*[3]). Ја, нажалост, немам историју *Ḳūnh-ul-aḫbar*, па не могу да проверим колико је тачно ово тврђење, што се тиче Мустафе сина Ахмедова званог Али, но читајући *Tağ-ut-tevariḫ* хоџе Садедина, нашао сам да доиста он на два места ову хронику помиње тако као да јој је писац Ашик паша а не Ашикпашић Ахмед. Тако у првој својој књизи, на стр. 346. в. 4., говорећи нешто о Халил паши Чендерлији, в. везиру султана Мурата II и доцније султана Мехмеда II, он каже: „Иако је мула Идрис написао да је Ибрахим паша син Али пашин, *Ашик йаша* је међутим написао да је он био његов брат". Исто тако, у истој књизи, стр. 428. в. 18., говорећи о турском освојењу Цариграда каже: „По казивању *Ашик йаше* ово велико освојење се догодило у уторак (se šenbe gününde), после 53 дана опсаде". Па ипак не може се поуздано рећи чија је ова погрешка, пишчева или можда преписивачева, јер ја сам код тога истог писца нашао на пример и овако: „Од трудољубивих Османских историчара Ашикпашић је рекао" (књ. I, стр. 365. в. 25.). Исто тако говорећи о миру који је закључио Ђурађ Бранковић са султаном Муратом II после пораза турске војске у нишавској клисури спомиње у истој књизи, на стр. 374. вр. 26., историју *'Aşiḳ paşa oğli*. Најзад у II књизи *Тац-ут-теварих-а*, на стр. 49. в. 19., писац ове историје помиње се под именом *'Aşiḳ paşa zade*. Међутим сам писац на 1. страни овог дела каже за себе да се зове: „Ја сам убоги дервиш Ахмед Ашики, син шеиха Јахје, сина шеиха Селмана, и сина Балијева сина узвишеног господина Ашик паше, сина учитеља света Мухлис паше, сина средишње личности баба Илијаса, помоћника ес-сејида Ебу-'л-Вефа, дике учених".

[1]) *Tevariḫ-i-al-i-'Osmandan 'Aşiḳ paşa zade tariḫi*, Istanbul, хиџр. 1332, издање турског Министарства просвете, увод, стр. *iḫ, i*; Franz Babinger, *Die Geschichtsschreiber der Osmannen und ihre Werke*, Leipzig, 1927, стр. 37.

[2]) *'Aşiḳ paşa zade tariḫi* у уводу редактора, стр.: *je, ju*.
[3]) Op. cit. у уводу, стр. *jez*.

Иначе он себе најчешће у овом свом делу зове кратко *'Ašiķi*. Тако на стр. 35. један низ стихова завршава: „Слушај ти, што ти Ашики каже". На стр. 108. исто тако: „Ашики, пиши славна дела Османовића. Седам ти је предака са том кућом проживело". На стр. 193. сам себи каже: „Ашики, овај летопис који си написао, у њему су многи свој датум свезали!" Слично читамо и на стр. 218. и 236.: „Ашики, ова историја коју пишеш у свету се роди — начини се светлост!"

У тексту он често себе апострофира једноставно и речју *дервиш*, како га је ваљда у саобраћају обично свет ословљавао, као што се то види на стр. 199. текста ове његове хронике из питања: „Еј, дервишу, ови Османовићи чија си славна дела укратко изнео, у своје време, нису ли никога имали од господе и духовника и богобојажљивих?" У одговору на ово питање које је сам поставио он одговара: „Јесу, имали су ..." Тако исто и на стр. 204.

О дервишу Ахмеду Ашики, као и о осталим писцима сличних хроника, знамо поготову само оно што су нам сами у својим хроникама разним поводом ту и тамо забележили. Иако је Ашики од њих свију најстаријег и најплеменитијег рода, његов пра-прадеда Ашик паша, по коме се вероватно и прозвао, био је не само савременик гази Орхан бега сина Османова, него је био од колена Гöк Алпа, који је био гази Осман бегу тринаести предак, како је дервиш Ахмед на 2. страни своје хронике забележио у родословној таблици оснивача владарске куће Османовића. На стр. 37. два последња стиха му гласе: „Ашик паша је молио за Орхана, он је шта више био од лозе Гöк Алпа". Поводом неког расправљања његова о односима Османовића према оснивачу чувеног дервишког реда бекташиског, Бекташу велији, уредник ове хронике, Алија, на стр. 206., у нап. 1., каже да се у свима турским историјама налази тврђење да је предак овога нашег дервиша Ахмеда, Ашик паша, био савременик и у неку руку ученик Бекташа велије, ма да се из текста не види да је та кућа са Пиром бекташким била у неким бог зна каквим пријатељским односима, пошто дервиш Ахмед о Бекташу велији и о јаничарима нема много љубазних речи. Он каже да хаџи Бекташ није лично ни са једним чланом куће Османове имао непосредни разговор. „Ако то неко каже, лаж је! тако да знате!" узвикује дервиш Ахмед.

Ма да, како смо видели, знамо прилично о његову пореклу, он нигде није забележио где се родио. Помоћник књижничара цариградског музеја, Алија, у свом поменутом уводу каже да се родио у кадилуку Мецид Öзи, у селу које се некад звало Танун, доцније прозвано Елван Челеби, два часа хода удаљеном од седишта поменутог кадилука, у вилајету Амасији, у Анатолији. А то изводи на основу једне узгредне напомене писца ове хронике, која се не мора једино и само на тај начин тумачити. За време борбе између султана Мурата II и стрица му т.з. лажног Мустафе[1]), сина султана Бајазида I хиџр. 825. год., у боју на реци Улубату, недалеко од Брусе, из тамнице у Токату пустише Мехмед бега Михалоглију и тако га придобише да буде на страни султана Мурата. На путу из Токата за реку Улубат, дервиш Ахмед каже на стр. 97.: „... сврати у нашу текију Елван Челеби. Мене убога поведе са собом. Заједно одосмо". Из ових наведених речи Алија је извео да се писац хронике родио у селу Елван Челеби[2]). Али, како се из наведених речи види, не само што се уопште не спомиње реч *село*, него се изрично каже да је Мехмед бег Михалогли свратио у дервиш Ахмедову текију, звану Елван Челеби. Село и текија није све једно, нити је текија Елван Челебије морала бити у истоименом селу, јер текија Елван Челеби могла је бити и у неком другом селу. Проф. Бабингер је упозорио да је Елван Челеби био син Ашик паше, давнашњег претка дервиша Ахмеда, па би тобож и село добило по њему име Елван Челеби[3]). Да ли је тада било и село истог имена, може се нагађати, али једно је поуздано да је тамо негде била текија звана Елван Челеби и да је у њој за време поменутог грађанског рата у Турској био овај наш дервиш Ахмед, млад човек од својих најмање 25 година. Где се родио? Не зна се. Може бити и ту, али може бити и у неком другом месту на сасвим другом крају турскога царства. Алија који је први у свом уводу напабирчио нешто биографских података о овоме заслужном, старом турском летописцу, духовнику и борцу, није сваки пут најпажљивије читао његову хронику коју је сам приредио за штампу. Само се тако може објаснити да њему нису привукле пажњу пишчеве речи на 1. страни текста хронике о којој је овде реч. Дервиш Ахмед, пошто је изређао све своје претке које је по имену знао, каже: „Ја, убоги, у куту заборава, покоривши се од своје воље, још у раној својој младости навукао сам на се расу[4]) стрпљења и седео у Цариграду[5]). А из ових речи ја изводим да је он још од младости ступио у неки дервишки ред и у Цариграду седео у некој текији. И кад ствар тако стоји, не видим по чему би се он морао родити у Тануну или селу Елван Челеби, где се налазио кад је имао најмање 25 година старости. Овако знаменита породица, као што је ова од које је водио порекло дервиш Ахмед, тешко је претпоставити да није похитала да одмах после турског освојења Цариграда заузме место које јој је следовало у новој царској престоници, где се и сад налазе задужбине њене и гробови чланова ове породице и њених сродника[6]).

Сличан случај имамо и са његовом годином рођења. Ни он нити је ко други забележио кад се родио, али је он сам у својој хроници на два места написао да је већ био у 86 години, кад је ово своје дело започео да пише. Одмах на првој страни своје историје он у стиховима каже: „*'Ömrim ki bu dem(e) irišdi ḥadda / Heštade šeš bu jil šede*" (Т.ј. Мога живота, који је на крају, навршила се ове године осамдесет и шеста).

Из овога се навода додуше не види кад је његов писац рођен, али је јасно рекао да је ову радњу започео кад је навршио 86 годину живота, дакле у дубокој старости. На стр. 35. међутим он је дао податак на основу кога можемо установити кад се родио. Опет у стиховима он тамо каже:

„Bu 'ömr seksen alti oldiğinde,
„Bajazid ḫan Boğdana ağdiğinde,
„Čüzüldi sanğaği, küsler čalindi,
„Götürülüb devletle gitiginde
„Ḥuğum-i-devleti tutdi ğihani,
„Ṭurub Istanboldan čiķdiğinde
„Menaķib jazmağa defter čiķardim
„Bejan itdim nišanin bildiğimda
„Jedi ḫütbe, sekiz ḫan Bajazide
„O ğum'a gün ğazaja gitiginde

[1]) Тур. *Düzme Muṣṭafa*.
[2]) Op. cit., у уводу, стр. *elif*.

[3]) Fr. Babinger, *Die Geschichtsschreiber*, стр. 35. н. 3.
[4]) У ориг. употребљена реч: *ḫirķa*.
[5]) У ориг.: *Ķosṭanṭanije*.
[6]) Op. cit., Алијин предговор, стр.: *ṭi, je* и даље.

„Ķalem ṭutdim, menaķib kim jazdim
„Ķulaķ ṭut, sen, 'Ašiķi didiginde" (т.ј.: *Кад сам свога живота напунио осамдесет шесту,* кад је Бајазид хан пошао противу Богданске, раздреши се његов стег, забубњаше тобоши, који су понесени. Приликом његова поласка, срећно одушевљење обузело је свет. Кад из Цариграда изађе, извадих књигу да пишем славна дела онога петка кад је он пошао у рат за веру. Узех перо да пишем дела витешка. Ти приклони ухо своје ономе што ти буде Ашики рекао).

Из ових маколико нескладних и рогоботних стихова дознајемо да је дервиш Ахмед узео перо и хартију и почео да пише славна дела Османовића управо кад је напунио био осамдесет шесту годину живота. Кад је то било? То је било, каже он, управо у петак, кад је султан Бајазид свечано изашао из Цариграда и пошао у рат противу Молдавије. Из његова излагања на другом месту знамо да је Бајазид у овом походу освојио градове Килију у делти Дунава и Акерман на ушћу Дњестра у Црно Море. С позивом на наведено место његов биограф и уредник за штампу ове хронике, Алија, извео је да се њен писац дервиш Ахмед Ашикпашић родио хиџр. 803. године, јер је, по њему, тај поход Бајзида II против Бесарабије био хиџр. 889. год.[1]) и тад је, као што смо напред видели, дервиш Ахмед почео да пише ову своју историју. Овакво тумачење Алијино без приговора је усвојио и Dr Fr. Babinger[2]) и сви остали који се нису лично потрудили да читају такст хронике, него примили готове резултате Алијине.

Да је с. Бајазид пошао на овај поход наведене године, Алија се на означеном месту и у напомени 5. на истој страни позвао на неколико турских извора, а на првом месту на *Таџ-ут-теварих* хоџе Садедина, књ. II, стр. 41, државног издања од год. 1280., где се каже да је то било 4. дана месеца реби-ул-ахира хиџр. 889. год., у петак (т.ј. 1-V-1484), али никоме није ни на памет пало да провери овај датум. Пре свега 4. дан раби-ул-ахира хиџр. 889. год. није био у петак. О осталим историјама: *Nišanği tariḫi*, *Ķünh-ül-aḫbar* и *Ṣaḥaif-ül-aḫbar,* на које се Алија исто тако позива у потврду своје претпоставке о датуму рођења дервиша Ахмеда не вреди дангубити, пошто су оне све то пренеле заједно са *Tağ-ut-tevariḫ*-ом хоџе Садедина из једног извора, можда из историје Ларијине. Међутим тај датум ратовања султана Бајазита по Карабоглановој земљи није тачан, па према томе и извођење Алије и Бабингера и свих осталих који су се за њима повели у питању године рођења дервиша Ахмеда није исправно. Хиџр. 889. год. дервиш Ахмед није напунио 86. годину живота, нити је те године почео да пише ову своју хронику. Према ономе како се на основу најстаријих познатих турских извора дâ видети излази непобитно да је с. Бајазит више пута ишао против Карабогданске и заузимао поменуте градове у Бесарабији. У османским анонимним хроникама, *Tevariḫ-i-al-i-'Oṣman*, које је у Бреслави објавио тамошњи проф. универзитета Dr Friedrich Giese, на стр. 117. читамо да је 21. дана месеца раби-ул-евела хиџр. 888. год. изгорело Једрене, а да је султан тада био у Цариграду. 2Є. ребџ-ул-ахира исте год., у суботу,султан Бајазид је положио темељ својим задужбинама: медреси, имарету и болници у Једрену близу Новога Сараја, крај реке Тунџе, па је одатле пошао против земље Богданске и освојио тамо град Килију, а 27. џемази-ул-ахира хиџр. 888. год., у среду, заузео је град Акерман. У реџебу 20. дана, пошто је освојио ту земљу, дође у Једрене и ту се задржа. Настављач ове исте хронике на стр. 356. каже да је Бајазид II освојио Килију и Акерман хиџр. 905, ма да је на стр. 358. в. 12. рекао да је то било хиџр. 886., па је опет на стр. 359. одустао од те године тврдећи да је то било хиџр. 889. год.

Друга стара турска хроника која носи наслов *Tevariḫ-i-al-i-'Oṣman, mufaṣṣal* и коју је Dr Fr. Babinger објавио у Хановеру 1925., на стр. 132. о томе пише исто тако: „Хиџр. 888., 20. дана месеца реби-ул-евела, у уторак, Једрене ватра изгоре ... а султан Бајазид 26. дана месеца реби-ул-ахира, у недељу, својеручно положи темељ у Једрену својој задужбини, своме имарету и болници. Из Једрена изађе, сакупи тешку војску и оде против земље Карабогданске. Освоји град Килију и њену околину. Одатле дође па освоји град Акерман". Све је ово доказ да рачун бај Алије и његове дружине, по коме би се дервиш Ахмед имао родити хиџр. 803. године, није тачан. Али нама није потребно да разбијамо главу око противуречних података турских извора у вези са ратним походом султана Бајазита против Карабогданске. О томе нека се расправљају турски историчари. За случај који хоћемо да расправљамо, ми имамо да се ослонимо на сведоџбу самога дервиша Ахмеда. На стр. 222 – 223. његове хронике налази се поглавље које говори о томе „Како је султан Бајазид хан газија заузео Килију и Акерман" и на крају тога поглавља летописац је просто и јасно забележио: „Ово освојење се догодило хиџр. 886. године", која је почела по нашем рачунању 2-III-1481. год. Тако смо сад ето установили да је тај поход султана Бајазида против Карабогданске предузет у лето хиџр. 886., односно 1481. год. по нашем рачунању. А ако је то тако, онда се он није могао родити 803. него најмање три године раније, односно хиџр. 800, која је по нашем рачунању почела 24-IX-1398. год. Како уредник и писац увода ове хронике, Алија, ово није запазио заиста изненађује.

Кад је реч о томе кад је рођен овај симпатични турски летописац, дервиш Ахмед, ја ћу указати још на једно место у његову тексту које би могло да послужи за доказ да је био још старији, а на шта се ранији писци који су се бавили питањем датума његова рођења нису осврталн. На стр. 58. опет у стиховима, на крају главе која говори „О томе како се Мурат хан газија ородио са Гермијан оглијом". Реч је о женидби Бајазида I, сина султана Мурата I, косовског шехида. У тим стиховима има речи које није умео протумачити ни Алија који би, као рођени Турчин, требало да зна стари турски језик боље од мене. Ти стихови у мом преводу гласе:

„Ова свадба, брате, коју је правио Мурат хан,
„Поставила је софре, разасуло се много јела,
„Пун месец дана се јело и благовало.
„Јео је ту и сиромах и богат и ...
„Народ је обукао свечану одећу.
„Много се света искити, сви се наги оденуше...
„Раздели поклоне, злато, аспре
„Као хоџе посталоше тврдице(?) локмаши(?)
„*Молио сам, и од тада нейрестано се молим*
Богу, друже, (за здравље Османовића)".

Последње речи овога химнопевца османлиских султана подвукао сам, јер ако их треба разумети буквално, онда се година његова рођења помера много даље уназад.

---

[1]) Op. cit., Али у предговору, стр. *elif* и стр. 35. у тексту.

[2]) Fr. Babinger, *Die Geschichtsschreiber*, стр. 53.

Треба ли подвучене речи схватити тако да је дервиш Ахмед био као гост и Бајазиду на свадби? Тешко је веровати, јер по поменутој хроници објављеној од Dr Гизеа[1]), та је свадба била негде између хиџр. 767. и 784. год. Ако бисмо узели речи дервиша Ахмеда озбиљно, кад бисмо претпоставили да је за време те свадбе био дечак само од десетак година, изашло би да је он, дервиш Ахмед Ашики, живео најмање једну деценију више од сто година, а таква претпоставка је мало вероватна. Додуше, ако бисмо без проверавања примили тврђење Фр. Бабингера у његовој књизи *Die Geschichtsschreiber*, стр. 35., тај случај би био и са његовим чукундедом, славним Ашик-пашом који је по Бабингеру живео од 1221. до 1332., свакако погрешно место ваљда од 1271. до 1329. год.

Шта је управо желео да пише Ашикпашић дервиш Ахмед и шта га је побудило да томе послу приступи?

На првој страни текста своје хронике он сам каже: „Без неке претходне припреме, на једном скупу повео се разговор о историји[2]) и славним делима[3]) лозе Османовића. Упиташе и мене убога. Што сам знао и оно што сам од других слушао, ја сâм сажео у приповедања, па сам то предао језику пера, а перо опет то иприповеда по белој површини". Писац овај свој спис у тексту на више места назива *menaḳib* као на пр. на стр. 164. и 167., али он га исто тако назива и *tevariḫ* као на пр. на стр. 236.

Овим списом је дервиш Ахмед, слично нашим старим биографима, хтео да пише похвална слова. Ово његово дело би дакле било похвално слово турским владарима из династије Османовића, којима је био искрено одан и чији је био молбеник[4]). На стр. 151. он у стиховима каже: „Ашики је молбеник династије Османовића. Они што благосиљају у свету су добили цену".

На стр. 130. каже: „Све до данашњега дана муслиманима од Османлија никоме није учињена незаслужена неправда, мањ ако се то није учинило несвесно". На стр. 136. опет слично томе каже: „Вишњи бог кући Османовића помаже, то нека ми да повода да за ову кућу ја до судњега дана упућујем своје благослове". На стр. 138. пак кликује: „Ашики, пиши дела витешка куће Османове, јер они од сваког села начинише Багдад". Или на стр. 144: „Ашики, пиши историју славних дела династије Османове, да би људи за ову лозу бога молили". На стр. 146. он пише: „Ашики, пиши хвално слово овоме хану (мисли на с. Мехмеда II), коме су даровани копно и море!" На стр. 227. пева Бајазиду II: „Нека буду Ашикијине молитве упућене да му живот буде дуг и нека дуго влада".

Иначе, поред те главне мисли Ашикпашић је као дервиш пишући ово дело имао жељу и тежњу да свет поучи и да га од порока и опачина поправља. На стр. 198. каже: „Према томе, врли мужеви, оно је иметак који се у добре сврхе потроши. Пријатељ је царева онај коме је сито срце, а воли правду. За ону војску каже се да је сложна која је сита и односи победе и коју не жижи страх од сопствене глади". На истој страни има и овај кратки тенденциозни дијалог: „Упиташе једнога од мудраца: „Треба ли цареви да имају ризницу блага?" Онај одговори: „Има само једна права ризница и она је потребна". Упиташе га затим: „Која је то та права ризница?" Мудрац рече: „Царевима је ризница благосиљања њихових поданика"

При свем том и дервиш Ахмед, писац популарне историје, као у осталом и писци анонимних старих турских хроника, није проста улизица. И он има храбрости, не кријући своје име, да смело искаже своје мишљење о делима некадашњих силника турског царства. Он оштро осуђује велике везире Халил пашу Чендерелију и његова сина Али пашу, за кога каже да је у турски двор са Лазаревом кћери, женом султана Бајазида I, унео разврат, пијанчење и корупцију. На стр. 69. пева: „Пиће вина завео је Али, паша цара Бајазида и неверничка кћи. До њега Османовићи нису пили".

Као изразити и бескомпромисни конзервативац он оштро осуђује и везира Нишанџи пашу због неких његових реформама у располагању вакуфима (стр. 192). Дрвље и камење баца и на Караманца Рустема, који је наговорио Али пашу Чендерелију да издејствује од султана Мурата I ферман којим је заведена наплата таксе на робље и плен задобијен у ратовима (стр. 189). Са не мање огорчења је написао неколико речи о в. везиру султана Мехмеда II, званом Рум Мехмед паши, смртном непријатељу и супарнику гласовитог великог везира Махмуд паше Анђеловића (стр. 170).

У младости је дервиш Ахмед без сумње имао обичај да често језди на Пегазу маште, али се у старости отрезнио и почео реално да гледа на ствари у животу и свету. На стр. 158. он пева: „Ашики, немој се ти пети на хата уображења. Ко год је на свету то чинио, погледај шта је најзад с њиме било!"

Као обично што бива са старим борцима и ревносним јавним работницима, тако се нешто морало догодити и са Ашикпашићем. У старости је био занемарен и напуштен. На стр. 206. он због тога уздише: „Мучна ли си времена доживео, Ашики, са старошћу ноћна војска борца загушује",

Напред смо видели да је овај дервиш Ахмед син шеиха Јахје Ашикпашића рођен негде крајем 14. века, а живео је и радио скоро кроз читави 15. век. Од писаних дела његових позната је само ова његова историја, па је за нас врло важно да знамо кад је он њу написао. На више места он каже да је овај посао обавио за владе султана Бајазида II. Већ на 2. страни своје хронике он у родослову гази Осман бега ређа његове претке све до Јамина сина Нојева, а његове потомке, који су владали његовом државом до Бајазида II, сина султана Мехмеда II. Говорећи на стр. 160. о походу султана Мехмеда II против Трапезунда прича о бегству Кизил Ахмеда у Караманију, па каже да је он тамо остао све „до времена владе султана Бајазида". На стр. 218., пошто је испричао како је умро с. Мехмед и на престолу га заменио син му Бајазид, писац у стиховима каже:

„Ашики бејаше рекао да казивања о славним делима буду ту и завршена.
„Написах историју и овога хана што сам знао.
„Да изложим ратовања Бајазита хана, сина Мехмеда хана.
„Господе, нека би род куће Османове остао праведан,
„Нека самодржавно владају до скончања света
„И ко год на ову молбу рече „Амин!"
„Бог нека њега сачува од свакога страха!"

---

[1]) Dr Fr. Giese, *Altosmanischen anonymen Chroniken*, T. I, стр. 23. в. 10, и 24; Оруџ Адиловић о овој свадби говори на стр. 23., али није забележио годину кад је та свадба била.

[2]) У ориг.: *tariḫ*. Ова арап. реч која у множини гласи *tevariḫ* значи: датум, летопис, историја.

[3]) У ориг. употребљена реч: *menaḳib* исто тако арап. реч која значи: приповест, казивања о славним, витешким делима.

[4]) У ориг.: *du'aği*.

Али и пре ове његове изјаве, он је на стр. 146., на крају главе која говори о походу султана Мехмеда II против Влашке и о његову повратку отуда у Једрене, опет у стиховима записао још и ово: „Ашики, ова историја коју пишеш, ускоро ће бити завршена. И који читају и они који слушају нека буду задовољени, а умови нека се овим делом очарају!“ Овај навод још једном потврђује чињеницу да је Ашикпашић у првобитној својој замисли намеравао да заврши овај свој рад са смрћу султана Мехмеда Освајача. Касније се предомислио, па наставио да пише и историју Фатихова сина Бајазида II.

У облику у коме је ова хроника објављена у Цариграду, она обухвата догађаје из времена владе султана Бајазида II до хиџр. 908. На стр. 274. последње јој речи гласе: „Ова је књига довршена хиџр. 908. године[1]). Ову је књигу сабрао Ашики“. Последње поглавље у овој књизи после догађаја из хиџр. 908. год. и није никаква историја, него је то једна његова расправа о датирању или о разним ерама по којима разни народи рачунају и бележе године догађаја. И, како се та глава бави предметом који и не спада у историју Бајазида II, то је писац нашао за умесно да објасни зашто је и њу овде прикључио. У једном дијалогу са постављеним питањима и одговорима, на стр. 274. читамо:

„Питање: „Дервишу, зашто си ти ову горњу расправу о датирању прикључио овој својој историји?“ Одговор: „Из два разлога. Један је што сам ја старе ере проучавао, па знам истину о томе предмету, а други је што сам желео да своју историју објасним. Написао сам 166 поглавља, у која сам сажео историју славних дела“.

Према томе закључујем да је дервиш Ахмед ову своју историју написао у два наврата. Колико се из његова казивања да разазнати, прво је написао оно што је у цариградском издању објављено од 1–220. стране. Касније наставио је оно што је тамо оштампано од 220. до краја 274. стране. Да је тако види се из његова казивања на стр. 220: „И ова историја која је завршена, окончана је хиџр. 886. год. По том се приступило писању историје султана бораца, султана Бајазида хана, газије“.

По следећем наводу са стр. 270. судећи, Ашикпашић је своју расправу о датирању написао са првим делом, па је касније он или неки његов настављач или преписивач ту главу померио и ставио је на крај књиге. Говорећи о четвртој ери персиској дервиш Ашики каже: „И сада, када је година 886., па све до страшнога суда рачунаће се по овој ери“. Јасно је дакле да је глава о датирању написана са првим делом његове историје, па је касније та глава одатле помакнута и стављена после историје о Бајазиду II, коју је он у другом наврату, не зна се управо кад, написао.

Иначе, дервиш Ахмед је осим наведених места, чешће у тексту пишући о овоме или ономе узгред помињао време кад је он ово своје дело писао, али нам та места не могу бити од користи што нам многе појединости из турске историје нису познате. На стр. 34. говорећи о времену владе Орхана газије, кад се оженио гази Рахман ћерком неког византиског властелина и војводе каже: „Па и сада још има један Караџа Рахман, за кога се прича да је од лозе оног гази Рахмана. На стр. 38. помиње тврђаву из времена Орхан бега која је припадала некој Византинки по имену „Болконда“ која је имала брата „Колбон“-а, сродници цара византиског. „Сада, каже дервиш Ахмед, Турци тај град зову Којин Хисар“. На стр. 39. говорећи како су земље у Румелији подељене Сулејман пашиним друговима, који су први ради освајања из Анадолије прешли на сплавовима каже: „Тахталу и земљу Кандари дадоше Ак паши. Од његова потомства и сад још има“. На стр. 42. говори како је гази Орхан дао старешинство у својој задужбини, подигнутој у Изнику, неком хаџи Хасану чији је дед био ученик Едебалијин. „Његов се род, каже писац, сачувао до данашњег дана“. На стр. 46. опет из историје Орхана сина Османова прича како је неки дервиш засадио, не знам где, једну тополу *(ḳavaḳ)* па каже: „И сад постоји тај кавак у капији сараја“. На стр. 50. и 51. говорио је о томе како је освојена тврђава *Ḳuker*, па је тада тај крај Орхан поверио неком Јакуб хоџи. „И сад, каже дервиш Ахмед, он почива у врх поља званог Фадил аџе оваси“. На стр. 56. говорећи о нападу на Бигу каже: „Садашњу Бигу подигоше на место старе коју су неверници порушили“. На стр. 60. прича како се султан Мурат I приликом опсаде града Танри Јикдиги наслонио леђима уз неко дрво. Због тога је народ то дрво прозвао Девлетлу Каба Агаџ. „И то дрво, каже писац, и сад постоји“. На стр. 159. пева: „Сад је влада Бајазида хана“.

Установивши на овај начин време кад је ова тако важна стара турска хроника написана, да видимо на основу каквих је извора њу дервиш Ахмед саставио. На стр. 218. ове хронике он у једном без сумње измишљеном дијалогу сам себи поставља питање: „О дервишу, ову историју и опис делâ витешких ове куће Османове коју си написао, знаш ли колико је који од њих поживео и колико је који владао?“ На ово питање он одговара: „Ваистину знам. Видео сам био у *основној историји*“. Овде је он у оригиналу употребио речи: „Aṣil tevariḫde gördimdi“. Ове речи нам дају повода да слутимо да се он ипак служио и неким писаним изворима, а не само причањима живих људи и својим сопственим доживљајима. Али, ако се и послужио каквим писаним извором, он га није именовао, нити се ми можемо ни непосредним ни посредним путем домислити. Иначе се из целог осталог текста и његова излагања не види да је употребљавао писане изворе, а још мање какав било архивски материјал и то је за чудо, јер дервиш Ахмед потиче из једне пра-старе турске породице у којој се одавно знало да пише. Један његов предак, стари Ашик паша, још 1329. год. написао је песничко дело *Ğaribname*[2]). Пажљивим проучавањем текста ове хронике, осим наведеног места, где се може донекле назрети да се њен писац служио писаним изворима, све остало говори, како се у овом спису на више места изричито тврди, да је он писао ову хронику по своме памћењу догађаја у којима је непосредно или посредно лично узимао учешћа и на основу казивања људи који су или били у положају да нешто знају о догађајима о којима говори или су и сами лично у тим догађајима учествовали. На стр. 84, говорећи о борбама султана Мехмеда и брата му Мусе челебије хиџр. 816[3]), султан Мехмед посретством кадије у Гејбозу, Фадлулаха, издејствова од византиског цара слободан прелаз преко његове територије за Румелију. „Султан Мехмед, каже дервиш Ахмед, превезе се, изађе. Ја, убоги, остадох гледајући у Гејве. У кући сина имама Орхановог, Јахши факиха, разболех се. Славна дела куће Османове све до Јилдирима хана преносим[4]) од сина имамова. На основу

[1]) Поч. 7-VII-1502. год. по нашем рачунању.

[2]) Fr. Babinger, *Die Geschichtsschreiber*, стр. 35.

[3]) Поч. 3-IV-1413 год.

[4]) У ориг.: *naḳil iderim*, а арап. *naḳl* значи преношење с једног места на друго, fig. преписивање, препри-

овог његовог податка Фр. Бабингер је Јахши факиха, сина Орхановог имама, Исхака факиха, у својој више пута помињаној књизи *Die Geschichtsschreiber der Osmanen*, стр. 10, уврстио као првог Османлиског писца историје. Било како му драго, остаје као поуздано да је дервиш Ахмед ипак у већој или мањој мери на овај или на неки други начин користио некакве писане изворе које он, како смо видели, на стр. 218., назива *aşil tevariḫ !*

У глави о опсади Цариграда од стране султана Бајазида I, на стр. 66., прича како је тада, хиџр. 793[1]) године, на Турску напао угарски краљ и пошао према Софији. Бајазид је због тога морао да напусти опсаду Цариграда и да похита против ове војске са северозапада. Два противника сукобише се у околини *Алаџа Хисара* (Крушевца), где је угарска војска била потучена до ноге. Њен велики део Турци заробише. У овом боју међу осталима видну улогу је играо на турској страни син Кара Тимур Таша, по имену Умур бег. „О овом боју, каже дервиш Ахмед, мени, убогоме, испричао је Умур бег, син Кара Тимур Таша. „Само наши људи, рекао му је Умур бег, тад су заробили преко 2.000 људи"".

Са доста детаља је Ашикпашић испричао битку код Ангоре 1402. год. Да би показао извор овога свог описа, он, по свом обичају, на стр. 79., у једном дијалогу поставља питање: „Хеј, дервишу, па кад ти у том боју ниси учествовао, како си сам догађај испричао?" У одговору на то питање он каже: „У Бруси је био један наиб, и он је био Бајазидов телохранитељ[2]). Кад су тада хана заробили и он је био с њим. Био је са њим и кад је Бајазид умро. Ја пак, убоги, питао сам њега: „Како је Тимур Бајазида чувао?" Он ми рече: „Кад год је био у покрету, Бајазида су испред њега носили у носиљци[3]), као кавез, натовареној између два коња. Тамо где би се Тимур зауставио и носиљку су с Бајазидом скидали испред Тимурова чадора". Тај коџа наиб у старости дође султану Мехмеду. Султан Мехмед постави га за диздара града Амасије. Кад је већ био сасвим стар, султан Мурад га доведе у Брусу и даде му за наиба. Ја, убоги, ову причу од њега сам чуо".

У жељи да објасни истинитост мудрости која се садржи и у оној нашој народној пословици: ни мудром теци, ни лудом остављај, на стр. 189., дервиш Ахмед је испричао какав је крај доживео син мула Рустема који је своме сину, рачунајући да поживи сто година, оставио у наслеђе толику суму да може имати по стотину златних дуката на дан. На крају те приче дервиш нам каже: „Ово ми је испричао Фируз који је Рустемова сина завио у мртвачки покров и сахранио". У својој простодушности он се на крају своје приче куне да ништа додао није: „Vallahi zijade demedim!" И иначе, кад год му се учинило да је изнео неко тумачење или објашњење које је одударало од обичног схватања по том предмету, он се куне да је истину рекао. На стр. 206. говори о историји капе коју су носили јаничари, па каже: „То је истина о њиховој капи, Тако ми Бог помогао!" На стр. 249. говорећи о учевним муслиманима који су у Турску дошли са стране, пошто је навео неколико имена, завршава своја излагања речима: „Vallahi ā'lem! (Т.ј. Тако ми Бога који најбоље зна!)". Тако исто и на стр. 274. поглавље о ерама, по којима се рачуна време код разних народа, завршава речима: „*Vallahi ā'lem bişşavab!* (Истина је, свезнајућега ми Бога!)".

Највећи део догађаја изнесених у овој историји писац је изложио по сећању као очевидац који је и сам у њима на који било начин учествовао.

Напред смо видели његове речи из којих излази да је лично гледао прелаз султана Мехмеда из Анатолије у Румелију, кад је ишао да се прегони са братом му султаном Мусом. На стр. 94. дервиш Ахмед нам прича како је султан Мурат II растерао војску султана Мустафе, т.з. Дузме Мустафе на реци Улубаду код Брусе. „Из затвора у Токату[4]) пустише Михал оглију. Да би се придружио султану Мураду, каже Ашикпашић, сврати у нашу текију Елван Челеби. Мене, убога, поведе, заједно одосмо". То је било после хиџр. 820 год.

И опсаду Београда за време султана Мурада II дервиш Ахмед је у својој историји описао по свом сећању, јер је он и тада био у војсци и лично у тој опсади учествовао. На стр. 125. каже да је та опсада имала Турцима да послужи ради заваравања Маџара, како би ударне турске чете, акинџије, што лакше плениле земље Маџарске Краљевине. Док су Турци привидно опседали Београд, турска војска је прешла Саву и Дунав и тако су тада турске газије задобиле велики плен и много заробљеника, тако да се могла купити красна робиња за пар чизама. „И ја, убоги, каже Ашикпашић, тада купих за 100 аспри једног красног младића". „У том ратном походу, наставља писац, и ја, убоги, учествовао сам". Једнога дана је излазио пред цара. „Кад мени, убогом, даде једног роба, ја му рекох: „Господару, да бих могао роба одвести, треба да имам коња, а на том путу потребни су новци". Даде ми 5.000 аспри и два коња". Тим парама он је касније купио и друго робље и коње, јер се даље хвали да је са овог похода „дошао у Једрене са девет робова и са четири коња".

У рату који је повео султан Мурад II против Смедеревске деспотовине хиџр. 841 год.[5]) дервиш Ахмед је опет лично узимао учешће на фронту, ваљда негде између Скопља и Новог Брда. На стр. 126. он прича: „Тако је био голем плен да се мушкарчић од четири године у Скопљу продавао по 20 аспри. Исхак бегу, који тек што се беше вратио из Меке, стиже од цара улак са наредбом „Пођи против Nike Eobra[6]) и опседни га". Ја, убоги, тада бејах у Скопљу. Бејах дошао са Исхак бегом са Ћабе. У овим догађајима каткад сам се налазио у његову друштву. Једном сам са сином Исхак беговим, са Паша Бегом и са Килиџ Доганом ишао у пљачку[7]). Једнога дана тако у војсци се начини граја. Исхак бег појаха коња. И све газије појахаше са њим заједно. Кад неочекивано са сусупротне стране угледасмо једно два неверника како се појавише. За њима изађе још пуно њих. За пешацима иђаху коњаници, а за коњицом се дигла сасвим црна тама која је наступала ка нама. Тад газије изговорише у глас молитву о јединству Божјем, па навалише на противну страну. Против пешака нападоше коњицом. Пешадија пак бацала

чавање, али и преношење из уста у уста. У коме је смислу управо Ашикпашић овде употребио поменуту реч, не можемо с поузданошћу ништа одређено рећи.

[1]) Поч. 9-XII-1390. год. по нашем рачунању.

[2]) У ориг.: *şolaķ*.

[3]) У ориг. употребљена реч: *taḫt-i-revan*.

[4]) У овој анадолској вароши, у чувеној тамници званој Бедеви Чардаку, доцније овај исти султан Мурад је затворио два ослепљена сина деспота Ђурђа Бранковића. А Бајазид II ту је затворио заробљеног бана Хрватске, Деренчина.

[5]) По нашем рачунању 1438. год.

[6]) Тако у ориг., свакако преписивачева или штампарска погрешка, место *Novo Brdo*.

[7]) У ориг. употребљена реч: *ḫaramiliķ, ḫaramiliğe gitmišdim*.

је стреле. Нису се освртали на копља, извршише јуриш, навалише на њих. Коњица им утече, пешадија им изгину под коњским ногама. Такав је лом био, да коњи газија нису могли ићи кроз лешеве неверника. Исхак бег повика: „Хеј, газије, доста сте убијали. Робите!“ Бога ми мога, ја, убоги, осим оних што сам побио, петорицу сам везао и у Скопље догнао. Сву петорицу сам у Скопљу продао за 900 аспри. Укратко те године је било Смедерево освојено. И цела земља Лас[1]) била је заузета. По неким градовима поставише посаде, по варошима назначише кадије. У Смедереву је отклањан петковски намаз и завладаше целом земљом“.

Наведосмо овај опис дервиша Ахмеда једне борбе коју су водили Турци са ондашњим нашим властима оне године, када је Ђурађ Бранковић био принуђен да напусти и Смедерево и земљу и да бежи у иностранство, да би читаоци видели како пише и на шта је нарочито обраћао пажњу описујући догађаје у којима је сам узимао учешћа.

1448. год. дервиш Ахмед се борио на Косову у војсци султана Мурада против Сибињанина Јанка и његове војске, На стр. 136. Ашикпашић каже: „И ја, убоги, сам убио једног неверника. Султан мени, убогом, даде једнога коња. Тако исто и дервишу Ак Бику“.

После неуспеле опсаде Београда 1456. год. султан Мехмед се врати у своју престоницу. Да код народа поправи расположење због овог неуспеха, приреди он у Једрену свечаности поводом обрезања своја два сина: царевића Бајазида који је управљао санџаком у Амасији и Мустафе челебије који је седео на челу управе у Магнезији. На тим гозбама, како се по себи разуме, духовна класа заузимала је прво место. Ту је био и наш дервиш Ахмед. На стр. 149. он се не снебива да каже да је и сам „убоги напунио једну футу (бошча) ђаконија са царске трпезе, па је дао своме момку“. Да ли је и њему пао у део још какав посебан поклон, не види се, али он каже да је том приликом на гозбу многи „дошао сиромах а отишао богат“.

Још и за владе султана Мехмеда, сина султана Мурата II, дервиш Ахмед се виђао на разним војиштима: Хиџр. 861. год., кад је освајач Цариграда пошао на Мореју, а свога везира Махмуд пашу послао против Смедеревске деспотовине, он се по свој прилици налазио у војсци Махмуд паше. На стр. 151. он прича како се ове обе турске војске састале у Скопљу, пошто је Махмуд паша оправио град Авалу, као град за сметњу Београду. „И ја, убоги, каже писац ове историје, бејах дошао у Скопље“. По њему то је било кад су Турци заузели Бело Брдо[2]).

Напред смо видели пишчеву изјаву да је о ратовањима султана Мурада II укратко испричао, како он каже: Faķir iḥtişar ejledim, kane čečden, bir avuč čašni virdim (стр. 136). Но он своја излагања није скраћивао само у том случају. Скраћивао је он или је износио само по једну верзију, кад се о неком предмету или догађају причало на више начина. На стр. 3., говорећи о родоначелницима династије Османове, каже: „О томе има много прича. Ја, убоги, то скратих“. Исто тако, кад говори на стр. 4. о Ертогрулу, пише: „О доласку Ертогрула у земље Ромејске[3]) има више верзија, али је најистинитија ова коју сам ја, убоги, испричао“. И у поглављу о походу султана Мехмеда II на исток дервиш Ахмед каже: „О томе има много прича. Ја, убоги, сам скратио[4]). И на стр. 221. говорећи, о борбама Бајазида II са братом му султаном Џемом, вели: „И о томе постоје многе приче, али ја сам скратио“.

О филолошкој страни ове хронике, штампом објављене, не можемо говорити, јер је то свакако најслабија страна њеног цариградског издања[5]).

Ни језик њен уредник није проучио како ваља, као што и многе старе турске речи и изразе није протумачио, а нека његова тумачења архаичних речи или нису тачна[6]) или нису потпуна[7]). Може се рећи само толико да је језик којим је написана ова хроника чист говорни турски, каквим су језиком вероватно говорили цариградски Турци 15 века.

О дервишу Ахмеду Ашикпашићу и овој његовој хроници, поред напред наведеног Алије у предговору њеном, писао је углавном по њему и Dr Фр. Бабингер у више пута помињаној му књизи: *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*, Leipzig, 1927., стр. 35—38, где је назначена и односна литература. Пре ове обојице писац ове старе турске хронике споменут је у краткој белешци у *Enzyklopaedie des Islam*, B. I, стр. 501., s. v. *'Āshiķ-pasha-zade*. И писац овог одељка је такође о томе писао углавном према Алији и Бабингеру у *Брасшву*, годишњаку Друштва св. Саве, књ. XXVI, стр. 51—55.

Арбанасе дервиш Ахмед Ашик-паша-заде први пут је забележио у својој хроници на стр. 61., у поглављу које

---

[1]) У ориг.: *Las*. Тако Турци у то време зову Србију, можда сећање на име Рас.

[2]) У ориг.: *Ballu Badra*.

[3]) У ориг. *Rum*, касније синон. Турска.

[4]) У ориг.: faķir iḥtişar itdim.

[5]) На стр. 32. у нап. 2. уредник каже за име места у Анатолији *Şamandra*, тако написано, јер се, каже он, у народу тако изговара, ма да је у оба рукописа то име написано као и име нашега града на Дунаву: *Semendra*. И име нашег Смедерева турски историописци пишу двојако: *Semendra* и *Şemendra*, па су га вероватно двојако и изговарали: *Семендра* и *Самандра* (Исп. *Tağ-ut-tevariḫ*, књ. I., стр. 31. в. 26. и 137. в 17). У осталом његова је највећа погрешка што није текст штампао са обележеним знацима за изостављене вокале, како се речи читају, него је те, тако потребне знаке — *хареке*, изоставио, иако сам признаје да је текст који је он узео за основицу сав избележен знацима, где су изостављени вокали. На стр. *jehi* уредникова предговора речено је: bilğümle kelimat harekelidir.

[6]) На стр. 36. каже да реч *janğiķ* значи оклоп, грудобран у оклопу, међутим ми знамо боље шта та стара турска реч значи. Уосталом и из самог описа види се да та ствар не спада у војнички прибор. Реч је о одећи Османа газије коју је оставио после своје смрти. Осман газија је имао: један нов, просто шивен суртук, један јанџик, један сланик и један кашичарник (şurtuķ tegeltisi, bir janğiķ, bir ţuzluķ ve bir ķašiķliği). Алија међутим мисли да она прва реч значи покровац који се меће коњу испод седла, нека врста хаше.

[7]) Као на пр. на стр. 59. у нап. 1. *čašnigir*. Или његово тумачење речи *Косова* на стр. 62. нап. 4, или тумачење речи *şaraḫor* на стр. 77. н. 2. Тумачење речи *oğlan* на стр. 36. н. 1. нетачно је, кад мисли да она значи *šehzade*. *Ağağ deñizi* на стр. 91. погрешно тумачи да значи *Deli Orman*, кад је јасно да није реч о том месту у Бугарској, него о пределу негде у Бесарабији и Јужној Русији. У анонимним хроникама Fr. Giese-a, на стр. 54. в. 4. и 17., стоји: Bedredin *Ağağ Deñizindan* čiķdi. На стр. 77. в. 19. има: *Dešt-i- Bulğar* а мало даље: *Dešt-vilajeti*. Код хоџе Садедина опет *ağağ deñizi* има и друго значење (исп. *Tağ-ut-tevariḫ*, књ. I., стр. 34. в. 10.).

Погрешно му је на стр. 192. н. 1. тумачење речи *'āmil* која значи исто што у нашим старим изворима реч *амалдар*. Тумачење на стр. 135. н. 1. речи *ğebelu*, *ğebhelu* нетачно је или у најмању руку непотпуно. Ни тумачење на стр. 168. н. 2. речи *čavuš baši* није исправно.

говори о томе: *Како је после смрти лала Шахина звање беглер-бега било дато Кара Тимур Ташу и шта је он урадио.*

„Њега послаше те из Саруханске земље, где је било скитачког народа, овај протера у област Сереза[1]). После тога упутише га у земљу Арбанашку[2]). Са знатном војском они дођоше у Битољ[3]). Он дође и покори се да плаћа харач. Одатле дођоше те Солунски вилајет нападоше све до земље Карли-или. Година овога освајања била је 787" [4]).

На стр. 66, на крају поглавља у коме се говори о борбама султана Бајазида I са угарским краљем у крушевачком округу који га је омео да освоји Цариград, Ашик-паша-заде у стиховима пише:

„Борбу је ту водио Бајазид хан,
„Што неверника беше преостало све похвата,
„Земља Босна и Србија[5]) дадоше харач,
„А на Арнаутина[6]) оде много газија.
„Влаху поручи: „Брзо амо да си, да ми будеш слуга".
„Па опет науми да пође противу Цариграда".
„Овај ратни поход за веру био је хицр. 793. године" [7]).

На стр. 106., у поглављу које говори о томе: *Шта је радио султан Мурад после измирења са Дракулом?* каже се:

„Султан Мурад нападе Арнаутина[8]). Против њих посла сина Евреносова. Са две стране се начинише крајине[9]). Газије се позабавише. То је било кад је Мурад довео себи за жену кћер Исвендијареву. Исте године је Вуковић[10]) ухватио Исхаковог сина Паша бега, кога су звали Дели Баша и бацио га у тамницу".

На стр. 124. има посебно поглавље: *О томе шта је међу Арнаутима*[11]) *учинио Иса бег син Евреносов?* и ту дервиш Ахмед каже:

„Једнога дана цар рече: „Да предузмемо један поход против Коџаџика". Тога вечера посла Иса бега са наређењем: „Иди, акинџије ми засити". Иса бег оде, продре у неприступачне крајеве арнаутске[12]), па онда дозволи да се земља плени. Кад је он тако учинио, неверници оних крајева пресекоше путеве[13]). Један неверник по имену Скендер[14]) бејаше син арнаутског господара[15]). Султан њему беше као тимар дао ону земљу. Био је царски паж[16]). После се бејаше од цара одметнуо. Оним акинџијама који беху дошли са Иса бегом он беше пресекао пут. Кратко речено кад муслимани видеше препречене путеве, исекоше робље, па се сами борише дотле, док нису истрошили стреле[17]) и док сасвим не иступише сабље. Највећи део их ту изгибе, али велике земље освојише".

„Испише заупокојено вино мученеци за веру,
„Као птице пређоше преко Сирата мученици за веру,
„На овом пролазном свету се они нису дуго задржавали,
„Мученици за веру преселише се у дворе вечности".

„Ова победа се догодила хицр. 846[18]) и те године потпуно се помрачи сунце".

На стр. 133., у поглављу које говори: *О томе како је у Арнаутској земљи султан Мурад освојио Кроју?*[19]) дервиш Ахмед је записао:

„Султану Мураду хану, газији, док је седео и разговарао, једнога дана дође из Арбанашке земље Хамза бег, стриц Скендеров, па рече: „Мој султане, у земљи Арнаутској неки су постали Скендеру непријатељи. Ако ми заповеди мој султан, да идем и да заузмем Кроју".

„Цар овај његов предлог саопшти пашама. А паше ће на то цару рећи: „Па, тешто, наш господару! Пошаљите га".

„Спремише што је потребно за ратни поход. Са собом у друштву поведе свога сина султана Мехмеда, па пође. Навалише, падоше под Кроју. Око два месеца времена проведе у Арнаутском вилајету, док, најзад, не пронађоше главу воде [којом се Кроја појила]. Воду јој пресекоше. Град би освојен. И највећи део Арнаутског вилајета тад је био заузет. Силан су плен задобили. Из тога вилајета поведоше робље. Беху одлучили да војску распусте. Из

---

1) У ориг. *Siroz, Siros.*
2) У ориг. написано: *Vilajet-i-Arnaud.*
3) У ориг. употребљена реч *Manastir.*
4) Поч. 12-II-1385 год. по нашем рачунању.
5) У ориг.: *Las.*
6) У ориг.: *Arnaud.*
7) Поч. 9-XII-1390 год.
8) У ориг.: *Arnauda juridi.*
9) У ориг.: *uğ.*
10) У ориг.: *Vilķ oğli.*
11) У ориг.: *Arnaudda.*
12) У ориг.: *arnaud illeri.*
13) У ориг.: *jollar bağlamaķ.*
14) У ориг.: *Iskender.*
15) У ориг.: *Arnaud begi.*
16) У ориг.: *ič oğlan.*
17) У ориг.: употребљена реч *oķ.*
18) Поч. 12-V-1442 год.
19) У ориг.: *Aķğe Ḥişar.* Да напоменем овде да и код Цариграда на Босфору има градић који се исто тако зове. На стр. 141. Ашик-паша-заде каже: „султан остаде са горње стране Цариграда у Мореузу, у Акџа Хисару (Aķğe Ḥişar).

Видина стиже глас: „Мађарски неверник са силном опремом се креће"".

„И цар се упути право у Софију. Румелиској војсци је дато вољно, а анадолској војсци: „донесосмо вам трошак од ваших кућа". Оде право у Софију. И ово се догодило 851[1]) године".

На стр. 166. поглавље о освојењу Босне завршава се следећим стиховима:

„Кад Мехмед хан сврши са освојењем Босне,
„Истога часа науми да заузме и Херцеговину[2]),
„Спомену у Арнаутској земљи Скадар[3]) и још толико других, беше се одлучио.
„Срећа овога хана била је вазда на висини,
„Пред коју му драго тврђаву да је стигао, побрао је славу,
„Нарочито овај хан. Погледај по свету какве је подвиге извео и како је отишао".

На стр. 169., у поглављу које говори: *О томе како се султан Мехмед хан газија упутио против Арнаутске земље и шта је учинио, кад је тамо дошао?* каже:

„Султан се срећно упути против Арнаутина. Сакупи војску и уђе у земљу Арнаутску[4]). Истовремено даде на вољу акинџијама, које разасла на све стране. Кад газије тамо стигоше, нека властела арнаутска дођоше, друга пак утече. Султан међутим начини један град у сред земље Арнаутске. Надену му име *Елбасан.* У тај град сместише газије. Они су водили борбе по околини. То је освојење обављено хиџр. године 870[5]) и то руком султана Мехмеда газије".

На стр. 187. дервиш Ахмед Ашикпашић је написао посебно поглавље: *О томе како је султан Мехмед газија дошао у Скадар*[6]) *и шта је тамо урадио и уз то шта је дало повода његову доласку?* У том одељку он је написао следеће:

„Једнога дана цар у слави сеђаше у Једрену. Од окола се поведе разговор о томе: које земље народ није цару покоран? Цар рече: „Мањ ако има велику војску и ако су људи тако исто велики јунаци". Они што бејаху близу њега рекоше: „Срећни наш господару! Што Скадарска земља тврдоглаво неће да се покори, има да се припише томе граду. Они то чине уздајући се у тврђаву". Тада цар упита: „Па зар томе граду нема лека? Тамо нека оде војска". Везири одговорише: Срећни наш господару! Војска може отићи, али Скадар има врло јаку тврђаву". Цар рече: „Онда за њега што треба спремите. Нека буде и он освојен". Истога часа опремише једнога слугу царева и пошто га снабдеше нужним стварима, упутише га у Скадар. Оде он. Паде под Скадар. Доста је било боја, али није могао бити освојен. Султан се беше доста расрдио на овај град. Кад се цар врати са ратног похода против Карабогданске, поче да спрема што је потребно за Скадар. Гедику[7]) [Ахмед паши] он рече: „Иди ти, нападни на тај град". Ахмед се оглуши о ову заповест. Султан ухвати Ахмеда, а сам у слави сакупи исламску војску. Пошто се беше одлучио за рат, упути се. Паде под град. Топове размести. Царски се бојеви развише. Јуришаше, али не даде Бог. Најзад према Скадру подигоше једну хавалу[8]). У њу сместише ваљане јунаке, а околина му је била цела освојена. Остала беше само тврђава. Цар се срећно врати у Стамбол. На крају ова хавала доведе овај град до изнемоглости. Народ који је био у граду посла поруку: „Град вам предајемо под условом: да иду они од нас који хоће да иду, а да остану они који то желе. Уз то још ви да нам не учините никакву штету и зло". Газије о томе известише Цариград. Цар се с тим сагласи. Одмах је написан уговор и остало што треба. Тврђаву предадоше. Ко је желео, отишао је, ко је опет хтео да остане, остао је. Многе њихове цркве преобратише у месџиде. Куће неверника који беху напустили град, дадоше муслиманима".

II

Дурсун бег

Зна се само за један спис овога турског хроничара 15. века. Написао је једну врсту монографије о ратним подвизима султана Мехмеда II под насловом *Tarih-i- Ebu-'l- fetiḥ* историја Оца освајања, која је све до 1914. год. била широј јавности мало позната, јер, колико се до сада зна, од ње се сачувала само три рукописа: два у књижници Реван Киоска у старом двору на Топ Капу, у Цариграду и трећи у књижници цариградске џамије Аја Софије. Судећи по хартији, начину писања сва три ова рукописа писана су приближно истовремено још за живота самог писца, ако можда нису баш и његовом руком писани. Завод за отоманску историју у Цариграду, у редак-

[1]) Почела 19-III-1447 год., а шта управо значе претходне речи под наводницама, ја не знам, мањ ако то није био некакав укор због њиховог слабог држања у борби.

[2]) У ориг.: *Hersek.*

[3]) У ориг.: *Arnauda Iskenderije.*

[4]) У ориг.: *Vilajet-i-Arnaud.*

[5]) Поч. 24-VIII-1465 год.?

[6]) У ориг.: *Iskenderije.*

[7]) У ориг.: написано: *Gedik eri.*

[8]) Исп. стр. 242-а врста 45.

ција Мехмед Ариф бега објавио је на основу поменута три рукописа у времену од 1914. до 1916. године, у додатку свога органа *Tariḫ-i- 'Oṣmani enğümen meğmu'asi* (Revue historique publiée par L'Iinstitut d'histoire Ottomane), у бр. 26.—38. са посебном пагинацијом.

Иако је овај писац, за владе султана Мехмеда II и његовог сина Бајазида II заузимао у државној служби висока места, доспео је најзад и до положаја дефтердара у престоници, ипак о њему, његову животу, пореклу нема других података осим оних које је он сам у овом спису ту и тамо узгред забележио.

На стр. 8. (бр. 36.) каже да је у свету познат под именом *Ṭursun beg*, ма да му је право име било *Ṭur Sina* Гора Синајска, па му тобож име добило облик Дурсун народним изопачавањем.

Нигде не помиње име свога оца, али на стр. 60. (бр. 29) каже да му је стриц био Џубе Али бег, који се одмах некако после заузимања Цариграда, 1453. год., спомиње као бег од Брусе. Мехмед Ариф који је за штампу приредио рукопис ове Дурсун бегове историје владавине султана Мехмеда Освајача није запазио да се амиџа Дурсун бега, Џубе Али бег, спомиње као султанов намесник у Бруси и за владе султана Мурада II, баш оне исте године кад је овај султан потукао хришћанску војску у пољу код Варне 1444. год. У I књ. *Tğa-ut-tevariḫ*-а, на стр. 383. в. 16, забележен је податак да је после победе код Варне султан Мурад наредио да се из затвора пусти Турхан бег, а отсечена глава несрећног маџарског краља Владислава да се пошаље затопљена у суду меда са извештајем о победи (fetiḫ-name) у Брусу. Хоџа Саедин пише на наведеном месту: „тада је субаша у Бруси био Џубе Али бег". Сумње нема да је овај Џубе Али бег исто лице које и Дурсун бег спомиње касније, 1453. год. Одакле је хоџа Саедин узео овај податак, не каже. И Дурсун бег био је витез. И он је имао тимар. Узев у обзир да је у младим годинама постао тимарник, може се претпоставити да му је и отац био из реда властеоског, из реда *ümera* или *zu'ama*, па је вероватно после очеве смрти добио његов тимар[1]).

Има основа претпоставка да је Дурсун бег био родом из Брусе или њене околине, па би отуда следовало да је био Османски Турчин од старине. Па ипак, иако је припадао војничком сталежу, он је био и изображен човек. Било захваљујући пореклу своје породице или ради његових личних заслуга, он је био познат султану Мехмеду. Из овога његовог списа види се да је лично учествовао у опсади Цариграда 1453. год. На стр. 60. (бр. 29) Друсун бег приповеда да су турске власти вршиле насељавање турског и исламског живља у Цариграду после његова заузећа. Објављен је био султанов ферман по коме је било обећано сваком насељенику у Цариграду да може од напуштених некретних добара узети по једно и то да буде његова лична својина (mülk). Кад су муслимани са свих страна поврвели и населили се у Цариграду, власти се предомислише, па поменутом султановом ферману дадоше друго тумачење, да им је, на име, султан поклонио зграде на заузетим напуштеним добрима, али не и земљиште под њима које је вакуф, те је према томе свако дужан за земљиште да плаћа одређену сталну годишњу суму (muḳaṭ'a). Зато је ваљало обавити попис тих добара и одредити им величину дажбина. „За извршење ове наредбе, каже Дурсун бег, био је одређен мој покојни стриц Џубе Али бег који је тада био господар[2]) Брусе. И тако сам ја, понизни, напустио безбрижни живот и тимар у Бруси, примивши се да заменим у том погледу свога стрица". Брижљиво је и предано обавио овај посао: „Уз хиљаду мука, каже Друсун бег, извршио сам попис кућу по кућу и хуџеру по хуџеру, високу и ниску, све баште и вођњаке, и сваком објекту је била одређена величина мукате". По свршеном овом послу Дурсун бег пажљиво састављене и уредно написане тефтере поднесе султану, а то нам сведочи да је он још од ране младости био добро спреман и писмен човек. Овај савесно обављени посао послужио му је као добра препорука.

После тога је вршио разне службе, поглавито из финансиске струке.

Иако то изрично не каже, врло је вероватно да је био у свити султана Мехмеда приликом његове безуспешне опсаде Београда 1456. год., што се види по извесним појединостима у његову опису тих борби на стр.70.—75. (бр. 30).

Велику је милост уживао Дурсун бег и код султановог некад свемоћног првог везира Махмуд паше Анђеловића. Верно га је пратио у свима ратним походима које је он предузимао, нарочито за време његовог првог везировања, мада се не види да је тада имао неко стално звање у државној служби, него су му према указаној потреби повремено и од случаја до случаја поверавани разни послови и дужности. У глави која говори о походу Махмуд паше против Смедеревске деспотовине хиџр. 862. (1458.) године, после смрти деспота Ђурђа, на стр. 90. (бр. 31) Дурсун прича како је тадашњи велики везир и врховни заповедник исламске војске, Махмуд паша, дошавши у Мачву почео одатле да прелази Саву и да плени народ по Срему. Том приликом је упућено било седам одељења[3]) ударних трупа[4]) под командом Мехмед бега Минет оглије. У тој војсци велики везир, каже Дурсун бег, „мене, ништавна роба свога, постави за емина", што би према данашњем војном уређењу одговарало као некаквом делегату Министарства финансија, пошто су са њим тамо пошли penğikğiler ve armağanğiler", скупљачи разних државирх прихода.

У походу султана Мехмеда Освајача против Исмаила, бега од земље Исфендијара и Трапезунда, хиџр. 865.[5]) год. Дурсун бег је већ заузимао угледан положај. У глави која говори о заузимању Синопа у земљи Исфендијар, на стр. 98. (бр. 32), он о себи каже: „ја, понизни, бејах писар дивана[6]), нареди ми се да напишем писмо Исмаил бегу".

[1]) У то доба, каже у свом уводу уредник за штампу овог рукописа, Мехмед Ариф, у напомени на стр. 2., давање тимара и зијамета још није било законом одређено, него се бејаше уобичајило да се после смрти властеле (ümera, zu'ama) и власника тимара (aṣḥab-i- timar) њихове тимарске баштине дају као награда за очеве заслуге њиховој деци. Међутим анонимна хроника Fr. Giese-a, на стр. 31., жалећи се противу в. везира Али паше Чендерлије каже: „Ако би се десило да умре један спахија, његово место се давало његову сину. Ако не би имао сина, него му остане кћи или жена, под изговором да не би били у беди, њих би удали за каквог (царског) слугу, па би таквоме и тимар дали. Ич оглане мазили су више но псето. Претпостављање ич оглана свима другима, остало је од времена Али паше".

[2]) У ориг. употребљена реч *beg*. Одавде је јасно да је *subaši* старији назив који је касније замењен изразом *sanğaḳ beg*, а звање субаше остало у значењу среског начелника па често и у значењу полициског комесара, старешина полициске постаје.

[3]) Употребљена реч *alaj*.

[4]) У ориг.: *aḳinği*.

[5]) Поч. 17-X-1460. год. по нашем рачунању.

[6]) У ориг.: *katib-i-divan*.

У султановој свити се налазио и приликом освојења острва Митилине. На стр. 112. (бр. 33) Дурсун бег, говорећи о задобијеном великом плену том приликом, каже: „Приликом деобе поклона и мени, понизном, паде на део један младић анђеоског изгледа, једна робиња као хурија и један стасити роб".

Може се слутити да је лично узимао учешћа у походу против Босне 1463. год., иако он то у овој својој књизи изрично не тврди. Но изрично каже да је учествовао у рату који је идуће године изазвао савез западних хришћанских држава, турских суседа. Налазио се у Махмуд пашиној војсци која је имала из Мореје да отера млетачку војску. У глави под насловом: *О савезу неверника и њихову нападу на царске земље и о њихову поразу,* на стр. 124. (бр. 33), прича како је Синан бег Елванбеговић који је био опседнут у граду Крфу, па се ослободио непријатеља једним дрско изведеним ноћним препадом и нарочитим лукавством, што је учинило да се све млетачке посаде у Мореји поколебају и да испред Махмуд пашине војске отуда утекну. Тим поводом Дурсун бег каже: „Махмуд паша . . . мене, понизног, посла у Цариград као улака да јавим ову радосну вест". А на стр. 135. каже да је, кад је султан разапео свој чадор у крају код Издина, и он стигао у ордију и састао се са везиром који ја тада био „пок. Исхак паша" и који га је привео султану, те му је испричао све како је било. Због ове радосне вести султан и његови великаши наградише га тако издашно и богато да „сам се, каже Дурсун бег, са немаштином коначно опростио, али сам у старости ипак допао у немаштину". На стр. 132. (бр. 34) Дурсун бег прича како је угарска војска у паничном страху дигла опсаду са града Зворника и побегла преко Саве, оставивши непрегледан ратни плен, кола, топове и друго оружје. Махмуд паша се после тога с војском вратио, а „мене, понизног слугу свога, каже Дурсун бег, са Скендер бегом Михал оглијом, који бејаше зворнички бег и који се бејаше показао као јунак, одреди да извршимо попис животних намирница које бејаху приправљене и у град унесене".

Не види се јасно да ли је учествовао у походу султана Мехмеда против угарске војске која бејаше хиџр. 881[1]) успела да, док је султан био забављен у земљи Карабогданској, продре у Србију и да испод Смедерева сагради два утврђења која су велику муку задавала граду и да дуж Дунава подигне три града од дрвене грађе са дубоким рововима у које навратише воду из Дунава. Турска војска без велике муке заузе ова утврђења благодарећи љутој зими од које се заледи вода у рововима, те се тако преко леда и снега привуче утврђењима и одатле истераше угарску војску.

Тек на стр. 165. и 166. (бр. 36) Дурсун бег каже да је поводом ове турске победе у зиму, хиџр. 882. године[2]) испевао једну похвалну песму коју у целини овде наводи и коју је успео да преда султану. За њу му је, каже он, султан даровао према годишњем добу један одговарајући самур ћурак и свечане хаљине и још у готову 2.000 аспри, из чега видимо да је султан штедро награђивао своје удвараче.

Па ипак Дурсан бег није до краја живота вршио повремене службе, него је, ма да не знамо тачно кад, добио и стално звање државног службеника и у служби је доспео до врло високог положаја. У предговору ове своје историје коју је, како је већ речено, сам назвао *Tariḫ-i-Ebu-'l-fetiḫ,* на стр. 9. (бр. 26), каже да је заузимао угледне положаје као што су звања: анадолског дефтердара[3]), па помоћника[4]) анадолског и, најзад, после тога положај дефтердара на царској Порти[5]). Даље, како изгледа, није напредовао. Уредник издања Дурсун бегове историје, Мехмед Ариф, који говорећи о овим његовим звањима у свом уводу[6]), како се мени чини, греши кад тврди да је Дурсун бег био анадолски дефтердар. Он није обраћао пажњу на ред којим је Дурсун та своја звања поређао: анадолски дефтердарлук, ћаја и дефтердар на Порти. Мени се чини да та звања треба схватити онако како их ја схватам, т.ј. да је Дурсун бег био дефтердар вилајета анадолиског, по том помоћник бега анадолиског — ketḫoda или је био ћаја, помоћник дефтердара анадолског у престоници, па најзад унапређен и за дефтердара у престоници. То би био логичан рад његових највиших звања по значају и важности. Иначе, какав би то ред био ако би он написао у смислу који му је дао поменути уредник, Мехмед Ариф, најпре анадолски дефтердарлук, па ћаја, па дефтердар? Још само на једном месту у овој својој историји Дурсун бег говори о себи. На стр. 189. (бр. 37) говори о успешном походу султана Бајазида II против Килије, Акермача и Кара Богданске земље. Дурсун бег је опет испевао једну песму у славу султанову: „У ово време „ја, понизни молбеник, као један из низа молбеника царских, не обзирући се на своју несавршеност од срца срцу подастрех ову ниску бисера".

Из довде изложенога се довољно могло видети у коме је времену Дурсун бег живео и делао, али ми поуздано не знамо ни кад је ни где се родио, као што исто тако тачно не знамо ни кад је умро. Ни он нити његови савременици ништа нам од свега тога о томе нису забележили. О томе се можемо само посредно домишљати.

Кад је ова његова књига написана?

У књизи се нижу догађаји од првог ступања на престо султана Мехмеда II, хиџр. 846[7]) год., до турског рата са мисирским султаном за владе султана Бајазида II, хиџр. 893[8]) године, који је у име султаново водио велики везир и сердар хадим Али паша у Сирији око града Адане. Обухвата дакле догађаје који су се у историји Османовог царства одиграли у једном периоду времена од неких 47 година. У свом уводу, стр. 10. (бр. 26), Дурсун бег каже изрично пре свега да је ово своје дело писао у доба владе султана Бајазида, сина султана Мехмеда хана и то после хиџр. 893. год., односно између 1487. и 1512. год., када је Бајазид II био збачен с престола и на његово место дошао син му Селим I. Ми смо мало више на овој истој страни видели да он у овој својој историји помиње своју старост, у којој му се никакво обиље није преливало. По томе можемо закључити да је ову књигу писао као умировљени државни службеник, у старости, као обично у то време, по сећању. Али има у његовој књизи једно место које нам може послужити да посредно још ближе одредимо време кад је ово значајно дело у Турској историографији писано. На стр. 31. (бр. 27), говорећи о

---

[1]) Поч. 26-IV-1476. год. по нашем рачунању.
[2]) Поч. 15-IV-1477. год. по нашем рачунању.
[3]) У ориг.: *Anaṭoli defterdarliği.*
[4]) У ориг.: *ketḫodaliği.*
[5]) У ориг.: *devlet eşiginiñ defterdarliği.*
[6]) Упореди у предговору Мехмеда Арифа, стр. 4 (бр. 26).
[7]) Поч. 12-V-1442 год. по нашем рачунању.
[8]) Поч. 17-XII-1487.

томе како је после абдикације султана Мурада дошао на престо његов син султан Мехмед II и како је за великог везира на власти поново утврдио Халил пашу Чендер оглију који је то био и за владе његовог оца, султана Мурада, Дурсун бег се том приликом обраћа својим читаоцима па каже: „И сад, ако ти хоћеш да видиш слику красног лица његове светости, ти погледај часно лице његовог сина, мудрога везира Ибрахим пашу — све му олакшај боже!“ Овде је, како се јасно види, реч о Чендерли Ибрахим паши, сину бившег великог везира Халил паше, онога који је руководио опсадом Цариграда 1453. год., под чијим је везирством он и заузет био и кога је неколико дана после тога султан Мехмед II, да га се отресе, дао погубити, осумњичивши га да је био поткупљен од Грка из Цариграда. Није сасвим јасно да ли се Ибрахим паша овде спомиње у својству кубе везира или великог везира, али зна се да је он постао Бајазитов везир хиџр. 892[1]) год., па је за великог везира унапређен хиџр. 903[2]), а умро је хиџр. 905[3]) год. Тако смо посредним путем установили да је Дурсун бегова историја морала бити написана у међувремену од хиџр. 903. до 905. год.

Мехмед Ариф је на сличан, али мање убедљив начин одредио приближно време кад је Дурсун бег умро. Хиџр. 914[4]) године, за владе султана Бајазида, установљена је била једна велика комисија у којој су за чланове били назначени и запослени сви чиновници, активни и бивши, ради пописа свих тадашњих државних муката. По обављеном послу спискови ове комисије били су поднесени Порти, где су чувани, па су одатле касније пренесени у архиву В. Порте, где се и сада чувају. Међу потписаним првацима финансиским на тим списковима не налази се име Дурсун бега и на основу тога Мехмед Ариф закључује да Дурсун бег хиџр. 914 год. већ није био међу живима. Излишно је, мислим, нарочито истицати да је овај закључак добијен на овај начин више него смео.

Дурсун бег у уводу овог свога списа, на стр. 10, каже да га је писао у првом реду да захвали султанима Мехмеду II и његову сину султану Бајазиду II за сва добра која су му у животу учинили и, како он каже, од бакра начинили злато, ма да и сам подвлачи да „Овај убоги не спада у ред оних који се на путу писања књига налази на најнижем ступњу“.

Шта је Дурсун бег у ову своју књигу унео? На стр. 11. он каже: „У кратко, као малу захвалност, молећи бога да је увећа, забележио сам но нешто нз ратовања и освајачких похода, којима сам био сведок или оно што се међу људима зна“. Ништа, као што се види, не спомиње друго што би му могло послужити као извор за писање своје историје, нити какву другу историју, нити архивски материјал.

И поред све привидне скромности Дурсун бег пишући ово своје дело старао се да се претстави што учевнији. За то му језик није какав се у оно време говорио, нити каквим се писале хронике, него извештачен, тешко разумљив. Да ствар остане без олакшања, уредник Мехмед Ариф, ма да је у свом уводу на стр. 6. обећао да дâ регистар имена лица, земаља и места и да објасни у тексту употребљене архаичне речи, није искупио обећање и читаоцима није ниуколико олакшао употребу ове књиге.

---

[1]) Поч. 28-XII-1486 год. по нашем рачунању.
[2]) Поч. 30-VIII-1497 год. по нашем рачунању.
[3]) Поч. 8-VIII-1499 год. по нашем рачунању.
[4]) Поч. 2-V-1508 год. по нашем рачунању.

О Дурсун бегу после Мехмед Арифа писано је: Franz Babinger, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke,* Leipzig, 1927, стр. 26. бр. 12; *Enzyklopaedie des Islam,* B. IV., стр. 1055., s. v. *Ţursun beg;* Гл. Елезовић, *Турски извори за историју Југословена у XXVI Братству* Друштва св. Саве, Београд, 1932, стр. 90—94.

У опште Арбанасе Дурсун бег најпре спомиње на стр. 122. своје поменуте историје, у поглављу у коме говори о коалицији хришћанских држава против Турске после заузимања Босне. Он о томе овако започиње причу:

„Мудри ће се сећати, кад смо пређе укратко изложили историју земље Босне, да смо том приликом казали да се Босна вилајет једном својом страном наслања на земљу „сина жутога Угрина“. Због ове близине проклетнику краљу учини се да је претрпео много штета. Да би због ове близине од своје земље отклонио штете, поче писмима да се са неверницима дописује, са њима да склапа савез и да их лаже“.

„Кад се ови зликовци и сејачи мржње искупише и сложише, с једне стране љута Млетачка[5]), проклетница, дође са много бродова и опреме и доведе небројене раднике, те приступи изградњи Хексамилиона[6]) у земљи Мореји, који бејаху раније муслимани порушили и камење му у море побацали. Муслимани Морејског вилајета уђоше у исламске градове и тако се на копну[7]) опседнути затворише“.

„С друге опет стране неверни и жалосни Угрин проклети са небројеном војском нападе на земљу Босну и науми да опседне град Јајце“.

„С треће стране незахвална Арнаутска фајта[8]) на више места заузе непријатељско држање, па се чак дрзнуше да ступе и у борбу“.

„Кад је овом приликом султан о овом предмету мењао мисли, у души му се оваква одлука створи, па рече: „Арбанас је вазда један од оних који од мога царства прима ударце. И од најмањег ударца он ће се претурити. Чврстина пак и јачина босанских градова јесте једна слава до које грабљива рука не може досегнути. Земља Мореја међутим је ослобођена бритким мачем и обасјана светлошћу ислама, па сад поново да буде погружена у мраку неверства, никако није умесно. Зато је моја дужност да се сажалим на прилике му-

---

[5]) У ориг. употребљена реч *Frenk.*
[6]) У ориг. *Germe.*
[7]) У ориг. употребљена реч *ğezire* што управо значи острво.
[8]) У ориг.: *ţaife-i-Arnud-i-kenud.*

слимана који су се тамо затворили и да им притечем у помоћ.""

„И тако је нашао да је најпрече да се они спасу и да се земља поново ослободи. Пошто издаде наређење тројици бегова који се налазе на граници Босне и Арбанаса да се спреме како ваља, како би им могли прискочити у помоћ, упути Махмуд пашу са румелиском војском у земљу Мореју ради растеривања непријатеља".

На стр. 130, у наставку, Дурсун бег излаже шта су Турци радили да спасу посаду турску, коју беше угарска војска опсела и затворила у Зворнику. У ту сврху угледни заповедници турске румелиске војске држали су као неко ратно веће на коме су поред многих других били запажени: бег земље Арбанашке Насух бег, уза њ бег свога санџака Доли огли Умур бег, Иса син Исхак бега, Али бег Михал Огли.

Пошто је Махмуд бег растерао угарску војску од Зворника и из Посавине, повуче се с војском у Софију, где се налазио султан. За постигнуте успехе султан га богато обдари. По том се султан врати у Једрене, где проведе зиму. Даље наставља Дурсун бег:

„Пошто је сматрао да се у довољној мери осветио упорним Млечићима и тужном Угрину, сад обрати своју пажњу да у корену уништи Арбанаса незахвалног".

На стр. 133. Дурсун бег је посветио посебно поглавље турском походу против Арбанашке земље: *О одласку султана, оца освајања, у Арбанашки вилајет и растеривање непокорних и подизање града Елбасана.*

„У пролеће хиџр. 870.[1]), кад је славуј у густом зеленилу дивно цвркутао ајет[2]) у славу животворитеља земље, објављена је намера за поход против Арбанаса. Весело сваки борац за веру припаса сабљу. Заставе на којима су биле исписане изреке из курана из Једрена се кретоше. Кад чадор султанов баци сенку у пољу вароши Битоља[3]), са свију страна победоносна војска стиже. Као што се велике реке уливају у море, тако се и она прикључи царској ордији и као морски вали таласајући се и борећи поче да тече у Арбанашку земљу".

„Ти јунаци од којих сваки претставља хиљаду,
„Јунаци од којих сваки вреди за хиљаду мужева!"

„Бестелесне силе у уши грешних неверника донеше глас ајета о страху[4]). Од овога гласа очигледног страхопоштовања и од навале победилачке проклети се неверници скрдише и скупише, па се по високим планинама и дубоким долинама забарикадираше[5]). У кланцима начинише усеке. Учинише све што им је било у границама могућности за одупирање и одбрану. Због свог великог непријатељства узјогунише се, па у свом инату остадоше упорни, али султанова војска правилно је расуђивала: борба за веру и нада да ће бити голем плен. С том мишљу храбро наступише тако да су њима свако неприступачно брдо и свака дубока долина били као равница[6]). Сваки збег[7]), за који су чули, помоћу бога вишњега заузеше, толико живога и мртвога блага[8]) запленише и пољачкаше, да су се давали младићи као анђели и робиње као хурије по три и четири стотине аспри, иако су пре тога робови исте каквоће плаћани по три и четири хиљаде аспри".

„Они који су ове хурије видели,
„Сваки који брзо мисли, помислио би да су из раја.
„Да си видео кад је метнем у крило, у постељи,
„Мислио би да су две душе у једном телу!
„Ако когод каже да од тих дечака има лепших и дражеснијих — бога ми лаже!"

„А говеда која су била од врсте *şafar asfaki· levniha teser-en-nažarin,* продавана су по четири пет аспри. За овцу[9]) пак која личи на овна што се богу приноси на жртву није се могло добити ни по две аспре. Сваки је чадор био крцато пун заплењеним стварима. Но издато беше наређење да се сви зрели мушкарци[10]) предаду у беглук. Због тога су на свакој станици успут довођене поворке у ланцима пред победоносног султана. Младо и старо[11]), сви су они вргнут и под сабљу и исечени[12]). Ожедњеле душе ових људи појили су вином са наквашеног мача. Било је станица на којима је по три, четири па и по седам хиљада неверника предавано законском мачу. Дубоке долине од

---

1) Почела 24-VIII-1465 год. по нашем рачунању.
2) *Fe enžaru ila aşar-i-zaḥmet-il-lahi kejfe jahja el erẓ ba'de mevteha.*
3) У ориг.: *Manastir.*
4) *Ja ejha el umel, idḫalu mesakinekūm la juhtemenekūm Sūlejmane ve ğunude.*

5) У ориг.: *beğinalar olub.* У аноним. хроници, објављеној од Фр. Гизеа, стр. 126. в. 6. и 9., обележен је изговор ове речи као *beğena : Beğeneler ağizlarinda ţurub.*
6) У ориг.: *La teri fiha 'iveğen ve la imta.*
7) У ориг.: употребљена реч: *begina, begena* које речи сада у турским речницима нисам могао наћи.
8) У ориг.: *mal-i-naţiķdan ve şamitdan.*
9) У ориг. употребљен израз: *ser gūle(?),* што би управо значило, ја тачно не знам, ако није оно што се у нас зове *калуша.*
10) У ориг.: *Šol ki erkek ḫorjad kafir dir.*
11) У ориг.: *jigit jigit.*
12) У ориг.: *ķilig üšürüb šariķ šariķ ķirarlardi.*

мртвих телеса претворише се у брегове. Пространа поља се од крви преобратише у реку Амударију"[1]).

„После овог истребљења, овако се нашло за умесно да учини. Коњско Поље[2]) је пупак Земље арбанашке. Издато је наређење да се подигне неосвојива тврђава. Одмах надлежни помоћници цара честитога према наредби положише темељ једноме тврдом граду четвртастог облика. И за кратко време град је био довршен".

„Град који се од облака не распознаје,
„Не можеш знати да ли му је кула облак или његов бедем".

„У околини тога места су међутим големе, стрме планине и клисуре. Неверницима пак тога љугог горског краја ово поље је неопходно потребно. Поред довољне количине текуће воде, подесно је за обделавање, а и иначе је једно пријатно место".

„Зато што је народ увиђао да ово место има будућност, са сваке стране дођоше муслимани, па ту начинише себи куће и населише се. Пригодно му име наденуше. Назваше га Елбасан. И до дана данашњега је место напредно. Има све услове да буде једно од угодних, напредних места са лепим изгледом. И сад се стално диже и напредује — нека би му се напредовање умногостручило! Кад је извршено наређење о подизању овога града, поверише га гласовитоме диздару, који ће за његову одбрану да дâ душу своју. Придодат је Охридском санџаку. Пошто султан препоручи град охридском санџак бегу, славно и победоносно се врати у Једрене".

Само још једно поглавље Дурсун-бегове монографије бави се историјом Арбанаса. На стр. 135, у поглављу: *По други пут поход честитога господара света у земљу Арбанаса,* Дурсун бег пише:

„Рекох драгоме: „Чему ти је та неправда?"
— Рече: „Зар ћу ја тебе на томе да оставим?"
— Ја пак рекох: „Од сад после шта ћеш да чиниш?"
— Рече: „Душу ћу ти узети, остани само тело!"

„Од поређаних красних бисера смисао је следећи: Они који су видели Арбанашку земљу осетили су колико је сурова. Онима који је видели нису, доста је кад им се каже да је тај крај препун злочинаца, скривених узбрдица и тешко приступачних места за улаз и излаз, у таквој мери да, кажу, ни Александар Велики[3]) није могао тамо продрети".

„Султан, отац освајања — покој му души! међутим при првом доласку ову је земљу потпуно заузео и, као што је речено, осигурао је тврдим градом, и непријатеља је истребио. Међутим за одлазак у Земљу арбанашку по други пут ово је био узрок: Арбанашка фајта створена је да пркоси, да се не покорава и да се инати. По оној арапској „Ve ma bizzat la jezul bi-'l-ʿarz", ти крмци се беху из страха од крвавог мача царевог тако покорили и прилегли. А кад им је блистање мача неколико дана нестало испред очију, издајник Скендер, који је из раног детињства био васпитан у двору султанову, изабра да се поврати размирици. Да би био поглавар једног буљука војске заблуделих неверника, он на себе навуче одећу отпадника. Са одором отпадника на врату, он са царева Прага побеже и добеже међу њих. Говораше им: „Ја сам син вашег господара"[4]).

---

[1]) У ориг.: *Ğajḥun.*

[2]) У ориг.: *Jond ovasi.* — У нашим старим летописима записано је да је султан Мехмед II приликом једнога свог похода против Арбанаса наредио да се подигне град чије је име на разне начине забележено: *Коњух, Коњу* и *Коњуж.* Један пут се назива и *Нови Град.* Дуго се није знало о коме је месту овде реч, пошто у тим крајевима више нема града са тим именима. Иларион Руварац је први дошао на идеју да је ту реч о граду *Елбасану,* који се у грчким споменицима спомиње под именом *Neokastron,* а у талијанским *Terra Nuova.* Поменом да је Елбасан подигнут у *Коњушком Пољу,* турски *Jond ovasi.* Дурсун бег је пружио јак доказ тврдњи Ил. Руварца. На основу овога податка можемо претпоставити да је пре Турака у близини данашњег Елбасана постојао град *Neokastron* који се за време српске управе звао *Коњух.* Тај град је могао из буди каквог разлога опустети, па, кад су Турци подигли у његовој близини Елбасан, наши га људи звали његовим старим именом *Коњух* или *Нови Град.* Остало је нејасно име *Пузуршек* које се спомиње у старим турским анонимним хроникама и неким историјама турским, за које је место речено да је у његовој близини подигнут *Елбасан.* О свему овоме види опширније у мом зборнику *Турски споменици,* књ. I, св. 1., стр. 733. и 741. Упореди и стр. 250. н. 4. овог *Споменика.*

Овде упозоравам читаоца да се у наводу из Јакова Лукаревића, који види у напомени на стр. 250., помиње овај град *Коњух,* али у облику *Camusa.* Да ли је то можда име тога града у арбанашком изговору или је погрешка преписивача, или проста штампарска грешка, не може се поуздано знати. Важно је то да се у *Коњуху* или *Коњуши* по Лукаревићу родио Скендер бег Кастриота, на који податак, колико је мени познато, није нико досад обратио пажњу.

[3]) У ориг.: *Iskender-i- ẕu-'l-ḳarnein,* Александар двороги.

[4]) У ориг. употребљена реч *beg.* — Пропуштено је да се наведе на своме месту шта је још један наш писац са краја 16. и почетка 17. в. написао о Скендербегу и његовој браћи, па потпуности ради ја то овде чиним. Реч је о Јакову Лукаревићу (Giacomo di Pietro Luccari), рођеном 1551., а умрлом 1615. год. у Дубровнику, који је написао и у Млецима 1604. год. наштампао књигу на талијанском језику под насловом: *Copioso ristretto degli annali di Rausa* (Обилан извод дубровачких анала). Ја, нажлост, нисам имао прво издање те његове књиге, али ми је било при руци њено дубровачко издање из 1790. год. На стр. 159. тога издања властелин дубровачки Јаков Лукаревић је забележио:

„Навођењем тога охолог демона, злочинци те земље ту и тамо почеше се одметати. Њима на чело стави се он. Беху наумили да нападну Елбасан висок до неба. Али, авај! Орао, хитри раскидач, одбегли плен меша чавку са копцем(?). И ако тај град исто тако није био лак за заузимање, нити је био лако повредљив, за његово одбијање било је могуће да му и диздар помогне. Али част султанова је захтевала да се тако настојало и да се не оде против града. Судбина је била тако одредила да се на ту страну обрати нека пажња и да се презими у вароши Пловдиву. А та зима беше врло бесна, ма да за гозбе и уживања није била незгодна. Те зиме, на рачун онога што је замишљено у гозбама и пијанкама, поче да се машта о Арбанашкој младежи"[1]).

„Ходи, срце, с тобом да лепо превидимо,
„Рукама испреплетеним(?) да тако лепо маштамо"(?)

„Кад хиџр. 871[2]) године, у пролеће, поче да се на земљи појављују обележја раја, победоносни стегови се залепршаше. Пође се пут славе и освајања".

„Кад онај цар поче да чисти свој пут,
„Постаде метла и као поветарац"(?)

„Овога пута нашло се за умесно да се уђе са стране Београда"[3]).

„Лавовска војска снажна, на броју као мрави,
„Војска пуна срџбе која вреву умирује".

„Стиже са свих страна и придружи се царској ордији, као бујица сручи се на земљу Арбанаса. Једна бујица као Нојев потоп који врхове планина поравни са површином тла. Ту земљу пуну зликоваца потпуно потопи. Свако место за које су мислили ови бунтовници да је неосвојиво, те се тамо склонили, божјом помоћи посао је свршен у једном налету. Долина ...[4]) у коју никад нога борца за веру није ступила, таква је то једна долина којој су с обе стране планине до неба високе. Корито јој је дубоко у земљи а пуно неверничких злочинаца. Приликом првог доласка обе су јој стране биле потпуно опљачкане, али неверници из долине пошто су показали вољу да се на позив предаду, војска у унутрашњост није улазила. Задржана је била. Пошто се беше усудио да се поново врати и да остане упоран, потребно је било да буду кажњени".

„Тада с једне стране навали на њих анадолска војска, с друге стране румелиске спахије. Пошто неверник није имао снаге да се одупре, једне ноћи анадолска војска устреми са против њега у тишини. Исламски борци га подухватише и толико их потукоше, да се исказати не може. Младиће, девојке и жене им поробише. Кад би се подробно изложило оно што је било по долинама и збеговима[5]), од кратког излагања постала би дебела књига".

„И тако је Земља арбанашка потпуно освојена. Овога пута као први пут, али изменивши оно „ко се противи обичају божјем"[6]) децу и нејач — нека би им било с робовањем![7]) заробише и у сужањство одведоше. Одрасле[8]) пак мушкарце у поворкама у ланце оковане доведоше. На сваком конаку пред султаном је безброј неверника посечено. Неверници који из овога тржаства претекоше, погнуше главу и остадоше у земљи са обавезом да плаћају шериатом прописану џизију и уобичајене дажбине".

„Кад је вероломном душманину цар света на шаховској табли у потпуности дао шах-мат, изјави жељу да се пређе преко реке Мата. Махмуд пашу посла да упадне и да плени земљиште града Скадра[9]), који је град припадао Млечићима[10]). И он оде. У јуришу на град, заузе му подграђе, опљачка га и запали. Тамо пак преко реке Бојане, која брода нема, пређоше пливајући, те и ту страну опленише. Са богатом пљачком се врати, па му је указана част да приђе руци султану".

„Зулумћар[11]) Скендер као жаба[12]) утече преко мора под утицајем војничке громке грмљавине.

„Nacque appresso la guerra fra gli Ungheri e Turchi, nella quale Janco Uniade ruppe tre grossi eserciti de' nemici, fattovi prigione Sciabadin bassà, e fuggendo Hassan bassà cogniato del re, e Schender Castriotto ricoverò in Albania; e con lettere false diede principio alla ricuperazione della sua patria. Per ciocchè nato di Camusa Castriotto signor di Croja, era stato consegnato per ostaggio del padre, insieme con Repos, Stanissa e Costantino a Murat re de' Turchi; e fatto accostare alla superstizione Maomettana. Morto Camusa, i barbari avevano occupato Emazia o Vumestia suo patrimonio; ma offerendo Murat giuste condizioni della pace, e sollecitando Giorgio despot di Servia, che si venisse alla conclusione della pace, sperando con questa ricuperare i figliuoli.

1) У ориг.: *maḥbublar*.

2) Т.ј. 1467. по нашем рачунању.

3) Свакако се мисли на арбанашки Београд, Берат.

4) У ориг.: *B-z-r-š-k*. Упореди код Оруџа Адиловића, стр. 50. в. 2., где је исто име написано: *B-r-z-š-e-k*. Види стр. 249. н. 2.

5) У ориг: *dereler ve beğena*.

6) У ориг.: *Ve len teğedulu sünnet-il-lah*.

7) У ориг.: *bi esire hum!*

8) У ориг.: *ḫorjad*. У анонимним хроникама Fr. Gise, на стр. 127. в. 23, написано ḫojrad: ğem'i ḫojrada ḳiličdan gečürdiler.

9) У ориг.: *Iskenderije*.

10) У ориг.: *Frenk*.

11) У ориг.: *bağī*.

12) У ориг.: *bağā*.

Мач царског величанства и њему потписа указ о губитку земље".

„Кад се ова невоља сручила на главу Арбанаса и његови ђаволи отидоше преко пакла,невернике који су били настањени по неприступачним планинама око Елбасана, са својим се местима опростише, па сиђоше у градско поље. Створише села и мезре који су напредовали и постали миран крај".

„Пошто је Арбанаска земља била потпуно поседнута и предата њеном санџак бегу, султан се срећно врати у Стамбол, столицу калифата".

На стр- 166. (бр. 36) Дурсун бег има посебну главу у којој се говори: *О заузимању Скадра*[1]), а која у нашем преводу гласи:

„Кад настаде пролеће хиџр. 883[2]) године коло среће окрећући се узе следећи облик: Објављена је одлука да се залепршају победоносне заставе — учврсти их, боже свезнајући! у циљу освојења арбанашког Скадра[3]). И град Скадар лежи на једном високом, неприступачном, пространом и ... кршу, окруженом са четири стране провалијама, а с једне стране му је река звана Бојана, која је слична реци Нилу. Темељ му је ударен крај обале"[4]).

„Узилазак на његове тврде, до неба високе куле није могућ, али град ипак није неосвојив. Може се освојити помоћу онога што томе крају чини сметње".

„Осим овога града има још три тврда града. Један је град *Dirğoz*, коме су и брдо и долина прекриљени маслином. Висина овога места налази се на једном крају, тако да му кула упире у небески град".

„А град *Врх Језера*[5]) брани језеро. А за језеро ако би се рекло да је млађи брат Црнога Мора, не би било неумесно. Само од његова риболова годишње се узима по 40.000 златних дуката".

„И град Леш који се пружа у простору, где се састају Дрим[6]) и Бојана, поред реке која тече као море и улива се у Бело Море"[7]).

„Ова му три града дођу као ноге у троношца око града Скадра. Ова четири града му дођу као четири стуба оне земље".

„И тако тај богати крај налази се под сакатом управом хрчинског Млетачког вилајета"[8]).

„У кратко, оруђа која град освајају и војска што земље заузима конак по конак пређоше и пошто се пробише кроз долине и кланце Земље арбанашке[9]), падоше крај воде Дрима".

„Какво је то место што га зовеш Дрим?
— „Дрим је вода као Нил у цвећу и зеленилу".

„Дрим је једна велика вода која се ретко где може прегазити. За срећу баш се тада бејаше излио, а брода се није нашло. Од животињских кожа начињени су били сплавови, а почеше прелазити и на коњима. Но пошто је за овако прелажење било потребно дуже времена, наређено је било да се сагради мост. Вешти мајстори од заната за неколико дана начинише мост. Срећно се преко воде прешло и војска се намести према граду. Победоносна војска опседе град са свију страна. Одмах су изливени огромни топови који уливају страх, па их разместише и стадоше да туку град".

„Чудно је чудо, што је више тучен, све је тврђи".

„Употребише справе за рушење[10]), ваздушне лубарде[11]), али не поможе. Хитро усправише и лестве од стотине степени, нареди се јуриш! Настаде једна голема битка и жалосно убијање, такво какво се од скора није видело. Са града су на исламске борце почели да сипају упаљену нафту. Из облака од дима који се развијаше из запаљене нафте пуцали су громови, а од грувања топова чинило ти се грмљавина је. А из мерзера(?)[12]) је сипао град, од проливене крви потекоше бујице. У кратко муслимани после тешких напора дођоше до једног склонитог места да мало почину. Али пошто беше писано да је ван домашаја у смислу оне тајне: *Што хоће Бог — буде, али ништа не бива што он неће*. После свега труда и напора није пошло за руком да се заузму утврђења. Добош је дао знак: Мирно! Свако се врати своме чадору. Пошто се није могла постићи снага јунаштвом, приступило се да се јунаштву да други облик. Око Скадра има много градова, али је било одлучено да се заузму она напред споменута три града. Он[13]) срећно прође про-

1) У ориг.: *Iskenderije*.
2) Поч. 4-IV-1478. год. по нашем рачунању.
3) У ориг.: *Arnud Iskenderijesi*.
4) Испор. наше *Зидање Скадра на Бојани* у народној песми.
5) У ориг.: *Göl Baši*.
6) У ориг. написано: *Drin*.
7) У ориг. написано: *Aķ Deñiz*.

8) У ориг.: *Vilajet-i- Frenk ḩirčiniñ*.
9) У ориг.: *Arnud ili*.
10) У ориг.: *manğaniķ*.
11) У ориг.: *hevaji ţop*.
12) У ориг.: *ve bend-i- ķoğa-i-tüfek*.
13) У рукопису св. Софије има још речи: са дворском војском *ķapu ķuli*.

тиву Скадра и стаде чврсто и непоколебљиво као небесна звезда некретница. Румелиског беглербега Давуд пашу после против града Врх Језера, а анадолског беглербега Сулејман бега упути против града *Dirğoz*-а. Град Врх Језера не даде отпора. Чим дође Давуд паша, био је заузет, те и он отуда дође против града *Dirğoza*. Милошћу онога који отвара врата, за кратко време га освојише и опленише. Кад стигоше на Праг[1]) света, цар их упути против Леша. Већ и сама вест о заузимању она два града беше упола скршила снагу неверника у Лешу. Кад војска предвођена победом стиже против њега, морем стигоше многе галије. И као што је у ајету речено: *Разорени ће бити њихови домови њиховим сопственим рукама*, по ноћи запалише они своје куће, па се укрцаше на неверничке галије и побегоше. Громовита војска неверникe je стрелама тукла с обе стране реке. Од вике се они смутише, галије се међу собом сударише, очешаше се и о обале. Две велике галије са неверницима који су били на њима заједно са стварима допадоше шака ових газија. После тога идући мору војска је са обе обале повикала, од лупе добоша многи неверници изађоше из бродова, па се дохватише острва. Газије са сабљама у зубима голи запливаше и избише на острво. Голих људи је била множина. Навалише на невернике и победише их, заробљенике повезоше. Пронађоше рибарске барке(?)[2]), натераше коње у воду и тако извршише напад на острво[3]). Кад је овај град био освојен, саставише градове *Dirğoz* и Врх Језера. Град Леш са лешевима у њему запалише и тако га разорише. Победоносни султан се врати. Војску румелиску и анадолску постави да спречава[4]) саобраћај са Скадром. Издаде наредбу да се с обе стране моста који је саграђен преко Бојане начини по један јак пирг који ће тако спречавати долазак бродова с мора у град. Заповедио је да један пирг подигну чете румелиске војске а други анадолске и у исто време је дао овлашћење да се по свршеном послу могу распустити. Победоносна војска, у жељи да се што пре ослободи, приону на посао, па не спавајући ноћу за 12 дана сагради два јака пирга. Пошто их опремише и наоружаше, предадоше их њиховом санџак бегу, а војска отиде. Кад је неверник ожалошћен због ових пиргова[5]), који су им прекинули наду на помоћ из преко мора, он град предаде. И тако је онај крај путем сметња ушао у састав исламског царства. И хвала господу нека је за снагу исламску!"

У глави: О *освојењу Кроје*[6]), на стр. 169., Дурсун бег каже:

„Кроја је тврђи град од Скадра. Земља арбанашка одржавала је непријатељство поглавито благодарећи њеној неосвојивости. Султан Мурад — бог да га прости! опседао ју је шест месеци, па кад је најзад увидео да је њено освојење немогуће и без јуриша ју је напустио и отишао. Султан, отац освајања, целу покрајину тога града освоји и заузе и пресече путеве да јој могу доћи животне намирнице и помоћ како с мора тако и са суха. Проклети неверник бејаше у упорности дотерао дотле да је потрошио и појео и ништа живо није оставио ни пса, ни мачку нити друге земаљске инсекте. Кад се упути на Скадар, пут му бејаше близо. Насртљиви неверник, престрављен од војничке силе, потражи милост и изађе. Но кад се дознало да се он предао, због тога што му је било нестало сретстава за живот, предаја по нужди није им користила. По оној изреци: *El ğinsijet-i-'ilet-iẓ-ẓam*. За њихову упорност награђени су тиме што су неверници зле ћуди вргнути под крути мач. Захваљујући томе, број њихових пакосних лешина био је увећан".

„Област је Скендерија[7]) једна пријатна покрајина. Нека би дао бог ради светле суре да јој цар вазда буде победилац!"

Најзад Дурсун бег је у овој својој историји посветио једну главу под насловом: *Одашиљање Гедик Ахмед паше у рат против полуострва*[8]) *Пуље и Месих паше противу острва Родоса*. Иако је ову главу писао очевидно овлаш дајући врло мало података, ми је потпуности ради овде доносимо. На стр. 170 (бр. 36), он каже:

„. . . Султан, господар света, . . . Гедик Ахмед пашу хиџр. 884[9]) године упути са великом флотом против пуљишког „острва". Дошав тамо помоћу божјом и милошћу султана — сенке божје — силом освоји сам град Пуљу који је сличан Цариграду.[10]) А кад заузе ње-

[1]) Читај цару.
[2]) У ориг.: *avaḳ gemileri*.
[3]) У ориг.: *degli ğezire*.
[4]) У ориг.: *ḥavale ḳojmaḳ*.

[5]) У ориг.: *burğaz*. У поч. 16 в. ова је реч била по значењу слич. граду, тврђави. У Гизеовим анонимним хроникама, стр. 361. в. 6. оздо, пише: *Burğoz, j'ani ḥiṣar*.
[6]) У ориг.: *Aḳče Ḥiṣar*.
[7]) У ориг.: *memleket-i-Iskenderije*.
[8]) У ориг.: употребљена реч *ğezire* острво.
[9]) Поч. 25-III-1479. год. по нашем рачунању.
[10]) У ориг.: *ḳal'a-i-Ḳosṭanṭanije*.

гову област,[1]) многобожачке богомоље претвори у исламске месџиде. Пет узвишених дневних молитава које је Мухамед — поздрав му и поклон! прописао, обављене су".

„А хиџр. 885[2]) године посла славног међу везирима Месих пашу са великом опремом и са флотом против острва Родоса. Изврши јуриш. Био је велики бој, али град се не предаде, те га поруши и попали. Врати се са великим пленом и приступи да пољуби царски Праг. Посла ударне трупе[3]) у непријатељске земље да их плене. Велики плен и освајања су извршена".

III

Оруџ Адиловић из Једрена

О односима Турске са Арбанашком земљом у 14. и 15. веку говори и турски хроничар Оруџ син Адила из Једрена, али краће од обојице претходних турских историчара. Хронику овог старог турског хроничара објавио је D-r Fr. Babinger под насловом: *Tevariḫ-i-Āl-i-'Oşman*, Hanover, 1935.

Име Арнаута Оруџ Адиловић помиње узгред говорећи о боју на Косову на стр. 25:

„Мурат хан, газија, онда разасла писма на све стране. Војске сакупи. Сабра газије анадолске и румелиске: из Анатолије 10.000 пешака[4]), а из Румелије 10.000 азапа и акинџија око 20.000. Сакупи око 50—60.000 људи, па дође и изађе на Косово[5]). И ту је управо извршена концентрација".

„И Лаз Оглија[6]) исто тако сакупи војску од Срба[7]), Рашана[8]), Арнаута[9]) и Маџара"[10]).

На стр. 50., пошто је испричао како је на крају месеца шевала хиџр. 835. год.[11]), око икиндије било помрачење сунца и како се свет усред дана нашао у мраку, а звезде се виделе и на небу се појавила репата звезда, султан Мурад који је тада био у Једрену допустио је Евреносовићу Али бегу да иде у пљачку по Арнаутском вилајету. Оруџ Адиловић даље наставља:

„Син Евренос бега, Али бег, оде у Арнаутски вилајет. Извршио је упад ради пљачке, али му није поход успео. Али бег је био разбијен на Брезшеку[12]). Оваква се недаћа догодила муслиманима. Тако је било божје наређење хиџр. 836"[13]).

На стр. 59. Оруџ Адиловић каже:

„У Румелији јаничари дигоше главу. Изађоше на Буџук Тепе. Нападоше на варошко становништво. Кућу Шехабедин пашину опљачкаше. Имали су намеру и да га убију. На тајним вратима утече. Побеже султану Мехмеду. Тако се спасе. Свет се беше узбунио. Био је дар-мар. Везири се састадоше у веће. Донеше одлуку да султана Мурада доведу из Анадолије и да га посаде на престо. Поново султана Мехмеда послаше у Магнезију. Тајним путем послаше му глас. И тако Мурада доведоше у Једрене. О овоме је био извештен и султан Мехмед. Као да ништа није чуо. Није имао куд. Султан Мурад тобож као да је изашао у лов и док је он био у том лову, султана Мехмеда скидоше с престола и послаше га у Магнезију. Султан Мурад дође и седе на престо. Тако остаде. У томе и зима дође. У рат је пошао против Мореје. Дође у вилајет Мореју. Запали Хексамилион[14]), заузе Бело Бедру[15]) и још неколико других градова. Мореју даде да се опустоши, па се онда врати у Једрене".

„Хиџр. 850.[16]) поново султан Мурад није ратовао. Остаде у Једрену".

„По том оде па нареди пустошење[17]) Арнаутског вилајета. Те се године родио у Магнезији султан Бајазид син Мехмеда, 851"[18]).

„После тога султан Мурад поново оде у Арнаутски вилајет. Освоји у њему град Коџаџик, а Земљу арнаутску опљачка и опустоши. Арнаутски господар, Скендер, пребеже преко мора. Цркве у Арнаутском вилајету поруши и опустоши. Кад је у тој земљи народ исламски почео да напредује, стиже глас султану да је проклети Јанко поново ступио у дејство. Дође на Косово".

---

[1]) У ориг.: *memleket*.
[2]) Поч. 13-III-1480. год. по нашем рачунању.
[3]) У ориг,: *aḳinler*.
[4]) У ориг.: *jaja*.
[5]) У ориг. написано: *Ḳos ova*, код анонимуса Фр. Гизеовог, стр. 26. в. 25., написана иста реч: *Ḳoşovā* и *Ḳosovā*.
[6]) Зато што су Турци ближе познали сина Лазарева, Стефана Лазаревића, многи, па са њима и Оруџ из Једрена, меша Лазара са сином му Стефаном. Отуда у оригиналу овде *Laz oğli* што значи Лазаревић.
[7]) У ориг.: *Sirf*.
[8]) У ориг.: *Laz*. Очевидно Турци су у 14. в. разликовали у српској тадашњој држави некаква два елемента: *Sirf* и *Laz*. Ја сам претпоставио да је ово друго име постало изопачењем од *Ras*, а не од *Las*, *Laz Лазар*. У осталом и у нашим старим споменицима се истиче разлика између *Срйске Земље* и осталих покрајина.
[9]) У ориг.: *Arnaud*.
[10]) У ориг. *Engerüs* или *Üngürüs*.
[11]) Т.ј. 29-VI-1432. год. по нашем рачунању.

[12]) Исп. исту реч код Дурсун бега на стр. 249. н. 2. овог *Сйоменика*.
[13]) Поч. 28-VIII-1432. и текла до 18-VIII-1433. год. по нашем рачунању.
[14]) У ориг.: *Aḳ Germe*.
[15]) У ориг.: *Belo Bedra*.
[16]) Поч.: 29-III-1446. год.
[17]) У ориг.: *aḳin virüb*.
[18]) Поч. 19-III-1447. год.

На стр. 64. Оруџ Адиловић, пошто је испричао како се султан Мурад после боја на Косову вратио у Једрене и како је оженио свога сина султана Мехмеда, потоњег освајача Цариграда, са кћери Сулејман бега Дулкадер оглије хиџр. 853. год.[1]), наставља:

„Затим султан Мурад предузе ратни поход против Јованове земље. Оплени Арнаутски вилајет. Нападе на Кроју[2]), али је није могао освојити, него се врати натраг у Једрене и ту се задржа хиџр. 854.[3])

На стр. 72. Оруџ Адиловић каже, после неуспелог покушаја да султан Мехмед II заузме Београд, хиџр. 860. год.[4]) није ратовао, јер се беху појавиле две репате звезде: једна на западу, друга на истоку. За то се одмарао у Једрену. Тад је обавио свечаност обрезања свога сина, будућег султана Бајазида II, али је допустио да се плене суседне земље.

„Допусти, наставља Оруџ, да се пљачка Угарска. Исто тако Иса бегу је дозволио да са акинџијама удари на Арнауте".

После заузећа Смедерева, Мехмед II Деспотовину смедеревску[5]) као санџак предаде Мехмед бегу Минет оглији.

„Хасан бег огли Иса бег, наставља даље, упаде са акинџијама у Угарску, а Евреносбеговић Иса бег са акинџијама удари на Арнаутску земљу. Тада су били румелиски беглер бег Махмуд паша, анадолски беглербег био је пехарник[6]) Хамза бег цареви везири".

И, најзад, на стр. 75, овај писар Оруџ, син Адила свиларског трговца из Једрена, завршио је своју хронику забележивши још два похода Турака против Земље арбанашке:

„Хиџр. 869.[7]) опет султан Мехмед остаде у Цариграду, није ишао у рат. Хиџр. 870.[8]) султан Мехмед је опет ишао у рат против Арнаута. Јованову земљу палећи и рушећи под сабљу врже 7.500 неверника. Земљу арбанашку освоји потпуно. Потом отуда се врати, те зиму проведе у Пловдиву. Владала је тада опасна велика епидемија куге. Задржа се у Пловдиву. Потом дође у Једрене и ту се задржи, па најзад одатле дође у Цариград, где је остао. Хиџр. 871.[9]) поново султан Мехмед крену се у рат против Арнаута. За то што се бејаху одметнули, он нареди да се Земља арбанашка пали и руши. 8.000 неверника је вргао под сабљу".

IV

Tevarih-i-al-i-'Osman, Müfassal

Од Оруџа Адиловића мало се разликују подаци о борбама Турака по Земљи арбанашкој у 15. веку који се налазе у *Tevarih-i- āl-i-'Osman, mūfassal*, објављеном уз напред поменуту хронику Оруџа Адиловића.

Арбанашка земља у овој хроници помиње се први пут на стр. 96. Говорећи како су се султан Мурад I и кнез Лазар споразумели да на Косову Пољу поделе мегдан каже:

„Мурад хан газија поче сакупљати војску: Из Анадолије 10.000 азапа, спреми и изведе 20.000 акинџија. Са 50 – 70.000 људи дође на Косово. Тамо бејаху заказали рочиште. Лазоглија[10]) исто тако бејаше сакупио војске: из Србије[11]), из Рашке[12]), из *Земље арбанашке*[13]), и од сваке друге фајте[14]), па и он изби на Косово".

На стр. 114. између осталога у хроници „Муфасал" читамо да је хиџр. 833.[15]) год. под владом новога вел. везира, Халил паше, Мурад заузео Солун. Том приликом је, каже се тамо:

„И земље Јованове заузео заједно са околним градовима. Газије се вратише у Једрене са много плена. У Једрену остаде хиџр. 834. год."[16])

На стр. 115. у овој се хроници прича да је с. Мурад био у Једрену и да је време проводио у миру и у весељу хиџр. 835. год.[17]):

„Свет утону у мрак. По дану се звезде видеше. Појави се репата звезда. Син Евренос бега, Али бег, изврши упад у Земљу арнаутску. Није имао среће. Али бег је претрпео пораз. Хиџр. 836.[18]) султан Мурад опет се задржао у Једрену. Његов беглербег Синан бег сакупи румелиску војску, па са акинџијама заједно дође у Земљу арнаутску. Претходницу су му сачињавали крајишни бегови: Исхак бег, Турахан бег и Евренос бегов син Али бег. Опленише земље Јовавове и опустошише. Мушкарце

---

[1]) Поч. 24-II-1449. и текла до 14-II-1450. год. по нашем рачунању.

[2]) У ориг.: *Akče Hisar.*

[3]) Поч. 14-II-1450. и текла до 3-II-1451. год. по нашем рачунању.

[4]) Поч. 11-XII-1455. и текла до 29-XI-1456. год.

[5]) У ориг.: *Laz ili şangagi* (тако написано!).

[6]) У ориг.: *šarabdar.*

[7]) Поч. 3-IX-1464. и текла до 24-VIII-1465. год.

[8]) Поч. 24-VIII-1465. и текла до 13-VIII-1466. год.

[9]) Поч. 13-VIII-1466. и текла до 2-VIII-1467. год.

[10]) У ориг.: *Lazoğli* што дословно значи Лазовић, очевидно погрешно, заведен Лазаревићем који се касније јавља у турској историји.

[11]) У ориг.: *Sirfdan.*

[12]) У ориг.: *Laz vilajeti.*

[13]) У ориг.: *Arnaud ili.*

[14]) У ориг.: *ve her taifeden.*

[15]) Поч. 30-IX-1429. и текла до 19-IX-1430. год.

[16]) Поч. 19-IX-1430. и текла до 9-IX-1431. год.

[17]) Поч. 9-IX-1431. и текла до 28-VIII-1432. год.

[18]) Поч. 28-VIII-1432. и текла до 18-VIII-1433. год.

вргоше под сабљу, женскиње одведоше у ропство. Потпуно заузеше Јањину и Канину, па се с пленом вратише".

... Кад је после удаје Маре Ђурђеве за Мурада збачен беглер бег Саруџа паша:

„Али бег син Евренос бега изврши упад у Арнаутски вилајет и велики плен задоби".

На стр. 121., после битке код Варне каже се:

„29. реџеба 848[1]), султан Мурад остаде у Једрену неколико дана, па царство напусти и предаде султану Мехмеду, а сам се врати у Магнезију, где се даде на уживање. Султан Мехмед постаде цар и седе на престо. На своје име даде да се новац искује. Шехабедин паша му постаде беглер-бег од Румелије. Једрене ватра изгоре, тако да у самој чаршији изгореше хоџа Касим и безистенџије. Скоро цела имовина вароши пропаде".

„Хиџр. 849[2]) султан Мехмед седећи на престолу, јаничари дигоше главу. Изађоше на брдо Бучук Тепе. Шехабедин паша тад бејаше и везир и беглер бег. Имали су намеру да га убију. Нападоше му на кућу. Изашао је на тајна врата, па оде, те се склони код султана Мехмеда и тако се спасе".

„Јаничари и везири споразумеше се да султана Мурада доведу из Анадолије и да га уздигну на престо, а Мехмед да иде у Магнезију. И тако је и било. Он (Мурад) пође зими у рат. Вилајет Мореју опустоши. Хексамилион[3]) срушише. Мореја је била освојена".

„Хиџр. 850[4]) султан Мурад није ратовао. Остаде у Једрену. У земљу Арбанаса послао је акинџије. Султан Бајазид, син Мехмеда, роди се хиџр. 851[5]) год."

„После тога султан Мурад пође у рат против земље Арбанаса. Освоји град Коџаџик, а нареди да се пљачка Арнаутски вилајет. Арнаутски господар[6]) Скендер утече. Он међутим узе му земље. Цркве му поруши и огњем попали. Народ исламски у тој земљи беше добро почео да хвата корен, кад стиже глас да се проклетник Јанко дигао. Прешавши преко Београда и преко Ковина[7]), јавише: „Упутио се ка Косову, са вама хоће да се душмански бије". Султан Мурад дигавши се из града Коџаџика, дође у Софију и ту остаде, па разасла писма, те сакупи војску из Анатолије и Румелије".

На стр. 123. ова је хроника забележила како је султан Мурад, пошто је оженио сина султана Мехмеда султанзадом од Дулкадера, изашао је на летовање хиџр. 853[8]):

„По том је сишао у земље Јованове. Земљу арнаутску оплени. Паде под Кроју[9]). Пошто ју није могао заузети, врати се и остаде у Једрену".

На стр. 125. после пада Смедерева, пошто је деспотовина смедеревска коначно претворена у санџак[10]) који султан повери Мехмед бегу Минетбеговићу, ова хроника каже:

„Допусти Хасан беговићу Иса бегу да изврши упад у Угарску, а Евренос бегу[11]) да плени Арнаутски вилајет хиџр. 863"[12]).

На стр. 126. хроничар је забележио:

„Хиџр. 869[13]) султан Мехмед опет није ишао у рат. Остао је у Цариграду. Беглербег румелиски био му је Мехмед паша, везир Исхак паша, а беглер бег Анатолије био је Гедик Ахмед паша. Хиџр. 870[14]) султан Мехмед поново је ишао у рат против Јованове земље коју потпуно освоји, па се врати те остаде у Пловдиву. Те године је била куга велика. Пошто тамо остаде неколико дана, дође у Једрене, па отуда дође у Цариград и ту се задржа хиџр. 871[15]). После тога поново предузе ратни поход против Арнаута. Заузе Јованове земље, па се задржа у Београду хиџр. 872[16]).

На стр. 129. после једног продора Али бега Михал оглије са 7.000 акинџија у Угарску, којом приликом је опљачкан град Варад, хроника даље наставља:

„Одовуд опет цар исто тако упути против Скадра[17]) свога беглер бега Сулејман пашу. Са јаничарима и азапима и са румелиском војском он оде, па га сједне стране запали, али га не мога заузети, па се отуда диже и врати се. Султан Мехмед у Цариграду погуби Махмуд пашу. Потом Сулејман паша са оном војском оде у Карабогданску[18]). Са војском богданском

---

1) Тј. 11-XI-1444 год.
2) Поч.: 9-IV-1445. год.
3) У ориг.: *Germe.*
4) Поч.: 29-III-1446. год.
5) Поч.: 19-III-1447 год.
6) У ориг.: *beg.*
7) У ориг.: *Kûfin, Kofin.*
8) Поч.: 24-II-1449. год.
9) У ориг.: *Aķče Ḩişar.*
10) У ориг.: *Laz ili sanğaği.*
11) Писац или преписивач је овде пропустио да напише реч *oğli*, биће свакако да је реч о Али бегу, сину Евренос бега.
12) Поч.: 8-XI-1458. год.
13) Поч.: 3-IX-1464. год.
14) Поч.: 24-VIII-1465. год.
15) Поч.: 13-VIII-1466. год.
16) Поч.: 2-VIII-1467. год.
17) У ориг.: *Iskenderije.*
18) У ориг.: *Ķara Boğdan.*

био је велики бој. Бејаше цича зима. Била је оштра зима, а војска уморна, пошто бејаше издржала и рат против Скадра, зато није могла одолети војсци карабогданској. Исламска војска је била потучена".

На стр. 130. хроничар наставља:

„Хиџр. 882.[1]) понова султан Мехмед сакупи војску и пође против Скадра. Размести топове и пушке, после јуриша од неколико дана, поруши му тврђаву с једне стране, али неверник бејаше упоран и града не хтеде предати. Султан Мехмед се отуда врати, али му војску постави као сметњу[2]). Те сметње около граду су додијавале, те посада затражи мир и условно град предаде".

После пораза 15 бегова турских који беху пошли преко Дунава у Влашку под вођством Али бега Михал оглије и Бали бега Малкочоглије хроничар на стр. 131. продужује:

„Хиџр. 884.[3]) султан Мехмед опет остаде у Цариграду. Свога везира Месих пашу са великом војском посла против града Родоса, више од 20.000 људи је отишло морем. После борбе војска се натраг врати без успеха. А Гедик Ахмед са бродовима по мору оде, па на острву (тако!) Пуљи освоји град Пуљу. Хиџр. 885"[4]).

На стр. 132. говорећи о борбама султана Бајазида II са братом му султаном Џемом хроничар каже:

„Султан Џем изиђе из Карамание, па утече у Мисир. Одатле оде у Хиџаз. (Султан Бајазид) посла војску под заповедништвом Гедик Ахмеда у Караманију. Одовуд опет франачка војска заузе Пуљу".

Ова хроника се завршава приповедањем како се Бајазид II измирио са Угарском. На стр. 136. у хроници се каже:

„Хиџр. 896[5]) измири се (султан Бајазид) са мисирским султаном. Поново му врати Адану, Тарсос и све остале градове који су њему припадали. И тако настаде мир и благостање. Одовуд опет господар Угарске, син Јанков, постаде погани краљ. Место њега син његов нападе. Јанковић ухвати сина краљева, па га баци у тамницу и прогласи се за краља на место њега. Ступи на престо. Султану Бајазиду посла поклисаре, те се измирише. Првога дана месеца шевала[6]), око ручка поново удари гром у Брусу. Толико дућана у чаршији и неколико махала у њој изгоре. Бруса запусте. И мисирски султан посла једног великог посланика. Хиџр. 897[7]) поново султан Бајазид срећно и свечано изађе из Цариграда, па дође близу Једрена. Отседе у пољу. Пошто ту поседе неколико дана, рече: „Имам велики рат!" Сакупи велику војску састављену од војсака из Румелије, Анатолије, од своје престоничке царске гарде и од акинџија. Велики рат је био смишљен против Угарске. Дође у Софију. Поход против Угарске није успео. Херцеговића Ахмеда остави у Софији са анадолском војском. Давуд пашу упути у Скопске стране. Претходница је војсци био Јахја паша са румелиском војском. У Битољу је било зборно место свеколике војске. Упутише се право у земљу Јованову. И с мора дођоше бродови да затворе пут неверницима, да не би могли побећи. Војска и ту земљу стаде пустошити. Неверник сазнавши да је дошао цар, по неприступачним местима, поред планина начинише заклоне[8]) и ту заузеше пложаје. Таквих великих брда и планина има тамо да их врана не може надлетети, а ђаво се на њих у опанцима израњављених ногу испео ослањајући се на штап. Неки летописци[9]) кажу да су то хајдуци и један препреден народ. Неки су утекли из Јемена, пошто су учинили својим владаоцима неверу, а неки из земље Sa'id[10]). Имају неку своју веру и говоре посебним језиком. Никоме харач не плаћају. Своје жене и децу збили су по брдима и планинама у збеговима, а сами на кланцима заузму положаје па воде борбу. Милошћу вишњег бога оне газије и они храбри борци[11]) дохватише се својом крвљу, својим рукама кроз своје ратове за славу вере своје оних места до којих ни вране не могу досећи, па пужући се и гребући се изађоше на врхове и изложише своје груди камењу које су као небеска сила сипали они проклетници и отровним стрелама гвозденим са врховима као језици у змија које су из својих лукова бацали и гвозденим копљима. Против њих навалише и оне душмане вере сабљама исекоше. Жене и децу им поробише, долине и брда

---

[1]) Поч. 14-IV-1477. год.
[2]) У ориг: *üstüne lešker ḫavale ḳojüb.*
[3]) Поч. 25-III-1479. год.
[4]) Поч. 13-III-1480. год.
[5]) Поч. 14-XI-1490. год.

[6]) Ако је то било исте хиџр. 896. год., то би одговарало по нашем рачунању 7-VIII-1491. год.
[7]) Поч. 4-XI-1491. год.
[8]) У ориг.: *beğene.*
[9]) У ориг.: *raviler.*
[10]) Ова се земља зове *Sa'id-i-'Ali* и биће да је то крај горњег Нила у Африци.
[11]) У ориг.: *ol alp erenler.*

оне земље претресоше као што врши претрес хајка у лову на јелене. Ни мушко ни женско не оставише. Села и усеве ватром попалише и све са земљом сравнише. По том са големим пленом дођоше у Битољ[1]) и ту остадоше неколико дана. После тога, онога дана кад се кретоше, један проклетник завереник[2]), огрнут покровцем, са минђушом у уху, дебела врата, лавовског изгледа, хтеде да изврши атентат на цара. Од једном, повикавши: „Ја сам Мехдија!" са себе збаци огртач и са исуканом сабљом у руци јурну на цара. Било је неколико страшљивих чауша, од страха утекоше испред њега. Кад се беше цару сасвим приближио, Скендер паша се ту десио. Као витез Рустем, са места на коме је био, баци свој топуз и погоди га по сред темена. Затим скочише на њега неколико јунака који се ту тада бејаху нашли, те сабљама онога неверника исекоше на комаде и тако спасоше цара из оне смртне опасности. Одатле цар дође право у Једрене хиџр. 898. год.[3]) Одатле после султан опет дође у Цариград и ту се задржа".

V

Старе турске анонимне хронике Tevariḫ-i-Al-i-ʿOsman

Као што је напред на више места истицано, за турску повесницу важан извор претстављају историје или боље рећи хронике безимених, непознатих писаца, које готово све носе општи назив *Tevariḫ-i-al-i-ʿOsman*.

Колико је мени познато, турска историографија мало је обраћала пажњу на ову врсту својих извора. Ма да су се њима послужили сви њихови најглавнији историчари као што су: писац *Tağ-ut-tevariḫ*-а хоџа Садедин, писац *Künh-ül-aḫbar*-а Мустафа син Ахмедов звани Али, *Ṣaḥaij-ül-aḫbar*-а Ахмед син Лутфулаха звани Müneğim baši[4]), они не само што нису израдили један критички проучен њихов свод, него их ни сад још честито нису ни објавили. На њихову важност у главном скренули су озбиљнију пажњу западни турколози-историчари. По свом облику и материјалу који је у тим старим турским рукописним летописима изнесен, они се мало разликују од хронике Оруџа Адиловића из Једрена, а нарочито од хронике зване *Tevariḫ-i-al-i-ʿOsman, müfaṣṣal*, па донекле и од хронике дервиша Ахмеда Ашик-паша-заде, о којима смо напред посебно и опширније говорили. Једну такву хронику критички је објавио литографски, упоређујући је са више сличних варијаната, нађених по разним књижницама и архивама, Dr. Friedrich Giese, проф. универзитета у Бреслави 1922. год. под насловом *Tevariḫ-i-al-i-ʿOsman* или *Die altosmanischen anonymen Chroniken*, део I, турски текст са обележеним варијантама, а 1925. год. објавио је штампом у Лајпцигу немачки превод њеног најстаријег дела под истим насловом. Оно што је Dr. Giese рекао у свом уводу турском тексту, објављеном у *Mitteilungen zur osmanischen Geschichte*, Wien, 1921/22, Band I, стр. 49, мени, на жалост, није познато, јер до њега овде нисам у садашњим приликама могао доћи, али оно што је он рекао у свом предговору у првом делу, литографисаном издању, уколико се тиче историје, више је него оскудно. Ради тога сам ја себи дао труда, па сам његов турски текст пажљиво прочитао и том приликом на тексту установио следеће: Текст ове хронике није сачуван у рукопису његових првобитних састављача. На његовом завршетку има забелешка: „Сврши се ова књига помоћу штедрога бога. Ова књига *Tevariḫ-i-al-i-ʿOsman* написа се руком немоћног и међу људима врло потребног Хасана сина Абд-ул-Азизова — буди му, боже, милостив њему, и нашем учитељу, и свима правовернима мушкога и женскога рода и муслиманима оба пола! Написа се 29. дана посвећеног месеца зилхиџа године 1004[5]), у подне, у затону Наварину. Здраво!"

Како ће се из даљег излагања видети, овај Хасан Абдулазизовић у истини није писац него преписивач или у најбољем случају један од настављача, и то може бити последњи, најлошији. А да ове анонимне хронике потичу од више писаца и из разних времена, можемо закључити по неким изјавама које се у њима налазе. Тако на стр. 34. в. 25, говорећи о завојевањима Бајазида I који је постигао у борбама против Туркмена хиџр. 798. год., кад је добио градове: Малатију, Бихсине и Даранду, писац каже да су тамошњи господари туркменски тада пребегли у земље арапске и тамо остали, па „кад је Јилдирим хан био потучен од Тимурове војске, захваљујући мисирском султану, они се опет вратише на своје баштине, где су и раније били. *И од тада тамо владају. Од тада после били су под влашћу мисирских султана*". Из турске историје се зна докле су те земље и градови били под влашћу мисирских султана, јер, како је познато, Селим I син султана Бајазида II, срушио је господство мисирских султана, а њихове земље је присаједињио турској царевини. Из тога опет можемо закључити да је летописац наведене речи могао записати само пре пропасти мисирског султаната, дакле најкасније за владе султана Бајазида II.

На стр. 102. писац ове хронике, говорећи о првим исламским калифама, каже да је од битке код Кербеле, где је погинуо калифа Хусеин син калифе Алије до владе султана Бајазида протекло 859 година. Кад се зна да је та битка била 10. мухарема хиџр. 61[6]), излази да је овај део хронике писан 920. год. Да је први део ове хронике писан за владе султана Бајазида имамо један још јачи доказ на стр. 87. Текст ове хронике у Гизеовом издању има 152 стране, а глави о заузимању Цариграда од стране султана Мехмеда Освајача и у опште о некаквој фантастичној историји Цариграда од његова постанка па до његова пада у турске руке посвећено је 37 страна. Посебно поглавље под насловом: *О историји Цариграда од почетка до свршетка* почиње на стр. 74. и продужује се чак до стр. 111. в. 15. У тој глави писац ове хронике опширно прича о чудној сабљи краља Византина који је Цариград после

[1]) У ориг.: *Manaşir* (тако!).

[2]) Употребљена реч *feda'i* онај који свој живот приноси на жртву ради остварења каквог крупног циља.

[3]) Поч. 23-X-1492. год.

[4]) О њима опширније наћи ће, кога то занима, код Fr. Babinger, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*, Leipzig, 1927, стр. 39, 110, 123 и 234.

[5]) Т.ј. 24-VIII-1595. год. по грегоријанском календару.

[6]) Т.ј. 10-X-680. год. по нашем рачунању.

једног опустошења изнова подигао, а та је сабља била дугачка 15 аршина и првобитно је припадала славноме Шедаду сину Адову. Овај Бузантин је једном приликом идући за Угарску ову сабљу упустио, те му је пала у Дунав, где је остала много векова упркос свеколиком тражењу. „Од тада, каже хроничар, остала је у дубинама Дунава *све до наших дана,* када ју је 889. године после Пророкове сеобе, мрежа рибара ловећи рибу на Дунаву додирнула. И тако је они извукли. Угледаше једну чудновату сабљу, праву, налик на мач, рибари ову сабљу дохвате, па је продаду некаквоме трговцу. Од угарских трговаца онај трговац виде да је тој сабљи с врха у дужини три аршина изједено од воде. Првобитно је била дуга 15 аршина, па јој она три аршина изела рђа. Одреза јој тај део. Сад је остало 12 аршина. Тај трговац за ту сабљу даде да се начине нове корице и оправи је. *Сад, кад је султан Бајазид син Мехмеда хана ступио на престо и на њему се одржао,* хиџр. 886.[1]) угарски поклисар посла да од неког угледног човека ту сабљу купи, тај поклисар у Земљи угарској хтеде ту сабљу да купи. Онај трговац, бојећи се проклетника краља, одби да му је прода. Поклисар замоли краља и тако узе ону сабљу, и краљ нареди да му се та сабља донесе. Разгледа је. Видевши натпис на њој, приведе од угарских духовника од свакога рода да му онај натпис прочитају, али га не могоше прочитати. Најзад тај поклисар узе ову сабљу, па је донесе у Цариград и даде султану Бајазиду — бог га поживео!“

И султан Бајазид исто тако упита знановите духовнике млетачке[2]), ромејске[3]) и грчке[4]), који бејаху вешти читању натписа, али нико није умео да му га прочита. Тек један од франачких духовника[5]) који бејаше видео земљу северноафричку[6]), знао је језик сириски и прочита натпис на сириском језику. Отуда виде да је она сабља припадала Шедаду сину Адову. Даље је рекао да је прочитао коме је све та сабља редом припадала. Рекао је да је она била својина Шедада сина Адова. Ад ју је исковао и своје име на њој дао урезати, потом је с колена на колено прелазила и да је од пророка Адама до Ноја протекло 2200 година, од потопа Нојева до Шедада сина Адова прошло је 800 година. Од Шедада сина Адова до пророка (Мухамеда) прошло је 3200 година, *а да је од хиџре до султана Бајазида прошло 891 годину.* Према томе она је сабља бројала од Шедада до султана Бајазида 4091 годину“. Кад султан Бајазид виде тај натпис, много је вишњем богу захваљивао. Рече: „Господу нека је хвала! Ако је мој отац освојио Цариград, мени је из Земље угарске дошла сабља Шедадова. Према томе надати је се да ћу због те сабље ја или моја деца освојити земљу Угарску“. *Сад је та сабља у ризници султана Бајазида.* И за то што носи 891. годину, било је згодно да се прича овде спомене“.

Ван сваке је сумње дакле да је овај део хронике писан за време владе султана Бајазида II, исто онако као што су и хронике Ашикпашића Ахмеда и Оруџа Адиловића из Једрена постале опет за владе истога султана. Из наведеног става види се још и нешто више и ближе. Тај део хронике писан је 891. хиџриске године[7]).

[1]) Поч. 2-III-1481. год.
[2]) У ориг.: *frenk.*
[3]) У ориг.: *rum.*
[4]) У ориг.: *junan.*
[5]) У ориг.: *Frengistan kešišlerinden.*
[6]) У ориг.: *Mağrab vilajetin görmiš.*
[7]) Поч.: 7-I-1486. год. по нашем рачунању.

Први део ове хронике иде до стр. 125. и завршава се поменом догађаја из хиџр. 896. год. крајем месеца сефера[8]) и ту се, на тој страни, очевидно један рукопис и завршавао, судећи по његовим завршним речима: „Доврши се помоћу господара бога помоћника“.

Доцније неко или више њих наставили су ову хронику непознатог писца и завршили са излагањем догађаја половином месеца зилкаде хиџр. 962. године[9]).

Као што је важно било установити кад је ова хроника писана, важно би исто тако било знати одакле је њен писац узимао грађу за њу. За тај материјал из времена пре пишчева рођења он каже на стр. 2., у нарочитом поглављу које је назвао: *Узрок зашто је ова књига написана:* „Ранију историју куће Османове и остале чудне догађаје који су се одавно догодили све сам нашао у историји, па сам то покупио. Тако је постала једна књига у жељи да моје речи остану као једна успомена. И сваки онај који буде ову књигу читао и који њеног састављача по добру спомене, Бог вишњи нека му да̑ добру кончину — хоће, ако Бог да̑!“ Из којих је историја поименце он вадио податке о догађајима изнесеним у овој књизи, на жалост, није нам казао. Главу: *О историји Цариграда од његова почетка па до краја* каже да је написао по причањима која су зналци историја̑ на изричиту жељу и заповест изложили султану Мехмеду, освајачу Цариграда. На 74. страни писац каже како је султан, по заузећу Цариграда у њему разгледао многе чудне грађевине, како су их зидали, јер су мало личиле на дела људских руку, па је с тога наредио те се скупише: „монаси, патријарси из Ромеје[10]) и Франачке земље[11]) којима је била позната историја и од њих затражи да му кажу: ко су били ти који су Цариград саградили, како су се његови господари ређали и смењивали, зграде у њему од кога су постале и ко је све кроз столећа тим градом владао. На његово тражење, што су знали, они су му испричали. Према томе глава о постанку Цариграда била би тако састављена.

Онај део ове историје који говори о борбама исламских кнезова са Византијом за освајање Цариграда свакако духовници хришћанске вере нису могли испричати, него је писац ове хронике те податке морао посредно или непосредно прикупити из исламских извора. И доиста, он на стр. 111. каже да је тај део саставио по казивањима која је нашао у списима Zejnel ʿArab-a, Termidi-je, Ḳurṭubi-je.

За разлику од хронике дервиша Ахмеда и многих других каснијих турских историја, анонимне хронике су смелије у исказивању суда својих писаца о појединим владарима из куће Османове и њиховим саветницима, везирима. Ове хронике према томе нису просте славопојке или „похвална слова“ разних турских султана. На стр. 25, говорећи о заузимању Ђумулџине у Тракији од стране Евреноса бега, писац ове хронике је искористио прилику да изрази своје негодовање и нерасположење против бездушног исцрпљивања покорених народа од стране државних турских власти у времену кад је он живео и хронику писао. „У то време, каже он, харач је био мали. Тада се поступало тако да неверници нису угњетавани. Није се наплаћивао харач од њих на тај начин што су били присиљавани да продају своју одећу, или свога вола, или сина, кћер, или да их дају у залогу. У то време цареви

[8]) Т.ј. 11-I-1491. год. по нашем рачунању.
[9]) Т.ј. 1-X-1555. год. по нашем рачунању.
[10]) У ориг.: *Rumdan.*
[11]) У ориг.: *Frengistandan.*

нису били тврдице. Што год би им допало у руке, делили су својим јунацима, сиротињи. Нису знали шта је то гомилање новца у ризницама". Ово су провидне алузије на мучне прилике које су у царевини владале у времену кад су ове хронике писане. Таквих алузија у овој хроници коју је издао D-r Гизе има и на стр. 29.

Пошто су ове хронике по свој прилици писала лица из духовних редова, то није чудо што кроз њих провејава тежња да се критикује двор султанов, зато што се поглавито ослањао само на војна лица и на дворско чесништво и што се улеми није указивала ваља пажња. Писац међутим не остаје дужан ни дегенерисаној и корумпираној улеми која је ниско пред властодршцима пузила и била готова да се стави у њихову службу без обзира на врсту услуга које су од њих тражене. На 29. стр. летописац каже: „Учевни људи онога времена избегавали су и нису се приближавали таквим царевима. Тадашња улема није била смутљивичка као садашња. Ако би се штогод покушало тада што није било у сагласности са прописима шеријата, они су на сваки начин налазили пута да се њихова реч чује".

Време кад је ова хроника писана, доиста је морало бити врло жалосно у сваком погледу, а нарочито у моралном. До кога се степена било срозало правосуђе, нека нам послуже за огледало речи пишчеве којима подвргава оштрој осуди како се тада добијао положај кадије и какве су спреме биле те кадије у Турској, који су били слати у народ да деле правду и да му показују пут којим се греде богу. На стр. 30. он каже:

„Тад се (мисли на доба владавине првих бегова и султана из Османове куће) за кадију тражио човек међу мудерисима, кадилук је често остајао без кадије и дуже време, јер се није могло увек наћи подесно лице за кадију. Па и кад би се нашао правозналац, не би пристајао да иде за кадију. Тада би се говорило „кадијско звање ти је комад асуре у паклу". Избегавали су да се примају за кадије. Међутим, за дивно чудо, сад се људи отимају и један другога хоће да уморе, кад је у питању кадиски положај. Сад, обратно, људи без икакве спреме служе овоме или ономе да се додворе, да би се докопали тога положаја. На тај кадиски положај долазе лица којима кад се покаже њихово име написано, не умеју да га прочитају. У садашње време смо спали дотле да у случају потребе да вам се састави једна јавна исправа, кадија ће вам рећи: „Ја не умем да пишем, него нађи некога да ти то напише". Је ли способан један такав човек да кадилуку пресуђује о шеријатским стварима? Тешко оном крају коме овакви правозналци суде! Раније су за кадилук тражени зналци права, сад су се међутим појавили људи који те положаје траже, и кад се докопају положаја које искукају од бегова и кадиаскера без обзира да ли су способни за та звања, после се понижавају и служе за потсмех, јер се за те положаје претходно нису спремали. Откако османским беговима постадоше саветници Персијанци и Караманци, отада су османски бегови и почели да чине свакојака прегрешења. Постадоше и сами корупционаши".

Писац ове хронике правилно је уочио да највећи део зла потиче од дворских улизица, па за то отворено и оштро осуђује дворску камарилу, а нарочито корпус ич оглана од којих се у главном регрутовали људи за све важније положаје у Турској.

На стр. 31. он је сав свој гнев излио против ових дворских слугу понизних којима приписује многа зла која су народу у исламском царству отежавали живот и на разне начине му додијавали. Самовољу Бајазида I исто тако на стр. 35. и 39. подвргава оштрој осуди. Готово са уживањем описује његов неславни пад у Тимурово ропство и његову погибију. На стр. 106. он у огорчењу каже: „Сада нити има цара, нити војске, нити тапије!"

У оној поменутој глави о историји Цариграда, говорећи о лепотама цркве св. Софије хвали њене ктиторе који нису подизали своје задужбине насиљем и кулуком, него су протомајсторе богато даривали, па тим поводом на стр. 99.—100. каже како је султан Мехмед, освајач Цариграда, саградио нову џамију и осам медреса са имаретом и болницом, али како? Све тукући неимара Синана. После толиког затвора у тамници га је убио. „Какав ли је грех он могао учинити, пита се летописац, те је заслужио да умре на тај начин!?"

*

На крају да кажемо још неколико речи о језику ових хроника. Као и претходне старе турске хронике дервиша Ахмеда Ашикпашића и Оруџа Адиловића, тако и хронике непознатих писаца писане су простим, народним језиком турским, чак може се рећи неким нарочитим наречјем којим су говорили писац или преписивач препочетног примерка према коме је безимени писац саставио ову своју хронику. О свему овоме није, колико знам, раније писано. Турци су се, као што је споменуто, најмање бавили овим питањима. Гизе, иако је без сумње са много труда бележио сва отступања и разлике између разних рукописа ових хроника до којих је могао доћи, такође се овим питањима није бавио. Он је уз своју књигу додао именик, али на жалост, само особних имена. Имена материје и ствари нису у регистар унесена. Није ни списак архаичних турских речи саставио, нити их тумачио и то је велики недостатак ове иначе врло корисне књиге.

О старим, турским анонимним хроникама и о разним сличним рукописним историјама турским, па и о хроници коју је издао D-r Fr. Giese, писао је D-r. Fr. Babinger у својој већ више пута спомињаној књизи *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*, бр. 23, стр. 39—42.

Арбанаси и Земља арбанашка у овој хроници помињу се први пут на стр. 65. Пошто је летописац забележио да је хиџр. 832. год. умро велики везир Ибрахим паша Чендерелија, он наставља:

„Опет је султан Мурад ишао у рат. Пошто поход прогласи да је „велика војна", он освоји варош Солун[1]. Потом освоји земље Јованове и његове градове[2]). Газије се вратише са врло великим пленом хиџр. 833. год.[3]) Изађе ради летовања на планину Чоку[4]). Даде исећи нове аспре. Хиџр. 834. године[5]) опет султан није ишао у рат. Роди се султан Мехмед. То је било хиџр. 834. год. Опет је султан Мурад остао у Једрену. Око ићиндије се помрачи

[1]) У ориг.: *Selanik šehri.*
[2]) У ориг.: *Jovan illerin ve ḳal'alarin.*
[3]) Поч.: 30-IX-1429. год.
[4]) У ориг.: *Čoke.*
[5]) Поч.: 19-IX-1430. год. по нашем рачунању.

сунце. Било је мрачно као у ноћи. И те године појави се репата звезда. Евреносбеговић Али бег оде у Угарски вилајет. Тамо је пљачкао[1]). Није имао успеха. Али бег је претрпео пораз. Муслиманима се догодила неугодност. Хиџр. 836. год.[2]) султан Мурад и даље је наставио боравак у Једрену".

На стр. 66. наставља летописац даље:

„Султанов беглер бег Синан бег и његови крајишни бегови Исхак бег и Турахан бег и остали бегови сакупише се. Евреносбеговић, Али бег, стави им се на чело, па опљачкаше Арнаутски вилајет[3]). После освојења хиџр. 837. године[4]) опет султан Мурад изађе на планину *Kešišlik*".

„Велика је куга била хиџр. 838.[5]) год., а султан Мурад опет остаде у Једрену. Доведе Вукову кћер[6]) и учини је својом госпођом. Те године Евреносбеговић Али бег изврши пљачкашки поход по Арнаутском вилајету[7]) и врати се са неизмерним пленом хиџр. 839. год."[8])

На стр. 70. наставља непознати писац хронике своје казивање о томе како је султан Мурад после прве своје абдикације поново засео на Османов престо после јаничарске побуне, познате у турским историјама под именом „Бучук Тепе". Дословно тамо пише:

„По том јаничари дигоше главу. Изађоше на брдо Бучук Тепе. Насрнуше на варошко становништво. Хтедоше да убију Хадим пашу. Хадим паша утече. Склони се у двор султана Мехмеда. Тако се спасе. Најзад, повећањем плате јаничарима од по пола аспре, „*bučuķ*", по чему су, без сумње, и ова побуна као и брежуљак у близини Једрена тако прозвани, јаничари се умирише. После се Халил паша и остали договорише, те доведоше султана Мурада. Поново га посадише на престо. Султана Мехмеда пак поново послаше у Магнезију. После тога, пошто се султан Мурад намести на престолу, кад прође зима, зарати на Мореју. Заузе Хексамилион[9]). Освоји земљу Мореју, па пошто их подврже харачу, дође у Једрене и ту почину. Хиџр. године 850.[10]), султан Мурад опет није ишао у рат"[11]). Остаде у Једрену. Хиџр. 851[12]) родио се Бајазид, син Мехмеда хана. Султан Мурад хан пође у рат против земље Јованове[13]) и Арбанашког вилајета[14]). Заузе град Коџаџук[15]). Освоји још друга два града. Опљачка Јованову земљу. Арнаутског господара Искендера прогнаше и ту земљу заузеше. Цркве те земље порушише, па на њихово место саградише месџиде. Муслимани у томе вилајету напредоваху. У томе султану Мураду стиже глас да је Маџар проклетога Јанка поставио себи на место краља и да је он навалио са војском састављеном од Угра[16]), Саса, Чеха[17]), Немаца[18]), Латина[19]) и Влаха[20]). Од свију њих је саставио војску и прешао преко Београда и *Küfin*[21]) и да сада продире даље. Султан Мурад то чу, поврати се из Арнаутске земље[22]), па се заустави у Софији".

На стр. 73. хроника је забележила поновни поход султана Мурада против Арбанаса. Пошто је у Влашкој поставио за бега Влашке на место Дракулово његовог сина званог Казуклу, врати се у Једрене. Хиџр. 853.[23]) год. поново султан Мурад пође у рат против Арнаута[24]). Топовима је тукао Кроју[25]), сравнио је са земљом. Мислио је да ће му дати таоце[26]), али их не дадоше. У томе стиже и зима. Бегови предложише:

„Да извршимо јуриш!" Султан Мурад рече: „Ако извршимо, јуриш изгинуће нам доста људи, а ја опет за десет оваквих градова не дам ни једнога јунака. Ту тврђаву оставише, па се диже и оде".

---

[1]) У ориг.: *akin ejledi.*
[2]) Поч. 28-VIII-1432. год.
[3]) У ориг.: *Arnaud vilajeti.*
[4]) Поч.: 18-VIII-1433. год.
[5]) Поч.: 7-VIII-1434. год.
[6]) У ориг. тако погрешно: *Vilķ ķizi* место *Laz ķizi.*
[7]) У ориг.: *Arnaud vilajeti.*
[8]) Поч.: 27-VII-1435. год.
[9]) У ориг.: *Germe.*
[10]) Поч. 29-III-1446. по нашем рачунању.
[11]) У једној другој варијанти чији је одломак објавио Dr Гизе уз текст ове хронике, на стр. 205. пише: „Хиџр. 850. опет султан Мурад није ратовао. Задржа се у Једрену. Допусти да се плени Арнаутска земља *(Arnaud ili)*. У Магнезији се роди султан Бајазид хиџр. 851. Опет је султан Мурад ишао у рат против земаља Јованових *(Jovan illeri)*, у Арнаутски вилајет *(Arnaud vilajetine)*. Паде под град *Ķoğağiķ* и заузе га. Арнаутски вилајет оплени. Арнаутски господар (у ориг. употребљена реч *beg*) Скендер побеже. И кад беху људи исламске вере почели добро да напредују, управо тад стиже глас: „Проклетник Јанко т.ј. Жути *(Eşfer)* кренуо је и прешавши преко Београда и Ковина упутио се Косову Пољу. „Са вама хоће непријатељски да се огледа". Султан Мурад чувши ову вест диже се од града Коџаџика, па се заустави у Софији".
[12]) Поч.: 19-III-1447 год. по нашем рачунању времеан.
[13]) У ориг.: *Jovan illeri.*
[14]) У ориг.: *Arnaud vilajetleri.*
[15]) У ориг.: *Ķočağuķ.*
[16]) У ориг.: *Üngürüs.*
[17]) У ориг.: *Čih.*
[18]) У ориг.: *Alaman.*
[19]) У ориг.: *Latin ţaifesi.*
[20]) У ориг.: *Iflaķ.*
[21]) У ориг. тако написано. Ако то није име данашњег места Ковина, не знам које друго место може бити.
[22]) У ориг.: *Arnauddan čiķub.*
[23]) Поч.: 24-II-1449. год.
[24]) У ориг.: *Arnauda sefer ejledi.*
[25]) У ориг.: *Aķče Ḩişar.*
[26]) Тако мислим да треба разумети турску реченицу: *Umardi kim kendülere bojun vireler.*

На стр. 113. хроничар је забележио и ово што следује:

„Хиџр. 870. год.[1]) опет је султан ишао у рат против Арнаута[2]). Заузео је Јованове земље. Тај поход је испао као велики рат[3]). Толико је било плена да се не може описати. После тога у Арнаутлуку[4]), у пределу Позоршек[5]) сагради један град. Надену му име Елбасан. Хиџр. 871. године“[6]).

„Поново заузе сву земљу Арбанаса[7]) хиџр. 872. године“[8]).

На стр. 115. ове хронике овај летописац пошто је изложио борбу султана Мехмеда са Узун Хасаном наставља:

„Султан Мехмед опет дође у Цариград и ту се задржа. Противу Скадра посла свога беглер-бега Сулејман пашу, који је његов слуга[9]). Велика је борба вођена. Топовима је једну страну скадарског града порушио. У граду многе невернике поби, али на крају Скадар се није могао заузети. Овамо опет султан Мехмед у Цариграду погуби Махмуд пашу 3. дана месеца реби-ул-евела[10]). Онамо Сулејман паша не могавши да заузме Скадар[11]), напусти га, па оде противу Карабогданске. Сусрете се са Карабогданом и са њим заметну бој. Исламска војска је била слаба. Издржала бејаше борбе против Скадра. При том је била сасвим велика зима. Због хладноће војска није могла да издржи. Била је разбијена. После овог похода хиџр. 879[12]) султан Мехмед се задржа у Цариграду. Морским путем са бродовима посла Гедик Ахмеда. Дође са више хиљада војске, те заузе Кефу[13]) и Менкуб. Заузе и друге тврђаве, земље и покрајине. Дођоше и војске Крима и Дешта[14]), те му изјавише своју покорност. Хиџр. год. 880[15]) поново је султан Мехмед ишао у рат противу Карабогданске. Са разних крајева света покупи војску. 4. дана реби-ул евела[16]) сукоби се са војском карабогданском, која је била потучена. Карабогданова војска била је скрхана, сам он пак утече, султан Мехмед земљу Карабогданову опљачка, па се врати, те по зими настави рат. Градове које беху Угри саградили на реци Морави заузе и поруши. 5. дана месеца рамазана врати се у Цариград хиџр. 881[17]) год. По том султан Мехмед се задржа у Цариграду. Око новог двора[18]) подиже град. Свога беглер-бега Сулејман пашу посла против Навпакта[19]), али тамо није имао успеха. По том Али бег, који је од Михал оглија, пређе преко Влашке[20]) у земљу Угарску да врши пљачке, али ни он није био срећне руке. Хиџр. 882.[21]) опет султан Мехмед оде против Скадра. Био је битку пушкама и топовима. Један део утврђења му поруши. Извршио је на град јуриш. За време док је водио борбу под Скадром, у по дана помрачи се сунце. Много је људи изгинуло, али град опет није заузет. Стога дигоше руке и вратише се. Али противу њега постави људе. Саградише утврђења за сметњу[22]) Скадру који најзад би принуђен да тражи мир и да се условно преда хиџр. 884. год.[23]) Султан Мехмед се врати у Цариград“.

На стр. 116. под хиџр. 884. год. летописац између осталога каже:

„И Гедик Ахмед заузе у земљи Франачкој[24]) град Пуљу[25]) са морске стране“.

Али како хиџр. 886. год. 21. дана месеца реби-ул-евела[26]) султан Мехмед умре у Анатолији на Теквур Чаиру близу Гејбоза и како против његовог сина Бајазида II устаде Мехмедов млађи син султан Џем и привремено заузе Брусу, то се због грађанског рата морао и Ахмед паша с војском кренути да се придружи султану Бајазиду. Док је Ахмед паша био заузет у Караманији прогонећи присталице Џемове, хроничар каже:

„Проклетник Франак[27]) поново дође те заузе Пуљу. Том приликом је заробљено много муслимана. Претрпљен је пораз“.

На стр. 125. хроничар излаже шта је Бајазид II радио

[1]) Поч.: 24-VIII-1465. год.
[2]) У ориг.: *Arnaud.*
[3]) У ориг.: *ḡaza-i-ekber.*
[4]) У ориг.: *Arnaudda.*
[5]) У ориг.: *Pozor šek ilinde.*
[6]) Поч.: 13-VIII-1466. год.
[7]) У ориг.: *Arnaud vilajeti.*
[8]) Поч. 2-VIII-1467. год.
[9]) У ориг.: *Sülejman paša ki ḫādimdir.*
[10]) 3. реби-ул-евел 872. год. био је 1.-XI-1467. год. по нашем рачунању.
[11]) У ориг.: *Iskenderije.*
[12]) Поч.: 18-V-1474. год.
[13]) Сад Теодосија.
[14]) Уредник хронике дервиша Ахмеда Ашикпашазаде на стр. 91. у нап. 2. мисли да је то Дели Орман у Бугарској. Као што је на стр. 242. нап. 7. овог *Споменика* речено, то је тврђење погрешно. Иако персиски *dešt* значи: поље, степа, пустиња и шума, гора, овде је вероватно реч о т.з. Дешт-и-Кипчак, што значи Кипчачка степа која се протезала са крајњег истока Касписког Мора па до Црног Мора (Види Meninski, *Lexici arab.-persico-turcici,* t. II. s. v. *dešt).*
[15]) Поч.: 7-V-1475. год.
[16]) Т.ј. 8-VIII-1475 год.
[17]) Т.ј. 22-XII-1476. год.
[18]) У ориг.: *Jeñi saraj.*
[19]) У ориг.: *Eine Baḫti.*
[20]) У ориг.: *Iflak.*
[21]) Поч. 15-IV-1477. год.
[22]) У ориг.: *ḥavale japub.*
[23]) Поч.: 25-III-1479. год.
[24]) У ориг.: *Frenk vilajetinde.*
[25]) У ориг.. *Pulija.*
[26]) Т.ј. 20-V-1481. год.
[27]) У ориг.: *Frenk l'ain.*

да уреди своје односе према мисирском султану. Хиџр. 897. год.[1]) пошто прими једног великог поклисара мисирског султана:

„Султан Бајазид, каже безимени летописац, изађе из Цариграда и дође те се заустави близу Јадрена. Ту остадоше више дана, па пошто објави: „Имам велики рат!" он сакупи голему војску састављену од војске из Румелије, Анатолије и од престоничке дворске стајаће војске. Нареди поход против Угарске. Стиже у Софију, али рат против Угарске није пошао за руком. Анадолску војску посла под заповедништвом Јахје паше, Ахмед бега остави у Софији, а Дауд пашу посла у скопске стране са румелијском војском. Претходницу поведе Јахја паша. Војска се искупи на једном месту у Битољу[2]). Одатле оде право у земљу Јованову. И са морске стране дођоше бродови, те ови затворише места куда би неверници могли покушати да беже. Неверници се исто тако забарикадираше[3]) по тврдим местима и на улазима од планина и чекаху. Путеви су им били тако мучни да их ни врана прелетети не може, а ђаво по њима не може ићи ни ослањајући се на штап. Неки хроничари [кажу] да је народ те земље хајдук, својим царевима нису верни, а говоре неким нарочитим језиком. Харач не плаћају, живе по љутим, неприступачним местима. Држећи се забарикадирани на улазима[4]), упорно се боре. Исламска војске не освртући се на камење које су као с неба си пали са врхова гора, нити на копља са врховима налик на змиски језик, нити на затроване гвоздене стреле које су бацали из дрвених лукова, храбри исламски јунаци пешке, заклоњени штитовима навалише на њих пужући се уз планине. Ударише на те диндушмане, сабљама их исекоше, жене им и децу поробише. Села и усеве им предадоше ватри, огњем их попалише, опустошише их. По том се цар врати. Дође у Битољ и ту се задржаше неколико дана. Потом се кренуше. Тога дана завереник[5]) заогрнут ували ваљаном струком, са обоцем у уху, задригла врага, лавовског изгледа, хтеде да изврши атентат на цара. Од једном узвикнувши: „Ја сам Мехдија!" [6]) збаци са себе своју струку и са исуканом сабљом јурну на султана. Било је ту неколико чауша слабића. Склонише му се с пута. Кад дође близу цара, Скендер паша се ту бејаше нашао. Одмах из преко пута баци свој буздован[7]). Погоди га и онај се победе на перчин. После тога исекоше га сабљама на комаде. Одатле цар дође право у Једрене, где се задржа. То је било хиџр. 898. године" [8]).

На стр. 145. овај безимени настављач хронике говори о борбама које је султан Сулејман II водио по Средоземном Мору, па ту каже:

„Са 18 галија [Хајрадин паша Барбароса] упутише се и дођоше у Цариград. То је било хиџр. 948. год. 8. дана месеца џемази-ел-евела[9]) из Цариграда пође и дође у Једрене. Ту зиму тамо презими. Кад је настало лето, 24. дана месеци шевала исте године[10]) понова се врати у Цариград. Спреми се за рат. Опремљена је и ратна флота. Поново са бродовима били су послани Хајрадин паша и Лутфи паша, а сам султан Сулејман 7. дана месеца зилхиџа исте године[11]) изађе из Цариграда и пође у рат против Земље арнаутске[12]). Дође у Валону. Хајрадин паша и Лутфи паша такође са бродовима дођоше и ту се састадоше. Султан тамо изађе на планину ради летовања и тамо се задржа. Упути пљачкашке трупе против тамошњих Арнаута који се беху одметнули, али пошто се неверник беше утврдио, није било никаква успеха. Румелиски беглербег са румелиском војском пређе на околину Пуље. Неке крајеве Пуље нападоше. Кад је царска флота пролазила кроз крфски теснац, један од бродова с профијантом који су за флотом долазили, неверник са града Крфа опали из топа и погоди га. Брод је био потопљен и све пропаде. Кад се овом приликом на овај начин сасвим очигледно стекло уверење о штети коју је Млетачка причинила, а осим овог случаја кад је султан дознао и за још многа друга млетачка издајства, цар се расрди па Хајрадин паши и Лутфи паши заповеди да са флотом оду и нападну Млетачку земљу[13]), острво Крф и још многа друга острва. Напунише своје бродове заробљеницима, па их доведоше у Цариград и искрцаше у Бешик Ташу[14]). У Цари-

[1]) Поч.: 4-XI-1491. год.
[2]) У ориг.: *Manastir.*
[3]) У ориг.: употребљена израз *beğeneler olub.*
[4]) У ориг.: *beğene ağizlarinda ṭurub.*
[5]) У ориг.: *fedai.*
[6]) У ориг.: *Mehdi* реч која значи онај који показује прави пут; човек који ће опомињати свет на скорашњи смак света.

[7]) У ориг.: употребљена реч *bozdoğan.*
[8]) Поч. 23-X-1492. год.
[9]) Т.ј. 23-X-1536. год.
[10]) Т.ј. 5-IV-1537. год.
[11]) Т.ј. 17-V-1537. год.
[12]) У ориг.: *Arnaud ili.*
[13]) У ориг.: *Venedik ili.*
[14]) У ориг.: Употребљен израз *Bešiķ Ķaja.*

граду наредише да се обзнани: „Ко хоће роба, нека дође у Бешик Таш". Тако је било много робља, да се продавало од државног робља по три и по два, па и по један златник један роб. По том се султан врати и 9. дана месеца џемази ел ахира[1]) стиже у Цариград, где се задржа".

VI

Хоџа Сад-ед-дин

Турска царевина у току неколико столећа била је без сумње најмоћнија исламска држава у свету, па зато није никакво чудо што је једна таква држава имала много летописаца, хроничара и историописаца. Прошлост Османског царства описивали су не само писци турског порекла него и многи други муслимани другога порекла, нарочито Персијанци и Арапи. Само Dr Fr. Babinger је у свом делу *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke* набројао не мање него неких 376 имена писаца разних турских дела и историја која се дотичу прошлости Турске царевине, иако тиме он никако још није ни приближно исцрпао списак лица исламске вере која су се у ком било виду бавили питањима из турске прошлости. Па ипак, чини ми се, можемо без претеривања рећи да међу њима свима средишње место заузима писац чије је име горе исписано. Мислим да смем рећи да је оно што је за историју Јужних Словена био архимандрит Јован Рајић, то био за историју османских Турака хоџа Сад-ед-дин, с том разликом што је овај делао и писао пуна два столећа пре нашег Рајића.

Ко је био Сад-ед-дин и шта се зна о личности овога гласовитог турског историописца?

Колико је мени познато, у турској историографији о овом турском писцу још нема једне исцрпне, озбиљне и на научној основици израђене монографије.

Непознати уредник за штампу рукописа његове историје у предговору испред текста, у њеној првој књизи дао је нешто података о писцу, али, како ћемо у даљем току излагања видети, они су више позајмица од Хаџи Калфе, Печевије и Неима него плод његовог личног проучавања делања овога за Турке заслужног писца[2]).

Шта је о хоџи Садедину писао Хаџи Калфа у свом делу *Feẕleke-i-aḳval-il-aḫjar fi 'ilm-it-tariḫ ve 'l-aḫbar* ја не знам, пошто се та његова рукописна књига овде не може наћи. Али знам да о њему говори његов савременик, историчар Мехмед Солакзаде у својој историји *Ṣolaḳ zade tariḫi* и то на стр. 620., 621., 622., 630., 631., 632., 634., 638., 639., 640., 645., 646., 650., 654., а о његовим синовима који су исто тако још за очева живота заузимали високе положаје у Турској, и то о шеих исламу Хоџа заде Мехмед ефендији на стр. 640., 693., 694., 695. и 696. О његову млађем сину шеих исламу Хоџа заде Есад ефендији говори се на стр. 632., 698., 706., 709., 713., 718., 719. и 738. О трећем његовом сину Азиз ефендији који је достигао до положаја румелиског кадиаскера има помена на стр. 693. и 694. За чудо је да о томе ништа не говори Dr Fr. Babinger у својим чланцима о хоџи Садедину, које ћемо даље споменути.

Неколико речи је о њему написао Печевија[3]).

Нешто више о њему говори Мустафа Неима у својој познатој историји[4]).

Š. Šami у свом историско-географском речнику *Ḳamus-ül-'alam* у књ. IV, 1911. год., на стр. 2568, има чланчић s. v. *Sa'd-ed-din efendi (Ḫoǧa efendi).*

Кратку и површну белешку о њему и његову четвртом сину Абд-ул-Азизу написао је Брусали Мехмед Тахир у својој турској библиографији: *'Oṣmanli müelifleri*, Istanbul, 1343., св. III, стр. 66—67.

1927. год. нешто опширније писао је о његовој историји напред поменути Dr Fr. Babinger, најпре чланак у *Enzyklopaedie des Islam*, B. II, стр. 1034., s. v. *Khodja efendi, Sa'dal-din*, па затим на стр. 123. поменутог му дела, али сва три писца, као и онај први, о Садедину нису писали на основу својих сопствених истраживања и проучавања. Потоњој тројици главни извор је био поменути анонимни предговор, штампан у I књизи *Taǧ-ut-tevariḫ*-а.

Како се зове писац ове историје?

У уводу помнутог свог дела писац сам себе зове једноставно *Sa'd-ed-din*. На 9. страни своје I књиге, у врсти 27., он каже: *Bende-i-kemterin ve da'i-i-dirin Sa'd-ed-din* (т.ј. његов најпонизнији слуга и молбеник стари Сад-ед-дин).

Писац поменутог предговора однекуд зна да му је пуно име било *Mehmed Sa'd-ed-din*. Печевија и Неима међутим нигде му уз име Садедин не додају име Мехмед.

По свом роду и пореклу Садедин није био Турчин. Рођен је од оца Персијанца. На стр. 292. в. 8. своје I књ. *Таџ-уш-шеварих*-а он о свом пореклу каже да му се отац звао Хасан Џан, а овај је био син хафиза Мехмеда и унук хафиза Џемал-ед-дина из Испахана[5]). Већ и по овом презимену Iṣfahani, види се његово персиско порекло. Но он на другом месту о томе даје и ближе податке.

На крају II књиге *Таџ-уш-шеварих*-а објављен је један његов кратак спис који носи наслов *Selim name*[6]). У тој збирци анекдота из живота султана Селима I, Садедин на стр. 605. в. 20., у допуни података о својим прецима каже: „Наш деда хафиз Мехмед био је васпитаник[7]) и врло цењени хафиз персиског цара Јакуба, једнога од врсних персиских царева. Касније, после смрти цара Јакуба, кад настаде цар Рустем, нашег деду он узе за службу у царским приватним одељењима[8]) и указивао му је особито уважавање. Кад после тога и цар Рустем умре, међу царевићима изби кавга. Шах Исмаил ухљеби пријатеље свога оца. Вођена је борба. Најзад се на власти утврди шах Исмаил. На глас да се беше кренуо султан Селим против Црвеноглаваца[9]) и земље Персиске, он дође у Тебриз и ступи у службу код мула Кемал-ед-дина Ардбилије. Са собом је повео и мога оца".

На стр. 606. наставља Садедин казивање о прошлости својих предака: „Султан Селим, пошто разби војску Исма-

---

[1]) Свакојако овде је реч о идућој, 944. год., т.ј. 12-XI-1537. год. по нашем рачунању.

[2]) *Taǧ-ut-tevariḫ*, књ. I, *Muḳaddime.*

[3]) *Pečevi tarihi*, књ. II, стр. 288—289., државно издање, Цариград, 15. фебруара 1283. (тј. 29-V-1866.) год.

[4]) *Tariḫ-i-Ne'ima*, књ. II, стр. 108, 138, 197. и 354, 3. издање, Цариград, хиџр. 1280. год.

[5]) У ориг.: *Ḫasan Ǧan, bin ḥafiẓ Meḥmed, bin ḥafiẓ Ǧemal-ed-din-i-Isfahani.*

[6]) *Taǧ-ut-tevariḫ*, књ. II, стр. 602—619.

[7]) У ориг.: *murebba.*

[8]) У ориг.: *ḫaremine alub.*

[9]) У ориг.: *Ḳizil baš.*

нал шаха на пољу Чалдирану[1]), одакле Исмаил шах са малим бројем својих људи једва утече, султан дође у Тебриз, где показа пуно пажње према отменој класи[2]) и упути позив стручњацима[3]). Испоставило се да је султан Селим о својствима нашег деда, слуге свога, још док је био само царевић слушао. Призва га к себи и кад је чуо његово читање, његов глас и његово давидовско певање[4]) упита: „Слушали смо о хафизу Мехмеду Јакубовом. Је ли ово васпитаник султана Јакуба или је то био неки раније?". И кад се осведочио да је то он, изрази му своју велику наклоност и указа поштовање, па га овамо у ове високо цењене крајеве доведе. После тога, мога оца, слугу свог, зачисли у ред службеника својих приватних одељења у двору".

Из изложенога јасно је да је отац Садединов, Хасан Џан, дошао у Турску из Тебриза, тадашње од турске војске привремено заузете престонице персиског шаха Исмаила. Дошао је са својим оцем хафизом Мехмедом. Колико је година Хасан Џан имао, кад је примљен у Селимову службу, не види се јасно, али је очевидно већ био пунолетан. Садедин у I књ. свога *Таџ-ут-теварих*-а, на стр. 292. в. 15., каже да је тада био у првим годинама свога пунолетства[5]). Писац предговора његове историје каже да је Садединов отац, као и његов дед, био *хафиз*, а то би значило да је Хасан Џан, ако писац предговора није то написао напамет, ту титулу имао пре но што је уведен у двор султана Селима, пошто је тешко претпоставити да је до звања хафиза могао доћи, кад је већ заузет био новом службом у Цариграду. Хоџа Садедин, додуше, колико сам из текста његовог *Таџ-ут-теварих*-а могао видети, нигде своме оцу не бележи титулу хафиза, нити га кадгод са том титулом помиње.

Иако је отац хоџе Садедина дошао у Цариград као пунолетан млад човек, ништа се не зна да ли је већ тада био ожењен или је дошао још нежењен, па се после као дворски служитељ у турској престоници оженио, ту створио породицу и ту изродио децу. Ко је била мати овога угледног турског духовника и државника и гласовитог писца турске историје, не зна се или бар, колико је мени познато, нико о томе није ништа забележио. Хоџа Садедин према томе могао је бити рођен и од мајке Туркиње. У сваком случају биће да је заиста рођен у Цариграду, као што је то забележио Хаџи Калфа и по њему писац поменутог предговора и Fr. Babinger[6]), али оно што неће бити тачно, то је његово тврђење да се родио хиџр. 943. године[7]), дакле за владе султана Сулејмана. У истини пак хоџа Садедин је био рођен још за владе султана Селима, како се може уверити свако, који зна турски бар колико ја, из његове историје, књ. I, стр. 293. в. 15., где прича да му је отац после смрти султана Селима I пензионисан и да му је нови султан, Сулејман II, приликом ступања на престо, доделио на име издржавања пензију од 120 аспри[8]) на дан поред периодских дарова од велике вредности, а нашем историописцу и његовој браћи по 20 „османија" на дан[9]), кад друга понуђена звања Хасан Џан није хтео да прими. Кад се зна да је султан Селим I умро 9. шевала хиџр. 926. године[10]) и да га је на престолу заменио син му султан Сулејман II, онда је јасно да се Садедин није могао родити хиџр. 943. године, нити се може с разлогом претпоставити да је овог старог слугу свога оца султан удаљио из службе и оставио да му додели пензију пет-шеснаест година касније. Но ако би се чак и то претпоставило, што је врло невероватно, поменута година ни тад не би била тачна, јер, како смо видели, и те године су хоџа Садедин са браћом били већ рођени и примали из царске ризнице принадлежности по 20 аспри на дан које је ова породица уживала све до смрти Хасана Џана или султана Сулејмана који је исте хиџр. године умро. Читајући историју Солик-зада наишао сам још на један доказ који, мени се чини, иде у прилог овога мога тврђења. На стр. 640. Салак-заде као један од учасника у турском походу против ћесарске Угарске 1596. год. описао је смутње које су у турској војсци избиле после турске победе и привременог покушаја збацивања великог везира Ибрахим паше, султановог зета по сестри Ајиши. У тој смутњи изгледа играо је некакву улогу и Хоџа ефендија. Ибрахим паша је био због тога љут на њега и решио се бејаше да га сасвим удаљи из двора и учини крај његову утицају на јавне, политичке послове. Најпре му збаци најстаријег сина Мехмед ефендију са положаја румелиског кадиаскра, па онда састави реферат султану против Хоџе ефендије и посебно писмо за царицу мајку, у коме је замоли да се хоџа Садедин отстрани од сваког утицаја на улему, ако жели да стекне наклоност целог сталежа улема. Кад су сва та писма готова била, велики везир их не посла одмах на поменуте адресе, него их задржа код себе два три дана. Хоџа је у међувремену сазнао шта му се спрема, па зато похита да цео тај везиров подухват осујети. И доиста, царица мајка не прихвати његов предлог. На писмо она Инбрахим паши одговори: „*Хоџа је један старац*[11]), немојмо узимати на себе његово проклество. Најпосле нека се за вазда прекрати његов утицај на државне послове и на односе међу улемом. Нека остане у једном кутку у миру молећи се Богу". Тако је дипломатски лукава Венецијанка Baffa, султанова мајка, одбила непријатеље Хоџа ефендије, који је, како ћемо видети, већ идуће године постао шеих-ул-ислам, врховни верски поглавар исламски и глава те улеме, која је тобож тражила његово уклањање са политичке позорнице. То је било хиџр. 1006 (крајем 1596.) год. Ако би хоџа Садедин доиста био рођен хиџр. 943. год., он би тада имао нешто мало јаче од 60 год. А да ли би царица мајка за човека тих година рекла да је један старац, древни старац!? Она је тако рекла, јер је Садедин тада био у истини човек у дубокој старости, а то је још један доказ више да се није родио хиџр. 943. год., него много раније.

Dr Fr. Babinger у наведеној својој књизи *Die Geschitsschreiber der Osmanen*, на стр. 123. каже: „Ḥasan Ğan muß ein beträchtliches Alter erreicht haben, wenn auch die Angaben, daß er um 1000/1591 noch am Leben war, ganz gewiß übertrieben sind". Откуда му је овај податак, мени није познато, као што не знам ни ко је тај који га је преварио да је Хасан Џан и хиџр. 1000. године још био у

[1]) Ова битка се догодила 23-VIII-1514. год.
[2]) У ориг.: *ehl-i-kemal*.
[3]) У ориг.: *ehl-i-hüner*.
[4]) У ориг.: *nagme-i-Daudi*.
[5]) У ориг.: *evvail-i-sin-i-bulağda*.
[6]) *Enzyklopaedie des Islam*, B. II, стр. 1034. s. v. *Khodja efendi Sa'dal-Din*; *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*, стр. 123.
[7]) Поч. 20-VI-1536. год.
[8]) У ориг. употребљена реч не *akče* него *'osmani*.

[9]) У ориг.: *Ve bu bendeje ve biraderlerine jeomi jigirmišer 'osmani važife sadaka bijürmišler idi.*
[10]) Т.ј. 22-IX-1520. год. по нашем рачунању.
[11]) У ориг.: *hoğa bir pirdir.*

животу, али по томе се јасно види да Бабингер, кад је оно написао, није читао *Tağ-ut-tevariẖ*, јер да је читао, он би у I књ., на стр. 295., видео да је Садедин тачно забележио да му је отац, Хасан Џан, умро у Бруси напрасном смрћу[1]) у четвртак, 17. дана месеца шабана хиџр. 974. године[2]), дакле непуних шест месеци после смрти султана Сулејмана[3]). Од доласка у Турску до смрти отац Садединов проживео је непуне 54 год. Сетимо ли се онога што нам је напред Садедин рекао да му је отац, кад је ступио у службу код султана Селима, био пунолетан момак, па ако према томе претпоставимо да је тада он имао бар 20 година, излази да је Хасан Џан, кад је умро имао најмање 74 године. Као што је умро исте хиџр. године кад и султан Сулејман, изгледа није невероватно да је и рођен исте године.

Напред смо видели из наведеног исказа хоџе Садедина да је имао браћу. Колико их је било није казао, као што нам није рекао ни да ли су били старији или млађи од њега. Према чињеници да ништа ближе о њима није забележено, није искључено да су били млађи од њега и да им је животни пут њихов био једноставнији од његова и да му се ниједан од њих по успесима у животу ни приближио није, а камо ли да га је превазишао.

По угледу на своје претке и Садедин је пошао њиховим стопама. Од ране младости посветио се бејаше наукама богословско-правним, иако је био материјално обезбеђен. Пошто је читав низ година провео по разним верским школама у престоници, следовао је предавања најчувенијих научника Турске онога времена[4]). Неко време био је као нека врста асистента код знаменитог турског теолога и правника, шеих-ул-ислама *Eb-us-Su'ud*-a. Хиџр. 971. године[5]) већ је био испитани професор и постављен за мудериса у медреси задужбине султана Бајазида I у Бруси. Његов остарели отац, потстакнут родитељском љубави према њему, напусти Цариград, па се и он пресели и дође сину у Брусу, где је заједно проживео, као што смо видели, три последње године свога живота. И тако му се, каже Садедин, испунила жеља да вечно остане на служби код османских султана. Сахрањен је у порти високог маузолеја у Бруси у коме су почивали многи чланови ове славне династије чији је он био искрени пријатељ и верни слуга у животу[6]). Уредник Садединове историје за штампу у предговору каже да је овом чувеном турском историописцу хиџр. 979. године[7]) признат највиши степен професорског звања. Постао је *müderis-iş-şemane*, што би одговарало нешто слично данашњем рангу доктора богословско-правних наука или избору за редовног професора свеучилишта.

Бејаше стекао глас одличног наставника. Запажене су му биле разне расправе и тумачења из тадашњих схоластичких наука: фикха, хадиса, а издавао је мудре одговоре на разна постављена му начелна питања с обзиром на прописе шеријата.

У почетку хиџр. 981. године[8]) као доброг наставника и одличног познаваоца богословско-правних наука, уз то као човека са једним енциклопедиским знањем, а при том добро васпитаног и углађеног, одгајеног по свима захтевима тадашње дворске етикеције и традиционалног пријатеља династије Османове, изабраше га за васпитача и гувернера тадашњем царевићу и престолонаследнику Мураду, сину султана Селима II и послаше га с њим у Магнезију, где је тада царевић седео и као царски намесник управљао облашћу Сарухан. Тако је, мисли се, добио уз име стални надимак *ẖoğa*, учитељ, кога од тада свет и не зове друкчије него *ẖoğa Sa'd-ed-din* или једноставно *Ḫoğa efendi*.

Кад овај његов ученик, после смрти свога оца, 8. рамазана 982. године[9]), седе на Османов престо као султан Мурад III, с њим је у царској пратњи дошао у престоницу и његов учитељ хоџа Садедин који му и даље остаде веран саветник, ẖoğa-i-sulṭan-i-ğihan, како каже Na'ima у I књизи своје историје на стр. 108.

За Мурада III, у историји је забележено да је био склон мистицизму. То му је била једна од карактерних особина, У тој црти се огледа свакојако утицај његовог учитеља, хоџе Садедина, исто онако као што је и његов отац Хасан Џан истим дрогама опијао био свога господара, иначе неукротивог султана Селима I, који је све слободно време и дању и ноћу проводио у бескрајним разговорима са својим слугом и повереником Хасаном Џаном у тумачењу снова и другим гатањима, о чему нам је сачувао драгоцене податке сам хоџа Садедин у овој својој историји и напред поменутом му спису *Селим-нами*[10]).

По неким околностима судећи хоџа Садедин се много више мешао у државну политику но што би се то могло претпоставити. На фини и, свакако, на врло дискретан начин он је утицао на султана Мурада III да склопи уговор са енглеском краљицом Јелисаветом, која му је за то навијање даровала 5.000 дуката. Пре тога је утицао да се закључи споразум између Турске и Француске. Његов утицај на унутрашњу политику султанову био је без сваке сумње много осетнији, али, на жалост, тим се питањем нико није нарочито бавио, те се о томе мало зна. Зна се на пр. да је хоџа Садедин био у табору закулисних дворских сила које су пољуљале углед и поткопале поверење код султана царског зета, дугодишњег свемоћног великог везира Мехмеда Соколовића, који је 11. октобра 1579. год. под врло сумњивим околностима убијен од једног неурачунљивог дервиша у његовој канцеларији за време пријема странака[11]).

Печевија да покаже како је хоџу Садедина поштовао његов ученик султан Мурад III, испричао је у II књ. своје историје, на стр. 287., анекдоту коју је чуо од гази Тирјаки Хасан паше, а који је у доба кад се то догодило био код султана *rikab-dar*[12]). Изјахао једнога дана султан са хоџом Садедином, тако се прича у тој анекдоти. Успут је султан хтео о нечему да упита хоџу Садедина. Али како је хоџа имао простог коња, султан никако није успео то

1) У ориг.: *eğl-i-'ağel.*

2) У ориг.: *Sene erbe'a ve seb'ine ve tis'a mije ş'abanīñ on jedinği gūninde ki erbe'a gūni idi.* (Т.ј. по нашем рачунању године 1567., 27. дана месеца фебруара, који је био у четвртак).

3) Султан Сулејман је умро под Сигетом у ноћи између 5. и 6. септембра 1566. год.

4) Како Садедин каже: *diar-i-Rumda.*

5) Поч. 21-VIII-1563. год. по нашем рачунању.

6) *Tağ-ut-tevariẖ,* књ. I, стр. 292, 293. и 295.

7) Поч. 26-V-1571. год.

8) Поч. 3-V-1573. год. по нашем рачунању.

9) Т.ј. 22-XII-1574. год. по нашем рачунању. Види *Şolak zade tarihi*, стр. 597. в. 14.

10) Види *Tağ-ut-tevariẖ*, књ. I, стр. 292. и књ. II, стр. 606., 609—615.

11) Види: *Enzyklopaedię des Islam*, B. III, стр. 789. s.v. *Murād.*

12) Т.ј. дословно придржавалац стремена, иначе високо звање официра дворске гарде.

да учини, пошто хоџин коњ беше тада нешто мало заостао. Одмах је цар наредио да се опреми један од његових једека, да му се удари рахт од сувога злата и да се искити, па му га посла.

Ту га је султан сачекао све док хоџа Саедин није на поклоњеном коњу стигао. Цела султанова пратња тад је видела колико уважење хоџа Садедин ужива код султана, па се о томе дуго причало и тако прича стигла и до нашег Печевије.

Кад је било упражњено место учитеља и царевића Мехмеда, сина султана Мурада, на то место поставише опет хоџу Садедина. Тако је „хоџа хоџа ефендија", како га назива поменути историчар Неима, по други пут постао царски васпитач, *hoğa-i-sulṭani*. Султан Мурад III је умро 8. џамази-ул-евела хиџр. 1003. (19-I-1595.) год. Неколико дана иза тога на очево место седе Садединов ученик: султан Мехмед III, познат у турској историји под називом *fatiḥ-i-Egri* освајач Јегре.

Моћ и утицај Садединов за владе овога султана достигли су највишу тачку. Колики је његов утицај био на државне послове за владе овога султана, можемо слутити по следећем случају који је забележио Мустафа Наима у поменутој књизи своје историје, на стр. 138. У поглављу: *Свађа хоџе Садедина са шеих исламом*, Наима каже како је 5. дана мес. шабана хиџр. 1004. год.[1]) наименован за вел. везира Ибрахим паша после смрти вел. везира Синан паше, онога коме се приписује да је спалио мошти св. Саве. Царски му је мухур предат у џамији док је клањао молитву, те му улема која се том приликом затекла на молитви у св. Софији ту честита ово високо наименовање. Међу осталом улемом ту је био и хоџа Садедин. Три дана после тога хоџа Садедин беше дошао на честитање везиру у конак. Том приликом хоџа је великом везиру читао писма и извештај које овај бејаше добио од команданта дунавске границе Мехмед паша заде Хасан паше као и претставке од великих бојара и влашког војводе Михаила у којима су изражавали своју покорност Порти. Читајући тако та важна акта наиђе опет ради честитања великом везиру и тадашњи шеих-ул-ислам Бостанзаде Мехмед ефендија. Како су писма била у рукама хоџе Садедина, он сад настави да их чита на глас. После тога је настала дискусија о том питању. Хоџа Садедин је заступао мишљење да не треба одбити њихову молбу, него за доказ да су њихова обећања дата искрено, предлагаше да се од њих тражи да влашки војвода Михаило пошаље свога сина Порти за таоца. Заступао је мишљење да се у том смислу отпише крајишном команданту Хасан паши и да се тако одговори влашком војводи и бојарима. Сасвим супротно мишљење је заступао шеих-ул-ислам који захтеваше да се примене радикалне мере против влашких бојара. Дошло је између ова два духовника до оштре препирке. У знак нерасположења Бостанзаде Мехмед ефендија скочи и великом везиру изјави: „Уосталом ја овде и нисам дошао ради расправљања овог питања, него да вам честитам постављење!" И тако срдито напусти везиров конак. Хоџа Садедин који није био реис-ул-кÿтаб, државни секретар за спољна питања, после тога је реис-ул-кÿтабу Муси челебији издиктирао одговор на писма и то је питање расправљено онако како је хоџа мислио да треба да се реши. Бостан заде је био врховни старешина верски до хиџр. 1006. год. И игра судбине је хтела да на његово место буде постављен, како ћемо даље видети, баш онај кога је свакојако најмање

[1]) Т.ј. 4-IV-1596. год.

желео. Његовим се саветима, прича се, користио султан што је одмах идуће године по ступању на престо повео војску против Аустрије и освојио Јегру (Erlau), па затим турска војска разбила ћесареву војску код Keresztes-a[2]). У овом походу султана је пратио хоџа Садедин.

После смрти Бостанзаде Мехмед ефендије султан хиџр. 1006. у месецу шабану[3]) постави за врховног верског старешину[4]) свога учитеља хоџу Садедина, на коме је положају остао све до своје смрти.

Кад је хоџа Садедин постао шеих-ул-ислам није престао да се интересује великим државним питањима, нити да се у њих меша и на њих утиче. Историчар Неима у наведеној књизи своје историје, на стр. 197., донео је у препису посланицу коју је он као врховни верски старешина упутио своме пријатељу Сатурџи Мехмед паши, сердару турске војске која је пошла идуће године после губитка градова: Јанока, Полате, Семартина, Папе и Тате против ћесареве војске да брани турске градове у будимском пашалуку. Из садржине те посланице се види неограничено родољубље и брига за целокупност турског царства и у исто време оштра критика свега што му се чинило да руши углед царства.

Стекао беше глас вешта састављача фетава, па би свету за вољу свакога петка долазио у џамију Аја Софију, где је без претходне припреме давао на општа питања која су му људи из народа постављали одговор, те је и на тај начин био муслиманима од користи.

Тако и у четвртак, 12. дана реби-ул-евела 1008. године[5]), бејаше по свом племенитом обичају да учини по вољи одличницима и духовним лицима који су долазили ради посете и научних разговора и да би их потстакао и охрабрио да се још више усавршавају, дошао у св. Софију. После одржаног састанка шеих-ул-ислам Садедин пође у џамију да присуствује свечаној служби поводом празника рођења Пророкова[6]) и ту је за време службе божје као и отац му напрасно преминуо.

Мртво тело му је сутрадан, у петак, опојано у џамији у присуству султана Мехмеда, свију везира и великодостојника и вишег духовништва. Заупокојеним намазом је руководио његов прејемник у дужности, новопостављени шеих-ул-ислам, гласовити Сана-ул-лах ефендија. После обављена опела мртво тело му изнеше на Ејуб његова четири сина и сахранише га у дворишту школе[7]) коју је сам дао подићи као своју задужбину.

На катедри шеих-ул-ислама, врховног старешине верског у Турској, седео је хоџа Садедин годину, шест месеци и 18 дана. За њега је Шехабедин Хафаџија рекао: Био је први међу зналцима турског царства свога времена. По својој изображености и бистрини ума отскакао је високо над осталим својим савременицима. Био је савршен списатељ. Перо није кадро да искаже његова својства. Познавао је сва три главна исламска језика[8]) и на сва три језика је писао у прози и стиховима.

Најпре писац поменутог предговора у његовој историји, па касније по њему и Dr Fr. Babinger наводе да је

[2]) Тур.: *Ķereče*. Види *Enzyklopaedie des Islam*, B. III, стр. 712. s. v. *Muhammed III*.

[3]) Поч. 9-III-1598. год. по нашем рачунању.

[4]) Како уредник за штампу Хоџине историје каже *mesned-i-vala-i-fetava*.

[5]) Т.ј. 2-X-1599. год. Тако у уредниковом предговору и код Бабингера, у наведеном му делу, стр. 124, мада 12. раби-ул-евела хиџр. 1008. год. није био у четвртак.

[6]) *Mevlud*.

[7]) У ориг.: *dar-ul-ķura'*.

[8]) Како се говорило: *elsine-i'-selaṣe*.

хоџа Садедин између осталога с персиског језика на турски превео последњи одељак светске историје мула Муслихед-дина Ларије, познате под називом *Mirat-ul-edvar*[1]), која је у ствари историја Османског царства до смрти султана Сулејмана. По Бабингеру и Садединова историја Турске, *Таџ-ут-теварих*, не би била никакво оригинално дело, него једноставна прерада те мула Ларијине историје Турске. У току нашег даљег излагања видеће се колико је тачна ова тврдња. Анонимни уредник за штампу Садединове историје каже да је исто тако на турски превео и неку Кушеирину књижицу *(risale-i-Ḳušeirije)*, али се не види какав јој је садржај. По Бабингеру он је у вези са освајањем Јегре саставио и нарочити спев *(ḳaṣide)*[2]), али ни о њему немамо никаквих ближих обавештења.

Мала би му хвала била за све његове саставе и коментаре разних верских списа, једва ако би га когод и споменуо као песника и преводиоца. Оно што му је име сачувало од заборава то је његова историја Османског царства којој је дао тако упадљив наслов: *Tağ-ut-tevariḫ*, а која је од почетка њеног постанка, као што је већ речено, наишла код Турака као и код осталог исламског света, па и код историчара западних народа, на најбољи пријем и стекла глас најбоље турске историје, иако њен писац није никад био постављен за државног летописца *(vaḳ'a novis)*.

Хоџа Садедин је очигледно имао нарочиту наклоност према историји. Ту љубав према прошлости без сумње пробудио је код њега још врло рано његов отац Хасан Џан, кад му је причао своја сећања и доживљаје које је имао у двору као најповерљивије лице у служби код султана Селима, једнога од најчудноватијих али и најславнијих султана из династије Османове. Још као млад наставник медресе он је почео да ставља на хартију разне приче и анекдоте које је слушао од свога оца и разних других угледних личности који су свраћали њиховој кући у кварту Ејуб, у Цариграду[3]). Из тога се касније развила жеља да напише историју султана Селима I, непрежаљеног добротвора његовог оца и његовог сина султана Сулејмана II, пријатеља њихове породице. У осталом сам је Садедин на првих десет страна своје историје, у некој врсти увода доста опширно изложио: како је дошао на мисао да напише ову своју историју која је код Турака била позната под народским именом *Ḫoğa tariḫi* (Хоџина историја), шта је њоме хтео да постигне и зашто ју је назвао *Tağ-ut-tevariḫ* Круна историја.

Навешћу овде у изводу шта на стр. 4. прве књиге *Таџ-ут-теварих*-а Хоџа ефендија каже. Мој отац је, вели хоџа Садедин, освајачу Египта служио шест година. Он је њему поверавао сваку тајну. Са њим је он ноћ и дан проводио. Увео га је у своја приватна одељења. Нико му од државних службеника није био ближи од мога оца. Никакву тајну од њега није скривао. Он му је био надзорник над послугом. Он је томе цару био најближи. У служби је био беспрекорно тачан. Он је тај који је смислио да сакрије његову смрт, јер је он у своме раду био мајстор. Знао је много његових прича и догађаја из његова живота. О томе је цару знао тако лепо да прича да ти памет стане, јер је он тога султана волео.

И кад су те приче допрле до мојих ушију и кад сам ја то схватио, почех да помишљам да их запишем. У свему сам се ослонио на речи и њихово значење онако како ми је отац казивао. Написах особине султана, тих царева народа и вере. *Ṣafḥa-i-dehre nafi'dir selef aḥvalini ḫalef bilmek* (т.ј. Корисно је описивати прошлост, да би прилике из прошлости знала следећа поколења), каже у стиховима хоџа Садедин. Проћи ће много времена. Многе ће се приче побркати. Међутим ова историја је красна и срцу угодна. Хроничар бележи давнашња времена и владавине. Пошто је ова прича из блиског времена, нема бојазни да ће смеса речи бити неистина.

Као што каже Шереф-ед-дин Алија, ја нећу радити као они бесни.

Славопевац сам оних султана који су цареви ислама

. . . .

Ту кућу, боже, овековечи,
Својом моћи укрепи је, боже,
Светлим гробовима прошлости
Испуни срећом будућа поколења!

На следећој, 9. страни, хоџа Садедин објашњава шта га је управо непосредно потстакло да се прихвати посла да напише једну историју Турске. Хоџа ефендија између осталога каже: Иако су славна дела куће Османове опширно исписана у књигама, та су дела у већини написана на персиском језику, али није свако тркач за то тркалиште, нити је свак познавалац тога језика. При том су понеки подлегли стилистици, па су на тај начин постали нејасни. Готово сви су прекинули своја излагања са описом владе султана Бајазида, те време владавина султана Селима и његовог сина Сулејмана нису у своја дела уносили, за време чијих владавина су извршена крупна освајања и догодили се знаменити догађаји. И ако се о њиховим ратовањима и подвизима доста писало у посебним списима и књигама, али је све то углавном замрежено и замагљено стиховима. Због свега тога је „овај најбеднији слуга и стари молбеник Садедин“ још одавно био намеран да на један праведан начин напише једну историју у којој ће бити изложена дела славних отаца и предака царева, стубова вере, истинито и озбиљно, у којој би била изложена и дела и освајања ова два велика султана.

На стр. 10. наставља даље: Више година сам се носио том мишљу, али та ми се намера могла да оствари и та њива да засеје тек после дугог и многог проучавања.

Трошећи међутим све време на студије и предавања научних предмета и у разговорима са изображеним људима, остварење те моје замисли морало се одложити за боље време. Гњурац је међутим ипак заронио у море књига[4]) које је све дотле изучавао, док није за владе султана Селима, „цара седам клима“[5]), војвода знаности и мудрости, мула Муслих-ед-дин Лари саставио једну хвале вредну историју коју је посветио био високом имену султанову и наумио да је њему поднесе на поклон. И кад је беше поднео царској Порти[6]), видело се да је њен последњи одељак био посвећен Османској историји. Али у њој је било много погрешака, а при том је много што шта било и изостављено. О многим ратним подвизима за веру оних давних султана он ништа није знао, нити је био у

[1]) *Tağ-ut-tevariḫ*, књ. I, на крају друге стране у *muḳaddime;* Fr. Babinger, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen*, стр. 95. и 125.

[2]) Fr. Babinger, op. cit., стр. 124.

[3]) Да им је кућа била на Ејубу у Цариграду, види *Tağ-ut-tevariḫ*, књ. II, стр 603. в. 8.

[4]) У ориг.: *kütüb baḥri.*

[5]) У ориг.: *šeh-i-heft iḳlim.* Реч је свакојако о султану Селиму II, сину султана Сулејмана II.

[6]) У ориг.: *südde-i-se'adet.*

могућности да својим описом обухвати и та дела витешка. Због тога се његова историја није цару свидела.

Да учиним султану по вољи, наставља хоџа Садедин, ја сам приступио писању историје освајања Арабије и Персије, султана Селима, коју сам завршио са поглављем о приликама и догађајима у Јемену. Што се пак тиче султана Сулејмана, иако сам био написао неке његове успешне ратне походе, друге нисам доспео да довршим, за то моји састави о томе нису ни били послати султану. Осташе у куту као жалост која ме је пекла. Заузет другим пословима и бригама, њихово довршење било је одложено. После на њих нисам стигао да бацим поглед.

И тако, оне године кад је на Османов престо сео султан Мурад[1]), пошто је разделио поклоне поводом ступања на престо и пошто се о томе рашчуло на све стране, једнога дана сам пред Њ. Величанством у разговору испричао неке догађаје из живота његових предака. Чувши то, султан је, знајући да сам ја саставио историју, изволео наредити да се један њен примерак чува у царској ризници[2]). Ја пак, покоравајући се царском указу, овај примерак написах и из поштовања које ми је тиме указано назвах је *Taǧ-ut-tevariḫ*, круна историја, у уверењу да ће јој тај назив умесно пристајати.

Из изложенога не види се да је историја хоџе Садедина нека врста допуне или поправљене историје Турске муле Муслих-ед-дина Ларије, нити он где год каже да је тај одељак из историје Ларијине зване *Miraţ-ul-edvar* превео с персискога на турски, као што са уредником за штампу *Тач-ут-тевари*х-а у поменутом предговору тврди Fr. Babinger[3]). Тачност казивања хоџе Садедина нисмо у стању да проверимо из простог разлога, јер ми немамо могућности да упоредимо *Тач-ут-тевари*х са историјом Турске у мула Ларијином делу *Mirat-ul-edvar*, али ово што се из историје хоџе Садедина види то је да је он своју историју саставио служећи се једним великим бројем разних дела из историје, почевши од најстаријих времена па до дела својих савременика. Кад ово кажемо не значи да је хоџа Садедин на самосвој начин смислио и дао облик својој историји. Под утицајем својих претходника остао је и он у оквиру њиховом, али преносећи поједине догађаје у своју историју он често проверава њихова тврђења, подвргава их критици и одлучује се за писца који му се чини да у даном случају има највише права. Примера ради да наведем његову критичку оцену извора на стр. 217. његове прве књиге *Тач-ут-тевари*х-а. Реч је о томе кад је рођен султан Бајазид I, кад је ступио на престо, кад је умро и на који је начин он окончао свој живот.

„*Неки брбљивци*, каже Садедин, који упорно хоће да буду хроничари[4]), разнолике су ствари изнели. Не умеју да употребе изразе који одговарају царском достојанству, нити пак знају ни кад се родио, нити кад је умро. Сваки је од њих на свој начин писао и међу њима постоји велика разлика. Док један од њих тврди да је проживео 60 година, а да је на влади био 35 година, други опет тврди да је царевао 16 година. И у питању узрока његове смрти говоре како се не пристоја. *Томе благочестивом цару*[5]) *подмећу да је себи живот прекратио на начин који шеријатом није дозвољен, наиме да је испио отров*".

„*Ми смо напред навели о томе како су поуздани историописци као што је Шереф-ед-дин Али Језди и њему слични установили. И на датуме догађаја се одбиљно пазило*".

Тако мерећи ствари он узима да се Бајазид I родио исте оне године, кад му је отац с. Мурад I ступио на престо, т.ј. хиџр. 761.[6]) а да је свечано устоличен половином месеца рамазана хиџр. 791.[7]) године. Према мула Муслихедину Алији узео је да је с. Бајазид умро 14. шабана 805.[8]) године. Па ипак не треба сметнути с ума да ову историју пише дворски човек, васпитан по свима строгим прописима тадашње дворске етикеције. За то Садедин много полаже на начин како ће се што рећи о овом или оном Османовићу. Он је уз то још и човек из реда тадашњег ортодоксног исламског вишег духовништва. За то верзију о томе да се Бајазид отровао не саопштава просто, него изобличавајући је, али је ипак саопштава, па наводи чак и стихове, како каже писац, „недопеченог" песника Хадидије у којима је речено да се Бајазид убио, кад му је Тимур хан саопштио да ће га као сужња водити у Самарканд: *Semerḳandi iltdüb, Jiltdirim ḫan görüb ḳajdin, ḫaḳḳa teslim ider ǧan*. Ово је само један пример, а таквих налазио сам више кроз две књиге његове историје.

Није хоџа Садедин оријенталски претеривао, кад је у уводу своје историје, као што смо видели, рекао да је, пре но што ће приступити изради његој, заронио у море књига из којих је одабрао потребну грађу. Ни за данашња времена не би била мала листа дела која је у својој историји поменуо и из којих је узимао грађу за своју историју. Досад на ту страну, колико је мени познато, нико није обратио нарочиту пажњу, за то ћу ја овде саопштити на која се дела хоџа Садедин у овој својој историји на више места позива.

Изрично спомиње да је употребио и у своје дело унесио податке и то:

Iskender-name од Aḥmedi-je, књ. I, стр. 25. в. 26., о коме види Fr. Babinger, op. cit., стр. 11, бр. 2;

ʿAšik-paša-oǧli-tariḫi употребио је у I књ. стр. 143. в. 12; 365. в. 25.; 374. в. 22—28.

На два места ову историју нечијом погрешком спомиње да јој је писац *ʿAšiḳ paša*, а не Ашикпашић: I, стр. 346. в. 4.; 428. в. 18. На историју *ʿAšiḳ-paša-zade* позива се на стр. 470. в. 21. и у II књизи на стр. 49. в. 19[9]).

Много и корисно се служио историјом мула Ḥakim-ed-din İdris-a bin Husam-ed-din ʿAli el Bitlisi, познатом под именом *Hešt behišt* т.ј. осам рајева коју хоџа Садедин није никад под тим именом споменуо него једноставно:

Mevlana İdris књ. I, стр. 65. в. 21.; 33; 135. в. 10.; 141. в. 1.; 143. в. 12.; 147. в. 8.; 200. в. 4.; 215. в. 10.; 220—221, или:

Mevlana İdris tariḫi: 235. в. 23—29.; 263. в. 25.; 298. в. 1.; 299. в. 10.; 307. в. 28.; 311. в. 10.; 327. в. 1.; 332. в. 2.; 346. в. 16.; 355. в. 2., 8.; 358. в. 18.; 361. в. 24.; 366. в. 7.; 23.; 371. в. 11.; 374. в. 22—28.; 377. в. 25.; 380. в.

---

[1]) Султан Селим II умро је у ноћи између 27. и 28. шабана хиџр. 982. или по нашем рачунању између 12. и 13-XII-1574. Неколико дана после тога дошао је на престо његов син Мурад III (*Enzyklopaedie des Islam*, B. IV, стр. 224. s. v. *Selim II*).

[2]) У ориг.: *ḫazine-i ʿâmire*.

[3]) *Taǧ-ut-tevariḫ*, Muqaddime, стр. 2; Fr. Babinger, op. cit., стр. 135.

[4]) У ориг.: *tariḫ-nüvisân*.

[5]) У ориг.: *ḫak-i-dindar*.

[6]) Пол. 23-XI-1359. год.

[7]) Т.ј. 7-X-1389. год.

[8]) Т.ј. 12-III-1403. год.

[9]) Види и стр. 290. овог Споменика.

20.; 389. в. 11.; 390. в. 17.; 418. в. 2.; 458. в. 23.; 465. в. 23.; 469. в. 18.; 487. в. 23.; 517.; 521. в. 16., 18.; 553. в. 16. и у II књ. стр. 40. и 279. в. 8. Једанпут се позива на њу под именом *tevariḫ-i-Idrisije* књ. I, стр. 443. в. 23. О писцу њеном в. Fr. Babinger, op. cit., стр. 45. бр. 28.

Готово исто тако обилно се служио и историјом мула Нешрије коју помиње под именом: *tariḫ-i-Nešri* књ. I, стр. 14. в. 6., али се на њу најчешће позива само по имену писца: *Mevlana Nešri:* књ. I, стр. 141. в. 1.; 146. в. 3.; 220.; 221.; 278. в. 11.; 298. в. 11.; 332. в. 2.; 336. в. 14.; 345. в. 16.; 354. в. 2. и 8.; 355.; 357. в. 4.; 358. в. 28.; 366. в. 2., 7., 23.; 370. в. 3., 4., 7.; 372. в. 4.; 374. в. 22–28.; 383.; 390. в. 12.; 428. в. 21.; 468. в. 7.; 472. в. 13.; 495. в. 17.; 515. в. 19.; 518. в. 8.; 521. в. 7. и у II књ. стр. 40. О мула Нешрији в. моју расправу: *Бој на Косову 1389. год. у историји мула Мехмеда Нешрије,* Београд, 1940, стр. 4. и 5.

Служио се и делима познатог песника Махмуда сина Османова, познатог под надимком *Lami'*. Њега хоџа Садедин спомиње само по имену *mevlana Lami'* књ. II, стр. 40. в. 19., али и у облику *Lami' čelebi* књ. II, стр. 592. в. 24. О томе види Babinger, op. cit., стр. 264. н. 1.

Само на два места се позвао на напред споменуту историју Турске од мула Муслих-ед-дина званог Ларије, тако прозван по персиској области Ларистану, одакле је био пореклом. И на његову се историју позива по имену писца *mevlana Lari* и то у I књ., стр. 65. в. 21., али у истој књизи, на стр. 218. в. 2., спомиње се *mevlana Lari tevariḫ-i-'oṣmanijesi.* О мула Ларији види Fr. Babinger, op. cit., стр. 94. бр. 80.

Служио се и делима мула Лутфије, свакако оног који је носио презиме *Ţoķadi* по месту Токаду, одакле је био родом: у I књ. стр. 582. в. 7. и у II књ. стр. 615. в. 17. О мула Лутфији нема у Бабингерову пом. делу, али има у Š. Sami, *Ķamus-ul-'alam,* књ. V, стр. 3992. s. v. *Luţfi.*

Користио је и чувени спев Хатифије *Timur-name* у књ. I, стр. 186. в. 13. О овоме персиском песнику, в. Š. Sami, *Ķamus-ul-'alam,* књ. VI, стр. 4721. s. v. *mevlana 'Abd-ul-lah.*

Читао је и у I књ., на стр. 345. в. 23. своје историје помиње историско дело *Šeķaiķ-i-n'umanije.* Реч је свакако о делу Taškörprüzade, написаном на арапском језику, који је био старији савременик хоџе Садедина, а о коме в. Fr. Babinger, op. cit., стр. 84. бр. 68.

Послужио се у I књ., на стр. 573. в. 11. неким списом из историје који наводи под именом *Şaḥaif-i-aḫbar-i-mażijje* од непознатог писца, а који Бабингер у регистру имена дела из историје није забележио, ма да свакако то неће бити дело каснијег угледног турског историчара Ахмеда сина Лутфулахова званог Müneğim baši, који је написао на арап. језику историју под насловом *Ğami'- ud-duvvel* и коју је после тога превео на турски Ахмед Недим под именом *Şaḥaif-ul-aḫbar,* о чему види код Бабингера, op. cit., стр. 234. бр. 205.

Обилато се послужио историјом Шереф-ед-дина Алије Језиди, кога смо узгред већ једном раније споменули. На његово дело позива се каткад само по имену писца: *Šeref-ed-din 'Ali Jezidi* или у облику *Šeref-ed-din 'Ali Jezidi tariḫi.* На њега се ослања у I књ. стр. 4. в. 25.; 150. в. 15–16.; 156.; 159. в. 7.; 186. в. 10.; 214. в. 8.; 215. в. 12.; 216. в. 12.; 217.; 220–221. Код Бабингера, у наведеном му делу овога писца нисам могао наћи.

Напред је речено да је хоџа Садедин читао и у I књ. своје историје *Tağ-ut-tevariḫ*-а, на стр. 217. навео неколико стихова *Ḥadidi*-је кога назива недопеченим (paroḫte) песником.

Читао је и послужио се у II књ., на стр. 40. в. 23. и делом знаменитог турског муле и кадиаскера хаџи Касим заде, али му спис није споменуо.

Поред дела која се тичу турске историје, писаних на сва три исламска језика, турски, персиски и арапски, хоџа Садедин је, по себи се разуме, читао због узајамних односа и персиске историописце које спомиње под општим именом: *müveriḫan-i-'ağem* (књ. I, стр. 348. в. 5.) и исто тако и историје Селчука: *tevariḫ-i-Selčuķije* (књ. I, стр. 18.).

Читао је и монографију о страдањима и перпетијама султана Џема, о којој у II књ., на стр. 32. в. 14., каже: *ḫāṣṣa-i-Ğem sulţan aḥvalini bejana mütekefil olan risale de mesţurdir.*

Поред наведених извора за своју историју писац *Tağ-ut-tevariḫ*-а служио се у главном и свима познатим тур. хроникама и летописима које спомиње под разним општим именима: *kütüb-i-tevariḫ* (књ. I, стр. 211. в. 5.), *tariḫ novislik* (књ. I, стр. 216.; 217.), *müveriḫan-i-türki* и *tevariḫ-i-türkije* (књ. I, 189. в. 17.; 308. в. 1.; 332. в. 2.; 374. в. 22–28.; 377. в.21.; 451. в. 18.); *b'aż-i-türki tevariḫ* (књ. I, стр. 186. в. 14.), или *türki tariḫi* (књ.. I, стр. 521. в, 18.), или *ba'ż-i- türki novisler* (књ. I, стр. 443. н. 23.), или *tevariḫ-i-o'ṣmani* (књ. I, стр. 75. в. 14.; 149. в. 20.; 159. в. 3.; 370. в. 3., 4. и 7.; стр. 354–355. в. 2. и 8).

Те разне, поглавито анонимне изворе, хоџа Садедин помиње и под разним другим именима: *aṣḥab-i-tevariḫ* (књ. I, 15. в. 15.), *'āme-i-tevariḫ* (књ. I, стр. 389. в. 11.), или *ekṣer-i-tevariḫde* и *ba'ż-i-tevariḫ* (књ. I, 387. в. 10. и 11). Неки пут хоџа не спомиње ни дело ни писца који му је као извор послужио, него употребљава један од следећих општих израза: *rivajet olunur* (књ. I. стр. 542. в. 15.), или *menķuldir* (књ. I, стр. 543. в. 25.; 566. в. 4.), или *ravijan iḫbar itmišler* (књ. I, стр. 39. в. 23.; 79.; 414. в. 26.; 516. в. 6. и књ. II, стр. 111.), или *ravijan-i-iḫbar-i-'oṣmani* (књ. I, стр. 518. в. 13.), или *ba'ż-i-naķilan-i-aḫbar* (књ. I, 90. в. 20.).

Поред наведених писаних извора хоџа Садедин је, како изгледа, користио, истина, у незнатној мери и архивску грађу. У I књ., на стр. 332–333. имамо очевидно мало измењен садржај једног царског фермана, управљена Јоргеч паши. Пажљивим испитивањем текста обе књиге *Таџ-ут-теварих*-а, уверен сам, нашло би се и других примера. Иначе, за историју султана Селима I, која је несумњиво најоригиналнији одељак његове историје, главни му је извор казивање његовог оца Хасан Џана, који је шест последњих година владе султана Селима провео у царској непосредној близини као најповерљивије лице султаново и на чијим је рукама султан Селим и издахнуо[1]). Поред његовог оца материјал за ово његово дело давали су му и многи други угледни турски државници и војводе, како је он то на 532. стр. в. 9. у I књизи нарочито споменуо: *Ţuraḫan oğli 'Ali begden menķuldir* и како је то забележено у II књ. *Таџ-ут-теварах*-а, на стр. 603., где прича како је слушао разговор Бали паше, бившег беглер бега са његовим оцем који бејаше једном свратио њиховој кући у кварту Ејуб Енсари, уврх Златног Рога у Цариграду, кад бејаху повели разговор о борби Селима са оцем му Бајазидом код села Ограша, недалеко од Цариграда.

Ова историја хоџе Садедина била је, као што смо видели, замишљена много раније, али је вероватно коначни облик добила оне године, кад је ступио на Османов престо његов уче-

---

[1]) Види *Tağ-ut-tevariḫ,* књ. I, стр. 3–5.

ник и пријатељ султан Мурад III. Од тада је та историја почеле да се преписује и шири у народу. Има много њених преписа. Како су је често пута преписивали и неуки људи, у њен текст су се током времена увукле свакојаке погрешке и изопачавања. Као и друга турска дела и *Tağ-ut-tevariḫ* хоџе Саедина остао је у рукопису и нештампан све до половине прошлога века. Тек хиџр. 1279. године[1]) Министарство просвете у Цариграду је штампало њену прву свеску. Њен уредник за штампу каже да су за основицу узети били два краснописана њена рукописа од којих један носи датум хиџр. 1005. год.[2]), а други хиџр. 1012. год.[3]) Штампање њене друге књиге је довршено било у Цариграду 15. дана џемази-ул-ахира хиџр. 1280. год.[4])

Прва књига, поред садржаја од 6 страна и предговора 3 стране, обухвата текста стр. 1—582 који говори о тур. историји од гази Осман бега закључно до смрти султана Мехмеда II.

Цела друга књига ове историје, која поред 3 стране садржаја обухвата 600 страна, испуњена је историјом владавине султана Бајазида II и сина му Селима I. Уз ову II књигу историје турског царства објављен је и малени спис хоџе Саедина *Selimname* (стр. 602—619) који садржи анегдоте из живота и времена владавине Селима I, које је хоџа Саедин забележио углавном од свога оца Хасан Џана.

Врло рано су западни историчари запазили ову историју Хоџе ефендије. Још 1652. год. је њен одломак о Орхан бегу преведен на енглески и штампом објављен у Лондону. Vinc. Bratutti превео је на талијански и штампао њен I део у Бечу 1649. под насловом: *Chronica dell' origine e progressione della casa ottomana composta da Saidino Turco*, а II део у Мадриду 1652. год. 1710. год. је објављен њен превод на француском: *Suite de l' Historie otiomanne écrite par Saadud-din Mehmed Hasan, plus connu chez les Turcs sous le nom de Cogia efendi, mise en françois par Antoine Galland, professeur et lecteur royal en langue arabe.* Поједине њене одељке преводили су на језике: енглески, руски, немачки, мађарски и друге.

О борби Турака са Арбанасима хоџа Седедин је забележио неколико речи први пут у I књизи своје историје *Tağ-ut-tevariḫ* на стр. 99., у поглављу: *Темељна пљачка Арнаута*[5]), *Босне и Херцеговине*[6]).

Пошто је румелиски беглер-бег Тимур Таш паша по наређењу султана Мурада I заузео хиџр. 784. год.[7]) најпре Прилеп, па затим после кратке опсаде и Битољ, наређено му је да иде и да плени Арбанасе, Босну и Херцеговину. Ево шта о томе пише хоџа Саедин на наведеном месту:

„Кад се анђеоског лика султан могао поуздати у прилике које су владале у Анатолији, пређе 785. год.[8]) у Румелију у сврху да осваја земље и градове и да појача борбу за веру, па се задржа у престоници му, у Једрену. После саветовања са мудрим везирима и послу вичним војводама, својим царским указом — који свет краси, он назначи за сердара Тимур Таш бега и нареди му да упадне у земље Арбанаса и Босне. Са небројеном војском одоше на те стране да би се победоносна војска ојачала и оснажила неизмерним пленом и да би се бедни неверници ослабили и разбили, уз то још и ради тога да би се испитали, извидели и упознали прилази и излази као и путеви преко високих гора како би, кад се буде по други пут дошло ради њихова освајања, победа била обезбеђена и што лакша. Овом приликом Тимур Таш бег оде прво у Земљу арбанашку[9]). Неке градове, који су му били уз пут, заузе, а ради плена посла ударне чете[10]). У руке бораца за веру падоше од овог Арбанашког народа[11]) мушкарци и женскиње дивна изгледа и лица неупоредиве лепоте. Сваки газија је у наручје узео по једну срцу драгу лепотицу вилинског изгледа. Са разноликим пленом се вратио својој мети. Пошто Тимур Таш бег изузе пети део плена, он се са тим неизмерним поменутим пленом и са победоносном војском упути царској престоници, уточишту света. Ту зиму проведоше одмарајући се у Једрену".

„На пролеће, кад оживе природа, султан, испунитељ жеља, опреми победоносну војску, па је под заповедништвом Тимур Таш бега посла да плени земље Босне и Херцеговине"[12]).

„Тимур Таш бег према наређењу уложи све снаге да пљачка непријатељске земље. Многе је градове и земље у том пределу заузео, а земљу Херцеговину[13]) је попалио, па се са големим пленом у мушкарцима и женскињу, у стварима и стоци врати, којом приликом му је указана част да буде припуштен да пољуби праг царског престола. По повратку исламске војске господари Босне и Херцеговине[14]) обвезаше се да плаћају харач[15]) и изјавише своју покорност".

Арбанашко име се помиње у поменутој књизи хоџе Саедина и на стр. 109. в. 19, у поглављу које говори: *О одметању Срба и Шишмана*[16]).

Пошто је писац *Таџ-ут-теварих*-а испричао како су се односи између султана Мурада и господара Срба пореметили због неколико извршених смртних казни у Иконији над неким српским војницима, који су били као клетвеници у турској војсци у рату против Караминије, због њихова прекршаја послушности и извршене пљачке над житељима Иконије, хоџа Саедин каже да су Срби почели да околне

---

[1]) Поч. 29-VI-1862. год. по нашем рачунању.
[2]) Поч. 25-VIII-1596. год.
[3]) Поч. 11-VI-1603 год.
[4]) Т.ј. 27-XI-1863. год.
[5]) У ориг. употребљен облик: *Arnabud.*
[6]) У ориг.: *Hersek.*
[7]) Поч. 17-III-1382. по нашем рачунању.
[8]) Поч. 6-III-1383. год. по нашем рачунању.
[9]) У ориг,: *Arnabud vilajeti.*
[10]) У ориг.: *aķinğilar.*
[11]) У ориг.: *Arnabud ţaifesi.*
[12]) У ориг.: *Bosna ve Hersek vilajeti.*
[13]) У ориг.: *Hersek vilajeti.*
[14]) У ориг.: *ḫükkam-i-Bosna ve Hersek.*
[15]) У ориг.: *ğizje.*
[16]) У ориг.: *Ẕikr-i-'isjan-i-Las ve Şuşmanos.*

хришћанске господаре увлаче у заверу против Турака. Због тога султан хиџр. 789. год.[1]) нареди своме лали[2]) и везиру, тадашњем румелиском беглер-бегу, Шахин паши да са 20.000 људи нападне њихове земље, да их без милости опљачка и да ову Турцима противну струју у клици угуши. Срби нашавши се у оваквој невољи, обратише се за помоћ босанском краљу. Босански краљ се одазва молби Лазаревој. Помоћ му упути, а сам одрече султану да плаћа харач. Не само то, него позва и осталу хришћанску господу да одрекну послушност султану и потстаче их на борбу противу ислама. И тако се сви споразумеше и сложише. Међу њима јо био Шишман господар земље Никопоља и Јамбола[3]), који је на двору победоносног султана изјављивао своју послушност и покорност, а овамо се и он беше придружио овој завери противу муслимана, и ако је међутим привидно стално изражавао своју верност, а крио да се придружио завери, шаљући писма о својој љубави и оданости. Господар *арбанашког Скадра*[4]) привидно се бејаше тобож поплашио због ове неверничке коалиције, па се обрати султану и упозори га на опасност која отуда може наступити. Прими се да буде путовођа овој исламској војсци која дође под заповедништвом лала Шахина. Султан, добар по природи, без лукавства и чиста срца, понуду тога неверника усвоји и тако је била упућена небројена војска. Лала Шахин, предвођен од поменутог неверника, чим стиже у Босну, исламска војска баци се у пљачку и робљење, хитајући да се што више награби хране и ствари. Тако се растурише. Подли путовођа искористи ову прилику, кад је исламска војска била раштркана по земљи, па извести босанског краља, те овај са 30.000 неверника пође у напад. Затече лала Шахин пашу само са неких 1.000 људи. Опколише га са свих страна. Од растурене му војске ни један му једини војник не дође у помоћ. Већина их изгину. И сам лала Шахин уз хиљаду мука једва утече са оног места. Од 20.000 људи једва ако је изнело главу 5.000 људи.

Овај господар „арбанашког Скадра“ помиње се још један пут у I књизи *Tağ-ut-tevariḥ*-а и то у поглављу које носи наслов: *Велики рат султана победиоца, Мурада хана*[5]) на стр. 114. в. 7., а Арбанасе спомиње на тој истој страни у врсти 23. У опису боја на Косову хиџр. 791. године[6]) хоџа Садедин каже:

„Од свих злих суседа и комшија, оруђа за кавгу, Лазар, господар Срба[7]), босански краљ и господар арбанашког Скадра[8]) за борбу и непријатељство против цара васионе, сложише се и удружише. Недавно лукавством њиховим пропала бејаше војска која је била послата под заповедништвом лала Шахин паше. И да би ову с права пута залуталу гомилу вратио на прави пут, после толиких мука и почињених злих умишљаја и издаја, султан управи свога хата хиџр. 791. год. Филипопољу[9]) због његове близине и суседства са неверничким земљама и ту проведоше зиму спремајући грозничаво све што је потребно било за рат“.

На пролеће је ова војска из Пловдива пошла и, како је познато, првих дана насталога лета стигла је на Косово. По казивању хоџе Садедина на стр. 120. в. 17. овако је Лазарова војска била уређена и за бој распоређена:

„И од оних седмојезичних господара[10]) сваки понаособ заузе по једно нарочито место и ту стадоше. Међу њима посред војске заузе место јадни, бесни Лазаревић[11]), Лазин[12]) сестрић[13]) Вуковић[14]) стаде десно, а с леве стране босански краљ[15]) са Лондовићем[16]). Војске пак: маџарска[17]), влашка[18]), бугарска[19]), арбанашка[20]), чешка[21]), пољска[22]) распоредише се на оба крила“.

Дуго после тога у *Таџ-ут-теварих*-у се име арбанашко не спомиње. Тек на стр. 320. в. 1., прве књиге, на крају главе под насловом: *Приступање господара Влашке неупутностима*, хоџа Садедин прича како је влашки кнез[23]) Дракул хиџр. 817. године[24]) прешао Дунав код Силистрије, због тога султан с војском из земље Исвендијарове пређе море, па се упути у правцу Једрена. Војвода Дракул, не сачекавши долазак султанов, у намери да се са царем измири, посла своја два сина султану који поред многих дарова донесоше и царској благајници положише неисплаћени двогодишњи харач.

„Ове исте благословене 817. године, каже хоџа Садедин, беше се побунио арбанашки неверник[25]), зато је био одређен Евреносовић Иса бег[26]) и тамо упућен са непрегледном војском“.

У глави под насловом: *Чудни догађаји који су се појавили у времену док је султан био у Једрену*, у I књ., на стр. 350. в. 22., хоџа Садедин пише:

„Други догађај. — Вазда срећни султан одмарајући се у Једрену, у циљу борбе за веру нареди да се крене војска, па хиџр. 835.

---

1) Поч. 22-I-1387. год. по нашем рачунању.
2) Тур. *lala* васпитач.
3) У ориг.: *Nikeboli ve Janboli vilajetininñ ḥakimi olan Şuşmanos.*
4) У ориг.: *Arnabud Iskenderijesi ḥakimi.*
5) У ориг.: *Ğihad-i-ekber-i-sulṭan-i-ğazi Murad ḫan.*
6) Т.ј. 1389. год. по нашем рачунању.
7) У ориг.: *Sirf ḥakimi olan Las.*
8) У ориг.: *Arnabud Iskenderijesi ḥakimi.*

9) У ориг.: *Filibe.*
10) У ориг.: *Ol jedi zebaniveš kafir begleri.*
11) У ориг.: *Arğun nam azğun Las oğli.*
12) У ориг.: сад само *Las.*
13) У ориг.: *ḥaher zade.*
14) У ориг.: *Vilḳ oğli.*
15) У ориг.: *Bošna ḳrali.*
16) У ориг.: написано тако да се може читати: *Lond* или *Levend oğli*, погрешно преписано вероватно из Нешрије место *Jond.* Види моју наведену расправу: *Бој на Косову* и т.д., стр. 59. нап. 1.
17) У ориг.: *Engerûs (Ûngûrûs) 'askeri.*
18) У ориг.: *Eflaḳ (Iflaḳ).*
19) У ориг.: *Bulğar.*
20) У ориг.: *arnabud 'askeri.*
21) У ориг.: *čeh 'askeri.*
22) У ориг.: *leh 'askeri.*
23) У ориг.: *Eflaḳ begi.*
24) Поч. 23-III-1414. год. по нашем рачунању.
25) У ориг.: *Arnabud kafiri.*
26) У ориг.: *Evrenos oğli 'Isa beg.*

године[1]) одреди Синан бега, румелиског беглер бега, да са својим јунацима нападну Земљу арбанашку[2]). Синан бег са својим војводама бијући се сложно подигоше стег јунаштва, па кад дођоше на крајину, ратно позориште, растурише ударне чете[3]). Беднике на које наиђоше, побише, а жене и децу им поробише и тако исламску војску проведоше са обилним пленом. Тако мили младићи и женскиње допадоше у руке борцима за веру да је војарна бораца за веру постала дом весеља и место провода, а љупким дилберима и дилберкама вилинског изгледа војнички логори бејаху препуни. Кад победоносна војска дође пред цара у престоници, витка стаса момчад достојну да служе у двору и девојке хуриског изгледа предадоше на поклон часном царском харему".

„И тако зиму поменуте године проведоше у Једрену по обичају весело и пријатно. У добром расположењу и благујући им протече година".

И у глави која говори о одласку Мурада II против Карамаије, говори се о Арбанасима и то у I књ., на стр. 358. в. 24. Ту хоџа Садедин наводи шта је у својој историји забележио мула Идрис из Битлиса о овом турском нападу на Земљу арбанашку:

„У поменутој књизи (мисли на Идрисову историју), каже хоџа Садедин, споменуто је још и ово: „Њ. В. султан пре но што је пошао против Земље карамaнске, бејаше послао Евреносовића Али бега да плени Арбанашке стране[4]). Али бег пак поробио је небројена лепога света и мушкога и женскога[5]), са великим пленом бејаше дошао у Једрене. Кад се султан, господар света, изволео вратити из рата против Карамаије, подастреше му пред престо разноврсне предмете у рату задобијене. И ово се догодило крајем 839. године[6]). Мула Нешрија је рекао да је ове године умро мула Мехмед шех Фенари".

У поглављу под насловом: *Цар, средиште света, упућује небројену војску противу Арбанаса*, у I књ., на стр. 361., писац *Тaџ-ут-тевариx*-а пише:

„Господар Арбанаса[7]) имадијаше једног сина пријатне спољашњости по имену Скендера[8]) чији је поглед изазивао да се човек у њега заљуби, а његово пријатно лице било је оличење лепоте и красоте".

„Ради јемства отпочете везе оданости, он бејаше Скендера послао на Врата среће[9]). Цар, Александар[10]) силни, почасти Скендера на тај начин што га уврсти међу своју личну послугу и изражаваше му у великој мери своју наклоност".

„Чим му умре отац, султан га наименова за свога намесника у тој земљи на место његова оца. И тај несрећник, поганог соја[11]), заборави доброчинство силног цара царева и из чаше заборава испи напитак, па на тој крајини потегну руку на неке од царских земаља".

„Био је злочесте природе[12]) и зато му је дошао први залазак [ваљда славе]".

„Кад овај глас стиже цару до ушију, наименова за сердара спахијама Евреносовића Иса бега (по речима мула Идриса Иса бега Исхаковића), па га лета 842[13]) упути против Арбанашке земље[14]). Чим акинџије продреше у земљу Арбанаса, обузети жељом за пленом, раштркаше се, а Скендер затвори проходна места[15]), излазне путове препречи као бедемом Александра Великога[16]). Исламске спахије кад увидеше злу намеру, исламска војска навали, а спахије кад видеше Скендерову неправду, робове који им бејаху у рукама вргоше под мач".

„Сложно бише бој против неверника,
„Стеснише моћ неверника,
„Спахије јуришаше на неверника.
„Сабље су падале као на онога кога каменују.
„И ако је пало безброј мученика за веру,
„Али да би му се осветили
„И његову охолост смањили,
„Осветише се Скендеру,
„Много градова заузеше у тој земљи!"

У поглављу под насловом: *Одлазак султана ради освајања Кроје*, на стр. 391., I књ., хоџа Садедин је у главном поновно оно што су турски летописци и хронографи пре њега написали:

„Поменуте године [хиџр. 851][17]) стричевић[18]) господара Арбанаса[19]), Скендера, Хамза бег,

[1]) Поч. 9-IX-1431. год. по нашем рачунању.
[2]) У ориг.: *Arnabud dijari.*
[3]) У ориг.: *aḳinğiler.*
[4]) У ориг.: *Arnabud ğanibi.*
[5]) У ориг.: *Arnabud gözelleri.*
[6]) Поч. 27-VII-1435. год. по нашем рачунању.
[7]) У ориг.: *Arnaud* (сада тако!) *ḥakimi.*
[8]) У ориг.: *Iskender.*

[9]) У ориг.: *Der se'adet.*
[10]) У ориг.: *Iskender der.*
[11]) У ориг.: *bed aṣil.*
[12]) У ориг.: *Bed nihad idi.*
[13]) Поч. 24-VI-1438. год.
[14]) У ориг.: *Arnaud dijari.*
[15]) У ориг.: *Iskender benderleri sedd idūb.*
[16]) У ориг.: *Sedd-i-Iskender gibi.*
[17]) Поч. 19-III-1447. год.
[18]) У ориг.: *'ammu zade.*
[19]) У ориг.: *Arnaud ḥakimi.*

поклони се султану и изложи жалбе појединих незадовољника. Ако би им се одашиљањем војске пружила помоћ, уверавао је да би била освојена Кроја[1]) и многи други тврди градови".

„Кад међутим везири беху позвани да дају своје срећно мишљење према њиховом разумевању, оваква је одлука донесена: да ће најумесније бити да би се упорност тога препреденог народа и на свађу настројеног, јединствено ватреног племена сломила, ако султан са развијеним барјаком прође земљу са искусним везирима и војводама. И срећни цар издаде наређење да се купи војска. Изволела се упутити заповест да се и његов наследник, честити султан Мехмед, придружи овом ратном походу".

„Пошто је тај тврди град био снабдевен и пун животних намирница и сваке опреме потребне за његову одбрану, то је његово заузимање било врло тешко. За то је за његово освојење било наређено да се спреми много прибора и материјала".

„Са намером да заузме тај град исламски султан
„Удари у тобош и таламбасе, диже барјак,
„Стиже цар и војска у ту земљу,
„Падоше војске око града".

„Кад се навршила два месеца опсаде, приступише разарању његова водовода. Кад је стање изнемогле градске посаде било очајно и кад је посада почела да пати од жеђи, немајући куд, отворила је на граду врата".

„Воду им пресекоше, без воде попадаше у несвест.
„Цар тај град, Акче Хисар, тако узе".

„Многе цркве у граду преобратише у месџиде. У граду смести одважне људе. Тако му обезбеди подграђе (варош)".

„Овога пута су у земљи Арбанаса[2]) заузета била слична места. У руке победом вођене војске паде голем плен".

„У царству Османовића ко се није плена награбио!"

„Необичан је овај народ. Према вернима миран је, само ако се ради строго по правици и часно. Према онима који му с мржњом прилазе, мачем се разрачунава".

У глави под насловом: *Обрезање царских синова Бајазида* и *Мустафе*, на стр. 463. в. 5., после описа свечаности које је султан Мехмед II приредио у престоници по повратку, после неуспешне опсаде Београда 1456. год., хоџа Садедин је забележио и следеће:

„Пошто се обави обрезање у срећном врту двојице независних и слободних, т. ј. синова цара, који светом влада, уз разноврсне почасти и милоште обдарени и обилато унапређени одоше сваки у своју пређашњу постојбину".

„Ове исте срећне године [хиџр. 861][3]) Евреносовић Иса бег бејаше одређен да плени Земљу арбанашку[4]), а Хасанбеговић Иса бег, који бејаше тада видински санџак бег, Земљу угарску[5]). Из тих похода вратвше, се са великим пленом и бише обдарени великим поклонима".

У поглављу: *О одласку султана у Земљу влашку*[6]), на стр. 488. вр. 25., у табору султанове војске спремне за бој са влашким војводом т. з. Казикли, сином војводе Дракула, у пролеће хиџр. 866. године[7]), на њеном левом крилу хоџа Садедин спомиње и господара „Земље арбанашке", Насух бега[8]).

У глави: *Одлазак султана ради одбијања франачке напасти*[9]), на стр. 501. Садедин говори о коалицији хришћанских држава која се беше почела да ствара ради освете за онаку свирепу смрт босанског краља. У тој дружби био је и Скендер бег Кастриота.

„Угарски краљ, каже хоџа Садедин, исто тако је имао да из срећних руку султанових отргне Босански вилајет. И Арбанашки неверник[10]) отпоче да изводи своју самовољу, па и он ступи у заједницу са онима бедницима. Усуди се да пружи руку и на неке покрајине. Чим је о овим дивљачким поступцима био извештен свемоћни престо, изволе се посаветовати са стубовима вечнога царства. За то што су поменуте земље једна од друге удаљене по двадесет дана, свима од једном стићи није било могуће . . . Ради тога се поступило по оној „од најважнијег најважније".

У глави: *Одлазак султана ради освајања земље Арбанаса*[11]), на стр. 508. хоџа Садедин пише:

„Раније смо у опису прошлих догађаја изложили били да су удружени господари Млечића, старих варалица[12]) и Маџара напали на царске земље. И кад су у току времена многе поразбијане неверничке господаре

[1]) У ориг.: *Akče Hişar*.
[2]) У ориг.: *Arnaud dijari*.

[3]) Поч. 29-XI-1456. год.
[4]) У ориг.: *Arnaud dijari*.
[5]) У ориг.: *Üngürüs dijari*.
[6]) У ориг.: *Kišver-i-Eflak*.
[7]) Поч. 6-X-1461. год. по нашем рачунању.
[8]) У ориг.: *Arnaud ḥakimi Naşuḥ beg*.
[9]) У ориг.: *'Azm-i-sulṭan bi def'-i-šerr-i-frenk*.
[10]) У ориг.: *Arnaud kafiri*.
[11]) У ориг.: *dijar-i-Arnaud*.
[12]) У ориг.: *Frenk pür nirek*.

потстакли и за себе придобили за овај неоправдани посао, и неверници Арбанаси пристадоше уз њих и придружише се у борби против Османова царства. Обавезе у којима до тада бејаху и уговор погазише и заложише се да наносе штету муслиманима. Због тога до неба високо постављени султан Мехмед хан газија — нека би му бог осветлио шеријатску управу! у циљу да тај заблудели народ истреби, нареди да се предузму потребне мере, а у смислу, како се каже, „најважније од најважнијега", пошто је млетачки и мађарски стег оборио, нареди да се његов победоносни барјак управи пут Земље арбанашке. У пролеће хиџр. 871[1]) изволео је продрети у Арнаутску земљу[2]) Брда и планине јој вргоше под коњска копита бораца за веру, већину упорних повезаше у синџире и лисице и његов анархистички барјак скрха. Земље им освоји, а поглавице им њихове поубија. И акинџије разаслаше на све стране. На тај начин су биле покупљене и арбанашке лепотице тако да војска која је свет прејурила, постаде скуп вила као рај што је гнездо хурија. Број им се ни ћутке ни усмено говорећи није могао обухватити. Они који су видели навалу султана, изгубише храброст, па сиђоше са планина тешко приступачних и прибегоше Вратима среће. Кад схватише благостање од утаначења покорности и кад се на то искрено одлучише, подељена им је царска амнестија. Били су похваљени и кад је нестало сваке сумње да ће изаћи из оквира покорности, као меру предострожности да се неће бунити против свога родитеља, ради насељења муслимана заповеђено је да се подигне један тврди град. За кратко време успело се да се и он доврши. Назваше га именом Елбасан. Са обилатим пленом управи се пут престонице Једрена. Отседањем царским сјај и слава ове вароши увећана је. Постаде рај оба копна".

У поглављу: *Поновни одлазак царев против Арбанаса,* на стр. 509. читамо:

„Од арбанашких војвода[3]) један који беше изашао на глас по имену вероломни Скендер, опаке ћуди, извуче врат из покорности и обвезе да плаћа џизју и харач, на што беше једном пристао. Већ и по својој тврдоглавој природи, а и због скретања с пута послушности, он је заслужио био да се примерно казни. Кад је Прагу царства био саопштен извештај да се он усудио да овце које бејаху издигли ради паше на Шарске планине[4]) и на тај начин нанео штету грађанима царевине и да је царску грађевину тврдога темеља, град Елбасан, опсео и подграђе му опљачкао, војска се бучно поче спремати. Да се угаси овај сплеткашки пожар, довољна је била и наредба пограничним војводама, али се султан одлучи да лично пође. За то у пролеће хиџр. (8)72. године[5]) султан своје спахије украси травом која је ницала и цвећем искићеним пуковима беше одредио места. Бејаше му војску разбио, а стоку му беше свезао као кад наступи зима. Султан бејаше исто тако скупио војску из више места, па се журно упути у земљу Арбанаса[6]), те несрећноме Скендеру уништи извор његове снаге. Од земље којом је он управљао образова два санџака, па их изволе дати двојици својих слугу. Његова имовина и његове ствари пређоше у својину царских слугу. Сâм он пак гологлав и са сузама у очима спасе се преко Млетачког Мора[7]) и нестаде га тужна и штетна у запећку несреће. Леже бедан у прашину. Честити господар уз садејство красне среће оно сметлиште од земље очисти од незнабожаца. Исламска војска поред големога плена задовољи своје жеље".

„Мноштво од неверника паде од ратнога мача,
„Отуда се поврати војска са победоносним заставама
„И са небројеним пленом и заробљеницима".

„Кад је у Арбанашкој земљи победа извојевана на најлепши начин и кад је издата наредба за повратак, у Румелији се бејаше појавила куга, те се бејаше ваздух окужио и епидемија разбеснела. За то не свраћајући по варошима заповеди да се иде на обалу Црнога Мора. Тамо је одмарајући се и забављајући се провео време, док није наступила зима. Кад је жестина куге одагната и облак кужне заразе отклоњен, врати се из дворца Руси(?)[8]) и из Ајдоса и дође у престоно место Константанију[9]), чије величанство поздравише и раја и слободни грађани[10]) добродошлицом".

---

[1]) Поч. 13-VIII-1466. год. по нашем рачунању. Према томе то је било у пролеће 1467. год.
[2]) У ориг.: *Arnaud memalikine.*
[3]) У ориг.: *Arnaud serdarlarindan.*
[4]) У ориг.: *Ḳalḳandelen ṭaġlari.*
[5]) Ова хиџр. година почела је 2-VIII-1467. по нашем рачунању, према томе овај би султанов поход по Садедину морао бити у пролеће 1468. год. по нашем рачунању.
[6]) У ориг.: *Arnaud dijari.*
[7]) У ориг.: *Derja-i-Frenk.*
[8]) У ориг.: *Rusi (Revsi) ḳaṣri.*
[9]) У ориг.: *Ḳosṭanṭanije* арапско име Цариграда, од грч. Κωνσταντινούπολις.
[10]) У ориг.: *ra'ja ve bera'ja.*

У глави под насловом: *Историја ратног похода против Богданске* у *Тац-ут-теварих*-у, на стр. 557. помиње се име арбанашко у вези са поменом освајања Скадра.

„Као што је забележено у нашем напису, каже хоца Садедин, Њ. В. господар после персиског рата заповедио је да се остане у престоници две године. За проширење земље по суседном свету беше наредио да се расподели војска. Међу њима беше одредио хадим Сулејман пашу, румелиског беглер бега да заузме арбанашки Скадар[1]). Бејаше упућен на ту страну са одабраном војском. Пошто јачина поменутог града и његова утврђења нису допуштали да се за кратко време освоји, поменути војсковођа задовољи се само пљачком, па се са безбројним заплењеним малом врати у престоницу".

Заузимању града Скадра у I књизи *Тац-ут-теварих*-а посвећена је једна читава посебна глава која захвата простор од стр. 562. до стр. 566. Ево шта је хоца Садедин у тој глави која носи наслов: *Освојење Скадра* забележио:

„Султан, коме је у природи да војује, мислио је стално како ће да заузме Скадар. Никако није могао да заборави случај неуспеха са хадим Сулејман пашом, који није могао тај поверени посао да обави. Али рат против Богданске наметнуо се, па је, као што је изложено, питање Скадра било одложено. По свршеном том рату, кад је издато наређење за повратак, ради одмора издата је заповест да се војска распусти. Две године се после тога у престоници султан одмарао. У том међувремену је у Цариграду око срцу угодног Новог Сараја подигнуто градско платно и тврђаве, а крајишне војводе биле су по старом османском обичају упућене са ударним трупама да плене неверничке земље. Међу другима је 882. год.[2]) послат био Михал огли Али бег да преко Влашке упадне у Угарску са ударним четама и да је плени. Али у овом походу није имао успеха. Тамо је био разбијен. Поменуте године послаше румелиског беглер бега Сулејман пашу да од морејских градова заузме град Навпакт[3]). Није имао среће. Кад се отуд вратио, био је збачен с положаја, а на његово место за румелиског беглер-бега постављен је био Дауд паша. А кад би наименован Гедик Ахмед паша да се заложи и да освоји Скадар, он се извини и одрече да се прими тога задатка. Извињење му није било уважено, због тога је свргнут с положаја и по наређењу затворен у граду Богаз Кесен. После тога султан пошто сакупи небројену војску са срећом и у добри час 883. године[4]) упути се пут Скадра. Напред као претходницу послаше Евреносовића Ахмед бега са Омер бегом Турханбеговићем да оправе путеве, уз пут мостове да оправе и према указаној потреби и нове да подигну. Поворка царске војске стиже на границу Земље арбанашке[5]). Кад су прошли поред града Кроје[6]), неверници који се бејаху примили да је бране, увидеше да се снази великога цара не могу одупрети и покорише се, па предајом града издејствоваше милост и сачуваше своје домове и своје имање".

„Овакав нов начин освајања на почетку царског похода узет је као срећно претсказање, те је то дало повода радости и весељу зашто се богу захваљивало. Пошто је град примљен и у њему постављена власт, дошло се пред Скадар".

„Овај Скадар подигнут је на једном високом брду на западној страни земље Румелије. То је један тврди град, који се приписује Александру Дворогом[7]) и коме с једне стране тече једна као море велика река, гласовити Дрим[8]), а са три стране су му три тврда града по имену: Леш[9]), Дргос[10]) и Врх Језера[11]), који се по броју утврђења и њиховој јачини сваки од њих може сматрати да је потпун и поуздан, а сваки од њих замењује другога и служи Скадру као осматрачница".

„Град Леш је саграђен тамо где се састаје река Бојана[12]) са реком Дримом[13]) и као тврђава тешко се може заузети".

„Дргос пак саграђен је на једној високој планини, те је као тврђава исто тако тешко освојива".

„Врх Језера је једна тврђава која се тешко може заузети, а подигнута је тамо на самом улазу у језеро. Све користи и приходи од онога блата побирају се захваљујући њему. Мула Идрис је установио да се „сваке године, отуда добија 40.000 златних дуката[14]) прихода"".

---

1) У ориг.: *Arnaud Iskenderijesi.*
2) Поч. 15-IV-1477. год. по нашем рачунању.
3) У ориг.: *Eine Baḫti.*
4) Поч. 4-IV-1478. год. по нашем рачунању.
5) У ориг.: *Vilajet-i-Arnaud ḥududi.*
6) У ориг.: *Akğe Ḥişar.*
7) У ориг.: *Işkender-i-ẕu-'l-karneine mensub.*
8) У ориг. написао: *Drina.*
9) У ориг.: *Leš.*
10) Написано: *Dirğos.*
11) Турски: *Göl Baši.*
12) У ориг.: *Bojanija.*
13) У ориг.: *Drina nehri.*
14) У ориг.: *filuri.*

„И тако је град Скадар имао са оваком опремом све путеве и прилазе затворене. А сретстава за држање града и његову одбрану имао је неограничено много. Још од давних времена остао је у поседу подлих неверника. Осим господара света, следбеника четврте свете књиге[1]), још ни један силник своју нападачку мишицу није завитлао против њега, нити је ико од моћних узлетео да покуша срећу победе изнад његових кула до којих се тешко узилази. И до тада никад зора на том месту није видела сјај стега мухамеданског да се лепрша на његовим кулама, нити је и један цар исламски, узвишеног положаја, могао овај град да узме из руку оне заблуделе гомиле, осим што је то пошло за руком овом цару, победитељу непријатеља, женику победничке зоре, томе стубу правде и снаге, султану бораца за веру. Он је придружио царству исламском ту земљу коју дотле није имало и тиме му причинио велику радост. Придруживањем Скадра са његовом облашћу Турском царству учинио је да су му остале земље позавиделе".

„Кратко да кажемо, кад је царска војна пратња стигла у предео скадарске околине, тамошње реке беху се јако излиле. Због тога се указала потреба да се изда царска заповест ради омогућивања прелаза победоносној војсци да се сагради један широк мост. Брзо су се с места на коме су били прешли преко тога моста, па се забавише опсадом Скадра. Преко тешко прелазних путева превести кола са топовима било је немогуће, зато донесоше довољно бакра, па га изнесоше на тешко приступачне положаје који су господарили над градом"[2]).

„Салише топове аждајских димензија, па оним топовима начинише бреше на тврђави. Многа места порушише. Више пута је предузиман јуриш. Много је бораца за веру изгинуло и сласт умирања за веру окусило. Па ипак тада није било суђено да се над градом однесе победа. Тада султану, освајачу земаља, сину спасоносна мисао, да ће најлакше бити да се заузме опседнути град који се налази у рукама неверника, ако се његова цела област заузме, па се око града начине утврђења која ће му сметати[3]), а у њима се сместе одабрани јунаци и отсеку путеви којима би му могла доћи помоћ, и разбију бродови који му буду покушали да довезу храну. Овај врло згодан план се свидео великоме и малом. Према царском наређењу војска која је била под заповедништвом румелиског беглер бега Дауд паше и војводе навалише да заузму тврђаву Врх Језера[4]). Чим сви сложно загазише у борбу, градска посада потражи милост и испрати од града кључеве. И паша им милост подари, а град паде. Вест о заузимању града заједно са кључевима посла султану. Тада је наложено анадолском беглер-бегу Сулејман паши да заузме град Дргос. Анадолска војска управо тада беше заузета око опсаде овога града. Чим Дауд паша беше заузео град Врх Језера, изађе царски ферман да оде под Дргос и да се придружи Сулејман паши, да му помогне при заузимању града. И Дауд паша похита да изврши царско наређење. Са јунацима румелиским придружи се Сулејман паши у опседању града. Кад посада у граду настави тврдоглаво да се брани, на команду „Јагма!"[5]) румелиски лавови навалише са ченгелима, анадолски витезови исто тако кад видеше румелиску војску како се пењу на градске бедеме, запеше па и сами нападоше, за трен ока искитише градске куле победоносним заставама. Кад је захваљујући срећи цара, освајача земаља и тај град освојен, кључеве и извештај о победи послаше у стан султанов. Сад опет изађе царска заповест, којој се свет покорава и наређење, према коме се мора управљати и кад је стигла оној двојици паша који градове отварају, по дужности опседоше поменути град са победоносном војском. Градска посада имајући пред очима како су два града освојена пре њихова, нису могли да се одупру победоносној војсци у чију су се снагу и сами осведочили, одбише да се боре и затражише милост. Нека млетачка властела, која беше дошла из млетачких страна[6]) да брани град, потоварише своје породице, своје ствари и свој иметак у бродове, па се спустише низ брзу реку, која тече поред града у намери да тако стигну на море и побегну. Управо тада се поред те реке налазила ордија цара, који је свет обиграо, кад је војска видела бродове који су бежали и како се спуштају низ воду, подвижници за веру, витезови жедни непријатељске крви а вични пли-

[1]) У ориг.: *ḫusrerv-i-sepher-i-čarumindan ğajri.* Исп. *kitab-i-čarum* куран.
[2]) У ориг.: *Ḳal'aja ḫavale olan şarb jerleri.*
[3]) У ориг.: *ḳal'aja ḫavale japub.*
[4]) У ориг.: *Göl Baši.*
[5]) У ориг.: *jağma! dejüb.*
[6]) У ориг.: *Frenk ţarafindan frenk begleri.*

вању, поскидаше се голи као од мајке рођени, па се бацише у ону дубоку реку. Она млетачка гомила у бродовима кад видеше оне витезове како долазе као крокодили, врло се смутише и уплашише да им се лађа не удари о обалу, дохватише се краја, па утекоше у шуму. Газије пак повукоше бродове пуне свакојаких ствари и лепотица красна лица и довукоше их у царски војни логор, па онда опет појурише за онима бедницима што беху утекли. На њиховим бродовима послаше људе, те их све повезаше у синџире и приведоше пред узвишени царски стан".

„Заузимање три поменута града изведено је на најлакши начин. Кад је тако цела она покрајина ушла у састав царских поседа, преко пута од Скадра подигнуто је једно утврђење, за сметњу[1]). Ту наместише Евреносовића Ахмед бега са храбром војском да чувају како посада из града Скадра не би утекла и да не може отворити на граду капије за уношење животних намирница. Кад је за уништење непријатеља направљен овакав план и пошто је додато појачање за одбрану освојених градова, издата је заповест да се стегови царски залепршају пут дома калифиног. Сулејман паша је збачен с положаја. На његово место је био постављен ђувегија Мехмед паша".

„Шест месеца по повратку царском у престоницу, становници Скадра понудише предају под условом да им се зајемчи живот чељади и имовина. О овој њиховој понуди извештен је султан. Улаци су послати да известе о царском одобрењу услова предаје. Они пак затражише из Млетака бродове да могу пренети своје ствари. Дође пет лађа. Градска посада укрца се са својим породицама и иметком и тако град напустише а спасењем глава себе тешаху и своју душу умириваху".

„Божјим допуштењем и османском срећом на кулу ове тврђаве, високих бедема, слети рајска птица која срећу носи[2]). Са мунара отпеване су молитве, а са минбера је прочитано молепствије за дуг живот султанов".

И у следећем поглављу које носи наслов: *О заузимању вароши и области Пуље,* на стр. 566. има још неколико речи о заузимању Скадра.

„Прича се, каже хоџа Саделин, да је Њ. В. султан Мехмед хан газија, за време похода против Скадра, силазећи пешке низ једну стрму низбрдицу, осетио велики умор, па док су му дворске слуге за време пута ради одмора створили једну лаку столицу, изволе рећи својим дворанима: „Ето, немам једнога озбиљног везира који би ову службу извршио, те ми не бисмо ове муке мучили. Или бар да је нашао неки лакши пут од овога, те да смо њиме прошли!" У то време Херцеговић Ахмед паша био је заставник[3]), па чим је чуо ове речи, каза: „Да је ваш слуга Гедик Ахмед паша био почаствован да буде у пратњи вашег величанства, ове се муке не би патиле." Њ. В. господар на то оћута, ништа не одговори, али се спомену вредне службе поменутог паше и незнатне његове кривице, па у потврду речи Херцеговића сутрадан је иза тога по чаушу послао цариградском чувару[4]) указ, коме се свет покорава, да Ахмед пашу са свима почастима пусти из затвора, а од царске стране послати су му дарови и свечани огртач. Дат му је на управу Солунски санџак. Кад је било наређено за повратак са овог похода против Скадра, да би Арнаутски вилајет[5]) био очишћен од бунтовника и да би ту земљу потпуно привео турском поседу и да би заузео поједине тачке, наређено је да му се да на управу Авлонски санџак[6]). Паша пак пошто је неке од његових граница запосео силом мача свога, а друге придобио подесним методом, после тога поднесе молбу и затражи од царске Порте одобрење да може доћи султану на подворење и с намером да му се допусти да заузме Пуљишки вилајет у близини онога краја, а који беше још остао у власти франачкој[7]). И пошто је у својој претставци изнео био да жели ради тога да му се одобри да може доћи у престоницу како би свој план подробно и лично изложио, то му је по молби дато тражено царско одобрење. Са великим даровима похита он у престоницу султану на подворење. Кад 884. год.[8]) би примљен у аудијенцију код цара, он разложи да није тешко заузети област Пуљу[9]), пошто се налази сасвим близу авлоњског округа[10]). На захтев да му се дају ваљани војници, изађе султанов узвишени указ да се спреми флота. Стави му се на расположење исто тако и ратна спрема у количини коју је тражио. Записаше

[1]) Ориг.: *bir ḥavale ḳal'a.*
[2]) У ориг.: *huma-i-iḳbal.*

[3]) У ориг.: *emir 'alem.*
[4]) У ориг.: *Istanbol bekğisi.*
[5]) У ориг.: *Arnaud vilajeti.*
[6]) У ориг.: *Avlonija sanğaği.*
[7]) У ориг.: *Frenk teşarrufinde ḳalan Pulija vilajeti.*
[8]) Поч. 25-III-1479. год. по нашем рачунању.
[9]) У ориг.: *Pulija vilajeti.*
[10]) У ориг.: *Avlonija livasi.*

за службу на галијама потребан број јаничара и азапа, а исто тако мобилисана је била одабрана војска од румелиских и анадолских витезова, па је затим издато наређење да све пође са пашом, освајачем земаља".

„И тако паша, крајњим тихим подесним ветром, помоћу божјом стиже до пуљашке обале. Тврђаву те покрајине, најближу исламској земљи, град звани Отранто¹) одмах у почетку заузеше силом. После тога су заузети многи градови високих бедема, неки силом а неки условно и одмах се приступило њиховом обезбеђењу и организовању управе. Намесник покрајине пуљашке, неверник по имену Рајка²), утече преко, у најудаљенији Франачки вилајет³) и склони се код шпанског господара⁴). Паша пак неко време задржа се у пуљашкој покрајини. Градове које је могао да заузме, пошто их оте из руку њихових посада, после тога сунце среће султана Мехмеда хана помрачи се, а заблиста сунце среће Бајазида хана. Сазнавши да је царски престо њему припао, паша спреми дарове од одабраних предмета овога краја, па одабране младиће и девојке достојне за приватну службу у царском двору превезе у царски сарај. Спреми и за случај излажења пред царску Порту потребни трошак".

„Са доласком у царску престоницу намера му је била да се поклони и пољуби руку новоме господару, али у исто време да узме више војске и ратне опреме, како би могао да и остатак градова пуљашких освоји. Међутим због тога што му у књизи судбине остварење ове намере није било записано, није успео, молба му није нашла на одобрење. Укратко речено поменути намесник, неверник по имену Рајка, измолио је помоћ од шпанскога цара, па користећи прилику пашина отсуства 886. године⁵) дође са четрдесет бродова шпанских у Пуљу и нападе на остављене градске посаде. Топовима аждијских прилика а изгледа као крокодили, поруши градске бедеме и већину газија поби. Многе опет оковаше у гвожђе. Муслиманима причинише велику штету. Шта више, понесени овим успехом, чинило им се да ће и пашу стићи. Покушаше да га гоне, али у томе нису имали успеха. Паша је срећно стигао. И због тога што му молба није уважена, труд му пропаде и од целог тог посла одустало се и покушало".

И у II књизи *Теварих-и Ђенабиџ*-а налазимо интересантне податке о односима турске царевине са Арбанасима и њиховом земљом крајем 15. века и почетком 16. века. На стр. 69., готово цела глава која носи наслов: *Поход султана против Арбанаса*⁶), посвећена је рату султана Бајазида II против Арбанаса као против земље и градова које турски историчари сматрају арбанашким. Ево шта је када Саидин ... из раних турских историја и летописа:

„Кад угарски краљ Јанко оде у пакао године (897⁷), царској Порти стиже глас од крајишких војвода да тај житељ паклени осим копилета које је родио ванбрачно, другога порода није оставио. Због тога крајишки банови угарски који су чували границу сматрали су за срамоту да преклоне главу пред њим, не знајући, те доведоше једнога сина пољскога краља, пошто је био у сродничким везама, па га на угарски престо посадише. Банови пак који нису били на том сабору не сложише се са њиховим избором, него почеше да се противе. Између властеле, ђавољих помоћника, због тога народи се велики раздор. Ствари у Угарској стајале су рђаво. Мишљења и планови њихових банова пошли су наопако. Освојење те земље зависило је само од султанове одлуке хоће ли у том правцу управити дизгине свога ата".

„Господар Смедерева, халим Сулејман паша, као најближи сусед Угарског вилајета⁸), обавештен о приликама у суседству, као добром суседу команданту Београда јави се добронамерно, па му том приликом поручи: „Нико достојан није остао да наследи престо, који је прешао у власништво странаца. Кад би град Београд, за чију се одбрану ти мушки стараш, а због кога се града споре Турска и Угарска земља, предао исламском султану, управу над земљом он би теби поверио и уз то би ти у тимар још додао Крушевац⁹) и Зворник".

„Код узвишеног цара би ти част и достојанство било много веће од пређашњег, па да би ти и знаци спољног достојанства били већи но што можеш замислити, о томе не може бити сумње..."

„Бан, београдски крајишник, похита да пође путем пристанка на понуду". — „Ако се ово место са срећом буде прославило тиме

---

¹) У ориг.: *Oturando nam ḫişari.*
²) У ориг.: написано: *Rajḳa.*
³) У ориг.: *Frenk vilajetin aķsasine.*
⁴) У ориг.: *Ispanija begi.*
⁵) Поч. 2-III-1481. год.
⁶) У ориг.: *Arnaud.*
⁷) Поч. 4-XI-1491. год.
⁸) У ориг.: *Engerüs vilajeti.*
⁹) У ориг.: *Alağa Ḥişar.*

што ће бити почетак царског освојења, на уму ће ми бити покорност њему, а моја послушност уз стремен биће ми на раменима — то је поуздано. И на мојој табли у души овај се значај јави". Тако је писало. У том смислу је послао свој умилни одговор".

— „Срећан је онај који томе цару буде слуга. Ко је паметан поноси се тиме што је његов слуга. И ја тражим начин да будем слуга цара који свет држи. Па на сваки начин узвишени цар нека овамо пошаље војску, те и ја да послужим и душу своју на томе путу да жртвујем".

„И Сулејман паша извести царску Порту о овим више пута поновљеним обећањима београдског бана. Узвишени султан потстицање и молбу за освајање Београда силом прилика одложи и напусти".

„Пошто је крајња сврха била заузимање Београда који је кључ за освајање земаља, цар, диван по природи, сакупи војску, па је упути у том правцу. Војсковођама на разним странама царским указима, којима се ваља покоравати, саопштена је одлука и царска намера и препоручено. Међутим Њ. В. цару пада на памет да промисли и да увиди да обећање неверника може бити и неискрено и да његова свећа верности може бити без светлости. Због тога је он изволео наредити стубовима царства: „Полакомити се за славом на основу једног обећања које се може, али не мора, испунити, а овамо примити тегобе једнога рата, није посао за једног паметног човека, нити је тај пут најпаметнији излаз. Али сад да се толика стока, толика мука, војска и послуга повуче, пошто је све то покренуто и упућено одређеној мети, било би на уштрб имену и части, а непријатељу би се учинило по вољи. С тога одустајање од започетог терета ратног похода налажу предвиђања зла од зиме, па за то нека победоносна војска морским путем дође и нападне земље у Арбанашком вилајету[1]) и нека их опколе. На тај начин, ако се не буде успело да освоји Београд, нека се наш поход у рат управи у том правцу". Издато је због тога наређење тадашњем заповеднику морнарице, Синан паши, да са три стотине бродова покрај Арбанашке обале[2]) оде у Авлону и да тамо чека долазак султанов".

„Кад је све што је по обичају било потребно за рат приправљено и спремљено, 8. дана месеца џемази-ул-ахира поменуте године[3]) залепршаше се са срећом стегови као птице златних крила пут одређеног циља. Из Богом чуваног Цариграда одлетеше пут Софије. Чим је у софиском пољу подигнут славни царски чадор, од стране поменутог Сулејман паше стиже улак са извештајем: „Чим су невернички банови обавештени о наступању султанову, неслогу су прометнули у слогу. Сина пољског краља су једнодушно прихватили, а Земљу угарску одлучили су да бране. Београдског бана пак због сумњивог његова држања позвали су у престоницу, а на његово место су другога поставили"".

„Чим је о београдској предаји стигла тужна вест, пошто је полазак султанов одлучен противу Угарске, нови краљ зграду своје покорности оправи, па као раније харач[4]), на који се Угарска била обвезала заједно са царским поклонима донесе његов посланик".

„Полазак султанов сад је управљен био против Арбанаса[5]). Из Софије наредише покрет. Издата је била заповест да се иде у Земљу арбанашку[6]) битољским путем[7]). Посна месеца[8]) те године[9]) провели су у том месту. Дауд пашу са јунацима одабраним између дворске војске и јаничара послаше да заузме у оној покрајини тешко пролазна места. Победоносна војска исто тако опседе у тој области многе градове и заложише се да их освоје. Тешкоће су помоћу узрочника свију узрока савладане и та тешка места била су освојена. Борци за веру напљачкаше се и наробише робља до миле воље, а лепотице нарeђаше у ланце од зулуфа. Осим упорних и тврдокорних који су били храна сабљама газија, преко хиљаду неверника у поворци и у оковима били су упућени у славни султанов стан. Арбанашког сердара син[10]) налазио се у гомили тих бедника. Зато што је био изванредно много тврдоглав и упоран, затајише да је господарев син[11]). А кад је изашла заповест за њихово погубљење, мачем који показује пут отишао је у неповрат".

„Кад је од пљачке и од заробљених красних младића и робињица одваћена уобичајена

---

[1]) У ориг.: *Arnaud vilajeti.*

[2]) У ориг.: *Arnaud sevaḥili.*

[3]) Т.ј. 7-IV-1492. год. по нашем рачунању.

[4]) У ориг. употребљене речи: *ğizje ve ḥarağ.*

[5]) У ориг.: *Arnaud.*

[6]) У ориг.: *Arnaud vilajeti.*

[7]) У ориг.: *Manastir joli.*

[8]) У ориг.: *sijam* или *šehr-i-sijam* рамазан, месец кад се држи оруџ.

[9]) Посни месец 897. год. почео је 27-VI-1492. и трајао до 27-VII-1492. год. по нашем рачунању.

[10]) У ориг.: *Arnaud serdariniñ oğli.*

[11]) У ориг.: *begzade idügin.*

шеријатска петина, остатак је по наређењу раздељен борцима за веру. Границе и нахије те земље биле су како ваља освојене и обезбеђене. Заповеђено је те је раји одређен харач. Војсци је у доба кад је почео лист да опада и кад се зима нагло почела приближавати, пошто већ беше прошло време за рат, издато наређење за повратак".

„На путу из Битоља[1]) за Прилеп[2]), на одморишту, некакав незахвалник као диваљ човек, прерушен у дервиша-просјака стаде на путу којим је пролазио цар, средиште света, вребајући прилику. Био је то неко као просјак, а испод ћебета којим се беше огрнуо имао је сакривен оштар мач. И тако кад је честити султан наишао на најузанијем делу пута, где беше пре тога заузео место онај несрећни дервиш-просјак, у рукама оног безумног човека сину мач којим замахну на срећног султана. Телохранитеље[3]) који бејаху на служби око султана тешким мачем обрани. Мало је требало па да повреди благородно тело султаново. Тога часа светли везир Скендер паша железним шестоперцем погоди онога поганца посред несрећне главе. Ту је исечен на комаде тако да му највећи комад није био већи од уха и крв му је проливена. По извршењу смртне пресуде, како је било потребно, старешине ону пометњу у оним смутним временима цар је својим оштрим схватањем за добро народа земљу сачувао од невоље својом победом".

. . . .

„Ослободивши свој мач од кажњавања криваца, изволеше се задовољити пресецањем принадлежности. Нареди да се протерају силеџије које су у облику одметника тумарали. И од њихових зулума земљу очисти".

. . . .

„После овог догађаја који се срећно сврши, изађе ферман којим се наредило: по послу победоносних похода кад се беху одржавала царска већа, вратари престола, уточишта света и честитога стана царског, стражариће са сабљама исуканим преко рамена у ставу „на готов'с'" и пазећи на људе који личе на особе решене на смрт"[4]).

„Чим победоносна поворка стиже у варош Једрене, пошто је велика куга у Цариграду почела да множину мори, то се султан четири месеца задржа у поменутом граду. Кад у зиму Цариград оздрави од оне жалосне болештине, султан са срећом оде у ту своју престоницу. Грађани у царево здравље су напредовали".

Најзад, у глави која носи наслов: *Прича о заузимању Драча* Хоџа ефендија је изложио како су Турци за владе султана Бајазида II освојили град Драч и тиме је завршено заузимање арбанашких земаља у 15. и почетку 16. века. Ево како је у *Хоџа Тариху* забележено на стр. 113. то освајање града Драча:

„Кад је Мехмед бегу, сину Иса бегову, дарен Елбасански санџак, за време док је поменути бег постепено нагонио на покорност оне упорне који беху прешли границу послушности, јави му се жеља да заузме град Драч високих бедема. Да би се обавестио о приликама, упути разборите уходе и они од градске посаде дознадоше да нису довољно јаки, нарочито што се тиче људи од сабље. Чим они то саопштише Мехмед бегу, он се потајно договори са војсковођама, својим суседима, па са војском коју су могли да спреме пођоше на пут. На једном месту близу града сакри људе. Сложно опседоше град, па без одмора водише борбу. Они из града преварише се мислећи да нападача нема много, па изађоше из града, неразмишљено упадоше тукући се и борећи се у исламску војску. Показаше своју надмоћност. Од газија неколицину убише. Да би оне заблуделе навели на заседу газиску, почеше да се претварају као да су се дали у бекство, а све више су противнике своје водили намештеној бусији. Бедници су јурили за њима. Кад су дошли у отступању до места близу заседе, тад они као духови изађоше из свога скровишта где се беху прикрили, па као олуја и као муња што очи засењује бише непријатељи вере одбачени у страну. За кратко време многе прљавце оборише на земљу, а оне што бежаху ка граду нападоше сабљама. Борећи се помешаше се са овом смућеном гомилом, па стигоше до града и, утркујући се ко ће пре, улетеше у капију. У граду победоносних бораца за веру сад је било пуно. И кад на градске куле пободоше заставе, неверници који су били у граду и они ван њега скрхаше се, па и оне газије што беху остали пред градом, уз припомоћ оних што су били у граду, уђоше унутра. Град који би и бројнија војска тешко могла да освоји, на овај вешт начин је заузет. Исламска војска била је награђена големим пленом, а кључеве од града

[1]) У ориг.: *Manastir*.
[2]) У ориг.: *Perlepe*.
[3]) У ориг.: *şolakalar*.
[4]) У ориг. употребљена реч *fedai*.

са небројеним даровима послаше у престоницу победоносном султану. Кад му је изложено како се све догодило, и војводе и војска били су почаствовани унапређењем, даровима и разним другим царским почастима. Чување града и управљање њима је поверено. Пошто је варош једно од старине велико место[1]), задовољило се према потреби, па су једну трећину одредили за оправку и за ојачање бедема и кула. Куће и станове у граду поделише војсци и грађанима. Споља и изнутра га украсише рајом сваковрсном. И сада је град Драч у рукама подвижника за веру на жалост и завист непријатеља вере".

VII

Мехмед Хасан бег огли Солак заде

По угледу на хоџу Садедина писао је историју Османског царства и његов нешто млађи савременик, Мехмед син Хасан бега Солак заде, с том разликом само што је историја Солак зада иако обимнија по времену које обухвата, ипак скоро два пута краћа од Садединове, пошто је Хасанбеговић писао своју историју без многих појединости које је Хоџа ефендија уносио у своју историју, па и без оног обиља речи и разноликих стилистичких и реторичких украса арапских и персиских, који су вазда били узрок да се историја хоџе Садедина тешко читала и, врло често, још теже разумевала, премда је, као што смо на свом месту видели, једна од његових побуда да напише своју историју *Tağ-ut-tevariḫ* била управо жеља да пружи својим читаоцима једну књигу чија стилистика неће прогутати јасноћу изнесене садржине. Историја Солак зада, напротив, писана је службеним, канцелариским турским језиком свога времена, без оног надменог стилистичког украшавања и намештања и, очигледно, са много мањим претензијама, но, при свем том, још увек према тадашњим схватањима довољно писмено и лепо, па је због тога, без сумње, та његова историја била приступачнија широким турским писменим слојевима него Хоџина историја.

Један њен примерак у рукопису Хамер је у своје време успео да купи, а други је он видео у бечкој народној библиотеци и за њу каже да је то најкориснији извод из турске историје[2]).

Као и остале и опште и посебне турске историје и друго духовно благо турско, и ова је Солак-задеова историја остала скоро све до наших дана у рукопису и на тај начин неприступачна широким читалачким слојевима. Тек хиџр. 1271. (1854/5.) године појавио се њен један део у Цариграду у литографисаном издању, који се завршавао са смрћу султана Бајазида II, под насловом: *Tariḫ-i-Al-i-'Oşmani li Şolaķ zade,* па се на томе стало. Неколико година касније турско Министарство просвете у Цариграду је хиџр. 1297. (1879/80.) приредило њено потпуно издање за штампу и објавило је сад под једноставнијим насловом: *Şolaķ zade tariḫi.*

У облику у коме је ову историју штампом објавило Министарство просвете у Цариграду, она поред једног сасвим кратког и штурог, непотписаног предговора и 11 страна садржаја има 773 стране текста велике осмине, а обухвата историју Османског царства од оснивања Турске државе под владом гази Осман бега, па се завршава са догађајима из доба владавине султана Ибрахима[3]). Последњи догађај, ако сам добро забележио, споменут је с краја месеца зилкада хиџр. 1053. године[4]).

Солак заде почиње своју историју једним кратким уводом који је за упознавање његове личности важан, па га због питања о којима ћемо у току даљег излагања расправљати овде доносимо у дословном преводу.

После израза поклона и поздрава Пророку, како је тада уобичајено било, он наставља пола у прози пола у стиховима: „. . . Овај убоги, оскудна знања и бедни, ништавни љубитељ просвете и усавршавања, познат по презимену *Şolaķ zade (сших)* још од искона је био близак онима из садашњице * Ја роб указивача права пута, Мухамедов поузданик *(йроза)* још од детињства сам изучавао дела из историје. С које било стране да су ме упитали, колико сам био кадар, ја бих објашњавао, нарочито чудна и по реткости необична дела из срећног времена султанâ над султанима из куће Османове. То је био мој стари обичај. Вазда сам помишљао да их забележим, скупим, те да на тај начин и ја на свету колико толико оставим једно дело, па онда да одем с овога света. *(сших)* Та и онако је човеку крај — смрт * Оно што до другог ускренућа остаје на овоме свету јесте једино име. *(йроза)* Најзад, кад је током времена моја памет била расејана, тога сам се оканућо био и тако је остало. Једна особа, анђеоских особина, која је сада управник царског дома, име му је Хасан, красне нарави, достојна хвале у сваком погледу, он је заправо управљач пословима царства и доброжелатељ вере и исламске државе. Од те славне и племените особе и од тога васпитача и зналца ја сам удостојен дарова и био сам и ноћ и дан предмет његових похвала. *(сших)* Од милостивога Господара вазда просим да њега са тога положаја не удаље * Нека би на њему вазда са срећом остао * Нека би му у благостању живот протекао * Намера је те особе била вазда добро. Нека би дао бог да буде у милости код царева света! *(йроза)* Потстицањем тога мајдана племенитости и добротвора, због његове љубазности и дарежљивости *(сших)* Била ми је неодложна заповест да испуним потребу * Била је потреба да му удовољим. *(сших)* Одмах приступих композицији и почех да пишем. Подухватих се и прионух да описујем догађаје који су се збивали све до близу срећног времена садашњег кал[illegible]је, султана сина султанова, Њ. В. султана гази Мехмеда сина султана Ибрахима хана — сачувај му, боже, његово царство до скончања векова! *(йроза)* Уздам се неће ми се замерити за омашке. *(сших)* Од благога бога се надам да ће ми овај напис и моја излагања наићи на добар пријем код Господара, цара царева света!

[1]) У ориг.: *bend,*

[2]) Hammer, *Devlet-i-'Oşmanije tariḫi,* превод на турски од Мехмеда Ата, св. I., Istanbul, 1329., стр. 32. бр. 42.

[3]) Султан Ибрахим, син султана Ахмеда I, дошао је на престо после смрти свога брата Мурада IV који је умро 16. шевала 1049. или по нашем рачунању 8-II-1640. год. Збачен је с престола 18. реџепа 1058., односно 8-VIII-1648. год. по нашем рачунању, па је десет дана после тога уморен насилном смрћу (*Enzyklopaedie des Islam,* B. II, стр. 463. s. v. *Ibrahim*).

[4]) Т.ј. 19-II-1643. год. по нашем рачунању.

(*ӣроза*) Ова песма срцу драга и стихови што дух разведравају која је названа именом *Fihrist-i-šahan*, списак царева, написана је овом красном спису као увод"[1]).

Dr. Фр. Бабингер је о овом писцу написао две белешке, најпре једну у својој књизи *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*, стр. 203. бр. 174., па одмах затим исте године другу у *Enzyklopaedie des Islam*, B. IV, стр. 520 s. v. *Şolaķ zade* и у њима тврди како је писац тобож првобитно ову своју историју назвао *Fihrist-i-šahan*, свакако заведен од Брусали Мехмед Тахира, који је пре њега написао о Солак заду белешку у својој познатој библиографији званој Османлиски писци[2]). Онај који је рукопис ове историје приредио за штампу није тако мислио, а, како се из наведеног њеног предговора види, тако није мислио ни сам Солак заде.

Оба горе поменута писца сложно тврде да се аутор историје Солак зада звао Мехмед. Хамер га међутим не помиње под тим именом, нити се по моме мишљењу на основу пишчевих речи у поменутом уводу: *bende-i-hadi Muḫammed hemdemi* мора само то претпоставити, ако се то не зна још с неке друге стране. Брусали Мехмед Тахир и по њему Бабингер кажу да је поред имена Мехмед имао и псеудоним *Hemdemi*[3]). Из наведеног увода се види да је он доиста то име употребљавао, али није утврђено да се он кадгод само тако називао и потписивао. Додуше он на крају свога поменутог садржаја у стиховима апострофира себе именом *Hemdemi*: *„Jeter, ej Hemdemi! Šimden gerü gel. Şadaķle el ağ du'aje"!*[4]) Али то је у књизи у којој је мало пре тога казао и име и своје право презиме.

Поуздано се међутим презивао *Şolaķ zade*, ма да га, колико ја знам, по том презимену савременици не спомињу, иако је то презиме познато, ако је веровати Евлији челебији, још од 15. века. Описујући знаменитости једнога од квартова Цариграда, Топхану, Евлија у својим путописима каже да је у гробљу мевлевиске текије, негде у близини Куле Капу, сахрањен некакав „благородни Мискали Солак заде, цртач"[5]). На његову гробу је Евлија прочитао хроностих кад је покојник умро, а који кад се разреши по ебџед рачуну излази хиџр. година 828[6]).

У историско-географском речнику Шемседина Сами такође се помиње некакав безимени Солак заде за кога је речено да је био један од знаменитих османских краснописаца (ḫaṭṭat)[7]).

Али ако је јасно да се онај први помен не може тицати нашег Солак зада, писца историје, није јасно да ли се на њега не односи оно што Евлија говори у истој књизи својих путописа на стр. 509. и 636.

Хиџр. 1048. године[8]) султан Мурад IV ферманом је наредио свима јавним установама у Цариграду да му поднесу подробан попис Цариграда, неку врсту статистике чега све у Цариграду има. У одређеном року тај попис, како га Евлија назива *Evṣaf-i-Ķosṭanṭanije*, поднет је султану који му је читао историописац Мискали Солак заде који се код султана налазио[9]).

Вероватно овога истог Солак зада Евлија помиње опет тамо и на стр. 636. Тај статистички попис Цариграда *Evṣaf-i-Ķosṭanṭanije* касније беше из двора некако допао у руке великог везира и рођака Евлије челебије, Мелек Ахмед паше. Кад је после тога Евлија описивао у својим путописима Цариград, он употреби и тај поменути подробни попис. У списку еснафа сваке врсте налази се и попис разних врста музиканата. Међу музикантима рода хармоникаша Евлија каже: „Свирачи музичари, броје 51 члана. Ову вештину је први пронашао заменик краља Фисагоре, музикант Муса. Међу музикантима ове врсте истичу се: учевни историчар, одлични сликар, хармоникаш Солак заде који потиче из јаничарског оџака, роб Јусуф, својина Солак зада, Абдулах ефендија који је један од писара државног секретара, па и Јеврејин Јако, Чирник Ахмед челебија су из те групе[10]).

Брусали Мехмед Тахир и Фр. Бабингер кажу да овог нашег писца историје у својим списима помињу познати турски песници и књижевници: Мустафа Сефан ефендија,

---

[1]) Из страха да се моме преводу не поверује, због важности саме ствари, овде саопштавам тај увод и у оригиналу како гласи, у препису конвенционалном латиницом са нарочитим знацима за поједина слова арапске азбуке:

. . . .

Bu faķir-i-ķalil-il-biẓa'a ve ḫaķir-i-'adim-ül-istiṭa'a me'arif ve kemalata dildade eš-šehir bi Şolaķ zade (*nażm*) Ta ezelden ehl-i-ḫaliñ maḫremi * bende-i-hadi Muḫammed hemdemi (*naṣir*) 'Alem-i-şebavetden beru tetebü'-i-küttub-i-tevariḫ idüb her ne meḫalden su'al olunsa 'ala ķadr-il-imkan bildigim mertebe bejan iderdim. Ba ḫuşuş sulṭan-es-selaṭin-i-al-i-'Oṣmaniñ zeman-i-mejmenet aṣarlarinda olan veķai'-i-ğaribe ve nevadir-i-'ağibe bi-'l-fi'l jad daštim olub ḫer demde ḫaṭira ḫuṭur iderdi ki ķaleme getürüb ğem' idem ve ben da 'ala kül-i-ḫal 'alemde bir eṣer ķojam, gidem. (*nażm*) Adamiñ ẕati fena enğam dir * Ḫašaradek baķi ķalan bir nam dir. (*naṣir*) Nihajet bu 'abd-i-natuvan teķallub-i-aḫval-i-ruzigar ile ẕihnim perišan bulunmağle ihmal olunub ķalmišidi. Bir ẕat, melek ṣifat ki ḫala serḫane-i-ḫaṣṣa dir, nami Ḫasan ve ḫalķi ḫasen her veğihle müstaḫsen ḫaķķa ki müdebbir-i-umur-i-salṭanet ve ḫairḫah-i-din ve devletdir. Ol kerim-uš-šaniñ ve ol mürebi-i-erbab-i-'irfaniñ def'atle mażhar-i-iḫsanlari ve šeb ve ruz ṣena ḫanlari olmiš idim. (*nażm*) Dilerim daima o rabb-i-ğafur * itmije ol meķamde ani dur * Ola ṣabit ķadem se'adetle * Güẕeran ide 'ömri devletle * Ḫairde dir nijeti nevle(?)her an * Olsa manżur-i-padišahan-i-ğihan (*naṣir*) Ol kan-i-keremiñ ve veli na'imiñ išaret pür bešaretleri ve luṭuf ve iḫsane va'd-i-himetleri ile (*nażm*) Farẓ idi ḫağetin reva etmek * Lazim oldi ani eda etmek (*naṣir*) Hemandem tertibe mubašeret ve taḫrire 'azimet ejlejüb. Ḫala ḫalife-i-zeman es-sulṭan ibn-is-sulṭan es-sulṭan ğazi Muḫammed ḫan ibn-is-sulṭan Ibrahim ḫan ibn-i-es-sulṭan Aḫmed ḫan — hullede, allah, mülkühu ila inķiraẓ-id-devran! ḫaẓretleriniñ zeman-i-se'adet iķtiranlarine gelinğejedegin żuhur iden veķai'i jazmağa iķdam ve ihtimam ejledim. Ümid dir ki ķuṣurine nażar olunmija. (*nażm*) Umarim ḫaẓret-i-ḫaķķdan ķi bu taķrir ve bejan * ola maķbul-i-hümajun-i-šehinšah-i-ğihan. (*naṣir*) Bu ķaṣide-i-dilküša ve manżume-i-ruḫ efza ki *Fihrist-i-šahan* ismile müsema dir bu te'lif-i-zibaje dibağe olunmišdir ki taḫrir olundi.

[2]) Brusali Meḫmed Ṭahir, *'Oṣmanli müelifleri*, св. III, стр. 81.

[3]) Персиска сложеница *hemdem* значи: повереник, поузданик, у кога се има поверење, од кога се не крије; *hemdemi* поузданост, поверење.

[4]) *Şolaķ zade tariḫi*, стр. 5.

[5]) *Evlija čelebi Sejaḫat-namesi*, књ. I, Derse'adet, 1314., стр. 446: *Miṣķali Şolaķ zade naķķaš*. Арап. *naķķaš* који мала, боји масним бојама, који ради разне украсе у боји или који израђује филиграм радове, који везе жицом.

[6]) Поч. 23-XI-1424. год. по нашем рачунању.

[7]) Š. Sami, *Ķamus-ül-'alam*, књ. IV, стр. 2973. s. v. *Şolaķ zade*.

[8]) Поч. 15-V-1638. год по нашем рачунању.

[9]) *Evlija čelebi Sejaḫatnamesi*, l. c., стр. 509.: *ḫuẓur-i-padišahide bulunan Miṣķali-i-müveriḫ (Şolaķ zade)*.

[10]) *Evlija čelebi Sejaḫat-namesi*, l. c., стр. 636: *Sazendegan-i-musiķaran. — Neferat 51. Bunu evvela Fiṣağoriṣ ḫakimiñ ḫalifesi (Musa-i-Musiķari) iğad itmišdir. Bunlariñ ilerugelenleri müveriḫ-i-'ālim, faẓil, naķķaš (Musiķari Şolaķ zade) dir ki jeñičeri ğema'atindan dir, köle Jusuf — Şolaķ zadeniñ memlükidir, 'Abd-ul-lah efendireisi katiblerindan dir, Jahudi Jaķo, Čirnik Aḫmed čelebi da efradindan dir.*

Мехмед Шеихи ефендија и гласовити Хаџи Калфа[1]). Ја, на жалост, немам могућности да видим шта су они рекли о њему и како га спомињу, пошто се овде ни до једног од њихових дела не може доћи. Било би важно знати да ли осим Евлије још когод од њих зна да је овај реис-ил-кўтаб и озбиљан историчар био у исто време и на гласу музикант, сликар и краснописац. Било како му драго два горе поменута писца овом нашем историчару приписују поред *Hemdemi* и други псеудоним *Miṣḳali*. Бабингер, позивајући се на наведена места у путописима Евлије челебије, тврди да су Солак зада звали и „Miṣḳali čelebi", а тумачећи реч *miṣḳal, mitḫḳal* каже да значи „einer Art Hirtenflöte"[2]). Међу тим два добра познаваоца тур. језика: Али Назима и Решад кажу да се реч *miṣḳal* у значењу врсте музичког инструмента у Цариграду изговара *musḳal* и није ни постала од арапске речи *miṣḳal* него од персиске *musiḳar*, како ту реч бележи и Евлија челебија на наведеном месту, те не значи никакву врсту пастирске фруле, него је то била нека нарочита врста музичког инструмента налик на данашњу уснену хармонику[3]).

Сви који су досада писали о овом писцу турске историје не помињу му очево име, нити кажу шта је он био и то доказује да они нису пажљиво прочитали његову историју. Да оставимо на страну оно место у уводу, где Солак заде у фигури прича о неком Хасану, благородне нарави, коме има да захвали што је ово своје дело написао, а који би могао бити и његов отац, нешто слично као што је био главни потстрекач и хоџе Садедина за писање његове историје *Таџ-уш-шеварих*-а његов отац Хасан Џан, ма да то може бити и нека крупнија личност, рецимо нека од ондашњих дворских утицајних личности, али он на другом месту у својој историји сасвим јасно и недвосмислено спомиње по имену свога оца. У глави: *Успешни поход ради заузимања Тебриза,* на стр. 610. своје историје, он прича шта се радило у турској ордији после освојења Тебриза. За великог је везира после смрти прослављеног јунака Осман паше Ӧздемировића султан Мурад III поставио Месих пашу. Варош је три дана и три ноћи била искићена и осветљена. То је било за време празника Курбан Бајрама. У седници после Бајрама састао се царски диван. Трећег дана, у понедељак, та су већања закључена. Док су се везири и остали учесници на дивану разилазили по својим конацима, поменути везир Месих паша посла свога послужитеља часном родитељу писца овог дела, благородном Хасан бегу[4]) који је тада био заменик царског секретара[5]) са наређењем да из двора дође право и са њим се састане. И мој часни отац са дивана оде право Месих паши. Кад се састаде са њим, предаде му два царска фермана[6]). У једноме од њих бејаше казано да се на место државног секретара[7]) Хамзе, који је санџак бег кастамониски, предложи једно достојно лице. У другом је стајало да су султану актом великог везира за положај реис-ул-кутаба предложена четири кандидата од којих је био први мој поменути отац, па Лам Али челеби, писар мула Ферах и Мулаџик који тада код Месих паше бејаше главни секретар[8]). Изнад имена мога честитог оца у царском указу бејаше наређено да реис-ул-кутаб буде Хасан. Кад је то видео мој отац, пољуби скут покојног Месих паше. Ради завођења фермана код кадија[9]), он узе царски указ, па оде да и осталим везирима пољуби руку и тако обиђе разна надлештва[10]). И од тога дана после, од седнице дивана која је одржана сутрадан, у уторник, ушао је у салу за заседања са великим везирима, те је имао част да пољуби руку и султану. Датум кад је мој честити отац постао државни секретар[11]) исказан је хроностихом: *jerin buldi rijaset* (т.ј. звање главног секретара нађе своје место), а кад се по ебџед рачуну разреши та фраза, излази да је отац писца историје о којој овде говоримо постао *reis-ül-küttab* хиџр. 993. године[12]).

И доиста се то морало тад догодити, јер се и с друге стране зна да је те године за великог везира постављен хадим Месих паша на место Осман паше Ӧздемир оглије[13]).

Хасан бег је као *reis-ül-küttab* или његов заменик после смрти Осман паше од улака Чигале-заде по царском указу примио на царској Порти спискове и рачуне. Он је тада написао царски берат о назначењу Чигале-заде за главног заповедника турске војске на источним границама с препоруком да на тим странама до пролећа добро пази да не би Црвеноглавци учинили Турцима какву пакост. Па ипак отац Мехмед ефендије на том положају није остао дуго, пошто се ни његов заштитник Месих паша није могао на положају великог везира одржати дуже од године дана и то управо због положаја који бејаше добио Хасан бег.

И тако, ако је текст који је турско Министарство просвете објавило под именом *Şolaḳ zade tariḫi* у целини дело писца Мехмед ефендије Солак заде, онда се из наведенога сасвим несумњиво види да му се отац звао Хасан бег и да је 1585. год. постављен за генералног државног секретара или *reis-ül-küttab*-а. О његовом оцу никаквих других података у овој историји нисам нашао, али би се посредним путем могло закључити да је тада Мехмед ефендија био рођен и ако се не може ништа знати које је старости био, нити знамо шта је тада био. По околности да он свога оца у времену кад је ову историју писао помиње без уобичајеног атрибута *merḥum* покојни, могли бисмо закључити да му је отац доживео и владавину султана Мехмеда IV, односно време кад је ова историја писана.

У доба кад је хоџа Садедин за владе султана Мехмеда III уживао велики углед и имао знатног утицаја на државне послове, Мехмед Хасан беговић Солак заде био је већ зрео човек и заузимао угледан положај на царској Порти. То се види из детаља који је он сам забележио у својој историји на стр. 635. Како је раније већ једном споменуто, султан је ускоро после ступања на престо лично повео војску против ћесара. Турска војска са цар-

---

[1]) Brusali Meḥmed, Ṭahir, op. cit., св. III, стр. 81.; Fr. Babinger, op. cit., стр. 204.

[2]) *Enzyklopaedie des Islam,* B. IV, стр. 520. s. v.

[3]) 'Ali Nažima, Rešad, *Mükemel 'oṣmanli luğati,* Derse'adet, 1319. s. v. *miṣḳal* и *musiḳar.*

[4]) У ориг.: *iš bu ṣaḥib-ül-ḥurufiñ valid-i-mağid-i-mevfur-ül-meḥamidi olan Ḥasan begi.*

[5]) У ориг.: *ki ol zemanda naib-i-menab reis-ül-küttab-i-sulṭani idi.*

[6]) У ориг.: *ḫaṭṭ-i-hümajun.*

[7]) У ориг.: *reis.*

[8]) У ориг.: *baš tezkereği.*

[9]) У ориг.: *ḳaẓaja.*

[10]) У ориг.: *devr-i-ebvab ejledi.*

[11]) У ориг.: *rijasetine tariḫ.*

[12]) Поч.: 3-I-1585. год. по нашем рачунању.

[13]) У краткој белешци у Š. Sami, *Ḳamus-ul-a'lam,* књ. VI, стр. 4285. s. v. *Mesiḥ paša* за овог великог везира је речено да је после владе од године дана, због неуспеха да уклони реис-ул-кутаба Хамза ефендију поднео оставку на положај великог везира, па се повукао у мир и у томе је стању и умро хиџр. 997. год. (Поч.: 20-XI-1588. године по нашем рачунању). Упореди *Tariḫi-i-Na'ima,* Istanbul, 1280., св. I, стр. 107.

ским чадором у средини била је распоређена у пољу под градом Јегром. Све извиднице су јављале да је хришћанска војска врло велика. У царском штабу настало је колебање и страх за султана од пораза. Нови велики везир Ибрахим паша, пореклом, како кажу, од некуд из околине Дубровника, осматра непријатељски распоред трупа, распоређује и сам своје јединице како би што поузданије дочекао непријатеља. Кад се пред вече врати из такве једне војне инспекције, управо у часу кад је у свом шатору клањао вечерњу молитву, стиже му од цара једно писмо чија га је садржина запрепастила. У писму је, каже Солак заде, султан писао: „Зар не би могло да буде да ја вас наименујем за главног команданта, па да вас оставим, а ја одавде да се вратим у Цариград?" Брига и туга обузе јадног пашу, каже Мехмед ефендија, те мене бедног позва и нареди ми да напишем да се из садашње ситуације није могуће извући. Сачувај, боже, војска би се могла поколебати, па нагнути за вама. Непријатељ би нас могао погнати, напасти и на Муслимане и на мога цара. У том случају извући се са изгледом на успех мало је вероватно. „У томе смислу, наредио је Ибрахим паша, да састави писмо".

И ако се одавде не види јасно у каквом је звању био наш Солак заде, у сваком случају јасно је да је био у најмању руку главни тескереџија великог везира, ако није био оно што је његов отац Хасан бег био за владе великог везира хадим Месих паше. Мустафа Наима, који је овај податак преписао из ове историје не спомињући на овом месту извор, узима да је њен писац био тада *reis-ül-küttab*[1]).

И приликом заузимања града Кањиже, у лето хиџр. 1009. године[2]) налазио се он у пратњи великог везира и главног сердара турске војске, но сада поуздано као *reis-ül-küttab*. На стр. 656. в. 7. ове своје историје Солак заде прича како је Ибрахим паша са јаничарским агом дошао у Београд и како никоме није хтео открити циљ свога похода, него је све говорио да иде да заузме Острогон. Тек кад је с војском прешао реку Драву преко моста код Осека, окрете се и упути ка вароши Шиклошу. И кад је ту стигла ова војска, каже Мехмед ефендија: „позва мене, писца ових искрених речи, који је тада на срећној Порти заузимао положај главног царског секретара, па ми нареди да напишем царске указе, чије се заповести морају извршивати, управљене на адресу Мурад паше и његова помоћника Мехмеда ћију да оду и опседну град Бобовац и да се постарају да га заузму пре но што ми тамо стигнемо"[3]).

Даље, у продужењу на истој страни, он у вези са горњим наређењем каже: „Овај убоги, много грешни, према горњој заповести пошто одмах написасмо указ и уцртасмо му тугру, упутисмо га именованима"[4]).

Да је био у боју који је турска војска била са ћесаровом војском око Кањиже, види се и на стр. 657. в. 7., где нам је испричао у каквом се тешком положају једнога тренутка налазио сам главни командант ове турске војске, велики везир Ибрахим паша, кад му је заповедио да хитно напише четири наредбе четворици заповедника: румелиском беглербегу, анадолском беглербегу, Мехмеду ћаји и команданту топништва да му што пре дођу у помоћ, јер јаничари беху у паничном страху напустили своје положаје и разбегли се испред непријатеља.

И на стр. 659. још једном видимо да је писац ове историје био у овом рату у штабу сердара и великог везира Ибрахим паше. Иако је стварно турска војска овде већ била на путу да буде коначно потучена, непријатељ, необавештен о томе, напусти бојиште и не искористи своју победу. Турци су после тога освојили Кањижу и још неколико градова. Одмах се раструбило на све стране о овом успеху турском. Три дана се и три ноћи у Турској шенлучило поводом ове победе. Сви команданти су били одликовани, а највише сердар Ибрахим паша, кога његов шурак, султан Мехмед III, ферманом наименова за доживотног великог везира. Том приликом је и наш Солак заде у знак одликовања добио од султана нарочити огртач[5]).

Ова турска војска после тога је дошла да презими у Београду и ту, у очекивању да се са разних страна из зимовника концентрише војска, 9. дана месеца мухарема хиџр. 1010. год.[6]) велики везир Ибрахим паша после кратког боловања умре, те га опојаше у Бајрам беговој џамији у београдском граду, где га у порти те џамије на једном згодном месту привремено и сахранише. До наименовања новог сердара, заповедништво над овом војском прими везир и румелиски беглербег лала Мехмед паша, који беше с војском из Скопља, свога зимовника, пошао пут Београда да се придружи главној ордији. Вест о смрти Ибрахим паше стигла га је у Крушевцу. У Београд стиже управо кад је требало да се велики везир сахрани. После сахране, каже Хасанбеговић, на стр. 661. в. 23. „овог убогог роба многогрешнога он добави[7]) и нареди да се напише извештај о смрти поменутог покојника и о потреби да се границе чувају и томе слично. Написани су извештаји: В. Порти, високим државним фукционерима, нарочито шејх-ул-исламу, Сана-ул-лах ефендији, кадиаскерима и јаничарском аги, који већ беше пошао из Цариграда да се придружи војсци. И сва су та писма хитно разаслата по улацима".

На место Ибрахим паше султан постави за великог везира и сердара војске на западној граници заступника Ибрахим пашиног у Цариграду, везира Јемишчи Хасан пашу под условом да има одмах да напусти Цариград и најхитније да се стави на чело војске у Београду. Да се не би дангубило око његова спремања, поклоњене су му све ствари Ибрахим пашине које је имао у стану царске војске: шаторе, оружје и сву ратну опрему, коње, камиле и осталу комору и преко свега тога још султан му даде за жену Ибрахим пашину удовицу, своју сестру, султанију Ајишу[8]).

И за владе новог великог везира писац ове историје остао је на положеју који је имао под управом пређашњег сердара Ибрахим паше. Зиму хиџр. 1010. (1601.—1602.)

---

[1]) *Tariḫ-i-Na'ima*, l. c., стр. 151. в. 18. и стр. 152. в. 24.

[2]) T.j. 1600. год. по нашем рачунању.

[3]) Ово место у оригиналу гласи: „*'Asker-i-ẑafer peiker ile Šiklоša vuşul buldikda bu rakim-üi-ḥuruf şadakat mevşuf, ki ol zeman mejmennet-i-nišanda rijaset-i-küttab me'arif nişab ḫidmetinde idi, da'vet idüb Murad paša ile ketḫudalari olan Meḥmed ketḫudaja ḫiṭaben emr-i-hümajun sipariš mešḥun jazdirüb. Maẓmuninda: ilġar ile varub Bobofğe nam ḳal'aji muḥaşara ejlejüb, biz varmadin fetḥ ve tesḫirine s'aj-i-keşir ejlejesiz*".

[4]) У ориг.: *Bu faḳir-i-pür taḳşir emr-i-mesfuri 'ala el fevr tesṭir itdigimiz gibi ṭuğrasini čeküb muma ilejhimaje günderildi.*

[5]) У ориг.: *Ve bu ḥaḳir-i-şadaḳat evşafe daḫi müstekil ḫal'atlar gelüb, ri'ajetler olundi.*

[6]) T.j. 10-VII-1601. год. по нашем рачунању.

[7]) У ориг.: *Bu 'abd-i-faḳir keşir-ül-taḳşiri getürdüb.*

[8]) *Şolaḳ zade tariḫi*, стр. 664—668.

год. Хасан паша је провео у Београду. Пошто упути Шахин Гираја, брата кримскога хана Селамет Гираја, са његовом татарском војском на зимовник у Печуј и његову околину и пошто се постара око снабдевања градова потребном храном, једнога дана он изненада остави своју послугу, свој пртљаг и комору у Београду, а са собом поведе само оне који су потребни били да буду са њим и тако се крену на пут за престоницу. Узалуд су више пута покушавали кривоусти Али паша[1]) и други његов имењак Хасан паша да га од те намере одврате, па кад их и по четврти пут одби, рече: „Нека буде што буде!" па не гледајући ни на снег ни на кишу, пође на пут. Кад је стигао у место Јагодину, дође му његов човек, некакав Хасан ага, који га извести да је Санаулах на захтев спахија поново постао шеих-ул-ислам. По његовом предлогу ће опет царска војска како копнена тако и поморска морати да изађе ван. А Хусеин ага из Јемена бејаше му писмом поручио: „Ако ти је живот мио, одмах да похиташ у престоницу".

Те ноћи се устало у један сат пре поноћи[2]) и кад се стигло до места Параћина, лед се беше кренуо низ воду. Није се могло прећи. Кад смо били неколико корака пред Ћупријом, мост се скрха, те се ни преко њега није могло прећи. Кад је човек отишао на скелу која је испред Крушевца[3]), установљено је да је била проваљена и потонула. У чуду и бризи отуда се вратисмо.

У Јагодину се вратисмо између вечера и јације. Ту ноћ, пуну неизвесности, паша *заједно са свима нама*[4]) били смо збуњени и избезумљени као они који су изгубљени у пустињи: нити смо могли наставити пут, нити је било начина ту да останемо. Међутим није било никаква изгледа да се мост оправи, јер кад ледене санте почну да се крећу, то стање може да потраје каткад и по три месеца. Најзад ту ноћ били су сви познаваоци од раје онога краја послати да траже место, где би се могла прећи река. Сутрадан око подне у густој шуми нађоше једно место, где се лед још не бејаше отопио. Дојурише и препоручише нам: „Похитајте са прелазом!" Одмах и оно мало ствари што смо са собом носили, онде остависмо, па само са јагмурлуком[5]) који нам је био на леђима и са по једним ћурком одјурисмо на коњима као брзоноги татари на оно место. Преко леда смо прешли један по један и у Параћин[6]) стигосмо између акшама и јације. Пошто се нешто мало прихватисмо, опет у пет часова по мрклој ноћи настависмо пут и стигосмо у варош Ниш"[7]).

Овде је Мехмед ефендија прекинуо своју причу о мукама које су мучили на овом путу кроз нашу земљу. Оно што је важно за нас, то је што се из ње види да је он и тада био генерални секретар владин и, као такав, пратио на овом путу великог везира Јемишчи Хасан пашу, који је, очевидно, био обавештен на неки начин да је у Цариграду избила побуна спахија у споразуму са јаничарима, подбодени од цариградске улеме на челу са тадашњим шеих-ул-исламом Санаулах ефендијом, и још неким закулисним чиниоцима из двора.

Велики везир је у последњем тренутку стигао у престоницу и срећно је тада извукао главу. Одвајањем јаничара од спахија Хасан паша је успео да побуну угуши пре но што је захватила веће размере. Сад је настало систематско истребљивање коловођа побуне. Тих дана командант спахи-оглана, Мустафа ага, приведе пред великог везира и његове присталице двојицу од угледнијих побуњеника, неког Појраз Осман бега и Öкӳз Мехмеда. На јавном саслушању пред великим везиром и другом крупном престоничком господом Појраз Осман бег је испричао како је завера била организована и ко су били главни организатори њени. Да је и приликом овог саслушања био присутан писац ове историје, Хасан беговић Солак заде, видимо из његова текста на стр. 678., где је изложен ток развоја тога процеса. Кад је оптужени јавно рекао да је побуну помагао шеих-ул-ислам Санаулах ефендија и кадиаскери, које бејаше Хасан паша већ успео да смени, велики везир ће самоуверено упитати Осман бега: „Али садашњи муфтија (шеих-ул-ислам) Мустафа ефендија, без сумње није био с њима". Оптужени одговори: „Тако ми бога, господару, Мустафа ефендија је од њих свију осталих највише подбадао!" „Тад је Хасан паша, каже наш писац историје, погледао у лице овога убога са изразом запрепашћења". Хиџр. 1012. год.[8]) противници овог везира доскочили су му и он је у парку Сутлиџе у Цариграду по султановом наређењу погубљен, али наш Мехмед ефендија је сачувао свој положај и после његове смрти, па је на њему остао и после тајанствене смрти султана Мехмеда III и доласка на престо његовог најстаријег сина султана Ахмеда I, 18. реџеба 1012. год.[9]) Солак заде на стр. 687. своје историје прича о подмуклој борби између великог везира Али паше и хадим хафиз Ахмед паше, негде крајем месеца шевала 1012. год.[10]) Приликом једнога дивана по наређењу заступника великог везира писао је за двор три реферата[11]).

После тога му се губи траг и из његове историје не види се шта је с њиме било све до хиџр. 1030. год.[12]) На стр. 51., говорећи о чудесима које је својим клетвама чинио косовски шехид, султан Мурад I, Мехмед ефендија је из старијих историја и хроника турских пренео анекдоту како је тај султан уклео свога тврдоглавог сокола, те се у камен претворио на стубу испод кубета у његовој џамији коју бејаше Мурад раније подигао у близини лековите бање код Брусе. Да истинитост те приче поткрепи, Солак заде додаје: „Овај убоги 1030. године био сам у Бруси. Видео сам. Нисам веровао. Мислио сам да је онде слетео"[13]). На жалост, овај нам податак ништа друго не каже. Нити знамо шта је тада био, нити можемо докучити откуда се ту нашао, да ли је био у пролазу или је у Бруси тада био у некој служби.

Брусали Мехмед Тахир и по њему Бабингер за Солак зада рекли су да је рођен у Цариграду, али нису казали одакле они то знају, као што нису рекли откуда знају да је тамо и умро хиџр. 1068. год.[14]) Хамер међутим на наведеном месту тврди, али и он ненаводећи извор, да је Солак

---

1) У ориг.: *geğ dehan.*
2) У ориг. је записано по источном времену у 5 сати ноћи.
3) У ориг.: *Alağa Ḥiṣar ḳaršisinda olan sefine.*
4) У ориг.: *paša ile ğümlemiz (Ṣɔlaḳ zade tariḫi,* стр. 670. в. 3.).
5) Нека врста дугачког огртача који штити од кише.
6) Написано *Parakin.*
7) У ориг.: *Niš ḳaṣabasi.*
8) Поч. 11-VI-1603. год. по нашем рачунању.
9) Т.ј. 22-XII-1603. год. по нашем рачунању.
10) Т.ј. 3-III-1604. год. по нашем рачунању.
11) У ориг.: *Bu faḳir-i-pūr taḳṣire ḥaremein-i-mūḥteremein ḥidmetine mūte'aiiḳ iken ūğ telḫiṣ jazdirūb.*
12) Поч. 26-XI-1620. год. по нашем рачунању.
13) У ориг.: *Bu faḳir biñ otuz tariḫinde Brusada idim. Görmišim. Inanmaz idim. Učurma ṣanirdim.*
14) Поч.: 9-X-1657. год. по нашем рачунању.

заде умро хиџр. 1060. год.[1]) и ова година се мени чини вероватнијом од оне коју су узели горе наведени писци. И то ево зашто. Ми смо из казивања историописца Солак заде раније видели да је његов отац постао *reis-i-küttab* хиџр. 993. год. Он о томе не прича као саопштење свога оца, него као свој доживљај. Да све оне појединости запамти човек треба претпоставити његову пуну зрелост и да је у те послове био добро упућен. Ако претпоставимо да је тада имао бар 30 година, хиџр. 1068. год. Солак заде би морао имати најмање 105. год., а то је мало вероватна претпоставка.

На веру исто тако морамо примити и тврђење Брусали Мехмед Тахира да је сахрањен у Цариграду, на углу кафане код чесме, с десне стране пута који води од Силиври Капије пут текије Сејида Низама.

На питање кад је ова историја писана, Солак заде је дао одговор у наведеном свом малом уводу на 3. страни своје историје, а то он понавља и на стр. 698. кад каже: царевић Ибрахим ступи на престо, па, пошто је царовао неко време, убројан је у ред изгинулих за веру, а на царски престо је дошао његов најстарији син султан Мехмед хан, који је сада цар.

На стр. 767. исто тако, говорећи о ступању на престо султана Ибрахима, каже: његов син је султан Мехмед хан, који је сада наш цар[2]). У тексту његове историје нисам могао наћи никакав податак на основу кога бисмо могли нешто ближе одредити време кад је ова историја написана. Додуше он на 20. страни своје историје, говорећи о постанку јаничарске војске, каже: „На тај начин је много хиљада раје прешло у ислам. *До данашњег дана* од тада има више од 360. година", али тај нам податак не може бити ни од какве користи, пошто ми не знамо које је године по Солак заду основан јаничарски оџак, те да на основу тога установимо годину кад је он своју историју писао. Сад се узима да је у Турској јаничарска војска установљена 1330. год. по нашем рачунању. По том рачуну изашло би да је он своју историју писао 1690. год., а те године он већ одавно није могао бити међу живима.

Има у његовој историји још један податак на основу кога би се, можда, могло нешто ближе установити време кад је писао ово своје дело, али га ја нисам могао искористити. На стр. 668—669. своје историје Солак заде је забележио да је, оне године кад је умро Ибрахим паша и на његово место дошао у Београд нови везир и сердар Јемишчи Хасан паша, тад у Београд стигао са татарском војском поменути Шахин Гирај, брат кримскога хана Селамет Гираја *који је*, како каже Солак заде, *и сада хан*. Требало би знати докле је живео овај кримски хан, па би се на основу тога могло установити да је његова историја написана између године ступања на престо султана Мехмеда IV и смрти Шахина Гираја.

Раније смо споменули шта је Хамер у својој историји Османског царства рекао о историји Солак зада, коју је у групи турских општих историја као извор за своју историју навео под бр. 42. Један број пре ње забележио је историју династије Османове од Хасан бег заде[3]). За писца те историје рекао је да је син реис-ул-кутаба, малог Хасан бега, који је под владама великих везира Ибрахим паше и Јемишчи Хасан паше у звању наследио свога оца. Умро је 1045. (1636.) год. Ова историја, по Хамеру, иако је за период од султана Сулејмана Законодавца један извод из историје хоџе Саедина, за време после тога има вредност оригиналног извора, нарочито за период кад је писац живео, догађаје излаже као сведок и са извесном политичком бојом. Потпун примерак његове историје Хамер није могао добити, па је стога њен део од времена султана Сулејмана до краја дао у Цариграду да му се препише. Хамер због тога није знао име њеног писца, које је могло бити забележено у њеном првом делу, а који Хамер није сматрао за потребно да добави у препису, верујући да је извод из Хоџине историје. Одакле је дознао да је њен писац Хасан бег заде, и да је умро хиџр. 1045. (1636.) год., није казао, нити је навео одакле му је податак да му се отац звао *Küčük Ḥasan beg*.

После Хамера о истом писцу има белешку у поменутој турској библиографији Брусали Мехмед Тахир. Он сад зна да се писац те историје звао Ахмед бег Хасан бег заде, да је био син малога Хасан бега који је био реис-ул-кутаб код хадим Сулејман паше. И по њему је ова историја нека врста извода из Хоџине историје *Tağ-ut-tevariḫ*-а. Његов оригинални састав, по Брусали Мехмед Тахиру, почиње од догађаја из доба султана Селима па до хиџр. 1032. године[4]). Зна и то да је његова историја послужила као најглавнији извор једноме од старијих турских историописаца после хоџе Саедина најзнаменитијем турском писцу историје, вака-новису Мустафа Наими. Изворни део своје историје, каже овај турски библиограф, писао је као сведок догађаја и одликује се концизношћу. Његово је дело и спис Кањишка Фетих-нама[5]). Он однекуд зна, даље, да је тај Ахмед Хасан бег заде умро не, као што је рекао Хамер, хиџр. 1032. год., него хиџр. 1035. год.[6]) и да се претпоставља да је сахрањен у Цариграду, у гробљу званом *Gümüš Şuji*, прекопута од некадашњег немачког посланства. За живота заузимао је положаје *reis-ül-küttab*-а и *defterdar*-а. Оба поменута списа остала су му нештампана. И, најзад, каже да је његово дело под насловом: *Uşul-ul-ḫükkam fi nižam-ül-'alem* избор из књиге ḫaṭib Ķasim oğli која носи наслов: *Revżat-ül-aḫbar*[7]).

Ове податке и оцену о овом писцу од почетка до краја усвојио је без приговора и унео у своју књигу *Die Geschichtsschreiber* Dr. Fr. Babinger, стр. 174. бр. 148. и, мислим, да је тиме учинио крупну погрешку. И Хамер је погрешио, али налазим да је његова погрешка мања. Пре свега он није идентификовао писца историје Ахмеда са Хасан бег заде. Ако је и он погрешио што је мислио да Солак заде и Хасан бег заде нису исто лице, не може му се много замерити, јер у његово време још нису биле штампом објављене главне турске историје, па међу њима и *Tariḫ-i-Şolaķ zade*, из које би могао видети да је писац историје Хасан бег заде и Солак заде једно и исто лице.

Кад сам приступио да напишем чланак о овом иначе не од мале вредности писцу турске историје Солак заде, ја нисам ни помишљао да у турској историографији влада оваква пометња у питању његове личности. Најмање сам претпостављао да ће мени пасти у део да расправљам

[1]) Поч.: 4-I-1650. год. по нашем рачунању.
[2]) Султан Мехмед IV звани Авџи дошао је на престо 18. реџеба 1058. или 8-VIII-1648. год. по нашем рачунању. Види Hammer, op. cit., св. X, стр. 122. н. 2.
[3]) *Tariḫ-i-al-i-'Oşman li Ḥasan beg zade* (Hammer, *Devlet-i-'Oşmanije tariḫi*, св. I, стр. 32. бр. 41).
[4]) Поч. 5-XI-1622. год. по нашем рачунању.
[5]) У ориг.: *Ķaniža fetiḫnamesi*.
[6]) Поч. 3-X-1625. год. по нашем рачунању.
[7]) Brusali Meḥmed Ṭahir, *'Oşmanli müelifleri*, св. III, стр. 46.

једно овако крупно питање из турске историографије и то из релативно не тако давног времена.

Што је ово питање тако дуго остало нерасправљено, кривица пада у првом реду на безименог уредника за штампу Солак-задеове историје, што у свом предговору као најпозванији није пружио потребне податке о писцу чији је рукопис објавио. Он међутим не само што се тим питањем није бавио, него јавности није казао чак ни по коме је рукопису своје издање приредио, а да и не говоримо о решавању једнога низа других питања која су у оваквим случајевима од преке потребе и која се тако рећи собом намећу. С претпоставком да је текст историје који је турско Министарство просвете издало под насловом *Tariḫ-i-Şolaḳ zade* дело једнога писца, на основу онога што је довде изнесено, мислим, да се може примити претпоставка да се њен писац звао Мехмед, а не може се сумњати у то да се његов отац звао Хасан бег који је за везировања хадим Месих паше био *reis-ül-küttab* и да му је било презиме Солак заде, које, и поред обратног тврђења Мехмед ефендије, није било много познато. Савремени историчари турски га не спомињу под овим презименом. За њих је писац ове историје био познат по очеву имену Хасан бег заде. Изузетак чини у томе погледу познати турски путописац и по мало историописац Евлија челебија, који га опет не спомиње ни по имену његову ни његова оца, него само по презимену Солак заде, ако се тај помен који смо напред навели у опште и односи на писца историје о којој овде говоримо.

Један његов савременик, наш земљак, и сам писац једне доста цењене турске историје, познати Ибрахим Печевија, помиње га само по презимену Хасан бег заде. За његово презиме Солак заде изгледа уопште није знао. Говорећи о погрешкама великих везирâ: Ибрахим пише и Јемишчи Хасан паше, Печевија каже: *Bu 'azl ve naṣb aḥvalin Ḥasan beg zade efendi tafṣil üzere jazmišdir* (т.ј. о тим постављењима и збацивањима Хасан бег заде ефендија је потанко писао)[1]).

Исто тако тај историописац из Печуја на другом месту, мало даље, пише: *Ḥata ṛḤasan beg zade efendi daḫi tariḫinda böjle taṣriḥ itmiš. Allah ta'laje m'alumdir. Böjle dejenler buhtan-i-'ažim itmišlardir* (т. ј. па и у историји Хасан бег зада је овако изложено. Вишњи бог зна. Они који овако говоре, рекли су велику клевету)[2]). Није потребно нарочито да подвлачим да оба поменута места код Печевије односе се на одговарајуће ствари о којима се говори у историји Солак заде.

И чувени турски историописац, у Турској, после хоџе Садедина, највише цењени историчар са краја 17. века, по моме мишљењу много прецењивани, Мустафа Наима нигде не спомиње нашег писца историје по његову презимену Солак заде, иако је његова историја, како је бурсали Мехмед Тахир то добро уочио, незнатна прерада историје Солак-задеове, само што он њу помиње по имену Хасан бег заде тарихи.

Врло је корисно овде да донесемо један извадак из увода историје Мустафа Наима који ће, уверен сам, најбоље потврдити исправност мога мишљења и погрешке оних који су о овом писцу говорили пре мене, а нису за њега знали.

Мустафа Наима објашњава како је постала његова историја, па између осталога каже:

Сад, за владе султана Мустафе сина султана Мехмеда[3]), кад је његов велики везир био Хусеин паша[4]) иначе велики љубитељ историје, Њ. екселенцији бејаше поднео на поклон неки Ахмед ефендија из реда улеме, син славног списатеља Мула Мехмеда, човека из доба владе султана Ахмеда, један зборник односећи се на историју, исписан руком историописца[5]). Овај Ахмед ефендија беше саставио једну исцрпну, на необичан начин састављену историју догађаја у Турској царевини од времена владе покојног султана Ахмеда и султана Мехмеда до времена Ћупурли Мехмед паше. Раније догађаје бејаше узео из историје Хасан бег зада у намери да их својој историји дода. Али пре но што је све то успео до краја да изведе и на чисто препише, писац је те историје умро. После толико година до сада тај концепт се толико замрсио и отишао у заборав, као да ништа није ни написано. Додуше, поменути писац те историје био је човек пажљив, увиђаван и испитивачке природе, при том је био упознат са догађајима до танчина, те му није било тешко да проникне и у последице њихове. Бележећи из дана у дан, писао је јасно, потанко и темељно. Њ. Екселенција бејаше тај чудновати Зборник проучио од почетка до краја, па је нашао да не би било право да се једно такво дело из наше прошлости сачувано у једном јединим примерку изгуби и да га нестане. За то ми изволе наредити да се ја потрудим да тај зборник историје обновим, средим и изнова препишем.

Божјом помоћи успео сам да ову историју поново напишем. Да би његово благородно име прославио, пошто сам ону историју средио и у поглавља изделио, ја инокосни и у кут заборава повучени његов слуга Наим, кога он постави и за тај посао одреди, у смислу тога наређења овај убоги приступи послу. На понеким местима, где се потреба указала, вршио сам позајмице из других озбиљних историја и додавао, те је на тај начин ова историја доведена до наших дана. Трудио сам се да додам и оне догађаје које други нису забележили и у своје историје унели. Нисам жалио труда да казивања из других исто-

---

[1]) *Tariḫ-i-Pečevi*, св. II, 1283. год., стр. 210.

[2]) Опет тамо, стр. 238.

[3]) Реч је о султану Мустафи II, сину султана Мехмеда IV који је дошао на престо после свога стрица, султана Ахмеда II, 6-II-1695. год. С престола је збачен 21-VIII-1703. год., па је неколико дана после тога умро последњег дана у месецу децембру исте године *(Enzyklopaedie des Islam*, B. III, стр. 820 s. v. *Muṣṭafa* II).

[4]) Овај велики везир у турским историјама носи надимак *'Amuğa zade* стричевић, био је син Хасан аге, најмлађег брата великог Ћупурлић Мехмед паше. Кад је велики везир Елмас Мехмед паша 11. септембра 1697. год. погинуо у боју код Сенте, на његово место дошао је Хусеин паша 1 реби-ул-евела 1109. (17-IX-1697) године и задржао се на том положају до 11. реби-ул-ахира 1114. (4-IX-1702.) год. Под његовом владом је закључен Карловачки мир и тако завршен петнаестогодишњи рат између Турске и Аустрије и њених савезника: Млетачке, Русије и Пољске. О њему је један савременик (Paul Lucas) у свом путопису забележио: *C'étoit l'homme de tout l'Empire qui l'avoit le mieux servi... fort honnête homme, et dont tout le monde parloit bien.* Један француски посланик о њему је написао у својим мемоарима: *il a gouverné l'empire pendant cinq ans avec tout de noblesse qu'on a dit que le vizirat était mort avec lui (Enzyklopaedie des Islam.* B. II, стр. 366. s. v. *Ḥusain pasha).*

[5]) У ориг.: *tariḫa mute'aliḳ bir meğmu'a-i-'ağibe ve muveriḫ ḫaṭṭile bir müsvede-i-ğaribe.*

рија уносим, како би ова била један потпуни изразити поклон. Да би се његовим [везира Хусеин паше] благородним именом прославила, овој сам књизи наденуо име: *Revzat-ül-Ḥüsein fi ḫulaṣat-i-aḫbar-ül-ḫafiḳein* (Хусеинов перивој о догађајима изложеним у кратко са истока и запада)[1]).

Као што се види и Наима не зна за историју Солак заде. И он помиње историју Хасан бег заде, али оно што ваља нарочито истаћи, он јасно разликује неког историописца Ахмед ефендију сина мула Мехмедова од Хасан бег заде, чију је историју користио кад је покушао да пише своју, а која је, не историја Хасан бег заде, као што напамет тврди Брусали Мехмед Тахир, послужила као главни извор вака-новису Мустафа Наима-у[2]).

Ми смо напред видели мишљење Хамера за део историје Хасан бег заде до времена Сулејмана Величанственог, на име, да је то прост извод из Хоџине историје. Међутим интересантно је да Солак заде међу својим изворима историју *Tağ-ut-tevariḫ* уопште и не помиње, а за њеног писца, хоџу Садедина, у колико га спомиње као видно историско лице за владе султана Мурада III и његовог сина султана Мехмеда III, очевидно за њега нема симпатије, те где год је могао, није пропустио прилику да га не изобличи и унизи као на пр. оно где се говори како је хоџа Садедин искористио свој утицај на султана, кад је овај на путу за бојно поље ради освојења Јегре пролазио кроз Једрене, те издејствовао ферман о постављењу свога сина Есад ефендије, тадашњег једренског кадије, за цариградског кадију[3]), или оно злурадо излагање на стр. 640., кад се беше подигла једна клика са шејх-ул-исламом и великим везиром на челу и успела за кратко време да се онемогући сваки хоџин утицај на крупне државне послове, кад га је можда чак и од прогонства спасла султанија-мајка. По свему изгледа Солак заде је припадао некој котерији која је чинила све да из двора уклони султановог хоџу, Садедин ефендију. Али, при свем том, вредно би ипак било да се изближе проучи то питање и да се подробније испита да ли је и у којој мери Солак заде пишући своју историју био под утицајем историје *Tağ-ut-tevariḫ*.

Иначе и Солак заде, као што смо из његова увода видели, као и хоџа Садедин, тврди да је прочитао многе исламске, нарочито турске писце историје Османова царства, иако је његов списак наведених извора мањи од списка хоџе Садедина.

Солак заде као изворе за своју историју поименце спомиње:

Историју Хамза бега, брата Ахмедијина[4]) (стр. 79. в. 27.) О њему види Фр. Бабингер, op. cit., стр. 13. бр. 3.

И Солак заде се у својој историји позива на Нестора турске историје, Ашик пашу заде: *ʿAšiḳ paša oğli tevariḫ-i-al-i-ʿOsman* (стр. 170. в. 9.), али два пута га и он погрешно зове: *Seiḫ-ül-müveriḫin ʿAšiḳ paša* или *ʿAšiḳ paša rivajet üzere* (стр. 124. в. 2 и 198. в. 28.), место ʿAšiḳ paša zade.

На историју мула Идриса из Бидлиса позива се на много места: *Mevlana Idris-i-Bidlisi tariḫi* (стр. 62. в. 21; 134. в. 27.), или једноставно: *mevlana Idris* (стр. 129. в. 26; 135. в. 24.; 141. в. 4.; 142. в. 26.; 158. в. 20.; 165. в. 18.; 166. в. 28.; 168. в. 10.; 192. в. 24.; 225. в. 11.; 291. в. 27). Један пут га помиње: *Mevlana Idris Hešt Behišt nam farisi tariḫinde terğeme olunmišdir* (стр. 190. в. 2.).

Доста се често позива и на историју мула Мехмеда Нешрије: *mevlana Nešri dimišdir* (стр. 124. в, 3.; 127. в. 12,; 135. в. 2.; 158. в. 20.; 160. в. 28.; 163. в. 17.; 219 в. 9.; 291. в. 27. и 235. в. 13.).

Узимао је податке из три историје о Тимур Ленку. На стр. 71. в. 7. помиње *Timur-name* од ʿArab Šah-a. На стр. 77. в. 3. послужио се историским епосом о истом предмету од мула Хатифије: *Mevlana Hatifi nažim-i-Timur-name*, а на стр. 79. в. 20. то исто дело наводи: *Mevlana Hatifi Timur-namesi*. Послужио се на стр. 70. в. 4. историјом о Тимур Ленку коју цитира: *Šeref-ed-din ʿAli Jezidi Timur-name müelifi tariḫi*, а на странама 70. в. 18. и 23; 76. в. 16. и 91. в. 2. позива се на *mevlana Šeref-ed-din Jezidi Timur-namesi*.

Више пута је право позајмице из историје Али ефендије, коју наводи: *Künhül-aḫbar ṣaḫibi, merḫum ʿĀli efendi ḳavlinğe* (стр. 89. в. 20.; 124. в. 2. и 3.; 139. в. 12.; 188. в. 3. и 305. в. 3.).

Једанпут се позива на спис *Šeḳaiḳ.* не казујући име писца (стр. 136. в. 14.).

Исто тако помиње књигу *Ğem-name* без имена њена писца: *Ğem-name bir kitabdir, mürad iden ana mürağʿat ider* (стр. 286. в. 11.).

Као хоџа Садедин и Солак заде место по имену често своје изворе спомиње општим изразима: *küttüb-i-mütebe-rede jazilmišdir* (стр. 80. в. 12.), или: *erbab-i-tevariḫ mütefiḳun ilejh dir* (стр. 179. в. 23.), или: *ekšer tevariḫ-i-ʿOsmanijede* (стр. 306. в. 15.). У више случајева каже просто: *rivajet olunur* (стр. 199. в. 10.), или: *ve bir rivajetde* или *rivajet iderler* (стр. 210. в. 28.). Каткад ће рећи и овако: *naḳilan-i-behğet efza-i-Meḫmed ḫan olanlar* или *ağaz-i-ḳiša-i-ravijan iḫbar-i-dil küša-i-al-i-ʿOsman* (стр. 190. в. 16.), или: *El ühdet-i-ʿala-er-ravi* (стр. 211. в. 12.) или: *ravi-i-širin kelam ider ki* (стр. 310. в. 17.).

Послужио се и старим исламским историјама, али их наводи без имена њихових писаца, под општим називом: *küttüb-i-tevariḫ-i-ḳadim* (стр. 264. в. 3.) или: *baʿẓ-i-teva riḫ-i-ḳadimde* (стр. 214. в. 8.).

И оно што се по свету говорило каткад Солак заде употребљава као податак о неком историском догађају. Ту врсту извора он означава општим изразима: *menḳul dir* (стр. 276. в. 25.; 295. в. 26.). Говорећи о великој глади која је владала у Турској хиџр. 910. год.[5]) наводи народно причање да су људи пасли траву: *ot otladiḳlari menḳuldir* (стр. 318. в. 20). Неки пут ће рећи: *naḳil iderler* (стр. 320. в. 3.). Иначе исти му извор означавају изрази: *elsine-i-nasda* (стр. 267. в. 21.). За разлику од овог усменог казивања он има израз: *küttüb-i-tevariḫde* (стр. 267. в. 21.), или: *baʿẓ-i-küttüb-i-tevariḫ* (стр. 201.), или: *küttüb-i-tevariḫde mesṭur* (стр. 168. в. 25.), или: *baʿẓ-i-küttüb-i-tevariḫde mesṭur* (стр. 134. в. 18.), или: *baʿẓ-i-tevariḫda*

[1]) *Tarihi-i-Naʿima*, св. I, Derseʿadet, 1280. год., стр. 8—11. Бабингер у поменутом Зборнику турских историописаца о Мустафи Наима говори на стр. 245. бр. 217., али није обратио довољну пажњу на ово место у његовом уводу, па га није искористио, а за Наимаову историју, за питање како је постала, за време кад је она написана, више вреди ово што сам навео но све друго што је код Бабингера у његовој биографији написано.

[2]) Brusali Meḫmed Ṭahir, op. cit., св. III, стр. 49.

[3]) *Ṣolaḳ zade tariḫi*, стр. 632. в. 9.

[4]) У ориг.: *Aḫmedi ḳarandaši Ḥamza beg tariḫi.*

[5]) Поч. 14-VI-1504. год. по нашем рачунању.

meşfur dir (стр. 283. в. 23.), или: *ba'z-i-tevarih* или *ba'z-i-tevarih ḳavlinğe* (стр. 142. в. 28.; 149. в. 23.; 165. в. 21.). Има и оваквих израза: *ba'z-i-müverihin ḳavlinğe* (стр. 111. в. 21.) или: *ba'z-i-müverihin rivajeti üzere* (стр. 315. в. 26.), па и: *ba'z-i-nushada dejü jazar* (стр. 135. в. 14.).

Као главни државни секретар био је у положају, за период док је био у служби, да има у рукама важна државна акта и писма, од којих је многа и сам састављао, па се и њима у овој историји служио. То се види и на стр. 673. в. 28., где наводи препис једног царског фермана.

Од мени познатих турских историчара ово је најстарији који је несумњиво помесна предања народна и народне приче унео у своју историју. На стр. 49. своје историје он је испричао како је *Милош Обилић убио султана Мурада на Косову* 1389. год., па је том приликом унео и неке народне приче о њему. И зато што се те приче односе на једнога нашега јунака и што су оне постале у нашем народу, ја ћу овде дословно превести тај одломак из његове историје.

„... За време борбе, прича Солак заде, *Лазаревић*[1]) је погинуо. Један од газија кад га је међу погинулима препознао, нечастиву му је главу откинуо од тела, па је поднесе Њ. величанству цару и због тога је био обдарен више но што је могао и замислити. Заробљено је њих преко мере много. У лance и конопце које беху спремили да повежу исламску војску, сами су били повезани и оковани. Славни султан због ове нове победе био је веома радостан и захваливао је богу. Али пошто је прошле вечери у својој молби од бога просио да за веру погине, кад се иза вела који дели овоземаљски свет[2]) ништа не показа, његова милост се ради тога нешто замисли. Док је о томе размишљао, један од оних који поричу праву веру бејаше рањен. У самртном страху бејаше се сакрио између погинулих. Кад је Њ. В. узвишени господар изволео изаћи пешке на ово место да осмотри и разгледа мртва телеса у друштву дворске послуге са телохранитељима[3]) пред њим, онај крвнички непријатељ, који се после прочуо по имену *Милош Никола*[4]), био је проклетник један заверник[5]).

Пошто се опростио са животом, за част и славу наумио бејаше да убије исламског султана. И тако се усуди да изврши ово одвратно дело. Појави се између лешева. И, у знак да хоће да пређе у ислам, подиже прст, па се мучаше да дође до цара да му пољуби земљу испод његових стопа. Иако су га више пута цареви телохранитељи[6]) одбијали и на њега пазили, па га добро и истукоше, није помогло. Говорећи: „Имам нешто у поверењу да кажем султану", он Њ. В. се није одмицао. Њ. В. цар, уточиште племенитости, милостив по својој природи, смилова се на поменутог непријатеља, па кад је изволео заповедити: „Немојте му бранити, нека дође, да видимо шта каже", они који су настојали да га удаље, дигоше руке и пустише му пут.

(стих) Да видите правду и правичност оног цара.

Заповеда: „И непријатељ нека каже шта жели!"

(проза) Кад онај по природи проклети непријатељ, душманин вере са злом намером дође близу благородног цара, испоставило се да је у једном рукаву имао сакривен отровни хаиџар[7]) којим хитро удари султана света. На благословеним му грудима отвори голему рану.

Од около повикаше: „Хм, видесте ли шта проклетник уради! Ха, не дајте!" Још то није било речено, а проклетник како је био гибак и хитар од једном се залете и нађе се отуд телохранитеља[8]). Сви службеници који су се налазили око цара појурише за њим, настојали су да га ухвате жива да би га могли уз највеће муке уморити, али поменути убица још два пут скочи и паде случајно испред чадора јаничарских. Тад га газије сколише са свију страна, па навалише на њега сабљама у намери да га исеку у комаде. Али установило се да је проклетник испод одеће имао оклоп. Мач и халебарда[9]) ништа му нису могли, а како је био спретан и при том снажан човек, то је оним оштрим хаиџаром који му је био у руци свакога који би му се приближио пробуразио, тако да је многе побио. Напокон један снажан газија замахну из све снаге, па удари једном тојагом поменутога по руци у којој је држао хаиџар тако да му он из руке одлете у страну. После тога му нису дали ока да отвори. Шчепали су га и стисли, па бацили на земљу. Неколицина пак ударцима маџака[10]) су му као у змије размрскали главу.

Причају[11]) да је тај душманин вере, да би себе избавио, три пута скочио и да размак који је он у скоку учинио изражен у неимарским аршинима[12]) педесет, па можда и више аршина. За белег, кажу, на том месту пободена су три тесана камена. И сад ти белези стоје. Ово сам овде забележио по причању оних који су их видели"[13]).

Солак заде, као и остали пре њега, узимао је из других историја, али није сваки пут ропски преписивао, него је између разних података о истом догађају ипак правио известан избор и одлучивао се за ону верзију која му се чинила да највише одговара истини. На стр. 124. в. 3. каже: *Emma bu ḥaḳir vaḳi'-i-ḥali jazdim.* У своју историју не уноси без разлога на што прво наиђе и што му драго. За оне који тако раде он на стр. 90. в. 24. каже: *Buldiğin jazan ve ẓabti-i-tevariḥ tariḳasindan.* Многе непотребне детаље је скраћивао: *Bu mabejnde tafṣil čoḳ dir, nihajet iḫtiṣar olunmiš evla görülüb muḫtaṣar ḳilindi* (стр. 315. в. 16.).

О борбама Турске са Арбанасима од времена доласка Турака на Балканско Полуострво до почетка 16. века Солак заде мало шта друго зна но оно што су његови претходници, исламски историописци и хроничари забележили, а нарочито се мало по садржају разликује од свога претходника хоџе Садедина, ма да је, како је речено, у својој историји он нигде не спомиње да му је служила као извор његова историја *Tağ-ut-tevariḫ*. У *Şolaḳ zade tariḫi* први пут је споменуто име Арбанашке земље на стр. 37. в. 10.:

„785. год.[14]) високо цењени султан пређе на румелиску страну, па се задржа у својој столици у Једрену. После већања са војводама из-

[1]) У ориг.: погрешно место *Las* пише: *Las oğli.*
[2]) У ориг.: *perde-i-ğaibden.*
[3]) У ориг.: *Önğe şolaḳlar.*
[4]) Тако у ориг. место: *Miloš Ḳobila.*
[5]) У ориг.: *bir fedaji mel'un idi.*
[6]) У ориг.: *şolaḳlar.*
[7]) У ориг.: *ḫanğer-i-zeher alud.*
[8]) У ориг.: *şolaḳlardan ašuri.*
[9]) У ориг.: *tiğ ve teber.*
[10]) У ориг.: *nağaḳ düğdüsile.*
[11]) У ориг.: *ruvajet olunur.*
[12]) У ориг.: *mi'mar zira'ile.* Један аршин = 68 см.
[13]) *Şolaḳ zade tariḫi*, стр. 48—49.
[14]) Поч. 6-III-1383. год. по нашем рачунању.

даде заповест Тимур Таш паши да иде и плени Земљу арбанашку[1]). Успут је освојио више градова".

После Мурадове победе код Иконије[2]), где су на турској страни против Караманаца узели у боју учешће и 2.000 коњаника које бејаше султану послао кнез Лазар као његов вазал, карамански господар, Али бег, затражи од султана опроштај и мир, пошто већ бејаше изгубио град Иконију. Мир је склопљен, али се турско-српски односи беху пореметили.

„Војвода српске војске[3]) која беше дошла у помоћ против Карамановића, каже Солак заде на стр. 39., сматрао је да му није указана довољна пажња. Кад се врати у свој завичај, пуно се жалио српскоме господару"[4]).

„Господар српски[5]), потстакнут његовим подбадањем и обманама, поче да отказује послушност и да се буни, па оплени нека места која су припадала исламским земљама. Кад о томе стигоше вести Њ. В. султану, узбурка се море његове срџбе. Ради растеривања и уништења ове бунтовничке банде, упутише као претходницу под заповедништвом Тимур Таш паше[6]) војску од 20.000 људи, да чете које су наносиле штете и плениле оне крајеве спречи и одбије".

„Кад је господар српски био извештен о нападу исламске војске, препаде се, па затражи помоћ од босанскога краља"[7]).

„Босански краљ и господар никопољски[8]) Шишман[9]), који на султановом двору дуго времена доказиваху своју покорност, погазише уговор и сагласише се да се сви побуне".

„Господар арбанашког Скадра[10]) пак овамо привидно посла Тимур Таш паши пријатељски извештај, при свем том што је потајно са свим тим непријатељима био у сагласности. Кад Тимур Таш паша продре преко граница у босанску покрајину, дође, састаде се са њим и упути га да плени непријатељске земље. По наређењу Тимур Таш паше исламска војска поче да на све стране пљачка[11]). Чим се она растури, скендериски господар[12]) искористи ову згодну прилику, па крадом[13]) посла глас босанском краљу. Како босански краљ тако и Шишман пођоше са 30.000 војске, па кад затекоше Тимур Таш пашу готово усамљена, само са око тисућу људи, изненада га опколише. Од војске, која беше пошла у пљачку по земљи, не дође му у помоћ баш ни један човек. Кратко речено исламска војска је била потучена и сам Тимур Таш паша на хиљаду мука и невоља из тога разбојишта изнесе главу. И од 20.000 људи једва ако се спасе око 5.000 људи, сви остали се зачислише у број изгинулих за веру".

„Кад је ова страшна вест стигла, узвишени султан беше изволео да почине на пољу Јенишехера".

После тога у историји Солак зада Арбанаси се помињу на стр. 43., где се набраја који су народи дошли на Косово у помоћ Лазару:

„И тако се са Лазаром[14]) удружише: Арбанас[15]), Маџар, Пољак, Чех, Молдавац[16]) и Влах[17]), па се у пролеће [године 791.] скупише на Косову".

Тако исто и на стр. 47., описујући распоред војске и турске и српске, каже:

„Обе се стране [кад је сунце грануло] постројише једна према другој. Војске непријатељских господара свака понаособ заузе једно место. На средини је стао између војске јадни, обесни Лазаревић[18]). А Лазарев сестрић[19]) Вуковић[20]) заузе место на десној страни. Босански краљ са Левентовићем[21]) стаде на левој страни. Њима се свима придружише војске: маџарска, влашка, бугарска, арбанашка, чешка и пољска".

После боја на Косову до побуне влашког војводе Дракула за владе султана Мурада II не спомињу се Арбанаси. На стр. 151. Солак заде бележи побуну Арбанаса:

---

[1]) У ориг.: *Arnud vilajeti.*
[2]) У ориг.: *Ḳonija.*
[3]) У ориг.: *las 'askeri.*
[4]) У ориг.: *Las begine.*
[5]) У ориг.: *ḥakim-i-Las.*
[6]) Тимур Таш паша је после лала Шахина други турски румелиски беглербег. За заслуге стечене у боју код Иконије поред звања беглербега наименова га султан за везира и тако су тад први пут у турској историји та два звања дошла у једне руке.
[7]) У ориг.: *Bosna krali.*
[8]) У ориг.: *Nikboli ḥakimi.*
[9]) У ориг.: *Şuşmanos.*
[10]) У ориг.: *Arnud Iskenderijesi ḥakimi.*
[11]) У ориг.: *aḳinler idūb.*
[12]) У ориг.: *Iskenderije ḥakimi.*
[13]) У ориг.: *uğurlain.*
[14]) У ориг. погрешно место *Las* стоји *Las oğli.*
[15]) У ориг.: *Arnud.*
[16]) У ориг.: *Boğdan.*
[17]) У ориг.: *Eflaḳ.*
[18]) У ориг.: *arğun nam azğun Las oğli.*
[19]) У ориг.: *Lasiñ hemšire zadesi.*
[20]) у ориг.: *Vilḳ oğli,* место *Vilḳ.*
[21]) У ориг.: *Bosna ḳrali Levend oğli ile,* тако место *Jond oğli,* како код Нешрије пише.

„Ове благословене 827. године[1]) народ Арбанашке земље[2]) побуни се, па због тога у тај крај упутише са небројеном војском Евреносовића Иса бега".

На стр. 164. каже:

„Краснога имена султан подуже времена се одмарао у богохранимом Једрену, па 835. год.[3]) румелиски беглер бег Синан паша по наређењу султана, који земље осваја, нападе и оплени Земљу арбанашку[4]). Отуда се врати са таквим пленом да се исказати не може".

Султан се спремао да пође на Земљу караманску. На стр. 167. Солак заде каже:

„Срећни султан, пре но што ће поћи у Земљу караманску, посла Али бега сина Евреносова да плени Арбанашке крајеве[5]). И Али бег стиже у Једрене са небројеним пленом. Пошто се поклони великодушноме цару, плен који беше задобио положи пред султана. Ови су се догађаји збили на крају 839. године"[6]).

У поглављу: *Поход султана против Угарске*, на стр. 168., пре но што пређе на опис покушаја султана Мурада II да освоји град Београд, који је „кључ за освојење угарских земаља", каже:

„Арбанашки господар[7]) имадијаше једног красно скројеног сина по имену Скендера[8]), чија је лепота задивљавала. Поменути господар бејаше свога сина Скендера послао на Врата срећи као таоца[9]), те султан, од кога свет стрепи, Скендера уврсти међу своје личне дворске службенике. Кад му отац умре, њега постави за свога намесника да тамо замени свога оца. Он пак, несрећник и хорјатско колено, заборави царско доброчинство, па на неке пределе богом чуванога царства на крајини усуди се да пружи руку".

„Био је злочесте нарави, зато је пропала доброта која му је учињена!".

„Кад је то чуо благородни цар, за сердара војсци наименова Евреносовића Иса бега (мула Идрис каже Исхак бега), па га 842. године[10]) упути у Земљу арбанашку[11]). Ударне трупе[12]) како продреше у Земљу арбанашку, полакомише се на плен, па се растурише на све стране, а Скендер кланце затвори као бедемом Александра великог[13]), те исламској војсци учинише зло велико. Кад исламска војска виде навалу Скендерових спахија, робље које јој бејаше у рукама вргоше под сабљу, па онда мушки и сложно загазише у бој. Ма да је много јунака пало за веру, ту је скрхана и већина арбанашких одметника[14]). Много је њихових градова тада заузето".

„Султан, боју вичан, знао је да је најпречи посао освојити Угарску. Пошто је град Београд кључ те земље, то срећно пође против њега. Опседоше га, али пошто је у томе тврдоме граду било преко мере много пешака и коњаника спремних за бој, то се за његово освојење морало дуже времена чекати. Ослањајући се на мишљење мудрих везира, издаде наређење да се пређе преко реке Саве на супротну страну. Угарску су земљу тако опленили да се могла добити робиња за пар чизама, а један младић, стаса као чемпрес, продавао се за педесет аспри. Плен који је овога пута допао шака борцима за веру у историјама је забележено да није дотле никад толики био. За освојење још неких градова на тој крајини, који дотле још не беху заузети, били су одређени Исхак бег и Шехаб-ед-дин паша, а он сам [султан] честито и срећно врати се у престоницу Једрене. Ова освајања и овај плен задобијени су 843. године"[15]).

На стр. 180. поменуте *Şolak zade tariḫi* Мехмед ефендија, пошто је у поглављу: *Освојење Мореје и рођење султана Бајазида* испричао како је султан Мурад освојио Мореју, наставља:

„Мула Нешрија каже да је ова победа била хиџр. 843, а односно плена, који је том приликом исламска војска задобила, записао је да се једна прекрасна робиња продавала за 300 аспри. Победиоци пак осим новаца на друго се што нису снисходили да узимају. Мула Идрис пак и остали историчари тврде да се ово освајање догодило хиџр. 850. године"[16]).

„Кад је честитом, праведном султану пошло за руком да изведе ово освојење и однесе победу, у слави и срећно се врати у Једрене, па пошто кратко време остаде на престолу и

[1]) Поч. 5-XII-1423. год. по нашем рачунању.
[2]) У ориг. употребљен израз: *Arnaudliḳ ehalisi.*
[3]) Поч. 9-IX-1431. год.
[4]) У ориг.: *Arnaud dijari.*
[5]) У ориг.: *Arnaudluḳ ğanibi.*
[6]) Т.ј. 27-VII-1435. год.
[7]) У ориг.: *Arnud ḫakimi.*
[8]) У ориг.: *Iskender.*
[9]) У ориг.: *ṭariḳ-ir-rehin.*
[10]) Поч. 24-VI-1438. год.
[11]) У ориг.: *Arnud dijari.*
[12]) У ориг.: *aḳinğiler.*
[13]) У ориг.: *sedd-i-Iskender.*
[14]) У ориг.: *Arnud eşḳijasi.*
[15]) Поч. 14-VI-1439. год.
[16]) Поч. 29-III-1446. године по нашем рачунању.

у месту калифата, где је делио правду, невољнима враћао вољу, а уцвељенима срце овесељавао. Проводећи у томе време, хиџр. 851[1]) беху се упутили срећној престоници доносиоци радосне вести који известише да се честитоме султану Мехмеду хану у срећном гнезду, где се рађају сунце и звезде, родила једна срећна звезда по имену султан Бајазид хан. Из захвалности за ову срећу мало и велико, младо и старо било је обилато обдарено од султана, земље господара".

„Поменуте године се исто тако догодио ратни поход против земље Арбанаса[2]). Било је наређено да се са њим у друштву нађе и наследник престола, султан Мехмед хан. Након два месеца опседања заузеше Кроју"[3]).

У глави: *Обрезање царевића,* на стр. 217., Солак заде је испричао како је султан Мехмед по повратку у Једрене, после неуспешног покушаја да освоји Београд, наредио да се приреде свечаности ради обрезања његових синова Бајазида и Мустафе, па то поглавље завршава:

„Ове веселе године је [хиџр. 861.][4]) бејаху послати да плене и то: Иса Евреносовић Земљу арбанашку[5]), а санџак бег видинског санџака, други Иса бег, Земљу угарску. Са великим се пленом отуда вратише".

Цела глава: *Одлазак султана ради отклањања зла франачкога и арбанашкога* на стр. 229., посвећена је борбама коју је водио султан Мехмед II са Млецима, Угарском и са Скендер бегом:

„Пошто цар, земље господар, погуби босанскога краља и пошто му заузе дом и земљу, изволео се вратити у дом господара, Цариград".

„Забављен уређивањем света и срећујући послове рода човечанског стиже глас да је маџарски краљ начинио савез са осталим хришћанским владарима[6]). Договорили се бејаху да се исламском цару освете за босанског краља и са више страна нападну његову земљу. Најпре навалише са небројеним бродовима на Мореју. Град Хексамилион[7]), који беше порушио покојни султан Мурад, поново саградише. Па онда похиташе и навалише да заузму градове „острва" Мореје[8]). Угарски краљ исто тако упаде у Босански вилајет да оружаном руком уништи управу исламску. Ову прилику искористише и Арнаути[9]). Једнодушно се одлучише да учине издајство, мислећи да могу да почну да пружају руку на суседне нахије. Кад овакве узбудљиве вести саопштише Порти, стубу васионе, управљајући се према оној најпрече од најпречег[10]), хиџр. 869 год.[11]) упути Махмуд пашу са довољно војске пут Мореје. Пре но што је стигао Махмуд паша, Млечани[12]) беху дошли и саградили град Хексамилион. Утврђења беху подигли јача но што су раније била. Град бејаху снабдели оруђима и осталом спремом. Топове своје бејаху извукли и уперили их на град Крф[13]) и почеше тај град без престанка да туку. Гувернер Мореје био је Синан бег Елван огли. Одбрана поменутог града бејаше њему поверена. Видевши непријатељски напад и настојање, исто тако видевши рушење града од артиљерије са сваке стране, пошто су били свесни да им нема спаса, договори се са јунацима који су били у граду опеднути да њих преко стотину које коњаника које пешака изврше ноћни препад. Од једном ти на гласу јунаци, као ноћни ветар једне мрачне ноћи одлучише се да изврше испад из града и сви од један пут сручише се напоље, па халакнуше: „Бог је један!"[14]) Лупом бубњева и свирком свирала унеше у срца оних проклетника страх. Пре тога беху њихове уходе разгласили да је Махмуд паша дошао близу града Хексамилиона. Не претпостављајући да је сва та хука и бука од градске посаде, помислише то је стигао Махмуд паша. Сви скупа утекоше и осрамотише се. Паша пак, чувши о овом срећном догђају, стиже на лице места. Нашавши град Хексамилион без средстава за борбу, брзо га је заузео, па одмах одреди гониоце који потекоше у потеру за одбеглим непријатељем, те многе од њих побише и крваве повањаше по земљи. Они што се спасоше, ускочише у бродове те утекоше. Настављајући дан на ноћ посрамљени одоше и изгубише се. Паша, освајач градова, по једном брзоногом чаушу посла Порти фетихнаму[15]). Кад је султану изложено шта се збило, узвишени султан се обрадова вешћу да му је жеља испуњена, те нареди да му се [Махмуд паши] пошаље један скупоцени огртач и наредише да настане и да се потруди да остале

[1]) Поч.: 19-III-1447. год. по нашем рачунању.
[2]) У ориг.: *Arnud dijari.*
[3]) У ориг.: *Akče Hisar.*
[4]) Поч.: 29-XI-1456. год.
[5]) У ориг.: *Arnud dijari.*
[6]) У ориг.: *mülük-i-naşara.*
[7]) У ориг.: *Germe Hişari.*
[8]) У ориг.: *ğeziri-i-Mora.*

[9]) У ориг.: *Arnaudlar.*
[10]) У ориг. арапски: *El ehem fi-'l-ehem.*
[11]) Почела 3-IX-1464. год.
[12]) У ориг.: *Frenkler.*
[13]) У ориг.: *Körfüs-hişari.*
[14]) У ориг.: *tekbir.*
[15]) Дословно писмо о победи.

градове на „острву“ Мореји заузме. Он пак према наређењу уложи све силе, те потпуно заузе градове по имену: Месури, Месират, Лизоз и Јилдоз, који се сада називају земља Карли или[1]). Честити и моћни султан пак да одагна зло заблуделог краља, беше изволео да оде у Софију“.

„У ово исто време стигоше изасланици[2]) са Митилине да моле помоћ са извештајем: „Непријатељ, који је утекао из Мореје на млетачким бродовима, напао нас је. Град нам је затворио са свију страна“. Султан, рода племенита, нађе да није право да његови поданици митилински буду смрвљени од заблуделих. С тога одложи свој одлазак пут Босне. У Мореју хитно упути улака Махмуд паши са наређењем: „Победоносну војску коју са собом имаш укрцај у бродове у Галипољу, па иди на Митилину, те отерај са споменутог острва те проклетнике. Оне који се буду противили, силом песнице порази“. Паша у смислу узвишене заповести за кратко време са великом множином стиже у Галипоље. Хитно се укрца у лађе и како му је и време поспешило пут, у року од нека два дана стиже под град. Чим су непријатељи Млечићи[3]) видели да је стигла царска флота, ситуација им се измени, те се снеveселише и растурише. И тако им се намера не оствари. На врат на нос укрцаше се у бродове, отиснуше се на пучину и тако се спасоше. Кад победоносна војска дође на обалу, виде да на местима, где су били непријатељски бродови „дува ветар“[4]). За то што се осведочише о бекству бедног непријатеља, паша, који посао разуме, пошто оправи нека места на митилинском граду, упути се цару, жеље испуњене“.

„У овом међувремену угарски краљ чим дознаде за пораз млетачке војске у Мореји, врати се у своју земљу. Кад уходе о томе тај глас донесоше честитоме цару, уточишту света, пошто се беше зима приближила, то се упути срећно и славно својој престоници“.

„Раније било је речено да су Арбанаси[5]), потстакнути од угарскога краља, пружили руку да досађују царским земљама. Султан, место узвишено, да би се осветио, изволе се упутити са исламском војском у земљу Арбанаса[6]). Кад се стигло у битољско поље[7]), застало се неколико дана да би се војска искупила. И пошто се предузеле све потребне мере и чула разна мишљења, у почетку 871[8]) године војска весело настави пут. Уђоше у Арнаутски вилајет[9]), па се на све стране упутише акинџије[10]). Беше им допао шака обилан плен. Најзад се та тврдоглава фајта[11]) врати послушности. Са тешко приступачних планина, камо се беху склонили, спустише се, те пољубише Врата уточишта царства и изразивши своју покорност обвезаше се да царској ризници шаљу џизју и харач. Али, ма да су уважили што се од њих тражило, будући да Арнаутска фајта[12]) за побуну не бира да ли је чему време, ради заштите граница, за сваки случај, наређено је било да се сагради један тврди град. Кад за кратко време би довршен, наденуше му име Елбасан. После тога срећно и успешно [султан] дође у Једрене. Та варош постаде трајно славна као место за угодан живот“.

„Од арбанашких главара[13]) издајник, познат под именом Скендер, зле ћуди, плаћање харача сматрао је за понижење, па овце које су биле на летњој паши по тетовским планинама[14]) обра и отера. Осим многих злодела опседе и новосаграђени град Елбасан. Кад за то дознаде цар, поменуте године с војском која непријатеље лови, да ухвати тога зликовца, поново се ишло у Арнаутски вилајет[15]). Земљу којом је управљао цар нађе за умесно да подели као санџак двојици својих слугу. Поменути одметник није се дао у шаке. За дуго се беше изгубио у великим планинама, па потом побеже у земље франачке[16]). Пошто је земљу Арбанаса лако успео да освоји, опет се са срећом врати у Цариград“.

У поглављу под насловом: *О рату у Земљи богданској и њеном поразу, о освајању градова на Угарској крајини и о издавању берата тимарницима исте године,* на стр. 254. казано је:

„Султан, уточиште света, беше изволео упутити свога румелиског беглер бега Сулејман пашу да са одабраном војском заузме арба-

1) У ориг.: *Ḳarli ili.*
2) У ориг.: *ferjadği* који вичу у помоћ, који запомажу.
3) У ориг.: *frenk dušmani.*
4) У ориг.: *jel eser* у смислу да их више није ту било.
5) У ориг.: *Arnaudlar.*
6) У ориг.: *Arnaud dijari.*

7) У ориг.: *Manastir şaḥrasi.*
8) Поч.: 13-VIII-1466. год.
9) У ориг.: *Arnaud vilajeti.*
10) У ориг.: *aḳinğiler şalmaḳ.*
11) У ориг.: *ṭaife-i-mu'anid.*
12) У ориг.: *Arnaud ṭaifesi.*
13) У ориг.: *Arnaud serdarlarindan.*
14) У ориг.: *Ḳalḳandelen ṭağlari.*
15) У ориг.: *Arnaud dijari.*
16) У ориг.: *Frengistan ğanibi.*

нашки Скадар[1]). Градска утврђења нису допуштала заузимање његово за кратко време, па се за то задовољи само пљачкањем. Било је нужно да се врати у престоницу. У том стигао беше глас да се побунио господар Карабогданске, војвода Стефан. Пошто Сулејман паша није могао да освоји Скадар, те тако да испуни жељу султанову, то да се она војска не би растурила, издаде му се наређење: „Пођи с војском против господара карабогданског. Ту земљу на сабљу заузми"".

„Како је међутим остојање Скадра од Карабогданске пут од месец дана, тај задатак извести са уморном војском, очевидно је било врло тешко. Али пошто је указ ваљало извршити, натраг се није имало куд. И тако, хтео не хтео, упути се пут поменуте земље. Преко Дунава пређоше на влашку страну. Потом се дошло у Земљу богданску. Пошто се господар Богданске нигде није појављивао, почеше да плене нахије и села, па их тако жеља за пленом занесе. Док је Сулејман паша био заузет пљачком, господар Богданске једнога дана неочекивано навали на исламску војску, која, онако неспремна како је била, већина ратника за веру ту изгибе и нестаде их. Сулејман паша се из те незгоде једва жив спасе. Кад ова жалосна вест стиже цару, то је био узрок те се султан поче лично спремати да пође у Богданску земљу[2]). Издаде указ да се купи победоносна војска".

„У пролеће хиџр. 881. године[3]) са великом свечаношћу упути се у Земљу богданску".

И тако оно што није могао у Карабогданској да постигне Сулејман паша, свршио је султан. На исти начин је поправљен неуспех под Скадром. У поглављу: *Принуђење Скадра на предају и подизање кула на Новом Сарају*, на стр. 256. Солак заде прича:

„Султан, навикнут на војевање, вазда је помишљао да освоји арбанашки Скадар[4]). И за то што му Сулејман паша није обавио тај посао, био је нерасположен. Пошто се рат против Богданске наметнуо, то је питање Скадра одложено. По срећном повратку из овог победоносног похода, око две године се одмарао. У то време је подигао град и куле око новога двора у Цариграду, а своје крајишне војводе по старом османлиском обичају послаше са ударним четама[5]) да пљачкају непријатељске земље. Тако је између осталих 882. год.[6]) послат Михал огли Али бег преко Влашке у Угарску. У овом походу није имао успеха. Муслимани су овде били потучени. И румелиски беглер бег Сулејман паша беше отишао да заузме Навпакт[7]). Није успео. Кад се повукао, био је збачен, а његов положај дат је Дауд паши. Велики везир Гедик Ахмед паша одређен је био да освоји Скадар. Оклевао је да пође и тад је покушао да се за то правда, оправдање му није примљено, па је збачен и издато наређење да се ухапси у граду Богаз Кесен[8]). Издато је наређење да се скупи небројена војска. 883. год.[9]) та војска пође пут Скадра. Напред послаше Евреносовића Ахмед бега и Омер бега Тураханoвића да изврше оправке мостова дуж пута којима је оправка била нужна. Узвишени цар са исламском војском стиже у арбанашку крајину[10]), па кад се зауставила близу Кроје[11]), посада непријатељска која је била у њој, пошто се осведочи да се не може одупрети, да спасу душе, не двоумећи, затражише милост. Пошто предадоше град, спасоше животе своје и својих породица. Овакво ново освојење на самом почетку похода схваћено је као очевидна помоћ бестелесне силе, што проузрочи радост и весеље и даде повода за захваљивање богу. По том се дође пред Скадар".

„Овај Скадар је један тврди град, саграђен на једном великом брду на југозападној страни Румелиског вилајета. С једне му стране тече једна као море голема река и зове се Дрим[12]), а са три остале стране подигнуте су му три тврђаве по имену: Леш, Дргош[13]) и Врело Врх Језера[14]). Свако је од ових утврђења потпуно јако, сигурно и чврсто, путови су им јако стрми. Извући топовска кола, немогуће је. Изнесен је бакар на једно велико брдо које доминира над градом[15]). Ту су изливени топови аждајских прилика, па је град узет на нишан са тога брда и тучен из топова. Многа су му места порушена и опу-

1) У ориг.: *Arnaud Iskenderijesi.*
2) У ориг.: *Boğdan vilajeti.*
3) Т.ј. 1476. год. по нашем рачунању.
4) У ориг.: *Arnud Iskenderijesi.*

5) У ориг.: *akinğiler ‘askeri.*
6) Поч.: 15-IV-1477. год. по нашем рачунању.
7) У ориг.: *Ejne Baḫti.*
8) Град код Цариграда, на Босфору.
9) Поч.: 4-IV-1478. год. по нашем рачунању.
10) У ориг.: *Arnaud serḥaddi.*
11) У ориг.: *Aḳče Ḥişar.*
12) У ориг.: *Drina dimekle m‘aruf.*
13) У ориг.: *Dirğoš.*
14) У ориг.: *Göl Baši Biñari.*
15) У ориг.: *ḳal‘aja ḥavale.*

стошена, више пута је извршен јуриш. Много је бораца дало главе и почаствовано смрћу за веру, па ипак се до жељенога циља није дошло. Напокон узвишени султан нареди да се подигне преко пута града једно утврђење за сметњу[1]) у које ће се сместити известан број одабраних војника као посада која ће бити кадра да затвори пут за помоћ и да бродове који са животним намирницама долазе разбијају оружаном руком. Овај згодан план свидео се малом и великом. Кад је тврђава за сметњу[2]) саграђена, указом је наређено да се румелиски беглербег Дауд паша са војводама и војском који су под његовим заповедништвом заложе и да заузму утврђење Врх Језера. Чим је он напао на утврђење, његова посада одмах затражи милост и посла од града кључеве. Сулејман паша тада беше постао анадолски беглер бег. Стављено му је у дужност да заузме утврђење Дргоша. Чим је био опкољен, помоћу милостивога Бога и то је утврђење заузето било, па су кључеви и од тога града поднесени узвишеном месту. Сад поново изађе указ, коме се ваља покоравати, да Дауд паша заједно са Сулејман пашом оду и да опседну град Леш и да га заузму. Градска посада видевши способност оне двојице паша, што градове освајају по наређењу и војске, која оличава победу, није могла да се упусти у борбу, па зато затражи милост. Од Млетачке стране у помоћ бејаху стигле неке лађе. Укрцавши се са породицама и са стварима спустише се низ брзу реку која протиче испред града у намери да се дохвате мора, али нису могли утећи. Пошто је царска ордија била поред те реке, кад се бродови који су бежали појавише на доглед газија и кад их спазише јунаци жедни борбе и у гњурању вешти пливачи голи „као сабља"[3]) бацише се у ону реку. Непријатељи Млечићи[4]) који бејаху у лађама, кад спазише долазак газија као крокодила, препадоша се много. Искочише на обалу, па тамо потражише спасење. Дохватише ту страну, па повезаше лађе једну за другу и довукоше их испред царске ордије. За онима несрећницима што беху утекли појурише на њиховим сопственим бродовима, сустигоше их и све их у ланце повезаше, па их тако приведоше у стан узвишенога цара. У кратко кад се видело да су ова три града на леп начин заузети и дошли под царску власт, за то време је и тврђава за сметњу[5]) преко пута Скадра[6]) била саграђена. Ту се смести Евреносовић Ахмед бег са извесним бројем одабраних војника коме је било стављено у задатак да пази да војска која је била у Скадру не утекне и да не допусте да капије на граду отворе ради примања намирница. Пошто је утврђење опскрбљено и снабдевено свима потребама, издаде се наређење за повратак у столицу калифину. Кад је прошло шест месеци од повратка у Цариград, Прагу среће стиже извештај да житељство града Скадра[7]) нуди предају под условом да се не дира у живот њихов и њихових породица и у њихов иметак. Кад су били извештени о султановом одобрењу услова, затражише бродове да могу извести своје ствари. Ради тога беху у Цариград упућени улаци. Пет бродова им упутише. Градска посада[8]) се са својим породицама и са стварима укрца, а град, немајући куда, предадоше, па, не осврћући се назад, одоше".

„Милошћу господњом на онај велики град слетела је птица среће царства османлиског. Цркве његове претворене су у џамије. Са њихових мунара почеше да се поју мухамеданске молитве, а са минбера им се поче да помиње име Мехмедово".

На стр. 259. је поглавље: *О заузимању града Пуље.* Не само што је цела та експедиција на Италијанско Полуострво у вези са турским ратовањима по Арбанашкој земљи, него је она у непосредној вези са ратом султана Мехмеда II против Млетачке приликом његова напада на Скадар, за то је овде доносимо у верном преводу:

„Приповеда се да је Њ. В. борац за веру, султан Мехмед хан, кад је ишао против Скадра, силазећи пешице низ једну стрму низбрдицу тешку муку мучио. За време пута кад му ради одмора начинише лаку столицу, обраћајући се једном од својих оближњих сабеседника, изволео је рећи: „Немам једног везира који би био од дела да овај посао он сврши, те да се ми не трудимо. Или бар да је знао бољи пут од овога, те њиме да смо ишли". Херцеговић Ахмед паша тад бејаше стегоноша[9]), чувши горње речи од цара, рече: „Да се у вашој свити налазио ваш слуга Гедик Ахмед паша,

[1]) У ориг.: *ḥavale bina olunub.*
[2]) У ориг.: *ḥavale japilinğe.*
[3]) У ориг.: *ḳiliğ gibi 'ürjan.*
[4]) У ориг.: *Frenk.*
[5]) У ориг.: *ḥavale binasi.*
[6]) У ориг.: *İskenderije muḳabelesinde.*
[7]) У ориг.: *Iskenderije ḥalḳi.*
[8]) У ориг.: *ehl-i-ḥişar.*
[9]) У ориг.: *mir 'alem.*

не би се ове муке подносиле". Како то он изговори, Њ. В. султан се неко време замисли, по том се сети његових прошлих служби, речи Херцеговића су на њега деловале. Сутра дан је по чаушима упућен чувару Цариграда царски указ којим му је подарен Солунски санџак. После тога да би упорни елементи у Земљи арбанашкој[1]) били уклоњени и да би још нека места била освојена, њему је поверен Авлонски санџак[2]). Паша пак затражи допуштање да дође у престоницу ради реферисања и образложења свог предлога, да му се одобри да може заузети Пуљишку покрајину[3]) која је од давнине била у поседу франачком[4]). Кад сад стиже султаново одобрење да може доћи на Праг среће ради реферата и споразума о њеном заузимању, паша се са великим даровима упути на Врата среће. Кад је хиџр. 884. год.[5]) био примљен у аудијенцију код султана, он му изложи да је потребно заузети Пуљишку покрајину за то што је близу Авлонског санџака. Затражи известан број ваљане војске. Кад изађе узвишени указ да се опреми флота, на царску флоту упутише потребан број јаничара и азапа. Под заповедништвом паше, који земље осваја, ставише довољан број војске од одабраних трупа румелиских и анадолских. Гласовити паша укрца се на брод, па по лепом времену стиже на пуљишку обалу[6]). Силом заузе одмах у почетку град Отранто који је недалеко од земље исламске[7]). Заузети су били исто токо још неколико градова. Господар Пуљишке области по имену несрећни Рајка[8]) утече дубоко у Франачку земљу[9]), склони се код шпанскога краља. Паша пак неко време остаде у Пуљишкој земљи. Док је био заузет око уређења одбране градова, које беше заузео, отац освајања, Њ. В. султан Мехмед хан, борац за веру, пресели се у рајско насеље. Кад стиже глас да је на престо дошао његов старији син султан Бајазид хан, спреми одабране и достојне дарове и поклоне, па са красним момцима и девојкама за службу у царском двору дође на Праг султанов, где се поклони. Циљ његова доласка на Врата среће био је да султану честита ступање на престо, да му пољуби стопе, па да се са довољно војске поново врати у Пуљишки крај и да опседне остале пуљишке градове и да их заузме. Али зато што није било суђено да ти крајеви буду освојени, он није успео. Није испало онако како је он био замислио. Укратко речено, господар Пуље, Рајка, добивши помоћ од шпанског краља, после пашиног одласка, са 40 бродова хиџр. 886. год.[10]) удари на Пуљу. Опседе исламску посаду којој је било стављено у задатак да брани град. Са бродова искрцаше топове. Сравнише град са земљом. Муслимане вргоше под мач и побише све до једнога".

На стр. 304. налази се глава под насловом: *Одлазак султана Бајазида у Земљу арбанашку и појава големе куге у Цариграду, Мисиру и другим местима* и ту Солак заде пише:

„Приповедају да је Њ. В султан, узвишени господар, који располаже војском колико звезда на небу, по закључењу мира са Мисиром, одлучио према указаној потреби хиџр. 897. год.[11]) да предузме поход против Земље арбанашке. Тадашњем команданту флоте Синан паши наређено је било да са 300 бродова морем оде на обале авлонске[12]). Сам пак са срећом 8. дана месеца џемази ел ахира поменуте године[13]) дође сувим путем у Битољ[14]), па одатле у Тетово[15]) Задржа се цео један месец. Ради пустошења и пљачкања тих страна, упути свога везира Дауд пашу са довољно војске. Победоносна војска заложи се да се освоји та земља. Са небројеним пленом се поново врати и састадоше се са војском победоносног султана. Нахије на тој граници биле су потпуно како треба обезбеђене и сачуване. Изволело се одредити и разрезати харач на рају оних крајева. По том, пошто се ближила зима, то је време ратовању прошло, кад се беше упутио пут престонице, за време путовања, онога дана кад се имало да стигне у Прилеп[16]), некаква протува са капом од уштављене коже на глави, са струком преко плећа, са обоцем у уху, просјачко-дервишког изгледа, бејаше стао на једном узаном месту. У руци је имао под хаљином сакривену оштру сабљу[17]). Високо це-

[1]) У ориг.: *Arnaud vilajetleri.*
[2]) У ориг.: *Avlonija sanğaği.*
[3]) У ориг.: *Pulija vilajeti.*
[4]) У ориг.: *Frenk teşarrufinda.*
[5]) Поч.: 25-III-1479. год. по нашем рачунању.
[6]) У ориг.: *Pulija jaķasi.*
[7]) У ориг.: *dijar-i-islam.*
[8]) У ориг.: *Rajķa.*
[9]) У ориг.: *dib Frengistan.*

[10]) Поч.: 2-III-1481. год. по нашем рачунању.
[11]) Поч.: 4-XI-1491. год. по нашем рачунању.
[12]) У ориг.: *Avlonija saḥili.*
[13]) Т.ј. 7-IV-1492. год. по нашем рачунању.
[14]) У ориг.: *Manastir.*
[15]) У ориг.: *Ķalķandelen.*
[16]) У ориг.: *Perlepe.*
[17]) У ориг.: *šimšir-i-tiz.*

њени султан пролазећи кроз оно место, одједном онај узвикну: „Ја сам данашњи Мехдија!" па са замахнутом исуканом сабљом[1]) хитро растера послугу која ту близу беше. За мало што не повреди тело штедрога султана. У том тренутку се у царској свити створи као дух[2]) везир, мудар као Асаф, храбри Скендер паша, па железним шестоперцем[3]) размрска несрећну главу овога прљавца. И остали га тако исто нападоше сабљама и свако му парче уситнише у комаде колико његово ухо. Том приликом се установило да је проклетник био необрезан[4]). После овога [догађаја] из богохранимих земаља[5]) су протеране особе које су ишле одевене као ова пропалица".

„Кад честито и срећно стиже у Једрене, примљен је извештај да у Цариграду влада велика куга. Пуна четири месеца се задржа у поменутој вароши. Писац *Künh-ül-aḫbar*-а, Али ефендија, пише да је те године у неким местима, нарочито у Арапској земљи, у Египту, Шаму, Халепу у току месеца реџепа, шабана и рамазана[6]) владала таква куга да је по више хиљада људи умирало на дан. Осим тога у земљи Мисиру је беснела за време 33 дана тако, да је само у вароши[7]) помрло шест пута по сто хиљада душа. Као што је у турској престоници[8]) прво за пет дана помрло 1.000, па други пут за десет дана 25.000 и трећи пут за 17 дана помрло је 30.000 душа, што је по списку установљено. Бог нека их прости! Потом кад је Стамбол ослобођен те болне каштиге, султан часно и славно изволе доћи у Цариград. После овога моћни султан провео је непрекидно шест година у богом штићеном Стамболу".

Најзад, на стр. 314. ове историје, у поглављу: *О освојењу крајева Ловца, Прусца и Драча,* Солак заде је забележио:

„Град Јајце који припада Босанској покрајини[9]) и који је освојен за владе оца освајања, борца за веру, султана Мехмеда хана, после тога бејаше на неки начин пао у шаке подлог непријатеља. Уз помоћ оближњега града Ловца[10]), посада штеточина паклених, која је била у њему, није никако престајала да додијава суседним исламским земљама. Царски намесник Босне[11]) Скендер паша, упути сина Мустафу бега да заузме поменути град. Но пошто се град Ловац налази на једном баровитом месту, није могуће било да му се приближи, нити је око њега било могуће замислити кретање. За време опсаде газије су тешку муку мучили. Најзад, на једвите јаде га освојише и оне које у њему нађоше побише, а главаре им заробише. Осим тога поменути Мустафа паша се упути против града Прусца[12]) који се сада зове *Aḳ Ḥiṣar,* па и њега освоји. Са огромним пленом се врати своме великом оцу на службу. Тек ове срећне 908. године[13]) угарски краљ беше са великом пратњом упутио намирнице граду Јајцу. Поменути паша, који је Александровска брана[14]) те границе, кад би о томе извештен, опет упути против њих поменутог свог сина Мустафу бега са много одабраних на гласу јунака. Једне мрачне ноћи, неочекивано, нападе их и од њих начини дар-мар. Високославни султан ове године умре[15]) и пресели се у рајско насеље".

„Поменуте године исто тако сину Иса бега, Мехмед бегу, подарен је Елбасански санџак. Својим вештим начином он је заузео град Драч у близини места која су му била под управом".

VIII

Евлија Челебија

На крају, потпуности ради, овде доносимо шта је о земљи Скендер бега записао и гласовити турски путописац Евлија Челебија. Он је у два наврата путовао по Земљи арбанашкој и описао читав низ места у Албанији. Нарочито је подробно описао Елбасан и Берат и још нека места у јужној и средњој Албанији. Први пут је Евлија путовао по северној Албанији и једном делу Црне Горе или боље рећи по некадашњој Зети. Он је тај пут предузео одавде, из овог нашег Београда у другој џумади хиџр. 1072. год.[16]) и том приликом је поред осталих места дао

---

1) У ориг.: *dal tiğ-i-'ürjan.*
2) У ориг.: *Ḫiẓir gibi.*
3) У ориг.: *šeštber.*
4) У ориг.: *sünnetsiz bulunmiš.*
5) Т.ј. из Турске.
6) Т.ј. од 29-IV до 26-VII-1492. год. по нашем рачунању.
7) Рекло би се да мисли на Кајро.
8) У ориг.: *paj-i-taḫt-i-Rumda.*
9) У ориг.: *Bosna dijari.*
10) У ориг. написано *Lofğe.*
11) У ориг.: *mir-i-miran-i-Bosna.*
12) У ориг. написано: *Prusniğe.*
13) Поч. 7-VII-1502. год. по нашем рачунању.
14) У ориг.: *sedd-i-Iskenderi.*
15) Очевидно је овде нечија погрешка. Султан Бајазид II је с престола уклоњен 8. сефера 918. (25-IV-1512). год., а умро је 10. реби-ул-евела исте год., односно 26-V-1512. год. по нашем рачунању, а не хиџр. 908. год. Према томе и освајање тих градова ваља помаћи за десет година касније.
16) Поч. 22-I-1662. год. по нашем рачунању.

опширнији опис Леша и Скадра и његове околине. Пада у очи да он описујући Леш не помиње ни једном речи Скендер бега Иванбеговића и ако је он, као што је познато, баш ту и скончао свој мучни али славни живот и сахрањен у Лешу, у цркви св. Николе.

Осам година касније пружила се Евлији још једном прилика да путује по Земљи арбанашкој. После једне побуне Мајнота у Пелопонезу, Евлију посла велики везир и сердар Али паша да позове у војску тимарнике Санџака елбасанског да помогну царску војску која је после победе на Криту дошла да угушује побуну грчке раје на Пелопонезу. Овај пут је неуморни светски путник Евлија предузео у лето хиџр. 1081 год.[1]) Овом приликом је Евлија пропутовао готово сва важнија места у Санџаку елбасанском. Пошав са острва Левкас (Санта Маура) дао је краћи или опширнији опис свих места кроз која је прошао све до Охрида, али ни сада он не говори о Скендер бегу. Није свраћао у Кроју (Акче Хисар), те се у његовим путописима не налази њен опис. Али ако немамо описа Кроје, имамо његов подробан опис Елбасана. У VIII књизи његових *Путописа*, стране 716. до 730. посвећене су опису овога у 17. в. средишњег места у Земљи арбанашкој. У делу које говори о историји Елбасана, Евлија се у свом опису није много осртао на напред наведене старе турске хронике и историје, него доноси неке податке које је узимао вероватно из некаквог народног приповедања. И за то што се тај део описа Елбасана разликује од других турских хроничара, а тиче се времена Скендера Кастриоте, ми овде саопштавамо тај део његовог описа Елбасана у дословном преводу.

У поглављу: „*Опис вароши, украса светске невесте*, т.ј. *велике старовремске вароши, града Елбасана*", Евлија пише:

„У Анатолији украс невесте арапских вароши је Ајинтаб, у Румелији невестинска варош је у Земљи арбанашкој овај Елбасан. По речима историчара латинских први је оснивач ове старовремске вароши за време Александра Великог господар града Кавале, Јелин Филкос. На хиљаде је старинских господара прошлих народа ову варош начинило својим завичајем, изграђивали је. Кратко речено, толике стотине разноврсних господара и господарица су њоме владали и прелазила из руку у руке, па је најзад, кад је земљама Румелије владао српски краљ[2]) феудалних господара[3]), по имену заблудели краљ Деспот"[4]).

„Ову велику варош притежавали су заједнички као господари један његов син по имену: Баније и други један његов нечисти син по имену Басаније[5]). Ова два погана брата инаџије нису могли лепо да живе. Један с другим водили су велике борбе и битке. Најпосле . . . кнез по имену Басаније ослободи се од борби, ратовања и крвопролића, па дође управо оцу освајања, султану гази Мехмеду хану. Подигав кажипрст изјави да признаје једнога вечнога Бога. Пошто изговори молитву о божјем јединству пред султаном, под управом и подучавањем честигога Ак Шемседина, прими ислам. Кад је отац освајања, Мехмед, лично из вароши Скопља пошао да освоји арбанашки Скадар[6]), он је управио дизгине своме коњу против овог Елбасана. Коџа Махмуд пашу наименова за команданта од 40.000 војске претходнице. Предвођењем Басанија, који беше прешао у ислам, сад под именом Мехмед бега једне ноћи тако нападе свога брата по имену Банија, ухвати га жива, па га погуби. Помоћу османском његов отац, који беше прешао у ислам, заједно са Махмуд пашом освојише варош. Невернике Грке[7]) и Млечане[8]), који су били у вароши, побише. И за то што су ова варош и народ те земље били препадом нападнути и што се приликом њиховог заузимања налазио Басаније, Мехмед бег, прозвана је варош *Елбасан*. Иначе, на ромејском језику варош се зове . . .[9]). На језику млетачком[10]) име му је . . .[9]) На арнаутском језику зове се . . .[9]) У историјама латинским опширно се о томе приповеда, а ми смо то скратили. После тога Басаније, Мехмед бег, одјездио је да понесе радосну вест о заузећу овога града. Кад је цару саопштио ту радосну вест, отац освајања у свом говору изволео је рећи: „Жив био, Елбасан Мехмед беже, теби поклањам столицу твога оца кога си напао! У тамошњем сребрном мајдану ћеш ти ковати новац на моје име. Под своју власт узми и околне крајеве које будеш освојио"".

„На ове султанове речи за срећно освојење одржаше благодарење и часни Шемс-ед-дин, емир Бухарија и мула Ђурани проучише молитву „Ел фатиха".

„И доиста сва Земља арбанашка[11]) и Херцеговина[12]) освојене су биле за владе султана Мехмеда хана и султана Бајазида Велије".

---

[1]) 1670. год. по нашем рачунању.
[2]) У ориг.: *şirf ķrali*.
[3]) У ориг.: *ţavaif-i-mülük*.
[4]) У ориг.: *Dest pot nam ķral*.
[5]) У ориг.: *Banije nam bir oğli ve Başanije nam bir veled-i-pelid*.
[6]) У ориг.: *Arnavud Iskenderijesi*.
[7]) У ориг.: *Rum*.
[8]) У ориг.: *Frenk*.
[9]) Тако у оригиналу, име остављено непопуњено.
[10]) У ориг.: *lisan-i-frenkde*.
[11]) У ориг.: *Arnaudistan*.
[12]) У ориг.: *Hersekistan*.

„По том је овај Елбасан за време катастарског пописа земље у области Румелије узет за седиште санџак бега посебног санџака".

Одакле је Евлија узео ове податке, тешко је ишта одређено рећи. Да је он могао имати неке податке које напред поменути хроничари и историописци нису имали, можемо судити по следећем податку који је он у даљем описивању Елбасана забележио. На стр. 718. Евлија каже:

„На своду капије окренуте кибли, званој Чаршиска капија, на једној плочи од белога мрамора нарочито украшеним словима је исписан родослов од Оца освајања, султана Мехмеда, па све до Османа и на њој је исписан као датум постанка Елбасана хиџр. 859. година"[1]).

[1]) Поч. 22-XII-1454. године по нашем рачанању. О овом натпису Dr Fr. Babinger у својој расправи *Ewlijâ Tchelebis Reisewege in Albanien*, објављеној у Берлину 1930. год., на стр. 33. у нап. 4., каже да је та плоча са натписом из времена султана Мехмеда II за време неког земљотреса разбијена, али је очевидно сачувана, пошто он тамо обећава да ће га на другом месту, али ускоро, објавити. Да ли је он то обећање испунио и где га је објавио, мени није познато.

ADDENDA ET CORRIGENDA*)

Стр. *2* ред 3 од доле mandre треба madre.

Стр. 4 „ 25 „ горе Машин „ Мошин.

Стр. 4 „ 5 од доле иза речи „mio consolo" додати напомену: 1) Погрешно место „mio consobrino".

Стр. *6* ред 5 од доле после речи Упор. додај *Ник. Вулић,* Ђурађ Кастриотић Скендербег (Београд 1892), 12—13. *Јов. Радонић,* Западна Европа и балкански народи према Турцима у првој пол. XV века (Нови Сад 1905), 205.

Стр. *7* ред 8 од горе Ct треба Cf. *Ник. Вулић* op. cit.

Стр. *7* ред 1 од доле додај: 1444. „In zorni tre conquistò [Scanderbeg] de gli altri luoghi in Albania et fesse potente, digando essere herede de Balsa et voler il paese fù de quello" (*N. Jorga,* Notes et extraits (Paris 1902) III. 192.).

Стр. 8 ред 11 од доле додај: 12a. *Млеци, 27 августа 1445.* Одлука Млетачког сената да изабере провидура за град Дањ „qui est passus principalis veniendi in Albaniam et est locus qui confinat locis Turchorum et aliorum dominorum circumvicinorum" (*N. Jorga,* Notes et extraits, III. 194). 12 b. 1445. Lechas Zacharias, Dagni dominus, per Nicolaum Ducaginum occisus est (Estratti degli Annali di Stefano Magno у делу *Ch. Hopf,* Chroniques Gréco-Romanes, 195).

Стр. *14* иза последњег реда додај: 20a. *Љеш, 4 августа 1448.* Из Љеша се јавља у Млетке да су Турци заузели „luogo di Fetigiado" (Светиград) у Annali di Stefano Magno (*N. Jorga,* Notes et extraits III. 228. n. 1).

Стр. *17* ред 21 од доле додај иза 283—5: *Ник. Вулић,* op. cit., 142—144 датира ово упутство разложно са 10 сепТ. По њему, ова инструкција претходила је уговору од 4 окт. 1448 (бр. 22).

Стр. *19* ред 23 од горе иза речи Vilipolje додај као напомену 1) *Thallóczy L.* Illyrisch-albanische Forschungen, I. 121.

Стр. 20 ред 23 од горе додај: 31a. *Млеци, 24 новембар 1450.* Le Sénat repond aux lettres du 14 octobre d' Augustin „de Renerio". provéditeur de Dagno, qui annonçait que Scanderbeg avait offert à la République „per illum abbatem" [Lazare] Croïa, qu'il cédera, en cas de refus, aux Turcs. Venise veut bien réconcilier Scanderbeg avec le sultan; elle a appris avec satisfaction la fin du siège de Croïa, mais elle prie Scanderbeg de garder Croïa pour lui même. [*N. Jorga,* Notes et extraiis III. 260). Annali di *Stefano Magno:* En Albanie, le sultan combattait contre Scanderbeg et avait assiégé Croïa. „Era il detto al hora in pace con noi et da Durazzo trasse vettovaglie. Dise Piero Venier che, dannizando Scanderbeg el tegnir de Scutari et de nostri luoghi de Albania, noi pregassimo il detto che lo disfacesse et promettessemo sovegnirlo di vettovaglie venendo a suoi danni, et venne li a campo; cosa che non credo, anzi credo mal volontieri i fò lassà trar vittuarie". Des lettres d'Albanie du 13 septembre contiennent la nouvelle que le sultan a peu d'espérance de conquérir Croïa, qu'il abandonnera probablement; Scanderbeg s'est saisi d'une caravane de vivres et y a trouvé une lettre adressée au sultan par le soubachi d'Andrinople, „per la qual confortava quello a tornar a casa, per essere apparecchiado uno grande essercito de Ongari per vegnirli a dosso; la qual lettera detto Scanderbeg fè attaccar alla orecchia del messo, et quello mandò al Turco". Scanderbeg refusait toute proposition de paix, „però vede che non può star li più longamente et, se non fossero i favori che hà ogni giorno di farine et pan fresco dal conte di Scutari, saria levado. Da che il detto Scanderbeg molto si condolse et, se l' aventura vol che 'l torni in casa, è da dubitar farà inconvenienti ai

---

*) Странице штампане курсивом означавају други стубац те стране.

luoghi nostri" (*N. Jorga*, Notes et extraits III. 260—261. n. 2).

Стр. *22* ред 4 од горе додај: *Jov. Radonić*, Acta et diplomata Ragusina I. 2 (Belgradi 1934) 522—527.

Стр. *34* ред 7 од доле додај: *Рим, јули 1452.* Папа Никола V шаље у јулу 1452 из Рима" Павла Душмана, бискупа у Дривасту, да изравна спор између Скендербега и Дукађина (Dr *M. Šufflay*, Srbi i Arbanasi (Beograd 1925), 100).

Стр. *41* ред 20 од горе Rag. треба Rog.

Стр. *41* ред 23 од горе Ристић треба Растић.

Стр. 43 ред 19 од горе requi, треба requi-

Стр. *44* ред 21 од доле Албанију треба Арбанију

Стр. 45 ред 18 од горе Романа треба Рамона

Стр. *47* ред 26 од горе Neapolia треба Neapolis

Стр. 55 ред 11 од горе Зеневисија треба Зеневизија

Стр. 60 ред 9 од доле иза Tricio додај: (Antonio da Trezzo)

Стр. *62* ред 15 од горе додај: *Љеш, 8 айрил 1456.* Скендербег пише кардиналу Капраники о турским војним спремама, па га моли да се заузме за њ код папе (*L. v. Pastor*, Geschichte der Päpste I (Freiburg im Breisgau 1926) 745. n. 3).

Стр. *70* ред 8 од доле додај: *Найуљ, 3 јули 1456.* Посланици Сијенски (Енеја Силвије Пиколомини, Г. Боргезе и Беневолентус) јављају из Напуља о победи Скендербеговој над Турцима (*L. v. Pastor*, op. cit. I. 745. n. 5).

Стр. 75 ред 12 од горе i треба l'

Стр. 79 ред 9 од доле станице треба сланице

Стр. *81* бр. 138 ваља ставити на стр. 47 као бр. 82а.

Стр. 83 ред 6 од горе Кроје треба Крајине

Стр. 87 бр. 143 ваља ставити на стр 5 као бр. 6а.

Стр. 89 ред 22 од горе додај: *Рим, 31 авгусш 1457.* Папа Каликст III о тешкој ситуацији Скендербега у Арбанији (*Francesco Pall*, Marino Barlezio uno storico umanista (Bucureşti 1938), 78 n. 8).

Стр. *93* ред 2 од доле contingeret треба contigeret

Стр. *94* ред 4 од горе додај: *Љ. Војновић*, Дубровник и Османско царство (Београд 1898), 228—229.

Стр. *95* ред 3 од доле Mariuesco треба Marinesco

Стр. *96* ред 21 од доле додај: *Љ. Војновић*, op. cit., 229—231.

Стр. 109 ред 15 од доле додај: *Н. Вулић*, Ђурађ Кастриотић Скендербег (Београд 1892.) стр. 165, ставља ово писмо, као и Ф. Миклошић, у г. 1450, али под 7 мајем.

Стр. *119* ред 10 од горе п. 8 треба п. 3

Стр. *131* ред 20 од доле Rog. теба Cons. Rog.

Стр. 136 ред 15 од горе додај: 241а. *Рим, 143.* Папа Пије II у свом делу Commentarii rerum memorabilium, quae temporibus suis contigerunt наводи речи босанског краља Стевана Томашевића које му је преко посланика упутио у Рим 1463 по свом ступању на престо. „Certior factus sum Mahometem, qui Turcis imperat, aestate proxima, infesta contra me signa moturum. et iam copias et belli machinas apparasse. Non sum ego, qui tantum impetum ferre possim. Oraui Hungaros et Venetos et Georgium Albanum, ut opem mihi adferant. Idem ex te peto ...." (*Stephanus Katona*, Historia critica regum Hungariae, tomulus VII ordine XIV (Colotzae 1791), 491).

Стр. 141 ред 10 од доле Ljubuć треба Ljubić

Стр. 158 ред 2 од горе 1464 треба 1465

Стр. *158* ред 10 од горе додај: Ово писмо је из г. 1465, јер је папа Пије II 19 јула 1464 још био жив и тога дана стигао у Анкону, а папа Павле II изабран је за папу 30 августа 1464.

Стр. *159* ред 15 од доле Jarga треба Jorga.

Стр. 175 ред 1 од доле је треба би.

Стр. *175* ред 12 од доле иза речи месеца додај: Међутим горе је речено (стр. 158) да је писмо папе Павла II из г. 1465.

Стр. *183* ред 20 од доле Фазани треба Фазано

Стр. 186 ред 6 од доле Млетачки треба Мантованска.

Стр. 191 ред 10 од доле Bartholomuus треба Barilholomäus

Стр. 194 ред 4 од горе додај: *Рим, крајем 1466 или йоч. 1467.* Папа Павле II препоручује Бургундском дуки ствар Скендербега који „magnis Turcorum oppressus copiis superatas est praelio, dominatu omni exutus et ad littora nostra

inermis nudusque est impulsus“ (*F. Pall,* op. cit. 85. n. 1.).

Стр. 194 ред 21 од горе додај: Вь лѣто 9974 [=1466] воинствова царь Мехмедбегь на Арбанасѣ и плѣни их и многаа множьства изсѣче ѡт сихь и Скендера прогна и сьзда тамо градь рекѡмыи Конюхь (Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Herzegovina IV (Wien 1896), 373).

Стр. *207* ред 1 од доле које му треба које му овај

Стр. 207 ред 5 од доле додај: Вь лѣто 6975 [=1467[пакы ходи царь дроугыи поуть на Арбанасѣ и плѣни Томорницу (и не полоучи ништо) (Wiss. Mitth. aus Bosnien und Herzegovina IV. 373).

Стр. 211 ред 3 од горе Maffeisj авља треба Maffeis јавља

Index nominum

B.

C. K.

D.

E.

F.

G.

H.

I. (J. Y.)

L.

M.

N.

O.

P.

Q.

R.

S. (Š.)

T.

U.

V.

X.

Z.

Стр. 3—4 (бр. 4)

Стр. 24—25 (бр. 40)

385

Стр. 108 (бр. 178) IV

385 v

Стр. 108 (бр. 178 на полеђини) IV

386a

Стр. 109 (бр. 181) V

386a v

Стр. 109 (бр. 181 на полеђини) V

Стр. 109—110 (бр. 182)

Стр. 110 (бр. 182 на полеђини)

Печат Скендер-бега VII

зборник прошлог века. — **Јепис. Димитрије,** Типик хиландарски. — **Јов. Н. Томић,** Седам српских писама писаних ћирилицом из Млетачког архива. — **Јов. Н. Томић,** Нови подаци о битци код Сиска 22 јула 1593 године. — **Јов. Н. Томић,** Прилози за покрет хришћана на Балканском Полуострву против Турака крајем XVI века. — **Марко Драговић,** Прилози за историју Црне Горе и Боке Которске почетком XIX столећа. — **Ст. Новаковић,** Француске службене белешке о западнобалканским земљама из 1806—1813. — **Ст. Новаковић,** Адресе народних скупштина 1817 и 1827 кнезу Милошу. — **Ст. Новаковић,** Два српска правна споменика новијега доба. — Б. 1898 4° 173. Цена 25 дин.

*XXXIII (30). — **Јепис. Димитрије,** Икона Јована Матије Басарабе. — — — Свитак на пергаменту из XIV века. — **М. Ђ. Милићевић,** Рада Радосављевић, тамнавски буљубаша. — **Д. Руварац,** О Василију Петровићу владици Црногорском, с актима из Карловачке архиве. — — — О манастиру Рачи и Беочину. — **П. Срећковић,** Творенија Доментијана и Теодосија. — Б. 1898 4° 120. Цена 15 дин.

*XXXIV (31). **В. Јагић,** Типик хиландарски и његов грчки извор. — **Д. С. Милутиновић,** Грађа за историју Кнежевине Србије. — **Б. Тирић,** Прилози српској историји. — **Д. Руварац,** Мојсије Петровић, митрополит београдски 1713—1730. — Прилог историји српске цркве. — Д-р **Лујо кнез Војиновић,** Записници Марина Маројице Кабоге о његову посланству у Херцеговини (1701) и у Цариграду (1706). — Б. 1898 4° 249. Цена 20 дин.

*XXXVI (32). — **Јов. Н. Томић,** Прилози историјској расправи: Покрет Срба у околини Клиса 1608 год., из Млетачког архива. — **П. С. Срећковић,** Преглед историјских извора о кнезу Лазару и Марку Краљевићу. — Б. 1900 4° 183. Цена 20 дин.

XXXVII (33). — **†Свет. Вуловић,** Опис словенских рукописа Софијске библиотеке. — **Јов. Н. Томић,** Опис двају путовања преко Балканског Полуострва француског посланика Де Хе-а у 1621 и 1622 години, од непознатог писца. — **Мил. М. Вукићевић,** Деловодни протокол писама Петра Тодоровића-Добрњца. — **Мил. М. Вукићевић,** Писма из првог и другог устанка. — **М. Ђ. Милићевић,** Белешке о неким нуријама, црквама и манастирима у Србији из времена 1730 до 1736 год. — Б. 1900 4° 170. Цена 20 дин.

*XXXVIII (34). — **В. Богишић,** Српски умеци у италијанским писмима XVII столећа. — **Н. Вулић** и **Ант. фон Премерштајн** Антички споменици у Србији (I). — **Стеван Димитријевић,** Прилози расправи »Одношаји пећких патријараха с Русијом у XVII веку« (Глас LVIII и LX). — **Ник. Ружичић,** Лепавински цароставник. — **Вид Вулетић Вукасовић,** Стари студенички зборник. — **Иларион Руварац,** Повеља патријарха Мојсија дана Рашком митрополиту Арсенију Јовановићу. — **Атан. Пејатовић,** Један српски родослов нове редакције. — **Ник. Ружичић,** Стари српски рукописи у књижници Југославенске академије у Загребу. — Б. 1900 4° 147. Цена 20 дин.

*XXXIX (35). — **Чед. Мијатовић,** Прилози за историју Србије 1815. — **Андра Гавриловић,** Буна Карафејзина. — **Стев. Димитријевић,** Документи који се тичу односа између српске цркве и Русије у XVI веку. — **Н. Вулић, Ант. Премерштајн** и **Фр. Ладек,** Антички споменици у Србији (II). — **Ат. Пејатовић,** Списак фермана бурунтија, хуџета и т. д. у манастиру св. Тројице код Плеваља. — **Дим. Руварац,** Географске белешке о Турској митрополита С. Стратимировића из год. 1803 и 1804. — **Вид Вулетић Вукасовић,** Ћирилица код присташа римокатоличке цркве до свршетка XVI в. у Босни, у Далмацији и т. д. — Б. 1903 4° 125 (с једним снимком). Цена 20 дин.

XLI (36). — **И. С. Ястребовъ.** Старая Сербія и Албанія. — Б. 104 4° XI 267 (са сликом и биографијом пишчевом). Цена 40 дин.

*XLII (37). — **Дим. С. Чохаџић,** Путопис Евлије Челебије о српским земљама у XVII веку. — **Јов. Н. Томић,** Два нова податка о Деспоту Ђорђу II Бранковићу. — **Јов. Н. Томић,** Подаци о умиру или вражди из XVII и XVIII столећа. — **Јов. Н. Томић,** Грађа за историју Горње Албаније. — **Ник. Вулић,** Антички споменици у Србији (III). — **Дим. Руварац,** Митрополија београдска око 1735 год. — **Вид Вулетић Вукасовић,** Народни везови (II). — Б. 1905 4° 220 (са осам табли слика). Цена 60 дин.

XLIV (38). — **Д-р В. Јагић,** Козма Индикоплов по српском рукопису год. 1694. (Палеографско-језичка студија). — **Д-р Војислав Моле,** Минијатуре једног српског рукописма из год. 1648 са шестодневном бугарског ексарха Јоана и Топографијом Козме Индикоплова. — Београд и Беч 1922 4° 87 (са 28 табли слика у прилогу). Цена 20 дин.

XLV (39). — **Владан Јовановић,** Библиографија српскохрватске драмске књижевности. — Б. 1907 4° 127. Цена 20 дин.

XLVII (40). — **Јов. Н. Томић,** Прилози студији Црнојевићи и Црна Гора (Глас LVII, LX и LXII). — **Јов. Н. Томић,** Меморијал Франческа Борели о Далмацији у првој половини XVIII столећа. — **Јован Н. Томић,** Песма Јована Кјаромани с пута преко Балканског Полуострва 1659 год. — **Ник. Вулић,** Антички споменици у Србији (IV). — Б. 1909 4° 191. Цена 40 дин.

XVIII (41). — **Војислав М. Јовановић,** Енглеска библиографија о источном питању. — Б. 1908 4° 111. Цена 20 дин.

XLIX (42). — **Вид Вулетић Вукасовић,** Народни суд, судије итд. на острву Мљету с почетка XV в. — **Д. Н. Анастасијевић,** Писмо цариградског патријарха Константија о проглашењу афтокефалне српске цркве од 1832 год. месеца јануара. — **Андра Гавриловић,** Неколике новине о Лукијану Мушицком. — **Алекса Ивић,** Писма Хасан-паше херцеговачког из год. 1573. — **П. Костић,** Поменик манастира св. Тројице код Призрена. — **П. Костић,** Нешто о бившем манастиру Војсиловици на Косову и цркви св. Николе у Јашеву. — **Влад. Ћоровић,** О другом доласку Христовом, апокрифна апокалипса Јована Богослова у словенским пријеводима с једним новим текстом и предговором. — **Јов. Радонић,** Епистолар манастира Продрома (Слепче) из XVI века. — **Јов. Радонић,** Прилог историји српских штампарија у Аустрији пред крај XVIII века. — **Радомир М. Илић,** Сињђелија сечоречког попа Луке од 14 августа 1768. — **Д. Руварац,** Писма Максима Суворова, руско-српског учитеља и митрополита Мојсија Петровића. — **Јов. Х. Васиљевић,** Неколико записа из новијег времена. — **Радослав Грујић,** Прилози за историју српских школа у првој половини XVIII века. — **Радослав Грујић,** Прилошци за историју српских штампарија у Угарској у првој половини XVIII века. — **Јов. Х. Васиљевић,** Бугарски зборник писан у манастиру Сланцима почетком XIX века. — Б. 1910 4° 170. Цена 40 дин.

LI (43). — **Ст. Новаковић,** Лѣтопись царем сърбскымь другие половине XVI века. — **Јов. Н. Томић,** Један податак за питање о мегдану у Срба из 1599 год. — **Рад. Грујић,** Три писма ћесара Леополда I цариградским патријарсима — Прилози за историју Срба у Аустро-Угарској у доба патријарха Арсенија III Црнојевића. — Одношаји светогорских и других манастира са митрополитима карловачким. — Прилози за историју сеобе Срба у Русију. — Седам писама пећког патријарха Василија Бркића. — Неколико докумената за српску историју. — Прилошци за историју одношаја карловачких митрополита и епископа са Истоком и Св. Гором. — Писма пећких патријараха из II и III деценије XVIII века. — **Љуб. Ковачевић,** Збирка докумената, рисанске породице Ћеловића (1689—1724). — Б. 1913 4° 165 (с једном таблом снимака). Цена 40 дин.

LII (44). — **Веселин Чајкановић,** О Зенобијевој збирци пословица и њеним изворима. Студија из области античког фолклора. — **Тихомир Остојић,** Прилози за историју Црне Горе новијега доба. — **Јов. Н. Томић,** Извештај (которског провидура Николе Ерице) о млетачком заузећу у Млетачкој Арбанији, Црној Гори, Брдима и у Херцеговини, са пописом тамошњег људства и стоке, из год. 1692. — **Радослав М. Грујић,** Прилози за историју Србије у доба аустриске окупације (1718—1739). — Б. 1914 4° 208. Цена 40 дин.

LIII (45). — **Ст. М. Димитријевић,** Грађа за српску историју из руских архива и библиотека. — Сарајево 1922 4° 329. Цена 40 дин.

LIV (46). — **Д-р Ђура Шурмин,** Кнез Милош у Загребу
1848. — **Чед. Мијатовић,** Преписи из званичних и по-
верљивих извештаја енглеске амбасаде у Цариграду
од год. 1804 па до год. 1814. — Б. 1922 4° 107. —
Цена 15 дин.

LV (47). — **Дим. Руварац,** Синђелије патријарха Арсенија
Црнојевића. — **М. Веселиновић,** Архијерејске синђе-
лије које су издавали митрополити рашко-призренски
и скадарски у XIX веку. — **Ст. М. Димитријевић,** До-
кументи Хилендарске архиве до XVIII века. — **Д. Н.
Анастасијевић,** Две Душанове грчке хрисовуље. — **Д.
Руварац,** Старе синђелије. — Б. 1922 4° 44. Цена 6 дин.

LVI (48). — **Никола Радојчић,** Ђ. А. Минети о гроћу Ђорђу
Бранковићу. — **Д. Н. Анастасијевић,** Српски архив
Лавре Атонске. — **А. Прљинчевић** и **Љуб. Стојановић,**
„Требник" манастира св. Тројице код Плеваља. — **А.
Прљинчевић,** Како су Бугари добили патријаршију, из
рукописа манастира св. Тројице код Плеваља. — **Пе-
тар Костић,** Документи о буни смедеревског епископа
Павла против потчињавања Пећке патријаршије Охрид-
ској архиепископији. — Београд и Сремски Карловци,
1922 4° 39. Цена 5 дин.

LVIII (49). — **Д-р Алекса Ивић,** Из прошлости Срба Жум-
берчана. — Суботица 1923 4° 103. Цена 15 дин.

LIX (50). — **Јов. Радонић,** Грађа за историју буне Пере
Сегединца. — **Јов. Радонић,** Прилози за историју
браће Јакшића. — Б. 1923 4° 76. Цена 10 дин.

LXII (51). — **Тих. Остојић,** Архивски подаци о Димитрију
Давидовићу и бечким српским новинарима. — **D-r Jo-
sip Badalić,** Strašni prikaz drugoga dolaska Gospodnjega
na zemlju (Prilog za povijest ruske školske drame epohe
Petra Velikog). — **Д-р Т. Чремошник,** Увозна трговина
Србије г. 1282 и 1283. — **Д-р Владимир Ћоровић,** Је-
дан меморандум Људевита Гаја о приликама у Србији
из 1846 г. — **Д. Руварац,** Статистички подаци архиди-
јецезе Сремско-карловачке из г. 1774, 1798, 1808, 1819,
1833, 1910. — **Д. Руварац,** Вићентије Стефановић, ми-
трополит београдски, а затим патријарх српски. — **Д.
Руварац,** Коресподенција митрополита Павла Ненадо-
вића са протом карловачким Јефтимијем Радосавље-
вићем из Беча 1762—1764. — **Д. Руварац,** Српски на-
родни сабор 1749. — Земун 1925 4° 137. Цена 30 дин.

LXVI (52). — **Рад. М. Грујић,** Жупа Конавле под разним
господарима од XII—XV века. — **Коста Н. Костић,**
Грађа за историју српске трговине и индустрије. —
Мирослав Премроу, Јерменска колонија у Београду
1717—1740. — **Љуб. Стојановић,** Неколико старих срп-
ских љетописа. — **Влад. Ћоровић,** Један родослов
с уплетеним изводом из Житија Немањина од св.
Саве. — Земун 1926 4° 238. Цена 60 дин.

LXVII (53). — **Д-р Јосип Бадалић,** Споменици руске школ-
ске драме Јелисаветинског времена. — **Д-р Јосип Ма-
тасовић,** Фојничка регеста. — Б. 1930 4° 431. Цена
100 дин.

LXIX (54). — **Д. Руварац,** Српски народни сабор одржан
1774 у Карловцима. — **Д-р Ђ. Шурмин,** Документи о
Србији од 1842—1848. — **Д-р Васиљ Поповић,** Трго-
вина и промет Босне у Наполеоново доба. — **Влади-
мир Розов,** Страница из живота св. Саве (св. Сава и
Света Земља). — **Иларион, епископ горњокарловачки,**
О Гинамијеву Псалтиру. — **Д-р Славко Шећеров,** Со-
цијално-аграрни односи у Бачкој. — Б. 1929 4° 147.
Цена 30 дин.

LXXI (55). — **Д-р Никола Вулић,** Антички споменици у на-
шој земљи. — Б. 1931 4° 259. Цена 70 дин.

LXXII (56). — **Јов. Н. Томић,** Подаци о сукобима и ми-
рењу Бокеља, Црногораца и турских поданика год.
1735—1766. — **Д-р Душан Недељковић,** Бошковићева
критика принципа предодређене хармоније и њен зна-
чај. — Б. 1931 4° 101. Цена 25 дин.

LXXIV (57). — **Владоје Дукат,** Латинска језична грађа у
Белостенчеву „Gazophylacium"-у. — **Јов. Н. Томић,** По-
даци о мегдану Срба у XVI и XVII веку. — — — Пи-
сма Драгомана Франа Медуна с пута у Травник 1766
год. — — — Бока Которска и француска револуцио-
нарна пропаганда 1793 год. — **Алекса Ивић,** По Ср-
бији кнеза Милоша. — **Д-р Душан Пантелић,** Прилози
уз расправу Уховење Србије пред Кочину Крајину у
„Гласу" CLIII. — Б. 1933 4° 125. Цена 30 дин.

LXXV (58). — **Д-р Ник. Вулић,** Антички споменици наше
земље. — Б. 1933 4° 92. Цена 30 дин.

LXXVI (59). — **Д-р Ник. Вулић,** Нови гробови код Требе-
ништа. — **М. Будимир,** Из класичне и савремене ало-
глотије. — Б. 1933 4° 64. Цена 20 дин.

LXXVII (60). — **Димитрије Сергијевски,** Римски споменици
из Босне. — **Д-р Н. Вулић,** Антички споменици наше
земље. — — — Нови гробови код Требеништа. — Б.
1934 4° 104 Цена 30 дин.

LXXVIII (61). — **Д-р А. Соловјев,** Попис Црногорских пле-
мена из год. 1592. — **Д-р Душан Поповић,** Грађа за
историју Београда од 1711—1739. — Б. 1935 4° 283.
Цена 100 дин.

LXXIX (62). — **Владислав Скарић,** Стари турски рукопис о
рударским пословима и терминологији. — **Д-р Фехим
Бајрактаревић,** Садржина турских докумената мана-
стира св. Тројице код Плеваља. — Б. 1936 4° 86. Цена
40 дин.

LXXXI (63). — **Душан Д. Вуксан,** Писма Озерецковскога,
Ковалјевскога и Чеквина Владици Раду. — **Л. Мирко-
вић,** Реликвијари моштију св. Влаха. — Б. 1935 4° 57.
Цена 20 дин.

LXXXII (64). — **Д-р Душан Пантелић,** Војно-географски
описи Србије од 1783 и 1784 год. — Б. 1936 4° 153.
Цена 60 дин.

LXXXIII (65). — **Д-р Лазар Мирковић,** Старине старе цркве
у Сарајеву. — Б. 1936 4° IV 34 (са 53 табли снимака).
Цена 100 дин.

LXXXIV (66). — **Д-р Александар Соловјев,** Паштровске
исправе XVI—XVIII века. — **Д-р Владислав Пандуро-
вић,** Збирка историских докумената из прошлости
Барањских Срба XVII и XVIII века. — Б. 1936 4° 119.
Цена 100 дин.

LXXXVI (67). — **Д-р Рудолф Шмит,** Преглед географских
назива места на картама Србије и српских земаља и
на плановима Београда и других места по збирци
Бечких архива. — Б. 1937 4° 83. Цена 30 дин.

LXXXVII (68). — **Ђорђе Бошковић,** Неколико натписа са
зидова средњевековних цркава. — **Д-р Александар Со-
ловјев,** Књига привилегија Грбаљске жупе (1647—1767)
са Душановим закоником. — **В. Ћоровић,** Поход Мах-
мут-паше Бушатлије против Паштровића. — **В. Ћоро-
вић,** Рукописи Универзитетске библиотеке у Београду.
— **Д-р Свет. Стефановић,** Један заборављени рани ла-
тински превод (IX век) Хеладијеве приче. — Б. 1938
4° 128. Цена 40 дин.

LXXXVIII (69). — **Душан Д. Вуксан,** Преписка митрополита
Василија, митрополита Саве и црногорских главара
1752—1759 год. — **Димитрије Сергијевски,** I Римски спо-
меници из Босне; II Римски натписи из Босне. —
Ђурђе Бошковић, Извештај о испитивањима средње-
вековних споменика на јужном приморју. — Б. 1938
4° 136. — Цена 40 дин.

XCI (70). — **Д-р Грегор Чремошник,** Нотарске листине са
Ластова. — **Д-р Драг. Страњаковић,** Како је постало
Гарашаниново „Начертаније". — **Д-р Александар Со-
ловјев,** Непознати кандидат на српски престо г. 1774.
— **Д-р Александар Соловјев,** Богишићев нацрт закона
за херцеговачке усташе. — **Д-р Владимир Мошин,** Акти
из светогорских архива. — Б. 1939 4° 260. Цена 60 дин.

XCII (71). — **Д-р Светислав Стефановић,** О некојим нашим
чудесима и њиховим изворима. — Б. 1940 4° 156. Цена
60 дин.

XCIII (72). — **Д-р Александар Соловјев,** Богишићева збирка
Омишких исправа XVI—XVII века. — **Д-р Г. Чремо-
шник,** Оригинални документи Јужно-словенских вла-
дара у Млетачком архиву. — **Димитрије Сергијевски,**
Римски натписи из Босне, Ужичког краја и Санџака.
— Б. 1940 4° 160. Цена 60 дин.

XCIV (73). — **П. Колендић,** Његошев „Глас каменштака"
у италијанском пријеводу Петра Сентића (у штампи).

XCV (74). — **Д-р Јован Радонић,** Ђурађ Кастриот Скендер-
бег и Арбанија у XV веку (историска грађа). — Б. 1942
4° XXVI + 318. Цена 200 динара.